Marin Iancu Gheorghe Lăzărescu

LITERATURA ROMÂNĂ

clasa a X - a

ANTOLOGIE DE TEXTE COMENTATE

ÎN CONFORMITATE
CU PROGRAMA ȘCOLARĂ
A MINISTERULUI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

Editura Recif 1995

Scanned with OKEN Scanner

prof. MARIN IANCU
prof. GHEORGHE LĂZĂRESCU

LITERATURA ROMÂNĂ

Clasa a X - a

ANTOLOGIE DE TEXTE LITERARE COMENTATE

În conformitate cu programa
Ministerului Învățământului în vigoare

Editura Recif

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

EPOCA MARILOR CLASICI AI LITERATURII ROMÂNE 5
Junimea şi "Convorbiri literare" (Gh. Lăzărescu) 5
Titu Maiorescu (Gh. Lăzărescu) 6
- Tabel cronologic 8
- Titu Maiorescu, Junimea şi "Convorbiri literare" 10
- Concepţia estetică a lui Titu Maiorescu 12
- Titu Maiorescu şi marii scriitori clasici 26
- Arta polemicii la Maiorescu 34
- Aprecieri critice 36

MIHAI EMINESCU (Gh. Lăzărescu) 38
- Tabel cronologic 38
- Viaţa exemplară a lui Mihai Eminescu. Schiţă de portret 40
- Concepţia despre poezie şi misiunea poetului 42
- Poezia de meditaţie istorică 52
- Poezia naturii şi a iubirii 60
- Poezia filosofică 77
- Poezia de inspiraţie folclorică 81
- Proza 82
- Publicistica 90
- Aprecieri critice 95

ION CREANGĂ (Marin Iancu) 97
- Schiţă de portret 97
- Etape ale receptării lui Creangă 99
- Opera lui Ion Creangă 100
- Tabel cronologic 106
- Data naşterii lui Ion Creangă 109
- **Fragment de biografie** 110
- **Amintiri din copilărie** 111
- **Povestea lui Harap-Alb** 122
- Aprecieri critice 131

I. L. CARAGIALE (Marin Iancu, Gh. Lăzărescu) 142
- Data naşterii. Copilăria şi adolescenţa (Marin Iancu) 142
- Ziarist, publicist, poet 142
- **Moftul român** 144
- Caragiale - conferenţiar 144
- Director de teatru 144
- I. L. Caragiale şi Junimea 145
- **Câteva păreri** - consideraţii estetice 146
- Caragiale şi ASTRA 148
- Sărbătorirea maestrului 149
- 9 mai 1912 152
- Tabel cronologic 153
- **O noapte furtunoasă** (G. Lăzărescu) 155
- **Conu Leonida faţă cu reacţiunea** 158
- **O scrisoare pierdută** 161
- **D-ale carnavalului** 171
- **Năpasta** 173
- **Păcat** 174
- **O făclie de Paşte** 177
- **Mitică** 180
- **Situaţiunea** 181
- **Căldură mare** 184
- **Cănuţă, om sucit** 186
- **La hanul lui Mânjoală** 188
- Aprecieri critice 190

IOAN SLAVICI (G. Lăzărescu) 195
- Tabel cronologic 195
- Proza lui Ioan Slavici 198
- **Gura satului** 201

Scanned with OKEN Scanner

- **Popa Tanda**.....204
- **Budulea Taichii**.....205
- **Moara cu noroc**.....209
- **Mara**.....225
- Aprecieri critice.....232

LITERATURA ROMÂNĂ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA (Marin Iancu, Gh. Lăzărescu).....234
- Tendințe, direcții și curente (Gh. Lăzărescu).....234
- "Semănătorul". Sămănătorismul (Marin Iancu).....234
- "Viața românească" (Marin Iancu).....235
- Poporanismul (Marin Iancu).....238
- **Calistrat Hogaș**.....241
- **Alexandru Vlahuță**.....243
- **Duiliu Zamfirescu**.....245
- **Nicolae Iorga**.....248
- **Dimitrie Anghel**.....252
- 254

BARBU ȘTEFĂNESCU DELAVRANCEA (Marin Iancu).....257
- Data nașterii. Copilăria și primii ani de școală.....257
- Debutul literar.....258
- Activitatea publicistică.....258
- Delavrancea - academician.....260
- **Apus de soare**.....260
- Opera literară. Tematică și particularități.....261
- Nuvele și povestiri.....262
- Basme.....264
- Proză poetică.....265
- Dramaturgie.....265
- Delavrancea - orator.....267
- Tabel cronologic.....270
- **Hagi-Tudose**.....271
- **Apus de soare**.....277
- Aprecieri critice.....289

GEORGE COȘBUC (Marin Iancu).....297
- Data nașterii. Copilăria și perioada școlarității.....297
- Debutul literar.....298
- Gazetar la Sibiu.....298
- **Nunta Zamfirei**.....299
- Perioada bucureșteană.....299
- **Balade și idile** (1893). **Fire de tort** (1896).....300
- G. Coșbuc - conducător de reviste.....301
- Activitatea de traducător.....303
- La Academia Română.....304
- **Țara pierde un mare poet**.....304
- Tabel cronologic.....305
- Creația poetică a lui G. Coșbuc (teme și particularități).....307
- Aprecieri critice.....333

OCTAVIAN GOGA (Marin Iancu).....338
- Data nașterii. Anii formației intelectuale.....338
- Debutul publicistic.....338
- Debutul editorial.....339
- Activitatea de gazetar.....339
- Activitatea de dramaturg.....341
- Activitatea de traducător.....341
- O. Goga și desăvârșirea unității statale.....342
- O. Goga - întâiul mare poet al Generației Unirii.....343
- O.. Goga și Academia Română.....345
- Ultimele clipe ale poetului.....346
- **Fragmente autobiografice**.....346
- Tabel cronologic.....349
- Opera poetică. Teme și particularități.....350
- Aprecieri critice.....370

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ (Marin Iancu).....378

Scanned with OKEN Scanner

EPOCA MARILOR CLASICI AI LITERATURII ROMÂNE

JUNIMEA ȘI "CONVORBIRI LITERARE"

Junimea, societatea literară care a reunit majoritatea spiritelor alese ale culturii românești din a doua jumătate a secolului trecut, printre aceștia și pe marii noștri scriitori clasici, a luat ființă la Iași, în iarna anului 1863 - primăvara anului 1864. Fondatorii ei au fost T. Maiorescu, P. P. Carp, I. Negruzzi, V. Pogor și Th. Rosetti. Acestora li s-au alăturat, cu timpul, M. Eminescu, I. Slavici, I. Creangă, I. L. Caragiale, N. Culianu, Gh. Racoviță, N. Mandrea, N. Burghelea, N. Skelitti, N. Nicoleanu, N. Gane, P. Paicu, I. D. Caragiani, S. Bodnărescu, Th. Șerbănescu, Gh. Bengescu-Dabija, M. Pompiliu, V. Burlă, A. D. Xenopol, G. Panu, V. Tassu, A. Lambrior, A. Naum, V. Conta, T. T. Burada, D. C. Ollănescu-Ascanio etc.

Etapele pe care le-a parcurs Junimea în istoria ei sunt, după T. Vianu[1], următoarele:

- de la întemeiere până în 1874, când Maiorescu, devenit ministru, se mută la București; în această perioadă se elaborează principiile sociale și estetice ale Junimii, au loc polemicile cu latiniștii, cu adepții lui Simion Bărnuțiu, cu Hasdeu și cu revistele din București;
- între 1874 și 1885, când Junimea ține în continuare ședințe la Iași, dar și la București; acum sunt prezentate în cadrul societății opere, precum **Fântâna Blanduziei** și **Despot Vodă** de Alecsandri, poeziile lui Eminescu, **O noapte furtunoasă** de I. L. Caragiale, poveștile lui Creangă, opera filosofică a lui V. Conta;
- între 1885 și 1900, începând așadar cu anul în care I. Negruzzi se mută la București, Junimea și **Convorbiri literare** desfășurându-și activitatea în capitală; acum este descoperit Coșbuc, iar Junimea și revista ei iau o configurație predominant universitară prin colaborarea discipolilor lui Maiorescu, P. P. Negulescu, viitorul profesor de filosofie, Mihail Dragomirescu, viitorul teoretician al literaturii, și Simion Mehedinți, viitorul geograf;
- între 1900 și 1907, când sporește ponderea preocupărilor de istorie și științele naturii;
- între 1907 și 1921, perioadă în care "Convorbirile literare" sunt conduse de S. Mehedinți și în care crește interesul pentru studiile filosofice;
- din 1921, revista va fi condusă de istoricul de artă Al. Tzigara-Samurcaș și își va înceta activitatea în 1944.

Perioadele de maximă înflorire sunt cea ieșeană și epoca dintre 1874 și 1885.

Tot T. Vianu consideră că trăsăturile distinctive ale Junimii constau din spiritul filosofic, spiritul oratoric, gustul clasic și academic, ironia și spiritul critic.

Față de amplele proiecte culturale, în spirit romantic, ale pașoptiștilor, Junimea îndemna la o construcție mai echilibrată, conștientă de limitele ei și, în spiritul "direcției noi", enunțate de Maiorescu, la o cultură profund națională, dar deschisă culturii europene. Junimea a creat astfel o orientare care a dominat cu efecte deosebit de benefice spiritul românesc până în primele decenii ale secolului nostru, în timp ce "Convorbiri literare" se numără, prin calitatea colaboratorilor și a operelor publicate în ea, printre cele mai importante reviste literare românești.

1 Ș. Cioculescu, Vl. Streinu, T. Vianu, **Istoria literaturii române moderne**, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 142-143.

Scanned with OKEN Scanner

TITU MAIORESCU

Titu Maiorescu s-a născut la Craiova, la 15 februarie 1840. Tatăl său, Ioan Maiorescu, fiu de țăran transilvănean din Bucerdea Grânoasă, se numea de fapt Trifu, dar își luase numele de Maiorescu pentru a sublinia înrudirea cu Petru Maior. Ioan Maiorescu a fost inspector al școlilor din Oltenia, profesor la Școala Centrală din Craiova. În timpul revoluției de la 1848 a stabilit legătura dintre revoluționarii munteni și ardeleni și a activat ca agent al Guvernului provizoriu pe lângă Dieta germană din Frankfurt. În acest timp, familia lui, constând din soția, Maria, născută Popasu, și cei doi copii, Emilia și Titu, a călătorit la București, Brașov, Sibiu și Blaj, rămânând mai mult timp la Brașov, unde viitorul critic urmează clasa întâi a gimnaziului românesc. Stabilit la Viena, Ioan Maiorescu scrie în ziarele austriece articole despre români și redactează memorii în legătură cu problema românească. Revenit în țară după Unire, a îndeplinit funcțiile de președinte al Obștestii Epitropii, de director al Comisiei Centrale a Principatelor Unite, profesor la "Sfântul Sava", director al Eforiei Instrucțiunii Publice și profesor la Școala Superioară de Litere din București.

În timpul șederii familiei sale la Viena, Titu Maiorescu urmează cursurile Academiei Theresiane. În această perioadă începe redactarea **Însemnărilor zilnice**, pe care le va continua până la sfârșitul vieții și care constituie o prețioasă sursă de cunoaștere a omului Maiorescu. Însemnările ni-l prezintă încă din adolescență ca pe un caracter puternic, ambițios și iubitor de ordine, pasionat de cultură și dornic să se afirme prin capacitățile sale intelectuale în fața colegilor austrieci, care, provenind adesea din familii aristocratice, îl priveau de sus. Succesul pe care îl obține în 1858 absolvind ca șef de promoție Academia Theresiană reprezintă o încununare a eforturilor sale și a voinței de care dăduse dovadă.

Graba pe care o manifestă în obținerea diplomelor universitare (după numai un an de studii la Berlin obține la Giessen doctoratul "magna cum laude", după încă un an, licența în litere și filosofie la Sorbona și, după încă un an de studii universitare la Paris, licența în drept) nu afectează seriozitatea pregătirii sale academice; bazele culturii extrem de solide a lui Maiorescu acum se pun.

Întors în țară la sfârșitul lui 1861, Titu Maiorescu este dornic să contribuie din toate puterile la înscrierea statului recent format în urma Unirii din 1859 pe făgașul unei vieți culturale și politice de nivel european. În acel moment în care totul era de făcut și în care era nevoie de energii proaspete și de oameni de cultură formați în școlile înalte ale apusului, Titu Maiorescu va cunoaște la vârsta tinereții o ascensiune vertiginoasă, greu sau aproape imposibil de conceput mai târziu: profesor universitar (la Iași) la 22 de ani, decan la 23 și rector la aceeași vârstă, academician (membru al Societății Academice Române) la 27 de ani, deputat la 30, ministru la 34 de ani. Dar această ascensiune n-a fost mereu lină și nici scutită de grele încercări, precum procesul care i-a fost intentat în urma calomniilor aduse de adversarii săi politici, care atrăseseră și suspendarea lui din toate funcțiile în 1864, până când verdictul de achitare din anul următor avea să dovedească netemeinicia acuzațiilor îndreptate împotriva lui.

Anii '60 ai secolului trecut au mai însemnat pentru Maiorescu "prelecțiunile populare" (conferințe asupra unor variate probleme de cultură adresate unui public destul de larg), întemeierea **Junimii** împreună cu prietenii săi I. Negruzzi, P. Carp, V. Pogor și Th. Rosetti, începerea activității de avocat, directoratul la Școala Normală "Vasile Lupu" din Iași, înființarea, în 1867, a revistei **Convorbiri**

Scanned with OKEN Scanner

literare.

Deși perioada care a urmat Unirii din 1859 a reprezentat o epocă de împlinire a idealurilor pașoptiste, totuși unele accente se schimbaseră, condițiile erau altele decât pe vremea tinereții romantice a lui Heliade Rădulescu, Alecsandri sau Bălcescu. Maiorescu reprezintă noua generație, junimistă, cu o nouă concepție asupra vieții sociale și culturale românești. Pe planul ideologiei politice, Maiorescu este un conservator, adept al unei evoluții naturale, organice și temeinic pregătite, adversar al "formelor fără fond", al căror rechizitoriu îl face în articolul din 1868, **În contra direcției de astăzi în cultura română**, în care condamnă introducerea unor instituții imitate după cele occidentale și cărora nu le corespundea un fond adecvat în mentalitatea, creația și nivelul de cultură al poporului român.

Începuturile activității de critic literar a lui Maiorescu stau sub semnul aceleiași despărțiri de generația anterioară. Spre deosebire de anii premergători revoluției de la 1848, când o nevoie acută de literatură originală îl făcea pe Heliade Rădulescu să adreseze apeluri entuziaste pentru scrieri românești, deceniul al șaptelea al veacului trecut ajunsese să cunoască o relativă afluență de poeți și prozatori, ale căror mijloace artistice erau adesea mult disproporționate față de idealurile și de pretențiile lor. Se punea acum problema unei selectări a adevăratelor valori pe baza unor **criterii estetice** și o asemenea sarcină își asumă Maiorescu. Adversarii de idei i-au numit depreciativ acțiunea "critică judecătorească", întrucât studiile și articolele lui nu analizează detaliat opera literară discutată, ci conțin mai mult sentințe asupra ei. Acestea se întemeiază pe o vastă cultură, un gust artistic sigur și pe impresionante intuiții. Însuși mentorul Junimii considera acest fel de critică (net afirmativă sau negativă) necesară doar acelei epoci de confuzie a valorilor, urmând ca modalitățile ei de realizare să se nuanțeze mai târziu, într-o viață literară în care marii scriitori vor fi ridicat nivelul artistic și, implicit, vor fi făcut să sporească exigența publicului.

Această operă de **îndrumător**, de luptător pentru impunerea valorilor avea s-o ducă Maiorescu întreaga viață, împărțită între activitatea politică (în care avea să ajungă până la funcția de prim-ministru, dar și să piardă un prieten din tinerețe, pe P. P. Carp), universitară (ca profesor a avut și a promovat discipoli de valoarea lui C.Rădulescu-Motru, P.P. Negulescu, Pompiliu Eliade și alții), de avocat și de critic literar. I s-a reproșat lui Maiorescu faptul că n-a consacrat mai mult timp literaturii, dar, atâta cât este, opera lui de critic marchează profund una dintre cele mai înfloritoare epoci din istoria literaturii române: perioada marilor clasici. Rolul Junimii, al lui Maiorescu însuși, este legat de creația și impunerea în conștiința publicului a unor scriitori ca Eminescu, Creangă, Caragiale, Slavici, Duiliu Zamfirescu și alții.

În privința comportării, a felului de a fi i s-a reproșat lui Maiorescu răceala, lipsa pasiunii, atitudinea olimpiană, care părea să ascundă un suflet uscat; este celebră în acest sens aprecierea vulcanicului N. Iorga: "Cald și frig nu i-a fost nimănui lângă dânsul". Ajutorul dat de Maiorescu scriitorilor din cercul Junimii și discipolilor săi, chiar advesarului său, Dobrogeanu-Gherea, într-un moment important din viața acestuia, ne revelă însă un om de o mare și, în același timp, discretă generozitate. Iar rândurile adresate lui Eminescu bolnav, care își făcea scrupule în legătură cu proveniența mijloacelor materiale permițând întreținerea sa la sanatoriul de la Ober-Döbling, dovedesc la Maiorescu o admirabilă delicatețe sufletească:

"Vrei să știi cu ce mijloace ești susținut deocamdată? Bine, domnule Eminescu, suntem noi așa străini unii de alții? Nu știi d-ta iubirea (dacă-mi dai voie să întrebuințez cuvântul exact, deși este mai tare), admirația adeseori entuziastă ce o

am eu și tot cercul nostru literar pentru d-ta, pentru poeziile d-tale, pentru toată lucrarea d-tale literară și politică? Dar a fost o adevărată exploziune de iubire, cu care noi toți prietenii d-tale (și numai aceștia) am contribuit pentru puținele trebuințe materiale ce le reclama situația. Și n-ai fi făcut și d-ta tot așa din multul-puținul ce l-ai fi avut când ar fi fost vorba de orice amic, necum de un amic de valoarea d-tale".[1]

TABEL CRONOLOGIC

1840 – **15 februarie** – S-a născut la Craiova Titu Maiorescu, fiul lui Ioan Maiorescu și al Mariei, născută Popasu.

1846 – **1848** – Titu Maiorescu urmează primele două clase elementare la Craiova.

1848 – În timpul revoluției, tatăl, Ioan Maiorescu, având însărcinări importante, Titu călătorește cu mama și cu sora lui, Emilia, la București, Brașov, Sibiu, Blaj și din nou Brașov, unde rămân un timp mai îndelungat.

1850 – **1851** – Urmează clasa întâi a gimnaziului românesc din Brașov.

1851 – **1858** – Elev la Academia Theresiană din Viena. Începe redactarea **Însemnărilor zilnice.**

1857 – Trimite la **Gazeta de Transilvania** traducerea unei povestiri de Jean Paul.

1858 – **iulie** – Absolvă Academia Theresiană ca șef de promoție.

– **noiembrie** – Student la filosofie în cadrul Universității din Berlin. În același timp predă psihologia la pensioane particulare și franceza în casa Kremnitz.

1859 – **vara**[2] – Ia doctoratul la Giessen "magna cum laude" cu teza **Relația.**

– **toamna** – Bursier la Paris.

1860 – **decembrie** – Obține licența în litere și filosofie la Sorbona prin echivalarea doctoratului de la Giessen.

1861 – **Einiges Philosophische in gemeinfasslicher Form (Ceva filosofie pe înțelesul tuturor).**

– **noiembrie - decembrie** – Obține licența în drept la Paris și se întoarce la București.

– **decembrie** – Prezintă la București prelegeri publice despre educația în familie.

1862 – **vara** – Este supleant la Tribunalul de Ilfov, apoi procuror. Se căsătorește cu Clara Kremnitz.

– **noiembrie - decembrie** – Este numit profesor la Universitatea din Iași și director al Gimnaziului central din același oraș.

1863 – **februarie - septembrie** – Decan al Facultății de Filosofie a Universității din Iași.

– **18 septembrie** – Ales rector al Universității din Iași pe o perioadă de patru ani.

– **octombrie** – Este numit director al Școlii Normale "Vasile Lupu" din Iași.

1 Apud E. Lovinescu, **T. Maiorescu,** Editura Minerva, București, 1972, p. 499.

2 Am indicat anotimpul, și nu data precisă, în situațiile în care diferitele surse biografice se contrazic. Așa, de exemplu, pentru doctoratul la Giessen, **Însemnările zilnice** indică data de 26 iunie. Soveja (citat de E. Lovinescu), 8/20 iunie, iar Z. Ornea, 25 iunie.

Scanned with OKEN Scanner

Predă aici pedagogia, gramatica română, psihologia și compunerea. Inițiază, pentru prima oară în țara noastră, practica pedagogică a elevilor, printre care se numără și Ion Creangă.

1864 – **9 februarie** – Inițiază, la Iași, "prelecțiunile populare", cu prilejul cărora va înființa societatea "Junimea" împreună cu Iacob Negruzzi, Petre Carp, Vasile Pogor și Theodor Rosetti.

– **9 octombrie** – Este suspendat din toate funcțiile în urma unor acuzații calomnioase de imoralitate proferate de adversarii politici și care vor duce la un proces; va decide achitarea lui Maiorescu (8 februarie 1865).

1865 – **26 mai** – Este reintegrat în învățământ.

1866 – **10 ianuarie** – Intră în baroul Iași începând să profeseze avocatura.

– Apare **Despre scrierea limbei române.**

1867 – **Despre poezia română** (în volum, sub titlul **O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867**).

– **1868 – Dreptul public al românilor și școala lui Bărnuțiu** (în volum, sub titlul **Contra școalei Bărnuțiu**).

– **1 martie** – Apare revista **Convorbiri literare.**

– **20 iulie** – Devine membru al Societății Academice Române.

1868 – **16 ianuarie** – Înlăturat de la direcția Școlii Normale.

– **10 octombrie** – Demisionează din Societatea Academică Română, ca protest împotriva exagerărilor latiniste ale unora dintre membrii acesteia. (Va redeveni membru al Academiei Române în 1879).

– **Asupra poeziei noastre populare.**

– **Limba română în jurnalele din Austria.**

– **În contra direcției de astăzi în cultura română.**

1869 – **Observări polemice.**

1870 – **24 martie** – Destituit din învățământ fiindcă pledase în câteva procese, este reintegrat după scurt timp.

– **mai** – Este ales deputat în Parlament.

1872 – Traduce **Aforisme asupra înțelepciunii în viață** de Arthur Schopenhauer.

– **Direcția nouă în poezia și proza română.**

1873 – **Beția de cuvinte la "Revista contimporană".**

– **Răspunsurile "Revistei contimporane".**

1874 – **Critice.**

– **primăvara** – Se stabilește definitiv la București.

– **7 aprilie** – Devine ministru al cultelor și instrucțiunii publice. În această calitate va elabora un proiect de lege pentru reorganizarea învățământului rural, va dispune introducerea limbii române ca obiect de învățământ în licee și se va ocupa de organizarea învățământului superior politehnic.

1876 – **Logica.**

– **28 ianuarie** – Demisionează de la minister pentru că i se respinsese proiectul de lege.

– **1 mai - 19 iulie** – Agent diplomatic la Berlin.

1877 – **martie - iulie** – Conduce ziarul conservator **Timpul.**

1878 – **ianuarie** – Este ales deputat în Parlament.

1879 – Reales deputat în Adunarea Constituantă.

1881 – **Neologismele.**

1882 – **Literatura română și străinătatea.**

1883 – **Despre progresul adevărului în judecarea lucrărilor literare.**

1884 – **10 octombrie** – Reintegrat în învățământul superior ca profesor de

Scanned with OKEN Scanner

logică la Universitatea din București. Ține și un curs de istoria filosofiei în secolul al XIX-lea.

1885 – **Comediile d-lui I. L. Caragiale.**

1886 – Divorțează de Clara. Se va recăsători cu Ana Rosetti.

– **Poeți și critici.**

– **În lături!**

1888 – **23 martie** – Redevine ministru al cultelor și instrucțiunii publice.

1889 – **29 martie** – Demisionează.

– **Eminescu și poeziile lui.**

1890 – **16 noiembrie** – Din nou ministru al cultelor și instrucțiunii publice.

1891 – **februarie** – Părăsește ministerul.

1892 – **Contraziceri?**

1892 – **1893** – **Critice**, volumele I - III.

1892 – **1897** – Rector al Universității din București.

1895 – **Ioan Popovici-Bănățeanul.**

1897 – **1904** – **Discursuri parlamentare cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I.** Vol. I-IV.

1898 – **În memoria poetului dialectal Victor Vlad (Delamarina).**

1901 – **3 martie** – Demisionează din profesorat, dar continuă cursul de la Universitate, la rugămintea ministerului.

1902 – **Oratori, retori și limbuți.**

1906 – **Poeziile d-lui Octavian Goga** (Raport cetit în Academia Română pentru acordarea unui premiu).

– **Povestirile d-lui M. Sadoveanu** (Raport cetit în Academia Română pentru acordarea unui premiu).

1907 – **Nuvelele d-lui I. A. Brătescu-Voinești** (Raport cetit în Academia Română pentru acordarea unui premiu).

1909 – **9 martie** – Se pensionează din învățământ.

– **În chestia poeziei populare** (Răspuns la discursul de recepțiune al d-lui Duiliu Zamfirescu rostit la Academia Română la 16 mai 1909).

1910 – **29 decembrie** – Devine ministru de externe.

1912 – **iulie** – Devine ministru al justiției.

1913 – **29 martie** – Este numit prim-ministru. În această calitate, prezidează conferința de pace de la București în urma războiului balcanic (iulie 1913).

1916 – **14 / 27 august** – Participă la Consiliul de Coroană, pronunțându-se pentru neutralitate. În timpul războiului rămâne în București, refuzând orice colaborare cu ocupanții germani.

1917 – **18 iunie** – Moare în urma unei boli de cord.

Titu Maiorescu, Junimea și "Convorbiri literare"

Autoritatea incontestabilă, bazată pe cultură, pe inteligență și pe caracter, exercitată de Maiorescu toată viața, s-a manifestat încă de timpuriu, recunoscută fiind de colegi de generație precum P. P. Carp, V. Pogor, I. Negruzzi, Th. Rosetti, care se strâng în jurul lui la puțin timp după întoarcerea din străinătate, de la studii, spre a crea acea societate literară al cărei spirit și a cărei acțiune aveau să-și lase amprenta asupra uneia dintre cele mai strălucite perioade din literatura română: **Junimea**. Primele întruniri ale celor care aveau să întemeieze societatea au avut loc cu prilejul "prelecțiunilor populare" pe care Maiorescu le inițiase la 9 februarie 1864. Junimea

Scanned with OKEN Scanner

odată constituită, criticul avea să fie mentorul ei, imprimându-i un spirit de **seriozitate** în discutarea problemelor literare, lingvistice, filosofice sau istorice și un **discernământ** în judecata estetică aplicată creațiilor literare ce aveau să direcționeze una dintre orientările cele mai importante și mai statornice ale culturii române din ultimele decenii ale secolului trecut. Simpla lui prezență la ședințele Junimii impunea respect și moderație în comportamentul membrilor societății, altfel mari amatori de farse și anecdote, iar articolele lui Maiorescu reprezintă formularea cea mai clară și mai profundă a ideilor junimiste.

Trecând în revistă pe membrii mai puțin importanți ai Junimii, E. Lovinescu nota că "ei n-au constituit decât cimentul unei mari construcții culturale colective, al cărei arhitect a fost T. Maiorescu și regizorul - Iacob Negruzzi. Fără să fi fost scriitor de imaginație, spiritul teoretic al lui Maiorescu și marele lui talent de expresie a dominat însă întreaga această societate de doctori, militari, matematici, filologi, istorici, profesori, avocați, economiști și diletanți (în felul lui Pogor), pentru a le imprima o spiritualitate comună și a impune culturii române o direcție nouă și organizată (...)".[1]

Maiorescu a fost cel care a propus înființarea unei reviste a Junimii și care a fost de acord cu titlul propus de I. Negruzzi, **Convorbiri literare**, întrucât era "fără pretenție". În primul număr al **Convorbirilor literare**, apărut la **1 martie 1867**, Titu Maiorescu a scris introducerea, semnată, în calitate de redactor răspunzător, de Iacob Negruzzi, care este și autorul ultimului paragraf al textului:

"În mijlocul agitațiilor politice, de care fură cuprinse toate spiritele în România, mișcarea literară, susținută înainte cu mult succes de foile literare atât de cunoscute și prețuite de toată societatea, a încetat cu totul. Când vorbesc pasiunile politice, arta și știința își ascund produsurile lor liniștite. Acum însă când în România liberă politica a luat o cale mai statornică și spiritele sperează într-un viitor mai regulat, se observă natural reînceperea ocupațiilor literare. În București s-a constituit o societate care, organizându-se, ar putea produce mult pentru cultura și instrucția poporului. În Iași, unde, deși nu se mai află centrul politic, a rămas o inteligență destul de răspândită, unde înalte și numeroase instituții școlare întrețin o activitate științifică permanentă, s-a format încât de mai mult timp o societate literară «Junimea», care din an în an ia proporțiuni crescânde și totodată solide.

Aceste elemente reclamă înființarea unei reviste, care să aibă scopul de a reproduce și răspândi tot ce intră în cercul ocupațiilor literare și științifice; de a supune unei critici serioase operele ce apar din orice ramură a științei, de a da seamă despre activitatea și producerile societăților literare".[2]

ÎN CONTRA DIRECȚIEI DE ASTĂZI ÎN CULTURA ROMÂNĂ (1868)
(Critica formelor fără fond)

(...)

"Înainte de a avea partid politic, care să simtă trebuința unui organ, și public iubitor de știință, care să aibă nevoie de lectură, noi am fundat jurnale politice și reviste literare și am falsificat și desprețuit jurnalistica. Înainte de a avea

1 E. Lovinescu, **T. Maiorescu**, Editura Minerva, 1972, p. 119-120.
2 Apud E. Lovinescu, **op. cit.**, p. 132

învățători sătești, am făcut școli prin sate, și înainte de a avea profesori capabili, am deschis gimnazii și universități și am falsificat instrucțiunea publică. Înainte de a avea o cultură crescută peste marginile școalelor, am făcut ateneе române și asociațiuni de cultură și am depreciat spiritul de societăți literare. Înainte de a avea o umbră măcar de activitate științifică originală, am făcut Societatea academică română, cu secțiunea filologică, cu secțiunea istorico-archeologică și cu secțiunea științelor naturale, și am falsificat ideea academiei. Înainte de a avea artiștii trebuincioși, am făcut conservatorul de muzică; înainte de a avea un singur pictor de valoare, am făcut școale de belle-arte; înainte de a avea o singură piesă dramatică de merit, am fundat teatrul național - și am depreciat și falsificat toate aceste forme de cultură.

În aparență, după statistica formelor dinafară, românii posed astăzi aproape întreaga civilizare occidentală. Avem politică și știință, avem jurnale și academii, avem școli și literatură, avem muzee, conservatorii, avem teatru, avem chiar o constituțiune. Dar în realitate toate aceste sunt producțiuni moarte, pretenții fără fundament, stafii fără trup, iluzii fără adevăr, și astfel cultura claselor mai înalte ale românilor este nulă și fără valoare, și abisul ce ne desparte de poporul de jos devine din zi în zi mai adânc. Singura clasă reală la noi este țăranul român, și realitatea lui este suferința, sub care suspină de fantasmagoriile claselor superioare. Căci din sudoarea lui zilnică se scot mijloacele materiale pentru susținerea edificiului fictiv, ce-l numim cultură română, și cu obolul cel din urmă îl silim să ne plătească pictorii și muzicanții noștri, academicii și atenianii[1] din București, premiele literare și științifice de pretutindenea, și din recunoștință cel puțin nu-i producem nici o singură lucrare care să-i înalțe inima și să-l facă să uite pentru un moment mizeria de toate zilele."

Concepția estetică a lui Titu Maiorescu

O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867 și **Comediile d-lui I. L. Caragiale** sunt cele două texte reprezentative pentru evoluția concepției estetice a lui Maiorescu, iar cei 18 ani care le despart (din 1867 până în 1885) marchează o notabilă modificare a viziunii asupra artei în general și asupra literaturii în special.

Concepută inițial ca studiu introductiv la o antologie a poeziei românești pe care intenționa s-o publice Junimea, **O cercetare critică...** este influențată de estetica lui Hegel[2]. Maiorescu afirmă că "frumosul cuprinde idei manifestate în materie sensibilă", definiția filosofului german fiind că "frumosul e manifestarea sensibilă a Ideii", mai precis a Ideii absolute, concept care stă la baza întregului sistem hegelian. ("Sensibil" este utilizat aici în sensul de "care este perceput prin simțuri", "care exercită acțiune asupra simțurilor"). De la această definiție care atribuie frumosului două componente, **ideea** și **materia**, Maiorescu derivă cele două părți ale studiului său: "condiția materială a poeziei" și "condiția ei ideală".

"**Condiția materială**" se referă la **materialul utilizat de poet** și care constă din

1 **Atenianii** (aici) - membrii Societății Ateneului Român.

2 După cum a demonstrat Tudor Vianu în studiul din 1933 **Influența lui Hegel în cultura română** și în **Titu Maiorescu - estetician și critic literar** (**Studii de literatură română**, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965, p. 147-159).

imaginile trezite în mintea cititorilor de cuvintele poetice. Pentru că vehiculul acestor imagini nu este specific numai poeziei, cuvintele fiind utilizate și în vorbirea curentă, și în limbajul științific, unde ele trebuie să evoce noțiuni, deci abstractizări, poetul trebuie să folosească în așa fel vocabulele încât acestea să trezească **imagini sensibile** în fantezia ascultătorului sau a cititorului. Acest deziderat se poate realiza, în concepția de factură clasică a lui Maiorescu, prin: **alegerea cuvântului celui mai puțin abstract, utilizarea epitetelor ornante, întrebuințarea personificărilor, folosirea comparației, a metaforei, a tropului** în genere.

"**Condiția ideală**" a poeziei privește **ideea poetică**, identificată de Maiorescu sentimentului sau pasiunii. În consecință, el stabilește trei asemănări între poezie și pasiune: o mai mare "**repejune**" a ideii, **amplificarea** acesteia și "**dezvoltarea** grabnică și crescândă **spre culminarea finală**".

De la influența hegeliană - asimilată propriului sistem de gândire în domeniul esteticii - Maiorescu trece, în studiul **Comediile d-lui I. L. Caragiale**, la o viziune înrâurită de concepția lui Schopenhauer. Problema abordată este însă și ea alta decât în **O cercetare critică**. Răspunzând acuzațiilor de imoralitate aduse de unii critici și jurnaliști comediilor lui I. L. Caragiale și mai ales ultimei creații de acest gen a marelui dramaturg, **D-ale carnavalului**, mentorul Junimii abordează chestiunea teoretică a **raportului dintre artă și morală**. Afirmând, pe urmele lui Schopenhauer, că izvorul răului este egoismul, Maiorescu trage concluzia că **arta autentică are totdeauna valoare morală** (indiferent de conținutul ei), pentru că îl ridică pe cel absorbit în contemplarea ei deasupra preocupărilor practice curente, făcându-l așadar să uite, fie și numai pentru un moment, de egoism.

O CERCETARE CRITICĂ ASUPRA POEZIEI ROMÂNE DE LA 1867

(Poezia Română)
(Cercetare critică)

I. Condițiunea materială a poeziei

Poezia, ca toate artele, este chemată să exprime frumosul; în deosebire de știință, care se ocupă de adevăr. Cea dintâi și cea mai mare diferență între adevăr și frumos este că adevărul curpinde numai idei, pe când frumosul cuprinde idei manifestate în materie sensibilă.

Este dar o condițiune elementară a fiecării lucrări artistice de a avea un material în care sau prin care să-și realizeze obiectul. Astfel, sculptura își taie ideea în lemn sau în piatră, pictura și-o exprimă prin culori, muzica prin sonuri. Numai poezia (și aci vedem prima ei distingere de celelalte arte) nu află în lumea fizică un material gata pentru scopurile ei. Căci cuvintele auzite nu sunt material, ci numai organ de comunicare. Cine aude silabele unei poezii sanscrite fără a înțelege limba sanscrită, deși poate primi o idee vagă de ritmul și de eufonia cuvintelor, totuși (sic!) nu are impresia proprie a lucrării de artă, nici partea ei sensibilă, nici cea ideală, fiindcă sonul literelor nu are să ne impresioneze ca ton muzical, ci mai întâi de toate ca un mijloc de a deștepta imaginile și noțiunile corespunzătoare cuvintelor, și unde această deșteptare lipsește, lipsește posibilitatea perceptiunii unei poezii. Din contră, cine vede o pictură indică, și fără a înțelege ideea străină ce a încorporat-o poate artistul prin colori, d.e. (de exemplu) înfățișarea unui cult necunoscut al antichității, are totuș pe deplin partea sensibilă a lucrării de artă și este în stare a o apreția. Colorile picturei sunt dar un adevărat material, asemenea sonurile muzicei, piatra sculpturei; însă cuvintele poe-

ziei sunt de regulă numai un mijloc de comunicare între poet și auditoriu.

Unde este atunci materialul sensibil al poetului, fără de care nu poate exista artă? Materialul poetului nu se află în lumea din afară; el se cuprinde numai în conștiința noastră și se compune din imaginile reproduse ce ni le deșteaptă auzirea cuvintelor poetice. Când cetim d.e. la Bolintineanu:

Într-o sală-ntinsă printre căpitani
Stă pe tronu-i Mircea încărcat de ani.

Astfel printre trestii tinere-nverzite
Un stejar întinde brațe vestejite.

Astfel după dealuri verzi și numai flori
Stă bătrânul munte albit de ninsori,

partea materială din ceea ce este frumos în această poezie sunt imaginile provocate în fantezia noastră prin cuvintele poetului: "Mircea încărcat de ani, ca un stejar ce-și întinde brațe veștejite printre trestii, ca un munte albit de ninsori de pe dealuri verzi" etc.

Prima condițiune dar, o condițiune materială sau mehanică, pentru **ca să existe o poezie** în genere, fie epică, fie lirică, fie dramatică, este: **ca să se deștepte prin cuvintele ei imagini sensibile în fantazia auditorului**, și tocmai prin aceasta poezia se deosebește de proză ca un gen aparte, cu propria sa rațiune de a fi. Cuvântul prozaic este chemat a-mi da noțiuni, însă aceste noțiuni sunt abstracte, logice, desmaterializate, și pot constitui astfel un adevăr și o știință, dar niciodată o artă și o operă frumoasă. Frumosul nu este o idee teoretică, ci o idee învălită și încorporată în formă sensibilă, și de aceea cuvântul poetic trebuie să-mi reproducă această formă. Noțiunea abstractă "cina cea de taină" poate fi adevărată, dacă îi cunosc relațiunile esențiale din istorie, însă pentru aceasta nu este încă frumoasă; vroiesc să fac din ea o operă de artă, trebuie să o încorporez într-o materie sensibilă, să mi-o deping[1] cu colori într-un tablou (Leonardo da Vinci) sau să o descriu prin cuvinte, care să-mi deștepte imagini de sensibilitate adecvate cu obiectul ei (Klopstock, **Messias**).

Prin urmare, un șir de cuvinte care nu cuprind alta decât noțiuni reci, abstracte, fără imaginațiune sensibilă, fie ele orcât de bine rimate și împărțite în silabe ritmice și în strofe, totuș nu sunt și nu pot fi poezie, ci rămân proză - o proză rimată.

Pentru a demonstra acest adevăr - demonstrațiune cu atât mai importantă cu cât din ignorarea lui multe din poeziile noastre nici nu intră în categoria operelor de artă, ci sunt proză stricată prin rime, vom intra în câteva amănunte ale producțiunilor adevărate poetice și vom arăta cum o sumă de particularități esențiale ale poeziilor frumoase se explică numai pe baza acelui adevăr.

Poetul, chemat a deștepta, prin cuvintele ce le întrebuințează, aceleași imagini sensibile în conștiința auditorului, ce trebuie să le aibă el în fantazia sa, are a se lupta cu o primă greutate foarte însemnată: cu pierderea crescândă a elementului material în gândirea cuvintelor unei limbi. La început cuvintele corespundeau unei impresii sensibile, și cine le auzea atunci își reproducea prin ele acea imagine materială din care se născuseră. Cu cât înaintează însă limba, cu cât experiența se

1 Să o pictez.

întinde peste mai multe sfere și cuprinde cunoștința a tot mai multe obiecte de același fel, cu atât cuvântul ce le exprimă devine mai abstract, caută a se potrivi cu toată suma de obiecte câștigată din nou, pierde una câte una din amintirile sensibile de mai nainte și, devenind o noțiune generală, se ridică pe calea abstracțiunii spre sfera științei, însă se depărtează în proporție egală de sfera poeziei. Să luăm, d.e., cuvântul **eminent**. Când zice astăzi cineva "inteligență eminentă" nu leagă nici o imagine sensibilă cu aceste cuvinte. Altfel a fost în vechime, în acea vechime romană, care a întrebuințat pentru prima oară cuvântul **eminens**. **Eminens** sta în legătură cu vechiul **meno**, care însemna a fi înălțat, a se ridica peste un nivel dat; de unde cuvântul **mensa**, care mai înainte vrea să zică orice ridicătură, masă, bancă, scenă pentru vinderea sclavilor etc.; **e-minere** arăta o ridicătură mai frapantă decât celelalte, scoasă la iveală dintre toate, și **eminens** cuprindea dar pe atunci o imagine sensibilă foarte semnificativă. Astăzi a dispărut elementul material din concepțiunea acestui cuvânt, **eminent** este o noțiune exclusiv intelectuală. **Eminens** cel vechi putea să fie o expresie poetică, **eminentul** de astăzi este o expresie esențial prozaică.

Ceea ce s-a întâmplat cu **eminens** s-a întâmplat cu cele mai multe cuvinte ale limbei române și a tutulor limbelor indo-europene: cuprinsul lor, în procesul psihologic al formării noțiunilor, a devenit așa de eteric, încât nu mai posedă decât o slabă amintire de sensibilitate.

Ce importanță are această eterizare pentru știință am arătat cu altă ocaziune[1]. Rezultatul însă pentru artă este că poetul nu mai poate întrebuința toate cuvintele limbei simplu, așa precum sunt admise astăzi pentru însemnarea obiectelor gândirii lui, ci trebuie sau să le ilustreze cu epitete mai sensibile, sau să le învieze prin personificări, sau să le materializeze prin comparațiuni, în orice caz însă să aleagă dintre toate cuvintele ce exprimă aproape același (sic!) lucru pe acele care cuprind cea mai mare doză de sensibilitate potrivită cu închipuirea fantaziei sale.

Dacă, precum am arătat, prin progresul logic al inteligenței limbistice într-un popor, gândirea cuvântului, care gândire avea la început trup și suflet, și-a pierdut cu timpul trupul și și-a păstrat numai sufletul, un suflet rece și logic, oglindă credincioasă a rațiunii omenești, poetul trebuie mai întâi de toate să încălzească acest product și să resusciteze în imaginațiunea auditorului trupul evaporat din vechile concepțiuni de cuvinte.

1. Să privim acum mai cu de-amănuntul mijloacele poeților de a ne sensibiliza gândirea cuvintelor. Primul mijloc este alegerea cuvântului celui mai puțin abstract. Un exemplu va lămuri pe deplin această afirmare. Când zic "simt durere", cuvintele sunt numai prozaice, fiindcă-mi dau o noțiune intelectuală, dar nu mă silesc a o întrupa; când zic "durerea mă cuprinde", locuțiunea a devenit mai poetică, fiindcă verbul este mai expresiv, sau, cum se zice, mai pitoresc. "Durerea mă pătrunde, durerea mă săgeată" etc. sunt alte variațiuni corespunzătoare trebuinței de sensibilitate în cugetarea aceluiaș lucru. Și astfel vedem poeții preferând cuvintelor abstracte pe cele ce exprimă o gândire mai individuală și calități mai palpabile.

A. Mureșanu, în loc de a vorbi de armata turcească, de Rusia, de patria română, cuvinte cu totul prozaice, sensibilizează aceste noțiuni și zice:

[1] **Despre scrierea limbii române**, în vol. 2 al acestei ediții (n. a.).

N-ajunse iataganul barbarei semilune
A cărui plăgi fatale și azi le mai simțim,
Acum se vâră cnuta în vetrele străbune,
Dar martor ne e Domnul că vii nu o primim! (...)

2. Al doilea mijloc ce-l vedem întrebuințat de poeți pentru a produce materialul sensibil în gândirea cuvintelor din partea auditorului sunt adjectivele și adverbele, ceea ce s-a numit "epitete ornante". Substantivul și verbul singur, chiar când se refer de-a dreptul la obiecte și acțiuni materiale, nu produc în mintea noastră decât o slabă amintire de sensibilitate, mai mult o nălucire a materiei decât o adevărată impresie. Când zicem, d.e., Hasdrubal fu ucis în bătălia de la Metaurus, nu ne gândim la imaginile sensibile ce ar trebui să fie cuprinse în aceste cuvinte. Nici pe Hasdrubal nu ni-l închipuim în figura lui, nici uciderea nu ne-o reproducem în cruzimea ei, nici bătălia, nici râul Metaurus: aceste substantive și verbe sunt numai semne uscate pentru gândirea abstractă a faptului istoric, gândirea exclusiv prozaică.

Poetul nu poate întrebuința asemnea verbe și substantive goale, ci este silit a le îmbrăca, a le împrospăta în partea lor sensibilă prin anume relevare a ei. Aci este cauza care ne explică, d.e., epitetele constante ce le aflăm în Homer lângă persoanele principale din epopeele lui. (...)

3. Un alt mijloc de a realiza aceeaș condițiune neapărată a frumosului poetic sunt personificările obiectelor nemișcătoare sau prea abstracte, precum și a calităților și acțiunilor. Prin aceasta se introduce în gândirea cuvintelor o nouă mișcare, neobișnuită în proză, și tocmai de aceea surprinzătoare, ce deșteaptă imagine sensibilă și colorează schema palidă a cuvântului prin cea mai energică viziune.

Nici Homer nu mai întrebuințează verbul simplu **a săgeta**, ci zice:

Săgeata zboară cu voluptate pentru a gusta carnea inimică.

În Horațiu grija se urcă pe corăbii:

Scandit aeratas vitiosa naves
Cura.[1]

Od. II, 16.

În Sofocle ajutorul are "ochi voioși" etc. (...)

4. Să mai observăm în fine încă un mod prin care poetul caută să ajungă la acelaș rezultat - comparațiunea, metafora, tropul în genere. Un obiect al gândirii se pune în paralelă cu altul, care trebuie să fie sensibil, și cu cât această paralelă este mai nouă și mai frapantă, cu atât imaginația este silită a-și construi figurile sensibile cuprinse în cuvinte. (...)

Două observări dintre cele multe ce se pot face asupra acestei materii ne par la ordinea zilei pentru starea actuală a poeziilor române: cea dintâi se referă la noutatea, cea de a doua la justețea comparațiunilor.

Punctul de plecare pentru orice comparare poetică a fost necesitatea sensibilizării obiectelor. Însă pentru ca acest scop să fie atins, comparațiunea trebuie să fie relativ nouă, altfel nu produce nici o imagine. Ceea ce am arătat că se întâmplă cu vorbele izolate se întâmplă și cu comparațiunile: prin uzul zilnic își pierd elementul sensibil. Auzind tot mereu una și aceeași comparare, nu mai avem

1 Grija cea chinuitoare urcă în corabia cu pliscul de aramă. (lat).

Scanned with OKEN Scanner

pentru ea atenţiune, şi nu ne mai reproducem cuprinsul material. Când zic, d.e., curajos ca un leu, nu-mi mai amintesc figura leului, ci primesc locuţiunea oarecum ca un semn convenţional pentru gândirea abstractă a unei calităţi. Precum prin deasa întrebuinţare se tocesc monetele şi se pierde chipul şi pajura exprimate pe ele, aşa din comparaţiunile prea des auzite se şterge imaginea sensibilă; şi cu aceasta toată raţiunea lor de a fi.

Rămâne acum la tactul limbistic al poetului de a simţi care metaforă se poate întrebuinţa cu succes şi care a încetat de a mai fi comparaţiune sensibilă şi prin urmare trebuieşte pentru un timp sau cu totul depărtată, sau cel puţin modificată în poezie. În această privinţă nouă ne pare că în poeziile române de astăzi sunt mai ales trei imagini aşa de uzate şi abuzate, încât poeţii cei tineri ar face bine să se ferească de ele: aceste sunt florile, stelele şi filomelele[1].

Toate amantele poeţilor noştri sunt ca o floricică sau ca o steluţă sau ca amândouă în acelaş timp (lucru mai greu de închipuit), toţi prinţii, toate aniversarele, toate "zilele mărite" sunt ca o stea mare, şi toate impresiile poetice se deşteaptă când cântă filomela. Astăzi însă am cetit atâtea flori şi floricele, stele, steluţe, stelişoare şi filomele în versurile române, încât acum primim aceste cuvinte numai ca nişte semne uscate, obişnuite în vorbire, prin urmare fără nici un rezultat poetic.

Spre a mai putea fi întrebuinţate asemenea metafore în literatura română, trebuiesc împrospătate în mod original prin alte cuvinte, care să fie în stare a renaşte din nou imaginile în frumuseţea lor primitivă. Drept model poate servi poezia lui Alecsandri, **Dedicaţiune:**

Tu, care eşti pierdută în neagra veşnicie,
Stea dulce şi iubită a sufletului meu...
. . . . . .
O, blândă, mult duioasă şi tainică lumină...

Aci imaginea îşi produce efectul ei fiindcă este pregătită şi reînnoită prin celelalte cuvinte marcante; tu, care eşti **pierdută în neagra veşnicie** etc.

Cât de slabe, din contra (pentru a nu spune un cuvânt mai energic), sunt comparaţiuni ca acestе:

Căci eu în lume sunt ca o floare,
Şi cu iubirea mă mai nutresc
Ş-a filomelei dulce cântare
Pare că-mi zice: ah, te iubesc!
. . . . . .
Dragă Elizo, tu eşti mai dulce
Decât o rază, decât un crin...
. . . . . .
Frumoasă ca o rază erai în astă lume,
Frumoasă ca o floare, ca floarea delicată...
. . . . . .
Tu eşti o stelă ce dai lumină...
. . . . . .
Ce e noaptea când nu cântă
Filomele printre flori? Etc.

Dacă e vorba să comparăm tot cu flori, să ne luăm mai bine de exemplu poe-

1 **Filomelă** = Privighetoare.

ziile populare, chiar cele mai de rând, care toate au cel puțin originalitate în determinarea florilor și nu vorbesc numai de roze și de crini. Cât este de expresivă următoarea strofă, născută pe stradele Bucureștilor!

Frunză verde măr sălciu,
La grădină-n Cișmegiu,
Două fete frumușele
Mi-a furat mințile mele:
Una oacheșă și naltă
Ca o dalie invoaltă.
Alta blondă mijlocie
Ca o junâ iasomie,
Una are ochi de mură;
Care inimele fură,
Alta două viorele
Ce te scoate din oprele. Etc.

A doua condițiune pentru admiterea comparărilor este ca ele să fie juste. Comparările sunt chemate a da o imagine sensibilă pentru gândirea prea abstractă, însă această imagine trebuie să fie potrivită cu gândirea, altfel sensibilizarea ei produce contrazicere și constituie o eroare. E de necrezut cât de des păcătuiesc scriitorii în contra unei așa de elementare regule a conceperii, întrebuințând comparări false sau pline de confuzie.

Această parte a poeziilor române moderne este plină de erori uneori așa de comice, încât pot deveni un izvor bogat pentru almanahuri humoristice, și cu cât autorul vrea să fie mai solemn sau mai duios, cu atât, se înțelege, impresia este mai ridicolă.

Un poet compară:

Primăvara cea dorită de la sferele senine
Pe-a zefirului aripe între noi voioasă vine.
Sub ușoarele ei pasuri mii de flori au răsărit,
Câmpul, muntele și codrul de nou iar au înverzit,
Aerul senin s-adapă de-a suflării ei miroase,
Și din sânu-i rourează pe țarine ploi mănoase.

Primăvara vine cu pasuri ușoare și plouă din sân!

Altul zice:

Talia-ți naltă și subțirică,
Ochii tăi negri de abanos,
Mâna ta albă și mititică
Face din tine un cer stelos.

Talie naltă, ochi negri și mână mică fac un cer stelos!

Un poet cântă:

Să fiu zefirul, să fiu zambilă,
Prin cele fete să salt ușor.

Altul compară:

Sus la Petricica
Când mergea fetica
Și sta ziulica,
Viteii păzea -
Își lua de furcă,
Și ca o haiducă,
Și ca o nălucă,
În tufiș torcea.

Și în alt loc:

Ochii cum îi joacă
Ca la o șerpoaică,
Ca o panduroaică. Etc.

Scanned with OKEN Scanner

Citim într-o foaie nouă din Iași (septembrie, 1866):

Ador tare adevărul,
Îl ador că e frumos
Precum e în floare mărul,
Al livezii pom frumos.

Adevărul frumos ca mărul! Unul începe:

Bela copilă, de grații plină,
Muză sublimă, soare d-amor,
Coruri de nimfe pe buza-ți lină
Le văd cum joacă încetișor.

Închipuiți-vă o buză pe care joacă coruri de nimfe!

Unul se adresează la iubita sa:

Tu, floare frumușică, ca cerul de măreață
Ca dânsul de albastră...

Iar altul zice:

Aste inimi prea-nfocate
Cu stâlpări de nemurire
De al păcii imn legate
Cânt a patriei iubire!

Ce imagine teribilă! Inimi înfocate, legate de un imn cu stâlpări de nemurire!

Dar destul și prea destul din această infirmerie a literaturii române, și să revenim la partea serioasă a cercetărilor ce ne ocupă.

Recapitulând rezultatul dobândit din analizarea precedentă a amănuntelor poetice, constatăm ca demonstrate următoarele propoziții din începutul cercetării de față: Particularitățile stilului poetic (expresii determinate, epitete, personificări, comparațiuni) purced toate din trebuința de a sensibiliza gândirea obiectelor: aceasta provine din necesitatea de a crea poeziei elementul material, ce nu-l află gata afară de sine, de care însă nu se poate lipsi nici o lucrare de artă, frumosul fiind tocmai exprimarea unei idei sub o formă sensibilă corespunzătoare.

Din aceste reflecții înțelegem în acelaș timp ce vrea să zică mult discutata originalitate a poetului. Poetul nu este și nu poate fi totdeauna nou în ideea realizată: dar nou și original trebuie să fie în vestmântul sensibil cu care o învălește și pe care îl reproduce în imaginațiunea noastră. (...)

II. Condițiunea ideală a poeziei

(...) Să analizăm acum o altă cauză, mult mai importantă, pentru care poezia nu poate trata obiecte științifice.

Frumoasele arte, și poezia mai întâi, sunt **repaosul inteligenței**. În mijlocul fluctuațiunii perpetue, de care este mișcat acel straniu product al formațiunilor animalice ce se numește minte omenească, arta se stabilește ca un liman de adăpost spre a reda inteligenței agitate o liniște salutară. Aceasta a fost cauza din care s-a lățit odinioară poezia între oameni; aceasta este cauza din care astăzi își păstrează valoarea ei nemăsurată pentru fericirea genului omenesc.

Dar activitatea științifică nu se potrivește cu această chemare a poeziei. Căci știința provine din acea însușire înnăscută a minții noastre prin care suntem veșnic siliți a întâmpina orce fenomen al naturei cu cele două întrebări specific omenești: din ce cauză? spre ce efect? Însă primul efect ce-l descoperim se arată a fi totdeodată o cauză pentru un alt efect, care la rândul său este noua cauză pentru alte efecte, și pe nesimțite se deschide înaintea noastră linia timpului, care ne duce

înainte într-un viitor nemărginit. Și asemenea cercetând înapoi, ni se arată prima cauză a unui fenomen ca fiind și ea efectul unei alte cauze, care iarăș este efectul unei cauze anterioare, și așa mai departe, se deschide și îndărătul nostru aceeaș linie infinită a timpului. Și astfel omenirea, împinsă în sufletul ei de forma apriorică[1] a cauzalității, se urcă și se coboară pe scara timpului în sus și în jos, până când mințile îmbătrânite ale generațiunii actuale se pleacă la pământ și lasă altei generațiuni sarcina de a împinge piatra lui Sisifos cu un pas mai înainte; această altă generațiune o lasă generațiunilor viitoare, și așa mai departe se dezvoltă știința, și nu are nicăieri repaos și niciodată sfârșit: căci prima cauză și ultimul efect sunt refuzate minții omenești; nici o limită eternă nu ne oprește, dar etern ne oprește o limită.

În această stare a inteligenței active se coboară arta ca o mângâiere binefăcătoare. Ea prinde atenția neliniștită și agitată spre infinit și, înfățișându-i o idee mărginită în forma sensibilă a frumosului, îi dă liniștea contemplativă și un repaos intelectual. Poezia în special trebuie să ne decline spiritul de la înlănțuirea fără margini a nexului cauzal, să ne manifesteze idei cu început și cu sfârșit și să dea astfel o satisfacțiune spiritului omenesc. De aceea ea este datoare să ne îndrepteze spre simțiminte și pasiuni. Căci tocmai simțimintele și pasiunile sunt actele de sine stătătoare în viața omenească: ele au o naștere și o terminare pronunțată, au un început simțit și o catastrofă hotărâtă și sunt dar obiecte prezentabile sau forma limitată a sensibilității.

Celelalte arte, prin chiar condițiunile lor materiale, sunt restrânse în acest cerc estetic și sunt ferite de rătăcirea științifică: nici teorii politice, nici reguli limbistice nu se pot sculpta în piatră sau exprima în muzică[2]. Poezia singură este în pericol de a-și confunda sfera, și aceasta din cauză că ea întrebuințează acelaș organ pentru ideile ei pe care-l întrebuințează și știința pentru ale sale: adică limbajul omenesc. Cu atât mai mult însă este de datoria poetului a-și îndrepta atențiunea spre diferența între aceste două sfere deosebite și a distrage mintea obosită de perpetua cauzalitate.

Recapitulând rezultatul dobândit din cercetarea teoretică de până-acum, afirmăm din nou adevărul cu care am început: ideea sau obiectul poeziei nu poate fi decât un simțimânt sau o pasiune. Și precum am făcut în partea I, așa vom arăta și în această parte, că însușirile esențiale ale poeziilor celor frumoase în privința ideilor lor se explică numai pe baza acestui adevăr.

Poetul, chemat a exprima simțirile omenești, a aflat în însăș natura lor legea după care să se conducă. Între deosebirile ce disting afectul în genere, fie simțimânt, fie pasiune, de celelalte stări ale cugetului, se pot cita următoarele ca principale:

1. O mai mare repejune a mișcării ideilor. Observarea aceasta o poate face oricine. Exemplul cel mai lămurit dintre toate ni-l prezintă spaima, cu prodigioasa sumă de idei ce ne pot străbate mintea în momentele ei.

2. O exagerare sau cel puțin o mărire și o nouă privire a obiectelor sub impresiunea simțimântului și a pasiunii. Lucrurile gândite iau dimensiuni crescânde,

1 **Aprioric** = anterior oricărei experiențe.

2 Nimic nu este absolut în omenire. Jurnalele din noiembrie 1866 ne spune că un american a pus constituțiunea Statelor Unite în muzică; dar cel puțin aceasta nu se spune ca o monstruozitate americană. Când se va simți cu aceeaș claritate de toți ai noștri că o poezie asupra constituțiunii este tot așa de monstruoasă ca acea muzică americană! (n. a.).

micul cerc al conștiinței intelectuale se preface în linte microscopică și, privite prin ea, toate senzațiunile și toate ideile momentului apar în proporțiuni gigantice și sub colori neobișnuite.

3. O dezvoltare grabnică și crescândă spre o culminare finală sau spre o catastrofă, dacă luăm acest cuvânt și în sens bun, nu numai în împrejurări tragice.

Aceste trei semne caracteristice ale afectelor sunt totdeodată cele trei calități ideale ale poeziei.

1. Poezia adevărată, ca și pasiunea și simțimântul, ne arată dar o grabnică transițiune de la o idee la alta și în genere o mișcare abundantă a gândirii. Gândirea fiind exprimată prin cuvinte, imitarea acelei particularități psihologice ne prescrie dar a stabili între idei și cuvinte un raport de preciziune, astfel încât cu orice înmulțire de cuvinte să se înmulțească în aceeași proporție și suma de idei. Căci ceea ce întârzie transițiunea gândirilor și amorțește mișcarea abundantă sunt tocmai frazele cele lungi, în care după atâta auzire de sonuri nu se produce nici un progres de înțelegere în conștiință. Prin urmare, regula ce o scoatem pentru poezie din această considerare a afectelor se poate exprima în mod negativ: poezia să nu se întoarcă în jurul aceleiaș idei, să nu se repete, să nu aibă cuvinte multe pentru gândiri puține. O excepție aparentă sunt poeziile cu refren (cupletele); dar numai aparentă. În realitate, refrenul, deși păstrând aceleași cuvinte, cuprinde în fiecare strofă o idee nouă sau cel puțin o altă privire a ideii celei vechi. (...)

COMEDIILE D-LUI I. L. CARAGIALE (1885)

(...) Privită din acest punct de vedere, lucrarea d-lui Caragiale se învederează cu însemnătatea ei și se arată a fi, în afară de oricé comparare, superioară acelor piese meșteșugite din atmosfere străine, care caută în zadar să ne intereseze la peripețiile unor marchizi și a unor dame cu camelii, pentru a căror înțelegere lipsește și publicului și actorilor noștri orice element mai apropiat.[1]

Dar dacă poate ni se admite de mulți cititori această parte a meritului d-lui Caragiale, este însă o imputare ce o auzim făcându-se adeseori în contră-i și care, tocmai fiindcă este așa de des repetată, merită o mai de aproape cercetare.

Și fiindcă zicem că merită o mai de aproape cercetare, se înțelege de la sine că nu poate fi vorba de insinuarea ce nu s-a sfiit a se produce și în unele organe de publicitate, că adecă comediile d-lui Caragiale urmăresc scopuri politice și vor să-și bată anume joc de unele apucături ale partidului liberal, și că prin urmare ar trebui oprite de pe scena teatrului din ordinul guvernului de astăzi (pe atunci ministerul I. C. Brătianu).

O asemenea imputare este prea puțin serioasă pentru a fi discutată, și avem numai interesul să dovedim că s-a adus în adevăr prin publicitate.

Citim pe a doua pagină a unui ziar liberal din București, de la 13 aprilie 1885, despre comedia **D-ale carnavalului:**

Și ce piesă! O stupiditate murdară, culeasă din locurile unde se aruncă gunoiul. Femei de

1 Pe când de la **Năpasta** încoace d. Caragiale nu a mai publicat nici o scriere dramatică, iar cele apărute de la alții sunt lipsite de valoare, în momentul de față (1908) doi autori de talent, dd. Al. G. Florescu și Ioan Miclescu, par a redeștepta literatura noastră dramatică și a o îndruma în direcția sănătoasă arătată mai sus. (n. a.)

stradă de cea mai joasă speță, bărbieri și ipistați, în gura cărora se pun cuvinte insultătoare pentru mișcări ca cea de la 11 fevruarie, pentru libertate și egalitate, cari sunt baza organizațiunii noastre politice.

Palma primită de la public, care a fluierat, nu ne mulțumește; e de datoria ministrului instrucțiunii să puie în vederea direcțiunii ce **caragialiadă** a făcut, și pe acest temei s-o schimbe, ca incapabilă și nedemnă. Voim un teatru național, nu o gașcă de opoziție nedemnă, în care se insultă poporul și instituțiile țării.

Cerem cu insistență ministrului instrucțiunii să intervie.

Și foaia acelor tineri, foarte tineri, din capitală, care își închipuiesc că sunt socialiști, se grăbește a doua zi să țină isonul ziarului citat mai sus și scrie pe pagina întâi a numărului de la 14 aprilie 1885:

Ziarul xxx publică în numărul său de ieri două articole foarte drepte la adresa direcțiunii teatrelor, prin care critică drumul pe care a apucat și supunerea pe care o arată unei oarecare găști literare din București.

Avis celor în drept a lecui răul.

Adecă, cum am zice, poliția în contra literaturei! Cenzura guvernamentală în contra spiritului comediilor! Destituirea comitetului teatral și poate pedepsirea autorului!

Cum se repetă toate în lume, deși **mutatis mutandis**! Și în Franța secolului trecut, la sfârșitul terorismului, Ducancel pusese pe scenă "**l'intérieur des comités revolutionnaires**", unde își bătea joc de radicalii teroriști și "insulta instituțiunile țării", și atunci foaia radicală **L'ami des lois**[1] ceruse pedepsirea autorului, care "**n'expierait point par mille morts tout le mal qu'il à fait à la liberté**"[2].

Numai că vremurile s-au schimbat, și s-au cam schimbat și oamenii. Radicalii teroriști din Franța de atunci își executau dorințele lor prin sânge, și în contra lor a trebuit să opereze ghilotina; radicalii noștri de astăzi își arată dorințele dumnealor prin cerneală, și în contra lor e destul să opereze o foaie de hârtie sugătoare.

Căci pentru orce om cu mintea sănătoasă este evident că o comedie nu are nimic a face cu politica de partid; autorul își ia persoanele sale din societatea contimporană cum este, pune în evidență partea comică așa cum o găsește, și acelaș Caragiale, care astăzi își bate joc de fraza demagogică, și-ar fi bătut joc ieri de işlic[3] și tombatera[4] și își va bate joc mâine de fraza reacționară, și în toate aceste cazuri va fi în dreptul său literar incontestabil.

Așadar, nu la asemnea imputări nechibzuite ne putem opri. E însă o altă imputare mai serioasă ce se face autorului nostru, și pe aceasta ne credem datori să o cercetăm mai de aproape.

Comediile d-lui Caragiale, se zice, sunt triviale și imorale; tipurile sunt toate alese dintre oameni sau vițioși, sau proști; situațiile sunt adesori scabroase; amorul e totdeauna nelegiuit; și încă aceste figuri și situații se prezintă într-un mod firesc, parcă s-ar înțelege de la sine că nu poate fi altfel; nicăiri nu se vede pedepsirea celor răi și răsplătirea celor buni.

1 Prietenul legilor (fr.).

2 N-ar ispăși nici printr-o mie de morți tot răul pe care l-a făcut libertății (fr.).

3 **Işlic** (învechit) = un fel de căciulă de postav sau de blană, purtată de domnitori și de boieri în perioada fanariotă.

4 **Tombateră** (învechit) = 1. Căciulă de modă orientală care se purta la începutul secolului al XIX-lea; 2. Persoană cu idei învechite, retrograde.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru cei ce cunosc multele discuții deșteptate și în literatura altor țări asupra acestor întrebări, ne-am putea mărgini să răspundem: există aceste tipuri în lumea noastră? sunt adevărate aceste situații? Dacă sunt, atunci de la autorul dramatic trebuie să cerem numai ca să ni le prezinte în mod artistic; iar valoarea lor morală este afară din chestie. Nici în comediile lui Aristofan, nici în **Mariage de Figaro**[1], nici în **Sganarelle**, nici în sute de comedii cunoscute și recunoscute nu e vorba de o asemenea morală.

Dar acest răspuns, îndestulător poate acolo unde sunt tradiții literare, nu este îndestulător la noi, și de aceea ne cerem voie să motivăm ceva mai pe larg părerea noastră asupra punctului în discuție.

Dacă ni se pune întrebare: arta în genere și în special arta dramatică are sau nu are și o misiune morală? contribuie ea la educarea și înălțarea poporului? Noi răspundem fără șovăire: da, arta a avut totdeauna o înaltă misiune morală, și orce adevărată operă artistică o îndeplinește.

Va să zică, asupra acestui punct nu suntem dezbinați.

Rămâne numai să ne înțelegem în ce consistă, în ce poate consista acea influență morală a lucrărilor de artă.

Și aici trebuie să stabilim mai întâi un punct de plecare elementar: influența morală a unei lucrări literare nu poate să fie alta decât influența morală a artei în genere. Dacă arta în genere are un element esențial moralizator, acelaș element va trebui să-l găsim și în orce artă deosebită, prin urmare și în arta dramatică.

Ar fi o confuzie, care ar împiedica de la început orce dreaptă înțelegere a lucrului, dacă ne-am închipui că poezia, fie lirică, fie epică, fie dramatică, are altă esență morală decât arta în genere. Poate să o aibă într-un grad mai mare sau mai mic, dar nu poate să o aibă de o altă natură și nu trebuie să ceri poeziei o altă influență morală decât o ceri muzicei, sculpturei, arhitecturei și picturei. Căci întâmplarea că poezia întrebuințează acelaș organ de comunicare sau acelaș material brut ca și codicele penal și catehismul de morală, adică cuvintele, nu-i poate schimba esența ei de artă, precum nu se poate confunda arta sculpturei cu meseria pavajului, deși amândouă întrebuințează materialul piatră.

Aceeaș influență asupra înălțării morale a individului ce o poți aștepta din producerea simțimântului estetic la auzirea unei simfonii de Beethoven și la privirea statuei lui Apollo din Belvedere sau a Venerii de Medicis, aceeaș, și nu alta, trebuie să o aștepți de la citirea unei poezii sau de la asistarea la o reprezentare dramatică.

Este destul să aducem această considerare generală în cercetarea noastră de față, pentru ca orce inteligență neprevenită să fie îndată convinsă despre temeiul ei elementar; și nici că a fost vreundeva îndoială serioasă asupra acestui punct.

De aici câștigăm însă prima măsură mai potrivită pentru judecarea întregei întrebări.

Venera aflată la Milo este jumătate nudă; cea de Medicis este nudă de tot. Amândouă sunt expuse vederii tutulor la muzeele din Paris și din Florența, și cine găsește că sunt imorale?

În ce consistă dar moralitatea artei?

Orce emoțiune estetică, fie deșteptată prin sculptură, fie prin poezie, fie prin celelalte arte, face pe omul stăpânit de ea, pe câtă vreme este stăpânit, să se uite pe sine ca persoană și să se înalțe în lumea ficțiunii ideale.

Dacă izvorul a tot ce este rău este egoismul și egoismul exagerat, atunci o

1 **Nunta lui Figaro** (comedie de Beaumarchais).

stare sufletească în care egoismul este nimicit pentru moment, fiindcă interesele individuale sunt uitate, este o combatere indirectă a răului, și astfel o înălțare morală. Și cu cât cineva va fi mai capabil prin dispoziția sa naturală sau prin educație a avea asemenea momente de emoțiune impersonală, cu atât va fi mai întărită în el partea cea bună a naturei omenești.

Aceasta este cu atât mai important în zilele noastre cu cât simțimântul religios, care mai nainte îndeplinea misiunea de a înălța spiritele deasupra intereselor egoismului zilnic, dispare din ce în ce mai mult din clasele culte și trebuie înlocuit cu alte emoțiuni impersonale.

Înălțarea impersonală este însă o condiție așa de absolută a orcărei impresii artistice, încât tot ce o împiedică și o abate este un dușman al artei, îndeosebi al poeziei și al artei dramatice. De aceea poeziile cu intenții politice actuale, odele la zile solemne, compozițiile teatrale pentru glorificări dinastice etc. sunt o simulare a artei, dar nu artă adevărată.

Esența acesteia este de a fi o ficțiune, care scoate pe omul impresionabil în afară și mai presus de interesele lumii zilnice, oricât de mari ar fi în alte priviri.

Chiar patriotismul, cel mai important simțimânt pentru cetățeanul unui stat în acțiunile sale de cetățean, nu are ce căuta în artă ca patriotism ad-hoc, căci orce amintire reală de interes practic nimicește emoțiunea estetică.[1]

Există în toate dramele lui Corneille un singur vers de patriotism francez? Este în Racine vreo declamare națională? Este în Molière? Este în Shakespeare? Este în Goethe?

Și dacă nu le are Corneille și Goethe, să ne învețe domnul X.Y. din București ca să le avem noi?

Subiectul poate să fie luat din realitatea poporului, dar tratarea nu poate să fie decât ideal-artistică, fără nici o preocupare practică.

Prin urmare, o piesă de teatru cu directă tendență morală, adecă cu punerea intenționată a unor învățături morale în gura unei persoane spre a le propaga în public ca învățături, este imorală în înțelesul artei, fiindcă aruncă pe spectatori din emoțiunea impersonală a ficțiunii artistice în lumea reală cu cerințele ei, și prin chiar aceasta îi coboară în sfera zilnică a egoismului, unde atunci - cu toată învățătura de pe scenă - interesele ordinare câștigă preponderență. Căci numai o puternică emoțiune impersonală poate face pe om să se uite pe sine și să aibă, prin urmare, o stare sufletească inaccesibilă egoismului, care este rădăcina orcărui rău.

Așadar, arta dramatică are să expună conflictele, fie tragice, fie comice, între simțirile și acțiunile omenești cu atâta obiectivitate curată, încât pe de o parte să ne poată emoționa prin o ficțiune a realității, iar pe de alta să se înalțe într-o lume impersonală. Nici fraza de morală practică, nici intenționata pedepsire a celui rău și răsplătire a celui bun nu se țin de artă, ci sunt de-a dreptul contrare.

Cât este de adevărat, aceasta se poate constata din examinarea multora din dramele cele mai renumite, care au încântat și încântă lumea spectatorilor.

Ce tendență de morală practică este în Othello? Othello este gelos; în gelozia sa sugrumă pe Desdemona. Ce a păcătuit Desdemona de este așa de crunt lovită? Care este răsplata nevinovăției ei?

Ofelia iubește pe Hamlet. Face vreun rău cu aceasta? Ea rămâne virtuoasă și supusă, însă înnebunește din cauza lui, și de cea mai puternică emoțiune este

1 Vezi și darea de seamă asupra poeziilor d-lui Goga în volumul acesta. (n. a.)

Scanned with OKEN Scanner

scena în care ni se înfățișează nebunia ei. Ce învățătură de morală practică putem scoate de aici?

Falstaff este un berbant beţiv, care râde totdeauna, face glume indecente și ne face să râdem și noi. Cine a condamnat vreodată această figură a lui Shakespeare?

Alceste-Mizantropul[1] este omul cel mai virtuos, dar ceilalți își bat joc de el. Celimena îl părăsește, și el rămâne singurul nefericit în piesă. Unde e moralitatea? (...)

POEȚI ȘI CRITICI (1886)

(...) Și mai întâi trebuie să constatăm că, de regulă, poeții înșii sunt cei mai răi critici asupra poeziei altora, în genere artiștii înșii cei mai contestabili apreţiatori teoretici ai artei.

Deși în feluritele combinări ale inteligențelor omenești s-a putut și se poate întâmpla ca un poet bun să fie și critic bun, aceasta însă va fi totdeauna o excepție rară, care va trebui foarte tare legitimată înainte de a fi primită în contra acelei regule generale.

Cine a cetit o dată critica lui Voltaire în contra dramelor "barbare" ale lui Shakespeare va sta totdeauna pe gânduri când va mai vedea poeții apucându-se de meseria criticei și nu se va găsi liniștit prin dramele criticului Lessing.

Și, în adevăr, între natura poetului și natura criticului este o incompatibilitate radicală.

Poetul este mai întâi de toate o individualitate. De la aceleași obiecte chiar despre care noi toți avem o simțire obișnuită el primește o simțire așa deosebit de puternică și așa de personală în gradul și în felul ei, încât în el nu numai că se acumulează simțirea până a sparge limitele unei simple impresii și a se revărsa în forma estetică a manifestării, dar însăș această manifestare reproduce caracterul personal fără de care nu poate exista un adevărat poet.

Din multe părți ale lumii primește poetul razele de lumină, dar prin mintea lui ele nu trec pentru a fi stinse sau pentru a ieși cum au intrat, ci se răsfrâng în prisma cu care l-a înzestrat natura și ies numai cu această răsfrângere și colorare individuală.

Altfel descrie lumea Goethe, altfel o descrie Heine, altfel Leopardi, altfel Victor Hugo, deși cu toții au primit impresii de la aceeaș lume.

Voltaire a fost foarte capabil de a exprima lumea conform prismei sale personale, dar s-a arătat incapabil de a simți exprimarea lumii ieșite din prisma lui Shakespeare.

Căci prisma poetului este menită a răsfrânge raza directă a luminei, dar nu este menită a mai răsfrânge raza o dată răsfrântă de o prismă străină.

Aceasta însemnează individualismul poetului.[2]

Criticul, din contra, pre cât este mai puțin impresionabil pentru însăș lumina directă a obiectelor (din care cauză nici nu se încheagă în el vreo senzație a lumii până la gradul de a cere manifestare în forma poetică), pre atât este și mai puțin individual. Căci criticul este tocmai foarte impresionabil pentru razele răsfrânte din prisma altora, și individualitatea lui este dar consumată în înțelegerea și simțirea altor individualități.

1 Din piesa **Mizantropul** de Molière.

2 Individualismul, în acest înțeles, nu are dar nimic a face cu egoismul (n. a.)

Criticul este din fire transparent; artistul este din fire refractar.

Esența criticului este de a fi flexibil la impresiile poeților; esența poetului este de a fi inflexibil în propria sa impresie.

De aceea criticul trebuie să fie mai ales nepărtinitor; artistul nu poate fi decât părtinitor."

Titu Maiorescu și marii scriitori clasici

Printre meritele remarcabile care fac din Titu Maiorescu o personalitate de prim rang a literaturii române se numără și acela de a fi intuit, cu un gust estetic sigur, valoarea celor mai importanți scriitori ai noștri de la sfârșitul secolului al XIX- lea și începutul secolului al XX-lea, de a-i fi încurajat și susținut moral și chiar material.

A fost primul critic ce a intuit în adevărata sa esență geniul eminescian, recunoscând în el încă din 1872, - când poetul avea numai 22 de ani și nu tipărise decât câteva poezii desprinse de influențele care îl marcaseră în adolescență -, un "poet în toată puterea cuvântului" și de asemenea "farmecul limbagiului (semnul celor aleși)". Obiecțiile făcute pe marginea poeziilor tânărului Eminescu aveau să dispară în studiul din 1889, scris din perspectiva unei creații încheiate, făcând loc unui pregnant portret interior al poetului (în care Maiorescu vedea o întruchipare a concepției schopenhaueriene asupra geniului) și unei pătrunzătoare caracterizări a poeziei încheiată cu profeticele cuvinte: "Pe cât se poate omenește prevedea, literatura poetică română va începe secolul al 20-lea sub auspiciile geniului lui, și forma limbei naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire până astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmântului cugetării românești".

Maiorescu a îngrijit prima ediție a poeziilor lui Eminescu (apărută în ultimele zile ale anului 1883, dar datată 1884) și edițiile următoare, a păstrat, din însărcinarea poetului, și a donat Academiei Române neprețuitele manuscrise eminesciene.

Pe Slavici, Maiorescu l-a ajutat să se stabilească la București înlesnindu-i angajarea de către Academie ca secretar al comisiei însărcinate cu publicarea documentelor Hurmuzaki. În marele scriitor ardelean, criticul vedea o ilustrare a "realismului poporan" și a "direcției noi".

Maiorescu l-a apreciat pe I. L. Caragiale încă de la lectura traducerii realizată de acesta după tragedia în versuri **Roma învinsă** de Parodi. În 1885 i-a luat apărarea împotriva acuzațiilor de imoralitate apreciindu-i comediile ca pe "un adevărat început de literatură dramatică națională, independentă, trăind din propriile sale puteri, în înțelesul aceleiaș mișcări intelectuale sănătoase, în care sunt și **Novelele** lui Slavici, și **Amintirile** lui Creangă, și **Copiile de pe natură** ale lui Negruzzi, și **Poeziile** lui Eminescu (...)".

Dar nu numai marii clasici s-au bucurat de prețuirea și ajutorul lui Maiorescu: și alți importanți scriitori au fost remarcați de el: G. Coșbuc, pe care l-a chemat la București după ce îi citise, în "Tribuna", **Nunta Zamfirei**; Duiliu Zamfirescu, statornic corespondent, de care avea să se rupă însă sufletește în 1909 cu prilejul discursului de recepție în Academie rostit de autorul **Vieții la țară**; O. Goga, M. Sadoveanu și I. Al. Brătescu-Voinești, ale căror scrieri de început le recomandă Academiei spre premiere.

Scanned with OKEN Scanner

DIRECȚIA NOUĂ ÎN POEZIA ȘI PROZA ROMÂNEASCĂ (1872)

(...) Din norocire, o reacție salutară a spiritului nostru literar se constată în producerile ultimilor patru ani. Noua direcție, în deosebire de cea veche și căzută, se caracterizează prin simțimânt natural, prin adevăr, prin înțelegerea ideilor, ce omenirea întreagă le datorește civilizației apusene și totodată prin păstrarea și chiar accentuarea elementului național. Ne pare timpul venit de a atrage atenția publică asupră-i, și în paginile următoare ne încercăm a arunca o scurtă privire asupra câtorva reprezentanți ai acestui început de scăpare, ai acestei nașteri sau renașteri literare. Valoarea lor nu este deopotrivă; sunt câteva talente inferioare, și unii și alții, însă, sunt pe calea naturală și aspiră cu bună-credință spre adevăr. Din acest punct de vedere, toți împreună merită o atenție binevoitoare.

În fruntea noii mișcări e drept să punem pe Vasile Alecsandri. Cap al poeziei noastre literare în generația trecută, poetul **Doinelor** și **Lăcrămioarelor**, culegătorul cântecelor populare păruse a-și fi terminat chemarea literară. Și nici atenția publicului nu mai era îndreptată spre poezie; o agitare stearpă preocupa toate spiritele. Deodată, după o lungă tăcere, din mijlocul iernei grele ce o petrecuse în izolare la Mircești, și iernei mult mai grele ce o petrecea izolat în literatura țării sale, poetul nostru reînviat ne surprinse cu publicarea **Pastelurilor.**

În fund, pe cer albastru, în zarea depărtată,
La răsărit, sub soare un negru punt s-arată:
E cocostârcul tainic în lume călător,
Al primăverei dulce iubit prevestitor.

El vine, se înalță, în cercuri line zboară
Și repide ca gândul la cuibu-i se coboară,
Iar copilașii veseli, cu pieptul dezgolit,
Alerg sărind în cale-i și-i zic: Bine-ai sosit!

În aer ciocârlia, pe case rândunele,
Pe crengile pădurei un roi de păsărele
Cu lungă ciripire la soare se-ncălzesc,
Și pe deasupra bălții nagâții se-nvârtesc.

Ah! iată primăvara cu sânu-i de verdeață!
În lume-i veselie, amor, sperare, viață,
Și cerul și pământul preschimbă sărutări
Prin raze aurite și vesele cântări!

Pastelurile[1] sunt un șir de poezii, cele mai multe lirice, de regulă descrieri, câteva idile, toate însuflețite de o simțire așa de curată și de puternică a naturei, scrise într-o limbă așa de frumoasă, încât au devenit fără comparare cea mai mare podoabă a poeziei lui Alecsandri, o podoabă a literaturei române îndeobște. (...)

Am citat două din ele, le-am putea cita pe toate: nicăieri declamații politice, simțiri meșteșugite, extazieri și deșperări de ocazie, pretutindeni concepție naturală și un aer răcoritor de putere și sănătate sufletească.

Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern, deocamdată blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste marginile iertate, până

1 Apărute în **Convorbiri literare** de la 1868 - 1871 (n.a.).

Scanned with OKEN Scanner

acum așa de puțin format încât ne vine greu să-l citățm îndată după Alecsandri, dar în fine poet, poet în toată puterea cuvântului, este d. Mihail Eminescu[1]. De la d-sa cunoaștem mai multe poezii publicate în **Convorbiri liteare**, care toate au particularitățile arătate mai sus, însă au și farmecul limbagiului (semnul celor aleși), o concepție înaltă și pe lângă aceste (lucru rar între ai noștri) iubirea și înțelegerea artei antice. (...)

Ocazia la observări critice nu lipsește în aceste poezii. **Venere și Madonă** cuprinde o comparare confuză. Femeia a fost divinizată în Venera antică și apoi (de Rafael) în Madona. Tot așa, poetul asupra unei fețe "pală de bolnavă beție" aruncă "vălul alb de poezie" și o divinizează. Însă Madona nu este o idealizare a Venerei, nici Venera antică o realitate brută pe lângă Madona modernă, și strofa

O, cum Rafael creat-a,

prin care poetul rezumă încă o dată compararea, nu o lămurește mai bine, ci slăbește poezia prin repetiție. Originală și plină de efect, însă prea calculată (**recherchée**, cum ar zice francezii) este tranziția "Plângi, copilă?..."

Epigonii cuprind o antiteză foarte exagerată. Pentru a arăta micimea epigonilor, se înalță peste măsură poeții mai vechi, și lauda ditirambică a lui Țichindeal d.e. și a lui Heliade cu greu va putea încălzi cetitorii mai critici de astăzi.

Cea mai bună din cele trei poezii ale d-lui Eminescu ne pare a fi cea din urmă, **Mortua est**, un progres simțit în precizia limbagiului și în ușurința versificării.

Dar și aici, ca în celelalte, sunt greșeli ce trebuiesc neapărat îndreptate.

Abuz de cuvântul **pală**, care poate n-ar trebui uzat de loc, uneori gândiri și expresii prea obișnuite, multe rime rele.

Nu înțelegem, nu putem primi această negligență a formei. Nepăsarea publicului român, care în aceeaș linie cu adevărații poeți pune și pe Tăutu[2] și pe Sion[3] și pe **tutti quanti**, și, pe de altă parte, precipitarea întregei noastre activități intelectuale, ce se vede produsă sub neliniștea unei amenințări statornice, explică, dar nu excuză greșala arătată.

Tocmai spre deșteptarea publicului român din nepăsarea lui trebuie prezentate numai formele estetice cele mai curate, și în mijlocul agitărilor politice și sociale arta este anume chemată a ne da un liman de adăpost. Când mișcarea, altfel trecătoare, a unei inimi pline de simțiri vrea să se întrupeze în forma poeziei, ea prin chiar aceasta intră într-o lume unde timpul nu mai are înțeles. Cea mai scumpă îngrijire pentru curățenia formei este atunci o datorie a poetului, ca astfel concepția lui să rămână o moștenire neatinsă a generațiilor viitoare. Și care poet, în momentul adevăratului entuziasm, nu ar trebui să uite marginile actualității și, încălzit de raza unei încrederi adese iluzorii, nu și-ar înălța aspirarea spre o nemurire omenească?...

1 Despre Eminescu, ajuns la culmea dezvoltării lui, vezi o cercetare mai întinsă în volumul din urmă al acestor **Critice**. (n. a.)

2 Gh. Tăutu (1823-1885), autor de poezie ocazională și de inspirație istorică, grandilocvent și artificial.

3 Gh. Sion (1822-1892), poet ocazional, prozator și traducător, bucurându-se de popularitate în epoca sa, mai ales prin poezia **Limba românească** și romanța **Hora nouă**.

Scanned with OKEN Scanner

EMINESCU ȘI POEZIILE LUI (1889)

(...) I

Care a fost personalitatea poetului?

Viața lui externă e simplă de povestit, și nu credem că în tot decursul ei să fi avut vreo întâmplare dinafară o înrâurire mai însemnată asupra lui. Ce a fost și ce a devenit Eminescu este rezultatul geniului său înnăscut, care era prea puternic în a sa proprie ființă încât să-l fi abătut vreun contact cu lumea de la drumul său firesc. Ar fi fost crescut Eminescu în România sau în Franța, și nu în Austria și în Germania; ar fi moștenit sau ar fi agonisit el mai multă sau mai puțină avere; ar fi fost așezat în hierarhia statului la o poziție mai înaltă; ar fi întâlnit în viața lui sentimentală orce alte figuri omenești - Eminescu rămânea același, soarta lui nu s-ar fi schimbat.

Născut la 15 ianuarie 1850 în Botoșani, primind prima învățătură în gimnaziul din Cernăuți, părăsind la 1864 școala pentru a se lua după trupa de teatru a d-nei Fanni Tardini prin România și prin Transilvania, părăsind și această trupă pentru a se arunca cu cea mai mare încordare în studii felurite la Viena, susținut acolo și la Berlin în parte prin contribuțiile unor amici literari, numit între 1874 și 1876 revizor școlar și bibliotecar la Iași, destituit și dat în judecată de guvernul liberal, însărcinat apoi cu redacția ziarului **Timpul**, încălzit din vreme, dar mai intermitent, de farmecul unor femei, de la care au rămas în poeziile lui câteva urme de păr bălai, de ochi întunecați, de mâni reci, de **un nu știu ce** și **nu știu cum**, lovit în iunie 1883 de izbucnirea nebuniei, al cărei germen era din naștere; îndreptat întrucâtva la începutul anului 1884, dar degenerat în forma lui etică și intelectuală, apucat din nou de nemiloasa fatalitate ereditară, Eminescu moare la 15 iunie 1889 într-un institut de alienați.[1]

La o privire superficială, fuga lui Eminescu de la gimnaziu după o trupă de actori, darea lui în judecată, activitatea lui ca redactor de ziar, care adică nu s-ar putea explica decât prin necesități materiale, lipsa de orice distincții convenționale, de premieri academice, de decorații și c.l., toate aceste puse în legătură mai ales cu izbucnirea alienației mentale par a da vieței sale o coloare romantică, și unele reviste și ziare care l-au ignorat câtă vreme era în toată vigoarea lui au găsit aici prilejul de a-și arăta sentimentalitatea și de a acuza societatea română, care ar fi lăsat un asemenea om nebăgat în seamă și într-o mizerie din cauza căreia ar fi înnebunit.

Noi credem că aceste aprețieri sunt greșite.

Ceea ce caracterizează mai întâi de toate personalitatea lui Eminescu este o așa de covârșitoare inteligență, ajutată de o memorie căreia nimic din cele ce-și întipărise vreodată nu-i mai scăpa (nici chiar în epoca alienației declarate), încât lumea în care trăia el după firea lui și fără nici o silă era aproape exclusiv lumea ideilor generale ce și le însușise și le avea pururea la îndemână. În aceeași proporție tot ce era caz individual, întâmplare externă, convenție socială, avere sau neavere, rang sau nivelare obștească și chiar soarta externă a persoanei sale ca persoană îi erau indiferente. A vorbi de mizeria materială a lui Eminescu însemnează a întrebuința o expresie nepotrivită cu individualitatea lui și pe care el cel

1 Amănunte exacte asupra fazelor din urmă ale vieții lui Eminescu le dă un articol al d-lui G. Kirileanu, publicat în **Convorbiri literare**, a. 1907. (n. a.)

dintâi ar fi respins-o. Cât i-a trebuit lui Eminescu ca să trăiască în accepțiunea materială a cuvântului, a avut el totdeauna. Grijile existenței nu l-au cuprins niciodată în vremea puterii lui intelectuale; când nu câștiga singur, îl susținea tatăl său și-l ajutau amicii. Iar recunoașterile publice le-a disprețuit totdeauna.

Vreun premiu academic pentru poeziile lui Eminescu, de a cărui lipsă se plânge o revistă germană din București? Dar Eminescu ar fi întâmpinat o asemenea propunere cu un râs homeric sau, după dispoziția momentului, cu acel surâs de indulgență miloasă ce-l avea pentru nimicurile lumești. Regina României, admiratoare a poeziilor lui, a dorit să-l vadă, și Eminescu a avut mai multe convorbiri literare cu Carmen-Sylva. L-am văzut și eu la curte, și l-am văzut păstrând și aici simplicitatea încântătoare ce o avea în toate raporturile sale omenești. Dar când a fost vorba să i se confere o distincție onorifică, un **bene-merenti** sau nu știu ce altă decorație, el s-a împotrivit cu energie. Rege el însuș al cugetării omenești, care alt rege ar fi putut să-l distingă? Și aceasta nu din vreo vanitate a lui, de care era cu desăvârșire lipsit, nu din sumeția unei inteligențe excepționale, de care numai el singur nu era știutor, ci din naivitatea unui geniu cuprins de lumea ideală, pentru care orce coborâre în lumea convențională era o supărare și o nepotrivire firească.

Cine-și dă seama de o asemenea figură înțelege îndată că nu-l puteai prinde pe Eminescu cu interesele care ademenesc pe cei mai mulți oameni. Luxul stării materiale, ambiția, iubirea de glorie nu au fost în nici un grad obiectul preocupărilor sale. Să fi avut ca redactor al **Timpului** mai mult decât a avut, să fi avut mai puțin, pentru micile lui trebuințe materiale tot atât era. Numai după izbucnirea nebuniei, în intervalele lucide, în care se arătau însă felurite forme de degenerare etică, obișnuite la asemenea stări, devenise lacom de bani.

Prin urmare, legenda că mizeria ar fi adus pe Eminescu la nebunie trebuie să aibă soarta multor alte legende: să dispară înaintea realității.

Și nici munca specială a unui redactor de ziar nu credem că trebuie privită la Eminescu ca o sforțare impusă de nevoie unui spirit recalcitrant. Eminescu era omul cel mai silitor, veșnic cetind, meditând, scriind. Lipsit de orice interes egoist, el se interesa cu atât mai mult la toate manifestările vieții intelectuale, fie scrierile vreunui prieten, fie studiarea mișcării filosofice în Europa, fie izvoarele istorice, despre care avea cunoștința cea mai amănunțită, fie luptele politice din țară. A se ocupa cu vreuna din aceste chestii, a cugeta și a scrie asupra lor era lucrul cel mai potrivit cu felul spiritului său. Și energia cu care a redactat **Timpul**, înălțimea de vederi ce apare în toate articolele lui, puterea neuitată cu care în contra frazei despre **naționalismul** liberal al partidului de la guvern a opus importanța elementului autohton sunt o dovadă pentru aceasta.

Cu o așa natură, Eminescu găsea un element firesc pentru activitatea lui în toate situațiile în care a fost pus. La bibliotecă, pentru a-și spori comoara deja imensă a memoriei sale; ca revizor școlar, pentru a stărui cu limpezime spiritului său asupra noilor metode de învățământ; în cercul de amici literari, pentru a se bucura fără invidie sau a râde fără răutate de scrierile cetite; la redacția **Timpului**, pentru a biciui frazeologia neadevărată și a formula sinteza unei direcții istorice naționale - în toate aceste ocupări și sfere Eminescu se afla fără silă în elementul său.

Dacă a înnebunit Eminescu, cauza este exclusiv internă, este înnăscută, este ereditară. Cei ce cunosc datele din familia lui știu că la doi frați ai săi, morți sinucigași, a izbucnit nebunia înainte de a sa și că această nevropatie se poate urmări în linie ascendentă.

De altminteri, și în vremea în care spiritul lui era în vigoare, felul traiului

său făcuse pe amici să se teamă de rezultatul final. Viața lui era neregulată: adesea se hrănea numai cu narcotice și excitante; abuz de tutun și de cafea, nopți petrecute în citire și scriere, zile întregi petrecute fără mâncare, și apoi deodată, la vreme neobișnuită, după miezul nopții, mâncări și băuturi fără alegere și fără măsură: așa era viața lui Eminescu. Nu această viață i-a cauzat nebunia, ci germenele de nebunie înnăscut a cauzat această viață. Ceea ce o dovedește este că toate încercările, adeseori și cu stăruință repetate de unii prieteni ai săi, între alții și de mine, nu au fost în stare să-l aducă la un trai mai regulat.

Și nici de nefericiri cari ar fi influențat sănătatea inteleçtuală sau fizică a lui Eminescu nu credem că se poate vorbi. Dacă ne-ar întreba cineva: a fost fericit Eminescu? am răspunde: cine e fericit? Dar dacă ne-ar întreba: a fost nefericit Eminescu? am răspunde cu toată convingerea: nu! Ce e drept, el era un adept convins al lui Schopenhauer, era, prin urmare, pesimist. Dar acest pesimism nu era redus la plângerea mărginită a unui egoist nemulțumit cu soarta sa particulară, ci era eterizat sub forma mai senină a melancoliei pentru soarta omenirii îndeobște; și chiar acolo unde din poezia lui străbate indignarea în contra epigonilor și a demagogilor înșelători avem a face cu un simțământ estetic, iar nu cu o amărăciune personală. Eminescu, din punct de vedere al egoismului cel mai nepăsător om ce și-l poate închipui cineva, precum nu putea fi atins de un simțământ prea intensiv al fericirii, nu putea fi nici expus la o prea mare nefericire. Seninătatea abstractă, iacă nota lui caracteristică în melancolie, ca și în veselie. Și, lucru interesant de observat, chiar forma nebuniei lui era o veselie exultantă.

Când venea în mijlocul nostru cu naivitatea sa ca de copil, care îi câștigase de mult inima tuturor, și ne aducea ultima poezie ce o făcuse, o refăcuse, o rafinase, căutând mereu o formă mai perfectă, o cetea parcă ar fi fost o lucrare străină de el. Niciodată nu s-ar fi gândit măcar să o publice: publicarea îi era indiferentă, unul sau altul din noi trebuia să-i ia manuscrisul din mână și să-l dea la **Convorbiri literare.**

Și dacă pentru poeziile lui, în care și-a întrupat sub o formă așa de minunată cugetările și simțirile, se mulțumea cu emoțiunea estetică a unui mic cerc de amici, fără a se gândi la nici o satisfacție de amor propriu; dacă el se considera oarecum ca organul accidental prin care însăș poezia se manifesta, așa încât ar fi primit cu aceeași mulțumire să se fi manifestat prin altul, ne este permis a conchide nu numai că era nepăsător pentru întâmplările vieței externe, dar și chiar că în relațiile lui pasionale era de un caracter cu totul neobișnuit. Cuvintele de amor fericit și nefericit nu se pot aplica lui Eminescu în accepțiunea de toate zilele. Nici o individualitate femeiască nu-l putea captiva și ținea cu desăvârșire în mărginirea ei. Ca și Leopardi în **Aspasia**, el nu vedea în femeia iubită decât copia imperfectă a unui prototip nerealizabil. Îl iubea întâmplătoarea copie sau îl părăsea, tot copie rămânea, și el, cu melancolie impersonală, își căuta refugiul într-o lume mai potrivită cu el, în lumea cugetării și a poeziei. De aci **Luceafărul** cu versurile de la sfârșit:

Ce-ți pasă ție, chip de lut,
Dac-oi fi eu sau altul?
Trăind în cercul vostru strâmt,
Norocul vă petrece;
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece.

II

Înțelegând astfel personalitatea lui Eminescu, înțelegem totodată una din părțile esențiale ale operei sale literare: bogăția de idei, care înalță toată simțirea lui (căci nu ideea rece, ci ideea emoțională face pe poet), și vom vedea în chiar pătrunderea acestei bogății intelectuale până în miezul cugetărilor poetului puterea mișcătoare care l-a silit să creeze pentru un asemenea cuprins ideal și forma exprimării lui și să îndeplinească astfel amândouă cerințele unei noi epoci literare.

Eminescu este un om al timpului modern, cultura lui individuală stă la nivelul culturei europene de astăzi. Cu neobosita lui stăruință de a ceti, de a studia, de a cunoaște, el își înzestra fără preget memoria cu operile însemnate din literatura antică și modernă. Cunoscător al filosofiei, în special a lui Platon, Kant și Schopenhauer, și nu mai puțin al credințelor religioase, mai ales al celei creștine și buddaiste, admirator al **Vedelor**, pasionat pentru operele poetice din toate timpurile, posedând știința celor publicate până astăzi din istoria și limba română, el afla în comoara ideilor astfel culese materialul concret de unde să-și formeze înalta abstracțiune care în poeziile lui ne deschide așa de des orizontul fără margini al gândirii omenești. Căci cum să ajungi la o privire generală dacă nu ai în cunoștințele tale treptele succesive care să te ridice până la ea? Tocmai ele dau lui Eminescu cuprinsul precis în acele versuri caracteristice în care se întrupează profunda lui emoțiune asupra începuturilor lumii, asupra vieței omului, asupra soartei poporului românesc.

Poetul e din naștere, fără îndoială. Dar ceea ce e din naștere la adevăratul poet nu e dispoziția pentru forma goală a ritmului și a rimei, ci nemărginita iubire a tot ce este cugetare și simțire omenească, pentru ca din perceperea lor acumulată să se desprindă ideea emoțională spre a se înfățișa în forma frumosului.

Acel cuprins ideal al culturei omenești nu era la Eminescu un simplu material de erudiție străină, ci era primit și asimilat în chiar individualitatea lui intelectuală. Deprins astfel cu cercetarea adevărului, sincer mai întâi de toate, poeziile lui sunt subiectiv adevărate nu numai atunci când exprimă o intuiție a naturei sub formă descriptivă, o simțire de amor uneori veselă, adeseori melancolică, ci și atunci când trec peste marginea lirismului individual și îmbrățișează și reprezintă un simțimânt național sau umanitar.

De aici se explică în mare parte adânca impresie ce a produs-o opera lui asupra tutulor. Și ei au simțit în felul lor ceea ce a simțit Eminescu, în emoțiunea lui își regăsesc emoțiunea lor; numai că el îi rezumă pe toți și are mai ales darul de a deschide mișcării sufletești cea mai clară expresie, așa încât glasul lui, deșteptând răsunetul în inima lor, le dă totodată cuvântul ce singuri nu l-ar fi găsit. Această scăpare a suferinței mute prin farmecul exprimării este binefacerea ce o revarsă poetul de geniu asupra oamenilor ce-l ascultă, poezia lui devine o parte integrantă a sufletului lor, și el trăiește de acum înainte în viața poporului său.

Dar cuprinsul poeziilor lui Eminescu nu ar fi avut atâta putere de a lucra asupra altora dacă nu ar fi aflat forma frumoasă sub care să se prezinte. Și fiindcă tocmai această formă este partea cea mai sugestivă în opera lui, să ne fie permis a termina studiul de față prin repedea analizare a elementelor ei distinctive.

O rezervă trebuie făcută din capul locului, și este cu atât mai importantă cu cât mulți din imitatorii lui Eminescu nu par a o fi făcut. Volumul în care sunt adunate poeziile sale nu este publicat de el însuș, din cauza împrejurărilor cunoscute și atinse în prefața noastră la ediția I de la 1883. Dacă, în starea în care se afla Eminescu atunci, am putut lua asupra-mi datoria de a publica culegerea poeziilor lui, nu aveam dreptul nici de a le modifica, nici de a lăsa pe unele la o

parte. Prin urmare, așa cum se prezentă și astăzi unicul volum, el cuprinde toate poeziile, și cele de la început, pe care însă autorul declarase de mult că voia să le îndrepteze și în parte să le suprime. Nici cele 8 poezii citate în prefață la ediția I, nici **Călin**, nici **Epigonii**, nici **Strigoii** nu sunt Eminescu în toată puterea lui. Contururile tremurânde ale descrierilor fără destulă precizie intuitivă, lipsa de claritate a gândirii, greșeli în accentul ritmic și în rime sunt defecte al căror cel mai aprig critic era chiar Eminescu. Dacă totuș și aceste poezii au meritat și vor merita să figureze în opera lui literară, este fiindcă în fiecare din ele apare deodată din mijlocul imperfecțiilor o frumusețe de limbă și o înălțare de cuget care prevestеau de la început ce avea să devie poetul ajuns la culmea lui.

Rezerva dar ce un simțimânt de dreptate elementară ne impune să o facem este că în cercetarea următoare nu vom avea în vedere decât poeziile, din norocire cele mai numeroase, pe care le-a scris Eminescu în epoca deplinei sale dezvoltări. Acestea însă reclamă toată luarea-aminte a criticei literare în privința formei lor, și cu deosebire a înrudirii cu poezia populară, din care s-au hrănit mai întâi și deasupra căreia s-au ridicat pas cu pas până la exprimarea celor mai înalte concepțiuni. (...)

Acesta a fost Eminescu, aceasta este opera lui. Pe cât se poate omenește prevedea, literatura poetică română va începe secolul al 20-lea sub auspiciile geniului lui, și forma limbei naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire până astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmântului cugetării românești. (...)

POVESTIRILE D-LUI M. SADOVEANU

Raport cetit în Academia Română pentru acordarea unui premiu (1906)

(...) Nu mai analizăm povestirea **Cozma Răcoare**, cu picantul ei deznodământ dramatic. Acest mic giuvaer al literaturei novelistice este astăzi prea cunoscut de cetitorii români și începe să fie cunoscut și de cei germani în urma publicării unei bune traduceri în răspândita revistă **Deutsche Rundschau**.

Răsunetul ce l-au deșteptat astfel scrierile d-lui Sadoveanu la toți cei ce știu să prețuiască o lucrare de artă literară se explică fără greutate. Am menționat de la început originalitatea autorului, originalitate puternică atât în concepțiunea, cât și în fecunditatea ei, intuiția lui exactă și adaptarea formelor de exprimare la feluritele împrejurări. Stilul d-lui Sadoveanu este de mare sobrietate, cuvântul nimerit deșteaptă în cetitor totdeauna imaginea plastică văzută de autor. De aceea și impresia de frumusețe deosebită ce ne rămâne mai ales de la descrierile naturei. Ascultați, d.e., pe aceasta (pagina 88): "Într-un târziu porniră spre lunca mestecenilor. Soarele era pe la toacă. Cum mergeau pe cărarea umedă, lumina le fugea printre ramuri strălucitoare, aurie. În umbrele tainice, petele de lumină se ștergeau. Păiușul nalt și galben suna înfiorat de pași, iarba înflorită tremura; cosașii sfârâiau uscat în verdeață, suflări ușoare treceau, și desișurile de frunze se mișcau fâșiind".

Inconștienta onomatopee a rândurilor din urmă îndeplinește prin sonurile auzite efectul imaginilor văzute.

Stilul nu este pretutindeni așa de îngrijit; pe ici, pe colo se observă oarecare inadvertență în repetarea aceluiaș cuvânt. Mica eroare va fi ușor de îndreptat îndată ce d. Sadoveanu își va îngădui mai mult răgaz pentru revizuirea celor scrise.

La un asemenea autor se înțelege de la sine că oamenii vorbesc în limbajul lor firesc, fiecare după caracterul său deosebit; și dacă produc pe alocurea im-

presia unei mari adâncimi sufletești, nu este prin exagerarea declamatorie a frazei, ci, din contră, prin simplicitatea cuvintelor, cari sunt uneori familiare, din când în când dialectale, dar totdeauna întrebuințate cu o justă gradare a nunațelor - mijlocul cel mai propriu pentru deșteptarea emoțiunii artistice.

Însă meritul cel mare al nuvelelor și schițelor d-lui Sadoveanu ne pare a fi alegerea momentului psihologic în care culminează mai toate. Este pururea un eveniment sufletesc hotărâtor, care formează obiectul povestirii și în jurul căruia se grupează și se cumpănesc celelalte amănunte, fie că evenimentul este o criză violentă, fie că este amintirea mai temperată a unei turburări, fie că este stabilirea unei liniștiri finale. Deznodământul nu este niciodată silit, ci apare ca un rezultat neapărat, oarecum ca o lege a naturei, și tocmai prin această înălțare impersonală povestirile d-lui Sadoveanu își îndeplinesc misiunea morală, care - în afară de orce intenție a autorului - reiese ca un accesoriu din toate operele de artă adevărată. (...)

ARTA POLEMICII LA MAIORESCU

BEȚIA DE CUVINTE ÎN "REVISTA CONTIMPORANĂ"
(Studiu de patologie literară) (1873)

(...) La pagina 15 ni se citează câteva versuri din **Psaltirea** lui Dositei, d.e.:

Limbele să salte
Cu cântece nalte,
Să strige-n tărie
Glas de bucurie.

Simpla citare a acestor versuri este foarte nevinovată, deși versurile sunt urâte, dar nevinovăția încetează din momentul în care d-sa își permite a numi aceste trohee ale lui Dositei... **hexametre!**

Versurile de la pag.17:

Ascultă-mi ruga, Dumnezeu sfinte,
Și nu mă trece, ci-mi ia aminte

d. Sion le numește... **pentametre!**

În împrejurări normale nu ar fi iertat unui literat, fie chiar membru al Societății academice române, să scrie asemenea lucruri. Dar în starea în care se află d. Sion când scrie, și în care, precum vom vedea mai jos, se află și alți scriitori principali ai **Revistei contimporane**, asemenea fenomene trebuiesc privite mai mult cu un fel de interes psihologic.

D. Sion, în urma acelei stări, pare uneori a pierde conștiința sigură despre ceea ce face, scrie când fără înțeles, când în contrazicere, când cu o violență de expresii nemotivată, de exemplu pag. 22:

prima simptomă a **perfecționării** sufletului lui Conachi fu predilecțiunea sa pentru poezie,

și îndată mai jos:

toți știm cum ajunge cineva poet; el mai întâi trebuie să se **nască** cu asemenea predilecțiune.

Apoi la pag. următoare:

de la 1806 până la 1883 Conachi a fost **mereu** în funcțiuni,

și îndată mai jos:

dar **în intervalul întreruptiunilor sale de funcțiuni** se ocupa cu profesiunea specială de inginer hotarnic.

Apoi la pagina 90:

Pe atunci însă, cată să ştim, amorezaţii nu-şi făceau curte **în modul prozaic de astăzi**, pe la teatruri, pe la baluri şi pe la grădine: damele nu ieşeau fără bărbaţii lor nicăierea, nici primeau vizite când erau singure acasă; apoi bilete dulci şi parfumate nu erau în datina timpului. Curte se făcea precum ne spune poetul Alecsandri în **Barbu Lăutaru**: amantul umbla cu lăutarii cântând toată noaptea pe sub ferestrele Dulcineei; sau dacă era poet ca Conachi, făcea versuri, pe care... nu le da la gazete, nici la tipar, ci punea pe lăutari să le cânte.

Nu voi să zic că **cu moduri atât de prozaice** Conachi făcea curte nobilei sale amante: nu e însă mai puţin adevărat că de la 1812 - 1828 versurile lui făceau gloria lăutarilor dintr-un capăt până la celălalt al Moldovei.

La pagina 24 d. Sion ne vorbeşte despre:

junele adolescinte.

Poate îi era teamă că vom crede adolescintele bătrân!

Tot acolo ne spune, că:

ţara era în **convulsiunile** cele mai **înflăcărate**,

şi la pagina următoare vrea să examineze cartea lui Conachi şi să vadă

de ce **calibru** este.

La paginile 102 şi 103 d. Sion, vorbind de sine însuş, scrie:

Apoi când m-am **ridicat** din adolescenţă şi m-am **aşezat** în capitală... mă duceam la casa lui Conachi adeseori, şi ospitalitatea aceasta o plăteam cetindu-i câteodată vreo compunere...

Demn de observat e d. Sion când se desfată în tăria expresiilor. La pag. 96, vorbind despre ochi, zice:

Cine nu şi-a scăldat sufletul în deliciul acestor stele, care se zice că sunt scaunul sufletului şi al inimei?

A-şi scălda sufletul în deliciul unor stele care sunt un scaun - iaca o imagine a cării soaţă se află numai în următoarele strofe a d-lui A. Pelimon (nu este şi d-sa între cei 30 -40 de redactori-colaboratori ai **Revistei**?):

Aste inimi prea-nfocate
Cu stilpări de nemurire
De al păcii imn legate
Cânt a patriei iubire.

Departe duce pe om beţia de cuvinte!

La pag. 90 d. Sion ne arată cum

Conachi revărsa florile imaginaţiunii sale în adoraţiunea idolului ce încântase sufletul său,

dar la pag. 93 se întrece şi zice:

poetul vărsa tezaurii imaginaţiunii sale cu profuziunea unui crater în irupţiune.

Despre întrebuinţarea de neologisme, precum sunt **alegre** în loc de vesele, **tandreţe, abandonez** etc. nu este locul să vorbim aici; ne grăbim a termina critica în ceea ce priveşte partea d-lui Sion din **Revista contimporană** prin citarea ultimelor sale cuvinte:

lată materia mea **epuizată**. Fie ca această lucrare să se urce ca fumul de tămâie către sufletul acestui veteran al Parnasului român, care a depus **premiile geniului şi cugetării sale** pe altarul culturei naţionale! **Respect, veneraţiune şi glorie memoriei numelui său!**

Premiile geniului şi cugetării (adecă poeziile) şi **gloria memoriei numelui** sunt un nonsens şi un pleonasm, care încheie într-un mod armonic lucrarea d-lui Sion, cetită la Ateneu, cetită la Cernăuţi, cetită la Bacău şi, în sfârşit, tipărită în **Revista contimporană**.

Un alt autor care umple coloanele acestei reviste este d. Pantazi Ghica[1]. D-sa

1 **Pantazi Ghica** (1831–1882), publicist şi scriitor, fratele lui Ion Ghica.

ne îmbie cu o novelă istorică întitulată **Marele vistier Cândescu**. Ce palid devine d. Sion, cu toată "înflăcărarea convulsiunilor" şi cu toată "profuziunea craterului în irupţiune", îndată ce-l punem alături de violenţa limbagiului d-lui P. Ghica, care ar fi înmărmurit şi pe mai sus pomenitul **Cabanis**!

Pag. 80:

Mihnea nu săvârşise încă aceste cuvinte, când o mulţime de femei, copii, bătrâni, sângerânzi, palizi, cu hainele rupte, sfâşiete, cu părul smuls, cu mâinile rănite, intrară în gloată, în dezordine, înspăimântaţi, alergând, în sala sfatului domnesc.

Din acea mulţime speriată, exasperată, două fete, două copile, se repeziră în braţele vistierului Cândescu, strigând: "Scăpare, tată! scăpare!"

Simţiţi, vă rog, toată gingăşia logică a acestei îmbelşugări de cuvinte: mulţimea intră în gloată şi în dezordine, ea este nu numai înspăimântată, ci şi speriată şi exasperată, ea are hainele nu numai rupte, ci şi sfâşiate, şi atunci în braţele vistierului Cândescu se reped două - nu numai fete, ci şi copile. (...)

APRECIERI CRITICE

"Se anunţă moartea la Bucureşti, după o scurtă suferinţă, a lui T. Maiorescu.

De cincizeci de ani şi mai bine numele lui a fost amestecat în viaţa întreagă a ţării. Profesor de o mare şi elegantă elocvenţă, orator parlamentar neîntrecut în subliniarea fină a intenţiilor sale şi capabil în acelaşi timp de a da cea mai impresionantă expresie ideilor celor mai înalte, dacă nu şi unor puternice sentimente - pe care a ţinut să nu le aibă, ca fiind contrar concepţiei ce-şi făcea despre omul public - scriitor corect şi limpede în rostirea unor păreri de bun-simţ cu scumpătate cântărite, el va lăsa în mintea tuturora o icoană de om mai mult decât amintirea unei opere. De fapt la aceasta a şi lucrat el o viaţă întreagă, observându-se, îndreptându-se, pregătindu-se, dând un sens fiecăruia gest şi fiecării silabe, pentru ca să apară aşa cum teoria lui, cu influenţe din vremurile olimpiene ale lui Goethe, îi spusese că trebuie să fie omul. Niciodată un român n-a ştiut să dea o expresie individuală mai perfectă rezultatului simplu al împrejurărilor pe care el venea numai să-l constate şi să-l drapeze în nobila sa personalitate. (...)

Cald şi frig nu i-a fost nimănui lângă dânsul. A trecut printre oameni, întrebuinţându-i, de multe ori, despreţuindu-i în taină totdeauna. El însuşi trebuie să-şi fi fost indiferent sieşi. (...)

Şi-a salvat opera, singura şi marea operă: iluzia superbă ce voia să deie despre sine însuşi."

(N. Iorga)

"«Îndrumătorul», i-am spune, (...) nu fără a preciza: rolul îndrumătorilor este de obicei legat de o epocă; el devine repede istoric şi se transformă într-un moment al evoluţiei culturii. Soarta lui Maiorescu a fost să rămână actual şi astăzi, adică după trei sferturi de veac, şi, din nefericire, încă pentru multă vreme. În materie de cultură, evoluţiile nu sunt nici perpetui, nici liniare; când crezi că ai pus mâna pe ţărm, un val te smulge departe în larg; pânza ţesută ziua se desface noaptea; apele se ascund sub nisip şi ciulinul creşte pe marmura cetăţii ruinate; în adăpostul limpezit odinioară, îţi umple ochii cerneala norilor învolburaţi. Optimismul nostru trebuie să fie însă la fel cu cel al lui Maiorescu: **birui-va gândul**, cum spunea înţelepciunea cronicarului şi inscripţia criticului deasupra uşei bibliotecii. Altfel, la ce am mai trăi?

La răspântiile culturii române, veghează, ca şi odinioară, degetul lui de lumină: pe aici e drumul. Autoritatea i s-a menţinut şi astăzi, pentru că pleacă din însăşi izvoarele spirituale fără moarte ale logicei, bunului-simţ, bunului-gust, şi s-a realizat într-o formă pură, fără vârstă."

(E. Lovinescu)

Scanned with OKEN Scanner

"(...) unul din oamenii cei mai luminați ai întregului secol în care se plămădise România modernă. Bucurându-se din anii tinereții de un mare prestigiu personal, făcut din măsură, consecvență și demnitate, din bun gust în aprecierea literară a altora și, în propria-i producție, dintr-un talent care menține încă tinere pagini scrise cu șase sau șapte decenii în urmă, dintr-o artă aristocratică a vieții cu atât mai uimitoare cu cât, în armonia ei, se ridica peste primejdiile unei organizații expuse depresiunii morale și chiar deselor încercări ale sănătății fizice, Titu Maiorescu a sporit necontenit prestigiul său prin devotamentul dăruit cauzelor bune și pasiunii dezinteresate de a sluji. Figura sa de conducător spiritual apare în epoca de formație a culturii noastre mai noi, cu rolul de a frâna, de a limpezi o neînțelegere, de a trage hotare, de a indica un drum. Și înainte și după el au existat în cultura noastră personalități mai dinamice, animatori mai înflăcărați, dar nici unul care să-și fi asociat, deopotrivă cu Titu Maiorescu, naturile cumpătate și judicioase, oamenii care pun înaintea faptului deliberarea și care se conduc după lumina spiritului. Datorită în primul rând lui Maiorescu, s-a format în cultura noastră o stare de spirit de criticism, a cărei valoare nu o putem aprecia decât închipuindu-ne că nu s-ar fi produs niciodată și că din dialectica civilizației noastre, după efervescența romantică de la începutul și mijlocul veacului trecut, ar fi lipsit momentul de temperare clasică introdus de el și de discipolii lui. Desigur, Maiorescu n-a fost un cugetător care să se fi impus prin originalitatea invenției și omul teoretic a fost necontenit subordonat în el omului practic și făptuitor. Este un caracter romanic, în toată firea lui Maiorescu, împreună cu slaba lui aptitudine metafizică, intensa dezvoltare pe care o dobândește virtutea lui pragmatică, organizatoare, legiferantă. Maiorescu este un legiuitor. Mai multe generații au recunoscut în opera lui pactul fundamental al culturii noastre intelectuale. Această însușire alcătuiește și resortul principal al marei sale arte scriitoricești. Cugetările sale dobândesc totdeauna forma perenă a inscripției sau a textului de lege, atât de puțin ne putem sustrage evidenței lor constrângătoare, înțelesului lor deplin cristalizat, eliminând orice aproximație, orice umbră sugestivă. Ca la toți marii scriitori români, lucrarea seculară a limbii se concentrează și la el într-un mare salt înainte, încât darul unui singur om pare și de data aceasta a înlocui opera încetă a mai multor generații. Nimeni nu scrisese ca Maiorescu mai înainte și puțini l-au egalat în vigoare, concizie și proprietatea exprimării mai târziu. Nu este deci exagerat a spune că în domeniul său propriu, lucrarea la care a supus graiul nostru nu a fost cu nimic mai prejos de aceea a lui Mihai Eminescu."

(Tudor Vianu)

Scanned with OKEN Scanner

MIHAI EMINESCU

TABEL CRONOLOGIC

1850 – 15 ianuarie – S-a născut la Botoşani Mihai, al şaptelea copil al lui Gheorghe şi al Ralucăi Eminovici (există şi argumente în favoarea afirmaţiei că s-ar fi născut la 20 decembrie 1849).

1850 – 1856 - Primii ani de viaţă îi petrece, se pare, la Botoşani.

1856 – 1858 - Copilărie plină de farmec la Ipoteşti, evocată, printre altele în versurile poeziilor **Fiind băiet...**, **Copii eram noi amândoi**, **Trecut-au anii...** Probabil că la Ipoteşti a urmat primele două clase primare.

1858 – 1860 - Învaţă la şcoala primară greco-orientală din Cernăuţi, unde fusese înscris direct în clasa a treia. La absolvirea celor patru clase primare a fost clasificat al cincilea din 82 de elevi.

1860 – 1863 - Frecventează gimnaziul din Cernăuţi. În 1863 întrerupe studiile plecând cu trupa teatrală Vlădicescu - Tardini.

1864 – Încearcă să-şi continue studiile la gimnaziul din Botoşani. Pleacă din nou, cu aceeaşi trupă teatrală, la Cernăuţi, apoi la Braşov.

– **toamna - martie 1865** - Copist în administraţia judeţului Botoşani.

1865 – 1866 - Îşi continuă studiile la Cernăuţi, având grijă de biblioteca profesorului său, Aron Pumnul.

1866 – ianuarie - Debutează cu poezia **La mormântul lui Aron Pumnul**, apărută în broşura intitulată **Lăcrimioarele învăţăceilor gimnazişti din Cernăuţi la mormântul prea iubitului lor profesor Arune Pumnul.**

– **25 februarie/ 9 martie** - Începe colaborarea la revista **Familia** din Pesta, cu poezia **De-aş avea...** Iosif Vulcan, directorul revistei, îi schimbă numele din Eminovici în Eminescu, iar poetul adoptă schimbarea.

– Călătoreşte la Blaj, apoi la Sibiu şi Râşinari, de unde este ajutat de popa Bratu, bunicul lui O. Goga, să treacă munţii spre a ajunge la Bucureşti. Aici se apropie de trupa teatrală a lui Iorgu Caragiale şi îl cunoaşte pe nepotul acestuia, Ion Luca.

1867 – 1869 - Face parte din trupa lui Mihai Pascaly, cu care întreprinde un turneu la Lugoj, Sibiu, Arad, Oraviţa şi Buziaş. Este sufleor şi traducător. Prin intermediul lui M. Pascaly obţine angajarea ca al doilea sufleor al Teatrului Naţional din Bucureşti.

1869 – Se apropie de societatea literară "Orientul", condusă de Gr. H. Grandea. Societatea se ocupa cu culegerea de literatură populară şi cu strângerea de documente privind istoria şi literatura naţională. Întreprinde un nou turneu cu trupa lui M. Pascaly, de astă dată la Iaşi, Cernăuţi şi Botoşani. Reţinut aici de familie, este trimis, în toamna lui 1869, pentru studii universitare la Viena, unde se înscrie ca auditor extraordinar.

1869 – 1872 - Urmează la Viena cursuri de filosofie, drept, economie politică, limbi romanice, anatomie, fiziologie, medicină legală. Scrie mult. Realizează multiple proiecte literare pe care le va concretiza mai târziu. Se împrieteneşte cu I. Slavici.

1870 – 15 aprilie - Începe colaborarea la revista ieşeană **Convorbiri literare** cu poezia **Venere şi Madonă**. În timpul verii, I. Negruzzi îl caută pe Eminescu la Viena şi face cunoştinţă cu el, invitându-l să se stabilească la Iaşi.

1871 – 15 august - Sărbătorirea a patru sute de ani de la sfinţirea mănăstirii

Putna. Eminescu participă la organizarea manifestărilor și a congresului studențesc ce îi urmează în calitate de secretar al comitetului alcătuit de **Societatea academică social-literară "România jună"**, cu sediul la Viena.

1872 – **În vară**, Eminescu părăsește Viena și se întoarce la Botoșani. La sfârșitul lui august pleacă la Iași, unde, la 1 septembrie, citește la ședința Junimii poezia **Egipetul** și nuvela **Sărmanul Dionis**.

– **toamna - septembrie 1874** - Studii la Universitatea din Berlin, unde frecventează cursuri de filosofie, filosofia științelor, istorie antică, drept, economie, geografie, fiziologie. Pentru a se întreține, lucrează la agenția diplomatică română din Berlin.

1874 – **septembrie** - Pleacă de la Berlin pentru a reveni în țară, trecând prin Königsberg, Cracovia și Lemberg.

– **toamna** - Se stabilește la Iași, unde Maiorescu îl numește director al Bibliotecii Centrale. Va fi ulterior înlocuit la conducerea bibliotecii de D. Petrino. Suplinește cursul de logică și, în 1875, de germană la Institutul Academic din Iași.

1875 – **1 iulie** – Numit de Maiorescu revizor școlar pentru județele Iași și Vaslui. Inspectează școlile din aceste județe, întocmind rapoarte detaliate în care privește învățământul în legătură cu întreaga viață socială a satelor. Se împrietenește cu Ion Creangă.

1876 – **1 iunie** – Este destituit de noul guvern. D. Petrino îl acuză de a fi folosit în scop personal mobilierul bibliotecii și de a fi sustras cărți. Ancheta se închide dovedindu-se nevinovăția lui Eminescu.

– **15 august** – Moare Raluca Eminovici, mama poetului.

– **toamna** – Se angajează redactor-administrator și corector la publicația **Curierul de Iași**.

1877 – Părăsește redacția **Curierului de Iași** în urma unui conflict cu directorul tipografiei. La sfârșitul lui octombrie pleacă la București și este redactor la ziarul conservator **Timpul**, în a cărui redacție lucra și Slavici.

1877 – **1883** - Redactor la **Timpul**.

– **vara** - Declanșarea bolii. Este internat la Sanatoriul "Caritas" din strada Plantelor.

1883 – **2 noiembrie** - Sosește la Viena însoțit de prietenul său Chibici-Râvneanu spre a fi internat la Sanatoriul de la Ober- Döbling.

– **decembrie** - Apare la București prima ediție a poeziilor lui Eminescu. Volumul este îngrijit de Maiorescu și este datat 1884.

1884 – **1885** - Locuiește la Iași. Suplinește orele vacante de geografie și statistică la Școala comercială.

1885 – **26 februarie - 17/19 martie** - Călătorește în Italia însoțit tot de Chibici-Râvneanu.

– **vara** - Face băi la Liman, lângă Odesa.

1884 – **1886** - Funcționează ca subbibliotecar la Biblioteca Universității din Iași.

1886 – **9 noiembrie - 10 aprilie 1887** - Este internat la ospiciul de la Mănăstirea Neamț.

1886 – **1888** - Locuiește la Botoșani, fiind îngrijit de sora sa, Henrieta. În vara lui 1887 este dus la băi la Hall.

1888 – **aprilie** - Pleacă de la Botoșani la București însoțit de Veronica Micle.

– Colaborează sporadic la **România liberă** și la revista **Fântâna Blanduziei**.

1889 – **februarie** - Este internat din nou la Sanatoriul "Caritas" al doctorului Șuțu.

1889 – **15 iunie** - Eminescu moare la sanatoriu.

Scanned with OKEN Scanner

Viața exemplară a lui Mihai Eminescu. Schiță de portret reflectat în propria operă și în mărturii ale contemporanilor

Viața lui Eminescu este una exemplară. Nu este viața unui sfânt și nici a unui erou în sensul consacrat de biografiile care idealizează. Este viața unui geniu care a trăit permanent cu privirea ațintită spre înaltele sale idealuri: de artă, de cunoaștere, naționale, de puritate sufletească și de dăruire, care a trăit aproape exclusiv prin și pentru opera sa, neacceptând compromisuri și dăruind acestor idealuri tot ce avea mai bun în propria ființă, până la negarea de sine.

Au mai puțină însemnătate data precisă și locul nașterii poetului, dacă a fost 20 decembrie 1849 sau 15 ianuarie 1850, la Botoșani sau la Ipotești. Are însă importanță copilăria, fascinată de pădure, de basme și de doine. Au importanță peregrinările sale prin țară, care l-au făcut, încă adolescent, să cunoască aproape toate ținuturile românești, cu oamenii, graiul și tradițiile lor istorice și culturale. Studiile de la Cernăuți și mai cu seamă cele de la Viena și Berlin ne prezintă un Eminescu însetat de cunoaștere, un pasionat al lecturii, nu în vederea obținerii unor posturi bine remunerate ori a unor titluri academice, pe care nu le-a obținut, de altfel, niciodată, ci numai din dorința de a-și îmbogăți mintea. Cunoștințele astfel acumulate s-au integrat organic în opera sa: noțiunile de cosmologie și de mitologie vedică în **Scrisoarea I**, cele de istorie antică în **Memento mori**, cunoașterea temeinică a vechilor cărți românești (să amintim doar citatul din **Îndreptarea legii** pus ca moto la unul din pasajele poemului **Strigoii**) în poezie și publicistică, iar cunoștințele de filosofie - mai ales din Kant și Schopenhauer - în întreaga sa creație.

Activitatea de revizor școlar a lui Eminescu, precum și aceea de ziarist la **Curierul de Iași** și mai ales la **Timpul** scot la lumină spiritul său de dreptate și altruismul, generozitatea totalei dăruiri de sine în susținerea unei idei de interes general.

Frânturi din portretul lui Eminescu se reflectă în propria operă. O bine cunoscută postumă relevă timpuria sa dragoste pentru natură:

"Fiind băiet, păduri cutreieram
Și mă culcam ades lângă izvor,
Iar brațul drept sub cap eu mi-l puneam
S-aud cum apa sună-ncetișor;
Un freamăt lin trecea din ram în ram
Și un miros venea adormitor.
Astfel ades eu nopți întregi am mas,
Blând îngânat de-al valurilor glas."

Ecoul unei regretate și remediabil trecute copilării răsună în sufletul poetului cu amintirea mulțimii de basme și tradiții populare care i-au fermecat primii ani de viață și au lăsat urme puternice în opera sa:

"Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri
Și niciodată n-or să vie iară,
Căci nu mă-ncântă azi cum mă mișcară
Povești și doine, ghicitori, eresuri,

Ce fruntea-mi de copil o-nseninară,
Abia-nțelese, pline de-nțelesuri -."

Icoana unei copilării hrănite cu basme și trăite în mijlocul naturii, văzute de ochii sufletești ca paradisiacă, precum și melancolii ce prevestesc o personalitate aparte se conturează în postuma **Codru și salon**:

"Mama-i știa atâtea povești, pe câte fuse
Torsese în viață... deci ea l-au învățat
Să tâlcuiască semne ș-a păsărilor spuse
Și murmura cuminte a râului curat.

În curgerea de ape, pe-a frunzelor sunare,
În dulcele-nmiitul al paserilor grai,
În murmurul de viespii, ce-n mii de chilioare
Zidesc o mănăstire de ceară pentru trai,

De spânzură prin ramuri de sălcii argintoase
O-ntreagă-mpărăție în cuib legănător,
A firii dulce limbă de el era-nțeleasă
Și îl împlea de cântec, cum îl împlea de dor.

Visa copilul... Fruntea-i de-o stâncă răzimată,
Privea uimit în râul ce spumega amar,
Și arunca vo piatră în ape-nvolburate.
Râdea, cânta degeaba... plângea chiar în zădar."

Jocurile și lecturile copilăriei sunt evocate în postuma **Copii eram noi amândoi...**:

"Copii eram noi amândoi,
Frate-meu și cu mine.
Din coji de nucă car cu boi
Făceam și înhămam la el
Culbeci[1] bătrâni cu coarne.

Și el citea pe Robinson,
Mi-l povestea și mie;
Eu zideam Turnul-Vavilon[2]
Din cărți de joc și mai spuneam
Și eu câte-o prostie."

Utilizate și de G. Călinescu în **Viața lui Mihai Eminescu**, anumite fragmente din proza eminesciană atribuie unor eroi ca Dionis ori Toma Nour înfățișări sau medii de viață care erau chiar ale creatorului lor. Astfel, următorul fragment din încercarea de roman **Geniu pustiu** este un adevărat autoportret eminescian de tinerețe, pe când poetul avea ireal de frumosul chip din cunoscuta fotografie:

"Era frumos - d-o frumusețe demonică. Asupra feței palide, musculoase, expresive, se ridica o frunte senină și rece ca cugetarea unui filosof. Iar asupra frunței se sburlea cu o genialitate sălbatecă părul său negru-strălcuit, ce cădea pe niște umeri compacți și bine făcuți. Ochii săi mari căprii ardeau ca un foc negru sub niște mari sprâncene stufoase și îmbinate, iar buzele strâns lipite, vinete, erau de o asprime rară".

Portretul realizat de Caragiale la moartea poetului, în articolul intitulat **În Nirvana**, ne prezintă un Eminescu adolescent, boem, însetat de cultură și puțin preocupat de confortul material; un actor îl găsise, în timpul peregrinărilor sale, la un hotel din Giurgiu "pe acel băiat - care slujea în curte și la grajd - culcat în fân

1 **Culbec** (reg.) = melc.
2 Turnul Babilonului.

și citind în gura mare pe Schiller.

În ieslele grajdului, la o parte, era un geamantan - biblioteca băiatului - plin cu cărți nemțești".

Portretul pe care i-l face Caragiale este vizibil influențat de destinul ulterior al poetului, dramaturgul prezentând ca previziune din tinerețe ceea ce știa din viața de mai târziu a lui Eminescu:

"Tânărul sosi.

Era o frumusețe! O figură clasică încadrată de niște plete mari negre: o frunte înaltă și senină, niște ochi mari - la aceste ferestre ale sufletului se vedea că cineva este înăuntru; un zâmbet blând și adânc melancolic. Avea aerul unui sfânt tânăr coborât dintr-o veche icoană, un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare.

«Mă recomand, Mihail Eminescu».

Așa l-am cunoscut eu".[1]

În orice caz, Eminescu purta pe față însemnele unor însușiri excepționale, și Iacob Negruzzi îl recunoaște fără să-l fi văzut vreodată mai înainte:

"Ajuns în Viena mă dusei la cafeneaua Troidl din Wollzeile, unde știam că este locul de adunare al studenților români și mă așezai la masă deoparte lângă o fereastră, de unde fără a fi băgat în seamă, puteam observa pe toți tinerii ce vorbeau între dânșii românește. Erau mulți adunați în ziua aceea, unii păreau mai inteligenți, alții mai puțin, dar mai toate figurile aveau expresiuni comune, încât îmi zisei că Eminescu nu poate să fie printre dânșii. Deodată, se deschide ușa și văd intrând un tânăr slab, palid, cu ochii vii și visători totodată, cu părul negru, lung, ce i se cobora aproape până la umeri, cu un zâmbet blând și melancolic, cu fruntea înaltă și inteligentă, îmbrăcat în haine negre, vechi și cam roase. Cum l-am văzut, și fără un moment de îndoială m-am sculat de pe scaun, am mers spre dânsul, și întinzându-i mâna, i-am zis: «Bună ziua, Domnule Eminescu!»."

Acest destin excepțional, pe care contemporanii i l-au deslușit pe chip încă din tinerețe, avea să fie împlinit de Eminescu într-o viață închinată unor înalte idealuri cărora le sacrifică generos totul, o viață frumoasă în sens superior, expresie a ceea ce Schiller numea "suflet frumos" ("schöne Seele").

Concepția despre poezie și misiunea poetului

Creator pentru care poezia nu este un exercițiu exterior, ci un mod profund de existență, Eminescu nu putea să nu-și pună problemele esențiale ale artei scrisului, să nu se întrebe în legătură cu menirea sa de poet și cu sensul artei sale. Aceste chestiuni nu au luat însă la el forma unor docte teoretizări, ci, cu excepția unor articole, au îmbrăcat veșmântul însuși al poeziei, în creații având, în totalitate sau parțial, caracter de artă poetică.

Trei idei fundamentale domină **concepția despre poezie** a lui Eminescu: 1) necesitatea absolută ca poetul să aibă un **ideal înalt,** ceea ce exclude compromisul, scrisul în vederea obținerii unor avantaje materiale; 2) necesitatea unei **perfecte concordanțe între conținutul ideatic și forma expresiei poetice** și 3) în raport cu natura, **arta** nu trebuie să fie o simplă copie, ci o **transfigurare a lumii reale într-o lume fictivă,** rod al geniului poetic.

Alături de aceste idei conducătoare, întâlnim, în artele poetice eminesciene, o

1 I. L. Caragiale, **Opere,** tom III, Editura "Cultura Națională", București, 1932, p. 3.

Scanned with OKEN Scanner

profesiune de credință romantică și preocuparea pentru virtuțile expresive ale unor elemente de versificație

1) Pentru Eminescu, **idealul** este în asemenea măsură definitoriu pentru un poet, încât lipsa lui afectează grav creația, neputând fi suplinită de virtuozitatea formală. În **Epigonii**, precursorii sunt opuși antitetic urmașilor pe criteriul acestui ideal, al autenticității profunde a operei lor poetice: "Voi credeați în scrisul vostru, noi nu credem în nimic!" Înaintașilor le sunt asociate metaforele sfințeniei, ale visului și ale basmului, în vreme ce contemporanii, printre care poetul se include folosind persoana întâi plural, sunt stigmatizați cu metaforele artificialității:

"Sau văd nopți ce-ntind deasupră-mi oceanele de stele,
Zile cu trei sori în frunte, verzi dumbrăvi cu filomele,
Cu izvoare-ale gândirii și cu râuri de cântări".
"Voi, pierduți în gânduri sânte, convorbeați cu idealuri;
Noi cârpim cerul cu stele, noi mânjim marea cu valuri".

Poeții generațiilor anterioare sunt imortalizați prin mai succinte sau mai ample caracterizări poetice, comparabile cu cele făcute de Baudelaire maeștrilor picturii universale în poemul **Farurile**. Că motivul admirației lui Eminescu față de înaintași este credința lor într-un ideal și nu neapărat valoarea artistică o dovedește următorul fragment dintr-o scrisoare adresată de poet lui Iacob Negruzzi:

"Poate că **Epigonii** să fie rău scrisă. Ideea fundamentală e comparațiunea dintre lucrarea încrezută[1] și naivă a predecesorilor noștri și lucrarea noastră trezită, rece. Prin operele liricilor români tineri, se manifestă acel aer bolnav, deși dulce, pe care germanii îl numesc Weltschmerz[2]. Așa Nicoleanu, așa Schelitti, așa Matilda Cugler - e oarecum conștiința adevărului trist și sceptic, învins de către culorile și formele frumoase, e ruptura între lumea bulgărului și lumea ideei. Predecesorii noștri credeau în ceea ce scriau, cum Shakespeare credea în fantasmele sale, îndată însă ce conștiința vede că imaginile nu sunt decât un joc, atunci, după părerea mea, se naște neîncrederea sceptică în propriile sale creațiuni.

Comparațiunea din poesia mea cade în defavorul generațiunii **noi**, și cred cu drept".[3]

Idealul poetic este **incompatibil cu compromisul** în vederea obținerii de profituri materiale. Un asemenea tip de versificator este schițat cu ironie necruțătoare în **Scrisoarea II**:

"Noi avem în veacul nostru acel soi ciudat de barzi
Care-ncearcă prin poeme să devie cumularzi".

În versurile acestui poem apare și refuzul de a scrie o poezie de consum, de mimare a sentimentelor în vederea unui succes facil:

"Când cu sete cauți forma ce să poată să te-ncapă,
Să le scrii cum cere lumea, vro istorie pe apă? -"

Aceeași idee apărea încă din 1872 în poemul **Odin și Poetul**:

"Ei cer să cânt... durerea mea adâncă
S-o lustruiesc în rime și-n cadențe
Dulci ca lumina lunei primăvara
Într-o grădină din Italia.
Să fac cu poezia mea cea dulce

1 Aici cu sensul de "plină de încredere".
2 **Weltschmerz** = durerea lumii.
3 Apud G. Călinescu, **Viața lui Mihai Eminescu**, Editura pentru Literatură, 1964, p. 161.

Damele să suspine, ce frumoase
Pot fi pentru oricine. Pentru mine
Nu. Și juni nătângi cu țigarete-n gură,
Frizați, cu sticlă-n ochi, cu cioc sub dinți,
Să reciteze versuri de-ale mele
Spre-a coperi cu-espresia adâncă
Unei simțiri adevărate - niște mofturi".

Creația este așadar **rodul simțirii autentice**, întruparea artistică a unui ideal, și nu marfă ocazională.

2) Pentru Eminescu, poezia autentică, cea care exprimă sentimentele profunde ("doruri vii și patimi multe") cere cu necesitate **un acord perfect între idee și expresia poetică**. Găsirea expresiei adecvate, a acelui **cuvânt unic** și de neînlocuit care dă glas unei trăiri interioare, unui adevăr sufletesc, necesită un efort titanic:

"Ah! atuncea ți se pare
Că pe cap îți cade cerul:
Unde vei găsi cuvântul
Ce exprimă adevărul?"

(Criticilor mei)

A fi poet înseamnă pentru Eminescu **a fi diferit** de ceilalți oameni, a-ți fi interzise bucuriile lor, așa cum lui Hyperion destinul său de excepție îi interzice fericirea pământenilor dându-i în schimb nemurirea. A fi poet înseamnă a te închina perfecțiunii:

"Și eu, eu sunt copilul nefericitei secte
Cuprins de-adânca sete a formelor perfecte".

(Icoană și privaz)

Astfel poetul **învinge timpul**, trece peste nemărginirea acestuia (idee exprimată în postuma **Numai poetul...**) participând la ideea de perfecțiune, la frumosul etern.

În poemul postum **Odin și Poetul** apare, dramatic, suferința omului creator care se vede despărțit în conștiința publicului de **opera** sa, ce a devenit o **existență autonomă** tinzând, ca mai toate marile creații, să ajungă anonimă:

"O, și de-ați plânge chiar, dacă durerea
Adevărată și neprefăcută
V-ar topi ochii și a mea cântare
V-ar arde sufletul din voi... Atuncea
E și mai rău - și-atunci și mai puțin
Va gândi cineva pe un moment
L-acel nefericit ce le-a avut".

Eminescu se referă aici și la ideea **catharsisului**, adică a purificării prin artă, idee enunțată de **Poetica** lui Aristotel cu privire la tragedie, care poate elibera pe spectatori de milă și frică prin contemplarea spectacolului acestor sentimente; "stârnind mila și frica săvârșește purificarea caracteristică unor asemenea emoții".[1] Versul eminescian enunță poetic ideea de catharsis:

"Voi le citiți, ca să puteți a plânge
- Căci prin isvor de lacrimi mor dureri -".

3) Esteticieni importanți din toate timpurile s-au ocupat de raportul dintre artă și natură. Pentru Aristotel și, după el, pentru teoreticienii de tip clasicist, arta este **mimesis**, imitație a naturii în forme mai mult sau mai puțin directe și cu

1 Aristotel, **Poetica**. Traducere de C. Balmuș. Editura Științifică, București, 1957, p. 24.

mijloace specifice fiecărei arte sau fiecărei specii literare. Pentru esteticile de factură romantică, arta este mai presus de toate **operă de ficțiune, creație a fanteziei.**

Postuma **Icoană și privaz** pune, cu amară ironie, problema menirii poetului confruntat cu imposibilitatea de a fi original și condamnat să reia temele deja ilustrate de marii scriitori ai lumii. Acest motiv, al lamentației pe tema "toate s-au spus și sosim prea târziu" este el însuși un **topos** (un loc comun în literatura universală), care apare încă în cultura Egiptului antic, în **Cântecul harpistului.** Un alt prilej de meditație îl constituie în poemul eminescian faptul că arta ce se mulțumește să imite natura este totdeauna inferioară naturii înseși:

"Aceasta e menirea unui poet în lume?
Pe valurile vremii, ca boabele de spume
Să-nșire-ale lui vorbe, să spuie verzi ș-uscate
Cum luna se ivește, cum vântu-n codru bate?
Dar oricâte ar scrie și oricâte ar spune...
Câmpii, pădure, lanuri fac asta de minune,
O fac cu mult mai bine de cum o spui în vers.
Natura-alăturată cu-acel desemn prea șters
Din lirica modernă - e mult, mult mai presus.
O, tristă meserie, să n-ai nimic de spus
Decât povești pe care Homer și alți autori
Le spuseră mai bine de zeci de mii de ori".

Arta autentică, neafectată de timp, este **opera geniului**, nu a meșteșugarului, și constă **în re-creare, în transfigurare**, în imaginarea unei **alte lumi**, ce nu copiază lumea reală, ci o folosește doar ca model, ca sursă de inspirație. Subsumabilă romantismului, ideea eminesciană anunță în același timp estetica secolului al XX-lea, pentru care poezia este, cum avea să spună Ion Barbu, construcția unor "lumi posibile":

"Astfel cu meșteșuguri din minte-ne - un pir -
Am vrea să iasă rodii sau flori de trandafir.
În capetele noastre de semne-s multe sume,
Din mii de mii de vorbe consist-a noastră lume,
Aceeași lume strâmbă, urâtă, într-un chip
Cu fraze-mpestrițată, suflată din nisip.
Nu-i acea altă lume, a geniului rod,
Căreia lumea noastră e numai un izvod...
Frumoasă, ea cuprinde pământ, ocean, cer
În ochi la Calidasa, pe buza lui Omer?"

Motivul cărților cu foi unse și cu slove strâmbe, care în **Icoană și privaz** reprezintă echivalentul tomurilor brăcuite din **Scrisoarea I**, adică erudiția seacă și inutilă, cunoașterea artificială, se regăsește în postuma **În zădar în colbul școlii...**, îndemn la trăirea autentică, sursa adevăratei cunoașteri. Deși cu o valabilitate mult mai largă, acest îndemn poate fi așezat printre artele poetice ale unui autor ca Eminescu, pentru care adevărul creației îl constituie **trăirea interioară profundă și nefalsificată:**

"Nu e carte să înveți
Ca viața să aibă preț -
Ci trăiește, chinuiește
Și de toate pătimește
Ș-ai s-auzi cum iarba crește".

Refuzul artei ca mimesis și al meșteșugului poetic, ideea unei **lumi a poeziei** - rod al genialității și paralelă cu lumea reală, toate acestea contribuie la definirea

concepţiei estetice eminesciene ca una de factură romantică. Avem în acest sens şi declaraţia peremptorie a poetului din mult citata postumă **Eu nu cred nici în Iehova**: "Eu rămân ce-am fost: romantic".

În ciuda acestei afirmaţii, Eminescu, la fel cu mai toate geniile, nu poate fi circumscris integral unui singur curent. Ca şi poetul german Hölderlin, Eminescu este un **romantic având nostalgia clasicismului**, fapt evident în admiraţia faţă de cultura antichităţii (pe care i-o remarca Maiorescu încă din 1872), în tendinţa spre perfecţiunea formei şi în preocuparea - la maturitatea sa artistică - pentru stilul sobru, concis, avar în figuri de stil care, atunci când totuşi apar, sunt cu atât mai impresionante şi mai pline de sensuri.

De altfel, încă din 1872, un poem conţinea îndemnul lui Odin adresat unui poet de a căuta frumuseţea nu la modul romantic, în furtună şi durere, ci, după modelul clasic, în seninătatea sufletească:

"(...) în seninul,
În liniştea adâncă sufletească,
Acolo vei găsi adevărata,
Unica frumuseţe..."

(Odin şi Poetul)

Preocuparea pentru arta poetică se manifestă la Eminescu şi în **cercetarea valenţelor expresive ale versificaţiei**, în special ale ritmurilor poetice. O întreagă poezie este consacrată iambului, piciorului metric ce constă dintr-o silabă neaccentuată şi una accentuată:

"Dar versul cel mai plin, mai blând şi pudic,
Puternic iar - de-o vrea - e pururi iambul".

În postuma **Cum negustorii din Constantinopol**, diversitatea ritmurilor este evocată metaforic prin imaginea colorată a unei pieţe orientale:

"Dactilu[1]-i cit,[2] trocheele[3] sunt stambe,
Şi-i diamant peonul,[4] îndrăznetul.
Dar astăzi, cititori, eu vă vând iambe."

În meditaţiile sale lirice asupra menirii poetului şi asupra artei acestuia, Eminescu se implică total, cu profunzimea creatorului pentru care **actul poetic este un act esenţial al existenţei.**

1 **Dactil** = picior metric alcătuit dintr-o silabă accentuată şi două neaccentuate.
2 **Cit** = material ieftin de bumbac, înflorat şi apretat.
3 **Troheu** = picior metric constând dintr-o silabă accentuată şi una neaccentuată.
4 **Peon** = picior metric alcătuit dintr-o silabă accentuată şi trei neaccentuate.

Scanned with OKEN Scanner

NUMAI POETUL...
(cca 1868)

Lumea toată-i trecătoare.
Oamenii se trec și mor
Ca și miile de unde,
Ce un suflet le pătrunde.
Treierând necontenit
Sânul mării infinit.

Numai poetul,
Ca pasări ce zboară
Deasupra valurilor.
Trece peste nemărginirea timpului:
În ramurile gândului,
În sfintele lunci,
Unde pasări ca el
Se-ntrec în cântări.

ICOANĂ ȘI PRIVAZ

(...)
Și eu sunt acest farmec și-n sufletu-mi admir
Cum admira cu ochii cei mari odat' Shakespeare.
Și eu, eu sunt copilul nefericitei secte
Cuprins de-adânca sete a formelor perfecte;
Dar unde este dânsul cu geniu-i de foc
Și eu, fire hibridă - copil făr' de noroc!
Făr' de noroc? De ce dar? Au nu sunt fericit
Că-n calea mea o umbră frumoasă s-au ivit?
Nu mi-e destul-avere un zâmbet trecător,
O vorbă aruncată ironic - de amor?
Comoară nu-i destulă privirea, un cuvânt,
Ce viața-mi însoți-va de-acum pân-în mormânt?
Sunt vrednic eu a cere - sunt demn să am mai mult?
A lumei hulă oare în juru-mi n-o ascult?
Putut-am eu cu lira străbate sau trezi
Nu secolul, ca alții - un ceas măcar, o zi?
Cuvinte prea frumoase le-am rânduit șirag
Și-am spus și eu la lume ce-mi este scump sau drag...

Problema menirii poetului

Aceasta e menirea unui poet în lume?
Pe valurile vremii, ca boabele de spume
Să-nșire-ale lui vorbe, să spuie verzi și-uscate
Cum luna se ivește, cum vântu-n codru bate?
Dar oricâte ar scrie și oricâte ar spune...

Comparație între artă și natură

Câmpii, pădure, lanuri fac asta de minune,
O fac cu mult mai bine de cum o spui în vers,
Natura-alăturată cu-acel desemn prea șters
Din lirica modernă - e mult, mult mai presus.
O, tristă meserie, să n-ai nimic de spus
Decât povești pe care Homer și alți autori
Le spuseră mai bine de zeci de mii de ori.
Da, soarele bătrânu-i, bătrân pământu-acuma:
Pe gândurile noastre, pe suflet s-a prins bruma
Și tineri numa-n sânuri vedem frumsețea vie,
Dar gândul nostru-n ceață n-o pune pe hârtie...
Suntem ca flori pripite, citim în colbul școlii
Pe cărți cu file unse, ce roase sunt de molii.

Scanned with OKEN Scanner

Ironie

Astfel cu meșteșuguri din minte-ne - un pir -
Am vrea să iasă rodii sau flori de trandafir.
În capetele noastre de semne-s multe sume,
Din mii de mii de vorbe consist-a noastră lume.
Aceeași lume strâmbă, urâtă, într-un chip
Cu fraze-mpestrițată, suflată din nisip.
Nu-i acea altă lume, a geniului rod,
Căreia lumea noastră e numai un izvod...
Frumoasă, ea cuprinde pământ, ocean, cer
În ochi la Calidasa,[1] pe buza lui Omer?[2]
O, salahori ai penei, cu rime și descrieri
Noi abuzăm sărmanii de mâna-ne de crieri...
Căci plumbu-n veci nu-i aur...și-n noi se simte izul
Acelei meserie ce-o-nlocuim cu scrisul...
În loc să mânui plugul, sau teasla și ciocanul
Cu aurul fals al vorbii spoiesc zădarnic banul
Cel rău al minții mele... și vremea este vama
Unde a mea viață și-a arăta arama.

Concepția despre artă

Să reproduci frumosul în forme, ne înveți:
De-aceea poezia-mi mă împle de dispreț...
Dator e-omul să fie a veacului copil,
Altfel ca la nevolnici el merit-un azil
Într-un spital... Acolo cârpească cu minuni
Păreții de chilie și spună la minciuni...
Da! ticălos e omul născut în alte vremi...
Sincer, îți vine soartea s-o sudui, s-o blestemi:
Blăstămurile însăși poet te-arată iarăși,
Al veacului de mijloc blestemul e tovarăș.
Între-un poet nemernic, ce vorbele înnoadă
Ca în cadență rară să sune trist din coadă
Și-ntre-ofițerul țanțoș cu spada subsuoară
Alegere nu este, alegerea-i ușoară.
Pocnind în a lui haine, el place la neveste,
Fecioara-nfiorată își zice: acesta este...
Acesta da... Simțire tu ai și este dreaptă.
Nebuni suntem cu toții, natura-i înțeleaptă -
Un corp frumos și neted te face să iubești,
În brațul lui puternic tu simți că-ntinerești.
Doar nu ești tu, nebună
S-alegi în locu-i, fată, pe un împușcă-n lună,
Pe-un om care stă noaptea s-a minții adâncime
În strofe o disface și o așază-n rime...
Soldatul spune glume ușoare - tu petreci...
Pe când poetul gingaș, cu mersul de culbeci,
E timid, abia ochii la tine și-i ridică. (...) 1876

1 **Kalidasa** (sec. IV-V), poet clasic indian.
2 **Omer** = Homer.

EU NU CRED NICI ÎN IEHOVA

Eu nu cred nici în Iehova,[1]
Nici în Buddha-Sakya-Muni,
Nici în viață, nici în moarte,
Nici în stingere ca unii.

Visuri sunt și unul ș-altul,
Și totuna mi-este mie
De-oi trăi în veci pe lume,
De-oi muri în vecinicie.

Toate-aceste taine sfinte
- Pentru om frânturi de limbă -
Înzădar gândești, căci gândul,
Zău, nimic în lume schimbă.

Și fiindcă în nimica
Eu nu cred - o, dați-mi pace!
Fac astfel cum mie-mi pare
Și faceți precum vă place.

Profesiune de credință romantică

Nu mă-ncântați nici cu clasici,
Nici cu stil curat și antic -
Toate-mi sunt de o potrivă,
Eu rămân ce-am fost: romantic.

1876

SCRISOAREA II

Adresarea către un presupus corespondent

De ce pana mea rămâne în cerneală, mă întrebi?
De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi?
De ce dorm, îngrămădite între galbenele file,
Iambii suitori, troheii, săltărețele dactile?
Dacă tu știai problema astei vieți cu care lupt,
Ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt,
Căci întreb, la ce-am începe să-ncercăm în luptă dreaptă
A turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă?
Acea tainică simțire, care doarme-n a ta harfă
În cuplete de teatru s-o desfaci ca pe o marfă.

Refuzul mercantilismului în artă

Când cu sete cauți forma ce să poată să te-ncapă,
Să le scrii cum cere lumea, vro istorie pe apă? -
Însă tu îmi vei răspunde că e bine ca în lume
Prin frumoasă stihuire să pătrunză al meu nume,
Să-mi atrag luare-aminte a bărbaților din țară,
Să-mi dedic a mele versuri la cucoane, bunăoară,
Și dezgustul meu din suflet să-l împac prin a mea minte. -

Satiră

Dragul meu, cărarea asta s-a bătut de mai nainte;
Noi avem în veacul nostru acel soi ciudat de barzi,
Care-ncearcă prin poeme să devie cumularzi,
Închinând ale lor versuri la puternici, la cucoane,
Sunt cântați în cafenele și fac zgomot în saloane;
Iar cărările vieții fiind grele și înguste,
Ei încearcă să le treacă prin protecție de fuste,

1 **Iehova** = Numele lui Dumnezeu în Vechiul Testament.

Scanned with OKEN Scanner

Dedicând broşuri la dame a căror bărbaţi ei speră
C-ajungând cândva miniştri le-a deschide carieră. -

De ce nu voi pentru nume, pentru glorie să scriu?
Oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu?
Azi, când patimilor proprii muritorii toţi sunt robi,
Gloria-i închipuirea ce o mie de neghiobi
Idolului lor închină, numind mare pe-un pitic
Ce-o beşică e de spumă, într-un secol de nimic.

Lumea valorilor degradate: gloria şi iubirea

Încorda-voi a mea liră să cânt dragostea? Un lanţ
Ce se-mparte cu frăţie între doi şi trei amanţi,
Ce? să-ngâni pe coardă dulce, că de voie te-ai adaos
La cel cor ce-n operetă e condus de Menelaos?[1]
Azi adeseori femeia, ca şi lumea, e o şcoală,
Unde-nveţi numai durere, înjosire şi spoială,
La aceste academii de ştiinţi a zânei Vineri[2]
Tot mai des se perindează şi din tineri în mai tineri,
Tu le vezi primind elevii cei imberbi în a lor clas,
Până când din şcoala toată o ruină a rămas.

Amintiri din anii studenţiei vieneze

Vai! tot mai gândeşti la anii, când visam în academii,
Ascultând pe vechii dascăli cârpocind la haina vremii,
Ale clipelor cadavre din volume stând s-adune
Şi-n a lucrurilor peteci căutând înţelepciune?
Cu murmurele lor blânde, un isvor de **horum-harum**[3]
Câştigând cu clipoceală **nervum rerum gerendarum:**[4]
Cu evlavie adâncă ne-nvârteau al minţii scripet,
Legănând când o planetă, când pe-un rege din Egipet.

Ironie romantică

Parcă-l văd pe astronomul cu al negurii repaos,
Cum uşor, ca din cutie, scoate lumile din chaos
Şi cum neagra vecinicie ne-o întinde şi ne-nvaţă
Că epocile se-nşiră ca mărgelele pe aţă.
Atunci lumea-n căpăţână se-nvârtea ca o morişcă
De simţeam, ca Galilei, că comèdia se mişcă. -

Ameţiţi de limbe moarte, de planeţi, de colbul şcolii,
Confundam pe bietul dascăl cu un crai mâncat de molii
Şi privind păinjenişul din tavan, de pe pilaştri,
Ascultam pe craiul Ramses şi visam la ochi albaştri
Şi pe margini de caiete scriam versuri dulci, de pildă
Către vreo trandafirie şi sălbatecă Clotildă.
Îmi plutea pe dinainte cu al timpului amestic

1 **Menelaos** — Referire la opereta **Frumoasa Elena** de Offenbach.
2 **Zâna Vineri** – Zeiţa Venus.
3 Genitivul plural al pronumelui demonstrativ **hic, haec, hoc** din limba latină.
4 Sintagmă în limba latină având sensul de **bani.**

Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic.
Scârțiirea de condeie dădea farmec astei liniști,
Vedeam valuri verzi de grâne, undoiarea unei iniști,
Capul greu cădea pe bancă, păreau toate-n infinit;
Când suna, știam că Ramses trebuia să fi murit.

Pierderea iluziilor tinereții

Atunci lumea cea gândită pentru noi avea ființă,
Și, din contra, cea aievea ne părea cu neputință.
Azi abia vedem ce stearpă și ce aspră cale este
Cea ce poate să convie unei inime oneste;
Iar în lumea cea comună a visa e un pericul,
Căci de ai cumva iluzii, ești pierdut și ești ridicul.

Și de-aceea de-azi nainte poți să nu mă mai întrebi
De ce ritmul nu m-abate cu ispită de la trebi.
De ce dorm îngrămădite între galbenele file,
Iambii suitori, troheii, săltărețele dactile...
De-oi urma să scriu în versuri, teamă mi-e ca nu cumva
Oamenii din ziua de-astăzi să mă-nceap-a lăuda.
Dacă port cu ușurință și cu zâmbet a lor ură,
Laudele lor desigur m-ar mâhni peste măsură.

1881, 1 aprilie

CRITICILOR MEI

Multe flori sunt, dar puține
Rod în lume o să poarte.
Toate bat la poarta vieții,
Dar se scutur multe moarte.

E ușor a scrie versuri
Când nimic nu ai a spune,
Înșirând cuvinte goale
Ce din coadă au să sune.

Dar când inima-ți frământă
Doruri vii și patimi multe,
Ș-a lor glasuri a ta minte
Stă pe toate să le-asculte.

Ca și flori în poarta vieții
Bat la porțile gândirii,
Toate cer intrare-n lume,
Cer veștmintele vorbirii.

Pentru-a tale proprii patimi,
Pentru propria-ți viață,
Unde ai judecătorii,
Nendurații ochi de gheață?

Ah! atuncea ți se pare
Că pe cap îți cade cerul:
Unde vei găsi cuvântul
Ce exprimă adevărul?

Critici voi, cu flori deșerte,
Care roade n-ați adus -
E ușor a scrie versuri
Când nimic nu ai de spus.

1883, decembrie

Scanned with OKEN Scanner

Poezia de meditație istorică

În universul coerent și unitar al creației eminesciene, meditația istorică și meditația filosofică stau într-un raport concludent pentru gândirea poetului asupra planurilor existenței. Desigur că, în absolut, istoria este subordonată filosoficului evidențiindu-și caracterul efemer. În schimb, când nu mai este raportată la nemărginirea cosmosului, ci este văzută ca formă de viață a unui popor, istoria este pentru Eminescu plină de sensuri și cu valoare de model pentru contemporani.

Mai toată poezia eminesciană de inspirație istorică se află în germene în amplul poem din 1872 (publicat postum) **Memento mori**. Subintitulat "Panorama deșertăciunilor", poemul este structurat ca o succesiune a civilizațiilor (comparabilă, din acest punct de vedere, cu **Legenda secolelor** de Victor Hugo) privită din perspectiva filosofică a dominației răului ca principiu suprem și urmărind evoluția, în variate ipostaze, a spiritului universal.

În **Memento mori**, evocarea epocilor se realizează la limita visului cu istoria și cu filosoficul. Titlul însuși reproduce un adagiu antic, drag împăratului stoic Marcus Aurelius, "Memento mori", adică "Amintește-ți că vei muri". Marile epoci ale civilizației universale au deci rolul de a reaminti prin succedarea lor spre prăbușirea în neant zădărnicia a tot ce este omenesc. Veșnic este - în concepție de esență schopenhauerianā - numai răul: "Toate au trecut pe lume, numai răul a rămas". Antidotul acestei amare constatări îl reprezintă doar **visul**, altfel spus **poezia**, versurile care deschid poemul fiind, în literatura română, printre cele mai frumoase consacrate reveriei feerice: "Turma visurilor mele eu le pasc ca oi de aur..." Viziunea este de paradis dantesc:

"Până unde-n ape sfinte se ridică mândre maluri,
Cu dumbrăvi de laur verde și cu lunci de chiparos,
Unde-n ramurile negre o cântare-n veci suspină,
Unde sfinții se preîmblă în lungi haine de lumină".

Istoria evocată în poem se îmbină cu mitul, viziune poetică ce conduce atât la accentuarea ideii de vis, cât și la sublinierea faptului că sunt chemate în amintire "orele astrale" ale omenirii, momentele de schimbare, civilizațiile de la răscrucile istoriei:

"(...) - eu privesc și tot privesc/ La vo piatră ce însamnă a istoriei hotară,/ Unde lumea în căi nouă, după nou cântar măsoară -/ Acolo îmi place roata câte-o clipă s-o opresc!"

În episoade diferite ca întindere sunt evocate succesiv Babilonul, Egiptul, biblica Palestină, Grecia și Roma antică, Dacia mitică, Valhala - lăcașul zeilor nordici - și, în sfârșit, Franța revoluției și a imperiului napoleonian. Marele mecanism al istoriei pare a încheia ciclurile istorice cu câte o victorie a Nordului înghețat asupra Sudului care ar reprezenta ideea, spiritul.

Episodul Babilonului este un prilej de a sugera **motivul soartei schimbătoare** ("fortuna labilis") în forme ce amintesc de preromanticul francez Volney, citit de scriitorii români din generația pașoptistă.

Din întregul poem **Memento mori**, episodul egiptean este singurul publicat de Eminescu însuși (poezia **Egipetul**, realizată cu un remarcabil simț al picturalului și al monumentalului). Fragmentul dedicat magiei faraonului însetat de cunoaștere își găsește dezvoltarea în nuvela fantastică neterminată **Avatarii faraonului Tlà**.

Episodul Greciei cultivă o lirică peisagistică, dar conturează și trei figuri emblematice ale culturii eline: filosoful ("cugetătorul"), sculptorul orb (motivul artistului ce creează în ciuda infirmităților care îi interzic să se bucure de receptarea

propriei opere amintește de compozitorul surd din **Scrisoarea V**: "geme/ Ca un maistru ce-asurzește în momentele supreme") și Orfeu, capabil de un cânt totodată născător de lumi și putând îndruma universul spre haos. Pentru Eminescu, Orfeu reprezintă poezia însăși.

Roma apare în toată măreția ei ca un "uriaș popor de regi", iar incendierea ei de către Nero este descrisă în versuri de care Eminescu își va aminti când, doi ani mai târziu, va evoca în **Împărat și proletar** Parisul cuprins de flăcările Comunei:

"Roma arde și furtuna chiuind în ea se scaldă
Și frământă-n valuri roșii marea turbure și caldă
Și aruncă-n loc de spume nori de fum, scântei și vânt;
Și în nunta ei grozavă turnuri negre ea aprinde
Și făcliile-uriașe către stele le întinde...
Evul arde - Roma este oceanicu-i mormânt".

Amplul episod consacrat **Daciei** confirmă tendința poetului de a institui o **mitologie autohtonă**. Într-un peisaj mirific, netulburat de om, plutește într-o luntre de cedru zâna Dochia, care pare a se identifica cu Luna, "zâna Daciei", personificată, ca mai târziu în **Scrisoarea III**. Motivul selenar, motivul acvatic se împletesc într-o viziune specific eminesciană cu motivele miraculosului folcloric împrumutate din basme: pasărea măiastră, caii albi, alături de alte prezențe care caracterizează o natură edenică - **cerboaicele** și **zimbrii**. Apare un Olimp dacic, "munte jumătate-n lume - jumătate-n infinit", unde locuiesc zeii Daciei. Motivul **muntelui sacru** îl vom reîntâlni mai târziu la Sadoveanu, în romanul **Creanga de aur**, dar, sub alte forme, și în **Frații Jderi**. Cetatea soarelui și "monastirea lunei cu-argintoasă colonadă" alcătuiesc - într-o ipostază diurnă și alta nocturnă, care, miraculos, nu se succed, ci coexistă - "raiul Daciei veche, - a zeilor Împărăție", unde "vin în șiruri luminoase" "sufletele mari viteze ale-eroilor Daciei".

Hiperbolică și profund simbolică este lupta care îi opune pe zeii Daciei zeilor biruitori ai Romei, ceea ce metaforic semnifică faptul că se înfruntă două destine istorice. Imagini din această luptă vor fi mai târziu preluate în **Scrisoarea III**: "Lănci ce fulgeră în soare, arcuri ce se-ntind în vânt"; "În zădar, căci neînvinse șiruri lungi de bătălie/ Își zdrobesc armele-n scuturi pe a cerului câmpie".

Bătălia, epopeică, se desfășoară sub privirile zeilor nordici, viitorii biruitori ai Romei. Glasul profetic al învinsului Decebal vestește căderea Imperiului Roman apăsat de blestemul popoarelor robite cărora le-a impus din exterior un destin neconform cu propria fire, cu evoluția lor organică. Este exprimată aici, în formă poetică, ideea eminesciană a **statului natural**, a dezvoltării firești:

"Pe-a istoriei mari pânze, umbre-a sclavelor popoare
Prizărite, tremurânde trec - o lungă acuzare -
Târând sufletul lor veșted pe-al corupției noroi.
Voi nu i-ați lăsat în voia sorții lor. Cu putrezirea
Sufletului vostru propriu ați împlut juna lor fire.
Soarta lor vă e pe suflet - ce-ați făcut cu ele? Voi!"

Din perspectiva prezentului poetului, destinul epigonic al urmașilor Romei este evocat prin intermediul meditației lirice ca un dramatic contrast între spiritul de mărire al Romei și intelectul modern, blazat și sceptic ("**străina-ne** gândire"):

"Și deși-n inima noastră sunt semnițe de mărire,
Noi nu vrem a le cunoaște; căci **străina-ne** gândire
Au zdrobit a vieții veche uriaș, puternic lanț;
Secoli lungi ce-au rămas văduvi de a Romei spirit mare
L-au creat... În noi **el este**; noi îl stingem. Dacă moare,

Noi murim... ramul din urmă din trupina de giganți".

Zeii nordici ai **Valhalei** decid moartea Romei și o scriu în rune, dar, paradoxal, învingători fiind, ei pier spre a lăsa loc credinței crucii, mod metaforic de a exprima creștinarea barbarilor:

"Suliţa pe loc s-opreşte, se preface-n d-aur cruce.
Odin moare - Tibrul este a Credinței lui sicriu".

Succesiunea perioadelor istorice se încheie cu momentul **Revoluției franceze** și al domniei și căderii lui Napoleon, expresie a unei idei ("N-a fost om acel ce cade, ci a veacului gândire/ A trăit în el (...)"), învins tot de forțele Nordului, materializate de astă dată în iarna rusească: "Nordul m-a învins - ideea m-a lăsat".

În meditația care încheie poemul, perspectiva filosofică aduce ideea schopenhaueriană a raportului dintre trecut și viitor, nu în sensul modelului de urmat, ci în sensul identității dintre ele:

"Vrei viitorul a cunoaște, te întoarce spre trecut".

Aceeași idee este formulată în versurile din **Glossă**: "Viitorul și trecutul/ Sunt a filei două fețe". Concepția, inspirată din Schopenhauer, este că esența lumii fiind unică, voința de a trăi, aceasta se manifestă în aceeași măsură în trecut, prezent și viitor, făcând astfel ca prezentul să le includă în el pe celelalte două.

Ca mai târziu în **Împărat și proletar** și **Scrisoarea I**, apare și în **Memento mori** motivul vieții ca vis, exprimat ca o concluzie în ultimul vers al poemului:

"Căci gândirile-s fantome, când viața este vis".

MEMENTO MORI
(Panorama deșertăciunilor)

Turma visurilor mele eu le pasc ca oi de aur,
Când a nopții întunerec - înstelatul rege maur -
Lasă norii lui molateci înfoiați în pat ceresc.
Iară luna argintie, ca un palid dulce soare,
Vrăji aduce peste lume printr-a stelelor ninsoare,
Când în straturi luminoase basmele copile cresc.

Mergi, tu, luntre-a vieții mele, pe-a visării lucii valuri
Până unde-n ape sfinte se ridică mândre maluri,
Cu dumbrăvi de laur verde și cu lunci de chiparos.
Unde-n ramurile negre o cântare-n veci suspină,
Unde sfinții se preîmblă în lungi haine de lumină,
Unde-i moartea cu-aripi negre și cu chipul ei frumos.

Antiteza între lumea ficțiunii și cea a realității

Una-i lumea-nchipuirii cu-a ei visuri fericite,
Alta-i lumea cea aievea, unde cu sudori muncite
Te încerci a stoarce lapte din a stâncei coaste seci;
Una-i lumea-nchipuirii cu-a ei mândre flori de aur,
Alta unde cerci viața s-o-ntocmești precum un faur
Cearc-a da fierului aspru forma cugetării reci.

Las'să dorm... să nu știu lumea ce dureri îmi mai păstrează.
Îmbătat de-un cântec vecinic, îndrăgit de-o sfântă rază,
Eu să văd numai dulceață unde alții văd necaz,
Căci ș-așa ar fi degeaba ca să văd cu ochiul bine;

De văd răul sau de nu-l văd, el pe lume tot rămâne
Și nimic nu-mi folosește de-oi cerca să rămân treaz.

N-au mai spus și alții lumii de-a ei rele să se lase?
Cine-a vrut s-asculte vorba? Cine-aude? Cui îi pasă?
Toate au trecut pe lume, numai răul a rămas.
O, acele uriașe, însă mute piramide
Cari stau ca veacuri negre în pustiuri împietrite
Câte-au mai văzut și ele - ce-ar vorbi de-ar avea glas!

Când posomorâtul basmu - vechea secolilor strajă -
Îmi deschide cu chei de-aur și cu-a vorbelor lui vrajă
Poarta naltă de la templul unde secolii se torc -
Eu sub arcurile negre, cu stâlpi nalți suiți în stele,
Ascultând cu adâncime glasul gândurilor mele,
Uriașa roat-a vremei înapoi eu o întorc

Și privesc... Codrii de secoli, oceane de popoare
Se întorc cu repejune ca gândirile ce zboară
Și icoanele-s în luptă - eu privesc și tot privesc
La vo piatră ce însamnă a istoriei hotară,
Unde lumea în căi nouă, după nou cântar măsoară -
Acolo îmi place roata câte-o clipă s-o opresc!

*
* *

Colo stau sălbateci negri cu topoarele de piatră.
În pustiu aleargă vecinic, fără casă, fără vatră,
Cap de lup e-a lor căciulă, pe-a lor umeri piei de urs:
Colo-nchină idolatrul nențelesul foc de lemne,
Colo Magul lui îi scrie pe o piatră strâmbe semne
Să nu poat-a le-nțelege lungul secolilor curs.

Evocarea Babilonului

Babilon, cetate mândră cât o țară, o cetate
Cu muri lungi cât patru zile, cu o mare de palate
Și pe ziduri uriașe mari grădini suite-n nori;
Când poporul gemen-n piețe l-a grădinei lungă poală
Cum o mare se frământă, pe când vânturi o răscoală,
Cugeta Semiramide[1] prin dumbrăvile răcori.

Acel rege - o lume-n mâna-i - schimbătoarea lui gândire
La o lume dă viață, la un secol fericire -
Din portalele-i de aur ca un soare răsărea,
Dar puternica lui ură era secol de urgie;
Ce-i lipsea lui oare-n lume chiar ca Dumnezeu să fie?
Ar fi fost Dumnezeu însuși, dacă - dacă nu murea.

1 / **Semiramida** — Regină legendară a Asiriei și a Babilonului.

Asia-n plăceri molateci e-mbătată, somnoroasă,
Bolțile-s ținute-n aer de columne luminoase
Și la mese-n veci întinse e culcat Sardanapal:[1]
Și sub degete măiestre arfele cugetă mite,
După plac și-mpart mesenii a cântării flori uimite,
Vinuri dulci, mirositoare și femei cu chipul pal.

Motivul "fortuna labilis"

Azi? Vei rătăci degeaba în câmpia nisipoasă:
Numai aerul se-ncheagă în tablouri mincinoase,
Numai munții, garzi de piatră stau și azi în a lor post;
Ca o umbră asiatul prin pustiu calu-și alungă,
De-l întrebi: unde-i Ninive? el ridică mâna-i lungă,
- «Unde este? nu știu - zice - mai nu știu nici unde-a fost».

(...)

Episodul Daciei mitice

Pulbere de-argint pe drumuri, pe-a lor plaiuri verzi - o ploaie -
Snopi de flori cireșii poartă pe-a lor ramuri ce se-ndoaie
Și de vânt scutură grele òmătul trandafiriu
A-nfloririi lor bogate, ce mânat se grămădește
În troiene de ninsoare, care roză strălucește,
Pe când sălcii argintoase tremur sinte peste râu.

Natura paradisiacă. Se poate compara cu descrierile din **Călin (file din poveste)** și **Sărmanul Dionis**

Aeru-i văratic, moale, stele isvorăsc pe ceruri,
Florile-isvorăsc pe plaiuri a lor viață de misteruri,
Vântu-ngreunând cu miros, cu lumini aerul cald;
Dintr-un arbore într-altul mreje lungi diamantine
Vioriu sclipesc suspinse într-a lunei dulci lumine,
Rar și diafan țesute de painjeni de smarald.

Pe când greieri, ca orlogii, răgușit prin iarbă sună,
De pe-un vârf de arbor mândru țes în nopțile cu lună
Pod de pânză diamantină peste argintosul râu,
Și cât ține podul mândru, printre pânza-i diafană,
Luna râul îl ajunge și oglinda lui cea plană
Ca-ntr-o mândră feerie strălucește vioriu.

Peste podul cel ușure, zâna Dochia frumoasă
Trece împletindu-și părul cel de-auree mătasă.
Albă-i ca zăpada noaptea, corpu-i nalt e mlădiet,
Aurul pletelor strecoară prin mânuțele-i de ceară
Și prin haine argintoase străbat membrele-i ușoare,
Abia podul îl atinge mici picioarele-i de-omăt.

Trece râul și ușoară nalte scări de stânci ea suie;
La ivirea-i zi se face în spelunci de cetățuie,
Ca o zi ea intră mândră în palatul ei de stânci;
Luna e plină de raze - sub căldura-i - argintoase,

1 **Sardanapal** – Rege legendar al Asiriei, tiran cunoscut pentru fastul și desfrâul în care trăia.

Orice stea e-o piatră scumpă - iară florile focoase
Giuvaeruri umezite cu luminile adânci.

Umede tremur lumine pe boltirea cea albastră.
Zâna Dochia cu glasu-i cheam-o pasăre măiastră,
Ce zburând prin aer vine cu-a ei pene de păun;
Când acea pasăre cântă lumea râde-n bucurie,
Pe-umărul cel alb o-așază și coboară-n văi aurie,
Unde-a râului lungi unde printre papură răsun.

Motivul plutirii

Într-o luntre - lemn de cedru - ce ușor juca pe valuri,
Zâna Dochia se suie dezlegând-o de la maluri
Și pe-a fluviului spate ea la vale îi dă drum;
Repede luntrea aleargă spintecând argintul apei,
Culcată pe jumătate, Dochia visa, frumoasă,
Și la luntrea ei bogată lebede se-nham-acum.

Dar din ce în ce coboară râul lat, el s-adâncește
În păduri întunecate, unde apa-abia sclipește,
Mai agiunsă de a lunei raze doar din când în când;
Tot mai nalți trunchii pădurii ca stâlpi mari și suri se urcă
Pân-ajunge de-a lor ramuri în bolți mândre se încurcă,
Pân-acopăr cu-aste arcuri fluviul lat și profund.

Ca prin bolțile crăpate unei gotice ruine,
Mai străbat prin bolți de frunze razele lunei senine,
Împlând p-ici, pe colo râul cu fulgerătoare dungi;
Pe-umărul Dochiei mândre cântă pasărea măiastră,
Valuri râd și-ntunecoasă mână lumea lor albastră
Repezind luntrea bogată pe șiroiurile lungi.

Prin pădurile de basme trece fluviul cântării.
Câteodată între codri el s-adună, ca a mărei
Mare-oglindă, de stânci negre și de munți împiedecat
Ș-un gigantic lac formează într-a cărui sân din soare
Curge aurul tot al zilei și îl împle de splendoare,
De poți număra în fundu-i tot argintul adunat.

Motive din basme

Apoi iar se pierde-n codrii cu trunchi groși, cu frunza deasă,
Unde-n arborul din mijloc e vrăjita-mpărătească,
Unde-n sălcii mlădioase sunt copile de-mpărat;
Codrul - înaintea vrajei - o cetate fu frumoasă.
A ei arcuri azi îs ramuri, a ei stâlpi sunt trunchiuri groase,
A ei bolți streșini de frunze arcuite-ntunecat.

Sara sună glas de bucium și cerboaice albe-n turme
Prin cărările de codru, pe de frunze-uscate urme,
Vin rupând verzile crenge cu talangele de gât;
Și în mijlocul pădurii ocolesc stejarul mare
Pân' din el o-mpărătească iese albă, zâmbitoare,
Pe-umăr gol doniță albă - stemă-n părul aurit.

Scanned with OKEN Scanner

Din copaci ies zâne mândre, de-mpărat frumoase fete,
Ținând doniţe pe umeri, gingaşe, nalt-mlădiete,
Albe trec prin umbra verde, la cerboaice se înclin,
Ce sub dulcile lor mâne îşi oferă răbdătoare
Ugerele lor împlute, şi în doniţi sunătoare
Laptele-n cadenţă curge, codru-mplind c-un murmur lin.

Luntrea cea de lebezi trasă mai departe, mai departe
Fuge pe-albele oglinde ale apei ce se-mparte
Sub a luntrei plisc de cedru în lungi brazde de argint -
Şi din ce în ce mai mândre, mai înalte, mai frumoase
Sunt pădurile antice, ele-ngroapă-ntunecoase
Cu-a lor vârfuri munţii mândri, stâncile ce-n cer se-ntind.

Cât de lat să miște-un fluviu ale apei lui revolte,
Arbori de pe mal deasupră-i se ajung în mândre bolte,
Ramurile se-ntrețese, crengile se împletesc,
Frunza deasă smălțuiește nalta, verdea boltitură,
Râu-n vecinica lui umbră în adânc suspină, cură...
Pe-a lui maluri înflorite cai în umbră rătăcesc.

Soarele trecând pe codri a lui roată de-aur moale,
Vârfurile verzi de codri le îndoaie-n a lui cale
Şi sosind la vre o luncă însuşi el vede mirat
Ce departe e pământul şi ce nalţi trunchii pădurii,
Şi deşi călătorește pe-a lor vârfuri, totuşi murii -
Bolțile groase de frunze - a lui raze nu străbat.

Lâng-isvoarele-nflorite pasc cai albi c-a mării spume -
Zi ori noapte nu văzură de când sunt pe-această lume,
Luna sântă, stele de-aur, soare alb şi zâmbitor,
Pentru ei necunoscute-s. Umbra verde claroscură
Şi mirositorul aer, fluvii ce sclipinge cură
În adâncile dumbrave printre ţărmii plini de flori -

Astea numai le cunosc ei. - Coamele flutur c-argintul,
Ca la lebede se-ndoaie gâtul lor, iară pământul
Abia-atins e de picioare potcovite cu-aur roş;
Colo-n umbra îndulcită de miroase-mbătătoare,
Capul mic ei şi-l ridică nări îmflând spre depărtare
Şi urechea ascuţind-o glas de-aud prin arbori groşi.

Luntrea cea de lebezi trasă, mai departe, mai departe
Fuge pe-albele oglinde ale apei şi se-mparte
Sub a luntrei plisc de cedru în lungi brazde de argint;
Şi deodată zi se face, un ocèan de lumină,
Fluviul a ieşit din codri, în câmpii fără de fine,
Cari verzi şi înflorite, mândre-n soare se întind.
Dar cât ţine răsăritul se înalţ-un munte mare -
El de două ori mai nalt e decât depărtarea-n soare -
Stâncă urcată pe stâncă, pas cu pas în infinit.

Muntele sacru al Daciei

Pare-a se urca - iar fruntea-i, cufundată-n înălțime,
Abia marginile-arată în albastra-ntunecime;
Munte jumătate-n lume - jumătate-n infinit.

Iar în pieptu-acestui munte se arat-o poartă mare -
Ea: înalt este boltită și-ntră-adânc în piatra tare,
Iar de pragu-i sunt unite nalte scări de negre stânci,
Cări duc adânc în valea cea de-acol-abia văzută
Și-n pădurile umbroase cu-adâncimi necunoscute
Și-n câmpii unde mii râuri s-argintesc plane ș-adânci.

Pe acea poartă din munte iese zori în coruri dalbe,
Ridicându-se în cerul dimineții dulci, rozalbe,
Pe-acolo soarele-și mână car cu caii arzători,
Pe-acolo noaptea răsare blonda lună argintoasă
Și popoarele de stele iese-n roiuri luminoase
Și pe cer se împrăștie ca de aur sfinte ilori.

Mitologie dacică

Zeii Daciei acolo locuiau - poarta solară
În a oamenilor lume scările de stânci coboară -
Și în verdea-ntunecime a pădurilor s-adun;
Și pe negre stânci trunchiate stau ca-n tron în verdea lume
Și din cupe beau aurora cu de neguri albe spume,
Pe când mii de fluvii albe nasc în umbră și răsun.

Câteodată-un corn de aur ei răsună-n depărtare,
Trezind sufletul pădurii, codrilor adânci cântare,
Cheamă caii lor ce-aleargă cu-a lor coame-mflate-n vânt;
Vin în herghelii de neauă, pe cărări de mult bătute
Și pe ei zeii încalic străbătând pe întrecute
(-Al) codrilor nalt întuneric, făr' de capăt pe pământ.

Dar adesea pe când caii dorm în neagră depărtare,
Luna, zâna Daciei, vine la a zeilor serbare;
Soarele, copil de aur al albastrei sfintei mări,
Vine ostenit de drumuri și la masă se așază.
Aerul se aurește de-a lui față luminoasă,
Sala verde din pădure strălucește în cântări.

Și ca zugrăviți stau zeii în lumina cea de soare.
Părul lor cel alb lucește, barba-n brâu li curge mare,
Creții buzei lor să numeri poți în aerul cel clar;
Hainele întunecate albe par în strălucire
Și ei râd cu veselie l-a păharelor ciocnire,
Iară luna rușinoasă pe sub gene s-uită rar.

Haina lungă și albastră e cusută numa-n stele,
Iară albii sâni de neauă strălucesc, cu de mărgele
Și mărgăritare salbă, pe un fir de aur prins;
Păru-i lung de aur galbăn e-mpletit în cozi pe spate,
Ochii ei căprii se uită la cerescu-i mândru frate

Și de melancolici gânduri al ei suflet e cuprins.

Înainte de plecare - ea, doinind din frunză, cheamă
Zimbrii codrilor cei vecinici, li desmiardă sura coamă.
Li îndoaie a lor coarne, pe grumaz îi bate lin
Și pe frunți ea îi sărută, de rămân steme pe ele,
Apoi urcă negrul munte, pe șivoaiele de stele.
Lin alunecă ș-alene drumul cerului senin.

Poezia naturii și a iubirii

Natura are multiple ipostaze în poezia eminesciană: ipostaza **cosmosului nemărginit** (în **Scrisoarea I** sau **Luceafărul**), **natura exotică** (**Egipetul**), **nordică, boreală** (**Diamantul Nordului, De câte ori, iubito...**), natura **fantastică** (**Memento mori, Miradoniz**). Cea mai frecventă ipostază este însă aceea a unei **sinteze** specific eminesciene realizată cu elemente definitorii precum codrul, luna, marea, teiul, izvoarele și altele. Aceste elemente nu sunt caracteristice numai naturii eminesciene, numai peisajului românesc. Specifice pentru Eminescu și, adesea, pentru tradiția folclorică românească sunt conotațiile acestei naturi re-create de poet.

Astfel, **codrul** nu este pentru Eminescu înspăimântătoarea pădure sumbră și fără sfârșit a romanticilor germani, ci un benefic **geniu tutelar** în spiritul folclorului românesc ("codrul, frate cu românul"), un "împărat slăvit", **ocrotitor umanizat** al iubiților care se întâlnesc în umbra lui lângă tei și izvor. În codru fuge să se ascundă Blanca, sortită asprei vieți monahale (**Povestea teiului**). În acest univers, izolat de lumea ostilă, timpul se oprește, momentele de fericire se dilată:

"Și privind în luna plină
La văpaia de pe lacuri,
Anii tăi se par ca clipe,
Clipe dulci se par ca veacuri".

(O, rămâi...)

În acest paradis pământesc poate fi regăsită inocența copilăriei:

"Hai și noi la craiul, dragă,
Și să fim din nou copii,
Ca norocul și iubirea
Să ne pară jucării".

(Povestea codrului)

În poezia eminesciană, **noaptea** nu este întunecoasă, zămislitoare de monștri, ci scăldată în lumina blândă și totodată stranie a lunii. **Astrul nopții** are la Eminescu rolul de a favoriza meditația filosofică (**Împărat și proletar, Scrisoarea I**), întrucât ea este, după Schopenhauer, obiect al contemplației, nu al voinței; oamenii o admiră, dar nu doresc să o posede. Catalizator al cugetării filosofice, luna stimulează intelectul anesteziind parcă durerile sufletești:

"Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie,
Ea din noaptea amintirii o vecie-ntreagă scoate
De dureri, pe care însă le simțim ca-n vis pe toate".

(Scrisoarea I)

Între **tema naturii** și **tema iubirii** există o strânsă legătură în creația eminesciană. Explicația acestei sinteze este, pe de o parte, faptul că **natura conferă autenticitate sentimentului erotic**, apărându-l de artificialitatea care îl amenință în cadrul formalist al conveniențelor sociale denunțate, de exemplu, în **Scrisoarea IV**.

Scanned with OKEN Scanner

Pe de altă parte, cadrul natural îi pune în contact pe cei doi îndrăgostiți - care, izolați într-o natură paradisiacă, tind să reediteze **cuplul primordial** - cu esențialele ritmuri ale universului. **Trăirea erotică, somnul** (asociat adesea cu visul) și **moartea** sunt **stările osmotice** (trecerile între ele se fac fără efort) care îl pot integra pe om în univers, conform viziunii eminesciene:

"Vom visa un vis ferice,
Îngâna-ne-vor c-un cânt
Singuratece isvoare,
Blânda batere de vânt;
Adormind de armonia
Codrului bătut de gânduri,
Flori de tei deasupra noastră
Or să cadă rânduri-rânduri".

(Dorința)

În creația lui Eminescu **natura conferă iubirii dimensiune cosmică.**

În opera poetului pot fi urmărite toate **fazele iubirii**, de la începuturile sfioase și șăgalnice la plinătatea dragostei împărtășite și de la pasiunea mistuitoare la despărțirea plină de regret. Cu multă finețe sunt surprinse **primele manifestări** ale sentimentului și jocul erotic în care fata ascunde cu sfiiciune și cu gesturi stângace înmugurirea dorinței, în **Făt-Frumos din tei**, de exemplu. În **Luceafărul**, vicleanul Cătălin o învață pe Cătălina dragostea ca într-un joc, folosind vechea imagistică galantă a vânătorului și a păsării:

"Cum vânătoru-ntinde-n crâng
La păsărele lațul,
Când ți-oi întinde brațul stâng
Să mă cuprinzi cu brațul".

Chemarea la împărtășirea dragostei adresată de poet iubitei aduce în anume versuri motivul horațian **carpe diem** ("bucură-te de ziua de azi!"; "trăiește clipa!"), în cuvinte amintind sonetele lui Ronsard:

"O! desmiardă, pân'ce fruntea-mi este netedă și lină,
O! desmiardă, pân'ești junâ ca lumina cea din soare,
Pân-ești clară ca o rouă, pân-ești dulce ca o floare,
Pân'nu-i fața mea zbârcită, pân'nu-i inima bătrână".

(Noaptea...)

Iubirea reflectată în poezia lui Eminescu nu se reduce însă la bucuria clipei, ci presupune o mare profunzime, o nețărmurită dăruire de sine reciprocă. Dorința îndrăgostiților este de a se pierde în lume, de a renunța la propria identitate ("Doar ni s-or pierde urmele/ Și nu ne-or ști de nume"). Privind retrospectiv la dragostea pierdută, poetul vorbește de păcatul unei supreme uitări:

"Prea ne pierdusem tu și eu
În al ei farmec poate,
Prea am uitat de Dumnezeu,
Precum uitarăm toate".

(S-a dus amorul...)

Iubirea poate să dureze o viață, dar adevăratul ei obiect este enigmatic, acel **"nu știu ce"** (motiv cu largă circulație în literatura universală):

"De-or trece anii cum trecură,
Ea tot mai mult îmi va plăcè,
Pentru că-n toat-a ei făptură
E-un «nu știu cum» și-un «nu știu ce»".

(De-or trece anii...)

Forța creatoare a poetului poate materializa iubirea în opere care să înfrunte timpul încălcând limitele unei singure vieți. Nerăspunzând chemării lui la iubire, femeia a ratat șansa de a deveni nemuritoare ca modelele după care sculptorii antici plăsmuiau statui de zeițe, ca Beatrice, iubita lui Dante, ca Laura, inspiratoa-

Scanned with OKEN Scanner

rea lui Petrarca:

"Ai fi trăit în veci de veci
Și rânduri de vieți,
Cu ale tale brațe reci
Înmărmureai măreț,
Un chip de-a pururi adorat
Cum nu mai au perechi
Acele zâne ce străbat
Din timpurile vechi".

(Pe lângă plopii fără soț...)

Drama iubirii în poezia lui Eminescu nu este numai teroarea unor forme, a unor convenienţe sociale artificiale care îi împiedică pe îndrăgostiţi să fie singuri, să se piardă unul în ochii celuilalt. Principala suferinţă este incapacitatea celei iubite de a-l înţelege pe îndrăgostitul de geniu.

În general, în poezia eminesciană, cadrul natural se află în consonanţă cu sentimentul erotic: exuberant în momentele de fericire (**Dorinţa, Sara pe deal** - să observăm însă că fericirea este a speranţei, şi nu a împlinirii), trist, devastat de toamnă, când iubirea s-a sfârşit:

"Târzie toamnă e acum,
Se scutur frunzele pe drum,
Şi lanurile sunt pustii...
De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii?"

(De ce nu-mi vii)

Alteori însă peisajul, iluminat altădată de fericirea lăuntrică, este obiectiv acelaşi, indiferent la suferinţa umană:

"Pe aceeaşi ulicioară
Bate luna în ferești,
Numai tu de după gratii
Vecinic nu te mai ivești!
Și aceiași pomi în floare
Crengi întind peste zaplaz,
Numai zilele trecute
Nu le fac să fie azi".

(Pe aceeași ulicioară...)

O dramatică uimire se naşte în faţa naturii superior imperturbabile:

"Putut-au oare-atâta dor
În noapte să se stângă,
Când valurile de isvor
N-au încetat să plângă,
Când luna trece prin stejari
Urmând mereu în cale-şi,
Când ochii tăi, tot încă mari,
Se uită dulci şi galeşi?"

(Când amintirile...)

Raportul dintre iubire şi natură este, la Eminescu, generator de înaltă poezie.

VENERE ŞI MADONĂ

Admiraţia faţă de cultura antichităţii

Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este,
Lume ce gândea în basme şi vorbea în poezii,
O! te văd, te-aud, te cuget, tânără şi dulce veste
Dintr-un cer cu alte stele, cu-alte raiuri, cu alţi zei.

Idealul feminin în arta antichităţii

Venere, marmură caldă, ochi de piatră ce scânteie,
Braţ molatic ca gândirea unui împărat poet,
Tu ai fost divinizarea frumuseţii de femeie,
A femeiei, ce şi astăzi tot frumoasă o revăd.

Rafael, pierdut în visuri ca-ntr-o noapte înstelată,
Suflet îmbătat de raze şi d-eterne primăveri,
Te-a văzut şi-a visat raiul cu grădini îmbălsămate,

Te-a văzut plutind regină printre îngerii din cer.

Și-a creat pe pânza goală pe Madona Dumnezeie,
Cu diademă de stele, cu surâsul blând, vergin,
Fața pală-n raze blonde, chip de înger, dar femeie,
Căci femeia-i prototipul îngerilor din senin.

Idealul feminin în arta Renașterii

Astfel eu, pierdut în noaptea unei vieți de poezie,
Te-am văzut, femeie stearpă, fără suflet, fără foc,
Și-am făcut din tine-un înger, blând ca ziua de magie,
Când în viața pustiită râde-o rază de noroc.

Idealizarea femeii

Am văzut fața ta pală de o bolnavă beție,
Buza ta învinețită de-al corupției mușcat,
Și-am zvârlit asupră-ți, crudo, vălul alb de poezie
Și paloarei tale raza inocenței eu i-am dat.

Ți-am dat palidele raze ce-nconjoară cu magie
Fruntea îngerului-geniu, îngerului-ideal,
Din demon făcui o sântă, dintr-un chicot, simfonie,
Din ochirile-ți murdare ochiu-aurorei matinal.

Dar azi vălul cade, crudo! dismețit din visuri sece,
Fruntea mea este trezită de al buzei tale-ngheț
Și privesc la tine, demon, și amoru-mi stins și rece
Mă învață cum asupră-ți eu să caut cu dispreț!

Antiteza dintre două viziuni extreme

Tu îmi pari ca o bacantă, ce-a luat cu-nșelăciune
De pe-o frunte de fecioară mirtul verde de martir,
O fecioar-a cărei suflet era sânt ca rugăciunea,
Pe când inima bacantei e spasmodic, lung delir.

O, cum Rafael creat-a pe Madona Dumnezeie,
Cu diadema-i de stele, cu surâsul blând, vergin,
Eu făcut-am zeitate dintr-o palidă femeie,
Cu inima sterpă, rece și cu suflet de venin!

Repetarea versurilor din strofa a patra

Plângi, copilă? - C-o privire umedă și rugătoare
Poți din nou zdrobi și frânge apostat[1] -inima mea?
La picioare-ți cad și-ți caut în ochi negri-adânci ca marea
Și sărut a tale mâne, și-i întreb de poți ierta.

Șterge-ți ochii, nu mai plânge!... A fost crudă-nvinuirea,
A fost crudă și nedreaptă, fără razem, fără fond.
Suflete! de-ai fi chiar demon, tu ești sântă prin iubire,
Și ador pe acest demon cu ochi mari, cu părul blond.

1870, 15 aprilie

1 **Apostat** – Care și-a schimbat convingerile anterioare; prin extensiune, răzvrătit, rebel.

Scanned with OKEN Scanner

FĂT-FRUMOS DIN TEI

- «Blanca, află că din leagăn
Domnul este al tău mire,
Căci născută ești, copilă,
Din nevrednică iubire.

Mâni în schit la sfânta Ana
Vei găsi la cel din stele
Mângâierea vieții tale,
Mântuirea feței mele.»

- «Nu voi, tată, să usuce
Al meu suflet tânăr, vesel:
Eu iubesc vânatul, jocul;
Traiul lumii alții lese-l.

Nu voi părul să mi-l taie
Ce-mi ajunge la călcâie.
Să orbesc cetind pe carte
În fum vânăt de tămâie».

- «Știu mai bine ce-ți prieste,
Las' de-a lumii orice gând,
Mâni în zori de zi pleca-vom
Către schitul vechi și sfânt».

Ea aude - plânge. - Parcă
Îi venea să plece-n lume,
Dusă de pustie gânduri
Și de-un dor fără de nume.

Și plângând înfrână calul,
Calul ei cel alb ca neaua,
Îi netează mândra coamă
Și plângând îi pune șeaua.

S-avântă pe el și pleacă
Părul-n vânturi, capu-n piept,
Nu se uită înainte-i,
Nu privește îndărăpt.

Pe cărări pierdute-n vale
Merge-n codri făr'de capăt,
Când a serei raze roșii
Asfințind din ceruri scapăt.

Umbra-n codri ici și colo
Fulgerează din lumine...
Ea trecea prin frunza-n freamăt
Și prin murmur de albine;

În mijloc de codru-ajunse
Lângă teiul nalt și vechi,
Unde-isvorul cel în vrajă
Sună dulce în urechi.

De murmur duios de ape
Ea trezită-atunci tresare,
Vede-un tânăr, ce alături
Pe-un cal negru stă călare.

Cu ochi mari la ea se uită
Plin de vis, duioși plutind,
Flori de tei în părul-i negru
Și la șold un corn de argint.

Și-ncepu încet să sune
Fermecat și dureros[1] -
Inima-i creștea de dorul
Al străinului frumos.

Părul lui i-atinge părul
Și atunci c-obrazul roș
Ea apleacă gene lunge
Peste ochii cuvioși.

Iar pe buze-i trece-un zâmbet
Înecat, fermecător,
Care gur-abia-i deschide
Cea uscată de amor.

Când cu totului răpită
Se-ndoi spre el din șele,
El înceată din cântare
Și-i grăi cu grai de jele,

Ș-o cuprinde de călare -
Ea se apără c-o mână,
Însă totuși lui se lasă,
Simte inima că-i plină.

1 Îmbinare de farmec și durere exprimată printr-un oximoron (figură de stil care alătură doi termeni incompatibili în realitate).

Și pe umărul lui cade
Al ei cap cu fața-n sus;
Pe când caii pasc alături,
Ea-l privea cu suflet dus.

Numai murmurul cel dulce
Din isvorul fermecat
Asurzește melancolic
A lor suflet îmbătat.

Lun-atunci din codri iese,
Noaptea toată stă s-o vadă,
Zugrăvește umbre negre
Pe câmp alb ca de zăpadă.

Și mereu ea le lungește;
Și urcând pe cer le mută,
Dar ei trec, se pierd în codri
Cu viața lor pierdută.

La castel în poartă calul
Stă a doua zi în spume,
Dar frumoasa lui stăpână
A rămas pierdută-n lume.

1875, 1 februarie

MELANCOLIE

Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă,
Prin care trece albă regina nopții moartă. -
O, dormi, o, dormi în pace printre făclii o mie
Și în mormânt albastru și-n pânze argintie,
În mausoleu-ți mândru, al cerurilor arc,
Tu adorat și dulce al nopților monarc!
Bogată în întinderi stă lumea-n promoroacă,
Ce sate și câmpie c-un luciu văl îmbracă;
Văzduhul scânteiază și ca unse cu var
Lucesc zidiri, ruine pe câmpul solitar.
Și țintirimul singur cu strâmbe cruci veghează,
O cucuvaie sură pe una se așează.
Clopotnița trosnește, în stâlpi izbește toaca,
Și străveziul demon prin aer când să treacă,
Atinge-ncet arama cu zimții-aripei sale
De-auzi din ea un vaier, un aiurit de jale.
Biserica-n ruină
Stă cuvioasă, tristă, pustie și bătrână,
Și prin ferestre sparte, prin uși țiuie vântul -
Se pare că vrăjește și că-i auzi cuvântul -
Năuntrul ei pe stâlpii-i, pareți, iconostas,
Abia conture triste și umbre au rămas;
Drept preot toarce-un greier un gând fin și obscur,
Drept dascăl toacă cariul sub învechitul mur.
. . . . . .
Credința zugrăvește icoanele-n biserici -
Și-n sufletu-mi pusese poveștile-i feerici,
Dar de-ale vieții valuri, de al furtunii pas
Abia conture triste și umbre-au mai rămas.
În van mai caut lumea-mi în obositul creier,
Căci răgușit, tomnatec, vrăjește trist un greier;
Pe inima-mi pustie zadarnic mâna-mi țiu,

Atmosferă romantică.
Metafora lunii.
Cadrul natural sugerează starea sufletească

Comparație plastică.

Macabrul romantic.

Starea de ruină integrează în natură construcțiile omului

Metafora deziluziilor vieții

Ea bate ca și cariul încet într-un sicriu.
Și când gândesc la viața-mi, îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură,
Ca și când n-ar fi viața-mi, ca și când n-aș fi fost.
Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost
De-mi țin la el urechea - și râd de câte-ascult
Ca de dureri străine?... Parc-am murit de mult.

Dedublarea

1876, 1 septembrie

STRIGOII
(fragment)

(Regele barbar, Arald, "stăpân peste avari", este oprit din avântul lui de cuceriri de dragostea pentru Maria, creștina regină dunăreană.

Moartea răpind-o pe Maria, Arald cere ajutorul bătrânului mag păgân, care face ca cei doi să se întâlnească noaptea ca strigoi, continuându-și iubirea dincolo de moarte.)

Biserica creștină, a ei catapeteasmă
De-un fulger drept în două e ruptă și tresare;
Din tainiță mormântul atuncea îi apare,
Și piatra de pe groapă crăpând în două sare;
Încet plutind se naltă mireasa-i, o fantasmă...

Maria reapare ca strigoi.

O dulce întrupare de-omăt. Pe pieptu-i albă
De pietre scumpe... părul i-ajunge la călcâie.
Ochii căzuți în capu-i și buze viorie;
Cu mânile-i de ceară ea tâmpla și-o mângâie -
Dar fața ei frumoasă ca varul este albă.

Prin vânt, prin neguri vine - și nourii s-așternu,
Fug fulgerele-n lături, lăsând-o ca să treacă
Și luna înnegrește și ceru-ncet se pleacă
Și apele cu spaimă fug în pământ și seacă -
Părea că-n somn un înger ar trece prin infern.

Priveliștea se stinge. În negrul zid s-arată
Venind ca-n somn lunatec, în pasuri line ea;
Arald nebun se uită - cu ochii o-nghițea,
Puternicele brațe spre dânsa întindea
Și-n nesimțire cade pe-a jiltului său spată.

Își simte gâtu-atuncea cuprins de brațe reci,
Pe pieptul gol el simte un lung sărut de gheață,
Părea un junghi că-i curmă suflare și viață...
Din ce în ce mai vie o simte-n a lui brațe
Și știe că de-acuma a lui rămâne-n veci.

Scanned with OKEN Scanner

Și sufletul ei dulce din ce în ce-i mai cald...
Pe ea o ține-acuma, ce fu a morții pradă?
Ea-nlănțuiește gâtu-i cu brațe de zăpadă,
Întinde a ei gură, deschisă pentru sfadă:
- «Rege,-a venit Maria și-ți cere pe Arald!»

- «Arald, nu vrei tu fruntea pe sânul meu s-o culci?
Tu zeu cu ochii negri... o, ce frumoși ochi ai!
Las' să-ți înlănțui gâtul cu părul meu bălai,
Viața, tinerețea mi-ai prefăcut-o-n rai,
Las' să mă uit în ochii-ți ucizător de dulci».

Oximoron

Și blânde, triste glasuri din vuiet se desfac,
Acușa la ureche-i un cântec vechi străbate
Ca murmur de isvoare prin frunzele uscate,
Acuș o armonie de-amor și voluptate
Ca molcoma cadență a undelor pe lac.

III

"... cum de multe ori când mor oamenii, mulți
deîntr-acei morți zic se scoală de se fac strigoi..."
Îndereptarea legii, 1652

Moto

În salele pustie lumine roși de torții
Rănesc întunecimea ca pete de jeratic;
Arald se primblă singur, râzând, vorbind sălbatic -
Arald, tânărul rege, e-un rege singuratic -
Palatu-i parc-așteptă în veci să-i vie morții.

Pe-oglinzi de marmuri negre un negru nimitez,[1]
A faclelor lucire răzbind prin pânza fină
Răsfrâng o dureroasă lumină din lumină;
Zidirea cea pustie de jale pare plină
Și chipul morții pare că-n orice colț îl vezi,

Inversiune

De când căzu un trăsnet în dom... de-atunci în somn
Ca plumbul surd și rece el doarme ziua toată,
Pe inimă-i de-atuncea s-a pus o neagră pată -
Dar noaptea se trezește și ține judecată
Și-n negru-mbracă toate al nopții palid domn.

Un obrăzar[2] de ceară părea că poartă el,
Atât de albă fața-i și-atât de nemișcată,
Dar ochii-i ard în friguri și buza-i sângerată,
Pe inima sa poartă de-atunci o neagră pată,
Iară pe frunte poartă coroană de oțel.

Comparație

1 **Nimitez** = Văl de lână sau de mătase subțire cu care femeile își acoperă capul (în Moldova și Bucovina); zăbranic.
2 **Obrăzar** = Mască.

De-atunci în haina morții el și-a-mbrăcat viața,
Îi plac adânce cânturi, ca glasuri de furtună;
Ades călare pleacă în mândre nopți cu lună,
Și când se-ntoarce, ochii lucesc de voie bună,
Pân' ce-un fior de moarte îl prinde dimineața.

Arald, ce însemnează pe tine negrul port
Și fața ta cea albă ca ceara, neschimbată?
Ce ai, de când pe sânu-ți tu porți o neagră pată,
De-ți plac făclii de moarte, cântare-ntunecată?
Arald! de nu mă-nșală privirea, tu ești mort!

Și azi el se avântă pe calul său arab
Și drumul, ca săgeții, îi dă peste pustie,
Care sub luna plină lucește argintie -
El vede de departe pe mândra lui Marie
Și vântu-n codri sună cu glas duios și slab.

În părul ei de aur rubine-nflăcărate
Și-n ochii ei s-adună lumina sfintei mări -
S-ajung curând în cale, s-alătură călări,
Și unul înspre altul se pleacă-n desmierdări -
Dar buzele ei roșii păreau că-s sângerate.

Cavalcada celor doi îndrăgostiți transformați în strigoi

Ei trec ca vijelia cu aripi fără număr,
Căci caii lor aleargă alături-a-nspumați,
Vorbind de-a lor iubire, iubire fără saț -
Ea se lăsase dulce și greu pe al lui braț
Și-și răzimase capul bălai de al lui umăr.

Repetiția incantatorie

- «Arald, nu vrei pe sânu-mi tu fruntea ta s-o culci?
Tu zeu cu ochii negri...O! ce frumoși ochi ai....
Las' să-ți înlănțui gâtul cu părul meu bălai...
Viața, tinerețea mi-ai prefăcut-o-n rai -
Las' să mă uit în ochii-ți ucizători de dulci!»

Motivul teiului asociat temei erotice

Miroase[1]-adormitoare văzduhul îl îngreun
Căci vântul adunat-a de flori de tei troiene
Și le așterne-n calea reginei dunărene.
Prin frunze aiurează șoptirile-i alene,
Când gurile-nsetate în sărutări se-mprèun.

Cum ei mergând alături se ceartă și se-ntreabă,
Nu văd în fundul nopții o umbră de roșeață.
Dar simt că-n al lor suflet trecu fior de gheață,
De-a morții gălbeneală pieriți ei sunt la față...
Ei simt c-a lor vorbire-i mai slabă, tot mai slabă.

1 **Miroase** (popular) – parfumuri.

- «Arald! strigă crăiasa - las' fața să-mi ascund,
N-auzi tu de departe cucoșul răgușit?
O zare de lumină s-arată-n răsărit,
Viața trecătoare din pieptu-mi a rănit...
A zilei raze roșii în inimă-mi pătrund».

Arald încremenise pe calu-i - un stejar,
Păinjenit e ochiu-i de-al morții glas etern,
Fug caii duși de spaimă și vântului s-așternd,
Ca umbre străvezie ieșite din infern
Ei zboară... Vântul geme prin codri cu amar.

Ei zboar-o vijelie, trec ape făr' de vad,
Naintea lor se naltă puternic vechii munți,
Ei trec în răpejune de râuri fără punți,
Coroanele în fugă le fulgeră pe frunți,
Naintea lor se mișcă pădurile de brad.

Motivul zborului

Din tronul lui de piatră bătrânul preot vede
Și-n vânturi el ridică adâncul glas de-aramă,
Pe soare să-l oprească el noaptea o recheamă,
Furtunelor dă zborul, pământul de-l distramă...
Târziu! căci faptul zilei în slavă se repede!

Dezlănțuirea stihiilor nu poate opri zorile

Pornește vijelia adâncu-i cânt de jale,
Când ei soseau alături pe cai încremeniți,
Cu genele lăsate pe ochi păinjeniți -
Frumoși erau și astfel de moarte logodiți -
Și-n două laturi templul deschise-a lui portale.

Călări ei intră-nuntru și porțile recad;
Pe veci pieriră-n noaptea mărețului mormânt.
În sunete din urmă pătrunde-n fire cânt,
Jelind-o pe crăiasa cu chip frumos și sfânt,
Pe-Arald, copilul rege al codrilor de brad.

Bătrânu-și pleacă geana și iar rămâne orb,
Picioarele lui vechie cu piatra se-mpreună,
El numără în gându-i și anii îi adună,
Ca o poveste-uitată Arald în minte-i sună,
Și peste capu-i zboară un alb ș-un negru corb.

Pe jilțul lui de piatră întepenește drept
Cu cârja lui cea veche preotul cel păgân,
Și veacuri înainte el șede-uitat, bătrân,
În plete-i crește mușchiul și mușchi pe al lui sân,
Barba-n pământ i-ajunge și genele în piept.

Metafora timpului etern.

1876, 1 decembrie

SINGURĂTATE

Cu perdelele lăsate
Șed la masa mea de brad,
Focul pâlpâie în sobă,
Iară eu pe gânduri cad.

Stoluri, stoluri trec prin minte
Dulci iluzii. Amintiri
Țârâiesc încet ca greieri
Printre negre, vechi zidiri,

Sau cad grele, mângâioase
Și se sfarmă-n suflet trist,
Cum în picuri cade ceara
La picioarele lui Crist.

În odaie prin unghere
S-a țesut păinjeniș
Și prin cărțile în vraviuri
Umblă șoarecii furiș.

În această dulce pace
Îmi ridic privirea-n pod
Și ascult cum învelișul
De la cărți ei mi le rod.

Ah! de câte ori voit-am
Ca să spânzur lira-n cui
Și un capăt poeziei
Și pustiului să pui;

Dar atuncea greieri, șoareci,
Cu ușor-măruntul mers,
Readuc melancolia-mi,
Iară ea se face vers.

Câteodată... prea arare...
A târziu când arde lampa,
Inima din loc îmi sare,
Când aud că sună cleampa...

Este Ea. Deșarta casă
Dintr-o dată-mi pare plină,
În privazul negru-al vieții-mi
E-o icoană de lumină.

Și mi-i ciudă cum de vremea
Să mai treacă se îndură,
Când eu stau șoptind cu draga
Mână-n mână, gură-n gură.

1878, 1 martie

DEPARTE SUNT DE TINE

Motivul amintirilor

Departe sunt de tine și singur lângă foc,
Petrec în minte viața-mi lipsită de noroc,
Optzeci de ani îmi pare în lume c-am trăit,
Că sunt bătrân ca iarna, că tu vei fi murit.
Aducerile-aminte pe suflet cad în picuri,
Redeșteptând în față-mi trecutele nimicuri;
Cu degetele-i vântul lovește în ferești,
Se toarce-n gându-mi firul duioaselor povești,
Ș-atuncea dinainte-mi prin ceață parcă treci
Cu ochii mari în lacrimi, cu mâni subțiri și reci;
Cu brațele-amândouă de gâtul meu te-anini
Și parc-ai vrea a-mi spune ceva... apoi suspini...
Eu strâng la piept averea-mi de-amor și frumusețî,
În sărutări unim noi sărmanele vieți...
O! glasul amintirii rămâie pururi mut,
Să uit pe veci norocul ce-o clipă l-am avut,
Să uit cum dup-o clipă din brațele-mi te-ai smult...
Voi fi bătrân și singur, vei fi murit de mult!

1878, 1 martie

Scanned with OKEN Scanner

SCRISOAREA IV

Cadru natural prielnic dragostei adevărate

Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri,
Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri;
Se înalță în tăcere dintre rariștea de brazi,
Dând atâta întunerec rotitorului talaz.
Prin ferestrele arcate, după geamuri, tremur numa
Lungi perdele încreţite, care scânteie ca bruma.
Luna tremură pe codri, se aprinde, se mărește,
Muchi de stâncă, vârf de arbor, ea pe ceruri zugrăvește.
Iar stejarii par o strajă de giganţi ce-o înconjoară,
Răsăritul ei păzindu-l ca pe-o tainică comoară.

Numai lebedele albe, când plutesc încet din trestii
Domnitoare peste ape, oaspeți liniștei acestei,
Cu aripele întinse se mai scutură și-o taie,
Când în cercuri tremurânde, când în brazde de văpaie.
Papura se mișcă-n freamăt de al undelor cutrier,
Iar în iarba înflorită, somnoros suspin-un grier...
E atâta vară-n aer, e atât de dulce zvonul...
Singur numai cavalerul suspinând privea balconul
Ce-ncărcat era de frunze, de îi spânzur prin ostrețe
Roze roșie de Șiras și liane-n fel de fețe.
Respirarea cea de ape îl îmbată, ca și sara:
Peste farmecul naturii dulce-i picură ghitara:

Transpunerea scenei de iubire în evul mediu

«O, arată-mi-te iară-n haină lungă de mătasă,
Care pare încărcată de o pulbere-argintoasă,
Te-aș privi o viață-ntreagă în cununa ta de raze,
Pe când mâna ta cea albă părul galben îl netează.
Vino! Joacă-te cu mine, cu norocul meu... mi-aruncă
De la sânul tău cel dulce floarea veștedă de luncă,
Ca pe coardele ghitarei răsunând încet să cadă...
Ah! E-atât de albă noaptea, parc-ar fi căzut zăpadă.
Ori în umbra parfumată a buduarului să vin,
Să mă-mbete acel miros de la pânzele de in;
Cupido, un paj șăgalnic, va ascunde cu-a lui mână,
Vioriul glob al lampei, mlădioasa mea stăpână!»

Chemarea îndrăgostitului

Și uscat foșni mătasa pe podele, între glastre,
Între rozele de Șiras și lianele albastre;
Dintre flori copila râde și se-nclină peste gratii -
Ca un chip ușor de înger e-arătarea adoratei -
Din balcon i-aruncă-o rază și cu mânile la gură,
Pare că îl dojenește când șoptește cu căldură;
Apoi iar dispare-n luntre... auzi pasuri ce coboară...
Și ieșind pe ușă iute, ei s-au prins de subsuoară.
Braț de braț pășesc alături... le stă bine laolaltă,
Ea frumoasă și el tânăr, el înalt și ea înaltă.
Iar în umbra de la maluri se desface-acum la larg

Luntrea cu-ale ei vintrele spânzurate de catarg
Și încet înaintează în lovire de lopeți,
Legănând atâta farmec și atâtea frumuseți...

Luna... luna iese-ntreagă, se înalță-așa bălaie — Motivul lunii
Și din țărm în țărm durează o cărare de văpaie,
Ce pe-o repede-nmiire de mici unde o așterne
Ea, copila cea de aur, visul negurii eterne;
Și cu cât lumina-i dulce tot mai mult se lămurește,
Cu-atât valurile apei, cu-atât țărmul parcă crește,
Codrul pare tot mai mare, parcă vine mai aproape
Dimpreună cu al lunei disc, stăpânitor de ape.
Iară tei cu umbra lată și cu flori până-n pământ — Motivul teiului
Înspre apa-ntunecată lin se scutură de vânt;
Peste capul blond al fetei zboară florile ș-o plouă...
Ea se prinde de grumazu-i cu mânuțele-amândouă
Și pe spate-și lasă capul: - «Mă uimești dacă nu mântui...
Ah, ce fioros de dulce de pe buza ta cuvântu-i!
Cât de sus ridici acuma în gândirea ta pe-o roabă,
Când durerea ta din suflet este singura-mi podoabă.
Și cu focul blând din glasu-ți tu mă dori și mă cutremuri,
De îmi pare o poveste de amor din alte vremuri;
Visurile tale toate, ochiul tău atât de tristu-i,
Cu-a lui umed-adâncime toată mintea mea o mistui...
Dă-mi-i mie ochii negrii... nu privi cu ei în laturi,
Căci de noaptea lor cea dulce vecinic n-o să mă mai saturi,
Aș orbi privind într-înșii...O, ascultă numa-ncoace, — Epitet. Iubire și natură
Cum la vorbă mii de valuri stau cu stelele proroace!
Codrii negri aiurează și isvoarele-i albastre
Povestesc ele-n de ele numai dragostele noastre
Și luceferii ce tremur așa reci prin negre cetini,
Tot pământul, lacul, cerul... toate, toate ni-s prietini...
Ai putea să lepezi cârma și lopețile să lepezi,
După propria lor voie să ne ducă unde repezi,
Căci oriunde numai ele ar dori ca să ne poarte,
Pretutindeni fericire... de-i viață, de e moarte.»
. . . . . .
Fantazie, fantazie - când suntem numai noi singuri,
Ce ades mă porți pe lacuri și pe mare și prin crânguri!
Unde ai văzut vrodată aste țări necunoscute?
Când se petrecur-aceste? La o mie patru sute? — Idealizarea trecutului
Azi n-ai chip în toată voia în privirea-i să te pierzi,
Cum îți vine, cum îți place pe copilă s-o desmierzi,
După gât să-i așezi brațul, gură-n gură, piept la piept,
S-o întrebi numai cu ochii: Mă iubești tu? Spune drept!

Aș! abia ți-ai întins mâna, sare ivărul la ușă,
E-un congres de rubedenii, vre un unchi, vre o mătușă... — Satirizarea convenienților sociale
Iute capul într-o parte și te uiți în jos smerit...
Oare nu-i în lumea asta vrun ungher pentru iubit?
Și ca mumii egiptene stau cu toții-n scaun țepeni,

Tu cu mânile-ncleștate, mai cu degetele depeni,
Mai sucești vre o țigară, numeri fire de musteți
Și-n probleme culinare te încerci a fi isteț.

Sunt sătul de-așa viață... nu sorbind a ei pahară,
Dar mizeria aceasta, proza asta e amară.
Să sfințești cu mii de lacrimi un instinct atât de van
Ce le-abate și la pasări de vreo două ori pe an?
Nu trăiți voi, ci un altul vă inspiră - el trăiește,
El cu gura voastră râde, el se-ncântă, el șoptește,
Căci a voastre vieți cu toate sunt ca undele ce curg,
Vecinic este numai râul: râul este Demiurg.
Nu simțiți c-amorul vostru e-un amor străin? Nebuni!
Nu simțiți că-n proaste lucruri voi vedeți numai minuni?
Nu vedeți c-acea iubire serv-o cauză din natură?
Că e leagăn unor viețe ce semințe sunt de ură?
Nu vedeți că râsul vostru e în fiii voștri plâns,
Că-i de vină cum că neamul Cain încă nu s-a stins?
O, teatru de păpușe... zvon de vorbe omenești,
Povestesc ca papagalii mii de glume și povești
Fără ca să le priceapă... După ele un actor
Stă de vorbă cu el însuși, spune zeci de mii de ori
Ce-a spus veacuri dup-olaltă, ce va spune veacuri încă,
Pân' ce soarele s-o stinge în genunea cea adâncă.
Ce? Când luna se strecoară printre nouri, prin pustii,
Tu cu lumea ta de gânduri după ea să te ații?
Să aluneci pe poleiul de pe ulițele ninse,
Să privești prin lucii geamuri la luminile aprinse
Și s-o vezi înconjurată de un roi de pierde-vară,
Cum zâmbește tuturora cu gândirea ei ușoară?
S-auzi zornetul de pinteni și foșnirile de rochii.
Pe când ei sucesc musteața, iară ele fac cu ochii?
Când încheie cu-o privire amoroasele-nțelegeri,
Cu ridicula-ți simțire tu la poarta ei să degeri?
Pătimaș și îndărătnic s-o iubești ca un copil
Când ea-i rece și cu toane ca și luna lui Aprilie?
Încreștând a tale brațe toată mintea să ți-o pierzi?
De la creștet la picioare s-o admiri și s-o desmierzi
Ca pe-o marmură de Paros sau o pânză de Corregio,
Când ea-i rece și cochetă? Ești ridicul, înțelege-o...
Da...visam odinioară pe acea ce m-ar iubi,
Când aș sta pierdut pe gânduri, peste umăr mi-ar privi,
Aș simiți-o că-i aproape și ar ști c-o înțeleg...
Din sărmana noastră viață, am dura roman întreg...
N-o mai caut... Ce să caut? E același cântec vechi,
Setea liniștei eterne care-mi sună în urechi;
Dar organele-s sfărmate și-n strigări iregulare
Vechiul cântec mai străbate cum în nopți isvorul sare.
P-ici, pe colo mai străbate câte-o rază mai curată

Iubirea ca mască a instinctului

Ideea heraclitiană

Rimă rară

Scanned with OKEN Scanner

Dintr-un **Carmen Saeculare**[1] ce-l visai și eu odată.
Altfel șuieră și strigă, scapără și rupt răsună,
Se împing tumultuoase și sălbatece pe strună.
Și în gându-mi trece vântul, capul arde pustiit,
Aspru, rece sună cântul cel etern neisprăvit...
Unde-s șirurile clare din viața-mi să le spun?
Ah! organele-s sfărmate și maestrul e nebun!

S-A DUS AMORUL...

S-a dus amorul, un amic
Supus amândurora,
Deci cânturilor mele zic
Adio tuturora,

Uitarea le închide-n scrin
Cu mâna ei cea rece,
Și nici pe buze nu-mi mai vin,
Și nici prin gând mi-or trece.

Atâta murmur de isvor,
Atât senin de stele,
Și un atât de trist amor
Am îngropat în ele!

Din ce noian îndepărtat
Au răsărit în mine!
Cu câte lacrimi le-am udat,
Iubito, pentru tine!

Cum străbăteau atât de greu
Din jalea mea adâncă,
Și cât de mult îmi pare rău
Că nu mai sufăr încă!

Că nu mai vrei să te arați
Lumină de-ndeparte,
Cu ochii tăi întunecați
Renăscători din moarte!

Și cu acel smerit surâs,
Cu acea blândă față,
Să faci din viața mea un vis,
Din visul meu o viață.

Să mi se pară cum că crești
De cum răsare luna,
În umbra dulcilor povești
Din nopți o mie una.

Era un vis misterios
Și blând din cale-afară,
Și prea era de tot frumos
De-au trebuit să piară.

Prea mult un înger mi-ai părut
Și prea puțin femeie,
Ca fericirea ce-am avut
Să fi putut să steie.

Prea ne pierdusem tu și eu
În al ei farmec poate,
Prea am uitat de Dumnezeu,
Precum uitarăm toate.

Și poate că nici este loc
Pe-o lume de mizerii
Pentru-un atât de sfânt noroc
Străbătător durerii.

1883, 24 apr./6 mai

1 **Carmen Saeculare – Cântecul secular**, imn cu caracter oficial, dedicat divinităților protectoare ale Romei, compus de Horațiu pentru a fi executat la serbările organizate de Augustus.

Scanned with OKEN Scanner

CE E AMORUL?

Ce e amorul? E un lung
Prilej pentru durere,
Căci mii de lacrimi nu-i ajung
Și tot mai multe cere.

De-un semn în treacăt de la ea
El sufletul ți-l leagă,
Încât să n-o mai poți uita
Viața ta întreagă.

Dar încă de te-așteaptă-n prag
În umbră de unghere,
De se-ntâlnește drag cu drag
Cum inima ta cere;

Dispar și ceruri și pământ
Și pieptul tău se bate,
Și totu-atârnă de-un cuvânt
Șoptit pe jumătate.

Te urmărește săptămâni
Un pas făcut alene,
O dulce strângere de mâni,
Un tremurat de gene.

Te urmăresc luminători
Ca soarele și luna,
Și peste zi de-atâtea ori
Și noaptea totdeauna.

Căci scris a fost ca viața ta
De doru-i să nu-ncapă,
Căci te-a cuprins asemenea
Lianelor din apă.

1883, 17/29 iulie

PE LÂNGĂ PLOPII FĂRĂ SOȚ...

Pe lângă plopii fără soț
Adesea am trecut;
Mă cunoșteau vecinii toți -
Tu nu m-ai cunoscut.

La geamul tău ce strălucea
Privii atât de des;
O lume toată-nțelegea -
Tu nu m-ai înțeles.

De câte ori am așteptat
O șoaptă de răspuns!
O zi din viață să-mi fi dat,
O zi mi-era de-ajuns;

O oră să fi fost amici,
Să ne iubim cu dor,
S-ascult de glasul gurii mici
O oră, și să mor.

Dându-mi din ochiul tău senin
O rază dinadins,
În calea timpilor ce vin
O stea s-ar fi aprins;

Ai fi trăit în veci de veci
Și rânduri de vieți,
Cu ale tale brațe reci
Înmărmureai măreț,

Un chip de-a pururi adorat
Cum nu mai au perechi
Acele zâne ce străbat
Din timpurile vechi.

Căci te iubeam cu ochi păgâni
Și plini de suferinți,
Ce mi-i lăsară din bătrâni
Părinții din părinți.

Azi nici măcar îmi pare rău
Că trec cu mult mai rar,
Că cu tristețe capul tău
Se-ntoarce în zadar.

Căci azi le semeni tuturor
La umblet și la port,
Și te privesc nepăsător
C-un rece ochi de mort.

Tu trebuia să te cuprinzi
De acel farmec sfânt,
Și noaptea candelă s-aprinzi
Iubirii pe pământ.

1883

Scanned with OKEN Scanner

ȘI DACĂ...

Și dacă ramuri bat în geam
Și se cutremur plopii,
E ca în minte să te am
Și-ncet să te apropii.

Și dacă stele bat în lac
Adâncu-i luminându-l,
E ca durerea mea s-o-mpac
Înseninându-mi gândul.

Și dacă norii deși se duc
De iese-n luciu luna,
E ca aminte să-mi aduc
De tine-ntotdeauna.

1883, 13/25 nov.

IUBIND ÎN TAINĂ...

Iubind în taină am păstrat tăcere,
Gândind că astfel o să-ți placă ție,
Căci în priviri citeam o vecinicie
De-ucigătoare visuri de plăcere.

Dar nu mai pot. A dorului tărie
Cuvinte dă duioaselor mistere;
Vreau să mă-nec de dulcea-nvăpăiere
A celui suflet ce pe al meu știe.

Nu vezi că gura-mi arsă e de sete
Și-n ochii mei se vede-n friguri chinu-mi,
Copila mea cu lungi și blonde plete?

Cu o suflare răcorești suspinu-mi,
C-un zâmbet faci gândirea-mi să se-mbete.
Fă un sfârșit durerii... vin' la sânu-mi.

1883, decembrie

LASĂ-ȚI LUMEA...

Lasă-ți lumea ta uitată,
Mi te dă cu totul mie,
De ți-ai da viața toată,
Nime-n lumea nu ne știe.

Vin' cu mine, rătăcește
Pe cărări cu cotituri,
Unde noaptea se trezește
Glasul vechilor păduri.

Printre crengi scânteie stele,
Farmec dând cărării strâmte,
Și afară doar de ele
Nime-n lume nu ne simte.

Părul tău ți se desprinde
Și frumos ți se mai șede.
Nu zi ba de te-oi cuprinde,
Nime-n lume nu ne vede.

Tânguiosul bucium sună,
L-ascultăm cu-atâta drag,
Pe când iese dulcea lună
Dintr-o rariște de fag.

Îi răspunde codrul verde
Fermecat și dureros,
Iară sufletu-mi se pierde
După chipul tău frumos.

Te desfaci c-o dulce silă,
Mai nu vrei și mai te lași,
Ochii tăi sunt plini de milă,
Chip de înger drăgălaș.

Iată lacul. Luna plină
Poleindu-l, îl străbate;
El aprins de-a ei lumină,
Simte-a lui singurătate.

Scanned with OKEN Scanner

Tremurând cu unde-n spume,
Între trestie le farmă
Și visând o-ntreagă lume
Tot nu poate să adoarmă.

De-al tău chip el se pătrunde,
Ca oglinda îl alege -
Ce privești zâmbind în unde?
Ești frumoasă, se-nțelege.

Înălțimile albastre
Pleacă zarea lor pe dealuri,
Arătând privirii noastre
Stele-n ceruri, stele-n valuri.

E-un miros de tei în crânguri,
Dulce-i umbra de răchiți
Și suntem atât de singuri
Și atât de fericiți!

Numai luna printe ceață
Varsă apelor văpaie,
Și te află strânsă-n brațe,
Dulce dragoste bălaie.

1883, decembrie

POEZIA FILOSOFICĂ

MUREȘANU

(Mureșanu singur într-o pădure. Pe o muche de deal o biserică veche c-un turn de piatră. Noapte, lună. Orologiul bisericii bate miezul nopții.)

Versuri reluate în antuma **Se bate miezul nopții...**

În turnul vechi de piatră cu inima de-aramă
Se zbate miazănoaptea...iar prin a lumei vamă
Nici suflete nu intră, nici suflete nu ies;
Și somnul, frate-al morții, cu ochii plini d-eres.
Prin règia[1] gândirii nenființate trece
Și moaie-n lac de visuri aripa lui cea rece;
Cu gând făr' de ființă a lumii frunte-atinge -
În minte fericirea, mizeria i-o stinge.
Când totul doarme-n zvonul isvorului de pace,
Un ochi e treaz în noapte, o inimă nu tace;
Și azi îndrept aceleași crude-ntrebări la soarte
Și-asamăn întreolaltă viață și cu moarte...
Și-n cumpăna gândirii-mi nimica nu se schimbă,
Căci între amândouă stă neclintita limbă.
De mult a lumii vorbe eu nu le mai ascult.
Nimic e pentru mine, ce pentru ea e mult.
Viitorul un trecut mi-i pe care-l văd întors.
Același șir de patimi s-a tors și s-a retors,
De mânile uscate a vremii-mbătrânite...
Și clare-s pentru mine enigmele-ncâlcite...
Nu-ntreb de ce în lume nu ni e dat de soarte
Noroc făr'de durere, viață făr'de moarte.
Am pus de mult deoparte acele roase cărți

Problema timpului

1 **Règia** – regat, domnie.

Ce spun c-a vieții file au veșnic două părți,
Că făr'de patimi nu e nici ochiul cel mai vesel -
Acest noian gândirea-mi în sama altor lese-l;
Nimic în lumea asta cu ele nu se schimbă -
Cu dezlegări ciudate și cu frânturi de limbă
Ocupe-se copiii... Eu pun o întrebare
Nu nouă, însă dreaptă, nu liberă, mai mare.

Viața, moartea noastră noi le ținem în mâni,
Pe ele deopotrivă noi ne simțim stăpâni -
O cupă cu otravă, un glonte, un pumnar
Ne scapă deopotrivă de-al vieții lung amar.
Nu cer de fericire în lume să am parte,
Căci fericiri a lumii, închipuiri deșarte!
Viața noastră însă oricât de neagră fie
Ea împlinește oare în lume vreo solie?
E scop în viața noastră - vreun scop al mântuirii?
Ne-njunghiem ființa pe-altarul omenirii?
A gândului lucire, a inimii bătaie
Ridică un grăunte din sarcina greoaie
Mizeriei comune? Trăind cu doru-n sân
Pe altu-n astă lume îl doare mai puțin?
De îți jertfești viața, tu, pentru un popor,
Au sarcina vieții purta-va mai ușor?
A tale lacrimi crude, a tale crude chinuri
Îi schimbă poate-n taină prescrisele destinuri?
Ai tu vreo țintă-n lume - amara ta suflare
Au face-l-va pe dânsul - de nu ferice - mare?
O, eu nu cer norocul, dar cer să mă înveți
Ca viața-mi preț să aibă și moartea-mi s-aibă preț,
Să nu zic despre mine, ce despre om s-a zis:
Că-i visul unei umbre și umbra unui vis!...
Bolnav în al meu suflet, cu inima bolnavă,
Eu scormonesc în minte-mi a gândurilor lavă,
Închin a mea viață la scârbă și-ntristare
Și-mi târâi printre anii-mi nefasta arătare...
- Prea bun pentru-a fi mare, prea mândru spre-a fi mic -
Viața-mi, cum o duce tot omul de nimic,
Supus doar ca nealții la suferințe grele,
Unind cu ele știrea nimicniciei mele.
O, pârghie a lumii, ce torci al vremii fir,
Te chem cu desperare în pieptu-mi - cu delir,
Răspunde-mi cine-i suflet al lumii? Dumnezeul?
Orbirea? nepăsarea? e binele - e răul?
Tu taci!... și piatra tace... și tu ești piatră...Bine,
Mi-oi chinui dar mintea - să răspund pentru tine.
Orbirea? nepsarea?... Nevinovat-orbire,
Cât de frumos și-anume tocmit-a a lui fire!
Creat-a lupul aprig el pentru mielul blând.
Carne cu ochi creat-a el pentru cel flămând,
Natura-i fericire și veșnic e în pace -

Monolog de factură hamletiană

Problema sensului vieții

Sensul jertfei

Ironizarea concepției privind "cea mai bună dintre lumile posibile"

Scanned with OKEN Scanner

Și leul și cu taurul de mult stau să se-mpace -
Iar omul ce-i făptură aleasă, are-anume
Un creier și un suflet - pentru dureri în lume;
Ce simplă nepăsare, nevinovat-orbire,
Concordie eternă, un rai de fericire. -
Dar nu - ce zic? Tu blastemi, ppete... Cată bine
Căci lumea e creată anume pentru bine.
N-o spun aceasta popii și cărțile lor vechi,
De mii de ani nu sună legenda în urechi?
Nu vezi tu, că virtutea găsește-a ei răsplată,
Răsplată ce de oameni și cer e-nvidiată?
Răsplată prea frumoasă: un giulgi și patru scânduri.
Ți-e îndemână-n 'nuntru, și scapi de multe gânduri.
De gânduri fără noimă...Pentru așa comoară
Treci însetat pe lângă a vieții dulci isvoară...
Și-atunci... atuncea popii vorbit-au foarte drept:
Deșertăciuni sunt toate, când moartea ți-i în piept.
(...)

Ironie romantică

1876

RUGĂCIUNEA UNUI DAC

Pe când nu era moarte, nimic nemuritor,
Nici sâmburul luminii de viață dătător,
Nu era azi, nici mâne, nici ieri, nici totdeauna,
Căci unul erau toate și totul era una;
Pe când pământul, cerul, văzduhul, lumea toată
Erau din rândul celor ce n-au fost niciodată,
Pe-atunci erai Tu singur, încât mă-ntreb în sine-mi:
Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inemi?

Episod cosmogonic reluat și dezvoltat în **Scrisoarea I**

El singur zeu stătut-au nainte de-a fi zeii
Și din noian de ape puteri au dat scânteii.
El zeilor dă suflet și lumii fericire,
El este-al omenimei isvor de mântuire;
Sus inimile voastre! Cântare aduceți-i,
El este moartea morții și învierea vieții!

Și el îmi dete ochii să văd lumina zilei,
Și inima-mi împlut-au cu farmecele milei,
În vuietul de vânturi auzit-am al lui mers
Și-n glas purtat de cântec simții duiosu-i viers,
Și tot pe lâng-acestea cerșesc înc-un adaos:
Să-ngăduie intrarea-mi în vecinicul repaos!

Comparația versurilor din **Luceafărul** "Și din repaos m-am născut/ Mi-e sete de repaos"

Să blesteme pe-oricine de mine-o avea milă,
Să binecuvânteze pe cel ce mă împilă,
S-asculte orice gură, ce-ar vrea ca să mă râdă,
Puteri să puie-n brațul ce-ar sta să mă ucidă,
Ș-acela dintre oameni devină cel întâi
Ce mi-a răpi chiar piatra ce-oi pune-o căpătâi.

Ideea schopenhaueriană a negării voinței de a trăi prin negarea propriei ființe

Gonit de toată lumea prin anii mei să trec,
Pân' ce-oi simți că ochiu-mi de lacrime e sec,
Că-n orice om din lume un dușman mi se naște,
C-ajung pe mine însumi a nu mă mai cunoaște,
Că chinul și durerea simțirea-mi a-mpietrit-o,
Că pot să-mi blestem mama, pe care am iubit-o -
Când ura cea mai crudă mi s-a părut amor...
Poate-oi uita durerea-mi și voi putea să mor.

Străin și făr' de lege de voi muri - atunce
Nevrednicu-mi cadavru în uliță l-arunce,
Ș-aceluia, Părinte, să-i dai coroană scumpă,
Ce-o să amuțe câinii, ca inima-mi s-o rumpă.
Iar celui ce cu pietre mă va izbi în față,
Îndură-te, stăpâne, și dă-i pe veci viață!

Astfel numai, Părinte, eu pot să-ți mulțumesc
Că tu mi-ai dat în lume norocul să trăiesc.
Să cer a tale daruri, genunchi și frunte nu plec,
Spre ură și blestemuri aș vrea să te înduplec,
Să simt că de suflarea-ți, suflarea mea se curmă
Și-n stingerea eternă dispar fără de urmă!

1879, 1 septembrie

VENEȚIA

Motivul "fortuna labilis"

S-a stins viața falnicei Veneții,
N-auzi cântări, nu vezi lumini de baluri;
Pe scări de marmură, prin vechi portaluri,
Pătrunde luna, înălbind pereții.

Okeanos se plânge pe canaluri...
El numa-n veci e-n floarea tinereții,
Miresei dulci i-ar da suflarea vieții,
Izbește-n ziduri vechi, sunând din valuri.

Ca-n țintirim tăcere e-n cetate.
Preot rămas din a vechimii zile,
San Marc sinistru miezul nopții bate.

Cu glas adânc, cu graiul de Sibile,
Rostește lin în clipe cadențate:
«Nu-nvie morții - e-n zadar, copile!»

1883

Poezia de inspirație folclorică

În literatura lumii, romanticii au fost aceia care au descoperit valoarea folclorului și l-au făcut cunoscut în cercurile culte, inspirându-se adesea din creațiile sale. Un precursor în această direcție fusese Herder, autorul cărții **Vocile popoarelor în cântece**. Pe urmele lui scriitorii romantici apreciau în folclor prospețimea

Scanned with OKEN Scanner

sentimentului exprimat și simplitatea fermecătoare a formei, precum și tradițiile ancestrale a căror expresie era păstrată în poezia populară.

La noi, **Dacia literară** îi îndemnase pe scriitori să se inspire din folclor, chemarea revistei fiind ascultată de C. Negruzzi, A. Russo, V. Alecsandri și alții. Cu atât mai stringent se pune problema folclorului în cadrul renașterii naționale din epoca pașoptistă, care se străduia să scoată în evidență tot ceea ce putea să afirme valorile create de poporul român. Fie că puneau accentul pe valoarea documentară a folclorului (A. Russo în articolul **Poezia populară**, N. Bălcescu în studiul **Cuvânt preliminariu asupra izvoarelor istoriei românilor**), fie că insistau, ca Alecsandri, asupra valorii lui estetice, romanticii români foloseau modalități diverse de propagare a poeziei populare: studii, articole, culegeri de versuri și mai ales introducerea în propriile opere a unor elemente folclorice.

Urmând această tradiție, Eminescu a considerat folclorul ca pe un "izvor pururi reîntineritor". Peregrinările sale prin țară i-au permis să adune multe creații folclorice, a căror bună cunoaștere a lăsat urme adânci în opera sa. Referindu-se la contactul pe care Eminescu l-a avut în copilărie cu folclorul, Perpessicius scria: "Paralel însă cu inițierea aceasta folclorică, oarecum instinctivă și fortuită, își face drum și se conturează și o inițiere sistematică la care contribuie, în egală măsură, predispozițiile tânărului peregrinar, deplasându-se când singur, când în ansambluri teatrale dintr-un colț de țară într-altul pe întinsul graiului românesc, fie ambianța spirituală a epocii. Căci veacul al XIX-lea e, prin excelență, veacul folclorului, iar anii debutului și de formație ai poetului cad într-o vreme când problemele creației populare preocupau toate conștiințele, fiind, în ce ne privește, dominate de imensul prestigiu poetic al lui Vasile Alecsandri".[1]

Adăpându-se la "izvorul curat ca lamura și mai prețios ca aurul al poeziei noastre populare",[2] Eminescu creează poezii în care elementul folcloric apare mai puțin prelucrat, mai apropiat de forma sa originară, precum în **La mijloc de codru...** Alte creații (**Revedere, Ce te legeni...**) exprimă în formă populară idei filosofice culte, în vreme ce poemele **Călin (file din poveste)** (care are ca puncte de plecare basmul **Călin-Nebunul** și motivul Zburătorului) și **Luceafărul** (inspirat din basmul **Fata în grădina de aur**) tratează motive folclorice într-o formă profund originală.

PROZA

SĂRMANUL DIONIS

NOVELĂ

"... și tot astfel, dacă închid un ochi văd mâna mea mai mică decât cu amândoi. De aș avea trei ochi aș vedea-o și mai mare, și cu cât mai mulți ochi aș avea cu atâta lucrurile toate dimprejurul meu ar părea mai mari. Cu toate astea, **născut** cu mii de ochi, în mijlocul unor arătări colosale, ele toate în raport cu mine, păstrându-și proporțiunea, nu mi-ar părea nici mai mari, nici mai mici de cum îmi par azi. Să ne-nchipuim lumea redusă la dimensiunile unui glonte, și toate cele din ea scăzute în analogie, locuitorii acestei lumi, presupuindu-i dotați cu organele

1 M. Eminescu, **Opere**, Vol. 6, **Literatura populară**, Editura Academiei, București, 1963, p. 10.
2 **Ibid.**, p. 14.

Scanned with OKEN Scanner

noastre, ar pricepe toate celea absolut în felul și în proporțiunile în care le pricepem noi. Să ne-o închipuim, **caeteris paribus**, înmiit de mare - același lucru. Cu proporțiuni neschimbate - o lume înmiit de mare și alta înmiit de mică ar fi pentru noi tot atât de mare. Și obiectele ce le văd, privite c-un ochi, sunt mai mici; cu amândoi - mai mari; cât de mari sunt ele absolut? Cine știe dacă nu trăim într-o lume microscopică și numai făptura ochilor noștri ne face s-o vedem în mărimea în care o vedem? Cine știe dacă nu vede fiecare din oameni toate celea într-alt fel, și nu aude fiecare sunet într-alt fel - și numai limba, numirea într-un fel a unui obiect ce unul îl vede așa, altul altfel, îi **unește** în înțelegere. - Limba? - Nu. Poate fiecare vorbă sună diferit în urechile diferiților oameni - numai individul, același rămâind, o aude într-un fel.

Și, într-un spațiu închipuit ca fără margini, nu este o bucată a lui, oricât de mare și oricât de mică ar fi, numai o picătură în raport cu nemărginirea? Asemenea, în eternitatea fără margini nu este orice bucată de timp, oricât de mare sau oricât de mică, numai o clipă suspendată? Și iată cum. Presupuind lumea redusă la un bob de rouă și raporturile de timp, la o picătură de vreme, secolii din istoria acestei lumi microscopice ar fi clipite, și în aceste clipite oamenii ar lucra tot atâta și ar cugeta tot atâta ca în evii noștri - evii lor pentru ei ar fi tot atât de lungi ca pentru noi ai noștri. În ce nefinire microscopică s-ar pierde milioanele de infuzorii ale acelor cercetători, în ce infinire de timp clipa de bucurie - și toate acestea, toate, ar fi - tot astfel ca și azi. (...)

În faptă lumea-i visul sufletului nostru. Nu există nici timp, nici spațiu - ele sunt numai în sufletul nostru. Trecut și viitor e în sufletul meu, ca pădurea într-un sâmbure de ghindă, și infinitul asemene, ca reflectarea cerului înstelat într-un strop de rouă. Dacă am afla misterul prin care să ne punem în legătură cu aceste două ordini de lucruri care sunt ascunse în noi, mister pe care l-au posedat poate magii egipteni și asirieni, atuncea în adâncurile sufletului coborându-ne, am putea trăi aievea în trecut și am putea locui lumea stelelor și a soarelui. Păcat că știința necromanției și acea a astrologiei s-au pierdut - când știe câte mistere ne-ar fi descoperit în această privință! Dacă lumea este un vis - de ce n-am putea să coordonăm șirul fenomenelor sale cum voim noi? Nu e adevărat că există un trecut - consecutivitatea e în cugetarea noastră - cauzele fenomenelor, consecutive pentru noi, aceleași întotdeauna, există și lucrează simultan. Să trăiesc în vremea lui Mircea cel Mare sau a lui Alexandru cel Bun - este oare absolut imposibil? Un punct matematic se pierde-n nemărginirea dispoziției lui, o clipă de timp în împărțibilitatea sa infinitezimală, care nu încetează în veci. În aceste atome de spațiu și timp, cât infinit! Dac-aș putea și eu să mă pierd în infinitatea sufletului meu pân' în aceea fază a emanațiunii lui care se numește epoca lui Alexandru cel Bun de exemplu..., și cu toate acestea...

.....

Cu drept cuvânt cetitorul va fi clătit din cap și va fi întrebat - prin mintea cărui muritor treceau acestea idei? Esistența ideală a acestor reflecțiuni avea de izvor de emanațiune un cap cu plete de o sălbătăcită neregularitate, înfundat într-o căciulă de miel. Era noapte și ploaia cădea măruntă pe stradele nepavate, strâmte și noroioase ce trec prin noianul de case mici și rău zidite din care consistă partea cea mare a capitalei României, și prin bălțile de noroi ce împroșcau pe cutezătorul ce se încredea perfidelor unde treceau niște ciubote mari cărora nu le-ar fi pasat nici de potop, cu atât mai vârtos că aveau turetci care îngropau în ele pantalonii individului conținut îndată ce timpul devenea problematic. Umbra eroului nostru dispărea prin șiroaiele ploaiei, care dederă capului său aspectul unui berbece plouat, și te mirai ce mai rezistă torentelor de ploaie - hainele lui

Scanned with OKEN Scanner

ude - sau metafizica. De prin crâșme și prăvălii pătrundea prin ferestrele cu multe geamuri, mari și nespălate, o lumină murdară, mai slăbită încă prin stropii de ploaie ce inundase sticlele. Pe ici pe colo trecea câte un romanțios fluierând; câte un mitocan cu capul lulea de vin își făcea de vorbă cu pereții și cu vântul; câte-o femeie cu fața înfundată în capșon își desfășura trecătoarele umbre prin spațiul neguros, asemenea zeilor întunecați din epopeele nordice... Dintr-o crâșmă deschisă s-auzea o vioară schingiuită. Metafizicul nostru se apropie să se uite și razele pătrunseră prin ușă și-i loviră fața. Nu era un cap urât acela a lui Dionis. Fața era de acea dulceață vânătă albă ca și marmura în umbră, cam trasă fără a fi uscată, și ochii tăiați în forma migdalei erau de acea intensivă voluptate pe care o are catifeaua neagră. Ei înotau în orbitele lor - un zâmbet fin și cu toate astea atât de inocent trecu peste fața lui la spectacolul ce-l privea. - Ce era adică: Un băiet de țigan cu capul mic într-o pălărie a căror margini erau simbolul nimerit al nemărginirii, cu ciubote în care ar fi încăput întreg și într-un scurtuc lung de-i ajungea la călcâi și care fără îndoială nu era al lui, schinjuia c-un arcuș ce rămăsese în câteva fire de păr și, cu degetele uscate, pișca niște coarde false care țârliau nervos, iară împrejuru-i frământa pământul un ungur lung, cu picioarele goale băgate în papuci mari împluți cu paie. Oricât de neplăcut să fi fost spectacolul pentru simțul estetic al călătorului meu, el avu o influință salutară asupra eroului nostru care, trezit din fantaziile sale metafizice, băgă de samă că ploaia-l udase până la piele. El intră într-o cafenea de alături, ca să se usuce. Ridicându-și căciula cea mițoasă, vedem o frunte atât de netedă, albă, corect boltită, care coincide pe deplin cu fața, într-adevăr plăcută a tânărului meu. Părul numai cam pre lung curgea în vițe până pe spate, dar uscăciunea neagră și sălbatecă a părului contrasta plăcut cu fața fină, dulce și copilărească a băietului. Își puse în cui paltonul ud și, la aroma îmbătătoare a unei cafele turcești, ochii lui cei moi și strălucițî se pierdură iar în acea intensivă visătorie care stă câteodată atât de bine băieților, pentrucă seriozitatea contrastează totdeauna plăcut cu fața de copil. Între acești muri afumați, plini de mirosul tutunului, de trăncănirea jucătorilor de domino și de cadențata bătaie a unui orologiu de lemn, ardeau lămpi somnoroase răspândind dungi de galbenă lumină prin aerul apăsat. Dionis făcea c-un creion un calcul matematic pe masa veche de lemn lustruit și adesea surâdea. Surâsul său era foarte inocent, dulce l-am putea numi, și totuși de o profundă melancolie. Melancolia în vârsta lui este semnul caracteristic al orfanilor; el era orfan, o esistență - cum sunt multe la noi - fără de speranță și, afară de aceea, determinat prin naștere la nepozitivism. În introducerea acestor șiruri am surprins unele din cugetările care-l preocupau în genere - și cu-n asemenea cap omul nu ajunge departe - și mai cu seamă cel sărac - și Dionis era un băiet sarac. Prin natura sa predispusă, el devenea și mai sarac. Era tânăr - poate nici optsprezece ani - cu atât mai rău... ce viață-l așteaptă pe el?... Un copist avizat a se cultiva pe apucate, sin-gur... și această libertate de alegere în elementele de cultură îl făcea să citească numai ceea ce se potrivea cu predispunerea sa sufletească atât de visătoare. Lucruri mistice, subtilități metafizice îi atrăgeau cugetarea ca un magnet - e minune oare că pentru el visul era o viață și viața un vis? Era minune că devenea superstițios? Adesa își închipuise el însuși cât de triști, cât de lungi, cât de monotoni vor trece anii vieții lui - o frunză pe apă. Lipsit de iubire - căci n-avea pe nimeni în lume, iubitor de singurătate, în neputință sufletească de a-și crea o soartă mai fericită, el știa că în "această ordine a realității", cum o numea el, nu-l va întâlni nici un zâmbet și nici o lacrimă - neiubit și neurât de cineva, se va stinge asemenea unei scântei după care nu-ntreabă nimenea - nimenea-n lume. Casa lui de pusnic, un colț întunecos și painjinit din arhiva unei cancelarii, și

atmosfera leneșă și flegmatecă a cafenelei - asta era toată viața lui. Cine-ntreabă dacă și el are inimă, dacă și lui i-ar plăcea să îmble frumos îmbracat, cum sunt întrebați atâția copii - dacă și el ar dori - să iubească? Să iubească - ideea aceasta îi strângea adesea inima. Cum ar fi știut el să iubească! Cum ar fi purtat pe mâni, cum s-ar fi închinat unei copile care i-ar fi dat lui inima ei! Adesa și-o închipuia pe acea umbră argintie cu fața albă și păr de aur - căci toate idealele sunt blonde - și parcă simțea mânuțele-i calde și înguste în mâinile lui, și parcă-i topea ochii sărutându-i, și parcă i se topea sufletul, ființa, viața, privind-o... vecinic privind-o.

Pe ici pe colo pe la mese se zăreau grupe de jucători de cărți, oameni cu părul în dizordine, ținând cărțile într-o mână ce tremura, pleznind din degete cu cealaltă înainte de-a bate, mișcându-și buzele fără a zice o vorbă și trăgând din când în când cu sorbituri zgomotoase câte-o gură din cafeaua și berea ce li sta dinainte - semn de triumf! Dincolo unul scria cu cridă pe postavul verde al biliardului; unul cu pălăria naltă pe ceafă și cu mânile unite pe spate, c-o țigară lungă în gură a cărei independență era mărginită numai de buzele individului, se uita - dracu știe, cu interes ori așa numai la un portret a lui Dibici-Zabalkanski atârnat în afumatul părete. Orologiul, fidel interpret al bătrânului timp, sună de 12 ori din limba sa de metal, spre a da lumei, ce nu-l asculta, samă că se scursese a 12-a oară a nopții. Dionis se porni spre casă. Afară ploaia încetase și, prin mrejele și valurile de nouri negri-vineți, luna trecea palidă și rece. În mijlocul unei grădini pustii, unde lobodele și buruienele crescuse mari în tufe negre-verzi, se înălțau ochii de fereastră spartă a unei case veche a cărei streșină de șindrilă era putredă și acoperită c-un mușchi care strălucea ca bruma în lumina cea rece a lunei. Niște trepte de lemn duceau în catul de sus al ei. Ușa mare deschisă în balconul catului de sus se clătina scârțâind în vânt și numai într-o țâțână, treptele erau putrede și negre - pe ici pe colo lipsea câte una, așa încât trebuiai să treci două deodată și balconul de lemn se clătina sub pași. El trecu prin hățișul grădinei și prin zaplazurile năruite și urcă iute scările. Ușile toate erau deschise. El intră într-o cameră naltă, spațioasă și goală. Pereții erau negri de șiroaiele de ploaie ce curgeau prin pod și un mucegai verde se prinsese de var; cercevelele ferestrelor se curmau sub presiunea zidurilor vechi și gratiile erau rupte, numai rădăcinele lor ruginite se iveau în lemnul putred. În colțurile tavanului cu grinzile lungi și mohorâte painjenii își esercitau tăcuta și pacinica lor industrie; într-un colț al casei, la pământ, dormeau una peste alta vo câteva sute de cărți vechi, multe din ele grecești, pline de învățătură bizantină; în alt colț, un pat, adecă câteva scânduri pe doi căpriori, acoperite c-un mindir de paie și c-o plapumă roșie. Înaintea patului o masă murdară, al cărei lemn grunzuros de vechime, era tăiat cu litere latine și gotice; pe ea hârtii, versuri, ziare rupte, broșuri efemere din câte se-mpart gratis, în fine, o neordine într-adevăr păgânească. Luna își vărsa lumina ei cea fantastică prin ferestele mari, albind podelele de păreau unse cu cridă; pereții posomorâți aveau, pe unde ajungea lumina lunei, două cuadrate mari argintoase, ca reflectoare a ferestrelor; pânzele de painjin străluceau vioi în lună și deasupra cărților dorminde în colț se ivea o îngerească umbră de om. Era aninat într-un cui bustul în mărime naturală a unui copil ca de vro optsprezece ani, cu păr negru și lung, cu buzele subțiri și roze, cu fața fină și albă ca tăiată-n marmură și cu niște ochi albaștri mari sub mari sprâncene și gene lungi negre. Ochii cei albaștri ai copilului erau așa de străluciți, de un colorit atât de limpede și senin, încât păreau că privesc cu inocența, cu dulceața lor mai femeiască asupra spectatorului. (...)

Scanned with OKEN Scanner

(Călătoria lui Dan și Maria în Lună)

Sărutarea ei îl împlu de geniu și de-o nouă putere. Astfel îmbrățișați, aruncă neagra și strălucita lui mantie peste umerii ei albi, îi încunjură talia strângând-o tare la piept, iar cu cealaltă mână fluturând o parte a mantiei se ridicară încet, încet, prin aerul luciu și pătruns de razele lunei, prin nourii negri ai cerului, prin roiurile de stele, până ce ajunseră în lună. Călătoria lor nu fusă decât o sărutare lungă.

El puse jos dulcea lui sarcină pe malul mirositor al unui lac albastru ce oglindea în adâncu-i toată cununa de dumbrave ce-l încunjura și deschidea ochilor o lume întreagă în adânc. El își luă calea iar spre pământ. Aproape de pământ, el șezu pe coastele unui nour negru și se uită lung și cugetător pentru ultima oară asupra pământului. Luă cartea lui Zoroastru, deschise unele file și începu a citi județul pământului, și fiecare literă era un an, fiecare șir un secol de adevăr. Era ceva înfricoșat câte crime au putut să se petreacă pe acest atom atât de mic în nemărginirea lumei, pe acest bulgăre negru și neînsemnat ce se numește pământ. Fărmăturele acelui bulgăre se numesc imperii, infuzorii abia văzuți de ochii lumei se numesc împărați, și milioane de alte infuzorii joacă în acest vis confuz, pe supușii... El își întinse mâna asupra pământului. El se contrase din ce în ce mai mult și iute, până ce deveni, împreună cu sfera ce-l încungiură, mic ca un mărgăritar albastru stropit cu stropi de aur și cu-n miez negru. Mărimea fiind numai relativă, se înțelege că atomii din miezul acelui mărgăritar a cărui mărgini li era cerul, a cărui stropi soare, lună și stele, acei pitici nemărginit de mici aveau regii lor, purtau războaie, și poeții lor nu găseau în univers destule metafore și comparațiuni pentru apoteoza eroilor. Dan se uită cu ocheana prin coaja acelui mărgăritar și se miră cum de nu plesnește de mulțimea urei ce cuprindea. Îl luă și, întorcându-se, atârnă în salba iubitei sale albastrul mărgăritar.

Și ce frumos făcuse el în lună!

Înzestrat cu o închipuire uriașească, el a pus doi sori și trei luni în albastra adâncime a cerului și dintr-un șir de munți au zidit domenicul său palat. Colonade - stânci sure, streșine - un codru antic ce vine în nouri. Scări înalte coborau pintre coaste prăbușite, printre bucăți de pădure ponorâte în fundul râpelor până într-o vale întinsă tăiată de un fluviu măreț care părea a-și purta insulele sale ca pe niște corăbii acoperite de dumbrave. Oglinzile lucii a valurilor lui răsfrâng în adânc icoanele stelelor, încât, uitându-te în el, pari a te uita în cer.

Insulele se înălțau cu scorburi de tămâie și cu prund de ambră. Dumbrăvele lor întunecoase de pe maluri se zugrăveau în fundul râului, cât părea că din una și aceeași rădăcină un rai se înalță în lumina zorilor, altul s-adâncește în fundul apei. Șiruri de cireși scutură grei omătul trandafiriu a înflorirei lor bogate, pe care vântul îl grămădește în troiene; flori cântau în aer cu frunze îngreuiete de gândaci ca pietre scumpe, și murmurul lor împlea lumea de un cutremur voluptos. Greieri răgușiți cântau ca orlogii aruncate în iarbă, iar painjeni de smarald au țesut de pe-o insulă până la malul opus un pod de pânză diamantică ce steclește vioriu și transparent, încât, a lunelor raze pătrunzând prin el, înverzește râul cu miile lui unde. Cu corpul nalt mlădiet, albă ca argintul noaptea, trece Maria peste acel pod, împletindu-și părul a cărui aur se strecură prin mânuțele-i de ceară. Prin hainele argintoase îi transpar membrele ușoare; picioarele-i de omăt abia atingeau podul... Sau adesea, așezați într-o luntre de cedru, coborau pe ascultătoarele valuri ale fluviului. El își răzima fruntea încununată cu flori albastre de genunchiul ei, iar pe umărul ei cânta o pasere măiastră.

Fluviul lat se adâncea în păduri întunecate, unde apa abia mai sclipea din când în când atinsă de câte-o rază: trunchii pădurilor se ajungeau cu ramurile lor

deasupra râului și formau bolți nalte de verdeață nestrăbătută. Numai pe ici pe colo câte o dungă fulgerătoare deasupra apei. Valurile râd și mână întunecoase lumea lor albastră, până când deodată râul împiedicat de stânci și munți s-adună între codri ca marea oglindă a mării și se limpezește sub sori, de poți număra în fundu-i toate argintăriile lui.

Ca să petreacă, inventară un joc de cărți. Regii, reginele și fanții de pe cărți erau toți chipuri copiate din basmele ce și le spuneau serile. Jocul însuși era o poveste lungă și-ncurcată, ca din halima, în care reginele să măritau, regii se însurau și fanții îmblau înarmorați, poveste căria nu-i mai dădeau de capăt până ce nu-ncetau, apăsați de somn.

Dar somnul lor!

Înainte de a dormi ea își împreuna mânile și, pe când stelele albe sunau în aeriane coarde rugăciunea universului, buzele ei murmura zâmbind, apoi capul ei, palid de suflarea îndulcită a nopții, cădea pe perine. Cine ar fi văzut-o astfel! Nimene - numai el, ce acoperea brațul ei, atârnând pe marginea patului, cu sărutări. El adormea în genunchi. Visau amândoi acelaș vis. Ceruri de oglinzi, (îngeri) plutind cu înaltatele aripi albe și cu brâie de curcubeu, portale nalte, galerii de-o marmură ca ceara, straturi de stele albastre pe plafonduri argintoase - toate pline de un aer răcoare și mirositor. Numai o poartă închisă n-au putut-o tgrece niciodată. Deasupra ei, în triunghi, era un ochi de foc, deasupra ochiului un proverb cu literele strâmbe ale întunecatei Arabii. Era doma lui Dumnezeu. Proverbul, o enigmă chiar pentru îngeri.

Însă oare de ce omul nu gustă vreo fericire! Vecinic semnul arab de pe doma Domnului îi preocupa mintea lui Dan, vană-i era căutarea lui prin cartea lui Zoroastru - ea rămânea mută la întrebările lui. Și cu toate acestea în fiece noapte se repeta acest vis, în fiece noapte el îmbla cu Maria în lumea solară a cerurilor. Și de câte ori îmblau, el își lua cu el în visul său cartea lui Zoroastru și căuta în ea dezlegarea întrebărei. În van îngerii ce treceau ducând în poalele lor rugăciunile muritorilor se uitau semnificativ la el; în van unul îi spuse lin, aplecându-se la urechea-i: «De ce cauți ceea ce nu-ți poate veni în minte?» Altul: «De ce vrei să scoți din aramă sunetul aurului? Nu-i cu putință». - Dar ceea ce-i părea ciudat era că, de câte ori îi trecea prin minte ca îngerii să meargă după voia lui, ei într-adevăr, fără să le-o zică, îi împlineau alintând gândirile. El nu-și putea esplica această armonie prestabilită între gândirea lui proprie și viața cetelor îngerești.

- Nu vezi tu, Mario, că tot ce gândesc eu îngerii împlinesc în clipă?

Ea îi astupă gura cu mâna. Apoi îi șopti la ureche: - Când plouă, toate grânele cresc; când Dumnezeu vrea, tu gândești ceea ce gândesc îngerii.

În zadar. Mintea lui era preocupată și privirile ochilor lui mari erau ațintate asupra acelei porți vecinic închise.

- Aș voi să văd fața lui Dumnezeu, zise el unui înger ce trecea.

- Dacă nu-l ai în tine, nu există pentru tine și în zadar îl cauți, zise îngerul serios.

Odată el își simți capul plin de cântece. Asemenea ca un stup de albine, ariile roiau limpezi, dulci, clare în mintea lui îmbătată, stelele păreau că se mișcă după tactul lor; îngerii ce treceau surâzând pe lângă el îngânau cântările ce lui îi treceau prin minte. În haine de argint, (cu) frunți ca ninsoarea, cu ochi albastri care luceau întunecat în lumea cea solară, cu sânuri dulci, netezi ca marmura, treceau îngerii cei frumoși cu capete și umere inundate de plete; iar un înger, cel mai frumos ce l-a văzut în solarul lui vis, cânta din arfă un cântec atât de cunoscut... notă cu notă el îl prezicea... Aerul cel alb rumenea de voluptatea cântecului. Numai semnul arab lucea roș, ca jăratecul noaptea.

Scanned with OKEN Scanner

«Asta-i întrebarea, zise Dan încet, enigma ce pătrundea ființa mea. Oare nu cântă ei ceea ce gândesc eu?... Oare nu se mișcă lumea cum voi eu? El strânse c-o întunecată durere pe Maria la inima lui. Hurmuzul pământului ardea în salba ei de mărgăritatre... **Oare fără s-o știu nu sunt eu însumi Dumne...**» Vum! sunetul unui clopot uriesesc - moartea mărei, căderea cerului - bolțile se rupeau, jumalțul lor albastru se despica, și Dan se simți trăznit și afundat în nemărginire. Râuri de fulgere îl urmăreau, popoare de tunete bătrâne, vuirea nemărginirei ce tremura mișcată... O, gând nefericit! aiuri el. - Spasmotic ținea în mâna lui cartea lui Zoroastru, instinctiv rupse mărgeaua pământului de la gâtul Mariei. Ea cădea din brațele lui... (...)"

CEZARA

"(...) Stânci uriesești și cenușii erau zidite de jur împrejur una peste alta pân-în cerirui și-n mijlocul lor se adâncea o vale, o grădină de vale cu izvoare, în mijloc c-un lac și-n mijlocul lacului o insulă pe care stăteau în șiruri lungi stupii unei prisăci mari.

- E insula lui Euthanasius, gândi el uimit și păsea încet, minunându-se la fiecare pas. Până și insectele erau îmblânzite în acest rai. Fluturi curioși, albaștri, auriți, roșii îi acoperiră părul lui lung și negru, încât capul lui părea presărat cu flori. Aerul acestei insule era plin de sărbători murmuitoare ale albinelor, bondarilor, fluturilor, iarba îi ajungea până la piept, măzărichea punea laturi înflorite picioarelor... o căldură, un miros voluptos pătrundea raiul. El s-apropie de lac și, trecându-l pe unde era vad, veni în insulă. Albinele înconjurară bâzâind pe noul și tânărul împărat al raiului. S-apropie de peștera ce știa că trebuie să fie pe această însulă; o găsi într-adevăr sculptată-n piatră, găsi dalta și uneltele de sculptură, patul, un ulcior de apă; dar bătrânul lipsea. Pe o mescioară era o foaie scrisă.

«Simt că măduva mea devine pământ, că sângele meu e înghețat și fără cuprins ca apa, că ochii mei abia mai reflectează lumea-n care trăiesc. Mă sting. Și nu rămâne decât urciorul de lut în care au ars lumina unei vieți bogate. Mă voi așeza sub cascada unui pârâu; liane și flori de apă să încunjure cu vegetația lor corpul meu și să-mi strățese părul și barba cu firele lor... și-n palmele-mi întoarse spre izvorul etern al vieței, soarele, viespii să-și zidească fagurii, cetatea lor de ceară. Râul curgând în veci proaspăt să mă dizolve și să mă unească cu întregul naturei, dar să mă ferească de putrejune. Astfel cadavrul meu va sta ani întregi sub torentul curgător, ca un bătrân rege din basme, adormit pe sute de ani într-o insulă fermecată.»[1]

Ieronim privi pereții sculptați cu scene de amor, văzu cărți vechi și scrieri multe pe polițele unui dulap răzimat de-un părete și, mirosind apa din ulcior, văzând că ea-i răsuflată și băhnită, presupuse că bătrânul trebuia să fi murit. Astfel el, moștenitoriul firesc al acestui locaș de pace, a acestei grădini închise ca o odaie, răscoli cărțile, cari erau toate alese și-i promiteau multă petrecere; scrierile moșneagului, la cari fiecare cugetare era un monogram al acestui cap adânc și fericit și a căror rezonanță era atât de mare încât fiecare construcție trezea o lume de cugetări și analogii în capul tânărului. Într-adevăr, se familiariză în curând cu micul lui im-

1 Numele lui Euthanasius, sihastrul, autorul acestei scrisori, provine de la cuvântul de origine grecească **euthanasie**, care înseamnă "moarte fără dureri".

periu, era ca acasă, îngrijea de straturile grădinei și de stupi, îmbla ca o căprioară sălbatică prin tufăriile și ierburile insulei. Adesea în nopțile calde se culca gol pe malurile lacului, acoperit numai c-o pânză de in - ș-atunci natura întreagă, murmurul izvoarelor albe, venirea mării, măreția nopții îl adânceau într-un somn atât de tare și fericit, în care trăia doar ca o plantă, fără durere, fără vis, fără dorință. (...)"

(AVATARII[1] FARAONULUI TLÀ)[2]

"Sara... sara... sfânta și limpedea mare își întinde pânzăriile transparente de azur sub luna care-n nălțimea departată a cerului trece ca un mare măr de aur neținut de nimic în eternul albastru...pustiile Nubiei lucesc verziu-sur ca câmpii de gheață pe care a căzut o ninsoare ușoară și Memfis, divina Memfis, își ridică colosalele ei zidiri ninse de lună în depărtarea țării...parecă-ntr-o noapte de vară ar fi nins deodată o pulbere de diamant peste toată lumea și urmele acelei străluciri ar fi muiat și-ndulcit aerul cel dulce al Egipetului, și numai Nilul își leagănă mișcătoarele și lungele lui maluri de papură pintre cari curg oglinzile lui mari, cari reflectă lumea cerului și parecă apele lui, mișcându-se una peste alta ca lințolii de cristal mișcător, sună în adânc cântarea-cântărilor. Ușor zboară luntrea mică și neagră asemenea unei cugetări pintre tablourile mărețe desfășurate de o parte și de alta a râului... orașe vechi ce-și construiesc zidirile lor sure și colonadele lor infinite în lumina nopților, piramidele - morminte de regi -, crânguri de palmieri și numai pasări călătoare străbat cu aripele-ntinse, într-un lung triunghi, adâncimile fără de margine ... unde merg? unde?

În luntrea neagră e culcat, și capul lui mare în perini de matasă, bolnavul rege Tlà; în jurul naltei sale frunți - o cunună de flori de mac... de flori a uitării și a somnului...

Peste vecinicia undelor zboară luntrea lui, până ce dintr-o parte și dintr-alta a Nilului se ridică grădinele pendente... Două pe maluri, deasupra lor, ca pe umeri de munte, iarăși două, și-n nălțimele scărilor iarăși două... Erau scări uriești ridicate la soare, și fiecare treaptă era o grădină lungă, întinsă și toată lumea lor repezită pas (cu) pas la cer s-adâncea ca-ntr-o oglindă pas cu pas în infinitul Nilului... Grădinele pendente întoarse străluceau adânc-adânc în râu și pintre ele părea că trece luna ca o comoară în fundul apelor. Luntrea se opri la mal... Regele se dete jos palid și adâncit ți se pierdu în umbra naltelor bolți de frunze a grădinelor, trecu în lumina lunei și umbra lui se zugrăvea pe nisipul cărărilor ca (un) chip scris cu cărbune pe un lințoliu alb. În fruntea grădinei cei mai nalte era palatul lui, cu cupola rotundă, cu șiruri de coloane sure, cu bolți uriești...

Erau atât de mari acele zidiri încât regele păru un gândac negru, ieșit în lumina nopții, care suia scările și trecea prin bolțile palatului.

El intră într-o sală mare: Memfis era la picioarele lui... orașul infinit cu cupolele albe... a cărui ocean de palate uriești, a cărui strade largi pavate cu pietre lungi și albe, a cărui grădini de palmieri forma un tablou la care se uita uimit și adânc... I se părea că spiritul Universului visează - el, căruia un pământ cu imperii i-e un

1 **Avatar** – (în religia indiană) încarnare a ființelor divine în formă de om sau de animal; (fig.) transformare, metamorfoză.

2 Titlul acestei nuvele neterminate a fost dat de G. Călinescu, primul ei editor.

grăunte - şi că visul său măreţ e pentru ast moment Memfis... Bolţile ferestrelor i se arcau înalt deasupra frunţei... Bolta salei era scrisă de jur împrejur cu zodiile cerului... pe murii nalţi erau chipurile zugrăvite a regilor Egipetului.

El gândea... Ce umbre urieşeşti treceau în închipuirea sărmanului muritor care-ntr-o lume atât de măreaţă se simţea atât de mic, ca o furnică ce pluteşte pe o frunză tremurătoare pe suprafaţa Nilului... Deodată peste fereştile înalte căzură lungi perdele roze... şi el rămase în sala întinsă într-un întuneric trandafiriu, îngreuiat de lumina lunei ce plutea asupra Egipetului. Memfis dispăru de sub picioarele lui... el rămase singur, cu gândirile lui negre... Noaptea tăcea... El se primbla prin umbra trandafirie a salei în talarul lui negru-strălucit... apoi scoase din sân o fiolă cizelată dintr-un singur ametist, luă o cupă sapată dintr-un *** mare, pe care o împlu cu apa sântă a Nilului... Destupă fiola şi turnă trei picături ca cerneala din ea peste apa din cupă şi apa deveni încet-încet întâi gălbenă ca un aur diafan, apoi roză ca cerul aurorei, apoi albastră şi adâncă ca albăstrimea cerului.

El se uită mult în păhar şi părea că vede lucruri ciudate în metamorfozele colorilor lui... Într-adevăr i se păru că vede în aurul diafan, în fund, o muscuţă de om, c-o cârjă în mână, bătrân şi plesuv, dormind cu picioarele-n soare şi cu capul în umbra tinzii unei biserici...În apa roză văzu parcă un peştişor vioriu care semăna cu un tânăr frumos... în apa viorie văzu un om sinistru şi rece, cu faţa de bronz...

- Peste cinci mii de ani, şopti el surâzând... O, Rodope, Rodope!

Deschise o uşă mare şi intră într-o sală a cărei podea era o unică oglindă de aur... sală fără acoperământ... deasupra, cerul cu toate oceanele de stele... în oglindă, cerul cu toate oaceanele de stele... I se părea că e un greier amărât suspendat în nemărginire...

- Isis,[1] strigă el, spre oglindă... Isis, apari!

Tabla se-nnegri şi deasupra-i apărură scrisori albe... chipuri de oameni şi animale... Palatul întreg se cutremură lin.

- A sosit ora morţii mele... zise regele, ca şi când ar fi vorbit cu el singur... aştept să-mi spui adevărul... Nu-mi zugrăvi chipuri trecătoare... care să mă facă a crede că suntem numai pulbere..

Un râs clocoti pin toată sala...

- Ce râzi, zise regele întunecos... mie nu mi-e a râde, demone... voi adevăr, nu batjocură...

- Pulbere? răspunse un glas din oglindă cu o rece şi cruntă espresie de ironie... pulbere?... te-nşeli... ce eşti tu, rege Tlà? Un nume eşti... o umbră! Ce numeşti tu pulbere? Pulberea e ceea ce esistă întotdeauna... tu nu eşti decât o formă prin care pulberea trece... Ceea ce-nainte de doi ani se numea regele Tlà este atom cu atom altceva decât ceea ce azi se numeşte tot cu acelaşi nume...

- Chipul tău, Isis...

Pe tabla neagră se zugrăvi un cerc mare roşu... de acest cerc erau aninate fiinţe ca o scară... Jos, minerale în care plantele îşi duceau rădăcinile... animalele îşi duceau rădăcinile în plante, omul în animale; minerale în om, plante în minerale, animale în plante, omul în animale, şi prin toate aceste forme tremura cercul roşu şi făcea să joace formele negre pe firul ei roşu...

- Am înţeles...

1 Isis - zeiţă din mitologia egipteană, soţia zeului Osiris.

Oglinda se auri... şi cerul se adânci în infinitul ei...
Regele se văzu iar.. o clipă suspendată... (...)"

PUBLICISTICA

(ÎNVĂŢĂMÂNTUL CLASIC[1])

"După ce solicitudinea guvernanţilor noştri au dat rezultatele cele mai frumoase pe toate terenurile; după ce de ex. bugetul cheltuelelor statului s-a suit în patru ani de guvernare roşie cu 30 de procente şi mai bine, pe când la condeiele veniturilor se observă o îmbucurătoare scădere, ceea ce dovedeşte că clasele contribuabililor huzuresc de bine într'atâta încât nu mai vor să plătească dări; după ce c-un cuvânt ţara promite a deveni în adevăr fericită, ca acel cioban din versurile d-lui C. A. Rosetti, căruia cămaşa îi părea un lux nepermis beatitudinei sale; după atâtea şi atâtea isbânzi, fie-n cestiunea rectificării graniţelor în minus, fie-n cestiunea israelită ori a drumurilor de fier, ori a Arab-Tabiei, vedem că a sosit şi vremea învăţământului public, care pare a se afla în fericita poziţie de-a fi atras asupra-şi binevoitoarele priviri ale organului mult învăţatului şi prin multe academii trecutului d. Costinescu.[2] De sigur nici o foae nu e mai competentă în materie de învăţământ decât acea dirijată de-un bărbat al naţiunii, împodobit cu atâta învăţătură şi cu atâtea daruri firesti, ne mai numărând darul cel cu deosebire preţuit de confratele Carada,[3] ce formează baza operaţiunilor sale mercantile.

Astfel punându-se la cale trebuşoara Băncei Naţionale, se vede c-a mai rămas nepusă la cale şi la regulă cestiunea băncilor şcoalei, şi asupra acestei materii se întinde ziarul guvernamental, bazându-se pe studiile d-lui A. D. Xenopol[4] asupra învăţământului, publicate în **Steaua României**.

Daca suntem aşa cum suntem, şcoalele de greceşte şi latineşte ne-au prăpădit. Învăţământ real, iată mântuirea.

Nu există mai mari prieteni ai învăţământului real decât tocmai noi. În nenumărate rânduri am vorbit despre inconvenientul social al proletariatului condeiului, în nenumărate rânduri am arătat că, dela şcoala primară începând şi sfârşind cu universităţile, instîtutele noastre nu produc decât sute de exemplare ale logofătului Coate-goale, care primejduieşte mersul bazat în esenţă pe muncă şi pe producţiune, a oricărei societăţi omeneşti...

Ce fericire pentru noi, când vedem acum ideile noastre împărtăşite cu multă bună-voinţă de un organ atât de... ne lipseşte într-adevăr calificativul pentru a însemna cu destulă pregnanţă pe aprigul apărător al cestiunilor celor mai populare.

Această fericire de a-şi vedea în sfârşit recunoscute ideile, nu ne opreşte însă de a releva oarecare lucruri, cari vor arăta că ideia noastră, adoptată cu atâta generozitate de aprigii odinioară adversari ai proectului de lege propus de d. Maiorescu, ca ministru al învăţăturilor, are mai mult rădăcini şi nu se bazează numai pe insuficienţa şcoalelor de greceşte şi latineşte.

1 Articol publicat în **Timpul**, la 28 iunie 1880, fără titlu.
2 Emil Costinescu (1844-1921) – Redactor la **Românul**, deputat şi ministru liberal.
3 Eugeniu Carada (1836-1910) – Ziarist, om politic şi financiar liberal. Redactor la ziarul **Românul**, apoi deputat şi director al Băncii Naţionale.
4 Alexandru D. Xenopol (1847-1920) - Istoric. Autor al **Istoriei românilor** şi al lucrării **Principiile fundamentale ale istoriei**.

Scanned with OKEN Scanner

Înainte de toate, greceasca și latineasca să fie de vină că societatea noastră merge rău? Milioane de spirite tinere s-au adăpat la isvorul fecund al antichității clasice, fără ca să se fi ivit vreun pericol pentru desvoltarea lor ulterioară; din contra. Cată dar să fie o cauză mai adâncă, pentru care greceasca și latineasca să fi avut tocmai în România rezultate fatale. Școale de latinește au produs în Franța pe un Voltaire, la noi pe d. A. Sihleanu. Cerem iertare ilustrului fost vice-președinte al Camerei roșie,[1] că-l citâm alături c'un om atât de «insignifiant» ca francezul mai sus pomenit, dar superioritatea hotărâtoare a d-lui Sihleanu în modele de stil, precum și cercetările sale, cu drept cuvânt faimoase, asupra lui Cincinat și a pochilor, ne impunea de la sine această probă a superiorității culturei române asupra celei franceze bunăoară, ne mai vorbind de cea nemțească care nu merită nici o considerație în alăturare cu a noastră.

Cultura clasică are calitatea determinantă de-a crește, ea este în esență educativă, și iată ceea ce-a lipsit școalelor noastre pân-acuma și le va lipsi încă mult timp înainte. A învăța vocabule latine pe din afară, fără a fi pătruns de acel adânc spirit de adevăr, de pregnanță și frumusețe a antichității clasice, a învăța regule gramaticale fără a fi pătruns acea simetrie intectuală a cugetării antice, este o muncă zadarnică, e literă fără înțeles. Fixat odată pentru totdeauna, ne mai putându-se schimba, căci aparține unor timpi de mult încheiați, spiritul antichității e regulatorul statornic al inteligenței și al caracterului și isvorul simțului istoric.

Dar o dovadă netedă pentru influența educativă a antichității e fără îndoială faptul că tocmai statele acelea, cari au cultivat-o mai mult, sunt cele mai înaintate, că redeșteptarea culturii în genere se datorește studiului acestuia, că fără el n'ar exista în genere o cultură a cătării. Sau într-adevăr s-ar putea suplanta[2] Salust prin Rochefort[3], scrisorile lui Cicero, prin telegramele de condoleanță ale d-lor Mircea, Vintilă și Horia?[4] Noi credem că, cu toată actualitatea producțiunilor geniale ale acestui sănătos și matur prezent, el încă nu are acea formă pe deapururea determinată, precum o are antichitatea.

Nici latineasca, nici greceasca, nu sunt în ele însile de vină la relele ce li se atribue. Privite ca cunoștințe, ele într-adevăr nu dau decât profesorilor pânea de toate zilele; dar nici nu este aceasta menirea lor. Important este ca spiritul de adevăr, ce domnește în cultura fixată prin ele, să stăpânească în societate, și de aceea înțelegem ca studiul lor să fie mărginit la clasele acelea ale societății, cari determinează spiritul public: la învățații de profesie, la jurisconsulți, la cler; dar în aceste ramure cunoștința trebuie să fie deplină. Celelalte clase se pot într-adevăr dispensa de cunoștința antichității, - căci desvoltarea limbei naționale, stăpânită fiind din sferele superioare de acelaș spirit de adevăr și bine pe care-l are antichitatea, va fi un instrument destul de bun pentru desvoltarea inteligenței lor. Ceea ce nu ne convine așadar în maniera d-a vedea a organului guvernamental, este confundarea acestor sfere deosebite, este amestecul învățământului clasic cu cel real. Sferele trebuesc despărțite odată pentru totdeauna, precum se desparte facultatea de medicină de cea de drept. Desigur trebuesc împuținate liceele, desigur trebuesc școli reale. Dar numai nu confuzie și amestec între sfere cu totul deosebite ale activității inteligenței. Scopul practic al învățământului real e câștigul, e

1 Eminescu îi numește "roșii" pe liberali.
2 **Suplanta** (fr. supplanter) - a înlocui.
3 **Rochefort** - Ziarist și om politic francez.
4 Fiii lui C. A. Rosetti.

aplicarea cunoștințelor pentru a câștiga. Scopul învățământului clasic nu este acesta. Din contră, se presupune totdeauna ca învățământul clasic aduce foloase societății, cari nu stau în absolut nici o proporție cu câștigul individului. Munca unui om se poate plăti, caracterul, cultura lui nicicând. A judeca un proces de milioane, e poate o muncă tot atât de ușoară ca și a judeca unul de o sută de lei, dar cestiunea e de a-l judeca drept și pe unul și pe altul.

Precum gimnastica desvoltă toate puterile musculare și dă corpului o atitudine de putere și tinerețe, tot astfel pururea tânăra și senina antichitate dă o atitudine analogă spiritului și caracterului omenesc. Dar, pentru ca această gimnastică morală să se resimtă în caracterul și în spiritul public, trebue ca să existe clase întregi de oameni, cari s-o exercite imediat, și anume clasele acelea, cari nu sunt avizate la muncă materială. Atunci gimnastica aceasta se va resimți, vrând, nevrând, și asupra celorlalte clase pozitive.

Dar avut-am noi oare licee?

Cine nu știe că, pentru a fi profesor de liceu după incalificabila noastră lege a instrucției, nu se cerea decât absolvirea liceului însuși și depunerea unui concurs ca vai de capul lui. Oare latineasca și greceasca sunt de vină că o generație întreagă de ignoranți - exceptăm profesorii cu studii academice - umple catedrele liceale și gimnaziale, predându-și neștiința lor drept știință, că niște somnoroși fără vocațiune se pun pe carte până ce pot trece vr'un concurs, și după aceea leagă cartea de gard, nu mai citesc absolut nimic și dictează an cu an acelaș caet vechi și unsuros, unor urechi nouă? Latineasca și greceasca e de vină dacă postulanți de rând, ce nu știu citi și scrie, ocupă funcții în organismul instrucției publice? Latineasca e de vină dacă un reteveist cu patru clase primare, agent electoral de soiul birtașului Purcel, e șef al diviziei instrucției în România?

La acestea nu e de vină senina antichitate, ci desvoltarea demagogică a societății noastre. Până ce nu va înceta aceasta, prevedem că orice școli s-or face - cât de speciale - ele nu vor putea aduce nici o îndreptare într-o societate în care meritul e în poziție de a fi judecat de Fundești[1], Costinești sau Serurii! Și oare nu vedem această tendență nefericită la aceia chiar cari au urmat cursuri de științe exacte? Medicii români... caută funcții, cei eșiți din școale de arte, de meserii, de tehnică, toți, toți aleargă după funcțiuni, salariate de stat, de comune, de județe!

Dar dacă în adevăr școalele noastre de latinește și grecește ar fi fost bune, ce n-am vedea astăzi în România? Am vedea cel puțin științele istorice înflorind, am avea eruditi. Ei bine, știința, câtă se face la noi, se face de rușine, de ochii lumii oarecum, și de către bărbați cari între noi fie zis, nici n-au studiat vr'o dată în școalele românești, cel puțin nu în cele din România. D.Ciparîu,[2] care știe desigur bine latineasca sa, n-a studiat în școalele noastre, Cihac[3] asemenea nu, c-un cuvânt nici unul din învățății sau literatorii mai însemnați, cari îndealmintrelea se pot număra pe cele zece degete, siguri că ar rămânea câteva de prisos.

Să nu atribuim dar exclusiv împrejurării, că se pretextează prin școli a se învăța latinește și grecește, relele cari răsar din desvoltarea demagogică a societății, din ignorarea noastră și din lipsa de voință de a pune capăt unor monstruozități incompatibile cu secolul în care trăim. O țară, a cărei instrucție se

1 Probabil Ioan C. Fundescu (1836-1904), ziarist, folclorist și deputat.

2 Timotei Ciparîu (1805-1887) - Filolog și luptător pentru drepturile românilor din Transilvania. Membru fondator al Asociației Transilvane și al Societății Academice Române.

3 Alexăndru Cihac (1825-1887) - Filolog, autor al unui dicționar etimologic.

Scanned with OKEN Scanner

dirigează de către indivizi cu câte patru clase primare, o țară a cărei jurnalism și legislațiune e reprezentată tot prin asemenea genii, nu poate înainta, din cauza spiritului de minciună, care plutește asupra tuturor raporturilor, nu însă din cauza că latineasca sau grecească i-ar fi punând piedeci!..."

(TEORIA STATULUI NATURAL ȘI A CELUI ARTIFICIAL[1])

"În N-rul de ieri am arătat, destul de limpede credem, că întreaga desvoltare, întreaga reformă constituțională a țărilor române e cuprinsă punct cu punct în formularea hotărâtă de principii a adunării ad-hoc din Moldova.

Dar de ce în Moldova și nu aiurea? Explicarea e lesne de dat. Pe tronul Moldovei stătuse un Domn, Grigore Ghica,[2] de-o curățire de caracter și de-o iubire de patrie, care cu greu își găsi seamăn în istoria noastră. Tot ce pământul Daciei avea mai luminat, a fost strâns de el împrejurul tronului, toată generația aceea care reprezenta ideile nouă sub domnia lui Vodă Sturza[3] a fost ridicată alături cu el. Dacă ar fi trăit, desigur ar fi fost ales Domn țărilor unite.

Dar pe de altă parte nu trebuie să uităm că vechea stare de lucruri feudală era de mult desființată, fie prin legiuiri anterioare, fie prin regulament. Era natural dar ca și balastul de forme care mai rămăsese, lipsite de spiritul vechi, să se arunce în apă.

Într-adevăr desvoltarea istorică a țărilor românești suferise o grea și nevindecată întrerupere prin epoca de o sută de ani a Domniilor străine. Se poate zice că de atunci încoace avem un popor nou înaintea noastră care și-a reînceput viața, încheiată în timpul de înflorire a lui Mateiu Basarab. Să nu creadă cineva că există vreo comparație cât de slabă măcar între epoca lui Mateiu Basarab și cea de astăzi. Sunt de atunci două sute cincizeci de ani aproape. Închipuiască-și cineva că acum două sute cincizeci de ani budgetul Țării Românești fără Moldova era de 7.000.000 de galbeni, aceasta într-un timp în care aurul american nu inundase Europa; că armata Țării Românești era de 150.000 de oameni, ceea ce amândouă țările abia ar putea ridica astăzi. Cu toate acestea populația Țării Românești nu era mai mare de două milioane. Ei bine, în acel timp imperiul germanic întreg n-ar fi putut ridica o oaste mai numeroasă; abia marea armă a Spaniei era egală prin număr.

De aci înainte șirul e cu totul întrerupt. Domnia străină[4] a început cu desființarea treptată a oștirii, în urmă a venit despoierea tuturor claselor societății, scăderea repede a populației, care în secolul trecut nu mai ajungea nici la un milion. Sentimentul de drept și datinele vechi dispărând, se simte necesitate de-a stabili norme scrise pentru viața oamenilor. Sub Domniile străine se tipăresc adevărați codici în locul legiuirilor bisericești de mai nainte. Precum corupția îmbătrânește pe individ, astfel putrejunea bizantină a îmbătrânit înainte de vreme pe poporul românesc. Într-adevăr, acum două sute de ani aflăm o mulțime de caractere ale evului mediu: aflăm pe juriați în cestii civile, ceva cu totul medieval, gratuitatea serviciilor publice, o jurisdicțiune limitată a proprietarilor mari pe

1 Articol publicat în **Timpul** la 26 iulie 1880, fără titlu.
2 Grigore Ghica (1807-1857) - Domn al Moldovei (1849-1856). Partizan al Unirii.
3 Mihail Sturdza (1795-1884)- Domn al Moldovei (1834-1849).
4 Domniile fanariote.

Scanned with OKEN Scanner

pământurile lor; dar caracterul esențial al feudalității e natura proprietății, lipsa proprietății de mijloc și a celei mici. Proprietatea răzășească nu era mică, din contra, mare. Era o moșie mare care se dăduse nu unui individ, ci unui neam. Posesiunea acestui teritoriu se subîmpărțea din timp în timp după numărul membrilor neamului. Cea mare se păstra indiviză și pentru a nu se micșora puterea politică a familiei, se moștenea în cele mai multe cazuri de către unul singur, mulțumindu-se ceilalți copii cu câte-o zestre în bani sau în averea mobiliară. Din documente se văd resturi de inalienabilitate, și o îngreuiare foarte mare a cumpărării. Pentru a se vinde o moșie, trebuiau consultați toți membrii familiei, precum și toți megieșii. Dacă unul din membrii familiei ar fi lipsit din țară, dreptul lui de a răscumpăra moșia nu se prescria în zece ani.

Dispărând sistemul feudal sau mai drept zicând semifeudal, ce mai rămânea alt decât formele curat extrerioare ale regimului vechi, titlurile?

În realitate sistemul feudal e un sistem al libertății celei mai mari, al descentralizării, al autonomiei comunale, al neatârnării claselor; oamenii nu erau egali și tocmai pentru aceasta erau liberi. Cu cât oamenii se egalizează, cu atâta devin mai puțin liberi. Proprietățile mari împărțindu-se și subîmpărțindu-se, schimbându-și originea prin cumpărătură cu bani, era evident că drepturile vechi pe jurisdicție deveneau o vexare a unei mâni de oameni pe un petec de pământ, pe care statul nu putea s-o mai recunoască.

În teorie generală cată dar să spunem că esența sistemului vechi încetase cu domniile străine, că sub acestea s-a stins statul natural pentru a face loc celui artificial.

Pe când în societatea veche toate clasele steteau în raporturi atât de bine însemnate, precum stau diferitele organe într-un corp, fiindu-și unul altuia de ajutor reciproc și necontestându-și unul altuia funcționarea, în societatea nouă acea armonie naturală încetează și cată a se introduce una artificială, prin legi scrise. Organele unui om sănătos funcționează în mod regulat fără ca el să știe anatomie sau fiziologie; ba el n-are nici nevoie de-a avea scris pe hârtie cum îi bate inima și cum circulează sângele. Abia cel bolnav simte trebuința de a-și consulta organizațiunea sa, de-a consulta texturi scrise despre modul cum e făcut și cum ar trebui să subvină naturii sale, ca să nu moară. Pessima respublica, plurimae leges. Cu cât e mai rău statul, cu cât e mai abătut dela natura lui, cu atâta mai multe legi trebuesc.

Lipsa aproape absolută de legi scrise în evul mediu ne dovedește o stare de deplină sănătate a statului. El n-avea nevoie de rețete scrise de avocați pentru a trăi.

Așadar ceea ce-a făcut progres în România nu e libertatea, nu e principiul autonomiei locale, nu e funcționarea liberă a părților pentru prosperitatea întregului, ci egalitatea și omnipotența statului. Statul e atât de omnipotent în România, încât totul atârnă de centru, până și numirea unui primar de comună rurală. Spune-ni-se dacă în timpul vechi se mai întâmpla ca un consiliu comunal, vornicul și paznicii, soltuzul și pârgarii să fie în bătaia decretelor ministeriale de dizolvare și de numire? Când însă statul a devenit omnipotent, e firesc și cată să cerem realitatea principiului **Monarhiei** constituționale. Căci dându-se omnipotența aceasta ca jucărie în mâna unui partid, fără ca Domnul să-și exercite controlul asupra lui, atunci se-ntâmplă lucruri ca concesia Stroussberg[1], împrumuturi de milioane netrecute în

1. Berthel Hennry Stroussberg (1823-1884) - Om de afaceri german. A construit căi ferate în Germania și România. A dat faliment în 1870.

socoteli, ca cele 8 milioane ale Rusiei, ridicarea cheltuielilor bugetare cu 34 la sută, decorarea cu medalii și ordine a lui Nichipercea și a egalilor săi, numirea unor avocați de mâna a doua în directorate unde se cer vaste cunoștințe tehnice și mecanice, spoliarea tezaurului public prin crearea de lefuri fabuloase în folosul patrioților de meserie, cu-n cuvânt statul omnipotent devine o jucărie în mâna demagogilor, iar poporul se sbate fără putere, jumulit și exploatat într-un mod neomenos de către o tagmă de oameni, fără merit, fără știință, fără caracter, fără patrie chiar."

(NOTĂ: Teoria statului natural, explicabilă la Eminescu și prin idealizarea evului mediu, este o componentă esențială a conservatorismului său.)

APRECIERI CRITICE

"Eminescu este nu numai cel mai mare scriitor român. El este o apariție aproape neexplicabilă în literatura noastră. El a căzut în sărmana noastră literatură de la 1870 ca un meteor din alte lumi.

Întâmplarea a făcut ca unul din cei mai mari poeți lirici a (sic!) secolului al XIX-lea - secol atât de bogat, cel mai bogat în lirici - să se nască la noi, într-un colț din fundul Moldovei.

Iar dacă ne gândim la calitatea pură și profundă a lirismului său, dacă ne gândim la faptul că Eminescu a apărut într-o literatură începătoare, fără tradiții, fără modele, fără limbă artistică, fără limbă literară fixată, dacă ne mai gândim că el a avut de luptat cu mizeria, cu boala, cu obtuzitatea mediului și răutatea oamenilor, dacă mai adăugăm că opera lui, creată în condiții așa de grele, a fost înfăptuită până la vârsta de treizeci și trei de ani, până la vârsta când un poet de așa puternică gândire abia începe să devină ceea ce e menit să fie - atunci poate avea dreptul să spunem că în Eminescu natura crease pe cel mai mare liric modern și că, geloasă de propria-i operă, i-a plăcut să sfarme de timpuriu minunata oglindă în care s-a răsfrânt atât de încântător."

(G. Ibrăileanu)

"Astfel se stinse în al optulea lustru de viață cel mai mare poet, pe care l-a ivit și-l va ivi vreodată, poate, pământul românesc. Ape vor seca în albie și peste locul îngropării sale va răsări pădure sau cetate, și câte o stea va vesteji pe cer în depărtări, până când acest pământ să-și strângă toate sevele și să le ridice în țeava subțire a altui crin de tăria parfumurilor sale."

(G. Călinescu)

"Miracolul eminescian a stat însă în faptul de a fi dobândit o limbă în același timp nouă și proaspătă. Pentru a atinge acest rezultat, Eminescu n-a trebuit să se lupte cu limba, așa cum au făcut-o unii din emulii săi de mai târziu. I-a fost de ajuns să se așeze în curentul limbii și să-și înalțe pânzele în direcția în care sufla duhul ei. (...)

Poezia lui Eminescu a însemnat pentru sensibilitatea românească de după 1880 o adevărată criză de adolescență. După cum omul tânăr, la primele chemări ale iubirii, se întoarce către sine însuși și descoperă oceanul neliniștit al vieții interioare, tot astfel primii cititori ai lui Eminescu au resimțit valurile de adâncime ale sensibilității, într-un fel pe care nu-l prilejuise nici unul din poeții mai vechi. Judecați în comparație cu el, nici unul din creatorii mai vechi, nici Grigore Alexandrescu, nici Bolintineanu, nici Alecsandri, nu aruncă sonda la aceeași adâncime. Oricare din aceștia apare mai convențional, mai socializat, mai orientat de modele străine, într-o atingere mai superficială cu misterul vieții lăuntrice. Eminescu ne vorbește însă cu glasul adâncimii. Sentimentele sale ne grăiesc apoi direct, în felul în care o face muzica, prin

tiranică sugestie nemijlocită. Putem spune apoi că Eminescu este cel dintâi și a rămas cel mai de seamă poet muzician al literaturii românești."

(T. Vianu)

"Ne-am obișnuit să spunem că Eminescu este un geniu. Cu aceasta nu spunem nimic chibzuit și spunem în schimb două lucruri proaste: că Eminescu este, în fond, dincolo de orice explicație; că noi, oamenii de rând, suntem în definitiv dincolo de orice răspundere.

Înainte însă de a socoti un creator geniu, este bine să vezi ce anume a făcut el spre a fi unul sau ca să-și slujească geniul. Și, înainte de a te scuza că tu nu ești un geniu - sau alteori de a da vina pe împrejurări că n-au favorizat genialitatea ta ascunsă -, este bine să vezi care-ți sunt răspunderile, în spiritualitatea și chiar în animalitatea omului de cultură din tine. În amândouă privințele, caietele lui Eminescu sunt o binecuvântare. (...)

Omul acesta mare, ce copia pe curat locuri și aproape cărți întregi, care scria cu voluptate în litere grecești și slavone (așa cum desena Goethe litere arabe), poetul genial, dezordonat și fără studii, care pe zeci de pagini transcria un tratat de fizică și pe 117 file mari o gramatică slavonă - te învață ceva dincolo de orice genialitate: binecuvântarea cantității.

Căci, de la un moment dat încolo, cultura este o chestiune de cantitate. Calitate am avut și avem destulă, în inteligența românească: n-am avut întotdeauna stăruință, cantitate. Ne trebuie **multa, multa,** nu doar **multum**, cum spun filistinii. Geniul este 99 % o chestiune de cantitate și acumulare, de muncă, așadar de instructaj al animalității superioare din om, pur și simplu."

(C. Noica)

"Dar cea mai înaltă și mai durabilă etapă - fiindcă o operă ajunsă aci nu mai cunoaște moartea - din evoluția creației eminesciene este cea a tainicii, strălucitoarei senectuți, în care își dezvăluie esențele. Ca o stea fixă, opera luminează acum întregul cer al nației, dându-i glorioasele ei raze, arătând participarea ei la algoritmurile geniilor universale. Investigată la toate nivelurile, cu mijloacele cele mai noi ale criticii moderne, arătând uimirii noastre un uriaș sistem de conotații care îmbrățișează viața omului și a cosmosului în imagini arhetipale, de valoare universală și în sonuri care dau limbii române vocația expresivă a limbilor sacre, opera eminesciană devine obiect de sinteze care o prind ca pe o verigă în marele lanț neîntrerupt al istoriei culturii naționale. Acum i se descoperă legăturile cu procesul nostru de devenire istorică pe care-l justifică în spirit, acum i se fixează locul, cel dintâi, în peisajul culturii și creației românești, ca unei creații reprezentative în cel mai întreg chip pentru creativitatea colectivității naționale. Acum studiul comparativ i se aplică pentru explicarea «miracolului» frumuseții și adâncimii, prin cercetarea înrudirilor, interferențelor, de mai aproape ori de mai departe, pentru justificarea, **post festum**, a așezării în acel prețios tezaur care este al lumii întregi și pe care-l numim universal."

(Zoe Dumitrescu-Buşulenga)

Scanned with OKEN Scanner

ION CREANGĂ
(1837-1889)

Schiță de portret

Într-un sens mai restrâns, Ion Creangă a fost considerat multă vreme un talentat "prelucrător de folclor", apoi un genial "creator de **povești** în "stil" **popular-realistic**, devenind, cu timpul un "jovial" povestitor **baroc** în linia rabelaisiană și situat în familia de spirite a marilor noștri clasici.

Intrat între junimiști, aceștia vedeau în el "o fericită achiziție pentru societatea noastră", un "talent primitiv și necioplit", dar cu "sănătoase produceri" literare (Iacob Negruzzi). Titu Maiorescu l-a socotit, de pe la **Amintiri...**, înainte de toate un scriitor "neprețuit", dar îi acordă și caracterizarea de "vârtosul glumeț". Deabia după multă vreme G. Călinescu a ajuns să-i recunoască "erudiția paremiologică" și originalitatea de concepție a întregii sale opere, de "extremă sublimare și concentrare" (G. Munteanu). Prin specificul operei, Creangă reprezintă strălucit un **tip de cultură**, fiind un profund cunoscător al folclorului nostru și neîntrecut până astăzi în ordinea adâncimii interpretative a literaturii populare românești de veacuri, înnobilate la nivelul celei culte prin iscusința și inimitabilul său talent creator.

În scrisoarea către Iacob Negruzzi, Creangă îi amintea acestuia că scrisul e o problemă de "gust", nu de silință, așa cum, mai înainte (10 noiembrie 1876), într-o scrisoare trimisă lui Maiorescu, regreta faptul de a nu fi avut timp să scrie "scurt". Reiese, în mod evident, că el nu miza pe ușurința lui naturală de a povesti, pe talentul "primitiv", ci pe o anumită "poietică a prozei", asupra căreia avea o asemenea perspectivă proprie marilor creatori, încât a știut să-și armonizeze scrisul cu însușirile native, pentru a ajunge spre supremul rafinament fără să le denatureze. De la anumite **constante** de structură și stilistice, mereu în noi înfățișări literare, s-au desprins, în funcție de context, tot atâtea "teme" cu "variațiuni". Din mintea unui "vorbăreț de geniu", modul său de a contempla lumea ajunge, prin complicatele meșteșuguri creatoare, la demnitatea unui "stil" de o rară și inimitabilă complexitate. Pătrunderea în intimele structuri ale oamenilor și ale lucrurilor era realizată la Creangă cu un deosebit simț vizual, care îi deschidea o perspectivă din care lumea apărea "pe dos", descrise prin formule de o mare cutezanță de gândire, în virtutea unei inteligențe ce nu putea să se împace cu priveliștea unei lumi neîntocmite după evidențele minții sale. Prin această atitudine, spre a institui un echilibru dintr-o asemenea reprezentare și judecata oamenilor, Creangă se pricepe să facă "haz de necaz", generând forme de **umor** nemaiîntâlnite în literatura noastră. Cumpănindu-și mereu **disimulările** cu **francheța**, în rostiri cu tâlc, fără vreun termen de asemuire, prin forță și expresivitate, Creangă se înscrie între marii umoriști ai lumii.

Ne aflăm în fața unui **fenomen original de sintetizare** a componentelor esențiale ale literaturii române, ale potențialului expresiv al limbii. Personalitatea și opera sa reprezintă un anumit stadiu într-o literatură, o componentă de specific național prezent în cultură, corelările sale în planul literar stabilindu-se puternic cu cele mai diverse genuri și specii ale literaturii, cu eposul folcloric și cu disponibilitățile maxime ale comunicării artistice, în forme sintetice sau analitice depline. Artist desăvârșit, creația lui, alături de cea a lui Eminescu și a lui Caragiale, adâncește procesul de înțelegere a spiritualității românești în întreaga

ei complexitate.

Aspectul cel mai important al scrierilor marelui humuleștean îl constituie **forța de creație**. În basmele sale, Creangă nu se prezintă în ipostaza unui culegător de folclor sau prelucrător de povești populare, în felul lui Slavici, de exemplu, el este, înainte de toate, un **artist** care, respectând canoanele basmului, oferă poveștirii o aureolă inefabilă, extrăgând-o din sfera literaturii populare și devenind, cum remarca G. Călinescu, un **unicat**. Adânc original în lucrările sale, Creangă dovedește o bună cunoaștere a creației populare, a spiritualității anonime, dar basmele sale devin, prin structura artistică dată de marele povestitor, "opera lui Creangă". Autorul lui **Harap Alb** este, în fond, **un umanist**, el reprezintă scriitorul care a trăit permanent ca un "rural autentic" (Tudor Vianu), a înțeles întregul spectacol feeric al lumii și l-a interpretat așa cum numai marii artiști sunt capabili s-o facă. Din opera lui se desprinde o înțelepciune țărănească asupra lumii, o filosofie optimistă, lipsită de bază speculativă, convins fiind de unele inconveniente ale perfecțiunii omenești, pe care însă le privește din două perspective, real și fantastic, prin două forme de observație implicate în orice artă realistă, **umorul** și **ironia**.

În linii generale, opera lui Creangă este structurată în două "câmpuri de forță subtil antinomice" (G. Munteanu): a) al **Poveștilor** și b) al **Amintirilor din copilărie**, al **fantazării** savante și chibzuite sub imperiul **fabulosului**, cu **prototipuri** de eroi și de peripeții genezici ai condiției umane, și al reîntoarcerii într-un univers paradisiac al copilăriei, retrăit cu grație prin intermediul "amintirii" în stare de a-i descoperi rostul și frumusețea.

*

* *

"Prin **fabulația fantasticului** și prin **jovialitatea râsului**, Creangă se poate raporta la Dickens sau Rabelais, chiar la Boccaccio, iar prin duioșia evocării la M. Twain, deși măsura aprecierii nu este aceeași. Dar dacă privim între umoriștii lumii, Creangă este un scriitor original prin **umorul său țărănesc**, expresia autentică a spiritului țăranului român din vremea lui. Și aceasta pentru că povestitorul a învățat arta sa de la "prostimea " care își reprezintă lumea fantastică asemeni celei reale în care trăiește, și una și cealaltă fiind doar două perspective pentru a privi una și aceeași viață pământească, de jos în sus, sub forma umorului, și de sus în jos, sub forma ironiei. **Arta lui de povestitor, artă de fabulist și anecdotist**, trebuie căutată în primul rând în **stilul oral** al exprimării lui, stil autentic popular, încărcat cu expresiile înțelepciunii poporului, forme artistice ale umorului și ale ironiei sale (s.n.). Fără să se adreseze cuiva, el râde de toți, fie într-o formă umoristică, fie în una ironică. El rămâne deci principalul personaj atât în amintiri cât și în povești. Prin aceasta el este un povestitor în adevăratul sens al cuvântului" (s.a.).

(Eugen Todoran, **Secțiuni literare**, Timișoara, Editura "Facla", 1973)

"...Creangă iese din zona povestitorilor de basme populare, oricât de măiastră ar fi sintaxa lor. **Capra cu trei iezi** ori **Dănilă Prepeleac** ori **Stan Pățitul** nu sunt basme decât prin tema lor, îndeobște cunoscută și la alte popoare. Creangă nu le face românești prin limbă și amănunte caracteristice; el pune în ele o puternică suflare de creație care învie peisagiu, om și animal, care singularizează în purtare și vorbire, care determină momente și scene dramatice de neuitat. Avem de a face de fapt, în unele din poveștile lui Creangă, cu cele mai minunate și mai personale nuvele care s-au scris în literatura noastră".

(Mihail Sadoveanu, **Comunicare** sub cupola Academiei, 1 aprilie 1938)

Scanned with OKEN Scanner

Etape ale receptării lui Creangă

Referințele privitoare la destinul literar al artistului sau la biografia operei acestuia impresionează fie ca număr, fie ca varietate de aspecte supuse judecății istoriei și a criticii literare.

Prima judecată asupra operei lui Creangă, încă de la "Junimea", a fost aceea de "scriitor poporal", aceasta însemnând la început un fel de scriitor "malgré soi", considerându-se creațiile lui Creangă drept o expresie naturală, o "putere primitivă" a poporului român, cum spune chiar Maiorescu, și ignorându-se total **arta** (artistul). **Țărăniile** erau considerate ca atare, chiar dacă gustate. De aici pornește însă și formula fertilă, care s-a transmis criticii ulterioare, aceea a unui Creangă **scriitor exponențial**. Exponent al poporului și, pentru junimiști, exponent al "direcției noi" a lui Maiorescu. Prejudecata de "scriitor poporal" s-a metamorfozat la aceea a unui **Creangă folclorist**, culegător de basme. Într-un studiu din 1889, **Încercări de critică științifică Ion Creangă**, cea dintâi contribuție notabilă despre scriitor, semnaliza cel dintâi confuzia. Subliniind câteva trăsături distincte ale operei lui Creangă, se simțea îndreptățit să conchidă: "Scutit de orice influență străină, el a păstrat neatinsă limba și gândirea românească, și de aceea nici o altă figură mai originală în simplicitatea ei viguroasă nu se întâlnește în literatura noastră modernă. Tânărul Iorga dovedea multă intuiție și cunoaștere a operei lui Creangă, considerându-l expresia genului artistic al poporului român, «cel mai românesc ca inspirație și formă dintre prozatorii noștri; din cetirea operei tipul etnic al poporului românesc are să se desfacă în toată plenitudinea sa». În legătură cu ideea falsă a unui Creangă scriitor **simplu** (de **Povești**) și **pe înțelesul oricui** a fost și a doua etichetă care i s-a aplicat, aceea de scriitor pentru copii. În două studii succinte și revelatoare articole (1910 și 1924, **Povestirile lui Creangă**), Ibrăileanu enunțase totuși o părere pe care Călinescu o va impune: "Numai, intelectualii adevărați l-au priceput cum trebuie pe Creangă". Prejudecata este clar penalizată și de B. Fundoianu în articolul **De la Nică a lui Ștefan la Mallarmé** (1922): "A fost greșită opinia că scrisul lui Creangă e pentru copii". A afirma că Ion Creangă este un țăran-creativ, un rapsod popular de talent sau un culegător de basme și a-l situa în rândul harnicilor popularizatori de folclor românesc înseamnă a accepta o falsă judecată de valoare privitoare la opera sa. Fiindcă dincolo de biografie, Creangă nu este nici țăran, nici citadin, el nu e nici rapsod, nici folclorist. E **artistul Creangă**, a cărui operă e compusă pe "coordonate folclorice". Ibrăileanu are meritul de a fi subliniat ideea că esența operei lui Creangă este viața autentică a poporului român:

"În Creangă trăiesc credințele, eșecurile, datinile, obiceiurile, limba, poezia, morala, filosofia poporului, cum s-au format în mii de ani de adaptare la împrejurările pământului dacic".

Problema trebuie înțeleasă ca o reflectare într-o structură specială, interioară, a ceea ce era specific în viața neamului său, într-o continuitate de milenii, care, prin vorbe și gânduri, au statuat adevăruri, principii morale, învățături adânci. E o **ordine interioară**, de **comuniune spirituală**, autorul **interpretând** și **comentând** experiența unui neam, și nu una exterioară, de simplă descriere sau înregistrare a unor creații sau obiceiuri populare.

Prin toate mijloacele, Creangă dă o **expresie individuală**, unică, acestui fond statornic de substanță, sensibilitate, gândire și expresie lingvistică românească.

Pornind de aici, autorul **Spiritului critic în cultura românească** respinge afirmația potrivit căreia, Creangă este "unic colector talentat de basme":

"Creangă este un reprezentant perfect al sufletului românesc între popoare; al sufletului

moldovenesc între români; al sufletului țărănesc între moldoveni; al sufletului omului de munte între țăranii moldoveni (...) Expresie fidelă a ideilor populare, opera lui Creangă e originală prin sensibilitate, prin ton, prin turnura stilului, care sunt ale sale".

O adevărată schimbare în aprecierea operei lui Creangă din perspectivă comparatistă și estetică se produce odată cu apariția primelor monografii de valoare dedicate vieții și operei sale: **La vie et l'oeuvre de Ion Creangă** de J. Boutière (Paris, 1930) și **Viața lui Ion Creangă** de G. Călinescu (București, 1939). Studiind pe larg, din punct de vedere al "izvoarelor" și al contribuției originale, poveștile lui Creangă, studiul lui Jean Boutière prezintă unele observații interesante, preluate, cu anumite nuanțări, de către alți critici. Autorul francez afirma explicit caracterul popular al temelor din **Povești**, urmărind circulația unor motive la autori români sau străini (Stăncescu, Ispirescu, Perrault, frații Grimm). Concluzia sa este că Ion Creangă în **Povești** n-a lucrat ca folclorist, ci ca scriitor, împrumutând unele teme din fondul popular, pe care le-a dezvoltat în mod original, rescriindu-le în manieră proprie, cu pecetea geniului lui Creangă.

G. Călinescu a discreditat definitiv falsa impresie despre Creangă folclorist: "Ion Creangă e un mare prozator, și numai artistul de mare rafinament artistic îl poate gusta cum trebuie". Este meritul lui Călinescu de a fi demonstrat că basmele lui Creangă sunt **scrieri literare**, nu piese ale folclorului românesc. Ideea va fi consolidată de afirmația lui Tudor Vianu, după care "în Ion Creangă poporul a devenit artist suveran". El nu e un simplu raport popular, ci "unul din cei mai desăvârșiți artiști literari români". "Cine ar vedea în paginile lui Creangă o simplă culegere folclorică sau un medium întâmplător, prin care se rostește fantezia lingvistică a poporului, avertiza T. Vianu, ar comite una din cele mai grave erori ale judecății literare".

Ca desfășurare a evenimentelor, basmul lui Creangă nu cuprinde nimic inedit. "Spunerea" lui îi dă culoare, îl individualizează. Aceasta este esența artei de scriitor a lui Creangă, datorită căreia "basmul a ieșit din circuitul folcloric și a devenit opera lui Creangă" (G. Călinescu).

OPERA LUI ION CREANGĂ

I. **Povești didactice** ("ciclul didactico-literar") Publicate în ediții diferite ale manualelor **Învățătorul copiilor** (1878 – 1879) și **Metodă nouă de scriere și citire**

a) – **Păcală** - metaforă a viziunii "lumii ca spectacol" - prima lui compunere în proză;
– **Inul și cămeșa**
– **Acul și barosul**
* imagini ale îndeletnicirilor sătești
* îndemânare dialogică, în notarea stereotipiilor imaginilor.
– **Poveste (Prostia omenească)** hiperbolizarea a tot felul de indolențe și comodități
* "fenomenologia prostiei"
* efecte magistrale de comic
– **Ursul păcălit de vulpe**
* ironizarea unor nepotrivite lăcomii.

"Ion Creangă e un mare prozator și numai cititorul de mare rafinament artistic îl gustă cum se cuvine."

(G. Călinescu)

b) – **Cinci pâini** (anecdotă) (**Convorbiri literare**, 1 martie **1883**)

* meditație de tip **esopic**: soluția ingenioasă a unei probleme de aritmetică.

– **Povestea unui om leneș** (**Convorbiri literare**, 1 oct. **1878**)

* fond "etnografic", fabulos;

* cazuri ciudate de metehne omenești; tipologic, opera lui Ion Creangă se îmbogățește ca un personaj unic";

* forme parabolico-moralistice și umoristice;

* elemente de sarcasm, cu accente de pamflet.

II **Povești**

– **Soacra cu trei nurori** (**Convorbiri literare**, 1 oct. **1875**)

* conflictul dintre soacră și noră;

* observații psihologico-moralizatoare din viața de familie;

* procedeul hiperbolizării;

* "mică tragedie familială".

- **Capra cu trei iezi** (**Convorbiri literare**, 1 dec. **1875**)

* alegorie cu "măști" (animaliere);

* temă apropiată de a unei fabule (cu surse folclorice) din opera lui La Fontaine.

- **Punguța cu doi bani** (**Convorbiri literare**, 1 ian. **1876**)

* "alegorie animalieră";

* (exemplificare ingenioasă a proverbului "Nici o plată fără răsplată");

* meditație asupra absurdității avariției și a capriciilor hazardului.

- **Dănilă Prepeleac** (**Convorbiri literare**, 1 martie **1876**)

* imaginea artistică a unei învățături nesusținute prin experiență; rolul experienței în viața omului;

* istețimea ascunsă în aspecte modeste; eroul devine, în final, un persuasiv, dublat de un înțelept-reprezentant al istețimii și al inteligenței omenești.

- **Povestea Porcului** (**Convorbiri literare**, 1 iunie **1876**)

* ilustrare a relaționărilor de grave situații: urmările nesăbuite în dragoste; aluzii pline de tâlc fliosofic și moral la adresa vieții de toate zilele; atmosferă de mister.

- **Povestea lui Stan Pățitul** (**Convorbiri literare**, 1 aprilie **1877**)

"Creangă este, s-a spus pe drept cuvânt, un creator, un artist în adevăratul sens al cuvântului: creează numai în stil popular, păstrează fonetismul, vorbirea degajată a țăranilor, zicerile lor atât de savuroase, menține fabulosul copiilor, le topește însă într-o pastă epică, le dă un sens artistic individual".

(Eugen Simion)

Scanned with OKEN Scanner

"Creangă nu e nici moralist precum canonicul Schmidt, nici poet sau filosof ca Andersen, fără să vrea, el este, precum frații Grimm, un folclorist. Creangă e, înainte de orice, un artist ca Charles Perrault".
(Jean Boutière)

* "problema răului" și a pactului cu diavolul;
* meditație asupra circumstanțelor căsătoriei;
* starea de luciditate generată de căsnicii neizbutite.

– **Povestea poveștilor**

– **Povestea lui Ionică cel prost** (poreclit și Irimia);
* dedicată "cărăcudei" din "Junimea" cu prilejul celei de-a treisprezecea aniversări (**1876**)
* truculență maximă a expresiei;
* povestea unei întâmplări erotice în serie rabelaisiană;
* anecdotă corosivă de genul satirelor italiene din Cinquecento

(Publicate într-un tiraj redus, într-o anexă la ediția de **Opere**, 1939, îngrijită de G. T. Kirileanu.)

– **Povestea lui Harap Alb** (**Convorbiri literare**, 1 august **1877**)
* "epopee a poporului român" (G. Ibrăileanu);
* apogeul creației artistice a lui Ion Creangă;
* amplă construcție de basm;
* "Bildungsroman" al epicii românești;
* proporții de epopee;
* sinteză a unor multiple surse și experiențe de basm;
* istoria unor probe de curaj pe care trebuie să le treacă un tânăr pentru a izbândi în viață;
* epos fabulos;
* tipologia impostorului;
* unitate compozițională (sobrietatea schemei epice); realism și viziune epică originală;
* bogăție și diversitate stilistică;
* grotescul celor cinci personaje (Flămânzilă, Setilă, Ochilă, Păsări-Lăți-Lungilă), apropiate de eroii lui Rabelais, Gargantua și Pantagruel.

– **Fata babei și fata moșneagului** (**Convorbiri literare**, 1 sept. **1877**)
* studiu de moravuri în ambianță semifantastică; soarta celor "pedepsiți" prin naștere de prea multă modestie.

– **Ivan Turbincă** (**Convorbiri literare**, 1 aprilie **1878**) **Curierul de Iași, 1878**)
* imaginea parabolică a depășirii limitelor biologice ale condiției umane; structură de basm;
* personaje pământești + personaje fantastice.

– **Făt-Frumos, fiul iepei** (manuscris neterminat) (publicată postum, în formă nefinalizată, în **Convorbiri literare**, 1 martie **1898**);
* viziune-fantastică;
* imagini hiperbolizate;

Scanned with OKEN Scanner

* elemente însolite de lexic;
* perfectă stăpânire a tehnicii dialogului.

– **Dragoste chioară și amoriu ghebos** (în fază de proiect)
* comedie cu subiect "din viața de mahala ieșeană".

III. **Povestiri**
("Scrieri de tranziție")

a) – **Moș Ion Roată și Unirea (Albumul macedo-român, 1881; Convorbiri literare, 1885)**
* prima povestire de inspirație istorică, de "la 1867, pe când se ferbea Unirea în Iași".
– **Moș Ion Roată și Vodă Cuza (Almanahul societății academice social-literare "România jună", Viena, 1883, reprodusă în Convorbiri literare, iunie 1883);**
* imagini ale unor întâmplări de la **Divanurile ad-hoc** din 1857;
* accente de pamflet.
– **Popa Duhu (Convorbiri literare, 1 noiembrie 1881)**
* aspecte ale unei lumi trăite;
* portrete memorabile.

Povestire cu "detalieri și proporții de nuvelă"

b) – **Moș Nichifor Coțcariul (Convorbiri literare, 1 ian. 1877)**
* acțiune plasată într-un timp de esență semifabuloasă;
* hiperbolizare de influență folclorică;
* portrete memorabile;
* complexitatea analizei caracterologice și psihologice, în forme apropiate de cele create de Boccaccio și Rabelais;
* observații moralistico-psihologice, cu puternice forme de comic;
* capodoperă a prozei românești moderne; tehnica aluziei și a echivocului.

IV. **Basme**

– **Făt-Frumos, fiul iepei** (publicat postum, în formă nefinalizată, în **Convorbiri literare**, 1 martie 1898) - manuscris neterminat.
* viziune fantastică;
* imagini hiperbolizante;
* elemente însolite de lexic;
* perfectă stăpânire a tehnicii dialogului.

V. **"Opera capitală"**
"Opera de maturitate"

– **Amintiri din copilărie**
* "roman de formație", un Bildungsroman;
* cu o structură de "theatrum Mundi" (G. Munteanu), cu o pluralitate de perspective;
* roman picaresc;
* structură arhitectural-simfonică.

Scanned with OKEN Scanner

– imaginea unui diptic narativ (evocator)

* imaginea unui diptic narativ, (evocator)

a) **Partea întâi** (**Convorbiri literare**, 1 ianuarie **1881**)

* Construcție sferică, de o perfectă autonomie. **Ideea unificatoare**: primii ani de școală (Humulești și Broșteni) și lumea copilăriei, cu năstrușniciile ei ingenue; detalii pitorești;

* desfășurarea în scenă a celor mai de seamă eroi ai întregii opere.

b) **Partea a doua** (**Convorbiri literare**, 1 aprilie **1881**)

* Structură asemănătoare;

* simetrie de atitudine contemplativă;

* elemente de autoportretizare;

* elementele narative se succed după procedeul "teatrului în teatru", înșiruire de "snoave" copilărești;

* întâmplări de un imprevizibil însolit;

* "peripeții bufe";

* același atașament afectiv față de orizontul copilăriei;

* inventar de credințe, obiceiuri și eresuri.

c) **Partea a treia** (**Convorbiri literare**, 1 martie **1882**)

* Preambulul - punctat de simbolica ceartă dintre "Cuget" și "inimă";

* unitate de sens și de construcție (valoare autonomă);

* scene de mare efect umoristic;

* **narațiunea** - de o mare vervă;

* umorul ia proporții fabuloase;

* elemente de portretizare în dimensiuni homerice;

* detalii descriptive memorabile.

d) **Partea a patra** (publicată integral în vol. **Amintiri din copilărie și Anecdote**, Iași, **1892**)

* Ceremonialul și voluptatea evocării;

* lirism de o mare densitate și acurateță;

* ilustrare sublimă a unei spontane "memorii involuntare";

* amplă evocare nostalgică a orizontului copilăriei;

* descrierea plecării din Humulești și dimensiunea regretului la despărțirea de "topos"-ul, prin excelență privilegiat;

* din teritoriul paradisiac al copilăriei; metafora drumului.

Scanned with OKEN Scanner

"Ultimele pagini ale celui de al patrulea capitol al **Amintirilor** închid lumea povestirii pentru că ieşirea definitivă din universul fizic şi psihic al Humuleştilor, părăsirea spaţiului minunat al copilăriei şi pătrunderea în limitele unui teritoriu care poartă semnele deriziunii, organizat după alte legi, necunoscute încă fiinţei, echivalează cu o trecere (coborâre) a eului spre o altă etapă a vieţii, calitativ inferioară" (Ioan Holban, **Ion Creangă - spaţiul memoriei**, Iaşi, Ed. "Junimea", 1984)

*
* *

"Hotărât, Creangă nu este un poet. Când însă începe să nareze întâmplările copilăriei sale sau faptele eroilor din basme lucrurile se schimbă. Fie că vorbeşte el însuşi, fie că reproduce vorbele eroilor, exprimarea este atât de autentică, atât de vie, încât nu ai impresia că citeşti, ci că asişti la un spectacol şi că auzi actorii pe scenă. Cum în fiecare actor se află de fapt Creangă, nu-i de mirare că toţi împrumută stilul său, acea simulare a ingeniozităţii sau chiar a neroziei care se dovedeşte repede o păcăleală. Nici un erou al lui Creangă nu e realmente prost, toţi sunt mucaliţi şi ironici, toţi vorbesc în Tâlcuri şi fac uz de proverbe. Erudiţia autorului în materie de zicale, pilde, cuvinte potrivite pentru orice ocazie este extraordinară şi provoacă pur şi simplu uimirea. Căci aici nu e nici culegere de proverbe ca în Anton Pann, nici ticluire raţională ca în **Păcală şi Tândală** de C. Negruzzi. Eroii lui Creangă nu vorbesc în maxime fiindcă autorul vrea să-şi etaleze erudiţia, ci fiindcă acesta este stilul lor". (Al. Piru, **Valori clasice**, Bucureşti, Editura Albatros, 1978).

VI Manuale de şcoală

1. **Metodă nouă de scriere şi cetire pentru uzul clasei I primare, 1868** (elaborată în colaborare cu alţi institutori: C. Grigorescu, Gh. Ienăchescu, V. Răceanu, N. Climescu şi A. Simionescu)
   * printre cele dintâi manuale şcolare.
2. **Învăţătorul copiilor, carte de cetit în clasele primare cu litere, slove şi buchi, cuprinzând învăţături morale şi instructive, 1871**
   * atractiv prin partea de povestiri scrise de Ion Creangă.
3. **Povăţuitoriu la cetire prin scriere după sistema fonetică, 1876** (în colaborare cu Gh. Ienăchescu)
   * elaborat la sugestia şi din însărcinarea lui Titu Maiorescu.
4. **Geografiea judeţului Iaşii, cu planul oraşului Iaşii, 1879**
   * Manual pentru clasa a II a primară urbană şi pentru clasa a III a primară rurală.

"Creangă este exemplarul cel mai viu al talentului de povestitor, dar din naştere, foc dintru început aprins, adânc şi sigur ca un instinct". (Al. Philippide)

Scanned with OKEN Scanner

TABEL CRONOLOGIC

1837 – **1 martie** - S-a născut la Humulești, jud. Neamț. Ion Creangă se trăgea "din părinți români: Ștefan al lui Petrea Ciubotariul din Humulești și soția sa Smaranda, născută (David) Creangă, din satul Pipirig, județul Neamțului", o familie ce prețuia știința de carte. Aceasta o va determina pe Smaranda să-și dorească cu ardoare, uneori înfruntând opoziția soțului, ca băiatul să fie dat la școală și să-și continue învățătura.

Copilăria și-o petrece în Humulești, așezat la răscrucea de drumuri dintre munte și locurile mai joase ale Moldovei. De mic, a fost deosebit de sociabil și plin de o neastâmpărată curiozitate.

1847 – **1866** - Creangă deprinde primele noțiuni de școală "după moda veche", pe lângă biserica satului, cu tânărul dascăl de biserică Vasile a Ilioaiei, numit de copii "bădița Vasile", într-o "chilie făcută cu cheltuiala sătenilor, prin îndemnul și osârdia părintelui Ioan Humulescu", parohul local.

- Acesta "avea o mână de învățătură, un car de minte și multă bunătate de inimă". Observând buna memorie a băiatului și ușurința de a citi, bunicul David l-a trimis pe Ionică, împreună cu fiul său mai mic Dumitru, la Broșteni, la școala condusă de un profesor Nanu, unde poposește însă pentru scurt timp. Reîntors acasă, peste câțiva ani, prin 1853-1854, este înscris la Școala Domnească din Târgu-Neamț, unde îl are ca învățător pe originalul călugăr Isaia Teodorescu, eroul din **Popa Duhu**. Împlinise vârsta de patrusprezece ani. În scriptele școlii figura cu numele de **Ștefănescu Ion**. În 1854 cere mamei sale să-l ducă la "școala de catiheți", recent înființată la Fălticeni, condusă de N. Conta, unchi al filosofului **Vasile Conta**. Aici se produce iarăși o schimbare de nume: "Nică lui Ștefan a Petrei" e menționat în școală cu patronimicul, păstrat pentru toată viața, de **Ion Creangă**. E dificil de presupus cât și ce a învățat la această "fabrică de popi", dar în **Amintiri** modul de studiu de la Fălticeni e evocat printr-o perspectivă caricaturizantă, pe cât de verosimile ar părea, desigur, reconstituirile proprii unei opere de ficțiune.

Desființându-se școala lui N. Conta spre primăvară, Creangă a fost trecut printre cei dintâi zece "clerici pregătiți și cu talente" cărora li se dădu sfatul și recomandarea de a merge în toamna următoare la Seminarul teologic "Veniamin Costache" de la Iași, ceea ce s-a și întâmplat, la îndemnurile părinților, dar cu inima îndoită și cu presentimentul îndepărtării pentru cine știe cât timp de locurile natale. Ținându-se seama de cât studiase la Fălticeni, la Seminar, a fost înscris în clasa a doua, astfel că, la sfârșitul anului școlar 1858, era absolvent al primelor patru clase, cu calificativele "bun", "foarte bun" și "eminent". În 1859, Ștefan a Petrei murea departe de ai săi, pe moșia Făcăuții din județul Iași. Smaranda, copleșită de griji, fiind și bolnavă de epilepsie, a mai trăit vreo șase ani, fiindcă în 1865 Ion Creangă amintea de moartea ei ca de un fapt recent. Între timp, terminându-și studiile din primul ciclu seminarial, Creangă părăsește ideea urmării ciclului superior, gândindu-se la posibilitatea de a deveni diacon.

Înainte de douăzeci de ani, se căsătorește cu Ileana, fata preotului Ioan Grigoriu din Iași, de la biserica "Patruzeci de Sfinți". La 26 decembrie 1859 este hirotonisit diacon la biserica "Sfânta Treime" din Iași.

Scanned with OKEN Scanner

Treptat, după relațiile tot mai încordate cu autoritățile clericale, învinuit mereu de nesupunere, Creangă se înscrisese prin septembrie 1858 la **Școala preparandală**, un fel de "fabrică de învățători" improvizată. Se mută la Mănăstirea Golia și, auzind de venirea lui Maiorescu la **Școala Normală de la Trei Ierarhi**, Creangă este admis din 8 ianuarie 1864 să urmeze cursurile acestei școli. Cursurile lui Maiorescu au constituit pentru Creangă o mare revelație, precum și tot ce se mai preda la Școala Normală. Dovedește sârguință și îi este remarcată foarte repede vocația pedagogică. Primește o suplinire la clasa I a Școlii de aplicație, unde printr-un decret din 2 noiembrie 1864, este titularizat pe un post la această școală, de-abia după absolvirea anului întâi de studiu.

1866 – 1875 - Aflat în situația de a deține două posturi, aparținând și clerului, nu doar învățământului, Creangă începe să se poarte tot mai "laic". Devine preocupat de alcătuirea unui manual didactic ce va apărea în 1868 sub titlul **Metodă nouă de scriere și citire pentru uzul clasei I primară**. Se mută în postul de institutor la Școala primară de la Trei Ierarhi, "Școala succursală de băieți nr. 1". În 1871, în colaborare cu C. Grigorescu și V. Răceanu, elaborează **Învățătoriul copiilor ...** La școală rapoartele de la inspecții apreciau priceperea și conștiinciozitatea activității lui. După mai multe conflicte cu Mitropolia de Iași, la 15 iunie 1872 Ion Creangă "este exclus dintre clericii altarului", și "prin pierderea demnității sale de preot, nu poate să mai fie nici institutore în corpul didactic". În 1872, după ce înfruntă ostilitățile autorităților ecleziastice ale vremii, care îl exclud din diaconie, Ion Creangă publică în **Noul curier român** din Iași, două articole: **Misiunea preotului la sate** (19 febr.) și **Iezuitismul în România** (8 aprilie), ambele semnate: **Preot Ion Creangă**! Primul dintre aceste două articole a fost reprodus de B. P. Hasdeu în publicația **Columna lui Traian** (7 martie 1872), prin care Ion Creangă va susține ca preoții rurali să urmărească, printre misiunile lor cele mai înalte, realizarea **culturii națiunii**. Între timp, Creangă audiază, "prelecțiunile populare" organizate de **Junimea**, pe cele ținute de Maiorescu în special, contribuie la elaborarea mai multor ediții de manuale școlare, a căror importanță crește, în timp, prin includerea în paginile lor a unora dintre poveștile sale (**Inul și Cămeșa, Poveste, Pâcală, Acul și barosul** și **Ursul păcălit de vulpe**). După suspendarea din funcția de diacon și după destituirea din învățământ, în timpul ministeriatului generalului Christian Tell, Creangă se mută, spre sfârșitul anului 1872, la marginea Țicăului din Iași, își deschide un debit de tutun, obligat fiind să-și câștige existența. Acestor greutăți li se alătură neînțelegerile cu soția și cere tribunalului civil o decizie privind despărțirea de aceasta, care îl părăsise "de șase ani de zile". În 5 septembrie 1873, primi câștig de cauză, inclusiv copilul, pe Constantin. Spre a-și întregi noua "gospodărie", aduce la bojdeucă o fată, pe Tinca Vartic, cu care va trăi, fără vreo legalizare a situației, până la sfârșitul vieții.

1874 – Este reîncadrat în învățământ, odată cu venirea lui Maiorescu la conducerea ministerului. Acesta îi dădu la începerea anului școlar 1874-1875 un post de institutor la Școala de băieți nr. 2 din Păcurari, ajungând, cu vremea, un institutor celebru, iubit de copii.

1875 – 1879 - Ajuns la vârsta de treizeci și opt de ani, Creangă se înfățișează celor care îl cunoșteau drept un mare scriitor, dar geniul creator al lui Creangă a fost întreit de M. Eminescu, pe atunci revizor școlar la Iași și Vaslui. Eminescu descoperi darurile de povestitor ale humulesteanului cu

Scanned with OKEN Scanner

prilejul unor consfătuiri cu învățătorii pe care le organizase către sfârșitul lui iulie 1875. Cei doi se împrieteniră și înrâurirea lui Eminescu rămâne astfel hotărâtoare pentru destinul scriitoricesc al lui Creangă. Nu mult după ce s-au cunoscut, povestitorul este introdus de către poet în cenaclul Junimii, inaugurându-și ciclul de **Povești** cu lectura povestirii **Soacra cu trei nurori**. Scrierea a fost de îndată publicată de către Iacob Negruzzi în numărul din 1 octombrie 1875 al **Convorbirilor literare**. Au urmat, cu același succes la citirea în cenaclu, toate celelalte povești, publicate, până în 1878, în **Convorbiri literare**, alături de alte povestiri cu desfășurare nuvelistică precum e **Moș Nichifor Coțcariul** (**Capra cu trei iezi**, decembrie 1875; **Punguța cu doi bani**, ianuarie; **Dănilă Prepeleac**, martie; **Povestea porcului**, iunie 1876; **Moș Nichifor Coțcariul**, ianuarie; **Povestea lui Stan Pățitul**, aprilie; **Povestea lui Harap-Alb**, august; **Fata babei și fata moșneagului**, septembrie 1877; **Ivan Turbincă**, aprilie; **Povestea unui om leneș**, 1878). După trei ani, apar în **Convorbiri literare** primele două părți din **Amintiri din copilărie** (ianuarie, aprilie 1881) și **Popa Duhu** (noiembrie 1881).

Partea a III-a din **Amintiri** se publică în numărul din 1 martie 1882 al revistei junimiste, pentru ca un an mai târziu să apară anecdota **Cinci pâini** (în numărul de la 1 martie). În 1880, "Albumul macedo-român" îi publică **Moș Ion Roată**, iar pentru "Almanahul societății academice social-literare, "România Jună" trimitea istorisirea **Ioan Roată și Vodă Cuza** (1883), reprodusă în **Convorbiri literare** (iunie 1883).

1877 – Pe când lucra la homerica "poveste" despre **Harap Alb**, suferă prima criză de epilepsie. Spre sfârșitul anului, M. Eminescu, prieten și sprijin apropiat al scriitorului, pleacă la București, să lucreze la **Timpul**. În două scrisori trimise celui pe care de atunci îl considera "cel mai mare poet al românilor" institutorul-scriitor îi împărtășea poetului-gazetar că despărțirea de el îi umple sufletul de "multă scârbă și amăreală", implorându-l cu o mare și sinceră tulburare de suflet: "Vino, frate Mihai, vino, căci fără tine sunt străin".

1882 – În septembrie, participă la ședințele "Consiliului general de instrucțiune", susținând ideea ca predarea limbilor franceză și germană să fie obligatorie. La această sesiune, Ion Creangă este ales în comisia ce urma să studieze și să completeze proiectul de regulament în legătură cu revizuirea manualelor școlare.

1884 – **1889** - Boala "fratelui Mihai" va contribui tot mai adânc la agravarea propriei sale dispoziții, când îndeletnicirile scrisului și grijile școlii le înlocuise cu problemele pe care i le ridica starea de sănătate, tot mai gravă. În 15 mai 1885 îi scria cu amară ironie lui Iacob Negruzzi, care-i tot cerea "colaborări", că sănătatea nu-l iartă, dar că, "încurajat de d-voastră, voi mai încerca a scrie câte ceva", fără a preciza și termenul de predare, "căci știți d-voastră tare bine că aceasta e treabă de gust, nu de silință". După ce Negruzzi se stabilea în București, ducând și revista "Junimii" cu el, Creangă îi adresa lui Maiorescu o scrisoare (19 sept. 1887), cu multe accente nostalgice după acele timpuri ce au fost, fără întoarcere: "vinerea trecută, în 18 spre 19, m-am culcat iarăși afară după obicei și pe la câte oare oi fi adormit nu știu, dar știu că am adormit gândindu-mă cu jale mare la societatea "Junimea" și ce mai este ea acum! la bietul Eminescu și ce mai este el acum! la Gheorghe Scheleti, Lambrior, Conta și unde sunt ei acum". În martie 1887, participă la al IV- lea "Congres al Corpului didactic", ținut la Iași, unde s-a dezbătut și problema unui învățământ modern pentru fete.

Scanned with OKEN Scanner

Prin 1888, povestitorul citea în cenaclul lui N. Beldiceanu, din jurul **Contemporanului**, de la Iași, partea a IV-a a **Amintirilor din copilărie**, publicate integral, în volumul al doilea al ediției de la Iași (1892).

1887 – Renunță la învățământ și solicită pensionarea. Boala i se agravează. Îndeosebi după ce auzi de moartea lui Eminescu, Creangă răspundea la întrebările despre sănătate ale prietenilor că "de-acu nu-i mult până de-parte".

1889 – La 31 decembrie, în noaptea de Anul Nou, povestitorul se stinge din viață. "Marți, 2 ianuarie ora 1 precis", Ion Creangă era coborât în gropnița ce i se hotărâse la "Eternitatea" - Iași. Memoria dascălului este elogiată de institutorul Toma Săvescu, iar Eduard Gruber face elogiul scriitorului dispărut.

"Creangă este o expresie monumentală a naturii umane în ipostaza ei istorică ce se numește poporul român, sau, mai simplu, e poporul român însuși, surprins într-un moment de genială expansiune. Ion Creangă este, de fapt, un anonim".
(G. Călinescu, **Ion Creangă. Viața și opera**, București, E.P.L., 1964)

Data nașterii lui Ion Creangă

Asupra datei de naștere a lui Ion Creangă se menține și astăzi o oarecare incertitudine. Cauza obiectivă a acestor imprecizii trebuie căutată în faptul că până în vremea lui Al. I. Cuza n-au existat documente oficiale de evidență a populației, singura instituție care înregistra nașterile, căsătoriile și morțile fiind doar biserica, iar mitricile acesteia adeseori fie că au dispărut, fie că se dovedesc incomplete sau inexacte.

Cei mai mulți cercetători și istorici literari au acceptat data de **1 martie 1837**, consemnată de Creangă însuși într-un **Fragment de biografie:** "Sunt născut la 1 martie 1837 în satul Humulești, județul Neamțului, Plasa de Sus, din părinți români..." Alți istorici și critici literari (G. Munteanu, Petru Rezuș etc.) au acceptat data de **10 iunie 1839** pe baza mitricei descoperite și publicate de Gh. Ungureanu (Ion Creangă, **Documente**, București, 1964, p. 31-32): "...cei născuți în satul Humulești, moșia mănăstirii Neamț, din Ocolul de Sus, ținutul Neamț, luna iunie... la zece a lunii...". Această dată este menționată și de G. Călinescu, T. Vianu și Vl. Streinu ca probabilă alternativă a celei dintâi. Unul din argumente pentru a opta pentru data de 10 iunie 1839 îl constituie valoarea de document real al catastifului bisericesc, cât și faptul că scriitorul însuși, în diverse împrejurări, și-a comunicat vârste care nu dădeau constant același an de naștere: "Creangă nu știe niciodată bine câți ani are și se contrazice de la mână până la gură" (G. Călinescu). În 1859, de exemplu, când, din dorința de a primi aprobare de căsătorie și hirotonisire, el se declară de "24 de ani trecuți" (deci s-ar fi născut în 1835).

La 21 august 1859, în mărturia preotului de la biserica Patruzeci de Sfinți din Iași, el apare de 23 de ani (deși, de fapt, avea 22 de ani și patru luni). Pe "Lista Candidaților de la Școala preparandală din Eși", scrisă de T. Maiorescu însuși, la 10 februarie 1864, se consemnează în dreptul lui I. Creangă vârsta de 27 de ani. Peste doi ani, în situația corpului didactic al Școlii primare de băieți "trei Ierarhi" din Iași, scriitorul apare în vârstă de 29 de ani, în amândouă cazurile, deci, anul de naștere fiind 1837, adică anul pe care îl consemnează el însuși, în notele autobiografice. Scrise într-un moment al vieții când nu avea nici un motiv să-și contrafacă biografia, adevărul acestor date ar fi greu de refuzat.

Scanned with OKEN Scanner

Se crede că documentul descoperit la Arhivele Statului din Iași ar fi doar o copie după mitrica originală și nu ar inspira prea multă încredere, erorile, confuziile și neglijențele apărând în multe locuri.

În "Albumul" Junimii din aprilie 1878, se poate citi:"Ioan Creangă, 1875 (anul intrării în societate). 1837, mart. 1 (luna, anul, ziua nașterii), Humulești". Anunțul mortuar indică fără echivoc același an 1837: "ION CREANGĂ. Profesor în vârstă de 52 de ani după o lungă suferință a încetat din viață în ziua de 31 decembrie".

Aceste argumente susțin ziua de **1 martie 1837** ca dată a nașterii marelui povestitor.

*

* *

FRAGMENT DE BIOGRAFIE

"SUNT NĂSCUT LA 1 MARTIE 1837 în satul Humulești, județul Neamțului, plasa de sus, din părinți români: Ștefan a lui Petrea Ciubotariul din Humulești și soția sa Smaranda, născută David Creangă, din satul Pipirig, județul Neamțului.

Întâi și-ntâi, am început a învăța cruce-ajută, după moda veche, la școala din Humulești, o chilie făcută cu cheltuiala sătenilor, prin îndemnul și osârdia părintelui Ioan Humulescu, care avea o mână de învățătură, un car de minte și multă bunătate de inimă, Dumnezeu să-l ierte! Poate să fi fost de vreo unsprezece ani când am început a învăța. Știu că eram atunci un băiet sfrijit, prizărit și fricos și de umbra mea.

Dascălul nostru era un holtei frumos, zdravăn și voinic și-l chema Vasile a Vasilicăi. El era și dascălul bisericii din sat. Un sorcovăț nemțesc plătea tata pe lună dascălului ca să mă învețe. Și pe atunci îmi ziceau în sat și la școală: Ionică a lui Ștefan a Petrei. Peste vrun an, vornicul prinzând la oaste cu arcanul pe bădița Vasile, dascălul nostru, școala a rămas pustie, iară noi școlarii, cari eram peste patruzeci la număr, ne-am împrăștiet pe la casele noastre. După vrun an iarăși s-a deschis școala. Dar dascălul Iordache fiind cam chilaciu, a început a ne ridica de urechi la fârta deasupra ușei, și a ne prea îndesi la spinare cu Sfântul Neculai, un bici de curele făcut și dăruit școalei de moș Fotea, cojocariul satului. Și așa; de unde până atunci mă duceam cu drag la școală, am început a umbla haciu-marginea; o zi mă duceam, două nu, dar tot deprinsesem a ceti oleacă.

Tata nu știa carte de feliu și nici mult haz nu făcea de dânsa. El cam des îmi zicea: logofete brânză-n cui, lapte acru-n călimări, cam prea te codești la treabă; mă tem că de atâta cărturărie n-a avea cine să ne tragă ciubotele. Dar mama, luând sama cum învățam eu, ajunsese a ceti la ceaslov mai bine decât mine și se bucura grozav când vedea că mă trag la carte. Din partea tatei puteam să rămân cum era mai bine. "Nică a lui Ștefan a Petrei" om de treabă și gospodariu în sat la Humulești. Mama însă era în stare să toarcă-n furcă și să învăț mai departe. Dar ce să mai învăț la Humulești? căci în biserică ceteam și cântam pe dinafară toate troparele ca și dascălul Iordache.

Într-o zi, așa prin câșlegile Crăciunului, aproape de cârnileagă viind bunicu-meu David Creangă din Pipirig pe la noi, m-a luat și m-a dus la munte în școala lui Alecu Baluș din satul Broșteni, județul Suceava și m-a așezat în gazdă cu toată cheltuiala lui la una Irinuca, care avea două capre pline de râie. De aice urmam la școală, și ori s-a prins cartea de mine ori nu, dar râia căprească știu că s-a prins.

Aproape de Florii, profesorul Nanu mi-a dat drumul acasă și de la Broșteni

am venit cu niște plutași pe Bistrița, la Borca. De la Borca, cu o rudă a mea, pe Plaiul Bătrân în Pipirig și din Pipirig la Humulești. Și când m-au văzut tata și mama tuns chilug și plin de râie, bucuria lor n-a fost proastă. Ce să facă? Au început a mă scălda ba cu leșie de ciocălăi, ba cu usuc de lână, ba a mă unge cu dohot și-ntr-o săptămână m-au izbăvit de podoabă. Dar și eu le-am tras în ziua de Paști un "Îngerul a strigat" la biserică, de-au rămas toate babele din sat cu gura căscată la mine, iar fetele numa-și dau ghiont una alteia, văzând ce poate acum Nică a lui Ștefan a Petrei! Dascălul Iordache rămăsese acum pe jos, era a cincea roată la car. Biata mamă, crezând că am să ies un al doilea Cucuzel, s-a pus cu rugăminte pe lângă tata și m-a dat să învăț psaltichie la un psalt de la biserica Adormirea din Târgul Neamțului, peste baltă la vreo două zvârlituri de piatră departe de satul nostru. Trei husăși plătea acum tata pe lună pentru mine. O iarnă am învățat și la această școală, căci iarna ce mai puteam învăța, iar vara nu făceam purici mulți pe la școală, trebuia s-ajut acasă: la tras în pieptănuși, la nevedit, la făcut țevi cu sucala și la tors cu roata. Câte trei-patru ocă de canură torceam pe zi, mă întreceam cu fetele cele mari din tors și ele din răutate mă porecleau "Ion Torcălău".

(Publicată în vol. **Scrierile lui...**;I., prefață de A. D. Xenopol, biografie de Gr. I. Alexandrescu, Iași, 1890, cu următoarea notă: "Această biografie scrisă de însuși Ion Creangă s-a găsit între hârtiile lui. După cum se vede ea este o prescurtare a **Amintirilor din copilărie**".)

AMINTIRI DIN COPILĂRIE

III

- Nu mi-ar fi ciudă, încaltea, când ai fi și tu ceva și de te mieri unde, îmi zice cugetul meu, dar așa, un boț cu ochi ce te găsești, o bucată de humă însuflețită din sat de la noi, și nu te lasă inima să taci, asurzești lumea cu țărăniile tale!

- Nu mă lasă, vezi bine, cugete, căci și eu sunt om din doi oameni; și satul Humulești, în care m-am trezit, nu-i un sat lăturalnic, mocnit și lipsit de privelișteа lumii, ca alte sate; și locurile care încunjură satul nostru încă-s vrednice de amintire. Din sus de Humulești vin Vânătorii Neamțului, cu sămânță de oameni de aceia care s-au hărțuit odinioară cu Sobietzchi, craiul polonilor. Și mai din sus, mănăstirile Secul și Neamțul, altădată fala bisericei române, și a doua vistirie a Moldovei. Din jos vin satele Boiștea și Ghindăoanii, care înjugă numai boi ungurești la carăle lor; unde plugurile rămân singurele pe brazdă în țarină, cu săptămânile, prisăcile fără prisăcar, holdele fără jitar, și nime nu se atinge de ele; iar oamenii din aceste sate nu știu ce-i judecata. Aproape de Boiște vine satul Blebea, care mai mult de jumătate, după ce-și scapă căciula pe baltă, zice: "Să fie de sufletul tatei!".

Înspre apus miază-zi vin mănăstirile: Agapia, cea tăinuită de lume; Văraticul, unde și-a petrecut viața Brancoveanca cea bogată și milostivă, și satele Filioara, hățașul căprioarelor cu sprâncene scăpate din mănăstire; Bălțătești cei plini de salamură, și Ceahlăiești, Topolița și Ocea, care alungă cioara cu perja-n gură tocmai dincolo, peste hotar; iar spre crivăț, peste Ozană, vine Târgul Neamțului, cu

mahalalele Pometea de sub dealul Cociorva, unde la toată casa este livadă mare: Ţuţuienii, veniţi din Ardeal, care mănâncă slănina râncedă, se ţin de coada oilor, lucrează lâna şi sunt vestiţi pentru teascurile de făcut oloiu; şi Condrenii, cu morile de pe Nemţişor şi piuăle de făcut sumani. Iar deasupra Condrenilor, pe vârful unui deal nalt şi plin de tihărăi, se află vestita Cetatea Neamţului, îngrădită cu pustiu, acoperită cu fulger, locuită vara de vitele fugărite de strechie şi străjuită de ceucele şi vindereii care au găsit-o bună de făcut cuiburi într-însa.

Dar asta nu mă priveşte pe mine, băiet din Humuleşti. Eu am altă treabă de făcut; vreau să-mi dau samă despre satul nostru, despre copilăria petrecută în el, şi atâta-i tot.

Câţi domnitori şi mitropoliţi s-au rânduit la scaunul Moldovei, de când e ţara asta, au trebuit să treacă măcar o dată prin Humuleşti spre monăstiri. Apoi, unde pui cealaltă lume care s-a purtat prin satul nostru, şi tot lume mai mult bogată şi aleasă. Mă rog, la Monăstirea Neamţului: icoană făcătoare de minuni, casă de nebuni, hram de Ispas şi iarmaroc în târg, tot atunci; apoi tot pe aici, treacăt spre iarmaroace: la Peatră de Duminica-Mare, şi la Folticeni de Sânt Ilie; la Secu, hram de Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul; la Agapia-n deal, hram de Schimbarea la faţă; la Agapia-n vale, hram de Sfinţii voievozi; şi la Varaticu, hram de Sântă Măria mare. Lume şi iar lume!

Şi câte târnosiri şi sfinţiri de biserici din nou, şi câte soboare şi revizii de feţe bisericeşti şi politiceşti, şi câţi străini din toată lumea, şi câte inimi purtate de dor, şi câte suflete zdrobite şi rătăcite n-au trecut prin satul nostru spre monăstiri? Lume, lume şi iar lume!

Şi câte oştiri străine şi o droaie de cătane călări, tot nemţi de cei mari, îmbrăcaţi numai în fir, au trecut în vremea copilăriei mele, cu săbiile scoase, prin Humuleşti, spre monăstirile de maice, după Nataliţa cea frumoasă!

Şi au făcut nemţii mare tărăboi prin monăstiri, şi au răscolit de-a fir-a-păr toate chiliile maicelor, dar n-au găsit-o, căci beciu privighitorului Parvu din Târgul Neamţului putea să tăinuiască, la nevoie, o domniţă. Şi noroc de vărăticene, care au ştiut a-i dămoli, luându-i cu binişorul şi a-i face să-şi bage săbiile în teacă, spuindu-le că cei ce scot sabia, de sabie vor pieri!

Dar ce-mi bat eu capul cu craii şi cu împăraţii, şi nu-mi caut de copilăria petrecută în Humuleşti şi de nevoile mele? Aşa era cu cale să fac, de la început, dar am ţinut să arăt că humuleştenii nu-s trăiţi ca în bârlogul ursului, ci cu fericirea de a vedea lume de toată mâna.

La 1852, în ziua când s-a sfinţit paraclisul spitalului din Târgul Neamţului şi s-a deschis şcoala domnească de acolo, eu, împreună cu alţi băieţi, isonari ai bisericei, stam aproape de Ghica vodă, care era faţă la acea serbare, înconjurat de o mulţime de lume, şi nu ne mai săturam privindu-l. Şi el, frumos la chip şi blând cum era, văzându-ne pe mai toţi de-a rândul îmbrăcaţi cu cămeşuice cusute cu bibiluri şi albe cum e helgea, cu bondiţe mândre, cu iţari de ţigaie, şi încălţaţi cu opincuţe, spălaţi curat şi pieptănaţi, cu ruşinea zugrăvită în faţă şi cu frica lui Dumnezeu în inimă, aruncă o privire părintească spre noi, şi zise:

- Iată, copii, şcoala şi sfânta biserică, izvoarele mângâierii şi ale fericirii sufleteşti; folosiţi-vă de ele şi vă luminaţi, şi pre Domnul lăudaţi!

Aceste vorbe, rostite de gura domnească, au brăzdat adânc inima norodului adunat acolo, şi fără întârziere şcoala s-a umplut de băieţi doriţi de învăţătură, între care eram şi eu, cel mai bun de hârjoană şi slăvit de leneş; leneş fără pereche mă făcusem, căci mama, după câtă minte avea, nu se îndura să mă mai trimeată acum nici la o cofă de apă, numai să învăţ carte şi să mă fac popă, ca părintele Isaia Duhu, profesorul nostru.

Scanned with OKEN Scanner

Bun mai era și părintele Duhu, când se afla în toane bune, Dumnezeu să-l ierte! Pus-a el băieții în rânduială, cum nu mai văzusem până atunci; cumpăra-ni el vara, din banii săi, coșe de zmeură și fel de fel de puricale, de ni da să mâncăm, și mai în toată sâmbăta ne încărca în o droagă de-a Monăstirii Neamțului și ne ducea la stăriție, să dăm esamen dinaintea starițului Nionil, un bătrân olog, care ne sfătuia cu duhul blândeței să ne ținem de ceaslov și psaltire; căci toate celelalte învățături, zicea el, sunt numai niște ereticii care mai mult amărăsc inima și tulbură sufletul omului. Dar fost-a scris părintelui Duhu să nu asculte în totul sfaturile cuviosului stariț, ci să ne învețe și câte oleacă de aritmetică, de gramatică, de geografie și din toate câte ceva, după priceperea noastră.

Odată, venind părintele Duhu supărat foc de la monăstire, ne dete la regula de trei tema următoare:

- Dacă o para luată pe nedreptul îți mănâncă o sută drepte, apoi șase mii de lei (leafa mea pe an), care mi-a oprit-o starițul Nionil, pe nedreptul, câte parale drepte vor mânca de la Monăstirea Neamțului?

- Douăzeci și patru de milioane de parale, cinstite părinte, sau șase sute de mii de lei, răspunse unul dintre noi, cu crida la tabelă.

-Ia să-mi facă Nică Oșlobanu încredințarea, zise părintele Duhu.

Nică Oșlobanu, ca de obiceiu, se scoală în picioare, cât mi ți-i melianul, și se roagă de iertare, spuind că-l doare capul. Și atunci, nu știu cum îi cade un urs mare din sân și de-a dura prin clasă; nu de cei pe care-i joacă ursarii, ci de mămăligă, umplut cu brânză, rotund, prăjit pe jaratic și bun de pus drept inimă, când ți-i foame. Băieții dau să-l prindă, Oșlobanu se aruncă în mijlocul lor să și-l ieie, și se face o chirfosală ș-un râs în școală din pricina ursului celuia, de-i poznă! Atunci, parcă-l văd cum s-a plesnit părintele Duhu cu palma peste frunte, zicând c-un oftat adânc:

- Pesemne păcatele mele cele mari și grele m-au aruncat și aici, să învăț niște țopârlani sălbatici. Mai fericit erai de o mie de ori să paști porcii la Cogeasca Veche, Isaie, decât să mai fi ajuns și zilele aceste! Iar tu moglanule de Oșlobene, care te robești pântecului și nu-ți dai cătuși de puțină osteneală minții, te-i face popă, ca tată-tău, când s-or pusnici toți bivolii din Monăstirea Neamțului! ...

Oșlobanu, prost, prost, dar să nu-l atingă cineva cu cât e negru sub unghie, că-și azvârle țărână după cap, ca buhaiul. Cum se duce sara acasă - și spune tătâne-său ce a zis părintele Isaia. Ș-apoi las' pe popa Niculai Oșlobanu, căci el nu prea știe multe; slujește câte trei liturghii pe zi și pomenește la hurtă: pe monahi și ieromonahi, pe stariți, pe mitropoliți și pe soțiile și copiii lor, de le merge colbul...

Într-o dimineață, n-are ce lucra părintele Duhu? Iè pe Teofan, alt călugăr de la spital, și se duc împreună la biserica Sfântului Lazăr de sub dealul Cetății. Și cum intră în biserică, încep a căuta pricină părintelui Oșlobanu, care slujea, că nu se ține de tipic.

- Tipic, boaite fățarnice? Ia să vă dau eu tipic, zise părintele Oșlobanu, lăsând sfintele acolo. Ne-ați luat cu șmichirie pe marele mucenic Dimitrie, izvorâtorul de mir, și ne-ați dat, în locul acestui sfânt vestit, pe Lazăr, (...) care tot moare și iar învie, și învie și iar moare, de numai știe nime de numele lui. Acesta-i hram? Și după ce ne-ați calicit, luându-ne moșia și închizându-ne biserica cu zid, închideți acum în ciudă și poarta spitalului; ba până și clopotele ni le-au oprit de tras cânerii de doftori, tot din pricina voastră, de ni s-au împrăștiet poporănii; nici chioară de babă nu mai dă pe la biserică! Și încă una: de șeizeci și mai bine de ani, de când slujesc preuția, voi aveți să mă învățați tipicul, pui de năpârcă ce sunteți? Ia stați oleacă să vă scot eu gărgăunii din cap!...

Și zvârr! cu pravila cea mare după călugări. Apoi, umflând un sfeșnic zdravăn de alamă, după dânșii să-i afurisască!... Și, na! părintele Duhu și Teofan și-au prăpădit papucii, fugind mai mult pe brânci decât în picioare; chiar după tipic!

A doua zi, Nică Oșlobanu ca mai ba să deie pe la școală; dar nici părintele Duhu pe la biserica Sfântului Lazăr, că l-ar fi pironit părintele Oșlobanu pe cruce și l-ar fi pus în podul bisericei, spre păstrare, cu parte din icoanele rămase aici de la Cetatea Neamțului.

Și mi se pare că avea mare dreptate bietul bătrân, căci în locul bisericii Sfântul Lazăr fusese altă biserică, de lemn, al cărei hram era Sfântul Dimitrie, făcută și înzestrată cu moșie de Vasile Lupu-voievod, ca și cea de la noi din Humulești. Însă Monăstirea Neamțului, bună mehenghe, când a făcut spitalul din Târgu Neamțului, face și biserica Sfântului Dumitru de peatră, îi schimbă hramul, numind-o Sfântul Lazăr, o închide cu zid în cuprinsul spitalului și hramul Sfântului Dumitru l-a pus la paraclisul de la spital. Iar moșia preuților a păpat-o ca și pe moșia Humulestii. Și de aici supărarea părintelui Oșlobanu ajunsese la culme; să nu vadă sămânță de călugăr pe la biserica lui, că-i potopește! Ca prin urechile acului de n-a făcut mucenic pe părintele Duhu, în locul Sfântului Dumitru, izvorâtorul de mir.

Peste câteva zile după asta, auzim că Nică Oșlobanu s-a dus să învețe la școala catihetică din Folticeni, vorbă să fie! Văru-meu Ion Mogorogea, Gâtlan, Trăsnea și alți cunoscuți ai mei se dusese tot acolo mai de demult; bineînțeles, pe socoteala pungei părinților lor. Și eu, rămâind fără tovarăși de ispravă, și mai dându-mi și părintele Isaia un pui de bate, așa din senin, cihăiam pe mama să se puie pe lângă tata, ca' doar m-a da și pe mine la catihet, măcar că eram un ghibirdic și jumătate.

Galbeni, stupi, oi, cai, boi și alte bagateluri de-alde aceste, prefăcute în parale, trebuia să ducă dascălii pocloп catihetului de la fabrica de popi din Folticeni; ș-apoi lasă-te în **conta** sfinției sale, că te scoate poponeț, ca din cutie... Pentru mine însă numai două merțe de orz și două de ovăs a dat tata cui se cuvine, de am fost primit în Folticeni, căci școala era numai de mântuială; boii să iasă!

Ajungând acolo toamna târziu, m-am așezat în gazdă la Pavel ciubotarul din ulița Rădășenii, unde erau și ceilalți tovarăși ai mei. Catihetul, care făcea ziua noapte și noaptea zi, jucând stos, rar venea pe la școală. Noi, dacă vedeam așa, ne duceam și mai rar; dar nebunii știu că făceam de-ajuns!

Pavel era holteiu, și casa lui destul de încăpătoare: lăiți și paturi de jur împrejur; lângă sobă, altul, și toate erau prinse. Iară gazda, robotind zi și noapte, se proslăvea pe cuptor, între șanuri, calupuri, astrăgaciu, bedreag, dichiciu și alte custuri tăioase, muscheà, piedecă, hască și clin, ace, sule, cleste, pilă, ciocan, ghinț, piele, ață, hârbul cu călacan, clei și tot ce trebuie unui ciubotar.

Cu noi ședea și Bodrângă, un moșneag fără căpătâiu, însă de tot hazul. Pentru puțină mâncare și câte oleacă de pașcă de cea de trei ocă la para, slujea toată casa: tăia lemne, ațâța focul, aducea apă, mătura, ne spunea la povești nopți întregi, șezând cu nasul în tăciuni, și ne cânta din fluier: Doina care te umple de fiori, Corăbiasca, Măriuța, Horodinca, Alivencile, Țiitura, Ca la ușa cortului, hori și alte cântece sculățele ca aceste, de jucam până ce asudau podelele și ne sărea talpele de la ciubote cu călcâie cu tot, că doar acum o dădusem și eu pe ciubote. Și din pricina lui Pepelea de moș Bodrângă, Pavel mai nu le putea dovedi din cârpit; ba și el, uneori, sărindu-și din minți, își rupea ciubotele ferfeniță, jucând împreună cu noi.

O dată venise lui Oșlobanu rândul să cumpere lemne; și așa, cu toată cărpănoșia lui, iese câne-cânește în medean, aproape de gazda noastră, și găsește

un țăran de la Sasca, pare-mi-se, ori de la Baia, cu un car încărcat cu lodbe de fag.

- Cât cei pe car, bade? zise Oșlobanu, căruia nu-i era a cumpăra lemne, cum nu mi-e mie acum a mă face popă.

- Trei husăși, dascăle.

- Ce spui, bădișorule, pentru un braț de lemne? Da'că le duc în spate pe toate odată păn-acasă.

- Dacă le-i duce, dascăle, ți le dau degeaba.

- Zău, nu șuguiești, bade?

- Nici o șagă, dascăle; să vedem cum le-i duce, și halal să-ți fie!

Oșlobanu iè atunci lemnele din carul omului câte unul-unul și le razămă în picioare lângă brațu-i; după aceea descinde brâul de pe lângă sine și le împrejură, legându-le frumușel, să nu se hrentuiască; apoi, săltându-le și aburcându-le cam anevoie, le umflă-n spate, și la gazdă cu dânsele. Un băietan nebunatic de-alăturea, văzând asta, zise cu glas mare:

- Dascăle-Trascăle, be-he-he! dracu să te iè!

Iar țăranul, făcându-și cruce, a rămas cu gura căscată, fără să blestească un cuvânt.

Acum nu vă mai spun cât era de încărcat carul cu lemne, care, la așa loc, ținea pe vremea aceea șepte lei și jumătate, și cât era de mare și de tare Nică Oșlobanu și alți vro șeizeci ca dânsul, între care mulți, lăsându-și nevestele câte cu doi-trei copii acasă în crierii munților, venise la Folticeni să se pricopsească de învățătură...

Ș-apoi carte se învăța acolo, nu glumă! Unii cântau la psaltichie, colea, cu ifos:

Ison oligon, petasti,
Două chendime, homili

până ce răgușeau ca magarii; alții dintr-o răsuflare, spuneau cu ochii închiși cele șapte taine din catihisul cel mare. Gâtlan se certa și prin somn cu uriașul Goliat. Mușteciosul Davidică de la Fărcașa, până tipărea o mămăligă, mântuia de spus pe de rost, răpede și fără greș, toată istoria **Vechiului Testament** de Filaret Scriban, împărțită în perioade, și pronumele conjunctive de dativ și acuzativ din gramatica lui Măcărescu:

"Mi-ți-i, ni-vi-li, me-te-îl-o, ne-ve-i-le; me-te-îl-o, ne-ve-i-le, mi-ți-i, ni-vi-li".

Ce a fi aceea, ducă-se pe pustii! Uniia dondăneau ca nebunii, până-i apuca amețeala; alții o duceau numai într-un muget, cetind până le perea vederea; la uniia le umbla buzele parcă erau cuprinși de pedepsie; cei mai mulți umblau bezmetici și stăteau pe gânduri, văzând cum își pierd vremea, și numai oftau din greu, știind câte nevoi îi așteaptă acasă. Și turbare de cap și frântură de limbă ca la acești nefericiți dascăli, nu mi s-a mai dat a vedè; cumplit meșteșug de tâmpenie, Doamne ferește! (...)

Însă veselia nu s-a închiet numai cu atâta; alta și mai și s-a început din capăt. N-apucase moș Bodrângă a lua fluierul de la gură și iaca ne trezim cu popa Buligă, ce-i ziceau și Ciucălău, din ulița Buciumenii, tămâiet și aghesmuit gata des-dimineață, Dumnezeu să-l ierte! Și cum ne binecuvântează, după obiceiul său, cu amândouă mânile, ca vlădicii, ne și trage câte un ibrișin pe la nas despre fata popei de la Folticenii Vechi: ba că-i fată cuminte, ba c-ar fi potrivită cu mine, ba că are să mi-o lege tată-său de gât, și câte ponosuri și tâlcuri de a lui popa Buligă cel buclucaș, păn-a început Gâtlan a-l lua cu măgulele, zicând:

- Ia las', las', cinstite părinte; nu mai umbla și sfinția ta cu scornituri de aceste chiar în ziua de lăsatul-secului. Mai cântă încaltea, moș Bodrângă, un răstimp, să ne veselim de ajuns, că părintele a fi bun și ne-a ierta!

Moș Bodrângă, de cuvânt; iar începe a cânta, și la joc, băieți! Popa Buligă, deși era bătrân, dacă vede că ni-i treaba de-așa, unde nu-și pune poalele antereului în brâu zicând:

- Din partea mea, tot chef și voie bună să vă dea Domnul, fiilor, cât a fi și-ți trăi!

Apoi zvârle potcapul deoparte, și la joc de-a valma cu noi, de-i pălălăiau pletele. Și tragem un ropot, și două, și trei, de era cât pe ce să scoatem sufletul din popă. Și așa l-am vlăguit, de-i era acum lehamete de noi. Dar vorba ceea: "Dacă te-ai băgat în joc, trebuie să joci!"

De la o vreme văzând bietul popă că s-a pus în cârd cu nebunii, începe s-o întoarcă la șurub:

- Mă așteaptă niște fii de duhovnicie, dragii mei, și trebuie să mă duc mort-copt, căci acesta ni-i plugul.

Pavăl, gazda noastră, și pune atunci un talger de uscături ș-o garafă cu vin dinaintea părintelui Buligă, zicând:

- Ia poftim, cinstite părinte, de-ți lua din masa noastră oleacă de gustare ș-un pahar, două de vin; ș-apoi vă-ți duce, dacă spuneți c-aveți așa de mare grabă.

Sfinția sa, nemaipuindu-se de pricină, încrucișază mânile după obicei, își drege glasul și spune cu smerenie;

- Binecuvântează, Doamne, mâncarea și băuturica robilor tăi, amin! După aceea ridică un pahar, zicând: Mă închin, băieți, la fața voastră, cu sănătate, ca la un codru verde! Când ne-a fi mai rău, tot așa să ne fie! Și dă paharul de dușcă; apoi încă vro două-trei și peste acele alte câteva! După aceea ne binecuvântează iar cu amândouă mânile, zicând: "Ei, băieți, de acum liniștiți-vă!" Și apoi ne lasă în pace și-și caută de drum. Însă noi, vorba ceea:

Nici toate ale doftorului,
Nici toate ale duhovnicului;
De ce petreci,
De ce ai mai petrece!

Cam pe înserate, ne luăm târâș, cu moș Bodrângă cu tot, și ne băgăm într-o cinstită crâșmă, la fata vornicului de la Rădășeni, unde mai multă lume se aduna de dragostea crâșmăriței decât de dorul vinului; căci era și frumoasă, bat-o hazul s-o bată! Ș-apoi, măritată de curând după un văduvoi bătrân ș-un "lă-mă, mamă", cum e mai bine de tras la om în gazdă. Crâșmărița, cum ne-a văzut, pe loc ne-a sărit înainte și ne-a dus deoparte, într-o odaie mare cu obloane la ferești și podită pe jos, unde eram numai noi înde noi și crâșmărița, când poftea, ca la casa ei.

Într-un colț al odăii, câteva merțe de fasole; în altul, sămânță de cânepă; în al treilea, o movilă de mere domnești și pere de Rădășeni, care trăiesc până pe după Paști; în al patrulea, mazăre și bob, despărțite prin o scândură lată, iar alături, niște bostani turcești; într-o putină, pere uscate și dulci ca smochinele; mai încolo, un teanc de chite de cânepă și de in; pe-o grindă, călepe de tort și lânuri boite fel de fel pentru scoarțe și lăicere; apoi călți, buci și alte lucruri, zăhăite prin cele poliți și colțare, ca la casa unui gospodar fruntaș de pe vremea aceea.

Și cum ne aflam noi în această binecuvântată casă, crâșmărița iute a lăsat obloanele în jos, a aprins lumânarea și, cât ai bate din palme, ni s-a înfățoșat cu o cană mare de lut, plină cu vin de Odobești; și turnând prin pahare, săreau stropii de vin de o șchioapă în sus, de tare ce era. Gâtlan, bun mehengiu, iè un pahar și-l întinde gazdei, zicând:

- Ia poftim, puiculiță, de cinstește dumneata întâi! Să vedem, poate c-ai pus

ceva într-însul.

Crâșmărița cea frumoasă, luând paharul, se închină la toți cu sănătate, râzându-i ochii, și după ce gustă puțin, se roagă să n-o zăbovim, că mai are și alți musterei și bărbatu-său nu poate dovedi singur. Dar ți-ai găsit! Noi, ațiindu-i calea, o pofteam cu stăruință să cinstească de la fiecare. Și ea tot ar fi stat mai mult cu noi, dacă n-am fi alungat-o prostește, mulțămindu-i câte c-o sărutare plină de foc!

- Așa-i tineritul ista, bată-l să-l bată! zise moș Bodrângă, șezând cucuiet pe niște buci și molfăind la pere uscate. Aveți dreptate, băieți, acum vi-i vremea.

- Și cum zici, moșule, răspunse crâșmărița, întrând atunci pe ușă c-o strachină de plăcinte fierbinți, c-o găină friptă, și puindu-le pe masă dinaintea noastră. Și, zău, mare pomană și-a făcut, căci eram flămânzi ca niște lupi.

După ce mântuim de băut cana ceea, ni se aduce alta, pentru care mulțămeam crâșmăriței tot cu sărutări, până ce se făcea că se mânie și iar fugea dintre noi. Mai pe urmă, iar venea și iar fugea, căci cam așa se vinde vinul, pe unde se vinde... Ori, mai știi păcatul? Poate că nici crâșmăriței nu-i era tocmai urât a sta între noi, de ne cerca așa des. La urma urmelor, unde nu-i dă și Trăsnea cel uricios un pupoi, fără veste. Căci la de-aceste, mai tot prostul se pricepe. Și atunci, crâșmărița cea frumoasă curat că s-a mâniet. Dar ce să-i facem? Vorba ceea: "În care cămeșă s-a mâniet, într-aceea s-a dezmâniè". Că altfel n-ai cum s-o ghibăcești.

De la o vreme, prinzând moș Bodrângă la curaj, să nu înceapă a cânta din fluier o Corăbiască de cele frământate în loc? Noi atunci, să nu ne întărtăm la joc? Și așa o ferbeam de tare, de nu ne ajungea casa, și dam chiorâș prin fasole, prin mazăre și bob, și sămânța de cânepă se făcea oloi, pârâind sub talpele noastre.

Cam pe după miezul nopții, văzând că moș Bodrângă ne-a părăsit, începem și noi a ne strecura câte unul, unul spre gazdă; eu, cu sânul încărcat de pere uscate, și cu-n bostan mare ce mi l-a dat crâșmărița, căci, pe cât era de frumoasă, pe atâta era și de darnică, mititica!... Și când ajung la gazdă, ce să vezi? Mai fiecare tovarăș al meu furluase câte ceva: unul mere domnești, altul pere de Rădășeni; moș Bodrângă pașlise o grămadă de buci pentru ațâțat focul, și Trăsnea, sămânță de cânepă. Iar Oșlobanu, cu ciubotele dintr-o vacă și cu talpele din alta, viind mai în urma tuturor, numai ce-l vedem că se pune cu creștetul pe pat și cu talpele în grindă, așa încălțat și îmbrăcat cum era; și ce să-ți mai vadă ochii? Să nu spun minciuni, dar peste o dimerlie de fasole i-au curs atunci din turetce, pe care de obicei le purta suflecate, iar atunci le desuflecase anume pentru trebușoara asta... Numai văru-meu, Ion Mogorogea, fecior de gospodar cinstit, nu luase nici un capăt de ață. Iar Zaharia lui Gâtlan se mulțămise cu-n sărutat din partea frumoasei crâșmărițe. Mare mângâiere pentru un băiet străin, în ziua de lăsatul-secului!... Și ia acum înțeleg eu că Gâtlan, căruia-i zicea în școală Zaharia Simionescu, a fost mai cuminte decât noi toți; căci el, din cele aduse de noi, s-a folosit; iară noi din fericirea lui - pace!

Ei, ei! toate bune și frumoase la vremea lor; dar de acum trebuie să ne mai punem și câte pe-oleacă de carte, căci mâne-poimâne vine vacanța de Crăciun și noi stricăm pânea părinților degeaba; nimic fără cheltuială, și banii nu se ieu din drum. Unul cu altul la un loc, aveam acum, la începutul postului, vro patru-cinci ulcioare de oloiu, trei-patru saci de făină de păpușoi, câteva ocă de pește sărat, perje uscate, fasole, mazăre, bob, sare și lemne pentru câteva săptămâni; căci stam la masă toți împreună, făcând mâncare cu rândul, fiecare dintr-al său pentru o zi. Însă Oșlobanu, care mânca cât șaptesprezece, ne cam pusese pe gânduri.

Scanned with OKEN Scanner

Tată-său, popa Neculai, nu-i vorbă, avea de unde să-i trimeată; dar "Ce-i în mână nu-i minciună".

Multe sunt de făcut și puține de vorbit, dacă ai cu cine te înțelege. Mă sfătuiesc eu într-o zi cu Gâtlan, c-aici ar trebui ceva de făcut, să putem scăpa de câțiva mâncăi, căci tovărășia nu ni se părea dreaptă. Și găsim un mijloc nu se poate mai nimerit: noaptea, când vor adormi toți, să punem poștă la talpe cui vom socoti noi; mai ales că vro câțiva adormeau duși, cum începea moș Bodrângă a spune la povești. Și după ce am pus la cale unele ca aceste, pândim când erau ceilalți duși de acasă, și ne apucăm de făcut poște, ca s-avem pe mai multă vreme. Câteva paturi de hârtie lipite una peste alta cu său de lumânare topit pe lângă foc, pus încet la talpe, când dormea omul greu, și aprinse cu un chibrit, mai sfânt lucru nici că se poate!... Și fiindcă pe Oșlobanu toți aveau ciudă mai mare, lui i-am făcut pocinog întâi. Și când l-a ajuns arsura la os, a sărit din somn, răcnind ca un taur și nu-și găsea loc prin casă, de usturime. Dar, neaflând care-i vinovatul și nebizuindu-se în putere a se bate cu toți, se puse la făcut metanii și ne blăstăma de-i curgea foc din gură. Noi însă, cu toate blăstămele lui, mai puindu-i în alte nopți câteva poște și făcându-i-se talpele numai o rană, a fost nevoit să-și ieie tălpășița spre Humulești, lehămetindu-se de popie și lăsând toate merindele sale în stăpânirea noastră.

Îndată după asta, Gâtlan scrise lui Oșlobanu:

"Iubite Oșlobene,

Mă închin cu sănătate de la golătate, despoieții din urmă. De n-aveți ce mânca acolo, poftim la noi, să postim cu toții.

Al tău voitor de bine

Z a h a r i a,

Mare căpitan de poște!"

Peste vro câteva zile am mai tăiet gustul de popie unuia care venise în gazdă la noi din proaspăt; Nic-a lui Constantin a Cosmei, din Humulești, se duse și el cu talpele bășicate pe urma lui Oșlobanu. Și cu atâta mai bine, căci tot își pierdeau vremea în zadar. Iar Trăsnea, fiind mai chilos și mai tare de cap, rabdă el cât rabdă și, dacă vede că-l răzbim cu poștele, se mută la altă gazdă, luându-și și partea de merinde. Și cu astă rânduială am rămas noi acum numai trei la Pavel ciubotariul: eu, Gâtlan, văru-meu Ioan, poreclit Mogorogea, și moș Bodrângă pe deasupra. Văru-meu, care văzuse de patima celorlalți, luase obicei în toată sara, la culcare, a-și coase mânicile contășului, și vârându-și picioarele într-însele, dormea fără grijă. Vorba ceea: "Paza bună trece primejdia rea".

Aproape de Crăciun, Pavel făcu o pereche de ciubote de iuft vărului meu Ioan, cu care era prietin unghie și carne. Doi icusari plătise Mogorogea lui Pavel pentru ciubote. Dar, ce-i drept, făceau paralele acele, căci pusese piele bună, talpă de fund și erau cusute de tocmală. Numai scârț uitase Pavel să puie... și pentru asta rău i s-a stricat inima lui Mogorogea. Noroc mare că era o iarnă geroasă și omătul ajuta la scârțiit.

În vacanție ne ducem acasă, ș-apoi, vorba țiganului cu "Crăciunul sătulul..." Costițe de porc afumate, chișteși buft umplut, trandafiri usturoieți și slănină de cea subțire, făcute de casă, tăiete la un loc, fripte bine în tigaie, și cu mămăliguță caldă, se duc unse pe gât. Mai face el țăranul și alte feluri de mâncări gustoase, când are din ce le face. Și, mulțămită Domnului, părinții noștri aveau de unde, căci sărăcia nu se oploșise încă la ușa lor, pe când știu eu. Și să nu-mi uit cuvântul: petrecem noi sărbătorile frumos la părinți, în Humulești, și după Bobotează ne întoarcem iar în Folticeni, la Pavel, gazda noastră. Pe la școală mai dam noi așa, câteodată, de formă. Dar, la drept vorbind, nici n-aveam

Scanned with OKEN Scanner

ce căuta, căci bucheaua poate s-o învețe și acasă cine vrea. Iar cine nu, ferice de dânsul! Și eu unul eram dintr-acei fericiți: când e vorba de credință, ce-ți mai trebuie învățătură? De la moș Bodrângă zic și eu că aveai ce învăța: fluierul său te făcea să joci fără să vrei, și poveștile lui nu-ți dau vreme de dormit. Afară de asta, mai aveam noi cu ce ne trece vremea, când voiam: țencușa, ba tăbăcăreasca sau concina, ba alteori, noaptea, ne puneam la taclale până se făcea ziuă albă. Iar în sărbători, o luam hăbăuca prin cele sate, pe unde știam că se fac hori. În Rădășeni, sat mare, frumos și bogat, am jucat la trei jocuri într-o singură zi: unul din flăcăi tomnatici, la care venise fetele cele mai tinere; altul de flăcăi tineri, la care venise fetele cele stătute; iar al treilea, de copilandri, la care venea cine poftea... Flăcăii abia se legănau în joc, și hora se învârtea foarte încet. Fetele nu așteptau rugate, ca pe aiurea, ci fiecare desprindea mânile a doi flăcăi, unde-i venea la socoteală, spunea bună ziua! și urma jocul înainte. Văru-meu, fudulindu-se cu ciubotele cele nouă, juca numai lângă fata vorniculuí, soră cu crâșmărița cea frumoasă din Folticeni. Și Gâtlan, care juca lângă mine, îmi spuse la ureche:

- Las' că-i vedè tu ce am să-i fac lui Mogorogea; de i-a ticni ziua de azi, păcat să-mi fie!

- Taci, măi, zic eu, ce mai vorbești în bobote, că s-a mânie omul și s-a duce și el acasă.

- Ei, ș-apoi? Ce mare pagubă! Vorba ceea: "Dacă s-a da baba jos din căruță, de-abia i-a fi mai ușor iepei".

Și jucăm înainte.

Sara ne întoarcem la gazdă, și Mogorogea, băiet grijuliv, își curăță ciubotele frumos și le pune la uscat pe vatră, deoparte, cum făcea totdeauna. A treia zi după asta, ciubotele văru-meu, se rup hăbuc în toate părțile... Și el, supărat la culme, se leagă de Pavel să-i facă altele în locul acelora, ori să-i deie banii îndărăt numaidecât.

- Mi-ai pus piele scoaptă, cârpaciule, zise Mogorogea înfuriet. Așa fel de prieten îmi ești? Haiti! alege-ți una din două, căci altfel dai cinstea pe rușine, îți trântesc scroambele de cap! auzitu-m-ai?

Pavel, neștiindu-se vinovat, zise cu dispreț:

- Ia ascultă, dascăle Mogoroge, nu te prea întrece cu vorba, că nu-ți șede bine. Pe cine faci cârpaciu? După ce-ai purtat ciubotele atâta amar de vreme, umblând toată ziua în pogheazuri și le-ai scrombăit pe la jocuri și prin toate corhanele și coclaurile, acum ai vrea să-ți fac în loc altele noua? Dar știi că ești ajuns la cap?! Nu ți-i destul că m-ai amețit puindu-ți sfârloagele pe calup, trăgându-le la șan și ungându-le, aici, pe cuptior, la nasul meu, în toate diminețile? Ba de câte ori mi-ai pus și poște la picioare, și eu ca omul cel bun, tot am tăcut și ți-am răbdat. Îmi pare rău că ești gros de obraz! Ei, las' că te-oi sluji eu de acum, dacă ți-i vorba de așa!

- Ce spui, cârpaciule, zise văru-meu, și tu mă mogorogești? D-apoi numa-n ciubotele tale am stat eu, bicisnicule? Încă te obrăznicești? Acuș te-oi otânji cu ceva, de nu te-i putè hrăni în toată viața!

- Până ce mi-i otânji, zise Pavel, eu acuș te cinătuiesc frumușel cu dichiciul; înțeles-ai?

Văzând noi că era cât p ce să se încaiere la bătaie, ne punem la mijloc și-i împăcăm cu mare greu: Io ı să mai dea un irmilic lui Pavel, iar el să căputeze ciubotele, și pace bună!

Mai glumeau ei după aceasta câne-cânește, dar lui Mogorogea nu-i ieșea de la inimă afrontul ce i-l făcuse Pavel.

În săptămâna hârții, sau cârneleaga, moș Vasile, viind la Folticeni, între alte

merinde, aduce feciorului său și trei purcei grijiți gata.

- Bine-ai venit sănătos, tată! zise Ioan sărutându-i mâna. Așă-i că ne-ai nimerit?

- Bine v-am găsit sănătoși, măi băieți! răspunse moș Vasile. D-apoi vorba ceea: "Nimeresc orbii Suceava și eu nu eram să vă nimeresc?"

Apoi, din vorbă-n vorbă, ne întreabă:

- Ei, ce mai zice mecetul despre popia voastră? Are de gând să vă deie drumul degrabă? Căci eu, drept să vă spun, m-am săturat de atâta zdruncen și cheltuială.

- Nu se zice mecet, ci catihet, tată, răspunse Ioan, rușinat.

- Na, na, na, măria ta! parcă asta grijă am eu acum!... "Nu-i Tanda, și-i Manda; nu-i teiu-beleiu, ci-i beleiu-teiu... de curmeiu". Și ce mai atâta încunjur?... Mecet, berechet, pleșcan, cum s-ar fi chemând, Ioane, știu că ne jupește bine, zise moș Vasile. Ș-apoi cică popa-i cu patru ochi!... la mai bine rugați-vă cu toată inima Sfântului hărașc Nicolai de la Humulești, doar v-a ajuta să vă vedeți popi odată! Ș-apoi atunci... ați scăpat și voi deasupra nevoiei: bir n-aveți a da și havalele nu faceți; la mese ședeți în capul cinstei și mâncați tot plăcinte și găini fripte. Iar la urmă vă plătește și dințăritul... Vorba ceea: "Picioare de cal, gură de lup, obraz de scoarță și pântece de iapă se cer unui popă", și nu-i mai trebuie altăceva. Bine-ar fi, Doamne iartă-mă, ca fețele bisericești să fie mai altfel!... Dar... veți fi auzit voi că popa are mână de luat, nu de dat; el mănâncă și de pe viu și de pe mort. Vedeți cât de bine trăiește mecetul, fără să muncească din greu ca noi. Numai... dă!... darul se cinstește!... Ioane, eu ți-am și ochit un potcapic, zise moș Vasile, la pornire. Cată de nu te lăsa pe tânjală, pune mâna pe afiștat mai răpede și vin acasă, căci Ioana lui Grigoraș Roșu de la noi... așteaptă cu nerăbdare să-ți fie preuteasă. Mai rămâneți cu sănătate, dascăle Zaharie și nepoate, că eu m-am dus!...

- Mergeți sănătos, moș Vasile, zicem noi, petrecându-l până mai încolo, și vă rugăm, spuneți părinților, din partea noastră, că ne aflăm bine și-i dorim.

După ce se duce moș Vasile, eu zic lui Ion cu binișorul:

- Vere, ia să frigem în astă-seară un purcel de ceia, că tare mi-i dor!...

Mogorogea, nătâng și zgârcit cum era, începe a striga la mine:

- Mă! ia ascultați; eu nu-s Nică Oșlobanu, să mă suciți cum vreți voi... Cu ce mă hrăniți, cu aceea am să vă hrănesc. Nu vă dau nici o bucățică de purcel, măcar să crăpați!

- Iar de nu, cel ce zice, răspunde Gâtlan.

- Amin, blestesc eu cu jumătate de gură.

- Și eu mă anin, spuse Pavel de după sobă.

- Amin, neamin, ștergeți-vă pe bot despre purcei, zise Mogorogea cu ciudă; înțeles-ați? Nu tot umblați după bunătăți; mai mâncați și răbdări prăjite, că nu va fi nimica!

- Ia lăsați-l încolo, măi; sta-i-ar în gât pe cea lume, zise Zaharia.

Și ne punem, dragă Doamne, la învățat. Însă, fie vorba între noi, nu ne era a învăța, cum nu i-i cânelui a linge sare. În sobă arsese un foc strașnic; îl învălisem și astupasem, căci era ger afară. Moș Bodrângă se încurcase nu știu pe unde în sara aceea, și Pavel neavând lucru ca alte dăți, se culcase devreme. Iar Mogorogea, nădăjduindu-se în potcapicul tătâne-său, adormise înaintea lui Pavel, cu picioarele în mânicile contășului, după obicei, și horăia zdravăn. Vorba ceea: "Lasă-mă, să te las!" Mai târziu stângem și noi lumânarea și ne culcăm; însă nu puteam adormi, gândindu-ne la purcel.

- Măi Zaharie, nu mai ai tu vro poștă din cele undeva? zic eu încet.

- Nu, bre, răspunse Zaharia și mai încet; și, Doamne, ce bine ar fi să trântim una lui Modorogea. Dar până la poștă, până la nu știu ce, na cuțitașul meu, taie încetișor custura de la mâneca lui Mogorogea în dreptul unei talpe, dă-i o pârleală bună cu niște chibrituri de ieste, care ard mocnit, și las' dacă i-or mai ticni purceii... Numai cată de nu te mocoși atâta...

- Adă cuțitașul încoace, zic eu, și la toată întâmplarea, cred că nu mă vei da prin șperlă și nu-l vei lăsa să mă bată!

- Nici vorbă nu mai rămâne, zise Zaharia, dă-i pârleală înainte, fără grijă.

Atunci îmi ieu inima în dinți și fac tocmai așa, cum fusesem povățuit de Gâtlan: taiu cusutura încetișor, și țin cătu-ți-i smocul de chibrituri aprinse la călcâiul văru-meu, unde era pielea mai groasă, până ce-l răzbește focul. Și când răcnește odată cât ce poate, eu zvârr! chibriturile din mână, țuști! la spatele lui Zaharia, și-ncepem a horăi, de parcă dormeam cine știe de când... Ion însă, împiedicat cu picioarele în mânicile contășului, căzuse alivanta la pământ, zvârcolindu-se ca șerpele și blăstămându-ne cum îi venea la gură:

- Vai! osândi-v-ar Dumnezeu să vă osândească, soiuri ticăloase ce sunteți! Nime n-are cap să se odihnească în casa asta, de răul vostru! Cine oare mi-a făcut șotia? Pe Zaharia și Nică îi aud horăind și nu cred să fi îndrăznit... Numai că hoțomanul de Pavel mi-a făcut-o, be-l-ar tăunii să-l beie, când i-a fi somnul mai dulce! Și încă se preface că doarme, ticălosul! Ia să-l învăț eu a-și mai bate altă dată joc de om!

Și răpede iè cu cleștele un cărbune aprins din vatră și cu dânsul pe cuptior la Pavel. Și cum dormea, sărmanul, cu fața în sus, îi pune cărbunele pe pieptul gol, zicând:

- Na! satură-te de făcut șagă cu mine, cârpaciule!

Atunci se aude un răcnit spăimântător, și odată cu răcnitul, izbind cu picioarele în sobă, o și darmă la pământ. Și în buimăceala aceea, trezindu-se cu Ion față-n față, unde nu se încinge între dânșii o bătaie crâncenă; ș-apoi stă de-i privește, dacă te rabdă inima...

- Sai, Zaharie, că se face moarte de om în casa asta și noi avem să dăm samă, zic eu tremurând ca varga de frică.

- Ho, mă! ce vă este? zise Zaharia, sărind ca un vultur între dânșii. Casă de oameni de treabă se cheamă asta?

Iară eu, amandea pe ușă afară, plângând, și încep a răcni cât îmi lua gura, strigând megieșii... Oamenii săriră buimaci, care dincotro, crezând că-i foc, ori ne taie cătanele, Doamne ferește!... Căci era oștire nemțească în Folticeni pe vremea aceea. După ce se mântuie clăcușoara asta, lumea ne lasă în cât ne-a găsit și se împrăștie huiduindu-ne. Să fi văzut ce blăstămăție și gălămoz era în casă; ferestile sparte, soba dărămată, smocuri de păr smuls din cap, sânge pe jos, Pavel cu pieptul ars și Ion cu călcâiul fript ședeau la o parte gâfuind; eu cu Zaharia de alta, mirându-ne de cele întâmplate... iar nevinovații de purcei fiind spânzurați în tindă, la răceală, nu se știe ce s-au făcut!... Zaharia, de la o vreme, voind a curma tăcerea, zise:

- Cântă-le de acum, Ioane: "Cei fără prihană, aliluia!" Și nu mai tânji atâta după dânșii, se vede că așa le-a fost scris, mititeii!...

- Ia nu mai clămpăni și tu din gură, măi, răspunse Ion, plin de năduh. Ați tot strigat asupra lor și iaca vi s-a făcut pe voie.

În vorbele aceste, viind și Moș Bodrângă, chiurluit, începe a-și face cruce de la ușă.

- Ei, moșule, zic eu; place-ți cum ne-ai găsit?

Pavel, care până atunci șezuse ca mut, uitându-se prin casă amărât, zise:

-Ia ascultați, dascălilor: ca să se mântuie toată dihonia, cărăbăniți-vă de la mine și mă lăsați în pace!

Noi, bucuroși c-am scăpat numai cu atâta, ne luăm ce mai avem și ne mutăm la un ferar peste drum, dimpreună cu moș Bodrângă, mângăitorul nostru.

Prin postul cel mare se răspândește vuiet printre dascăli despre desființarea catihetilor și trecerea celor mai tineri dintre noi la Socola.

- Na-ți-o bună că ți-am frânt-o - zise Trăsnea; când la adică, nu-i nimică. Vorba ceea: "Ne-am pricopsit cu cai cu tot..." Dracul mă punea să-mi bat capul cu gramatica?... De știam asta, mai bine ședeam acasă, și cu banii câți s-au dat, pe ici pe colea, își prindea tata altă nevoie.

- D-apoi noi, ziseră dascălii cei însurați, oftând; ne-am calicit cu desăvârșire: zimți, ba, oițe, ba, stupi, ba, cai și boi s-au dus ca pe gura lupului! Părintele catihetul să trăiască!...

- Ia tăceți, bre, răspunse Zaharia, banu-i ochiul dracului, s-a mântuit vorba!... Ce-l mai cisluiți atâta pe bietul catihet? Parcă numai el e de-aceia?... Ș-apoi și vouă, nu știu, zău, cum v-a mai întra cineva în voie. Vorba ceea: "Hai în car! - Baiu! - Hai în căruță - Baiu! - Hai în teleagă! - Baiu! - Hai pe jos! - Baiu!" Ziceți mai bine că vă trageți la teapa voastră ca apa la matcă. Eu-s mai bucuros că s-a întâmplat asta. La Socola să mergem, dacă voim să ieșim dobă de carte!... Acolo-s profesorii cei mai învățați din lume, după cum aud eu.

- La Socola! strigă dascălii cei mai tineri.

- Duceți-vă pe pustii, dacă vă place; duce-v-ați învârtindu-vă ca ciocârlia! strigă cei bătrâni.

Și așa aproape de Paști, ne-am răzlețit unii la alții, și la Socola a rămas să meargă cine a vrea în toamna viitoare, anul 1855.

București, 1881, septembre (**Convorbiri literare**, Iași, XV, 1882, nr. 12, 1 martie)

POVESTEA LUI HARAP-ALB
(fragment)

Mai merge el cât merge și când, la poalele unui codru, numai iaca ce vede o dihanie de om, care se pârpălea pe lângă un foc de douăzeci și patru de stânjeni de lemne și tot atunci striga, cât îi lua gura, că moare de frig. Ș-apoi, afară de aceasta, omul acela era ceva de spăriet: avea niște urechi clăpăuge și niște buzoaie groase și dăbălăzate. Și când sufla cu dânsele, cea de deasupra se răsfrângea în sus peste scăfârlia capului, iar cea de dedesubt atârna în jos, de-i acoperea pântecele. Și, ori pe ce oprea suflarea lui, se punea promoroaca mai groasă de o palmă. Nu era chip să te apropii de dânsul, că așa tremura de tare, de parcă-l zghihuia dracul. Și dac-ar fi tremurat numai el, ce ți-ar fi fost? Dar toată suflarea și făptura de prinprejur îi țineau hangul: vântul gemea ca un nebun, copacii din pădure se văicărau, petrele țipau, vreascurile țiuiau și chiar lemnele de pe foc pocneau de ger. Iară veveriţele, gămozite una peste alta în scorburi de copaci, suflau în unghii și plângeau în pumni, blestămându-și ceasul în care s-au născut. Mă rog foc de ger era: ce să vă spun mai mult! Harap-Alb, numai o țără cât a stat de s-a uitat, a făcut țurțuri la gură și, neputându-și stăpâni râsul, zise cu mirare:

- Multe mai vede omul acesta cât trăiește! Măi tartorule, nu mânca haram și spune drept, tu ești Gerilă? Așă-i că taci?... Tu trebuie să fii, pentru că și focul îngheață lângă tine, de arzuliu ce ești.

- Râzi tu, râzi, Harap-Alb, zise atunci Gerilă tremurând, dar, unde mergi, fără de mine n-ai să poți face nimica.

- Hai și tu cu mine, dacă vrei, zise Harap-Alb; de-abia te-i mai încălzi mergând la drum, căci nu e bine când stai locului.

Gerilă atunci se iè cu Harap-Alb și pornesc împreună. Și mergând ei o bucată înainte, Harap-Alb vede altă drăcărie și mai mare; o namilă de om mânca brazdele de pe urma a 24 de pluguri și tot atunci striga în gura mare că crapă de foame.

- Ei, apoi să nu bufnești de râs?! zise Harap-Alb. Măi, măi, măi! că multe-ți mai văd ochii! Pesemne c-aista-i Flămânzilă, foametea, sac fără fund sau cine mai știe ce pricopseală a fi, de nu-l mai poate sătura nici pământul.

- Râzi tu, râzi, Harap-Alb, zise atunci Flămânzilă, dar unde mergeți voi, fără de mine n-aveți să puteți face nici o ispravă.

- Dacă-i așa, hai și tu cu noi, zise Harap-Alb, că doar n-am a te duce în spinare...

Flămânzilă atunci se iè după Harap-Alb și pornesc tustrei înainte. Și mai mergând ei o postată, numai iaca Harap-Alb vede altă minunăție și mai mare: o arătare de om băuse de la 24 de iazuri și o gârlă pe care umblau numai 5oo de mori și tot atunci striga în gura mare că se usucă de sete.

- Măi, da' al dracului onanie de om e și acesta! zise Harap-Alb. Grozav burdăhan și nesățios gâtlej, de nu pot să-i potolească setea nici izvoarele pământului; mare ghiol de apă trebuie să fie în mațele lui! Se vede că acesta-i prăpădenia apelor, vestitul Setilă, fiul Secetei, născut în zodia rățelor și împodobit cu darul suptului.

- Râzi tu, râzi, Harap-Alb, zise Setilă, căruia începu a-i țâșni apa pe nări și pe urechi, ca pe niște lăptoace de mori, dar, unde vă duceți voi, fără de mine degeaba vă duceți.

- Hai și tu cu noi, dacă vrei, zise Harap-Alb; de-abia nu te-i mai lincuri atâta în cele ape, îi scăpa de blăstemul broaștelor și-i da răgaz morilor, că destul ți-ai făcut mendrele până acum. Ce, Doamne iartă-mă, îi face broaște în pântece de atâta apă!

Setilă atunci se iè după Harap-Alb și pornesc tuspatru înainte. Și mai mergând ei o bucată, numai iaca ce vede Harap-Alb altă minunăție și mai minunată: o schimonositură de om avea în frunte numai un ochiu, mare cât o sită, și, când îl deschidea, nu vedea nimica; da chior peste ce apuca. Iară când îl ținea închis, dar fie zi, dar fie noapte, spunea că vede cu dânsul și în măruntaiele pământului.

- Iaca, începu el a răcni ca un zmintit, toate lucrurile mi se arată găurite, ca sitișca, și străvezii, ca apa cea limpede; deasupra capului meu văd o mulțime nenumărată de văzute și nevăzute; văd iarba cum crește din pământ; văd cum se răstogolește soarele după deal; luna și stelele cufundate în marea; copacii cu vârful în jos, vitele cu picioarele în sus și oamenii umblând cu capul între umere; văd, în sfârșit, ceea ce n-aș mai dori să vadă nimene, pentru a-și osteni vederea; văd niște guri căscate uitându-se la mine și nu-mi pot da samă de ce vă mirați așa, mira-v-ați de... frumusețe-vă!

Harap-Alb atunci se bate cu mâna peste gură și zice:

- Doamne ferește de omul nebun, că tare-i de jălit, sărmanul! Pe de-o parte îți vine a râde și pe de alta îți vine a-l plânge. Dar se vede că așa l-a lăsat Dumnezeu. Poate că acesta-i vestitul Ochilă, frate cu Orbilă, văr primare cu

Chiorilă, nepot de soră lui Pândilă, din sat de la Chitilă, peste drum de Nimerilă. Ori din târg de la Să-l-caţi, megieş cu Căutaţi şi de urmă nu-i mai daţi. Mă rog, unu-i Ochilă pe faţa pământului, care vede toate şi pe toţi altfel de cum vede lumea cealaltă; numai pe sine nu se vede cât e de frumuşel. Parcă-i un boţ, chilimboţ boţit, în frunte cu un ochiu, numai să nu fie de diochiu!

- Râzi tu, râzi, Harap-Alb, zise atunci Ochilă, uitându-se închiorchioşat, dar, unde te duci, fără de mine rău are să-ţi cadă. Fata împăratului Roş nu se capătă aşa de lesne cum crezi tu. Din gardul Oancei ţi-a da-o împăratul, dacă n-oiu fi şi eu pe-acolo.

- Hai şi tu cu noi, dacă vrei, zise Harap-Alb, că doar n-avem a te duce de mână, ca pe un orb...

Ochilă atunci se iè şi el după Harap-Alb şi pornesc tuscinci înainte. Şi mai mergând ei o bucată, numai iaca ce vede Harap-Alb altă bâzdâganie şi mai şi: o pocitanie de om umbla cu arcul după vânat paseri. Ş-apoi, chitiţi că numai în arc se închia tot meşteşugul şi puterea omului aceluia? Ţi-ai găsit! Avea un meşteşug mai drăcos şi o putere mai pe sus decât îşi poate dracul închipui; când voia, aşa se lăţea de tare, de cuprindea pământul în braţe. Şi altă dată, aşa se deşira şi se lungea de grozav, de ajungea cu mâna la lună, la stele, la soare şi cât voia de sus. Şi dacă se întâmpla să nu nimerească paserile cu săgeata, ele tot nu scăpau de dânsul; ţi le prindea cu mâna din zbor, le răsucea gâtul cu ciudă şi apoi le mânca aşa, crude, cu pene cu tot. Chiar atunci avea un vraf de paseri dinainte şi ospăta dintr-însele cu lăcomie, ca un vultan hămisit. Harap-Alb, cuprins de mirare, zise:

- Dar oare pe acesta cum mama dracului l-a fi chemând?

- Zi-i pe nume, să ţi-l spun, răspunse atunci Ochilă, zâmbind pe sub mustaţe.

- Dar te mai duce capul ca să-l botezi! Să-i zici Păsărilă... nu greşeşti; să-i zici Lăţilă... nici atâta; să-i zici Lungilă... asemene; să-i zici Păsări-Lăţi-Lungilă, mi se pare că e mai potrivit cu năravul şi apucăturile lui, zise Harap-Alb, înduioşat de mila bietelor paseri. Se vede că acesta-i vestitul Păsări-Lăţi-Lungilă, fiul săgetătorului şi nepotul arcaşului; brâul pământului şi scara ceriului; ciuma zburătoarelor şi spaima oamenilor, că altfel nu te pricepi cum să-i mai zici.

- Râzi tu de mine, râzi, Harap-Alb, zise atunci Păsări-Lăţi-Lungilă, dar mai bine ar fi să râzi de tine, căci nu ştii ce păcat te paşte. Chiteşti că fata împăratului Roş numai aşa se capătă? Poate n-ai ştiinţă ce vidmă de fată e aceea; când vrè, se face pasere măiastră, îţi arată coada, şi ie-i urma dacă poţi! De n-a fi şi unul ca mine pe-acolo, degeaba vă mai bateţi picioarele ducându-vă.

- Hai şi tu cu noi, dacă vrei, zise atunci Harap-Alb; de-abia mi-i lua pe Gerilă de ţuluc şi l-îi purta cu nasul pe la soare, doar s-a încălzi câtuşi de cât şi n-a mai clănţăni atâta din măsele, ca un cocostârc de cei bătrâniciosi, că parcă mă strânge în spate când îl văd aşa.

Păsări-Lăţi-Lungilă se iè atunci după Harap-Alb şi pornesc ei tussase înainte. Şi pe unde treceau, pârjol făceau: Gerilă potopea pădurile prin ardere. Flămânzilă mânca lut şi pământ amestecat cu humă şi tot striga că moare de foame. Setilă sorbea apa de prin bălţi şi iazuri, de se zbăteau peştii pe uscat şi ţipa şerpele în gura broaştei de secetă mare ce era pe acolo. Ochilă vedea toate cele ca dracul, şi numai înghеţai ce da dintr-însul:

Că e laie,
Că-i bălaie;
Că e ciută,
Că-i cornută.

Mă rog, nebunii de-a lui, câte-n lună şi în stele, de-ţi venea să fugi de ele.

Sau să râzi ca un nebun, credeți-mă ce vă spun!

În sfârșit, Păsări-Lăți-Lungilă adimenea zburătoarele și, jumulite, ți le păpa pe rudă, pe sămânță, de nu se mai stăvea nimene cu paseri pe lângă casă de răul lui.

Numai Harap-Alb nu aducea nici o supărare. Însă, ca tovarăș, era părtaș la toate: și la pagubă, și la câștig, și prietenos cu fiecare, pentru că avea nevoie de dânșii în călătoria sa la împăratul Roș, care, zice, cică era un om păclișit și răutăcios la culme; nu avea milă de om nici cât de un câne. Dar vorba ceea: "La unul fără suflet trebuie unul fără de lege". Și gândesc eu că din cinci nespălați câți merg cu Harap-Alb, i-a veni el vreunul de hac; ș-a mai da împăratul Roș și peste oameni, nu tot peste butuci, ca până atunci. Dar iar mă întorc și zic: mai știi cum vine vremea? Lumea asta e pe dos, toate merg cu capu-n jos; puțini suie, mulți coboară, unul macină la moară. Ș-apoi acel unul are atunci în mână și pânea, și cuțitul și taie de unde vrè și cât îi place, tu te uiți și n-ai ce-i face. Vorba ceea: "Cine poate oase roade; cine nu, nici carne moale". Așa și Harap-Alb și cu ai săi; poate-or izbuti să ieie fata împăratului Roș, poate nu, dar acum, deodată, ei se tot duc înainte și, mai la urmă, cum le-a fi norocul. Ce-mi pasă mie? Eu sunt dator să spun povestea și vă rog să ascultați.

Amu Harap-Alb și cu ai săi mai merg ei cât merg și, într-o târzie vreme, ajung la împărăție, Dumnezeu să ne ție, ca cuvântul din poveste, înainte mult mai este. Și cum ajung, o dată, intră buluc în ogradă, tușește, Harap-Alb nainte și ceilalți în urmă, care de care mai chipos și mai îmbrăcat, de se târâiau ațele și curgeau oghelele după dânșii, parcă era oastea lui Papuc Hogea Hogegarul. (...)

În sfârșit, nu trecu mult la mijloc, și numai iaca li se aduc 12 harabale cu pâne, 12 ialovițe fripte și 12 buți pline cu vin de cel hrănit, de care, cum bei câte oleacă, pe loc ți se taie picioarele, îți steclesc ochii în cap, ți se încleie limba în gură și începi a bolborosi turcește, fără să știi bechiu macar. Flămânzilă și Setilă ziseră atunci celorlalți:

- Măi, mâncați voi întâi și beți cât veți putè, dar nu cumva să vă puneți mintea cu toată mâncarea și băutura, c-apoi al vostru e dracul!

Atunci Harap-Alb, Gerilă, Ochilă și Păsări-Lăți-Lungilă se pun ei de ospătează și beau cât le trebuie. Dar ce are a face? parcă nici nu se cunoștea de unde au mâncat și au băut; că doar mâncare și băutură era acolo, nu șagă; dă, ca la o împărăție.

- Hai, ia dați-vă deoparte, măi păcătoșilor, că numai ați crâmpoțit mâncarea, ziseră atunci Flămânzilă și Setilă, care așteptau cu neastâmpăr, fiind rupți în coș de foame și de sete.

Și atunci unde nu începe Flămânzilă a cărăbăni deodată în gură câte o haraba de pâine și câte o ialoviță întreagă, și răpede mi ți le-a înfulicat și le-a forfăcat, de parcă n-au mai fost. Iară Setilă, dând fundurile afară la câte o bute, horp! ți-o sugea dintr-o singură sorbitură; și, răpede-răpede, mi ți le-a supt pe toate de-a rândul, de n-a mai rămas nici măcar picătură de vin pe doage.

După aceea Flămânzilă a început a striga în gura mare că moare de foame și a zvârli cu ciolane în oamenii împărătești, care erau acolo de față.

Iară Setilă striga și el cât ce putea, că crapă de sete și zvârlea cu doage și cu funduri de poloboc în toate părțile, ca un nebun.

Împăratul atunci, auzind vuiete tocmai din casă, iese afară și, când vede acestea, își pune mâinile în cap de necaz.

- Măi, măi, măi! Aceștia-s curat sărăcie trimisă de la Dumnezeu pe capul meu, zise împăratul în sine, plin de amărăciune. Mi se pare că, ia acum, mi-am dat și eu peste oameni.

Harap-Alb iese atunci din mijlocul celorlalți și iar se înfățișează înaintea

împăratului, zicând:

- Să trăiți, luminate împărate! De-acum cred că mi-ți da fata, ca să vă lăsăm în pace și să ne ducem în treaba noastră, căci nepotul împăratului Verde ne-a fi așteptând cu nerăbdare.

- A veni ea și vremea aceea, voinice, zise împăratul cam cu jumătate de gură. Dar ia mai aveți puțină răbdare, căci fata nu-i de cele de pe drumuri, s-o luați numai așa, cum s-ar întâmpla. Ia să mai vedem cam cum ar veni trebușoara asta. Nu-i vorbă, de mâncat, ați mâncat și de băut, ați băut fiecare cât șeptesprezece. Însă de-acum înainte mai aveți și ceva treabă de făcut; iaca, vă dau o mierță de sămânță de mac, amestecată cu una de năsip mărunțel; și, până mâni dimineață, să-mi alegeți macul de o parte, fir de fir, și năsipul de altă parte; nu cumva să găsesc vreun fir de mac printre năsip sau vreunul de năsip printre mac, că atunci am stricat pacea. Și dacă-ți putè scoate la capăt trebușoara asta, atunci oiu mai vedè eu... Iară de nu, veți plăti cu capul obrăznicia ce ați întrebuințat față cu mine, ca să prindă și alții la minte văzând de patima voastră.

Și apoi, ducându-se împăratul în treaba lui, i-a lăsat să-și bată capul cum vor ști.

Atunci Harap-Alb și cu ai săi au început a strânge din umere, nepricepându-se ce-i de făcut.

- Ei, apoi șagă vă pare? Cu chițibușuri de aceste să ne zăbovim noi? Pâclișit om e împăratul Roș! se vede el, zise atunci Ochilă. Eu, nu-i vorbă, macar că e așa de întuneric, deosebesc tare bine firele de mac din cele de năsip. Dar numai iuțeală și gură de furnică ar trebui să aibi ca să poți apuca, alege și culege niște flecuștețe ca aceste în așa scurtă vreme. Bine-a zis că să te ferești de omul roș, căci e lișlai dracul în picioare, acum văd eu.

Harap-Alb își aduce atunci aminte de aripa cea de furnică, o scoate de unde-o avea strânsă, apoi scapără și-i dă foc cu o bucățică de iască aprinsă. Și atunci, minune mare! Numai iaca au și început a curge furnicile cu droaia, câtă pulbere și spuză, câtă frunză și iarbă; unele pe sub pământ, altele pe deasupra pământului și altele în zbor, de nu se mai curmau viind. Și, într-un buc, au și ales năsipul de-o parte și macul de altă parte; să fi dat mii de mii de lei, nu găseai fir de mac printre năsip sau fir de năsip printre mac. Și apoi, în zori de ziuă, când e somnul mai dulce, de doarme și pământul sub om, o mulțime de furnici de cele mai mărunte au străbătut înlăuntrul palatului și au început a pișca din somn pe împăratul, de-l frigeau, nu altăceva. Și văzându-se el cuprins de așa usturimi, s-a sculat cu nepus de masă, căci nu mai era de chip să doarmă, cum dormea alte dăți, până pe la amează, nesupărat de nimeni. Și, cum s-a sculat, a și început a căuta cu de-amăruntul prin așternut, să vadă ce poate să fie. Dar a găsit nimica toată, căci furnicile parcă întraseră în pământ; s-au mistuit, de nu se știe ce s-au mai făcut.

- A dracului treabă! Uite ce blândă mi-a ieșit pe trup. Să fi fost nimica... parcă nu-mi vine a crede. Însă mai știu eu?... Ori părerea mă înșală, ori s-a stricat vremea, zise împăratul; din două, una trebuie să fie numaidecât. Dar, până una-altă, ia să mă duc să văd: ales-au năsipul din mac acei nespălați, care-mi rod urechile să le dau fata?

Și când se duce împăratul și vede cum se împlinise de bine porunca lui, se umple de bucurie... Și, nemaiavând ce pricina să le caute, rămâne pe gânduri.

Atunci Harap-Alb iar iesè din mijlocul celorlalți și se înfățișează împăratului, zicând:

- Preaînălțate împărate, de-acum cred că mi-ți da fata, ca să vă lăsăm în pace și să ne ducem de unde am venit.

- A veni ea și vremea aceea, voinice, zise împăratul, îngânând vorba printre dinți, dar până atunci mai este încă treabă; iaca ce aveți de făcut: fata mea are să se culce desară unde se culcă totdeauna, iară voi să mi-o străjuiți toată noaptea. Și dacă mâne dimineață s-a afla tot acolo, atunci poate să ți-o dau; iară de nu, ce-i păți cu nime nu-i împărți... Înțeles-ați?

- Să trăiți, luminate împărate, răspunse Harap-Alb, numai de n-ar fi mai multă întârziere, căci stăpânul mă așteaptă și grozavă urgie poate să cadă pe capul meu din astă pricină.

- Stăpânu-tău ca stăpânu-tău; ce ț-a face el, asta-i deosebit de bașca, zise împăratul, uitându-se chiorâș la dânșii. Ieie-vă, macar și pielea de pe cap, ce am eu de-acolo? Însă pe mine căutați să nu mă smintiți: fata și ochii din cap, căci atâta vi-i leacul; v-ați dus pe copce, cu toată șmichiria voastră.

După aceasta, împăratul îi lăsă încurcați și se duce la ale sale.

- Aici încă trebuie să fie un drac la mijloc, zise Gerilă, clătinând din cap.

- Ba încă de cei bătrâni; săgeata de noapte și dracul cel de amează zi, răspunse Ochilă. Dar nu ș-a juca el mendrele îndelung, așa cred eu.

În sfârșit, durai-vurai, sara vine, fata se culcă și Harap-Alb se pune de strajă chiar la ușa ei, iară ceilalți se înșiră tot câte unul-unul până la poartă, după poruncă.

Și, când aproape de miezul nopții, fata împăratului se preface într-o păserică și zboară nevăzută printre cinci străji. Dar când ajunge pe la străjerul Ochilă, el, sireicanul, mi ț-o vede și dă de știre lui Păsărilă, zicând:

- Măi, fetișoara împăratului ne-a tras butucul. A dracului zgâtie de fată! s-a prefăcut în păserică, a zburat ca săgeata pe lângă ceilalți și ei habar n-au despre asta. Ei, apoi? Lasă-te în sama lor dacă vrei să rămâi făr' de cap. De-acum, numai noi o putem găsi și aduce la urma ei. Taci molcum și haidem după dânsa. Eu ți-oiu arăta-o pe unde se ascunde, iară tu să mi-o prinzi cum ți-i meșteșugul și să-i strâmbi gâtul oleacă, să se învețe ea de altă dată a mai purta lumea pe degete.

Și atunci, odată și pornesc ei după dânsa, și nu merg tocmai mult și Ochilă zice:

- Măi Păsărilă, iacătă-o, ia! colo, în dosul pământului, tupilată sub umbra iepurelui; pune mâna pe dânsa și n-o lăsa!

Păsărilă atunci se lățește cât se poate, începe a bojbăi prin toate buruienele și, când să pună mâna pe dânsa, zbr! pe vârful unui munte, și se ascunde după o stâncă.

- Iacătă-oiu, măi, colo, în vârful muntelui, după stânca ceea, zise Ochilă.

Păsărilă atunci se înalță puțin și începe a cotrobăi pe după stânci; și când să pună mâna pe dânsa, zbr! și de acolo, și se duce de se ascunde tocmai după lună.

- Măi Păsărilă, iacătă-oi, ia! colo, după lună, zise Ochilă; căci nu pot eu s-o ajung, să-i dau o scărmănătură bună...

Atunci Păsărilă se deșiră odată și se înalță până la lună. Apoi, cuprinzând luna în brațe, găbuiește păsărica, mi ț-o înșfacă de coadă și cât pe ce să-i sucească gâtul. Ea atunci se preface în fată și strigă înspăimântată:

- Dăruiește-mi viața, Păsărilă, că te-oi dărui și eu cu milă și cu daruri împărătești, așa să trăiești!

- Ba chiar că erai să ne dăruiești cu milă și cu daruri împărătești dacă nu te vedeam când ai pașlit-o, farmazoană ce ești! zise Ochilă. Știu că am tras o durdură bună căutându-te!... la, mai bine hai la culcuș, că se face ziuă acuș. Ș-apoi, ce-a mai fi a mai fi.

Și odată mi ț-o înșfacă ei, unul de-o mână și altul de cealaltă, și hai, hai! hai,

hai! În zori de ziuă ajung la palat și, trecând cu dânsa printre străji, o silesc să între în odaia ei tot cum a ieșit.

- Ei, Harap-Alb, zise atunci Ochilă, dacă nu eram eu și cu Păsărilă, ce făceați voi acum? Iaca așa, tot omul are un dar și un amar; și unde prisosește darul nu se mai bagă în samă amarul. Amar era să fie de voi de nu eram noi amândoi. Și cu strājuirea voastră, era vai de pielea noastră!

Harap-Alb și ceilalți, nemaiavând ce zice, pleacă capul rușinați, mulțămind lui Păsărilă și vestitului Ochilă, căci le-au fost ca niște frați.

Și atunci, numai iaca și împăratul vine ca un leu-paraleu să-și ieie fata pe samă și, când o găsește sub strajă, după cum nu se aștepta el, numa-i scânteiau ochii în cap de ciudă, dar nu avu ce face.

Atunci Harap-Alb iar se înfățișază înaintea împăratului, zicând:

- Luminate împărate, de-acum cred că mi-ți da fata, ca să vă lăsăm în pace și să ne ducem în treaba noastră.

- Bine, voinice, zise împăratul posomorât; va veni ea și vremea aceea. Însă eu mai am o fată, luată de suflet, tot de o vârstă cu fata mea; și nu e deosebire între dânsele nici la frumuseță, nici la stat, nici la purtat. Hai, și dacă-i cunoaște-o care-i a mea adevărată, ie-ț-o și duceți-vă de pe capul meu, că mi-ați scos peri albi de când ați venit. Iaca, mă duc să le pregătesc, zise împăratul. Tu vină după mine, și, dacă-i gâci-o, ferice de tine a fi. Iară de nu, luați-vă catrafusele și începeți a vă cărăbăni de la casa mea, căci nu vă mai pot suferi!

Și ducându-se împăratul, pune de peaptănă și îmbracă la fel pe amândouă fetele și apoi dă poruncă să vie Harap-Alb și să ghicească care-i fata împăratului.

Harap-Alb, văzându-se pus în încurcală, nu mai știa ce să facă și încotro s-o deie ca să nu greșească tocmai acum, la dică. Și, mai stând el pe gânduri oleacă, cum e omul tulburat, își aduce aminte de aripa cea de albină și, scoțând-o de unde-o avea strânsă, scapără și-i dă foc cu o bucățică de iască aprinsă. Și atunci, numai iaca se pomenește cu crăiasa albinelor.

- Ce nevoie te-a ajuns de mine, Harap-Alb? zise ea, zburând pe umărul său. Spune-mi, căci sunt gata să te slujesc.

Atunci Harap-Alb începe a-i spune toate cu de-amăruntul și o roagă de toți dumnezeii să-i deie ajutor.

- N-ai grijă, Harap-Alb, zise crăiasa albinelor; las' că te fac eu s-o cunoști și dintr-o mie. Hai, întră în casă cu îndrăzneală, căci am să fiu și eu pe-acolo. Și cum îi intra, stăi puțin și te uită la fete; și care-i vedè-o că se apără cu năframa, să știi că aceea este fata împăratului.

Atunci Harap-Alb întră, cu albina pe umăr, în odaia unde era împăratul și cu fetele, apoi stă puțin deoparte și începe a se uita când la una, când la alta. Și cum sta el drept ca lumânarea și le privea, cu băgare de samă, crăiasa albinelor zboară pe obrazul fetei împăratului. Atunci ea, tresărind, o dată începe a țipa și a se apăra cu năframa, ca de un dușman. Lui Harap-Alb atâta i-a trebuit: îndată face câțiva pași spre dânsa, o apucă frumușel de mână și zice împăratului:

- Luminarea voastră, de-acum cred că nu mi-ți mai face nici o împiedecare, pentru că am adus întru îndeplinire tot ceea ce ne-ați poroncit.

- Din partea mea poți s-o iei de-acum, Harap-Alb, zise împăratul, ovilit și sarbăd la față de supărare și rușine; dacă n-a fost ea vrednică să vă răpuie capul, fii macar tu vrednic s-o stăpânești, căci acum ț-o dau cu toată inima.

Harap-Alb mulțămește atunci împăratului și apoi zice fetei:

- De-acum putem să mergem, căci stăpânu-meu, luminarea-sa, nepotul împăratului Verde, a fi îmbătrânit așteptându-mă.

- Ia mai îngăduiește puțin, nerăbdătorule, zise fata împăratului, luând o tur-

turică în brațe, spunându-i nu știu ce la ureche și sărutând-o cu drag; nu te grăbi așa Harap-Alb, că te-i pripi. Stăi, că mai ai și cu mine oleacă de vorbă: înainte de pornire, trebuie să meargă calul tău și cu turturica mea să-mi aducă trei smicele de măr dulce și apă vie și apă moartă de unde se bat munții în capete. Și de a veni turturica mea înainte cu smicelele și apa, ie-ți nădejdea despre mine, căci nu merg, ferească Dumnezeu! Iară de-i avè noroc și-a veni calul tău mai întâi și mi-a aduce cele poroncite, să știi că merg cu tine oriunde mi-i duce; s-a mântuit socoteala.

Și atunci, odată pornesc și turturica și calul, fugând pe întrecute, când pe sus, când pe jos, după cum cerea trebuința.

Dar turturica, fiind mai ușoară, ajunge mai înainte: și pândind tocmai când era soarele în cruce, de se odihneau munții numai pentru o clipită, se repede ca prin foc și iè trei smicele de măr dulce și apă vie și apă moartă, și apoi, ca fulgerul se întoarce înapoi. Și, când pe la poarta munților, calul îi iese înainte, o propește în cale și o iè cu măgulele, zicându-i:

- Turturică-rică, dragă păserică, adă la mine cele trei smicele de măr dulce, apa cea vie și cea moartă, și tu du-te înapoi de-ți iè altele și mi-i ajunge pe drum, căci ești mai sprintenă decât mine. Hai, nu mai sta la îndoială și dă-mi-le căci atunci are să fie bine și de stăpânu-meu, și de stăpâna-ta, și de mine, și de tine; iară de nu mi li-i da, stăpânu-meu Harap-Alb este în primejdie, și de noi încă n-are să fie bine.

Turturica parcă n-ar fi voit. Dar calul n-o întreabă de ce-i e cojocul; se răpede și-i iè apa și smicelele cu hapca și apoi fuge cu dânsele la fata împăratului și i le dă, de față cu Harap-Alb. Atunci lui Harap-Alb i s-a umplut inima de bucurie.

Vine ea și turturica mai pe urmă, dar ce-ți e bună?

- Alei, țolină ce-mi ești, zise fata împăratului; da' bine m-ai vândut! Dacă e așa, hai, pornește chiar acum la împăratul Verde și vestește-i că venim și noi în urmă.

Atunci turturica pornește. Iară fata împăratului îngenunchie dinaintea tătâne-său și zice:

- Binecuvântează-mă, tată, și rămâi sănătos! Se vede că așa mi-a fost sortit și n-am ce face; trebuie să merg cu Harap-Alb, și pace bună!

După aceasta, își iè cele trebuitoare la drum, apoi încalecă și ea pe un cal năzdrăvan și stă gata de pornire. Iară Harap-Alb, luându-și oamenii săi, încalecă și el și pornesc spre împărăție, Dumnezeu să ne ție, ca cuvântu' din poveste, înainte mult mai este.

Mers-au ei și zi și noapte, nu se știe cât au mers; și, de la un loc, Gerilă, Flămânzilă și Setilă, Păsări-Lăți-Lungilă și năzdrăvanul Ochilă se opresc cu toți în cale, se opresc și zic cu jale:

- Harap-Alb, mergi sănătos! De-am fost răi, tu ni-i ierta, căci și răul câteodată prinde bine la ceva.

Harap-Alb le mulțămește ș-apoi pleacă liniștit. Fata vesel îi zâmbește, luna-n ceriu au asfințit. Dar în pieptul lor răsare... Ce răsare? Ia, un dor; soare mândru, luminos și în sine arzătoriu, ce se naște din scânteia unui ochiu fărmăcătoriu!

Și mai merg ei cât mai merg, și de ce mergeau înainte, de ce lui Harap-Alb i se tulburau mințile, uitându-se la fată și văzând-o cât era de tânără, de frumoasă și plină de vină-ncoace.

Sălățile din Grădina Ursului, pielea și capul cerbului le-a dus la stăpânu-său cu toată inima. Dar pe fata împăratului Roș mai nu-i venea s-o ducă, fiind nebun de dragostea ei. Căci era boboc de trandafir din luna mai, scăldat în roua dimineții,

dezmierdat de cele întâi raze ale soarelui, legănat de adierea vântului și neatins de ochii fluturilor. Sau, cum s-ar mai zice la noi în țărănește, era frumoasă de mama focului; la soare te puteai uita, iar la dânsa ba. Și de-aceea Harap-Alb o prăpădea din ochi de dragă ce-i era. Nu-i vorbă, și ea fura cu ochii, din când în când, pe Harap-Alb și în inima ei parcă se petrecea nu știu ce... poate vreun dor ascuns, care nu-i venea a-l spune. Vorba cântecului:

Fugi de-acole, vină-ncoace!
Șezi binișor, nu-mi da pace!

sau mai știu eu cum să zic, ca să nu greșesc? Dar știu atâta, că ei mergeau fără a simți că merg, părându-li-se calea scurtă și vremea și mai scurtă; ziua ceas și ceasul clipă; dă, cum e omul când merge la drum cu dragostea alăturea.

Nu știa sărmanul Harap-Alb ce-l așteaptă acasă, căci nu s-ar fi mai gândit la de-alde acestea.

Însă vorba cântecului:

De-ar ști omul ce-ar păți,
Dinainte s-ar păzi!

Dar iaca ce m-am apucat de spus. Mai bine vă spuneam că turturica ajunsese la împăratul Verde și-l înștiințase că vine și Harap-Alb cu fata împăratului Roș.

Atunci împăratul Verde a și început a face pregătire, ca pentru o fată de împărat, dând și poruncă să li iasă întru întîmpinare. Iară Spânul icnea în sine și se gândea numai la răzbunare.

În sfârșit, mai merge Harap-Alb cu fata împăratului cât mai merge, și de la o vreme ajung și ei la împărăție.

Și, când colo, numai iaca ce le iese înainte împăratul Verde, fetele sale, Spânul și toată curtea împărătească, ca să-i primească. Și văzând Spânul cât e de frumoasă fata împăratului Roș, odată se răpede să o iè în brațe de pe cal. Dar fata îi pune atunci mâna în piept, îl brâncește cât colo și zice:

- Lipsești dinaintea mea, Spânule! Doar n-am venit pentru tine, ș-am venit pentru Harap-Alb, căci el este adevăratul nepot al împăratului Verde.

Atunci împăratul Verde și fetele sale au rămas încremeniți de ceea ce au auzit. Iară Spânul, văzând că i s-a dat vicleșugul pe față, se răpede ca un câne turbat la Harap-Alb și-i zboară capul dintr-o singură lovitură de paloș, zicând:

- Na! așa trebuie să pățească cine calcă jurământul!

Dar calul lui Harap-Alb îndată se răpede și el la Spân și-i zice:

- Păn-aici, Spânule! Și odată mi ți-l înșfacă cu dinții de cap, zboară cu dânsul în înaltul ceriului, și apoi, dându-i drumul de-acolo, se face Spânul până jos praf și pulbere.

Iară fata împăratului Roș, în vălmășagul acesta, răpede pune capul lui Harap-Alb la loc, îl încunjură de trei ori cu cele trei smicele de măr dulce, toarnă apă moartă, să steie sângele și să se prindă pielea, apoi îl stropește cu apă vie, și atunci Harap-Alb îndată învie și, ștergându-se cu mâna pe la ochi, zice suspinând:

- Ei, da' din greu mai adormisem!

- Dormeai tu mult și bine, Harap-Alb, dè nu eram eu!... zise fata împăratului Roș, sărutându-l cu drag și dându-i iar paloșul în stăpânire.

Și apoi, îngenunchind amândoi dinaintea împăratului Verde, își jură credință unul altuia, primind binecuvântare de la dânsul și împărăția totodată.

După aceasta se începe nunta, ș-apoi, dă, Doamne, bine:

Lumea de pe lume s-a strâns de privea,
Soarele și luna din ceriu le râdea.

Ș-apoi au fost poftiți la nuntă: Crăiasa furnicilor, Crăiasa albinelor și Crăiasa zânelor, minunea minunilor din ostrovul florilor!

Scanned with OKEN Scanner

Şi mai fost-au poftiţi încă: crai, crăiese şi-mpăraţi, oameni în samă băgaţi ş-un păcat de povestariu, fără bani în buzunariu. Veselie mare între toţi era, chiar şi sărăcimea ospăta şi bea!

Şi a ţinut veselia ani întregi, şi acum mai ţine încă; cine se duce acolo bè şi mănâncă. Iar pe la noi, cine are bani bea şi mănâncă, iar cine nu, se uită şi rabdă.

(**Convorbiri literare**, Iaşi, XI, 1877, nr. 5, 1 august)

APRECIERI CRITICE

"... Creangă e simplu şi redus ca poporul. Creangă e un om cu puţină cultură. Are o substanţă proprie într-adevăr, însă aceea se confundă cu însăşi substanţa poporului care l-a produs. "Cântă ca pasărea"..., cum a spus cu alt prilej, despre altcineva, amicul meu Eugen Lovinescu.

Undeva, în remarcabila sa monografie despre Creangă, Jean Boutière compară pe scriitorul moldovean cu marii scriitori apuseni - Charles Perrault şi Fraţii Grimm - şi constată superioritatea scriitorului nostru. În adevăr, şi marele scriitor francez şi culegătorii nemţi de basme se găsesc în deficit faţă de Creangă cu interpretarea personală a ficţiunii populare şi cu bogăţia în exprimare. Creangă a dat viaţă esenţială poveştilor lui, situându-le în timp şi în spaţiu, creând tipuri care se mişcă şi vorbesc în chip unic. Pentru asta întrebuinţează nu numai mijloace simple şi elegante de exprimare, ci un depozit secular al neamului de o mare bogăţie şi o intensă frumuseţe poetică. În plus, asupra întregului stăpâneşte un fel de duh de voie-bună care sporeşte plăcerea cetitorului.

Recitiţi, vă rog, **Capra cu trei iezi**. Găsiţi o căsuţă săracă dintr-un sat din nordul Moldovei. În acea căsuţă trăieşte o văduvă cu trei copii, însă o văduvă harnică şi energică. Îşi lasă pruncii singuri, după ce le dă sfaturi bune şi ea se duce să agonisească pânea cea de toate zilele. În lipsa ei se întâmplă o cumplită nenorocire. Un cumătru al caprei, nelegiuit negru, îi ucide doi copii. Numai mezinul, cuminte şi isteţ, scapă şi poate mărturisi măicuţei lui cine a fost duşmanul. Biata văduvă, după crâncena lovitură, se reculege şi hotărăşte răzbunare. Poftеşte pe cumătru la praznic; îşi pune poalele în brâu, pregăteşte toate pentru pomenire şi dreptate şi împlineşte judeţul prăbuşind pe ticălos într-o groapă cu jar.

Felul cumătrei de a se purta, de a vorbi, de a face aluzii, de a strecura subînţelesuri şi epigrame este unic - şi anume este isprava unei muntence din valea Bistriţei. **Capra cu trei iezi** e o nuvelă, nu o poveste; în această bucată se găsesc toate argumentele împotriva acelei ciudate caracterizări care subsită încă: Creangă, scriitor popular. Creangă e, în primul rând, un strălucit artist. Această mare calitate explică succesul operei lui în Apus. Traducerile scrierilor lui în englezeşte, franţuzeşte şi italieneşte au fost primite deosebit de favorabil. S-a întâmplat ca traducerea în englezeşte să apară în tovărăşia altor traduceri şi alţi scriitori români reputaţi. Cronicarii englezi au avut aprecierile cele mai elogioase pentru Creangă (**Moş Nichifor Coţcariul**). Noutatea lui Creangă pentru apuseni desigur intră în criteriul de apreciere; dar englejii au preţuit îndeosebi umorul lui fin. Această ascuţime personală sporeşte însăşi valoarea creaţiei. Acest rural simplu a fost găsit foarte complex de rafinaţii occidentali.

Astfel biruinţa modestului, amărâtului şi prigonitului fecior al lui Ştefan Ciubotaru de la Humuleşti, începută târziu după moarte, urmează şi creşte, pentru ca să se plinească dreptatea lui Dumnezeu, pe care el l-a slujit întru curăţia inimii lui mai bine decât clericii. În această ticăloasă viaţă, aceşti clerici i-au smuls de la gură pânea cea de toate zilele. Acuma duhul lui împarte şi celor buni şi celor răi hrana cea fără de stricăciune.

În orice limbă ar intra, această operă va duce cu ea un nume, nu numai o artă ageră, ci mai ales originalitatea incomparabilă.

Scanned with OKEN Scanner

Şi mai fost-au poftiţi încă: crai, crăiese şi-mpăraţi, oameni în samă băgaţi ş-un păcat de povestariu, fără bani în buzunariu. Veselie mare între toţi era, chiar şi sărăcimea ospăta şi bea!

Şi a ţinut veselia ani întregi, şi acum mai ţine încă; cine se duce acolo bè şi mănâncă. Iar pe la noi, cine are bani bea şi mănâncă, iar cine nu, se uită şi rabdă.

(**Convorbiri literare**, Iaşi, XI, 1877, nr. 5, 1 august)

APRECIERI CRITICE

"... Creangă e simplu şi redus ca poporul. Creangă e un om cu puţină cultură. Are o substanţă proprie într-adevăr, însă aceea se confundă cu însăşi substanţa poporului care l-a produs. "Cântă ca pasărea"..., cum a spus cu alt prilej, despre altcineva, amicul meu Eugen Lovinescu.

Undeva, în remarcabila sa monografie despre Creangă, Jean Boutière compară pe scriitorul moldovean cu marii scriitori apuseni - Charles Perrault şi Fraţii Grimm - şi constată superioritatea scriitorului nostru. În adevăr, şi marele scriitor francez şi culegătorii nemţi de basme se găsesc în deficit faţă de Creangă cu interpretarea personală a ficţiunii populare şi cu bogăţia în exprimare. Creangă a dat viaţă esenţială poveştilor lui, situându-le în timp şi în spaţiu, creând tipuri care se mişcă şi vorbesc în chip unic. Pentru asta întrebuinţează nu numai mijloace simple şi elegante de exprimare, ci un depozit secular al neamului de o mare bogăţie şi o intensă frumuseţe poetică. În plus, asupra întregului stăpâneşte un fel de duh de voie-bună care sporeşte plăcerea cetitorului.

Recitiţi, vă rog, **Capra cu trei iezi**. Găsiţi o căsuţă săracă dintr-un sat din nordul Moldovei. În acea căsuţă trăieşte o văduvă cu trei copii, însă o văduvă harnică şi energică. Îşi lasă pruncii singuri, după ce le dă sfaturi bune şi ea se duce să agonisească pânea cea de toate zilele. În lipsa ei se întâmplă o cumplită nenorocire. Un cumătru al caprei, nelegiuit negru, îi ucide doi copii. Numai mezinul, cuminte şi isteţ, scapă şi poate mărturisi măicuţei lui cine a fost duşmanul. Biata văduvă, după crâncena lovitură, se reculege şi hotărăşte răzbunare. Poftеşte pe cumătru la praznic; îşi pune poalele în brâu, pregăteşte toate pentru pomenire şi dreptate şi împlineşte judeţul prăbuşind pe ticălos într-o groapă cu jar.

Felul cumătrei de a se purta, de a vorbi, de a face aluzii, de a strecura subînţelesuri şi epigrame este unic - şi anume este isprava unei muntence din valea Bistriţei. **Capra cu trei iezi** e o nuvelă, nu o poveste; în această bucată se găsesc toate argumentele împotriva acelei ciudate caracterizări care subsită încă: Creangă, scriitor popular. Creangă e, în primul rând, un strălucit artist. Această mare calitate explică succesul operei lui în Apus. Traducerile scrierilor lui în englezeşte, franţuzeşte şi italieneşte au fost primite deosebit de favorabil. S-a întâmplat ca traducerea în englezeşte să apară în tovărăşia altor traduceri şi alţi scriitori români reputaţi. Cronicarii englezi au avut aprecierile cele mai elogioase pentru Creangă (**Moş Nichifor Coţcariul**). Noutatea lui Creangă pentru apuseni desigur intră în criteriul de apreciere; dar englejii au preţuit îndeosebi umorul lui fin. Această ascuţime personală sporeşte însăşi valoarea creaţiei. Acest rural simplu a fost găsit foarte complex de rafinaţii occidentali.

Astfel biruinţa modestului, amărâtului şi prigonitului fecior al lui Ştefan Ciubotaru de la Humuleşti, începută târziu după moarte, urmează şi creşte, pentru ca să se plinească dreptatea lui Dumnezeu, pe care el l-a slujit întru curăţia inimii lui mai bine decât clericii. În această ticăloasă viaţă, aceşti clerici i-au smuls de la gură pânea cea de toate zilele. Acuma duhul lui împarte şi celor buni şi celor răi hrana cea fără de stricăciune.

În orice limbă ar intra, această operă va duce cu ea un nume, nu numai o artă ageră, ci mai ales originalitatea incomparabilă.

Când treceţi pe la Humuleşti, opriţi-vă o clipă la casa în care a trăit odinioară Smaranda Creangă cu copilul ei. Nu mai este aceeaşi decât în parte. Urmaşii vă vor declara, cu mândrie, că au prefăcut-o, şi vor fi siguri că aţi venit să constataţi mai ales acest eveniment capital. Au şi garderobă şi gramofon.; acuma poate au şi radio: sunt simbolul tuturor celor care vor să înnoiască literatura română. Pe când vechea căsuţă din **Amintiri**, unde Ionică stătea de vorbă cu mama lui despre strigoii care lînchesc smântâna de pe oale, rămâne nestricată în sufletul tuturor iubitorilor de frumos.

Aţi băgat poate de seamă şi d-stră că ţăranii nu vorbesc ca în opera lui Creangă, după cum românii cultivaţi nu vorbesc ca Eminescu. Fără îndoială poporul nu a povestit şi nu povesteşte **Capra cu trei iezi** aşa cum ne-o povesteşte Creangă. Sintaxa **Amintirilor** îndeosebi, e aşa de complicată, balansarea perioadelor aşa de artistic cumpănită, încât a mai vorbi de literatura populară aici e cel puţin o naivitate.

G.Ibrăileanu mai demult a remarcat şi el că ţăranii moldoveni nu vorbesc ca-n paginile lui Creangă. Totuşi Creangă vorbeşte ca ei atunci când sunt artişti. Altădată am arătat şi eu în ce împrejurări am fost surprins că flăcăii moldoveni nu pot ceti proza lui Creangă. E prea dificilă pentru ei, pentru că e artă.

În sfârşit încă ceva.

Paserea cântă într-adevăr, având dar de la Dumnezeu. Însă nu ştiu dacă criticii noştri care categoricesc pe Creangă au observat cum cântă pasărea. Eu am observat şi lucrul este destul de interesant.

În livezile şi dumbrăvile în care am trăit, am ascultat deseori, primăvara, privighetorile şi mierlele. Când ve-ţi avea prilej, să le ascultaţi şi d-voastră, în dimineţi limpezi. Soarele împrăştie o pulbere irizată asupra cuprinsurilor. Nu adie vântul; plantaţiile pompează cu hărnicie seva spre mugurii florilor. Din clipă în clipă primăvara îşi desface semnele nebiruite ale vieţii. Dacă socoate cineva că o floare e perfect identică cu alta, că firul de iarbă e acelaşi,că lăutarii Domnului îngână acelaşi viers, se înşală. Din când în când în tufărişuri, privighetoarea îşi încearcă glasul. Într-un ulm, s-aşează un mierloi tânăr şi începe să împrăştie sonuri şi să asculte. Ambii sunt învăţăcei. Meşterele cele mari privighetori cântă noaptea, la lumina lunei. Fiecare îşi are repertoriul propriu. Mierlele cele ajunse la maturitate atacă îndrăzneţ şi ele începuturile lor de baladă. Tinerele - şi privighetori şi mierle - întâi încearcă, îndrăznesc puţin câte puţin, se încâlcesc şi renunţă, revin cu îndărătnicie: îşi au şi ele şcoala suferinţii lor artistice. Cântecul e în aer şi în lucruri, dar ele trebuie să-l interpreteze, eliberându-l înnoit.

Unii dintre colaboratorii lui Ion Creangă la abecedarele pe care am început şi eu învăţătura cărţii au povestit cu haz celor care voiau să-i asculte că tovarăşul lor se găsea faţă de ei într-o stare de inferioritate vrednică de milă. Anume scria greu. Pe când ei, într-o jumătate de ceas, aşterneau pe hârtie tot ce pofteau fără o ştersătură măcar, nefericitul Creangă se chinuia zile întregi, ştergând, adăogând, revenind, rupând şi tot încercând din nou alte forme, gâfâind şi asudând, ca şi cum ar fi fost osândit la muncă silnică. După ce înjgheba ceva acceptabil, citea şi se asculta. Punea pe alţii să citească şi asculta cum sună şi cu viersul altuia. Cinstiţii instituitori, prieteni buni de la Bolta Rece se stricau de râs. Astfel a hotărât Dumnezeu ca naşterea să se producă în suferinţă. Artişti mari nasc lucruri unice, forme nouă, care nu fiinţau înaintea lor pe lume şi care, ca o esenţă divină, se adaogă la totalitatea Creaţiei."

Mihail Sadoveanu

"În Creangă trăiesc credinţele, eresurile, datinile, obiceiurile, limba, poezia, morala, filosofia poporului, cum s-au format în mii de ani de adaptare la împrejurările pământului dacic, dedesuptul fluctuaţiunilor de la suprafaţa vieţii naţionale.

Creangă este un reprezentant perfect al sufletului românesc între popoare; al sufletului moldovenesc între români; al sufletului ţărănesc între moldoveni; al sufletului omului de munte între ţăranii moldoveni.

Creangă explică ceea ce zugrăveşte prin proverbe. De aici frecvenţa proverbelor în scrierile sale.

Pentru un scriitor cult, care-şi pune gloria în originalitatea filozofică (unii chiar în singularizare), această utilizare a proverbelor ar fi un defect. Pentru Creangă, al cărui merit e că în el vorbeşte poporul român, această lipsă de individualism este şi ea o calitate - şi un factor constitutiv al admirabilei sale arte. Expresie fidelă a ideilor populare, opera lui Creangă e originală prin sensibilitate, prin ton, care sunt ale sale"

G. Ibrăileanu

Legile creaţiei sunt legi ale subconştientului, ele nu se revelă decât în expresie, deşi posibilităţile lui latente sunt, într-un fel, neterminabile. Dacă încercăm a înţelege pe Creangă în raport

Scanned with OKEN Scanner

cu o categorie de sensibilitate românească, o facem numai pe baza acelor valori artistice care purced dintr-o structură comună, dar se diversifică în cuprinsul acestei structuri, după intuiții specifice.

O axiomă critică spune că natura-peisaj este o categorie a originalității autohtone; s-a reactualizat cu ocazia dezbaterii asupra lui Caragiale, găsit neaderent, între altele, și din cauza absenței sau minimei prezențe a naturii-peisaj, în proza lui. Ceea ce dovedește o confuzie între pitoresc și structura sensibilității; cu această axiomă am putea respinge, ca neaderent, pe însuși specificul Creangă. Câtă natură-peisaj se află oare în **Amintiri**? Cam tot atât de puțină cât se găsește și în Caragiale. A identifica materialul artistic cu intuițiile unui scriitor este exact a identifica haina cu sufletul unui om. Natura peisaj este accesorie în opera lui Creangă. În Amintiri, un singur episod mai lung este încadrat în peisaj, ceva mai insistent: episodul fugii de la Irinuca și popasul noaptea în pădure, când plutașii aţâță un foc de legendă, să se încălzească de reîntoarcerea subită a iernii; mai sunt câteva imagini fulgurante, de mare sugestie, în descrierea Humuleștilor, la începutul capitolului al treilea. Atât, într-o operă așa de românească, așa de specifică. Ce putem conchide de-aici? Numai că Ion Creangă nu este un poet al naturii, cum sunt Hogaș și M.Sadoveanu, structuri înrudite totuși, dar viziuni personale. Creangă obsèrvă exclusiv natura umană; geniul lui lucid, mușcător, spiritul realist și umorul lui melancolic - relevă un moralist.

Narativ și observator, prin excelență, Creangă este un psiholog în mișcare. Forța lui creatoare este epica, iar neuitatele tipuri din **Amintiri** sunt prinse în structura lor etică".

P. Constantinescu

Problema stilistică pe care o impune proza lui Creangă constă din izolarea mijloacelor ei individuale, mai ușor de trecut cu vederea la el, tocmai din pricina numeroaselor elemente generale pe care le folosește. Care sunt aceste mijloace? Toate decurg din însușirea precumpănitoare a artei sale orale, făcută mai mult pentru a fi ascultată, decât absorbită cu ochii în paginile unei cărți. Pentru a ilustra oralitatea artei lui Creangă, analizei i se impun mai întâi formele graiului viu: "Ș-apoi dă Doamne, bine: și vorba ceea: hăt bine; ei, ei, ce-i de făcut? ; scurt și cuprinzător; haidem; de voie, de nevoie; pace bună!" etc. , apoi numeroasele onomatopei: "hârști; hai, hai! hai, hai! ; zvrr, huștiuluc! foflenchiu; popâc; zbr;durai-vurai; teleap-teleap; horp" etc. , rimele și asonanțele strecurate în expunere, foarte numeroase în povestea lui Harap-Alb: "toate-mi mergeau după plac, fără leac de supărare; nu-i după cum gândește omul, ci-i după cum vrea Domnul; când sunt zile și noroc, treci prin apă și prin foc; vestitul Ochilă, frate cu Orbilă, văr primar cu Chiorâlă, nepot de soră al lui Păndilă, din sat de la Chitilă, peste drum de Nimerilă; ori din târg de la Să-l-caţi, megieș cu căutați și de urmă nu-mi mai dați; parcă-i un boț-Chilimboț-boțit, în frunte cu un ochi numai să nu-i fie de deochi! taie de unde vrea și cât îi place, tu te uiți și n-ai ce face; feciori de ghindă, fătați în tindă; ce-i păți, cu mine nu-i împărți; omul are un dar și un amar; și unde prisosește darul, nu se mai bagă în seamă amarul; nici la stat nici la purtat".

Prin astfel de mijloace, Creangă restituie povestirea funcțiunii ei estetice primitive, care este de a se adresa nu unor cititori, ci unui auditor, capabil a fi cucerit prin toate elementele de sugestie ale graiului viu, cu tot ce poate transmite acesta peste înțelesul abstract al lucrurilor comunicate.

Orală este la Creangă și plăcerea pentru cuvinte, înșirate uneori în lungi enumerări fără alt scop, decât acel artistic al defilării lor cu atâtea fizionomii variate. Iată descrierea casei lui Pavăl Ciubotarul: "Pavăl era holtei și casa lui destul de încăpătoare; lăiți și paturi de jur împrejur; lângă sobă, altul; și toate erau prinse. Iară gazda robotind zi și noapte, se proslăvea pe cuptor, între șanuri, calupuri, astrăgaciu, bedreag, dichiciu și alte custuri tăioase, mușchea, piedecă, hască și clin, ace, sule, cleşte, pilă, ciocan, ghinț, piele, ață, hârbul cu călacan, clei și tot ce trebuie unui ciubotar" (**Amintiri**, în **Opere complete**, ed. "Cartea românească", 1938, p. 59). Iată și pe jupân Știrul din Târgul Neamțului, "negustor de băcan, iruri, ghileală, sulimineală, boia de păr, chiclazuri, piatră vânătă, piatra sulimanului sau piatră bună pentru făcut alifie de obraz, salcie, fumuri și alte otrăvuri" (**Moș Nichifor Coțcariul**, p. 120). Dar aceste acumulări verbale nu amintesc oare pe acele atât de frecvente ale lui Rabelais, care descrie de pildă costumul călugărilor din mânăstirea Thélème: Au dessus de la chemise vestoinet la belle vàsquine, de quelques beau camelot de soye. Sus icelle vestoient la verdugale, de tafetas blanc, rouge, tanné girs etc. , au dessus la cotte de tafetas d'argent fait à broderie de fin or, et à l'aiguelle entortillé, ou, scelon que bon leur sembloient, et correspondent à la disposition de l'air, de satin, damas, velours, orangé, tandré, verd, cenddré, bleu, jaune clair, rouge cramoysi, blanc, drap d'or toille d'argent, de canetille,de brodure, selon les festes etc. (**Gargantua**, I, 56, ed. Garnier, vol.I, p. 147).

Rabelias, este, dealtfel, scriitorul străin asemănător mai mult cu Creangă, nu numai prin fabulație enormă, care face din Oșlobanu, din Gerilă, din Păsări-Lăți-Lungilă tipuri înrudite cu Gargantua și Pantagruel, nu numai prin instinctivitatea acestor personaje, nu numai prin umorul abundent, dar și prin oralitatea stilului, care îl determină și pe el, pe Rabelias, să folosească larg zicerile tipice ale poporului, să cultive onomatopeea și asonanța și să se lase în voia unor adevărate origini de cuvinte.

Orală este, în sfârșit, frumoasa cadență, mai puțin observată, a perioadei crengiste, în care

scriitorul ne oferă unul din exemplele cele mai interesante ale artei sale rafinate. Aceste perioade se pot descompune în unităţi ritmice mai lungi sau mai scurte, a căror alternanţă alcătuieşte un tablou plin de o armonie opulentă şi variată".

Tudor Vianu

Realismul rezultat din cultivarea detaliului şi din punerea în evidenţă a unei individualităţi stilistice nu aparţine la Creangă oralităţii, ci artei de scriitor. Întâi Creangă fixează odată pentru totdeauna textul, făcând imposibilă o altă ediţie, improvizată. Totul e aşa de meticulos studiat într-o versiune definitivă, încât din acest punct de vedere basmul a ieşit din circuitul folcloric şi a devenit opera lui Creangă. O schimbare oricât de mică a construcţiei dăunează întregului şi n-am mai avea de a face cu un basm de Creangă traductibil şi ligibil, oriunde şi oricând. Evident, o culoare locală este, constând mai ales în caractere individuale şi manifestări etnografice, în care limbajul îşi are partea sa de originalitate, neglijabilă la oricare alt basm, creat folcloric.

Conţinutistic, **Povestea lui Harap-Alb** se petrece într-un spaţiu geografic şi sociologic convenţional, avem de-a face cu împăraţi, curteni, sfinte, monştri, nimic nu e particular, nimic n-aduce aminte de orânduirea noastră istorică, de peisajul nostru. (...) Între un cuvânt, secretul lui Creangă stă, ca la orice poet cult, în studiul efectelor, în cuvântul rar, în cadenţa interioară, în fixitate. Dar fixitatea e contrară legii inerente folclorului.

Cine protestează la apropierea dintre Perrault şi Creangă, sub cuvânt, de pildă, că fiecare înfăţişează lumii locale, n-a înţeles rien de rien din arta lor şi a considerat basmele ca înregistrare folcloristică. Firește, Plaut, Molière, Courteline, Caragiale îşi au culorile lor sub care însă se ascunde un universal. Compararea şi apropierea între ei sunt posibile. Lumea fabuloasă a lui Perrault oglindeşte în curtea lui Ludovic XIV. Unii eroi vorbesc ca marchizii lui Molière şi ca preţioasele ridicule. Regele dă "un grand festin", un prinţ intră într-un adevărat Versailles. (...) Dar mai presus de această culoare istorică din epoca absolutismului regal este stilul propriu al lui Perrault, exact muzical ca al lui Racine sau spiritual, ca mai târziu, acela al lui Voltaire. Poveştile lui Perrault nu pot fi înregistrate nici ele pe bandă de magnetofon. Ele aparţin artisticeşte literaturii culte".

G. Călinescu

Efectul uriaş la lectura **Amintirilor** vine dintr-un raport de complexitate în care privim toată naraţiunea; în joc, intră puterea cuvântului, robust, raportarea oamenilor la noi şi, în acelaşi timp, la lumea antică. Personajele din **Amintiri** ... sunt toate care **gligani**, care **meliani;** unii **coblizani,** alţii **hojmălăi.** Statura le este eroică precum le sunt şi isprăvile. Un Nică Oşlobanu, "cu ciubotrele dintr-o vacă şi cu tălpele din alta", ia parte la un chef, unde la turnatul în pahare "săreau stropii de vin de o şchioapă în sus"; când se înapoiază acasă ("furluase" şi el câte ceva de unde chefuise, ca şi tovarăşii ceilalţi) "se pune cu creştetul pe pat şi cu talpele în grădină aşa încălţat şi îmbrăcat cum era; şi ce să-ţi mai vadă ochii? Să nu spun minciuni dar peste o dimerlie de fasole i-au curs atunci din turetce". Scena chefului, unde nu e nici o bufonerie, e văzută de un Ochilă, cu ochiul "cât sita", căruia nu-i scapă nici creşterea grâului. Nici vorbă dar că şi comicul situaţiei se ridică în plan; niciodată însă până la stupiditatea bufonă. Căci acolo este mai ales o petrecere de zei. Acelaşi Oşlobanu, de la o glumă cu un ţăran, care venise la Fălticeni să-şi vândă carul cu "lobde de fag", ajunge să se prindă că i le ia în cârcă "apoi săltându-le şi aburcându-le cam anevoie, le umflă în spate, şi la gazdă cu dânsele!" Scena petrecerii, în homerism, nu are mai bună pereche decât încăierarea dascălilor cu Pavel Ciubotarul, în a cărui casă locuiau. De la nişte simple "poşte" copilăreşti, bătaia se încinge, de se adună toţi vecinii; iar "după ce mântuie clăcuşoara asta, lumea ne lasă încât ne-a găsit şi se-mprăştie huituindu-ne. Să fi văzut ce blăstămăţie şi ce gălămos era în casă: fereştile sparte, soba dărâmată, zmocuri de păr smuls din cap, sânge pe jos, Pavel cu pieptul ars şi Ion cu călcâiul fript şedeau la o parte gâfâind..." Ion Creangă, din nimicuri, provoacă totdeauna spectaculosul cel mai impunător. Tendinţă de monumentalizare a tuturor impresiilor regăsim şi la Hogaş, precum şi după acesta la contemporanul nostru Geo Bogza, dar fără ca efectul să fie atât al opticii primitive, cât a felului lor retoric de intelectuali. Încât limpede spus, n-o mai aflăm la nimeni. De aceea, dintre scriitorii noştri nu vedem pe nici unul care să fi fost mai sortit a traduce **Odiseea** decât Creangă. Vocabularul i-ar fi fost o înlesnire mai mult. Cu vorbe ca "namilă", "pocitanie", "a găbui", "a cotrobăi", "debălăzat", "crâmpoţit", şi cu fraze din a căror complexă naivitate viziunea se dilată mai neaşteptat, singur Ion Creangă ar fi putut păstra proporţiile eposului antic, fiind în cuprinderea văzului pe măsura acestor regi-păstori. Ciclopii şi lestrigonii, în trăsăturile lor monstruoase, i s-ar fi încredinţat cu familiaritate.

Încât, deşi restrânsă, opera lui formează un adevărat ciclu rapsodic ţărănesc. În versiunea nouă, pentru adulţi, el a ştiut să păstreze climatul de poveste populară al cărei lexic l-a rafinat, păstrându-l aspru în sunet; a ajuns să-i rotunjească arta compunerii menţinând-o totuşi naivă; a dat fabulei străvechi valoare literară cultă, fără să-i usuce frăgezimile; cu virtute proprie, a sporit linia unor neînsemnate fapte şcolăreşti până la dimensiunea uriaşă a datinii, a superstiţiei şi a miturilor; a făcut, în sfârşit, operă de Homer al ţărănimii româneşti.

Scanned with OKEN Scanner

Impresii critice despre homerismul povestitorului nostru au mai comunicat şi alţi cercetători. După timpul când au scris, aceştia sunt N. Iorga (**Pagini de critică din tinereţă**, 1921, din **Convorbiri literare**, 1890), G.Ibrăileanu (**Note şi impresii** 1920), Pompiliu Constantinescu (**Critice**, 1933) şi Simion Mehedinţi (**Comunicare la radio**, 1937). Iar dacă spirite atât de felurite au putut să se împreuneze în aceleaşi afirmaţii, e semn că stăpânim cu ele un adevăr critic fundamental. Am mai arătat însă, deşi numai în treacăt, că homerismul, ca formulă a acestei identităţi literare, cuprinde în sine o anume improprietate. Cu toate că e singura potrivită să exprime puterea lui Creangă de a organiza în ciclul poveştile poporului, a cărui fire cu deosebire fabuloasă o trece şi în produceri de gen cult, ea conţine totuşi posibilitatea unei erori, care provine din perspectiva istorică a celor de azi câţi o întrebuinţăm. Pare a fi vorba de o referinţă cărturărească pur şi simplu, ceea ce nu e. Căci, la Homer, ne-am obişnuit a ne raporta ca la o cunoştinţă livrescă veche, ca la un autor milenar anterior faţă de Creangă".

Vl. Streinu

"Inventivitatea verbală a lui Ion Creangă e inepuizabilă. Ziceri, proverbe, expresii tipice, formula rituală sau pure jocuri de cuvinte, improvizaţii lexicale şi sintactice se revarsă torenţial în fiecare pagină, producând o vervă îndrăcită, o stare de veselie, o voie bună contagioasă, expresia unei debordante vitalităţi. Parcă am fi la o şezătoare fără pereche, într-un Humuleşti ideal, unde s-ar fi adunat cei mai buni povestaşi din spaţiul românesc, ce se întrec în a-şi dovedi iscusinţa".

Dumitru Micu

Literatură orală, direct sau indirect dialogată, episoadele la care se opreşte naratorul sunt reconstituite succint, în mişcare, cu un excelent simţ al cuvântului definitoriu. În **Moş Nichifor Coţcariul**, capodoperă în tonuri fine şi în poveşti, replicile au funcţie dramatică. Suntem într-un cuceritor teatru imaginar, în care Creangă joacă în diverse roluri, lăsând totuşi impresia de narator obiectiv. Argumentele spânului din basm pentru a intra în slujbă la Harap-Alb, se desfăşoară ca între oamenii la iarmaroc, la Târgul-Neamţ. Cum Harap-Alb ţine să respecte consemnul patern de a se feri de "omul roş" şi "mai ales de cel spân", interlocutorul pune în acţiune o vervă diabolică: "Pe semne n-ai auzit vorba ceea că, de păr şi de coate goale nu se plânge nimene. Şi când nu sunt ochi negri, săruţi şi albaştri! aşa şi d-ta: mulţumeşte lui Dumnezeu că m-ai găsit şi tocmeşte-mă. Şi dacă-i apuca odată a te deprinde cu mine, ştiu bine că n-am să pot scăpa uşor de d-ta, căci aşa sunt eu în felul meu, ştiu una şi bun: să-mi slujesc stăpânul cu dreptate. Hai, nu mai sta la îndoială, că mă tem să nu ne apuce noaptea pe-aci. Şi când ai ave încaltea un cal bun, calea-valea, dar cu mârţogul ista îţi duci verigile...".

Constantin Ciopraga

"Sunt aici **Amintiri din copilărie** două registre principale: unul tragic, răscolitor, rareori ajuns la o expresie directă şi mai cuprinzătoare, prezent mai mult ca virtualitate, forţă internă a textului, sublimată obiectiv în câteva ipostaze, altul luminos, vibrant de emoţia fericirii regăsite prin evocare, exprimat în ambele modalităţi, şi cea lirică şi cea obiectivată, dar mereu pândit de vecinătatea termenului contrastant, aşa cum lumina soarelui este pândită de vecinătatea umbrei. Din confruntarea orchestrală a acestor două registre de bază se naşte tonul dominant al **Amintirilor**, care este ploaie de soare, râs printre lacrimi... Aceasta este o operă născută din dialogul dintre nefericire şi fericire, un dialog desfăşurat cu o atât de acută conştiinţă a epilogului tragic, încât, sub copleşirea tumultului intern, scriitorul însuşi n-a fost în stare să-l redacteze.**Amintirile** sunt, cum bine se ştie, o lucrare neterminată, cu sfârşitul nescris, numai că acest sfârşit există şi este exprimat în felul lui, anticipat, în fiecare mlădiere a frazei sub apăsarea stării sufleteşti încărcate de conştiinţa deznodământului.

Elanul sufletesc este o realitate estetică a operei, dar, după opinia criticului, şi factori care creează şi explică imaginea universului humuleştean. Satul, întâmplările şi oamenii evocaţi reprezintă, cu alte cuvinte proiecţia în imaginea obiectivă a unui dor de copilărie şi de locurile ei, fabulosul suprapunându- se cu istoricul: "Universul lui Creangă, universul **Amintirilor**, ca arrière-plan al respiraţiei de hotărâtă originalitate a acestei literaturi, pare structurat bipolar. Avem, undeva în trecutul destul de puţin precizat, autoritatea unei societăţi arhaice, înţepenită şi verificată în acelaşi timp în organizarea ei internă în care predomină celula familiei; o societate patriarhal- gentilică, depăşind graniţele istoriei în zonele de negură ale fabulosului destul de puţin fantastic de altfel, dominat de legenda uşor grotească a unui Ciubăr Vodă, sau de cea neprecizată a unui Vodă pur şi simplu. Intrarea în domeniile istoricului se face firesc, prin continuarea acelui abur de neprecizare născut nu numai din eficienţele memoriei, dar mai ales din predispoziţia pentru fantazare, din aerul cu totul natural cu care legenda participă la viaţa cotidiană. Ce este toată povestea lui Nichifor Coţcariul care, prin situare "istorică" aparţine de antecedentele **Amintirilor**" realitate sau poveste, ce este istorisirea bunicului David despre Ciubuc Clopotarul, Omul lui Vodă, despre venirea acestuia

cu toate ale sale ca și venirea lui David însuși și a fraților săi din Ardeal, din pricini nu prea clare: «din pricina papistășiei mai mult», ce este, în fine, povestea zbuciumului sufletesc al unui părinte, alarmat de groaza unei cete prădalnice de turci, care s-a azvârlit "fără sine pe părul unui cal" pentru a-și salva copila? Realitate? Legendă? Îl vedem astfel pe Creangă promotor al acelei tendințe atât de răspândite în proza românească prin care istoricul este asociat fabulosului. Și totuși, simpla alăturare în seria unei tematici sau a unui procedeu nu poate să spună, despre scriitorul nostru, mai nimic semnificativ. Căci ceea ce este important, din acest punct de vedere, în **Amintiri**, este numai modul absolut firesc în care legenda și realitatea coexistă și se întrepătrund. Iar dacă din simpla perspectivă a temei sau a procedeului mecanic, Creangă este unul dintre cei mulți, prin soluția aproape indicibilă a suprapunerii fabulosului cu istoricul el este și unic și, pe scara evoluției mijloacelor prozei, cu mai bine de jumătate de secol înaintea celorlalți".

Mircea Tomuș

"La drept vorbind, Ion Creangă nu se rezumă la a-și aminti de satul copilăriei sale, ci, de fapt, îl re-creează; Humuleștii **Amintirilor** păstrează, desigur, asemănări cu satul real în care s-a născut Creangă, dar el primește totodată asemănări cu un **topos** binecunoscut, acela al unui «locus amoeuns». După cum se știe - și după cum a arătat Ernst Robert Curtius - încă din literatura Evului Mediu **toposul** acesta era asimilat unei teme a «paradisului terestru». Este incontestabil că asemenea sugestii nu lipsesc din imaginea despre Humulești pe care o dau **Amintirile**; încă din prima parte a memorialului, se subliniază caracterul de așezare «întemeiată», nesupusă așadar unor vicisitudini ale timpului: «Și-apoi Humuleștii și pe vremea aceea nu erau numai așa, un sat de oameni fără căpătâi, ci sat vechi răzășesc, întemeiat în toată puterea cuvântului: cu gospodari tot unul și unul, cu flăcăi voinici și fete mândre, care știau a învârti și hora, dar și suveica, de vuia satul de vătale în toate părțile; cu biserică frumoasă și niște preoți și dascăli și poporani ca aceia, de făceau mare cinste satului lor». În Humulești, ținuta morală a oamenilor este pretutindeni aceea a candorii primordiale, a nevinovăției, a cuviinței și a pudorii; prin asemenea însușiri se face prețuit, de pildă, bădița Vasile, dascălul: «Ei, ei! pe bădița Vasile l-am pierdut: s-a dus unde i-a fost scris. Și părintele Ioan umbla acum cu pletele în vânt, să găsească alt dascăl, dar n-a mai găsit un bădița Vasile: cuminte, harnic și rușinos ca o fată mare». Viața humulești enilor cunoaște truda, părinții povestitorului nu mai prididesc de treburi, dar - ca în orice «locus amoenus» - starea de spirit dominantă o constituie bucuria încât totul tinde să devină sărbătoare și desfătare: «Asemenea, dragi mi-erau șezătorile, clăcile, horele și toate petrecerile din sat, la care luam parte cu cea mai mare însuflețire! De piatră de-ai fi fost și nu se putea să nu-ți salte inima de bucurie, când auziai uneori, în puterea nopții, pe Mihai scripcariul din Humulești, umblând tot satul câte c-o droaie de flăcăi după dânsul și cântând (...) Și câte și mai câte nu cânta Mihai lăutarul din gură și din scripca sa răsunătoare; și câte alte petreceri pline de veselie, nu se făceau pe la noi, de-ți părea tot anul zi de sărbătoare!». Proiectând Humuleștii în mit, scriitorul îl sustrage istoriei și în scrie într-un univers al magiei: «Și mama, care era vestită pentru năzdrăvăniile sale, îmi zicea cu zânbet uneori, când începea a se ivi soarele dintre nori după o ploaie îndelungată: «ieși, copile cu părul bălan, afară și râde la soare, doar s-a îndrepta vremea». Și vremea se îndrepta după râsul meu....».

Constituindu-se ca un **topos** al «paradisului terestru», Humuleștii obligă scriitorul să adopte, pentru narațiunea sa biografică, o schemă literară la fel de cunoscută, aceea a «înstrăinării». Pe măsură ce înaintează în vârstă, nu numai calitatea oamenilor, dar însăși calitatea vieții pare a se degrada; dispar oameni (părintele Ioan sau dascălul Vasile), iar locul lor îl iau alții, mult mai puțin vrednici direct ei (popa Duhu, popa Oșlobanu). Vârsta de aur pare să fi rămas undeva în urmă, la o depărtare din ce în ce mai mare. Locul sărbătorilor și al petrecerilor vesele, îl ia învățătura tâmpă de la școală Folticenilor, făcând o victimă din mândrețea de flăcău care fusese Davidică: «De-a mai mare dragul să fi privit pr Davidică, flăcău de munte: cu barbă în furculiță și favorite frumoase; cu pletele creță și negre ca pana corbului; cu fruntea lată și senină; cu sprâncenele stufoase; cu ochii mari, negri ca murele și scânteietori ca fulgerul; cu obrajii rumeni ca doi bujori; nalt la stat, lat în spete, subțire la mijloc, mlădios ca un mesteacăn, ușor ca o căprioară și rușinos ca o fată mare. Dumnezeu să-l ierte! că n-avu parte să se prețuiască; a murit, sărmanul, înainte de vreme, înecat cu pronumele conjunctive, peritu-le-ar fi numele să le piară, că au mâncat juvaer de flăcău!». Schema «înstrăinării» îmbracă pe alocuri forma coborârii de la «munte» la «câmpie».

Se poate, așadar, conchide că **Amintirile din copilărie** se constituie atât ca operă memorialistică, cât - în primul rând - ca narațiunea literară; mai mult, sub acest raport, Ion Creangă ne apare ca un mare strălucit precursor al lui Mihail Sadoveanu. Tema «muntelui magic», schema «coborârii» ontologice de la munte la câmpie - toate aceste structuri specific sadoveniene sunt deja prefigurate în paginile lui Ion Creangă".

Liviu Petrescu

"Ion Creangă, pe care Maiorescu îl cita fără să-l definească, este scriitorul român cel mai singular, greu de încadrat într-un stil sau într-un curent. Cultura lui populară, ca și felul său de a scrie, îl apropie mai degrabă de umanismul renascentist și de caracterologia clasică decât de proza de

Scanned with OKEN Scanner

observaţie a secolului XIX. Realismul său de esenţă folclorică îşi află o altă îndrumare decât acela creator de tipuri al lui I.L.Caragiale sau acela ţinând epica obiectivă a lui I.Slavici. Creangă nu-şi găseşte echivalent nici în literatura română şi nici în literatura europeană, deşi Jean Boutière, în clasica monografie pe care i-a închinat-o, îl asemăna, eronat, lui Charles Perrault. Ţăran prin naştere, prin educaţie şi prin întreaga lui structură morală, diaconul răspopit ajuns institutor repovesteşte basmele populare, cu o artă şi un geniu incomparabil. Fără să le altereze autenticitatea şi să le usuce frăgezimea, Creangă, aşa cum s-a remarcat, le dă valoare literară cultă, scuturându-le de prolixităţi şi scăpându-le de schematism.

Originalitatea scriitorului stă mai întâi în individualizarea poveştilor, în bogăţia detaliilor şi a descrierilor. Apoi într-o excelentă oralitate, într-un farmec nespus de a se face ascultat. El narează basmele poporului în limba lui, învăţată acasă şi rafinată milenar, împrumutând personajelor trăsături ale ţăranilor din satul său, ceea ce făcea pe G.Ibrăileanu să-i definească poveştile drept "adevărate nuvele din viaţa satului", şi, totodată, să-i circumscrie realismul: "Creangă e atât de realist, încât unele din poveştile lui sunt aproape lipsite de miraculos, care îngăduie povestitorului să-i înregistreze pe eroii săi cu însuşiri sufleteşti şi trupeşti pe măsura omenească". În **Harap-Alb** sau **Dănilă Prepeleac**, în **Capra cu trei iezi** sau **Soacra cu trei nurori** întâlnim personaje foarte asemănătoare cu ţăranii din Humuleşti, satul natal al scriitorului.

Vorbirea lor e presărată cu proverbe şi zicători, modul de viaţă, gândirea şi mentalitatea sunt acelea ţărăneşti, fie că eroii sunt feciori de împărat, fie că sunt diavoli, fie că sunt nişte biete animale. Senzaţia e mereu de autenticitate, de ficţiune în limitele realului, mai exact, ale spaţiului ţărănesc din Munţii Neamţului. Creangă umanizează fantasticul, îl aduce la dimensiunile universului rural. Eroii săi, ca şi humuleştenii, deşi luând întruchipări supranaturale, se duc la pădure şi la secerat, înjugând boii la carul încărcat cu unelte ale industriei casnice, se târguiesc sau se ceartă, sunt gospodari harnici sau pierde- vară, isteţi sau prostănaci. De aici, valoarea de tablou antropologic şi etnografic a poveştilor şi atmosfera de voioşie şi pornire spre râs, care izvorăşte, cel puţin în parte, tocmai din această reducţie a miraculosului, din minimalizarea lui.

Aflându-se mereu într-o dispoziţie jovială şi numai câteodată caustică, având o excepţională înzestrare de a auzi bine vorbirea ţărănească vie, Creangă imprimă poveştilor un caracter scenic, dramatic. Mijlocul de caracterizare, notează exegetul său major, G.Călinescu, nu este analiza, ci desfăşurarea dramatică. "În naraţiuni, Creangă ca povestitor joacă pe rând toate personajele, căci, poveştile sunt aproape în totalitatea lor dialogice, vorbite". Capre devine o mască simbolizând tipul feminin vorbăreţ şi certăreţ, după cum cocoşul din **Punguţa cu doi bani** simbolizează tipul isteţ, revendicativ în spiritul dreptăţii şi al adevărului. Ambele poveţti nu sunt lipsite de un substrat satiric, dar ceea ce domină în opera humuleşteanului este umorul, voia bună, spiritul hâtru; lui îi place să râdă de alţii cu voioşie, precum râde şi de sine. Râsul acesta capătă nu o dată proporţii homerice, conferind o altă trăsătură fundamentală poveştilor lui Creangă. Scriitorul care procedează de obicei prin reducerea miraculosului la proporţii diurne, cultivă în acelaşi timp fabulosul, implicând uneori şi nuanţa grotească. Dracul din **Dănilă Prepeleac** se apucă de torţile cerului, "cască o gură cât o şură, şi, când chiuie o dată, se cutremură pământul, văile răsună, mările clocotesc şi peştele din ele se sperie". Însoţitorii năzdrăvani ai lui Harap Alb, deşi se căinează ca nişte ţărani din Humuleşti, apar într-o imagine individualizată de jovialitatea populară, proiectând lucrurile gigant, la dimensiuni capabile să provoace nu spaima, ci râsul gros, hohotitor. Primul care se amuză copios e autorul însuşi, contaminându-şi de îndată ascultătorii. Astfel, Gerilă "avea nişte urechi clăpăuge şi nişte buzoaie groase dobălăzate".

Flămânzilă era "o namilă de om", care "mânca brazdele de pe urma a 24 de pluguri şi tot atunci striga în gura mare că crapă de foame". La rândul lui, Setilă era "o arătare de om" care "băuse apa de pe 24 de iazuri şi o gârlă pe care umblau numai 500 de mori şi tot atunci striga că se usucă de sete". Puşi la încercare de împărat să consume cantităţi imense de mâncare şi băutură, eroii le fac să dispară într-o clipită. Pagina e dintre cele mai profund homerice: "Şi atunci unde nu începe Flămânzilă a cărăbăni deodată în gură câte o haraba de pâne şi câte o ialoviţă întreagă, şi răpide mi ţi le-a înfulecat şi le-a forficat, de parcă n-au mai fost. Iar Setilă dând fundurile afară la câte o bute, harp! ţi-o sugea dintr-o singură sorbitură, şi răpede- răpede mi ţi le-o supt pe toate de-a rândul, de n-a mai rămas nici măcar picătură de vin pe doagă". Iar Ochilă capătă atributele unui ciclop grotesc, într-o pagină de absurd modern demnă de jocularitatea unui Rabelais ori Sterne. Peste tot, hiperbolizarea realităţii reprezintă o altă sursă de comic după aceea a minimalizării miraculosului.

Lumea poveştilor lui Creangă e tratată potrivit caracterologiei clasice, eroii fiind buni sau răi. Harap-Alb, spre exemplu, cumulând bunătatea, vrednicia, vitejia, în opoziţie cu Spânul, viclean, rău, înfumurat şi răzbunător. Polaritatea aceasta e de regăsit în **Soacra cu trei nurori**, **Punguţa cu doi bani** sau **Fata babei şi a moşneagului** şi, mai târziu, în **Amintiri din copilărie**, a doua operă capitală a scriitorului. Ea configurează "primul roman al copilăriei ţărăneşti în literatura noastră", care ne introduce, de astă dată, nemijlocit în universul satului moldovean de pe la mijlocul secolului trecut. Povestitorul e acelaşi spirit hâtru, voios, mimând aceeaşi excelentă oralitate, poate acum cu mai multă culoare locală, etnografică. Evenimentele, foarte abundente, se înscriu în două mari categorii:

Scanned with OKEN Scanner

una ţinând de viaţa mai generală a statului, cealaltă de viaţa eroului- povestitor, om cam anapoda, de tipul Păcală ori Nastratin. Sunt evocate tradiţii şi obiceiuri (tăiatul porcului, umblatul cu plugușorul, prânzurile şi hramurile, şezătorile şi clăcile), instituţii (şcoala, biserica) şi moravuri (prinderea cu arcanul la oaste, năravurile clericilor) şi momente, le-aş zice tipice, care compun biografia copilului: fuga de la şcoală, îmbolnăvirea de râie, furatul cireşelor, scalda, isprava cu pupăza dusă la târg spre vânzare etc. Autorul continuă să răstoarne şi în **Amintiri** sacul fără fund al paremiologiei populare, să vadă unele scene la modul fabulos, homeric, precum aceea când Oşlobanu încarcă în spinare dintr-o dată un car cu lemne sau cealaltă când, cu picioarele în tavan, personajul grotesc lasă să cadă din turtecile cizmelor uriaşe cantităţi de fasole furată. Tonul e adesea şăgalnic şi uneori autoironic sau ambiguu, trăsătură specifică mai ales povestirii **Moş Nichifor Coţcariul**, "întâia mare nuvelă românească de atmosferă şi din care se trage toată nuvelistica noastră modernă". Ceea ce frapează aici, în afara tratării realiste a subiectului, este vorbirea în doi peri, cu două înţelesuri, întreaga bucată fiind construită pe arta echivocului. Conversaţia dintre căruţaşul mehenghi şi tânăra evreică, în timpul nopţii cât au rămas în pădure, indică gradul înalt de finețe al unei vorbiri care oscilează între candoarea jucată şi spiritul facetios, fără să cadă vreun moment în vulgaritate. Moş Nichifor Coţcariul e o chintesenţă de umor, decantat aici cu poezie. În acelaşi timp, nuvela ne pune în faţa unei metafore- cheie a operei lui Creangă şi anume aceea a drumului, semnalabilă în mai toate poveştile, ca şi în **Amintiri**. Tema epică sau aceea dramatică se ţes de-a lungul unui drum aproape obligatoriu al eroilor, ca şi în alte capodopere ale literaturii universale, de la **Odiseea** la **Parsifal**. Harap-Alb sau Ivan Turbincă, Dănilă Prepeleac sau fata babei şi fata moşneagului, precum şi, în parte, autorul-povestitor se află angajaţi în câte o călătorie pe firul căreia se canalizează întreaga naraţiune. Drumul e un fel de axă evenimenţială, pilon epic şi mijloc de verificare morală, prilej de spectacol, dar şi de amplă desfăşurare a acelui spirit ludic care dă operei o tonalitate robustă. Departe de a fi un "talent necioplit" şi un "autor poporal", scriitorul ne apare ca un talent rafinat, ca un mare artist, greu de definit în densitatea lui arhaică şi modernă totodată, ale cărei subtilităţi continuă să deruteze pe critici.

Când Titu Maiorescu exemplifica «romanul popular» cu opera humuleşteanului se gândea în primul rând la structura ei şi duhul ei folcloric. Critica posterităţii i-a adăugat homerismul şi umanismul renascentist. Aici trebuie situat realismul lui Creangă, a cărui operă este o expresie monumentală a naturii umane, în ipostaza ei istorică ce se numeşte poporul român, sau, mai simplu, e poporul român însuşi, surprins într-un moment de genială expansiune".

G. Călinescu

"Reprezentând spiritul românesc în maxima sa dimensiune, Creangă concentrează în sine, ca etalon al unei umanităţi de vârstă imemorială, esenţa unui model uman şi este, prin aceasta, exponentul unor realităţi spirituale specifice. El va figura simbolic, prin toată opera sa, subtile mecanisme unei etici de certă robusteţe, contribuind la îmbogăţirea cunoştinţelor despre speţa umană. Altfel decât Boccaccio, pe căi ce-i sunt proprii, Creangă propune şi el o introducere iniţiatică în arcanele existenţei. Se poate afirma că întreaga operă a lui Creangă nu-i altceva decât un îndreptar de convieţuire socială. Modalităţile de realizare a acestuia îl individualizează întru totul. Cu o intuiţie adâncă a specificităţii noastre, Creangă a folosit tiparele creaţiei folclorice spre a transmite un fond uman inconfundabil.

O experienţă umană foarte nuanţată va fi turnată într-un limbaj incifrat şi făcută să comunice ceva aparte, dincolo de primul nivel de comunicare prin limbă. Există o treaptă **simbolică**, la care Creangă ştie să ridice cuvântul dinapoia limbajului său paremiologic fermecător. Astfel observaţiile morale milenare, extrase dintr-un proces existenţial specific, vor deveni simbolice şi deci universale. Peripeţiile eroilor, drumurile lor sunt lecţii fundamentale de viaţă, în urma cărora ies edificaţi, proiectaţi calitativ pe o orbită superioară a devenirii lor. Întâmplările lui Harap-Alb de la podul împărăţiei tatălui său, de la fântâna cu Spânul, de la Grădina ursului, de la Pădurea cerbului, de la curtea Împăratului roşu, sunt tot atâtea explorări în lumea misterului existenţial, pe care eroul şi-l însuşeşte treptat, odată cu depăşirea fiecărui stadiu cucerit. Încercări iniţiatice deci, prin care insul se integrează unei convieţuiri sociale verificate istoriceşte pe baza experienţei colective".

Marin Mincu

O particularitate evidentă a **Amintirilor** constă în multiplicitatea instanţelor memorative şi deci multiplicitatea începuturilor, fiecare putând fi considerat ca un prolog al secvenţelor evenimenţiale cuprinse în cele patru capitole ale textului. Peisajele de început, pe care le-am numit matrice narativă, în care timpul interior respiră larg, primind un tonus particular, subiectiv, constituie, în acelaşi timp, puncte de retardare a naraţiunii. Matricea narativă surprinde spiritul în mişcarea sa orientată spre redescoperirea adevăratei semnificaţii a unor experienţe existenţiale trecute, spre a le fixa într-o imagine totală. Această mişcare reluată mereu reprezintă o căutare care se regenerează în virtutea propriei tensiuni emoţionale, constituind însuşi procesul de producere a textului. Matricea narativă oferă eului narator acea liniște a contemplării trecutului re- făcut în procesualitatea deveni-

Scanned with OKEN Scanner

rii sale; ochiul se opreşte încântat asupra întregului şi a părţilor, descoperind legea de coerenţă a sistemului: pe de o parte, procesul producerii, corespunzător neliniştii, pe care o generează nevoia cunoaşterii sinelui mai profund prin sinele trimis în **illo tempore**, pe de alta, pauza contemplării trecutului re-memorat.

O analiză a funcţiilor matricilor narativa trebuie să ţină seama nu numai de specificitatea construcţiei lor ca pasaje izolate, dar şi de maniera în care sunt distribuite şi de raporturile care pot fi stabilite între ele. Repetarea lor, cu variaţiile respective, are funcţia de a exprima durata, timpul trăit: prezentul care se întoacre în trecut, generalul care se converteşte în particular. Reluarea matricii narative reprezintă un gest paradigmatic, întrucât această secvenţă este o paradigmă a personalităţii naratorului. Repetarea ei impune certitudinea existenţei legăturii spirituale şi faptice cu trecutul rememorat; realitatea, evenimentele, se dezvăluie şi pot fi re-constituite pornind de la această paradigmă care se repetă ritualic aproape, devenind o parte integrantă a subiectivităţii creatoare.

Matricea narativă propune astfel distincţia, fundamentală în cazul **Amintirilor**, dintre **eul narator** şi **eul erou**. Această corelaţie care se creează între observat şi observator, între actor şi narator, permite, în particular, să se descrie obiectele exterioare fără a întrerupe continuitatea fluxului de conştiinţă. Monologul interior direct nu permite să se prezinte nivelul conştiinţei altfel decât legat de existenţa fizică a celui cu acţiunile şi contactele sale nemijlocite cu universul memorat".

Ioan Holban

"Cu privire la arta naraţiunii, la limba şi stilul operei, părerile celor mai mulţi specialişti converg în a sublinia originalitatea, simplitatea (trăsătură a artei desăvârşite) şi noutatea artei lui Creangă. În această direcţie, au fost invocate câteva aspecte deosebite.

La Creangă predomină epicul atât în **Amintiri**, cât şi în **Poveşti**. Marele humuleştean nu e un descriptiv şi nici un portretist cum au crezut unii. Chiar într-un basm ca **Harap-Alb**, socotit de către mulţi ca o aglomerare de episoade, predomină epicul pur, iar în **Moş Nichifor Coţcariul** (numită, pe drept, de către Călinescu "întâia mare nuvelă românească de atmosferă") epicul este de-a dreptul superfluu. Deşi scriere individuală, **Amintirile** sunt dominate de o obiectivitate maximă. Portretele sunt puţine, abia schiţate, sugerând o trăsătură de caracter dominantă, descrierile, şi ele puţin numeroase, sunt plate, rezumându-se la enumerări sau detalii etnografice. Scriitorul nu e un pictural. "Tăria lui Creangă, ca scriitor, stă aproape exclusiv în naraţiune, descripţia fiind ca şi inexistentă" (Const.Ciopraga). De asemenea trebuie să notăm că Ion Creangă nu este un poet al naturii, ca Hogaş sau Sadoveanu. Natura i-e indiferentă povestitorului. Pe el îl interesează oamenii şi reacţiile lor în faţa vieţii. Creangă nu e un poet, ci un moralist şi un psiholog.

Arta sa stă sub semnul povestirii. Realizarea ei rezultă din procedeele naraţiunii. Până şi umorul e la el o componentă a acesteia. În acest fel, Creangă interpretează oral şi scenic viaţa. De aici rezultă o a doua trăsătură importantă a artei sale: caracterul dramatic. Prin acest procedeu, Creangă dă viaţă unei scheme folclorice, unui fragment epic disparat şi caracterizează memorabil personajele. În fond, toată opera sa e constituită din variaţii pe o temă dată: viaţa ţărănească înţeleasă ca spectacol. Reconstituirea unui ideal rustic în ipostaze ale unei realităţi social-istorice se serveşte în primul rând de **arta spunerii**. Deşi lucrat cu grijă, stilul lui Creangă este marcat de oralitate. Geniul lui Creangă vine din plăcerea de a povesti (N. Manolescu).

Creangă e un povestitor-actor. El e un fel de regizor care urmăreşte nu numai jocul celorlalţi, ci şi pe al său. Opera sa este "o întocmire dramatică cu un singur actor" (G. Călinescu).

Plăcerea acestui joc al gesturilor şi expresiilor tipice (adevărate automatisme de comportament uman), gratuitatea lui (cu exagerări, îngroşări, răsturnări de planuri, neglijând raţiunea epică a textului, cu calambururi şi limbaj licenţios) compun un mod unic, inimitabil, al spunerii lui Creangă. Călinescu avea dreptate când afirma că în **Amintiri** şi **Poveşti** nu există "proză".

Creangă scrie pentru a fi ascultat, operele sale putând fi caracterizate ca veritabile comedii de caractere. Creangă rămâne un istoriograf. Nu există în opera sa portrete fizice sau morale, ci categorii sociale. Caracterul dramatic al operei (...) explică utilizarea dialogului şi a monologului. În întregime, opera are un caracter "dialogic" pronunţat. Povestitorul nu urmăreşte analiza sau descripţia, ci "modalitatea spunerii" (...). De aici invenţia verbală, umorul şi jovialitatea uriaşă a lui Creangă (scenele lirice sunr rare)".

Ilie Dan

"Epitetul de "populară" - care este atribuit pe bună dreptate limbii lui Creangă - trebuie cu grijă ferit de implicaţia că povestitorul nostru ar fi doar un harnic strângător de producţii folclorice - de tipul Ispirescu, de pildă - înzestrat, pe deasupra, şi cu darul de a le reproduce aidoma. Dimpotrivă. Creangă supune limba populară cu ale cărei seve întremătoare el îşi hrăneşte substanţa expresiei lingvistice a operelor sale - unui lung proces de reelaborare, de filtrare, reţinând, până la urmă, numai lamura ei cea fără de moarte. În ciuda acestui proces, însumând un imens număr de intervenţii

Scanned with OKEN Scanner

creatoare - care reprezintă tot atâţia indici ai artei lui Creangă - impresia de autenticitate rămâne, tot timpul, la fel de puternică. Prozatorul nostru nu este, aşadar, un simplu, "narator" popular, ci un artist desăvârşit - aşa cum fiecare din paginile acestei lucrări râvneşte să ni-l înfăţişeze.

De altfel, Ibrăileanu şi, mai ales, Sadoveanu au observat că **Poveştile** şi **Amintirile** lasă indiferenţi pe oamenii neinstruiţi, prilejuind, în schimb, clipe de rară desfătare intelectuală şi estetică cititorului cult.

Componenta stilistică fundamentală a prozei lui Creangă este, fără îndoială, **oralitatea.** Scriitorului îi sunt mai dragi vorbele rostite decât cuvintele scrise. El nu râvneşte decât la gloria modestă a povestitorului şi în această calitate se prenumără, în planul ficţiunii, printre oaspeţii de la nunta lui Harap-Alb: "Şi mai fost-au poftiţi încă: crai, crăiese şi-mpăraţi, oameni în samă băgaţi ş-un păcat de povesteriu, fără bani în buzunariu". Ca alţi mari prozatori artişti - ca Flaubert, bunăoară - Creangă se asculta povestind, şi numai după aceea aşternea cuvintele pe hârtie. Aspectul scris al naraţiunii reprezintă în ochii săi doar un mijloc - de altfel, destul de imperfect - pentru a-şi face, în sensul cel mai propriu al cuvântului, auzită vocea, dincolo de existenţa sa fizică. Acestui scop suprem îi sunt subsumate cele mai multe dintre procedeele artei sale. Comunicarea cititorului cu marele humuleştean beneficiază, prin aceasta, de un spor de autenticitate, în stare să creeze, pe alocurea, iluzia unui colocviu intim, dincolo de vreme. Creangă scrie, aşadar, ca să fie ascultat, iar textul prozei sale are nevoie de suflarea caldă şi de mlădierile vii ale graiului, pentru ca să-şi dezvăluie pe deplin tâlcul".

G. I. Tohăneanu

"Nu rare sunt scrierile româneşti din epoca romantică ori de mai târziu, începând cu **Luceafărul,** trecând prin **Noaptea de decemvrie** şi până la **Lostriţa,** lui V. Voiculescu, în anii 40 ai vremii noastre, care pot fi interpretate în spiritul acestei lucrări. Chiar şi poveştile lui Creangă lasă pe alocuri să se întrevadă lupta dintre simbol şi text.

În **Harap-Alb,** craiul, reprezentantul autorizat al ordinii stabilite, îşi previne fiul împotriva spânului. Fiinţă strâmbă şi vicleană, spânul - întrupare a celuilalt a lui l'autre - ştie să-şi schimbe înfăţişarea, făcându-se de nerecunoscut. El îi apare feciorului de crai în pădure, acolo unde, "locurile... sunt şugubeţe" - cum şugubăţ este şi spânul, după spusa craiului - şi unde se încurcă toate cărările, încât destoinicul dar prea nevinovatul tânăr învăţat cu drumurile drepte, zăboveşe, buimăcit fiind de locul străin:

"Şi mergând el tot înainte prin codri întunecoşi, de la un loc se închide calea şi începe a i se încurca cărările, încât nu se mai pricepe fiul craiului acum încotro să apuce şi pe unde să meargă".

Ca să-i adoarmă vigilenţa, spânul îl îmbie cu apă dulce şi plutire de pasăre, uşurinţă de pană, atribute ale spaţiului simbolic ce nu-i pot fi decât pe plac coborâtorului dintr-un crai:

"- Doamne, stăpâne, nu ştii cât mă simţesc de uşor; parcă îmi vine să zbor, nu altceva! Ia vără-te şi d-ta oleacă, să vezi cum ai să te răcoreşti; aşa are să-ţi vie de îndemână după asta, de are să ţi se pară că eşti uşor cum îi pana..."

Tot spânul este acela care, odată stăpân pe situaţie, îl sileşte pe flăcău să se prefacă în altul şi să poarte numele de Harap- Alb, alcătuire contradictorie conformă legilor textului şi ilustrare perfectă a devenirii moderne a celor două culori. Contradictoriu se va înfăţişa şi Ochilă, văzând numai când îşi ţine ochii închişi.

Asemenea observaţii îngăduie părerea că basmul lui Creangă cuprinde o parţială agresiune a spaţiului textual împotriva celui simbolic, agresiune constatată cu ostilitate ori cu ironie de către narator. Cum, fără îndoială, nu-i putem atribui lui Creangă preocupări teoretice de această natură, va trebui găsită aici o confirmare a adevărului că sistemele artistice "gândesc" potrivit principiilor implicite, că autorul, cum spune Rimbaud, este gândit.

Spaţiul simbolic al rătăcirii, adică al mişcării textuale, lipsite de linearitate şi ţel a fost, şi la Eminescu, **pădurea.** "Pădurea e locul unde se poate întâmpla orice, unde pare firesc să întâlneşti făpturi pe care raţiunea şi logica le respinge, unde jocurile infinit de variate şi primejdioase ale naturii târăsc călătorul în hora lor ameninţătoare şi-l înnecă în fantasticul lor extravagant(...). Pădurea este locul în care te pierzi" spune Marcel Brion, reunind caractere ce pot fi tot atât de bine atribuite textului literar. Eroul liric eminescian va fi cuprins de noaptea pădurii, dar va păstra mereu tendinţa de a ieşi la lumină, pe culmea dezgolită sub cerul limpede: "Precum călătorul, prin munţi rătăcind/ Prin umbra pădurii cei dese,/ La slaba lumină ce-o vede lucind/ Aleargă purtat ca de vânt/ Din noaptea pădurii ce iese".

Că pădurea închipuie un spaţiu al poeziei pare evident de vreme ce-n "codrii de aramă cântă-n crengi harfe-atârnate". "Toată descrierea codrului sugerează o inextricabilă alcătuire de tip textual, căci acolo "abor legat e de abor (...)/ Cu de ghirlănzi uriaşe copaci, din a lor rădăcine/ Până la vârfii de nori cu liane încolăciţi-s". Dar tot acolo mierea "ce curge ca auru-n soare", printre harfe "îngereşti", privează pădurea de forţa alterităţii, îi conferă un aer familiar şi primitor, încât s-ar putea spune că Acelaşi îşi găseşte loc - ca la Chateaubriand şi Lamartine - în **codrul eminescian.**

"Textualitatea" pădurii se leagă în mod firesc de corporalitate şi dorinţă, aşa încât codrul se

înfăţişează şi ca "loc de fecunditate slobodă" şi "de aceea, poetul îşi strigă acolo femeia". G. I. Tohăneanu spune că la Eminescu "fiinţa iubitei este inconsistentă; imaterială - o umbră doar; degeabă încearcă poetul să o cuprindă cu braţele". Dar ceea ce s-ar părea că introduce o divergenţă de opinii priveşte de fapt dubla condiţie a femeii, aparţinătoare în universul imaginar eminescian când spaţiul ideal - şi atunci ea este imaterială - când celui silvestru al iubirii trupeşti. Iar dorinţa poetului de a-şi cuprinde iubita cu braţele se situează tocmai la răscrucea de la care Eminescu se depărtează de Baudelaire. Năzuind ca şi acesta spre înalt, el nu va simţi aceeaşi oroare în preajma spaţiului textual, şi anume nu din pricini de ordinul teoriei literare, ci pentru că locul simbolic al textului - pădurea - îi apare totodată ca unul al iubirii împlinite. În **Călin** atrage atenţia pânza de păianjen - "încărcată de o bură, de un clob de pietre scumpe" -, mai ales dacă reamintim că Mallarmé, teoreticianul poeticii textului şi primul lui practician integral, se va închipui pe sine ca păianjen ce ţese pânze întinse şi va imagina poezia că joc de lumini reciproc răsfrânte pe pietre preţioase".

Livius Cocârlie

"(...) Începând cu Maiorescu, toţi criticii au văzut în Creangă un exponent. Dar humuleşteanul nu-i numai atât. Văzând în el doar reprezentantul unei mulţimi nediferenţiate, îi limităm meritele şi îi punem sub semnul întrebării unicitatea. Un al doilea Creangă e de neconceput. E falsă ideea că în popor există mii de Creangă şi autorul **Amintirilor din copilărie** şi al **Poveştilor** este, în fond, un anonim. În acest caz, ar trebui să admitem anonimatul lui Corneille, Racine, Alecsandri (ca dramaturg). În **Poveşti**, humuleşteanul procedează asemenea clasicilor (clasică e nonşalanţa cu care spune lucruri arhicunoscute). Nu calitatea de exponent este esenţială, ci unicitatea creatorului. Condiţiile obiective care au dus la apariţia scriitorului Creangă sunt cu totul speciale şi unicitatea ansamblului lor este inductibilă. S-a accentuat prea mult importanţa câte unui fapt biografic izolat (copilăria în Humuleşti, intrarea la "Junumea") pierzându-se din vedere tocmai esenţialul, şi anume drumul unic şi irepetabil parcurs de humuleştean.

Nimeni nu se naşte scriitor; nici măcar povestitor. Trăind într- un mediu ce cultivă anecdota şi fantezia epică, Creangă a devenit povestitor. Intrând la vârsta deplinei maturităţi, în medii elevante. cărturăreşti, a intuit câteva principii elementare ale artei literare, conformându-se (ceea ce echivalează, în fond cu o descoperire) unor modele neexprimate de junimişti, dar care, "pluteau" în aer. Creangă a devenit scriitor fără să fi avut iniţial această ambiţie. A devenit scriitor când a văzut în literatură un mod de legătură cu Ceilalţi. Eul său expansiv a găsit mijlocul de a se concretiza, iar inteligenţa nativă l-a dus la dobândirea rutinei literare elementare. Restul a fost muncă.

Fără cea mai neînsemnată urmă de ambiţie literară, Creangă a adunat, până a veni la Iaşi, un material "documentar" unic, invidiabil de orice artist. Odată ajuns învăţător, omul era "copt" pentru a face literatură, dar scriitorul virtual nu dădea semne de nerăbdare. Altele îi erau atunci preocupările. Literatura altora nu l-a preocupat niciodată în mod deosebit. Când a intuit însă că el, Nică a lui Ştefan a Petrei, poate să facă literatură care să intereseze pe domnii cei mai respectaţi din târgul Ieşilor, a devenit un posedat. Scriitorul virtual s-a pus pe treabă, cu sârguinţa şi scrupulozitatea unui Flaubert (...).

Dacă "Junimea" n-ar fi manifestat interes pentru producţiile sale literare, Creangă ar fi continuat să scrie manuale şcolare, iar amintirile sale n-ar fi ieşit, poate, din "Bolta rece" sau din bojdeucă. Destinul unic a determinat unicitatea creatorului şi, implicit, a operei.

Văzându-se declarat scriitor (şi încă talentat!) de oameni de care avea toată încrederea, Creangă e convins că poate să scrie de toate şi nu se sfieşte să comită chiar versuri.

"Poetica" lui Creangă e simplă: scrierile trebuie să trezească hazul (v. **Amintiri** II - în nici un caz să nu-l trântească în melancolie pe cititor sau ascultător), rolul literaturii fiind să destindă şi să dea pilde morale. Din veac, Nică a lui Ştefan a Petrei Ciubotariul ne priveşte lung, compătimindu-ne poate, dorinţa deşartă de a-l înţelege, când el a vrut numai să ne placă. Ne priveşte lung şi-şi râde de noi...

Nu vom putea aduce o perspectivă nouă asupra lui Creangă atât timp cât rămânem tributari privirii lui ca exponent. Cunoaştem prea multe din trăsăturile poporului român şi le găsim, toate, în opera lui Creangă. E ca şi cum în apă am remarca numai profilul nostru, oglindit: dar tocmai transparenţa relativă a apei conferă frumuseţe imaginii oglindite (...)

Două piedici se pun însă în calea noului exeget: dificultatea apropierii de o operă atât de singulară şi lipsa unor documente noi. Dificultatea abordării unui scriitor pe care critici de prestigiu nu l-au înţeles (E. Lovinescu, T. Vianu ş.a.) sau nu l-au abordat (Zarifopol) este certă. Creangă este unul dintre cei mai dificili scriitori români, poate şi pentru că pare pe înţelesul tuturor. Deşi se vorbeşte de un veac despre operele humuleşteanului, suntem încă în aşteptarea Exegezei ei. (...) Temelia - extrem de solidă - a pus-o Călinescu; exegeţii ulteriori au nuanţat unele aspecte".

Mircea Scarlat

Scanned with OKEN Scanner

I. L. CARAGIALE
(1852—1912)

Data nașterii. Copilăria și adolescența

S-a născut în zorii zilei de 30 ianuarie 1852, în satul Haimanale, care-i poartă astăzi numele, fiind primul născut al lui Luca Caragiale și al Ecaterinei. Tatăl său (1812–1870), frate cu Costache și cu Iorgu Caragiale, s-a născut la Constantinopol, fiind de profesie bucătar, angajat de Ion George Caragea, la sfârșitul anului 1812, în suita sa. Atras de teatru, Luca se căsătorește în 1839 cu o bună actriță și cântăreață, Caloropulos, de care se despărțise, fără a divorța vreodată, întemeindu-și o familie statornică cu brașoveanca Ecaterina, fiica negustorului grec Luca Chiriac Caraboas.

Viitorul mare clasic absolvise Gimnaziul Sfinții Petru și Pavel din Ploiești, pe care îl numește, în **Grand-Hôtel "Victoria Română"**, orașul său natal. Singurul institutor de care autorul **Momentelor** și-a adus aminte cu recunoștință a fost ardeleanul Bazil Drăgoșescu, acela care în schița memorialistică **După 50 de ani** l-a primit în clasă pe voievodul Unirii. Adolescentul începe să scrie în taină poezii, dar înainte de debutul literar, tânărul Iancu, fascinat de performanțele teatrale ale unchiului său, Iorgu Caragiale, actor și șef de trupă, fixată la București sau ambulantă, în 1868 obținuse de la tatăl său autorizația de a frecventa Conservatorul de Artă Dramatică, în care fratele acestuia, Costache, preda la clasa de declamație și mimică. În 1870 a fost nevoit să abandoneze proiectul actoriei și obține mutarea familiei la București, luându-și cu seriozitate în primire obligațiile unui bun șef de familie. Îl cunoscuse pe Eminescu când tânărul poet, debutant la "Familia", era sufleor și copist în trupa lui Iorgu. În 1871, Caragiale este numit sufleor și copist la Teatrul Național din București, după propunerea lui Mihail Pascaly. Colaborează la **Ghimpele**, cu versuri și proză, semnând cu inițiale (**Șarla și ciobanii**, fabulă antidinastică). Se născuse, prin urmare, autorul satiric, însă prin sacrificarea poetului liric, căruia îi va supraviețui, ocazional, autorul de fabule, epigrame și parodii.

Ziarist, publicist, poet

Începutul activității jurnalistice a lui Caragiale poate fi datat, cu probabilitate, în luna octombrie 1873, la ziarul **Telegraful**, din București, unde ar fi publicat rubrica de anecdote intitulată **Curiozități**. Apropierea de ziaristică este confirmată cu certitudine, însă odată cu colaborarea la revista **Ghimpele**, unde și-ar fi semnat unele dintre cronici cu pseudonimele: **Car** și **Policar**, în care sunt vizibile vioiciunea și verva de bună calitate. Numele întreg îi apare la publicarea poemei **Versuri** în **Revista contimporană** de la 1 octombrie 1874. În numărul din luna decembrie 1874 al revistei, numele lui Caragiale apare trecut printre scriitorii care formau "comitetul redacțional". Un moment esențial îl constituie colaborarea la **Revista contimporană**, la 4 octombrie 1874, cu trei pagini de poezie semnate I. L. Caragiale. Gazetăria propriu-zisă și-l revendică însă de la apariția bisăptămânalului **Alegătorul liber**, al cărui girant responsabil a fost în anii 1875-1876. În lunile mai și iunie 1877, Caragiale va redacta singur "foița hazlie și populară", **Claponul** (șase numere). În august 1877, la izbucnirea Războiului de Independență, a fost conducător al ziarului **Națiunea română**, scos la propunerea publicistului francez Frédéric Damé (1849, Tonnerre, Franța–1907, București). Ziarul, cu numeroase rubrici scurte și cuprinzătoare, a fost suprimat numai după șase săptămâni. Punându-și în practică experiența gazetărească de până acum, Caragiale își începe în

decembrie 1877 colaborarea la **România liberă**, publicând foiletoanele teatrale **Cercetare critică asupra teatrului românesc**. În 1878-1881 a colaborat la **Timpul**, alături de Eminescu și de Slavici. La 1 februarie 1880 revista **Convorbiri literare** publică comedia într-un act **Conu Leonida față cu reacțiunea**. Tot în 1878 a început să citească din scrierile sale la ședințele "Junimei". În 1879 publică în **Convorbiri literare** piesa **O noapte furtunoasă**. După trei ani de colaborare, în 1881 se retrage de la **Timpul**. Este numit, cu decret regal, revizor școlar pentru județele Suceava și Neamț. Din iunie 1885 își începe seria articolelor literare și politice la **Voința națională**, condusă de A. D. Xenopol. La moartea lui Eminescu publică articolul **În Nirvana**. Colaborează cu articole politice și literare la ziarul junimist **Constituționalul**, sub semnătura C. și cu pseudonimele **Falstaff**, **Zoil**, **Nastratin** și **Hans**. Din 1896, colaborează sub pseudonimele **Ion** și **Luca** la **Lumea veche**, revistă umoristică. Scrie la **Ziua** articole politice și un reportaj la moartea lui Al. Odobescu. Conduce, din 1896, **Epoca literară**, supliment al ziarului **Epoca**. În **Convorbiri critice** și în **Timpul** și-a publicat piesele de teatru. Când Slavici și Coșbuc au început publicarea revistei **Vatra** (1894), Caragiale s-a aflat printre principalii colaboratori. Din 1895 și până în 1899 a colaborat la revistele: **Gazeta poporului**, **Epoca**, **Drapelul**, **Povestea vorbei**, **Lumea veche**, **Adevărul**, **Foaie interesantă**, **Literatură și artă românească**, **Pagini literare**. În 1896 a condus **Epoca literară**. Din 1899 a început să publice la **Lupta**, **Luceafărul**, **Românul**, **Convorbiri**. Din 1899 susține la **Universul** seria de **Notițe critice**, care va oferi materialul volumului **Momente**. Prin articolul despre Teatrul Național, de la 19 noiembrie 1899, indispune comitetul teatral, al cărui membru era. Ziarul **Die Zeit** din Viena publică, la 3 aprilie 1907, sub semnătura **Un patriot**, prima parte din scrierea politică **1907**.

Spre deosebire de Eminescu, care vedea în gazetărie o misiune civică directă, Caragiale și-o asumă indirect, cu o pedagogie implicită a prezentării aspectului social sub forma ironiei pentru îndreptarea tuturor relelor.

Colaborarea susținută în presă, de la publicațiile de prestigiu (**Convorbiri literare**, în anii de participare la **Junimea**, **Convorbiri critice** și **Viața românească**, după 1900, **Timpul**, **Constituționalul**, **Epoca**), dar și în publicații mai obscure cărora nu le-a refuzat sprijinul (**Gazeta săteanului**, în care au apărut **Cănuță, om sucit** și **La hanul lui Mânjoală**), l-a făcut pe Caragiale să abordeze diverse genuri publicistice precum reportajul și interviul, articole politice, dar și foiletoane având tematică și alură stilistică diversă: "Începând cu «mofturile» sale de la debut în ziarul **Alegătorul liber** (1975-1976) și până la scrierea **Momentelor** (1899-1901), Caragiale, trecând prin orice rubrică a ziarelor la care colabora, va compune o operă umoristică fără egal în literatura noastră. Dar, paralel cu această față a personalității sale, în publicistică mai este o față, de cele mai multe ori ascunsă în anonimatul de până acum al paginilor de ziare: anume o față gravă, preocupată până la neliniște și frământare interioară de destinul nostru național, pe fundalul mișcării politice confuze, superficiale, improvizate și iresponsabile. Caragiale este singurul adevărat mare contemporan al lui Eminescu. Poate că în străfundurile sale și poetul, simțindu-se singur în redacția **Timpului**, se va fi gândit la tovărășia perechii sale de destin!" (**Marin Bucur**). Prin modul de a scrie și prin diversitatea preocupărilor, articolele politice ale lui Caragiale devin sinteze satirice concentrate. O mișcare caracteristică face să alterneze **observația de moravuri** cu **generalizarea** și cu **construirea ironică de tipuri**. Cu privire la pamfletul caragialian trebuie remarcat textul din 1907, greu de clasat într-un gen și așa destul de elastic.

Din relațiile lui Caragiale cu publicațiile anilor 1870-1910, dincolo de constata-

Scanned with OKEN Scanner

rea unui interes care s-a prelungit până la capătul existenței sale, Caragiale a înnobilat genul publicistic.

Moftul român

În ianuarie 1893, retras din ziaristică de la sfârșitul anului 1889, Caragiale înființează revista umoristică **Moftul român**, subintitulată polemic "Revista spiritistă națională, organ biebdomadar pentru răspândirea științelor oculte în Dacia Traiană". Începând cu numărul 11, revista a devenit ilustrată, publicând caricaturi, iar prin publicarea unora dintre cele mai valoroase schițe caragialiene, **Moftul român** s-a dovedit și un organ literar. Cu unele întreruperi, revista a apărut până în anul 1902, cu numeroase colaborări (Teleor, E. Gârleanu, I. Al. Brătescu-Voinești, Al. Cazaban). **Calendarul Moftului român**, pe anul 1908, de I. L. Caragiale, a apărut la București.

Caragiale - conferențiar

Autorul comediei **O scrisoare pierdută** a fost atras de fiecare dată de contactul cu publicul, arătând o predilecție deosebită pentru participarea la conferințe și ședințe literare, frecvente în vremea sa. În aceste împrejurări își manifestă calitățile sale de "causeur" fermecător și inteligent, de interpret neîntrecut al textelor sale. La Ateneul Român, instituție fondată în 1865, din inițiativa unor cărturari patrioți (Constantin Esarcu, dr. Nicolae Kretzulescu, Vasile Alexandrescu-Urechia), și care își propunea - programatic - să contribuie la răspândirea în cercuri cât mai largi a științei și a culturii, I. L. Caragiale a început să conferențieze din 1892. Dramaturgul a prezentat aici conferința **Gașteși gâște**, care a provocat iritarea societății "Junimea" și a lui Titu Maiorescu.

La 9 mai 1893 Caragiale ține o conferință la Clubul muncitorilor despre **Prostie și inteligență**, cu aluzii împotriva lui Maiorescu. La Buzău, la 15 martie 1896, prezintă conferința **Prostie**, "în fața unei colosale adunări."

Din 1898 interpretează, la Ateneu, cu verva-i recunoscută, unele dintre **Momentele** sale, încredințate publicului mai ales în cotidianul **Universul** (27 sept. 1899). În seria conferințelor științifico-culturale (care aveau loc, de regulă, joia și duminica seara), I. L. Caragiale era programat cu "lecturi literare", la 9 ianuarie 1900, presa bucureșteană înregistrând cu entuziasm evenimentul: "O conferință a eminentului nostru prozator e un adevărat și fericit eveniment literar." Din toate intervențiile sale va răzbate ceva din farmecul deosebit al acestui geniu al cuvântului (scris și vorbit): "Citind el trăiește acele scene și ne face și pe noi să le trăim. Intră în personajele sale și le imită limbajul, privirile, vocea, gesturile și expresiile. Te face să râzi cu hohote, iar în părțile mișcătoare, te înduioșează. Caragiale este ceea ce se numește un temperament artistic, de o superioritate absolută, netăgăduită în surprinzătoarea ei complexitate..." (**Universul**, 1898).

Director de teatru

I. L. Caragiale a fost, printre altele, și director al Teatrului Național din București. În anul 1888, Titu Maiorescu, ministru al Instrucțiunii Publice, ocupându-se de problema schimbării conducerii Teatrului Național, după mai multe consultări a hotărât, la 2 iu e 1888: "Director al primului nostru teatru va fi tânărul dramaturg I. L. Cara ale." În vârstă de numai 36 de ani, marele maestru al dramaturgiei românești a reușit să deschidă stagiunea, la 1 octombrie 1888, cu comedia **Manevrele de toamnă**, o localizare făcută de P. Gusty, în care interpreții au obținut succese remarcabile. Nefiind sprijinit de câțiva mari actori dramatici ai timpului (Aristizza Romanescu, Grigore Manoilescu și Constantin Nottara) și "sabo-

tat" de unele ziare bucureştene, Caragiale s-a văzut nevoit să demisioneze înainte de începerea noii stagiuni, în 1889, după ce dovedise totuşi evidente resurse de organizator şi o nebănuită energie.

I. L. Caragiale şi "Junimea"

De la debutul său în dramaturgie (1879) şi până în 1892, Caragiale s-a bucurat de sprijinul "Junimii", deşi în întregul proces de afirmare a scriitorului, "Junimea" însăşi va fi, până prin 1884-1885, ţinta atacurilor concentrate ale puternicilor ei adversari. Se poate afirma că destule dintre adversităţile îndreptate împotriva lui Caragiale se datoresc şi calităţii sale de junimist şi de redactor la conservator-junimistul ziar **Timpul** (1878-1881). Prima piesă a dramaturgului, **O noapte furtunoasă**, atât de bine primită de "Junimea" şi publicată în **Convorbiri literare** (1879), unde vor apărea de altfel toate piesele sale, va beneficia, la premieră, de atacuri deloc neglijabile. După trei ani de colaborare, Caragiale se retrage în iulie 1881 de la **Timpul**, dar Comitetul Teatrului Naţional din Iaşi, prezidat de Iacob Negruzzi, îl numeşte director de scenă, postul fiind refuzat de dramaturg. Participă frecvent la şedinţele "Junimii", iar la întâlnirea din martie 1884, în prezenţa lui Alecsandri, îşi mărturiseşte preferinţa pentru poeziile lui Eminescu. La 6 octombrie citeşte, la aniversarea "Junimii", la Iaşi, **O scrisoare pierdută**, reprezentată, la 13 noiembrie, în prezenţa reginei, cu un mare succes. În 1888, Titu Maiorescu îl numeşte director al Teatrului Naţional Bucureşti şi îi prefaţează, volumul de **Teatru** (1899), cu studiul intitulat **Comediile d-lui I. L. Caragiale**. În 1892, la 9 mai, Caragiale prezintă însă la Ateneu o conferinţă cu titlul **Gaşte şi gâşte literare**, împotriva "Junimii", determinând, împreună cu articolul **Două note**, ruptura cu Titu Maiorescu şi încetarea colaborării la **Convorbiri literare**. La 18 noiembrie 1895, P. P. Negulescu îi scrie lui Simion Mehedinţi că a obţinut de la Titu Maiorescu să se ceară colaborarea lui Caragiale la **Convorbiri literare**, fără reluarea însă a relaţiilor personale dintre critic şi autorul articolului **Două note**. De-abia la 15 februarie 1908 îşi reia Caragiale legăturile cu Titu Maiorescu, trimiţându-i acestuia o felicitare cu prilejul aniversării sale.

Scriind despre **Comediile d-lui Caragiale** (1885), şi referindu-se la tipologie ("Există aceste tipuri în lumea noastră? (...) Dacă sunt, atunci de la autorul dramatic trebuie să cerem numai ca să ni le prezinte în mod artistic"), Ţitu Maiorescu îl apără pe marele scriitor de acuzaţia de imoralitate. Articolul, care a provocat celebra polemică dintre Maiorescu şi Gherea, evidenţiază realismul tipurilor şi al mediului social: "Lucrarea d-lui Caragiale este originală, comediile sale pun pe scenă câteva tipuri din viaţa noastră socială de astăzi şi le dezvoltă cu semnele lor caracteristice, cu deprinderile lor, cu expresiile lor, cu tot aparatul înfăţişării lor în situaţiile anume alese de autor." Venind în întâmpinarea lui Caragiale, Maiorescu crede că e necesar să eludeze fondul de realitate al artei, ce devine "ficţiune artistică", prilej de a ne înălţa "în lumea ficţiunii ideale".

Şeful literar al "Junimii" a arătat mult timp faţă de Caragiale o foarte vie solicitudine, ducând, vreme de zece ani, la o statornică colaborare. Piesa **O noapte furtunoasă** (**Convorbiri literare**, 1 oct.-1 noiembrie 1879) va avea în fruntea ei această dedicaţie: "D. Titu Maiorescu este cu adânc respect rugat să primească dedicarea acestei încercări literare, ca un semn de recunoştinţă şi devotamentul ce-i poartă autorul ei." Caragiale citeşte la Titu Maiorescu drama **Năpasta**, care va fi dedicată, în volum, d-nei Ana T. Maiorescu. În calitate de colaborator al revistei, dramaturgul se menţinea în relaţii cordiale cu toţi ceilalţi membri ai "Junimii", în mod special cu Iacob Negruzzi, creatorul şi redactorul **Convorbirilor literare** (Vasile Pogor, Gh. Panu, Petre Missir, căruia îi dedică **O scrisoare pier-**

Scanned with OKEN Scanner

dută, N. Gane). În anii activității sale la **Convorbiri** a admirat-o pe Mite Kremnitz (cumnata lui Maiorescu), care a și tradus mai multe texte din Caragiale, în vederea publicării antologiei de literatură română în Germania. Ruptura cu "Junimea" devine definitivă în 1892, când își întrerupe colaborarea la **Convorbiri literare**. Ura lui împotriva vechilor prieteni literari și a lui Titu Maiorescu (vezi conferința **Prostie și inteligență**) devine obsesivă. De-abia peste câțiva ani, colaborând la **Epoca** (1896), fostul junimist va regreta despărțirea de Maiorescu, evidențiind marile calități ale criticului, cu un rol de primă mărime în cultura noastră, alături de Hasdeu. De la Berlin, la 15 februarie 1908, de ziua de naștere a lui Maiorescu, Caragiale îi trimite acestuia o călduroasă telegramă: "Din toată inima ca pe frumoasele vremi ale tinereții un bătrân școlar urează ilustrului învățător la mulți ani cu sănătate și veselie. Trăiască Maiorescu! Caragiale." La răspunsul de mulțumire, Caragiale revine cu o altă urare: "Bătrânul școlar este fericit că o pornire din inimă i-a fost întâmpinată cu atâta grație din partea ilustrului și totdeauna neuitatului învățător. Încă o dată, la mulți ani, cu sănătate și veselie, trăiască Titu Maiorescu." Fără să fi reușit o reluare a colaborării la **Convorbiri literare**, conștient de locul uriaș deținut în cultura noastră de prestigioasa revistă ieșeană, Caragiale încearcă în anul următor (1909) "o nouă și ultimă expresie a unei «mea culpa»" (Șerban Cioculescu): "Un școlar puțin însemnat, care a știut mai mult să te supere decât să se folosească de învățăturile dumitale, își permite, cu tot respectul, a-ți trimite din depărtare urarea sa cordială: Să trăiască ilustrul nostru profesor Titu Maiorescu întru mulți ani, sănătos, cuminte și vesel! așa cum din tinerețe îl știe bătrânul școlar **I. L. Caragiale**." Maiorescu consimțise în aceste împrejurări doar la o reluare a relațiilor literare, nu și a celor personale, cu acela care-l insultase. Despre aceste manifestări ale lui Caragiale, Titu Maiorescu va realiza, într-o scrisoare către Duiliu Zamfirescu, o interesantă simbioză între o mare inteligență și nestatornicia unui caracter dificil și imprevizibil: "Convingerea ce o am despre Caragiale este că are una dintre cele mai vioaie inteligențe ce le poate produce natura, eclectic, bună memorie, momente în care această extraordinară vibratilitate celulară a materiei cenușii din creieri îl scoate mai presus de el însuși și-l face capabil de scrieri literare de mare valoare. Din cauza acestei părți a lui eu închid ochii la toate celelalte, pe care însă le cunosc." Nu mai puțin revelatoare, în această direcție, este și părerea lui Duiliu Zamfirescu. Acesta credea că spiritul malițios față de lucrările unor confrați citite la "Junimea" ar putea fi trecute cu vederea grație "marii lui inteligențe". Dramaturgul era "o fire atât de fantastică și de muncită, în care arama și diamantul sunt legate împreună spre a da iluzia unui inel ducal" (Duiliu Zamfirescu). Structura omenească a lui Caragiale, ca și aceea artistică, era una duală: una de ironist și farsor, cu o rezervă nesecată în direcția manifestărilor umoristice și cinice, și alta de sentimental ("Eu sunt un sentimental, domnule!"), neliniștit și măcinat de melancolii ascunse și ciudate la un asemenea temperament.

"Câteva păreri" - considerații estetice

Elaborat în 1896, studiul **Câteva păreri** reprezintă un adevărat "breviar" al esteticii scriitorului. Socotit de unii comentatori un **naturalist**, un **zolist** în nuvelele sale psihologice, opțiunea estetică a scriitorului este categorică și definitorie pentru idealul de artă ca sinteză a fantaziei: "noi nu înțelegem o operă de artă din mult, ci din ceva, înțelegem **un ce dintr-un cum**" (s.n.). Condiția obligatorie a artei este talentul, puterea de invenție a scriitorului, expresivitatea, și niciodată considerente de școală, de grup social sau de curent literar, saturate de teorii și de erudiție fără sens: "A crea - a apuca din haosul inform elemente brute, a le

topi împreună şi a le turna într-o formă, care să îmbrace o viaţă ce se diferenţiază într-un chip absolut hotărât de tot ce nu este ea - aceasta este puterea naturii şi a artistului. Şi această putere, la artist o numim talent. Talentul este deci puterea de expresivitate ce o au îndeosebi unii, pe lângă iritabilitatea ce o au toţi".

Raportat la doctrina naturalistă, punctul central al concepţiei lui Caragiale este antinaturalist: arta (literatura nu este o copie fidelă a realităţii, o transpunere sau o "fotografie a ei", ci o creaţie foarte personală, care porneşte, negreşit, de la realitatea (umană şi socială), dar nu rămâne în limitele ei brute. Artistul ordonează totul la nivelul fantaziei, după legile ei specifice, creează un organism în care în care individualul capătă, în chip necesar, atributele generalului. Opera este o ficţiune a realului, "răsfrângerea unei vedenii personale", pentru că omul (artistul) "vrea să facă şi el altă minune şi atunci, dintr-o lume, el mai face încă una - aceasta, închiuită, însemnează mai mult pentru el decât cealaltă în fiinţă."

În **Câteva păreri** este exprimată, printre altele, ideea fundamentală a **adecvării formei la fond**, a alegerii registrului lingvistic potrivit conţinutului exprimat într-un anumit context. Dintre numeroasele elemente generatoare ale comicului la Caragiale şi care au drept efect râsul, în diverse aspecte şi dimensiuni, o importanţă deosebită îl are **comicul verbal**. Ridiculizarea comportamentului lingvistic al personajelor evidenţiază unele exprimări greşite sau neconforme cu limba literară:

- fonetisme dialectale ("pi gios", "mişăi");
- hiperurbanisme fonetice ("nifilist", pentru "nihilist");
- fonetismele unor neologisme ("ezircit" şi "izercit", "coraj");
- forme şi construcţii greşite ("au venitără"; "reclam, pardon, onoarea mea, care m-a înjurat");
- etimologii populare ("renumeraţie": remuneraţie; "cerneală violentă": violetă);
- improprietatea unor termeni ("a tratat-o cu insulte şi bătaie");
- clişeele lingvistice şi automatismele verbale ("aveţi puţintică răbdare", "curat murdar"; "avem cestiuni arzătoare la ordinea zilei" etc.).

Toate aceste forme **datează**, **localizează** şi **tipizează** personajele (T. Vianu), reprezentând un anumit mod de a privi şi de a reflecta lumea.

Premii

Pentru piesele originale care înregistrau cele mai multe reprezentaţii, Teatrul Naţional din Bucureşti acorda în primul deceniu al acestui secol premii bienale. Printre autorii premiaţi în luna aprilie 1912 s-au aflat: Dimitrie Anghel, pentru piesa **Cometa**, I, L. Caragiale, pentru piesele: **D-ale Carnavalului**, **O noapte furtunoasă** şi **Năpasta**; Victor Eftimiu, pentru piesele: **Akim**, **Ariciul şi sobolul**, **Ave Maria**, **Crăciunul lui Osman** şi **Înşir'te Mărgărite**.

La 25 ianuarie 1885, Caragiale mai primise un premiu, tot de la Teatrul Naţional, pentru piesa **D-ale Carnavalului**, din partea unui juriu format din Vasile Alecsandri, B. P. Hasdeu, Titu Maiorescu, Grigore Ventura şi V. A. Urechia.

Un patriot român

Renunţând la tăcerea ce şi-o impusese în exilul său voluntar de la Berlin, evenimentele din primăvara anului 1907, l-au determinat pe Caragiale să publice în noiembrie 1907, la Bucureşti, broşura: **1907 - din primăvară până'n toamnă**. În subtitlu: **Câteva note**, datate: partea întâi - 1907, martie: partea a doua - 6 septembrie, şi partea a treia - octombrie 1907. Înainte de a-şi publica acest pamflet în broşură, Caragiale trimisese primul capitol ziarului vienez, **Die Zeit**, întâia şi

cea mai însemnată parte a viitoarei broșuri, care l-a publicat la 3 aprilie 1907, cu semnătura: **Un patriot român**, arătând tot ce s-a petrecut înainte și după izbucnirea revoltei țărănești din primăvara anului 1907: "Cauza dezastrului în care a căzut țara este numai - da, numai, nenorocita politică ce o fac partidele și bărbații noștri de Stat, de patruzeci de ani încoace." Tot atunci îi trimite prin Delavrancea lui Mateiu o scurtă scrisoare, din care amintim aceste cuvinte: "Împrejurările prin care a trecut și trece țara noastră și care-mi întristează așa de adânc bătrânețele mie, să-ți fie îndemn în dragoste pentru patrie. Dumnezeu să-ți facă ție parte de vremuri mai bune la bătrânețe! Noi am început cu veselie și sfârșim cu mâhnire. Să vă dea vouă, tinerilor, Domnul să nu mai vedeți nici un rău arătându-se pe biata noastră țară."

Caragiale și ASTRA

I. L. Caragiale s-a bucurat de un mare respect în rândurile tuturor artiștilor și ale militanților pentru cauza națională. În acest sens sunt edificatoare câteva rânduri dintr-o scrisoare pe care V. Goldiș i-a trimis-o la 26 februarie 1911 în perioada colaborării sale la **Românul**: "Poate nici nu poți să-ți dai seama ce mare serviciu ai făcut cauzei noastre naționale. Să ne ajuți acum cu puterea de leu a d-tale la biruință. Să ne scrii. Fie articole de fond, fie vreo schiță literară, fie, în fine, orice, numai să fie ieșit din sufletul lui Caragiale și să fie iscălit numele Caragiale. Atât ne trebuie și învingerea noastră e sigură." În acest timp la Brașov, Andrei Bârseanu a introdus opera lui Caragiale în activitatea didactică și în manifestările anuale ale Societății de lectură a studenților. Printre militanții societăților culturale românești din Transilvania care l-au cunoscut pe Caragiale se aflau și Valeriu Branițe, George Moroianu și Zaharia Bârsan, ultimul scriind chiar și un articol consacrat lui Caragiale la împlinirea a 25 de ani de activitate literară (1901): "Este un fapt îmbucurător această afecțiune din partea publicului, mai ales în țara românească unde munca scriitorilor e răsplătită așa de ingrat." În **Gazeta Transilvaniei** de la Brașov apar articole și informații despre sărbătorirea lui Caragiale la București. Cel mai important moment al legăturilor lui Caragiale cu ASTRA este reprezentat de adunarea generală jubiliară a Asociațiunii, prilejuită de împlinirea a 50 de ani de activitate (Blaj, 28-30 august 1911). Au fost prezenți Gheorghe Pop de Băsești, Vasile Goldiș, Octavian Goga, Oct. C. Tăslăuanu, Andrei Bârseanu, Horia Petra Petrescu. La sărbătorirea jubileului de 50 de ani de activitate a ASTREI, de la Blaj, în zilele de 14-17 august 1911, au participat peste patruzeci de mii de români, veniți din toate județele țării. Printre delegații trimiși de organizațiile culturale de la București s-au aflat și scriitorii: N. Iorga, George Coșbuc, Octavian Goga, Șt. O. Iosif, Victor Eftimiu. În programul serbărilor, pe lângă expoziții, conferințe sau alte acțiuni, a fost prevăzut și un zbor demonstrativ al aviatorului Aurel Vlaicu: "Caragiale a plâns de emoție văzând cutezanța și măiestria lui Vlaicu" (V. Eftimiu). Serbarea a fost apreciată, în ansamblu, ca "cea mai impunătoare manifestație românească, din Transilvania, de la 1848 și până atunci". Au mai fost prezenți la manifestări Sextil Pușcariu și J. Urban Zarnic.

"De la început Asociația a fost a lui Șaguna și a lui Șuluțiu, și a sibienilor și a blăjenilor... și aceasta alcătuiește însușirea ei de căpetenie și cea mai scumpă... Unde dezbină legea unește cartea, lumina..." (Nicolae Iorga)

Asociația transilvană pentru literatură și cultura poporului român - ASTRA, cum i s-a spus în mod curent, a fost înființată la 21 octombrie 1861 la Sibiu, de către "inteligențiile românești ardelene, cum erau numiți intelectualii vremii.

Statutele Asociației precizau următorul scop al acestui for cultural: "Înaintarea

literaturii române şi cultura poporului român în deosebitele ramuri prin studii, elaborare şi editare de opuri, prin premii şi stipendii pentru diferitele specialităţi de ştiinţă şi arte şi alte asemenea. Asociaţia va avea un preşedinte, un vicepreşedinte, un secretar-prim, un secretar, un bibliotecar şi arhivar, un casier, un controlor - toţi aleşi pe trei ani."

După aprobarea înfiinţării Asociaţiei, cei 212 membri înscrişi s-au întâlnit în şedinţa inaugurală, la Sibiu, în ziua de 23 octombrie 1861, alegându-i să conducă Asociaţia pe mitropolitul Andrei Şaguna - preşedinte, Timotei Cipariu - vicepreşedinte, şi George Barițiu - secretar. Adevăratele ţeluri urmărite de Asociaţie erau conturate din prima zi: dorinţa fierbinte: **Să fim o singură naţiune!**

Până la Unire, în fruntea ASTREI au fost ca preşedinţi personalităţi politice şi culturale proeminente: Andrei Şaguna, Vasile Pop, Iacob Bologa, Timotei Cipariu, George Barițiu, Ioan Micu- Moldovanu, Alexandru Mocioni, Iosif Şuluţiu-Sterca, Andrei Bârseanu, iniţiatori de mari înfăptuiri, ideologi şi animatori înflăcăraţi.

După ani de muncă laborioasă a ASTREI (conferinţe, editări de cărţi, înfiinţări de şcoli), Cipariu declara în 1867 următoarele:

"Simţul naţional s-a deşteptat în toată românimea. Naţiunea română a venit la cunoştinţa poziţiei care i se cuvine între naţiunile Europei; ea va face toţi paşii cuveniţi pentru a ocupa această poziţiune cu demnitate. Am început a ne elibera patria, am început a ne elibera limba."

Publicaţiile ASTREI:

1) **Transilvania** - editată la Braşov (1 ian. 1868 - 15 dec. 1878) şi la Sibiu (1 ian. 1881 - 1946), cu unele întreruperi (în prezent apare la Sibiu);

2) **Analele Societăţii Academice Române**, publicaţie de prestigiu în istoria ştiinţei şi a culturii româneşti. Apare la Bucureşti în 1868, în volume anuale care cuprindeau rapoartele sesiunilor, comunicările şi conferinţele ţinute la Academie, alegerile colectivelor de conducere, premierile anuale;

3) **Tribuna**. Apare la Sibiu, de la 14 aprilie 1884 şi până la 16 aprilie 1903, şi a fost condusă, în primii ani, de Ioan Slavici. Ziarul a însemnat, după opinia lui I. Breazu, "triumful **Convorbirilor literare** în Transilvania", datorită activităţii lui I. Slavici şi a lui G. Coşbuc.

Sărbătorirea maestrului

La 23 februarie 1901, un grup de prieteni sărbătoresc 25 de ani de activitate literară a lui Caragiale. Pentru consemnarea evenimentului, scriitorul pune această dată şi pe una dintre cele mai reuşite fotografii ale sale. Evenimentul devine "naţional". Marii săi prieteni - scriitori, artişti, ziarişti, oameni politici - îi organizează un banchet prezidat de Petre Grădişteanu. Au luat cuvântul atunci, spre a-l omagia pe marele sărbătorit: Delavrancea, Constantin Mille, Take Ionescu, Alexandru Ciurcu şi actorul Iancu Brezianu. B. P. Hasdeu îi trimite o felicitare foarte elogioasă şi prietenească. La banchet i se oferă maestrului câteva daruri simbolice: o călimară de bronz, un ceasornic de buzunar, o pană de argint şi un tablou pictat de I. V. Voinescu. În acea zi a fost tipărit un număr festiv şi unic, de revistă, cu titlul **Caragiale** (8 pagini). Are pe copertă un desen de N. S. Petrescu şi o caricatură de Jiquidi, iar textele - proză şi poezii - sunt semnate de cei mai de seamă prieteni ai sărbătoritului.

Evenimentul a consolidat argumentul cel mai convingător pentru etapa de consacrare deplină a marelui scriitor, care, prin comediile, schiţele şi nuvelele lui, a căror forţă satirică o simţim până azi neîntrecută, rămâne cel mai mare creator de tipuri de la noi, concurând, ca şi Balzac, starea civilă. El a reconstituit o amplă imagine a societăţii contemporane, văzută mai ales din unghiul comicului,

Scanned with OKEN Scanner

dovedind un adevărat geniu al situațiilor dramatice și al limbajului, care îl situează printre marii comediografi ai lumii.

Premiera piesei O noapte furtunoasă

Adevărata notorietate a lui Caragiale începe cu reprezentarea traducerii după D. Parodi, a tragediei în versuri **Roma învinsă**, la Teatrul Național din București, care avusese cu puțin înainte mare succes la Paris. Drama, în versuri superioare celor originale, fusese remarcată drept excepțională de juriul în care figuraseră Hasdeu, Alecsandri și Maiorescu. Acest succes îl îndeamnă pe Eminescu, de curând redactor la **Timpul**, să-l introducă în cenaclul lui Titu Maiorescu, în care se va impune cu autoritate. Confirmându-și promisiunile cu lectura **Nopții furtunoase** la ședința aniversară din 12 noiembrie 1878 la Iași, Maiorescu și prietenii săi recunoscură în noul dramaturg pe scriitorul mult așteptat, cu subiect original, în autentic mediu românesc și în plină actualitate. La 18 ianuarie 1879, Teatrul Național din București prezintă în premieră **O noapte furtunoasă**, trecută în programul teatrului de Ion Ghica, directorul general al teatrelor. Premiera a avut mare succes, dar autorul, ieșit pe scenă ca să primească aplauzele furtunoase dezlănțuite chiar după primul act, s-a auzit fluierat și huiduit de grupuri organizate la galerie. Despre ceea ce se întâmplase, ne-o mărturisește chiar Caragiale: "Se răspândise vestea că piesa lovea în instituția Gărzii Cetățenești. Iar la a doua reprezentație, din 21 februarie, am fost iar fluierat, huiduit și amenințat, de o droaie de patrioți din Garda Civică, cu bătaia în piața Teatrului. Niște tineri ofițeri m-au scăpat de furia lor." Acesta a fost motivul care a determinat conducerea Teatrului Național să scoată piesa din program. Protestul fusese organizat de un grup de pretinși moraliști, pentru acordarea unei satisfacții micii burghezii "ultragiate" de conținutul piesei. Și cu toate acestea, momentul a marcat începutul gloriei lui Caragiale, toate piesele pe care le-a prezentat mai târziu constituind cele mai mari succese ale teatrului românesc din secolul trecut. Într-o polemică cu Frédéric Damé, Eminescu sublinia, în **Timpul**, semnificația tipologică a lui Rică Venturiano (8 aprilie 1879). Piesa apare în **Convorbiri literare**, cu o elogioasă prezentare a lui Titu Maiorescu. **O noapte furtunoasă** a ajuns și pe scena Operei Române, în 1935, însoțită de muzica lui Paul Constantinescu, iar în 1943 regizorul Jean Georgescu a făcut un film după această valoroasă piesă de teatru.

La premieră, comedia a fost învinuită de imoralitate, atât de adversari (Frédéric Damé), cât și de prieteni (Ioan Slavici). Comedie de moravuri, dar și de situații, precum și de caracter, **O noapte furtunoasă** a fost considerată de unii contemporani ca o farsă.

a) **Comedie de moravuri** - prezintă viața de toate zilele a mahalalei bucureștene: negoțul, politica, garda civică, familia și adulterul;

b) **Comedie de caracter** - construiește personaje tipice dintre cele mai veridice: jupân Dumitrache, Chiriac, Nae Ipingescu, Rică Venturiano, Spiridon, Veta și Zoe.

c) **Comedie de situații** - prin încurcătura pe care o provoacă fixarea răsturnată a plăcii cu numărul 9 pe casa lui jupân Dumitrache, vizita nocturnă a lui Rică la Veta, scandalul ce urmează și fericita lui soluționare, spre bucuria tuturor.

O scrisoare pierdută

Gloria literară a lui Caragiale a fost consfințită în seara zilei de 26 octombrie 1894, la Iași, la lectura piesei **O scrisoare pierdută**, în casele lui Iacob Negruzzi. Piesa a fost jucată în premieră, pe scena Teatrului Național din București, la 13 noiembrie 1884, înregistrând un mare succes de public prin seria de 11 reprezentații consecutive, în decurs de numai trei săptămâni. A fost reluată, până la

Scanned with OKEN Scanner

sfârșitul anului, cu actorii Teatrului Național, la Iași, apoi la Craiova, echivalând cu răspândirea ei în toată țara și cu receptarea unanimă a publicului amator de teatru. Criticii teatrali ai timpului au socotit însă piesa lipsită de calități literare (Ionescu-Gion, Dassé, Claymoor), excepție făcând Ollănescu-Ascanio care a scris favorabil despre piesă. O apreciere favorabilă despre **O scrisoare pierdută** scrie, fără a semna, și Gh. Panu în ziarul **Lupta** în decembrie 1884, cu ocazia reprezentării piesei la Naționalul ieșean. Pentru autor, aceste spectacole au însemnat consacrarea, după ce în 1879 primele două reprezentări ale comediei **O noapte furtunoasă** au provocat scandal și l-au îndepărtat pentru un timp pe dramaturg de Teatrul Național și după ce, în 1880, **Conul Leonida față cu Reacțiunea** trecuse aproape neobservată, jucându-se pe o scenă de mâna a doua, cum avea să consemneze Titu Maiorescu în studiul său din 1885, **Comediile d-lui I. L. Caragiale**.

Pe cei prezenți la reprezentațiile din 1884, **Scrisoarea pierdută** i-a impresionat prin acțiunea ei vie și prin forța extraordinară a satirei politice. Chiar detractorii lui Caragiale nu i-au putut refuza recunoașterea meritelor indiscutabile și în acest sens a fost nevoit să scrie în 1903, în **Causeris littéraires**, Pompiliu Eliade, pentru care **Scrisoarea pierdută** era "cea mai bună bucată literară care s-a scris vreodată în limba română", capodopera de necontestat a repertoriului nostru dramaturgic, o piesă clasică, în măsură să consacre nu numai un autor, ci și o întreagă literatură.

D-ale carnavalului

Piesa este reprezentată la 8 aprilie 1885. A fost scrisă pentru concursul organizat de Teatrul Național din Capitală, pe care autorul îl câștigă. Premiera a fost un insucces, datorită fluierăturilor puse la cale de cronicarul dramatic D. D. Racoviță-Sfinx, redactor la **România liberă**. Presa a fost aproape unanimă în negație, motivul fiind pretinsa imoralitate prin aducerea pe scenă a drojdiei mahalalei. În același an 1885, când **D-ale Carnavalului** e fluierată, Maiorescu scrie și publică în **Convorbiri literare** studiul **Comediile dlui I. L. Caragiale**, clarificând relația etic-estetic: "Există aceste tipuri în lumea noastră? sunt adevărate aceste situații? Dacă sunt, atunci de la autorul dramatic trebuie să cerem numai să ni le prezinte în mod artistic iar valoarea lor morală este afară din chestie." Fără să fi reușit o curmare a șirului de adversități față de opera lui Caragiale, acest studiu, ca și cel din 1890, al lui Gherea (prima exegeză analitică a dramaturgiei lui Caragiale de până la **Năpasta**), au contribuit la consolidarea prestigiului scriitorului în viața literară.

Năpasta

Reprezentația, în premieră, din 3 februarie 1890, a acestei piese, avea să determine o creștere a adversității față de opera marelui dramaturg. **Năpasta** a fost primită cu răceală, cronicile au fost, cele mai multe, defavorabile, încât după cum a observat Șerban Cioculescu, până la sfârșitul primului război mondial piesa nu a mai fost jucată. În 1891 volumele lui Caragiale (**Teatru** și **Năpasta**) sunt respinse și de la premiul Academiei. Consecventă, Academia va respinge în 1901 și premierea volumului **Momente**, iar în noiembrie 1901 a intervenit blasfemia lui Caion cu acuzația de plagiat ("descoperit" tot în **Năpasta**) care avea să-i aducă lui Caragiale o mare tristețe datorită unui mare scandal de presă. În justiție, în ciuda celebrei pledoarii a lui Delavrancea și a probelor administrate, calomniatorul este achitat. **Năpasta** e ultima piesă de teatru scrisă de autor, nemaiputând să mai închege nimic într-un gen căruia îi adusese, incontestabil, strălucirea marii arte.

Desigur, Caragiale nu a avut parte numai de adversari și calomniatori. În favoarea operei sale dramatice și, mai târziu, și a celei în proză, s-au pronunțat

Scanned with OKEN Scanner

cele mai autorizate condeie, apărând, în polemici acerbe, opera lui Caragiale. Exemplu a fost, în această bătălie, Gh. Panu, una din cele mai stabile inteligențe de la "Junimea", pe care a părăsit-o prin 1881-1882. Ziarul său **Lupta**, întemeiat la Iași, în 1884 s-a impus foarte repede datorită condeiului de mare gazetar al lui Gh. Panu. În februarie 1890, N. Iorga, în faza debutului său (avea 19 ani) a scris un articol judicios în **Lupta** despre **Năpasta**. Caragiale i-a trimis un exemplar din **Năpasta** cu următoarea dedicație: "Criticului inteligent și conștiincios care a binevoit, ca om rar ce este, întâi să citească **Năpasta** și să gândească asupra ei și apoi s-o critice". Se poate afirma că **Năpasta** a fost prima piesă românească jucată într-o limbă străină, anume la Cernăuți, la 30 decembrie 1895, în traducerea germană a lui Adolf Last. Aceeași traducere a stat și la baza spectacolului berlinez, din 1902, unde afișul anunță piesa **Anca**. În 1903 se reprezintă în maghiară la Budapesta, iar în 1918, la Magdeburg, **Năpasta** se juca în traducerea Mitei Kremnitz.

9 mai 1912

În 1912, în țară sunt organizate acțiuni de sărbătorire a lui Caragiale, cu prilejul jubileului de 60 de ani, cu participarea celor mai importanți scriitori ai timpului. Marele dramaturg răspunde la numeroasele urări primite din țară și străinătate: "Trăiască frumoasa și cumințea limbă română! Fie în veci păstrată cu sfințenie această scumpă Carte-de-boierie a unui neam călit la focul atâtor încercări de pierzanie." În martie, refuză subscripția publică propusă de prof. C. Rădulescu-Motru, pentru a i se oferi o recompensă națională. În primăvara anului 1912 vine în țară cu scopul de a susține și prezenta debutul lui Mateiu Caragiale prin publicarea în revista **Viața românească** a unui grupaj de poezii (1 aprilie 1912). În zorii zilei de 9 iunie 1912, Caragiale a murit subit în locuința sa din Berlin. Cinci luni mai târziu, la 18 noiembrie, sicriul cu rămășițele sale pământești a fost adus la București și, la 22 noiembrie 1912, s-a făcut înmormântarea, la cimitirul Șerban Vodă. Cortegiul funerar, format la biserica Sf. Gheorghe, a făcut un ocol prin fața Teatrului Național și a continuat apoi drumul până la cimitir, în fruntea miilor de bucureșteni, care au luat parte la această solemnitate, aflându-se toți marii scriitori ai timpului: Al. Vlahuță, Mihail Sadoveanu, Emil Gârleanu, Cincinat Pavelescu, Șt. O. Iosif, O. Densușianu, Corneliu Moldovanu, Delavrancea, Sandu Aldea, N. D. Cocea și alții. Delavrancea, în cuvântarea pe care a ținut-o la biserica Sf. Gheorghe, menționa: "Caragiale a fost cel mai mare român din câți au ținut un condei în mână și o torță aprinsă în cealaltă mână. Condeiul a căzut, dar torța arde și nu se va stinge niciodată." Iar Mihail Sadoveanu adăuga: "Caragiale a însemnat o dungă mare și foarte luminoasă în literatura noastră contemporană; ea a rămas asupra noastră și va rămâne asupra tuturor generațiilor."

Scanned with OKEN Scanner

TABEL CRONOLOGIC

1852 – **30 ianuarie** - Se naște în satul Haimanale, fiul lui Luca Caragiale și al Ecaterinei (satul a primit numele de Ion Luca Caragiale).

1859 – **1860** - Primele studii cu părintele Marinache, de la Biserica Sf. Gheorghe din Ploiești.

1860 – **1864** - Urmează clasele primare II-V, la Școala Domnească din Ploiești.

1864 – **1867** - Trei clase la Gimnaziul Sfinții Petru și Pavel din Ploiești.

1867 – **1868** - Clasa a V-a liceală la București.

1868 – **1870** - Studiază la Conservatorul din București, la clasa de declamație și mimică a unchiului său, Costache.

1870 – Numit copist la Tribunalul Prahova.

1871 – **1872** - Este propus de Mihail Pascaly sufleor la Teatrul Național din București.

1873 – **1875** - Colaborează la **Ghimpele** (semnează **Car** și **Policar**)

– Publică poema **Versuri** în **Revista contimporană** (semnează cu numele întreg)

1875 – **1876** - Scrie la **Alegătorul liber**.

1876 – **1877** - Corector la **Unirea democratică**. Redactează în întregime revista umoristică **Claponul**. Scoate, împreună cu Frédéric Damé, ziarul **Națiunea română**. Apare **Calendarul Claponului**.

1877 – **1878** - Publică seria de foiletoane **Cercetare critică asupra teatrului românesc**, în **România liberă**. Colaborează la **Timpul**, chemat de Eminescu.

– La Teatrul Național se prezintă piesa **Roma învinsă**, de D. Parodi, în traducerea lui Caragiale.

1878 – **26 mai** - Începe să frecventeze ședințele bucureștene ale "Junimii", la Titu Maiorescu. La Iași, citește la "Junimea": **O noapte furtunoasă**.

1879 – De Paște, se află la Viena, împreună cu Titu Maiorescu. Publică în **Convorbiri literare** piesa **O noapte furtunoasă**.

1881 – Se retrage de la **Timpul**. În octombrie e numit cu decret regal, revizor școlar pentru circumscripția districtelor Suceava și Neamț.

1882 – Este mutat, la cerere, în circumscripția Argeș-Vâlcea.

1883 – Comitetul Teatrului Național din Iași, prezidat de Iacob Negruzzi, îl numește director de scenă, la 23 februariie. Caragiale refuză.

1884 – **1 martie** - Prima reprezentație a operei bufe **Hatmanul Baltag**, scrisă în colaborare cu Iacob Negruzzi.

– **17 martie** - Participă la ședința "Junimii", în prezența lui V. Alecsandri. Funcționar la Regie.

– **6 octombrie** - Însoțit de Titu Maiorescu, citește la aniversarea "Junimii", la Iași, **O scrisoare pierdută**. La Palat citește noua comedie.

– **13 noiembrie** - În prezența reginei, are loc prima reprezentație a **Scrisorii pierdute**, bucurându-se de un succes extraordinar.

1885 – **12 martie** - Se naște Mateiu, fiul natural al Mariei Constantinescu, funcționară la Regie, cu Caragiale, care îl declară la oficiul stării civile.

– **8 aprilie** - Reprezentația comediei **D-ale Carnavalului**, premiată la 25 ianuarie, fluierată la premieră.

– **iunie - oct.** - Publică articole literare și politice la **Voința națională**.

1888 – **26 iunie** - Cu decret regal, I. L. Caragiale este numit director general al Teatrului Național București.

1889 – **7-8 ianuarie** - Se căsătorește cu Alexandrina Burelly, fiica artistului Gaetano Burelly.

Scanned with OKEN Scanner

– **5 mai** - Demisionează de la direcția teatrelor, după căderea guvernului junimist.
– **mai** - Apare volumul de **Teatru** (în prefață, studiul lui Titu Maiorescu despre **Comediile d-lui I. L. Caragiale**).
– **15 iunie** - Moare poetul-nepereche Mihai Eminescu. Caragiale publică articolul **În Nirvana**.
– **octombrie** - Colaborează cu articole politice și literare la ziarul junimist **Constituționalul**, sub semnătură C. și pseudonimele **Falstaff, Zoil, Nastratin** și **Hans**.

1890 – **3 februarie** - Premiera dramei **Năpasta**. Piesa apare la Editura Haimann și este dedicată d-nei Ana T. Maiorescu. Este profesor de istorie la clasele I-IV la Liceul Particular Sf. Gheorghe.

1891 – **14 aprilie** - În ședința Academiei Române, volumele **Teatru** și **Năpasta** sunt respinse de la premiere (20 de voturi contra, 3 pentru).

1892 – **9 mai** - Conferință la Ateneu cu titlul **Gașteși gâșteliterare**, împotriva "Junimii". Conferința și articolul **Două note** vor determina ruptura cu Titu Maiorescu și încetarea colaborării la **Convorbiri literare**. Violente diatribe antijunimiste. Publică volumele **Note și schițe** și **Păcat, O făclie de Paște, Om cu noroc, 3 novele**. Își exprimă intenția de a se expatria la Sibiu sau la Brașov.

1893 – **24 ian.** - Apare revista **Moftul român** (prim-redactor: Anton Bacalbașa).
– **9 mai** - Conferință la Clubul muncitorilor: **Prostie și inteligență**, cu vizibile aluzii împotriva lui Maiorescu.

1894 – **1 ian.** - Apare revista **Vatra**, sub conducerea lui Slavici, Caragiale și Coșbuc.

1895 – **20 aprilie** - Are loc o reprezentație neautorizată a comediei **O scrisoare pierdută** la Teatrul Național din București.
– **30 dec.** - Se reprezintă la Cernăuți **Năpasta**, în traducerea lui Adolf Last.

1896 – **ian.-aprilie** - Colaborează la revista umoristică a lui Alceu Urechia, **Lumea veche** (semnează **Ion și Luca**).
– **febr.-martie** - Scrie, fără semnătură, articole politice, reportaje, la **Ziua**, ziar condus de G. Panu.
– **aprilie** - Publică volumul **Schițe ușoare**.
– **aprilie-iunie** - Conduce **Epoca literară**, supliment al ziarului politic **Epoca**.
– **oct.-nov.** - Scrie la **Sara**; publică în **Epoca** o serie de editoriale politice săptămânale.

1897 – **27 aprilie** - Conferință la Iași: **Păreri literare**. Articole redacționale în **Epoca**.
– Apar volumele **Schițe, Notițe și fragmente, Calendarul Dacia** pentru anul 1898.

1898 – **ian.-martie** - Publică o serie de articole în **Evenimentul** de la Iași.

1899 – **27 sept.** - Își începe, la **Universul**, seria de **Notițe critice**, care va da materialul volumului **Momente**.

1901 – **23 febr.** - Este sărbătorit cu ocazia împlinirii a 25 de ani de activitate literară.
– **18 nov.** - Seria a II-a a revistei **Moftul român**.
– **10 oct.** - **Momente și schițe**.
– **18 dec.** - Caragiale intentează acțiune în calomnie lui Const. Al. Ionescu (Caion), care a publicat în **Revista literară** două articole de plagiat.

1902 – **2 martie** - Respins de Academia Română de la premiul Năsturel-Herescu, cu volumul **Momente**.

1903 – **24 febr.** - Încercare de a se muta la Cluj.

Scanned with OKEN Scanner

– **noiembrie** - Domiciliază provizoriu la Berlin.

1905 – **14 martie** - Se stabilește definitiv la Berlin. În iulie primește vizita lui Delavrancea.

1907 – **3 aprilie** - Publică, sub semnătura **Un patriot român**, în ziarul **Die Zeit**, prima parte din scrierea politică **1907.**

– Publică broșura **1907, din primăvară până-n toamnă.** Delavrancea îi scrie emoționat prietenului său: "Desigur, **1907** al tău e o minune ca adevăr, ca artă, ca sentiment, ca judecată. Ai zugrăvit un tablou de mare maestru. Jocul infect al partidelor noastre - pe deasupra țării și în detrimentul țării - cu lăcomia nestăpânită a celor ajunși și cu îmbufnarea dizgrațioasă a celor căzuți, l-ai sintetizat așa de viu..."

– Publică în revista literară bimensuală **Convorbiri** (din 1908, **Convorbiri critice**, 7 fabule. Ultima dintre ele, **Boul și vițelul**, a fost tipărită în fruntea numărului 1 al **Convorbirilor critice**, având în facsimile autografe atât textul, cât și semnătura Caragiale. În articolul bilanț **După un an...**, M. Dragomirescu, editorul revistei, afirma: "În fine, acum în urmă, autoritatea celui mai mare poet, a celui mai desăvârșit artist ce am avut vreodată, autoritatea lui Caragiale, a venit, ca odinioară Alecsandri la "Junimea" născândă, să consfințească și să întărească importanța activității **Convorbirilor critice** și să dea modestului râu, măreția fluviului..."

1908 – **15 febr.** - Își reia legăturile cu Titu Maiorescu.

1909 – Colaborează, din nou, la **Universul**, publicând povestiri și schițe. Publică la **Noua revistă română.**

1910 – Apar **Schițe nouă.**

1911 – **febr. - mai** – Colaborează la **Românul** din Arad.

1912 – **9 iunie** - I. L. Caragiale moare subit, în locuința de la Schöneberg, Berlin. Rămășițele pământești sunt expuse în capela cimitirului protestant din Erster Schöneberger Friedhof și depuse, la 14 iunie, în cavoul familiei, în prezența lui Gherea, a lui Delavrancea și a lui Vlahuță.

– **18 noiembrie** - Sicriul cu rămășițele mortuare este adus în țară, depus la biserica Sf. Gheorghe și urmat de prieteni până la locul de veci, din cimitirul Șerban-vodă, în ziua de joi, 22 noiembrie.

O NOAPTE FURTUNOASĂ

(fragmente)

ACTUL I

SCENA IV

IPINGESCU, JUPÂN DUMITRACHE

JUPÂN DUMITRACHE (șezând pe scaun): Hei! ia să vedem acum ce mai zice politica. CitișI ceva?

IPINGESCU: Bravos ziar, domnule! Ăsta știu că combate bine.

JUPÂN DUMITRACHE: *A* oi nu-i zice lui degeaba **Vocea Patriotului Naționale!...**

IPINGESCU (citește gr* i și fără interpretație): "București 15/27 Răpciune.[1] -

1 După calendarul popular, "Răpciune" e luna septembrie.

Amicul și colaboratorele nostru R. Vent..., un june scriitor democrat, a cărui asinuitate o cunoaște de mult publicul cititor, ne trimite următoarea prefațiune a unui nou op al său. I dăm astăzi locul de onoare, recomandând cu căldură poporului suveran scrierea amicului nostru. **Republica și Reacțiunea** sau **Venitorele și Trecutul**. - Prefațiune. - «Democrațiunea romană, sau mai bine zis ținta Democrațiunii romane este de a persuada pe cetățeni, că nimeni nu trebuie a mânca[1] de la datoriile ce ne impun solemnaminte pactul nostru fundamental, sfânta Costituțiune»..."

JUPÂN DUMITRACHE (mulțumit): Ei, bravos! Aici a adus-o bine.

IPINGESCU: (căutând șirul unde a rămas): "... A mânca... sfânta Costituțiune..."

JUPÂN DUMITRACHE: (cam nedomirit) Adică, cum s-o mănânce?

IPINGESCU: Stai să vezi... că spune el... "Sfânta Costituțiune, și mai ales cei din masa poporului..."

JUPÂN DUMITRACHE (nedomirit): E scris adânc.

IPINGESCU: Ba nu-i adânc de loc. Nu pricepi? Vezi cum vine vorba lui: să nu mai mănânce nimeni din sudoarea bunioară a unuia ca mine și ca dumneata, care suntem din popor; adică să șază numai poporul la masă, că el e stăpân.

JUPÂN DUMITRACHE (lămurit): Ei! așa mai vii de-acasă. Bravos! Zi-i nainte.

IPINGESCU: Stai să vezi: acum vine un ce și mai tare.

JUPÂN DUMITRACHE: Ei?

IPINGESCU (urmând citirea): "...A mânca poporul mai ales, este o greșală neiertată, ba putem zice chiar o crimă..."

JUPÂN DUMITRACHE (cu deplină aprobare): Știi că și aici lovește bine! Da! cine mănâncă poporul să meargă la cremenal!

IPINGESCU (bătând cu mâna-n gazetă): Apoi de ce scrie el, sireacul!

JUPÂN DUMITRACHE: Dă-i nainte, că-mi place.

IPINGESCU: "...Ba putem zice chiar o crimă. **(schimbând tonul și mai grav)** Nu! Orice s-ar zice și orice s-ar face, cu toate zbieretele reacțiunii, ce se zvârcolește sub disprețul strivitor al opiniunii publice; cu toate urletele acelora ce cu nerușinare se intitulează sistematici opozanți..."

JUPÂN DUMITRACHE (care la fiece accent al lui Ipingescu a dat mereu din cap în semn de aprobare, îl întrerupe cu entuziasm): Hahahaha! i-a-nfundat!

IPINGESCU (urmând cu tărie): "...Nu! în van! noi am spus-o și o mai spunem: situațiunea Romaniei nu se va putea chiarifica; ceva mai mult, nu vom putea intra pe calea viritabilelui progres, până ce nu vom avea un **sufragiu** universale..." **(amândoi rămân foarte încurcați.)**

JUPÂN DUMITRACHE: Adicătele, cum vine vorba asta?

IPINGESCU (după adâncă reflecție): A! înțeleg! bate în ciocoi, unde mănâncă sudoarea poporului suveran... știi: masă... sufragíu...[2]

JUPÂN DUMITRACHE: Ei! acu înțeleg eu unde bate vorba lui! Ei! bravos! bine vorbește...

IPINGESCU: Ăsta combate, domnule, nu ți-am spus eu! (...)

1 **A mânca**, franțuzism, de la **manquer**, a lipsi.

2 Confuzie între **sufràgiu** (vot) și **sufragíu** (servitor).

ACTUL II
SCENA II

VETA și VENTURIANO, apoi JUPÂN DUMITRACHE și IPINGESCU de-afară

RICĂ: (intră, se oprește pe prag, vede pe Veta în spate, răsuflă din adânc, pune mâna la inimă și înaintează în vârful degetelor până la spatele scaunului ei; cade în genunchi și începe cu putere): Angel radios!

VETA (dă un țipăt, se scoală și fuge în partea cealaltă a scenii făcându-și cruce și scuipându-și în sân): A!

RICĂ (întorcându-se în genunchi spre partea unde a fugit ea): Angel radios! precum am avut onoarea a vă comunica în precedenta mea epistolă, de când te-am văzut întâiași dată pentru prima oară mi-am pierdut uzul rațiunii; da! sunt nebun...

VETA: Nebun! **(strigând):** Săriți, Chiriac! Spiridoane!

RICĂ: Nu striga, madam, **(se târăște un pas în genunchi)** fii mizericordioasă![1] Sunt nebun de amor; da, fruntea mea îmi arde, tâmplele-mi se bat, sufer peste poate, parcă sunt turbat.

VETA: Turbat?... Domnule, spune-mi degrab', c-aminteri, strig: cine ești, ce poftești, ce cauți pe vremea asta în casele oamenilor?

RICĂ (se ridică și se apropie de dânsa tăindu-i drumul): Cine sunt? mă întrebi cine sunt? Sunt un june tânăr și nefericit, care sufere peste poate și iubește la nemurire.

VETA: Ei! ș-apoi? ce-mi pasă mie! **(după o mică reflecție):** Vai de mine! ăsta e vun pungaș: a aflat că nu-i dumnealui acasă și umblă să ne pungășească. **(tare strigând):** Chiriac! Spiridoane! săriți! hoții!

RICĂ: Nu striga! nu striga! fii mizericordioasă; aibi pietate![2] M-ai întrebat să-ți spui cine sunt, ți-am spus. Mă întrebi să-ți spui ce caut... Ingrato! nu mi-ai scris chiar tu însuți în original?

VETA: Eu?

RICĂ: Da! **(se ridică):** Nu mi-ai scris să intru fără grijă după zece ceasuri la numărul 9, strada Çatilina, când oi vedea la fereastră că se micșorează lampa? Iată-mă. M-am transportat la localitate pentru ca să-ți repet că te iubesc precum iubește sclavul lumina și orbul libertatea.

VETA: Adevărat, domnule, parol că ești nebun. Visezi; ți-am scris eu dumitale vreo scrisoare? Auzi obrăznicie! Știi dumneata cu cine vorbești?

RICĂ: Cum să nu știu? În van te aperi. Și tu mă iubești pe mine, nu mai umbla cu mofturi. Te-am văzut d-atunci seara de la "Iunion"...

VETA: De la "Iunion"? **(caută cu gândul.)**

RICĂ: Da; chiar de atunci seara, când privirile noastre s-au întâlnit, am citit în ochii tăi cei sublimi că și tu corespunzi la amoarea mea. M-am luat după tine chiar în seara aceea până la Stabiliment. Simțisem că mitocanul de cumnatu-tău mă mirosise, știa că mă țiu după voi; și, abandonându-mă curajul de a mai intra într-o stradă fără lampe gazoase, m-am întors îndărăt, pentru că-mi era frică să nu pați vun conflict cu mitocanul. Alaltăieri seară, amoarea mi-a inspirat curaj; m-am ținut după voi până în această suburbie, în colțul stradei; dar când să-ți văz justaminte adresa, mi-a tăiat drumul niște câini. Când am aflat că șezi pe aci,

1 Miloasă (fr.).
2 Confuzie între cuvintele fr. **pitié** (milă) și **piété** (cucernicie). Aici cu sensul miloasă.

te-am curtat la nemurire și m-am informat prin băietul de la cherestegeria lui cumnatu-tău cum stai cu familia ta. Am aflat că acum ești liberă, ți-am scris prima mea epistolă într-un moment de inspirațiune, ai primit-o, mi-ai răspuns să viu, și am venit... pentru ca să-ți repet că (**cade iar în genunchi**): nu, orice s-ar zice și orice s-ar face, eu voi susținea, sus și tare, că tu ești aurora, care deschide bolta înstelată într-o adorație poetică, plină de... (**urmează declarația foarte iute până ce-l întrerupe Veta.**)

VETA (a ascultat cu mult interes toată tirada lui Rică și-l întrerupse izbucnind de râs): Ha! ha! ha! acum înțeleg eu tot! ha! ha! ha!

RICĂ: Râzi, râzi, ingrato, de amoarea mea?

VETA: Da'cum, Doamne iartă-mă! să nu râz?... vezi-bine că râz. Apoi știi dumneata cu cine vorbești?... mă cunoști?... Știi bine cine sunt?

RICĂ: Cum să nu știu! tu ești angelul visurilor mele, tu ești steaua, pot pentru ca să zic chiar luceafărul, care strălucește sublim în noaptea tenebroasă a existenții mele, tu ești...

VETA (care trece la lampă, îi mărește focul și se pune cu chipul în bătaia luminii): Zău? ia uite-te bine! (**râde.**)

RICĂ: (foarte încurcat, se scoală de jos și se dă înapoi împiedecându-se):

Madam! să am pardon! scuzați! Cocoană! considerând că... adică, vreau să zic, respectul... pardon... sub pretext că și pe motivul.... scuzați... pardon...

VETA (râzând): Bine, pardonul ca pardonul, dar te rog, dacă ții la pielea dumitale, să te duci mai degrabă, să ieși curând din casa asta, că, Doamne ferește! de te-o călca aici bărbatu-meu (**accentuând**): mitocanul... de!...

RICĂ: Scuzați...pardon...

VETA: Apoi zău nu știu ce s-o mai alege de dumneata. Bărbatu-meu sufere grozav de gelozie și e în stare a fi capabil să te omoare. (...)

CONU LEONIDA FAȚĂ CU REACȚIUNEA

(fragmente)

SCENA I

(...)

EFIMIȚA (stingând lampa): Da. (**se-nchină și se așază în pat la dreapta**)

(Odaia rămâne luminată numai de flacăra tăciunilor din sobă)

LEONIDA (după ce s-a învârtit în pat până să-și facă culcușul, cu satisfacție): A! așa! (**Un moment pauză, în timp ce fiecare se așază bine în așternutul său**)

EFIMIȚA (din așternut): Și zi așa cu Galibardi, 'ai?

LONIDA (asemenea): Așa zău!...Ei! mai dă-mi încă unul ca el, și până mâine seara, - nu-mi trebuie mai mult, - să-ți fac republică... (**cu regret**) Da'nu e! Da'o să-mi zici că cu încetul se face oțetul, ori că mai rabdă, că n-a intrat zilele-n sac. (**cu tărie.**) D-apoi bine, frate, până când tot rabdă azi, rabdă mâine? că nu mai merge, domnule, s-a săturat poporul de tiranie, trebuie republică!

EFIMIȚA: Adică, zău, bobocule, de! eu, cu mintea ca de femeie, pardon să te-ntreb și eu un lucru: ce procopseală ar fi și cu republica?

LEONIDA (minunat de-așa întrebare): Ei! bravos! ș-asta-i bună! Cum, ce procopseală? Vezi asta-i vorba: cap ai, minte ce-ți mai trebuie? Apoi, închipuiește-ți dumneata numai un condei, stăi să-ți spui: mai întâi și-ntâi că dacă e republică,

nu mai plăteşte niminea bir...

EFIMIŢA: Zău?

LEONIDA: Zău... Al doilea că fieştecare cetăţean ia câte o leafă bună pe lună, toţi într-o egalitate.

EFIMIŢA: Parol?

LEONIDA: Parol... Par egzamplu, eu...

EFIMIŢA: Pe lângă pensie?

LEONIDA: Vezi bine; pensia e başca, o am după legea a veche, e dreptul meu; mai ales când e republică, dreptul e sfânt: republica este garanţiunea tuturor drepturilor.

EFIMIŢA (cu toată aprobare): Aşa da.

LEONIDA: Şi al treilea, că se face şi lege de mărături.[1]

EFIMIŢA: Cum lege de mărături?

LEONIDA: Adicătele că nimini să nu mai aibă drept să-şi plătească datoriile.

EFIMIŢA (crucindu-se de mirare): Maică Precistă, Doamne! apoi dacă-i aşa, de ce nu se face mai curând republică, soro?

LEONIDA: Hei! te lasă reacţionarii, domnule? Firește, nu le vine lor la socoteală să nu mai plătească niminea bir! e aproape de mintea omului: de unde ar mai mânca ei lefurile cu lingura?

EFIMIŢA: Aşa e... da'...**(reflectând mai adânc)** un lucru nu-nţeleg eu.

LEONIDA: Ce lucru?

EFIMIŢA: Daca n-o mai plăti niminea bir, soro, de unde or să aibă cetăţenii leafă?

LEONIDA: Treaba statului, domnule, el ce grije are? pentru ce-l avem pe el? e datoria lui să-ngrijească să aibă oamenii lefurile la vreme...

EFEMIŢA: Aşa da... vezi, mie nu-mi dădea-n gând. **(după o pauză de reflecţie.):** Ce bine ar fi! unde dă Dumnezeu odată să o mai vedem ş-asta, republica! **(Leonida începe să sforăie.):** Dormi, soro?... **(Leonida sforăie-nainte.):** A adormit.

SCENA II

(Coana Efimiţa se aşază pe o ureche şi adoarme şi ea. - Unul după miezul nopţii sună rar în vecinătate: patru bătăi pentru sferturi, apoi o bătaie mai gravă pentru ceas. În orchestră melodramă "misterioso". Câteva momente pauză, după care s-aud în depărtare două-trei detunături de puşcă şi chiote surde; apoi altele mai multe şi strigăte mai distincte, şi încă o dată).

EFIMIŢA (Se deşteaptă şi se ridică-n pat, privind cu nedomirire către uşe şi întrebând cu neastâmpăr.): - Cine e? **(pauză):** Cine e? **(pauză; sare din pat, aleargă repede la uşă şi o înceracă dacă e bine încuiată, asemenea la fereastră, şi se-ntoarce mai puţin îngrijorată să se aşeze iar la loc, făcându-şi o cruce):** Cine ştie ce-oi fi visat!... **(se culcă şi aţipeşte iar; în orchestră melodramă; pauză; o salvă de detunături şi strigăte înmulţite; cocoana sare din pat cât colo):** ...Cine e?...**(o pauză; merge tremurând la masă, caută p-întunerec chibriturile şi aprinde lampa; foarte emoţionată, încearcă încă o dată uşa, merge în vârful degetelor la**

1 Lege de **moratoriu** – lege pentru amânarea plăţii datoriilor.

dulapul de haine, îl încuie repede, ca și cum ar fi prins pe cineva în el, și ascultă cu palpitație ce se petrece înăuntru; se uită apoi pe sub paturi și prin toate colțurile, stinge lampa, se-nchină și se urcă iar în pat): Ce-o fi ș-asta? **(deodată, s-aud o nouă salvă și chiote prelungite; coana Efimița sare jos și rămâne înmărmurită în picioare ascultând; o altă salvă și strigăte)**: Leonido! **(zgomotul se repetă)**: Leonido! **(pauză; zgomotul se repetă cu putere; cocoana se repede peste un scaun cu exasperare, se împiedecă și cade peste patul lui Leonida)**: - Leonido!!!

SCENA III

LEONIDA (sculându-se din somn spăimântat): 'Ai! ce e?

EFIMIȚA: Leonido! scoal'că-i foc, Leonido!

LEONIDA (speriat): Unde-i foc?

EFIMIȚA: Scoal'că-i revoluție, bătălie mare afară!

LEONIDA: Aș! vorbă să fie! Ce te pomenești vorbind, domnule?

EFIMIȚA: Bătălie la toartă, soro: pistoale, pușți, tunuri, Leonido, țipete, chiote, lucru mare, de am sărit din somn!

LEONIDA (luând-o cu binișorul): Mițule, nu-i nimica; știi cum ești dumneata nevricoasă, unde am vorbit toată seara de politică, t-ei fi culcat și cu fața-n sus și ai visat cine știe ce.

EFIMIȚA (impacientată): Leonido, deșteaptă sunt eu acuma?

LEONIDA: Apoi de! Mițule, asta dumneata știi.

EFIMIȚA (atinsă): Bravos, bobocule! nu m-așteptam ca tocmai dumneata să te pronunți cu așa iluzii[1] în contra mea; te credeam mai altfel.. îmi pare rău!... Cocoane Leonido, sunt deșteaptă; am auzit cum te-auz și m-auzi... revoluție, bătălie mare!

LEONIDA: Bine, Mițule, stăi, nu te importa[2] degeaba. De când m-ai deșteptat pe mine, ai mai auzit ceva?

EFIMIȚA: Nu.

LEONIDA: Apoi de! cum vine treaba asta? spune matale...

EFIMIȚA (cam în nedomirire): De, soro, știu și eu?

LEONIDA: Apoi, vezi? Dar.. s-o mai luăm și pe partea ailaltă, să vedem ce-ai să mai zici. Bine, chiar revoluție să fi fost, să zicem;... nu știi dumneata că n-are nimini voie să descarce focuri în oraș? e ordin de la poliție...

EFIMIȚA (aproape răsconvinsă): De! bobocule, să zic și eu cum zici, că după cum le spui dumneata, una și cu una fac două, n-are de unde să te mai apuce omul... **(stând la gânduri și iar îndoindu-se)**: Da'bine, soro, am auzit, am a-u-zit; cum s-auz ce nu era? ce-am auzit dacă nu era nimica?

LEONIDA: Ei! domnule, câte d-astea n-am citit eu, n-am păr în cap! Glumești cu omul! Se-ntâmplă... **(cu tonul unei teorii sigure)**: că fiincă de ce? o să mă-ntrebi... Omul, bunioară, de par egzamplu, dintr-un nu-știu-ce ori ceva, cum e nevricos, de curiozitate, intră la o idee; a intrat la o idee? fandacsia e gata; ei! și după aia, din fandacsie cade în ipohondrie. Pe urmă, firește, și nimica mișcă.

EFIMIȚA: Comèdie, soro! **(minunându-se)** Așa o fi!

LEONIDA: Bunioară și la dumneata acuma, o ipohondrie trecătoare; nu-i

1 Aluzii.

2 Nu te "amporta", de la fr. **s'emporter**, a se înfuria.

nimica... Hai să ne culcăm: noapte bună, Mițule.

EFIMIȚA: Noapte bună. **(încă nedomirită oarecum, stinge lampa și se vâră în pat.)**

LEONIDA (după o pauză): Nu te mai culca cu fața-n sus, Mițule, că iar visezi.

(Cocoana s-așază p-o ureche; în odaie întunerec, în orchestră melodramă; o pauză, după care d-odată se aud în depărtare chiote, strigăte și detunături.) (...)

O SCRISOARE PIERDUTĂ

(fragmente)

ACTUL I

(O anticameră bine mobilată. Ușă în fund cu două ferestre mari de laturi. La dreapta, în planul din fund o ușă, la stânga altă ușă, în planul din față. În stânga, planul întâi, canapea și un fotoliu.)

SCENA I

TIPĂTESCU, **puțin agitat, se plimbă cu "Răcnetul Carpaților" în mână; e în haine de odaie;** PRISTANDA **în picioare, mai spre ușă, stă rezemat în sabie**

TIPĂTESCU (terminând de citit o frază din jurnal): "...Rușine pentru orașul nostru să tremure în fața unui om!... Rușine pentru guvernul vitreg, care dă unul din cele mai frumoase județe ale Românei pradă în ghearele unui vampir!...**(indignat):** Eu vampir, 'ai?... Caraghioz!

PRISTANDA (asemenea): Curat caraghioz!... Pardon, să iertați, coane Fănică, că întreb: bampir... ce-i aia, bampir?

TIPĂTESCU: Unul... unul care suge sângele poporului... Eu sug sângele poporului!...

PRISTANDA: Dumnteata sugi sângele poporului!... Aoleu!

TIPĂTESCU: Mișel!

PRISTANDA: Curat mișel!

TIPĂTESCU: Murdar!

PRISTANDA: Curat murdar!

TIPĂTESCU: Ei! nu s-alege!

PRISTANDA: Nu s-alege!

TIPĂTESCU: Cu toată dăscălimea dumnealui, cu toată societatea moftologică a dumnealui... degeaba! să-mi rază mie mustățile!

PRISTANDA: Și mie!

TIPĂTESCU: Dar în sfârșit, las-o asta! lasă-l să urle ca un câine!

PRISTANDA: Curat ca un câine!

TIPĂTESCU: Începuseși să-mi spui istoria de aseară. **(șade.)**

PRISTANDA: Cum vă spuneam, coane Fănică **(se apropie)**, aseară, ațipisem nițel după masă, precum e misia noastră... că acuma dumneavoastră știți că bietul polițai n-are și el treabă de mâncare, de băutură, de culcare, de sculare, ca tot creștinul...

TIPĂTESCU: Firește...

PRISTANDA: Și la mine, coane Fănică, să trăiți! greu de tot... Ce să zici? Familie mare, renumerație mică, după buget, coane Fănică. Încă d-aia nevastă-mea zice: "Mai roagă-te și tu de domnul prefectul să-ți mai mărească leafa, că te prăpădești de tot!..." Nouă copii, coane Fănică, să trăiți! nu mai puțin... Statul n-are idee de ce face omul acâsă, ne cere numai datoria; dar de! nouă copii și optzeci de lei pe lună: famelie mare, reunmerație mică, după buget.

TIPĂTESCU (zâmbind): Nu-i vorbă, după buget e mică, așa e... decât tu nu ești băiat prost; o mai cârpești, de ici, de colo; dacă nu curge, pică... Las'că știm noi!

PRISTANDA: Știți! Cum să nu știți, coane Fănică, să trăiți! tocma'dumnea-voastră să nu știți!

TIPĂTESCU: Și nu-mi pare rău, dacă știi să faci lucrurile cuminte: mie-mi place să mă servească funcționarul cu tragere de inimă... Când e om de credință...

PRISTANDA: De credință, coane Fănică, să trăiți!

TIPĂTESCU: Nu mă uit dacă se folosește și el cu o para, două... mai ales un om cu o familie grea.

PRISTANDA: Nouă suflete, coane Fănică, nouă, și renumerație...

TIPĂTESCU: După buget!...

PRISTANDA: Mică, sărut mâna, coane Fănică.

TIPĂTESCU: Lasă, Ghiță, cu steagurile de alaltăieri ți-a ieșit bine; ai tras frumușel condeiul.

PRISTANDA (uitându-se pe sine și râzând): Curat condei! **(luându-și numai-decât seama, naiv):** Adicăte, cum condei, coane Fănică?...

TIPĂTESCU: Contul jidanului s-a plătit la Comitet pe patruzeci și patru de steaguri...

PRISTANDA (naiv): Da.

TIPĂTESCU: Ei?... s-a pus patruzeci și patru de steaguri?

PRISTANDA: (cu tărie) S-a pus, coane Fănică, s-a pus... Poate unul-două să le fi dat vântul jos... da's-a pus...

TIPĂTESCU: Patruzeci și patru?

PRISTANDA: Patruzeci și patru în cap, coane Fănică.

TIPĂTESCU (râzând): Nu umbla cu mofturi, Ghiță. Nu m-am plimbat eu la luminație în trăsură cu Zoe și cu nenea Zaharia în tot orașul? Tocmai ea, cum e glumeață, zice: "Ia să-i numărăm steagurile lui Ghiță"...

PRISTANDA (mâhnit): Îmi pare rău! tocmai coana Joițica, tocmai dumneei, care de!... să ne așteptăm de la dumneei la o protecție...

TIPĂTESCU: Apoi, ea n-a zis-o cu răutate, a zis-o de glumă. Nu știe și nenea Zaharia și ea că 'ești omul nostru...

PRISTANDA: Al dumneavoastră, coane Fănică, și al coanii Joițichii, și al lui conul Zaharia... Ei? și le-ați numărat, coane Fănică?... Ei? așa e? patruzeci și patru...

TIPĂTESCU: Vreo paispce... cinspce.

PRISTANDA: Apoi să le numărăm, coane Fănică; să le numărăm: două la prefectură.

TIPĂTESCU: Două...

PRISTANDA: Două pe piața lui 11 Fevruarie...

TIPĂTESCU: Patru...

PRISTANDA: Două la primărie...

TIPĂTESCU: Șase...

PRISTANDA: Unul la școala de băieți...

Scanned with OKEN Scanner

TIPĂTESCU: Șapte...
PRISTANDA: Unul... la școala de fete...
TIPĂTESCU: Opt...
PRISTANDA: Unul la spital...
TIPĂTESCU: Nouă...
PRISTANDA: Două... la catrindală, la Sf.Niculae...
TIPĂTESCU: Unsprezece.
PRISTANDA: Două la prefectură... paispce...
TIPĂTESCU (râzând): Le-ai mai numărat pe ale de la prefectură.
PRISTANDA: Nu, coane Fănică, să trăiți! **(continuă repede, pe nerăsuflate.)** Două la primărie, optspce, patru la școli, douăzeci și patru, două la catrindală la Sf. Niculae, treizeci...
TIPĂTESCU: Le-ai mai numărat o dată pe toate astea și aduni rău...
PRISTANDA: Doamne păzește, coane Fănică, să trăiți, patruzeci și patru, în cap... patruzeci și patru... Cum zic, unul-două, poate vântul... ori cine știe...
TIPĂTESCU (râzând): Ghiță... apoi nu mă orbi de la obraz așa.
PRISTANDA (schimbând deodată tonul, umilit și naiv): Famelie mare... renumerație după buget mică...
TIPĂTESCU (uitându-se la ceas): Ia să lăsăm steagurile, Ghiță...
PRISTANDA: Curat să le lăsăm, coane Fănică.
TIPĂTESCU: Spune odată istoria de-aseară, că mă grăbesc.
PRISTANDA: Bine ziceți, coane Fănică. Aseară pe la zece și jumătate, mă duc acasă, îmbuc ceva și mă dau așa pe-o parte să ațipesc numai un minuțel, că eram prăpădit de ostenit de la foc. Nevasta zice, pardon: "Dezbracă-te, Ghiță, și te culcă". Eu, nu; eu, la datorie, coane Fănică, zi și noapte la datorie. Așa, mă scol cam pe la douăspce fără un sfert, și, pardon, mă dezbrac de mondir, scoț chipiul, mă-mbrac țivilește și plec... la datorie, coane Fănică. Până să plec se făcuse vreo unul după douăspce. O iau prin dosul primăriei, și apuc pe maidan ca să ies la bariera "Unirii". Când dau să trec maidanul, văz lumină la ferestrele de din dos ale lui d. Nae Cațavencu, și ferestrele vraiște. Ulucile înalte... dacă te sui pe uluci, poți intra pe fereastră în casă. Eu, cu gândul la datorie, ce-mi dă în gând ideea? zic: ia să mai ciupim noi ceva de la onorabilul, că nu strică... și binișor, ca o pisică, mă sui pe uluci și mă pui s-ascult: auzeam și vedeam cum v-auz și m- auziți, coane Fănică, știți ca la teatru. (...)

ACTUL II
SCENA I

TRAHANACHE (de abia stăpânindu-și indignarea): Cu Cațaventu? trădare? Fănică trădător! Ei bravos! Ei! asta mi-a plăcut! Ei! nu m-așteptam! Ei! ne-am procopsit!
FARFURIDI: De! noi...
BRÂNZOVENESCU: Ce ne-am zis...?
TRAHANACHE (biruit din ce în ce mai mult de indignare): Ai puțintică răbdare, stimabile. Nu dau voie nimănui să-și permită, mă-nțelegi, să bănuiască măcar cătuși de puțin pe Fănică. Pentru mine, stimabile, mă-nțelegi, să vie cineva să-mi bănească nevasta, pe Joițica...
BRÂNZOVENESCU: Pe coana Joițica, onorabile...
FARFURIDI: Îmi pare rău, neică Zaharia, noi nu...

TRAHANACHE (și mai indignat): Ai puțintică răbdare... zic: pentru mine să vie cineva să bănuiască pe Joițica, ori pe amicul Fănică, totuna e... E un om cu care nu trăiesc de ieri de alaltăieri, trăiesc de opt ani, o jumătate de an după ce m-am însurat a doua oară. De opt ani trăim împreună ca frații, și nici un minut n-am găsit la omul ăsta măcar atitica rău... Credeți d-voastră că ar fi rămas el prefect aici și nu s-ar fi dus director la București, dacă nu stăruiam eu și cu Joițica... la dreptul vorbind, Joițica a stăruit mai mult...

FARFURIDI: Ei! se-nțelege, damele sunt mai ambițioase...

TRAHANACHE (și mai indignat): Ai puțintică răbdare.. Nu de ambiț că ni era prieten, - pentru enteresul partidului. Cine altul ar fi putut fi prefect al nostru?

FARFURIDI: S-ar mai fi găsit, poate.

TRAHANACHE: Să-mi dai voie să nu te crez. Un om endepandent, care a făcut servicii partidului, județului, țării... și mie, ca amic, mi-a făcut și-mi face servicii, da!... și să vedeți d-voastră, tot din partid **(cu ton de mustrare aspră)** și să bănuiți că... să vă pronunțați cu astfel de cuvinte neparlamentare.. Îmi pare rău...

BRÂNZOVENESCU: În sfârșit, noi...

TRAHANACHE: Ai puțintică răbdare.. Îmi pare rău... **(indignat rău de tot)** Care va să zică unde nu înțelegeți d-voastră pôlitica, hop! numaidecât trădare! Ne-am procopsit! Ce soțietate! Adevărat, bine zice fiu-meu de la facultate: unde nu e moral, acolo e corpuție și o soțietate fără prințipuri, va să zică că nu le are. **(în culmea indignării):** Trădare! Bravos! Fănică trădător! Frumos! **(pleacă)** Salutare! salutare, stimabile! **(iese foarte turburat prin fund)**

SCENA III

GHIȚĂ PRISTANDA (singur, intră prin dreapta, e puțin mișcat): O făcurăm și p-asta.... și tot degeaba. Am pus mâna pe d. Cațavencu... Când am asmuțit băieții de l-a umflat, striga cât putea: "Protestez în numele Constituției! Asta e violare de domiciliu!" - Zic: "Curat violare de domiciliu! da'umflați-l!". Și l-au umflat. L-am turnat la hârdăul lui Petrache. M-am întors cu birja acasă la el, am căutat prin toate coltișoarele, am ridicat dușamelele, am destupat urloaiele sobii, am scobit crăpăturile zidului; peste putință să dau de scrisoare. M-am întors la poliție, l-am scotocit prin buzunare, peste tot: nu e și nu e. L-am amenințat că am poruncă de la conul Fănică să-l chinuiesc ca pe hoții de cai,... degeaba: nu spune decât numai și numai coanii Joițichii. O caut și nu o găsesc; acasă nu-i, aici nu e... A! iacăt-o... Coană Joițico! (...)

ACTUL III

SCENA I

TRAHANACHE, CATAVENCU, BRÂNZOVENESCU, FARFURIDI, IONESCU, POPESCU, CETĂȚENI, ALEGĂTORI, PUBLICUL **(rumoare)**

FARFURIDI (de la tribună): Dați-mi voie! **(gustă din paharul cu apă.)** Dați-mi voie! **(rumoare)**

TRAHANACHE (trăgându-și clopoțelul): Stimabili! onorabili! **(afabil)** faceți tăcere! Sunt cestiuni importante, arzătoare la ordinea zilei... Aveți puțintică răbdare... **(către Farfuridi):** Dă-i înainte, stimabile, aveți cuvântul!

FARFURIDI (către adunare): După ce am vorbit dar din punctul de vedere istoric, din punctul de vedere de drept, voi încheia cât se poate mai scurt...

POPESCU: Parol?...Numai dacă t-ei ţinea de vorbă. **(răsete în partea unde sunt dascălii.)**

FARFURIDI: Rog, nu mă-ntrerupeţi, daţi-mi voie...

TRAHANACHE (către partea unde e Popescu): Stimabile, nu-ntrerupeţi...

FARFURIDI: După ce am vorbit dar din punctul de vedere istoric şi din punctul de vedere de drept, voi încheia, precum am zis, cât se poate mai scurt. **(bea o sorbitură, apoi, reluându-şi răsuflarea, rar ca şi cum ar începe o poveste.)** La anul una-mie-opt-sute-două-zeci-şi-unu... fix... **(rumoare şi protestări în grupul lui Caţavencu:** A! A! A!)

POPESCU: Dacă ne-ntoarcem iar la 1821 fix, ne-am procopsit. **(rumoare şi protestări.)**

FARFURIDI: Daţi-mi voie.... La una-mie-opt-sute...

TOŢI (în cor, cu tonul lui): Douăzeci-şi-unu fix... **(rumoare şi protestări)**

FARFURIDI: Daţi-mi voie.

TRAHANACHE (clopoţel): Stimabile, onorabile! Nu întrerupeţi... Aveţi puţintică...

CAŢAVENCU: Ce răbdare, venerabile domnule prezident! Ceasurile sunt înaintate. Sunt şi alţi oratori înscrişi să vorbească...

TOŢI DIN GRUP: Da! Da!

CAŢAVENCU: Onorabilul orator a promis să încheie cât se poate mai scurt: apoi ce fel de scurt este asta, s-o luăm a doua oară de la 1821? A! A! A!

TOŢI DIN GRUP: A! A! A! **(rumoare.)**

FARFURIDI: Daţi-mi voie...

TRAHANACHE (către Farfuridi cu dulceaţă, ridicându-se peste masă către tribună): Stimabile... eu gândesc că nu ar fi rău să sărim la 48...

CAŢAVENCU (strigând): Mai bine la 64...

POPESCU, IONESCU şi TOŢI DIN GRUP: Da! da! la 64...

TRAHANACHE (ridicându-se ca şi când ar consulta adunarea): Adică... la plebicist?[1]

TOŢI: Da, la plebicist! **(zgomot.)**

FARFURIDI (întorcându-se cu spatele spre adunare şi cu faţa la prezident): Daţi-mi voie, domnule prezident; mi-aţi acordat cuvântul! Îmi pare că un prezident o dată ce acordă cuvântul...

TRAHANACHE (sculându-se şi punând, peste masă, mânile pe umerii lui Farfuridi, mângâietor): Dacă mă iubeşti, stimabile, fă-mi hatârul... să trecem la plebicist... dorinţa adunării!...

FARFURIDI: Dar, domnule prezident...

TRAHANACHE (şi mai rugător): Să trecem la plebicist! **(îl întoarce binişor de umeri cu faţa spre adunare)**

TOŢI (cu putere): Da! la plebicist! la plebicist!

FARFURIDI (soarbe o dată şi cu aerul resignat): Ce ziceam dar? la 1864, vine, mă-nţelegi, ocaziunea să se pronunţe poporul printr-un plebicist... Să vedem însă mai-nainte... să ne dăm seama bine de ce va să zică... de ce este un plebicist...

IONESCU: Ştim ce este plebicistul! Mersi de explicaţie!

TOŢI: Nu trebuie explicaţie... **(rumoare.)**

1 Este vorba despre **plebiscitul** iniţiat de Al. I. Cuza şi M. Kogălniceanu în 1864, prin care s-a aprobat reforma agrară.

FARFURIDI (**către întrerupători**): Daţi-mi voie! (**către Trahanache**): Domnule prezident!...

TRAHANACHE (**clopoţel**): Stimabili, onorabili, rog nu întrerupeţi pe orator, (**foarte afabil**) faceţi tăcere; sunt cestiuni arzătoare la ordinea zilii; aveţi puţintică răbdare. (**către Farfuridi**): Aveţi cuvântul, stimabile, daţi-i înainte!

FARFURIDI (**luând vânt**): Când zicem dar 64, zicem plebicist, când zicem plebicist, zicem 64... Ştim, oricine dintre noi ştie ce este 64, să vedem ce este plebicistul... (**cu tărie începând fraza.**) Plebicistul!...

CAŢAVENCU: Aci nu e vorba de plebicist...

FARFURIDI: Daţi-mi voie; (**discutând cu Caţavencu**) mi se pare că atunci când zicem 64... (**cu energică convingere**) şi să nu căutaţi a încerca măcar să mă combateţi; vă voi dovedi cu date istorice că toate popoarele îşi au un 64 al lor...

CAŢAVENCU: Daţi-mi voie; nu e vorba de 64. (**rumoare aprobativă pentru Caţavencu.**)

FARFURIDI: Daţi-mi voie... (**Toate colochiile şi întreruperile se fac avocăţeşte, cu multă vioiciune şi cu tonul înţepat şi volubil.**) Domnule prezident!...

TRAHANACHE (**clopoţel**): Stimabile, onorabile, faceţi tăcere... avem cestiuni arzătoare...

CAŢAVENCU (**ridicându-se în capul băncii**): Cum, domnule prezident? De unde până unde 64 chestie arzătoare la ordinea zilei? Dacă nu mă-nşel îmi pare că suntem în anul de graţie 1883... Ce are a face? Chemaţi pe onorabilul orator la cestiune...

TRAHANACHE (**ridicându-se iar peste masă şI atingându-l pe umere pe Farfuridi**): Stimabile... (**afabil şi rugător**) să lăsăm plebicistul, dacă mă iubeşti; să trecem la cestiune.

FARFURIDI (**obosit de întreruprei, întorcându-se cu faţa spre Trahanache şi cu spatele la adunare**): Domnule prezident, aţi binevoit a-mi acorda cuvântul... Eu cred c-ar trebui...

CAŢAVENCU (**strigând**): Nu trebuie, onorabile!

TOŢI DIN GRUP: Nu, nu trebuie!

TRAHANACHE (**punând mânile, peste masă, pe umerii lui Farfuridi, şi foarte dulce**): Mă rog, dacă mă iubeşti, fă-mi hatârul... dorinţa adunării, stimabile... (**îl întoarce de umeri binişor cu faţa spre adunare.**)

TOŢI: Da! la chestiune! la chestiune!

FARFURIDI (**foarte obosit, soarbe şi se resignează**): Ajungem dar la chestiunea reviziunii Constituţiunii şi Legii Electorale...

TOŢI (**cu satisfacţie**): A! Aşa da!

TRAHANACHE (**asemenea**): A! (**clopoţel**) Ei! acum aveţi puţintică răbdare... (**către Farfuridi.**) Scurt, stimabile, scurt, dacă mă iubeşti: dorinţa adunării.

FARFURIDI (**asudă, bea şi se şterge mereu cu basmaua**): Mă rog, daţi-mi voie! Ştiţi care este opinia mea în privinţa revizuirii?

TOATĂ SALA: Nu!... Să vedem!... Spune!

CAŢAVENCU (**batjocoritor**): Să vedem opinia lui d. Farfuridi. (**Trahanache clopoţeşte.**)

FARFURIDI (**asudă mereu şi se emoţionează pe văzute**): Opinia mea este aceasta: e vorba de revizuire, da?

TOŢI (**puternic**): Da! Da!

FARFURIDI (**emoţionat şi asudând**): Atunci, iată ce zic eu, şi împreună cu mine (**începe să se înece**) trebuie să se /sic/ zică asemenea toţi aceia care nu vor să cază la extremitate (**se înecă mereu**), adică vreau să zic, da, ca să fie mo-

derați... adică nu exagerațiuni!... Într-o chestiune politică... și care, de la care atârnă viitorul, prezentul și trecutul țării... să fie ori prea-prea, ori foarte-foarte... (**se încurcă, asudă și înghite**) încât vine aci ocazia să întrebăm pentru ce?... da... pentru ce?... Dacă Europa... să fie cu ochii ațintiți asupra noastră, dacă mă pot pronunța astfel, care lovesc soțietatea, adică fiindcă din cauza zguduirilor... și idei subversive... (**asudă și se rătăcește din ce în ce**) și mă-nțelegi, mai în sfârșit, pentru care în orce ocaziuni solemne a dat probe de tact... vreau să zic într-o privință, poporul, națiunea, România... (**cu tărie**) țara în sfârșit... cu bun-simț, pentru ca Europa cu un moment mai nainte să vie și să recunoască, de la care putem zice depandă... (**se încurcă și asudă mai tare**) precum, - dați-mi voie - (**se șterge**) precum la 21, dați-mi voie (**se șterge**) la 48, la 34, la 54, la 64, la 74 asemenea și la 84 și 94, și etetera, întru cât ne privește... pentru ca să dăm exemplul chiar surorilor noastre de ginte latine însă! (**foarte asudat, se șterge, bea, iar se șterge și suflă foarte greu. Trahanache a urmărit cu mâna tactul sacadelor oratorice ale lui Farfuridi. Bravo și aplauze în fund, conduse de Brânzovenescu; râsete și sâsâituri în grupul lui Cațavencu. Clopoțelul lui Trahanache de abia se mai aude. - După ce s-a mai oprit zgomotul, cu multă aprindere.**) Dați-mi voie! Termin îndată! mai am două vorbe de zis. (**zgomotul tace.**) Iată dar opinia mea. (**în supremă luptă cu oboseala care-l biruie.**) Din două una, dați-mi voie: ori să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume în punctele... esențiale... Din această dilemă nu puteți ieși... Am zis!

(Aplauze în fund, sâsâituri în față. Farfuridi coboară zdrobit, ștergându-se de sudoare, și merge în fund. Brânzovenescu și alți alegători îl întâmpină și-i strâng mâna. - Rumoare. Mai mulți din auditoriu se scoală și strică rândurile. Cațavencu suie de la dreapta în mijloc, unde vorbește încet cu grupul său gesticulând viu. Cu un alt grup mai în fund Farfuridi și Brânzovenescu asemenea. - Pristanda iese misterios din cabinetul primarului, trece prin ușcioara grilajului, care este la spatele tribunii, și trage de pulpană pe Trahanache, care sună clopoțelul.) (...)

SCENA III

ACEIAȘI - fără TRAHANACHE și PRISTANDA

CAȚAVENCU (către grupul lui): Ei, cum să-l trimeți în Cameră, nene, pe stimabilul? Nu zic, are ideile, opiniile lui - și eu respect ideile, numai să fie sincere, și el e sincer, n-ai ce zice, - respect la orice opiniune!... Dar să-ți vie stimabilul cu idei învechite, cu opiniuni ruginite, și să te sperie mereu cu Europa, cu zguduiri, cu teorii subversive... asta nu mai merge... Astfel de opiniuni nu le respect, să-mi dea voie să-i spui...

POPESCU: Nu, uite ce susține Farfuridi, n-ai înțeles; susține că adică după istorie - d-aia se teme el de zguduiri - nu trebuie să dăm exemplu rău surorilor noastre de ginte latină. N-ai auzit, chiar a zis-o el: surorile noastre de ginte latină...

IONESCU: Da! a zis-o...

CAȚAVENCU (cu aer de protecție): Voi dascălii sunteți băieți buni, dar aveți un cusur mare: cum vă vorbește cineva de istorie, s-a isprăvit, are dreptate. (**cu putere**) Ce istorie? Apoi, dacă e vorba de istorie, apoi ce te-nvață istoria mai întâi și-ntâi?

POPESCU: Că România de la Traian...

CAȚAVENCU: Nu-i așa...

IONESCU: Că adică strănepotul nostru...

CAȚAVENCU: Ce strănepot! ce nostru! Vezi că nu știți! **(cu tonul retoric)** Or, mai întâi și-ntâi istoria ne învață anume că un popor care nu merge înainte stă pe loc, **(publicul începe să-i ia aminte că perorează și se grupează încet-încet împrejurul lui ca să asculte)** ba chiar dă înapoi, că legea progresului este așa, că cu cât mergi mai iute, cu atât ajungi mai departe. **(Grupul lui Cațavencu aprobă și admiră, grupul lui Farfuridi și Brânzovenescu, care s-au apropiat și ascultă mai dintr-o parte, dă din umeri.)**

IONESCU: Asta e așa.

POPESCU: Nici nu mai încape vorbă.

FARFURIDI: **(înțepat)** Da! progres! progres fără conservațiune, când vedem bine că Europa...

CAȚAVENCU: **(întrerupându-l lătrător)** Nu voi, stimabile, să știu de Europa d-tale, eu voi să știu de România mea și numai de România... Progresul, stimabile, progresul! În zadar, veniți cu gogorițe, cu invențiuni antipatriotice, cu Europa, ca să amăgiți opinia publică...

FARFURIDI **(și mai înțepat)**: Dă-mi voie... Mi se pare că altcineva amăgește opinia publică...

CAȚAVENCU: Nu voi să știu de ce zici d-ta.

BRÂNZOVENESCU: Firește că nu vrei să știi... nu-ți vine la socoteală...

CAȚAVENCU **(și mai lătrător)**: Să-și vază de trebile ei Europa. Noi ne amestecăm în trebile ei? Nu... N-are prin urmare dreptul să se amestece într-ale noastre... D-ta ești advocat, ești confrate cu mine...

FARFURIDI: Da, sunt avocat, dar nu sunt confrate cu d-ta...

CAȚAVENCU **(urmându-și jocul)**: Știi ca și mine principiul[1] de drept, fiecare cu al său, fiecare cu treburile sale... **oneste bibere...**

FARFURIDI: Da' de onest n-ai încotro!... **(grupurile Cațavencu și Farfuridi încep a se despărți, fiecare de o parte.)**

CAȚAVENCU **(cu totul înțepător)**: Stimabile, nu știu pentru ce d-ta mă prigonești de la o vreme... Ce ai cu mine? Suntem în fața alegătorilor, stimabile: or, nu încape pică; să luptăm: d-ta o să-ți pui candidatura, o știm; eu ți-o declar că mi-o pui pe a mea... luptă electorală! și știm că lupta electorală este viața popoarelor... De ce te revolți contra adevărului? în contra dreptului?... **Oneste bibere**, onorabile!... **(aprobări din partea grupului)**

FARFURIDI **(izbucnind)**: Ia scutește-mă cu mofturile d-tale! Onest d-ta? Pe de o parte **Răcnetul Carpaților**, pe de altă parte chiverniseala confraților; pe de o parte opoziția la toartă, pe de altă parte teșcherea la buzunar!... Urlă târgul, domnule...

BRÂNZOVENESCU **(trăgându-l de mânecă)**: Tache! Tache!

FARFURIDI **(smucindu-se)**: Ia lasă-mă-n pace, să mă răfuiesc odată cu domnul... Ce adică, noi nu știm, nu vedem, orbi suntem? d-ta ești candidatul prefectului...

CAȚAVENCU **(râzând)**: Eu sunt candidatul grupului tânăr, inteligent și independent... Onorabilul, venerabilul nostru prezident - **(îl caută cu ochii)** unde e venerabilul prezident? nu-l văz... - va proclama, pe cât știm, astă-seară pe candi-

1 Începutul stâlcit al maximei latine: **"honeste vivere, neminem laedere, suum cuique tribuere"** (să trăiești cinstit, să nu păgubești pe nimeni, să dai fiecăruia ce e al său).

datul comitetului dv. - comitetul dv. - ... Or, dacă voi avea onoarea ca să mă agreeze și comitetul dv. ... căci e al dv. ...

FARFURIDI (fiebând mereu): Nu mai este comitetul nostru, este al dumitale...

BRÂNZOVENESCU: Tache! Tache, fii cuminte. **(îl trage de mânecă, Farfuridi se smucește.)**

CAȚAVENCU (cu ton batjocoritor): Adică, dă-mi voie, d-ta nu mai ești al comitetului! **(grupurile se desinează distinct de două părți și se privesc cu încordare.)**

FARFURIDI: Da, eu nu mai sunt, eu care am susținut totdeauna partidul... și d-ta, care l-ai înjurat totdeauna... ești!

CAȚAVENCU: Dă-mi voie!...

FARFURIDI (furios): Ce voie! ce voie!... Vii cu moftologii, cu iconomii, cu soțietăți, cu scamatorii, ca să tragi lumea pe sfoară... cu dăscălimea d-tale, **(mișcare în grupul Cațavencu)** cu moftangiii d-tale...

POPESCU (violent): Domnule, retrage-ți cuvântul!

FARFURIDI (continuând): Cu grupul **(umflând cuvintele)** inteligent,... independent,... impertinent! **(pornește spre fund cu Brânzovenescu și cu grupul lor)**

TOȚI (din grupul lui Cațavencu): A! a! **(se reped spre ei, zgomot, învălmășală și ghiontuieli)**

FARFURIDI (ieșind prin fund): Vă-nvățăm noi, papugiilor! (...)

SCENA V

TRAHANACHE, **care s-a urcat la tribună, apoi** CAȚAVENCU, POPESCU, IONESCU, ALEGĂTORI, PUBLICUL **venind din fund și ocupând locurile lor din scena I-a. Intrare zgomotoasă, acompaniată de clopoțelul prezidentului.**

TRAHANACHE (în picioare): Orele sunt înaintate! poftiți, poftiți, stimabililor: avem cestiuni arzătoare la ordinea zilii... **(șade)**

(Toată lumea s-a așezat la locul său.)

CAȚAVENCU (cu modestie): D-le președinte, vă rog, cerusem și eu cuvântul...

TRAHANACHE: Da, **(binevoitor)** da, stimabile. Aveți cuvântul. Poftiți la tribună!... **(Mișcare în grupul lui Cațavencu)**

CAȚAVENCU (ia poză, trece cu importanță printre mulțime și suie la tribună; își pune pălăria la o parte, gustă din paharul cu apă, scoate un vraf de hârtii și gazete și le așază pe tribună, apoi își trage batista și-și șterge cu eleganță avocățească fruntea. Este emoționat, tușește și luptă ostentativ cu emoția care pare a-l birui. - Tăcere completă. Cu glasul tremurat): Domnilor!...Onorabili concetățeni!... Fraților!...**(plânsul îl înecă)** Iertați-mă, fraților, dacă sunt mișcat, dacă emoțiunea mă apucă așa de tare... suindu-mă la această tribună... pentru a vă spune și eu... **(plânsul îl înecă mai tare.)**... Ca orice român, ca orice fiu al țării sale... în aceste momente solemne... **(de abia se mai stăpânește)** mă gândesc... la țărișoara mea... **(plânsul l-a biruit de tot)** la România...**(plânge. Aplauze în grup)**... la fericirea ei!... **(același joc de amândouă părțile)**... la progresul ei! **(asemena crescendo)**... la viitorul ei! **(plâns cu hohote. Aplauze zguduitoare.)**

IONESCU, POPESCU, TOȚI (foarte mișcați): Bravo!

CAȚAVENCU (ștergându-se repede la ochi și remițându-se d-odată; cu tonul brusc, vioi și lătrător): Fraților, mi s-a făcut o imputare și sunt mândru de aceasta!... O primesc! Mă onorez a zice că o merit!... **(foarte volubil.)** Mi s-a

făcut imputarea că sunt foarte, că sunt prea, că sunt ultra-progresist... că sunt liber-schimbist... că voi progresul cu orice preţ. (**scurt şi foarte retezat.**) Da, da, da, de trei ori da! (**aruncă roată priviri scânteietoare în adunare. Aplauze prelungite.**)

CAŢAVENCU: Da! (**cu putere din ce în ce crescândă**). Voi progresul şi nimic alt decât progresul: pe calea politică... (**îngroaşă vorbele.**)

POPESCU: Bravo!

CAŢAVENCU: Socială...

POPESCU: Bravo!

CAŢAVENCU: Economică...

POPESCU: Bravo!

CAŢAVENCU: Administrativă...

IONESCU: Bravo!

CAŢAVENCU: Şi...Şi:..

IONESCU, POPESCU, GRUPUL: Bravo! bravo!

TRAHANACHE (**clopoţind**): Rog, nu întrerupeţi pe orator, stimabile...

CAŢAVENCU (**cu tărie**): Nu mă tem de întreruperi, venerabile domnule preşedinte.. (**către adunare şi mai ales către grup, cu tonul sigur**) Puteţi, d-lor, să întrerupeţi, pentru că eu am tăria opiniunilor mele... (**reintrând în tonul discursului şi îngrăşând mereu vorbele**) şi...şi... finanţiară. (**Aplauze prelungite.**)... Da, suntem ultra-progresişti, da, suntem liber-schimbişti... Or... conduşi de aceste idei, am fundat aci în oraşul nostru "Aurora Economică Română", soţietate enciclopedică-cooperativă, independent de cea din Bucureşti... pentru că noi suntem pentru descentralizare. Noi... eu ... nu recunosc, nu voi să recunosc epitropia bucureştenilor, capitaliştilor, asupra noastră; căci în districtul nostru putem face şi noi ce fac dânşii în al lor...

GRUPUL (**aplauze**): Bravo!

CAŢAVENCU: Soţietatea noastră are de scop să încurajeze industria română, pentru că, daţi-mi voie să vă spui, din punctul de vedere economic, stăm rău...

GRUPUL (**aplauze**): Bravo!

CAŢAVENCU: Industria română e admirabilă, e sublimă, putem zice, dar lipseşte cu desăvârşire. Soţietatea noastră dar, noi, ce aclamăm? Noi aclamăm munca, travaliul, care nu se face de loc în ţara noastră!

GRUPUL: Bravo! (**aplauze entuziaste**)

TRAHANACHE (**clopoţind**): Stimabile... nu...

CAŢAVENCU: Lăsaţi, d-le preşedinte, să întrerupă... nu mă tem de întreruperi!... În Iaşi, de exemplu, - permiteţi-mi această digresiune, este tristă, dar adevărată! - în Iaşi n-avem nici un negustor român, nici unul!...

GRUPUL (**mişcat**): A!

CAŢAVENCU: Şi cu toate aceste toţi faliţii sunt jidani! Explicaţi-vă acest fenomen, acest mister, dacă mă pot exprima astfel!

GRUPUL: Bravo! (**aplauze**)

CAŢAVENCU: Ei bine! Ce zice soţietatea noastră? Ce zicem noi?... Iată ce zicem: această stare de lucruri este intolerabilă! (**aprobări în grup. Cu tărie.**) Până când să n-avem şi noi faliţii noştri?...Anglia-şi are faliţii săi, Franţa-şi are faliţii săi, până şi chiar Austria-şi are faliţii săi, în fine oricare naţiune, oricare popor, oricare ţară îşi are faliţii săi (**îngroaşă vorbele.**)... Numai noi să n-avem faliţii noştri!... Cum zic: această stare de lucruri este intolerabilă, ea nu mai poate dura!... (**aplauze frenetice. Pauză. Oratorul soarbe din pahar şi aruncă iar priviri scânteietoare în adunare. În momentul acesta mai mulţi inşi se mişcă în fund, pe unde apare Cetăţeanul turmentat şi Ghiţă în ţivil**)

D-ALE CARNAVALULUI

(fragment)

ACTUL II

SCENA IX

CRĂCĂNEL (dându-se pe după o masă): Să nu dai! să nu dai! că fac scandal... Chem poliția... stai să ne deslușim!

PAMPON: Mișelule, să ne deslușim, 'ai? După ce mă ataci la sacrul meu amor; amăgești o ființă nevinovată... o femeie... femeie! ochi alunecoși, inimă zburdalnică!...

CRĂCĂNEL (urmându-și jocul): Eu? amăgesc o femeie?... Eu nu am amăgit nici o femeie; ele m-a amăgit pe mine... și multe; nu știu nimic la sufletul meu.

PAMPON: Minți!

CRĂCĂNEL: Nu mint... Nu da! nu da! că fac scandal. Să ne deslușim: e încurcătură la mijloc... Spune care femeie...

PAMPON: O știi bine, Didina...

CRĂCĂNEL: Nu cunosc nici o Didină. Pe amanta mea o cheamă Mița...

PAMPON: Da, pe amanta ta o cheamă Mița; dar, ca un mișel ce ești, nu te- ai mulțumit cu o amantă... Ai atacat și pe amanta mea Didina... Ai nenorocit-o!

CRĂCĂNEL: Nu-i adevărat!

PAMPON: Am dovezi: ai uitat la Didina un bilet de abonament la frizerie.

CRĂCĂNEL: Nu-i adevărat! eu nu mă raz cu abonament, eu mă raz a la carte.[1]

PAMPON: Și un bilet de la amanta ta...

CRĂCĂNEL: De la amanta mea? Îți spui eu că e încurcătură.

PAMPON: Nu e nici o încurcătură, mișelule! Amanta ta, Mița, îți scrisese de miercuri că te așteaptă, că Mangafaua pleacă la Ploești.

CRĂCĂNEL: Miercuri?... Ploești?... Mangafaua?...

PAMPON: Da, și tu, Bibicule, în loc să te duci la ea, o părăsești și te dai pe furiș la amanta mea, la Didina. **(se repede.)** O să-ți rup oasele... Oasele am să ți le rup!

CRĂCĂNEL (apărându-se): Stai! să nu dai, că fac scandal! Mi-e frică de o nenorocire!... **(își pune mâna la inimă să o astâmpere.)**

PAMPON: Da! să-ți fie frică de o nenorocire; pentru că precum ai vrut tu să nenorocești pe Didina...o femeie! ochi alunecoși, inimă zburdalnică!... asemenea să știi că o să te nenorocesc eu pe tine. **(se repede.)**

CRĂCĂNEL (același joc): Stăi! stăi, omule, pentru Dumnezeu!... Mița? miercuri? Ploești? Mangafaua?... Dumnezeule! am o bănuială... Arată-mi biletul... Eu am fost miercuri la Ploești...

PAMPON: La Ploești?

CRĂCĂNEL: Da, la Ploești... Să fie cu putință?... Mița? a opta?... Arată biletul!

PAMPON: Iacătă-l biletul! **(Crăcănel se apropie să vază biletul; Pampon îl apucă cu mâna stângă, și cu dreapta i-arată hârtia.)** A! vrei să mă-nșeli? **(îl zguduie.)**

CRĂCĂNEL (sfârșindu-se de la inimă, se moaie din balamale, și cade pe un scaun): Mița! m-a tradus! apă! apă!... Mangafaua... eu... eu sunt!

PAMPON: Mangafaua?

CRĂCĂNEL: Da, Mangafaua!... eu... A opta oară tradus! **(ridicând mâinile la cer.)** Este cu putință, domnule?

1 Contra plată (ed. Socec și Șaraga: **à la cart**).

PAMPON: A opta oară? (**şade lângă el.**)

CRĂCĂNEL (**dezolat**): Nu ţi le mai spui p-alelalte, că sunt halimale, domnule, numai una să ţi-o spui, al şaptelea caz de traducere.. în vremea războiului...

PAMPON: Cu un muscal?

CRĂCĂNEL (**plin de obidă**): Nu m-ar fi costisit atâta să fi fost cu un muscal, fiindcă eu eram de la început pentru convenţie... ştii, muscalii luptau pentru cauza sfântă a eliberării popoarelor creştine de sub jugul semilunii barbare... Dar cu un neamţ, domnule!...

PAMPON: Cu un neamţ?

CRĂCĂNEL: Fă-ţi idee, domnule, ce traducere!

PAMPON: Ei şi?

CRĂCĂNEL (**plângând**): Am plâns, cum plâng şi acuma, căci eu ţiu mult la amor; am plâns şi am iertat-o... pe urmă am prins-o iar, şi iar am plâns şi iar am iertat-o; nu de multe ori, dar cam des... aşa cam de vreo cinci, şase ori... Ce-mi ziceam eu? Vorba d-tale: femeie! ochi alunecoşi...

PAMPON: Inimă zburdalnică!...

CRĂCĂNEL: Până când, într-o seară, mă duc, domnule, ca de obicei acasă; intru în sală, deşchiz uşa iatacului.. întunerec... "Te-ai culcat?" nu răspunde nimini. Inima-ncepe să bată rău; aprinz lumânarea, şi ce găsesc pe masă, domnule?

PAMPON: Ce?

CRĂCĂNEL: Un răvăşel: "Mache, m-am plicitisit să mai trăiesc cu o rublă ştearsă ca dumneatale. Nu mă căuta; am trecut cu neamţul meu în Bulgaria..."

PAMPON: În Bulgaria? Ce căuta neamţul în Bulgaria?

CRĂCĂNEL (**dezolat**): Nu ştiu! Ei! ce te faci, Mache?... de desperare, ce am zis eu? daca n-am avut parte de ce mi-a fost drag pe lume, încai să mă fac martir al independenţii... şi m-am înrolat de bunăvoie...

PAMPON: Volintir?...

CRĂCĂNEL: În garda naţională... Ştii, pentru ca să-mi mai uit focul...(**plânge.**) Şi închipuieşte-ţi d-ta acum şi Miţa! (**plânge**) şi garda naţională s-a desfiinţat!...

PAMPON: Care va să zică este un Bibicul...

CRĂCĂNEL: Se-nţelege; n-ai văzut biletul?

PAMPON: Care va să zică este un Bibicul, care devine în chestie de traducere şi pentru mine şi pentru d-ta...

CRĂCĂNEL: Fireşte...

PAMPON (**cu tărie**): Nu mai plânge, nu şade frumos, un volintir ca d-ta...

CRĂCĂNEL: Dacă nu pot să mă stăpânesc! mi-e naturelul simţitor...

PAMPON: Trebuie să-l găsim! Nu plânge, nu-i frumos! un volintir! Trebuie să-l regulăm pe Bibicul... Auzi d-ta? două!

CRĂCĂNEL: Cum să-l găsim?

PAMPON: Îl găsesc eu, n-ai grije; eu ştiu politica poliţiei. Nu plânge; eşti volintir! Bibicul nostru e aici în bal... Didina mea este aici în bal...

CRĂCĂNEL: Poate şi Miţa mea...

PAMPON: Da...

CRĂCĂNEL: Da?

PAMPON (**repede**): Adică nu! În sfârşit, ce-ţi pasă! vino cu mine.. Nici o vorbă să nu zici. Lasă-mă pe mine, să vezi cum îl înhaţ eu. 'Aide... nu plânge: eşti volintir! pune-ţi masca, şi 'aide! (**îşi pune masca.**)

CRĂCĂNEL: Miţa? Miţa?... (**hotărât.**) Nu!... o mai iert acum, dar daca s-o mai întâmpla încă o dată... hotărât mă însor! (**îşi pune masca**)

PAMPON: Haide... nu, nu plânge, eşti volintir!... şi nici un cuvânt! A! Bibicule! (**ies amândoi în bal**)

NĂPASTA
(fragment)

ACTUL II
SCENA II

(...)

ANCA: Ascultă...(**Dragomir își întoarce privirile de la stânga, ea se repede aproape de el și, jucând spaima, șoptit.**) Dragomire! (**îl smucește și-l întoarce în loc cu fața spre stânga; el dă cu ochii de nebun, scoate un strigăt încet și rămâne încremenit.**) Uite- l..: Știi cine e? E nebunul care a scăpat de la ocnă...

DRAGOMIR: Ion! (**cade zdrobit pe scaun.**)

ANCA: El!

SCENA III

DRAGOMIR, ANCA, ION

ION (**coboară tremurând**): Mi-e foame... Îmi dai să mănânc?

ANCA (**lui Dragomir încet**): Trebuie să-l oprim aici până mâine...(**merge la tarabă, ia pâine, o cană de rachiu și țoiuri și le aduce pe masă**) Șezi colea, Ioane...

ION: Șez. (**șade sfios în fața lui Dragomir, care se dă înapoi cu scaunul**)

ANCA (**dându-i să bea**): Cum e la ocnă, Ioane?

ION: Bodaproste...e bine. (**la întrebările ei, Ion răspunde lui Dragomir**)

ANCA: Și cum ai fugit de acolo?

ION (**ca iluminat**): Vezi că s-a pogorât Maica Domnului la mine și zice: pe cum că, Ioane, când ai ajunge la fântână sub deal, o să-ți iasă înainte cine să te aducă la mine, și să vii negreșit... să vii, că eu te scap de toți dușmanii tăi, și o să-ți fie bine, că eu, Maica Domnului, o să pui stavilă între tine și rele: relele să nu mai poată trece la tine, și nici tu să nu mai poți trece la ele... (**simplu**) Așa...

ANCA: Ei?...

ION: Pe urmă, vere, m-am dus la fântâna de sub deal și am pus donițele jos... Ei! era frumos și cald... și era pădurea singură...doar într-o tufă fluiera de departe o mierlă... Numa', dinspre partea dealului, iacătă că-mi iese înainte o veveriță, - vezi, o trimisese Maica Domnului! - sta în fața mea în două labe și se uita la mine drept cu ochii ei mititei și galbeni. Eu am dat s-o prinz, când colo ea... țuști! a sărit p-o cracă subțire de alun: acu se încovoia craca și s-apleca cu ea până la pământ, acu se ridica, acu se ridica, acu se apleca. Eu după ea, ea iar înaintea mea, în două labe, se uita la mine... Îi sclipea ochii, vere, de parcă era două schintei și mă chema iac-așa...(**face gestul.**) Am umblat o zi întreagă: la urmă a pierit și am rămas rătăcit... Da'acuma o să mă duc înapoi acasă.

ANCA: Unde acasă?

ION: La ocnă.

DRAGOMIR: Ai scăpat și vrei să te duci singur înapoi?

ANCA: Da'de ce te-a închis pe tine, Ioane?

ION: Pentru că am omorât pe Dumitru.

DRAGOMIR: Da' tu l-ai omorât?

ION: Eu.

ANCA: Ba nu tu.

ION: Ba eu... Luleaua și tutunul și amnarul lui era la mine.

DRAGOMIR: Ei, ș-apoi? Dacă s-o găsi luleaua și tutunul și amnarul tău la

mine, se cheamă că te-am omorât, 'ai?

ION (neînțelegând bine): E!...

ANCA: Ascultă-l pe el, Ioane, tu stai degeaba închis.

ION (dă din cap): Hăhă!

DRAGOMIR: Și o să scapi curând de acolo... Peste un an...**(se oprește privind bănuitor la Anca; ea face o mișcare de inteligență, trece la tarabă, d-acolo în celar și ascultă prin ușe, pe care o lăsat-o crăpată.)**

ION: Mai am unsprece ani.

DRAGOMIR: Ba unul.

ION: Ba unsprece...

DRAGOMIR (impacientat s-apropie de Ion și confidențial, după ce a aruncat o căutătură de jur împrejur): Daca mâine, poimâine, o ieși un om ș-o zice: dați-i drumul lui Ion, că nu este el vinovat, e altcineva...

ION: Altcineva...Ei! Așa a făcut unul de la noi de la ocnă... om milos, vere, Dumnezeu să-l miluiască...

DRAGOMIR (urmându-și jocul): Lasă-mă să-ți spui... E altcineva: Ion a fost un prost, i-a luat din buzunar luleaua și tutunul; dar când i le-a luat, Dumitru era mort...

ION: Ba nu...

DRAGOMIR: Ba era mort... cu fața la pământ...

ION: Ba nu, era trântit pe spate **(Anca mișcare)** și a deschis ochii la mine...

DRAGOMIR: Ce?

ANCA: Ș-apoi?

ION: Apoi l-a podidit sângele pe nas și pe gură ș-a murit...**(mănâncă. Anca își șterge ochii și se uită la Dragomir).** (...)

PĂCAT...

(fragment)

(...) Pe când preoteasa Sultana atârna în biserica din Dobreni o icoană frumoasă dăruită Maicii Domnului pentru că-i dăruise ce a fost rugat-o ea, în orășelul de reședință era oarecare mișcare la cafeneaua din centru: se aflase de urma lui Mitu Boierul.

Dispariția lui nu putuse trece neluată-n seamă: era o pagubă reală pentru atâția amatori de giumbușuri. Nu se știa ce să fie: fugise?... murise? În sfârșit se aflase adevărul. O notiță publicată în gazeta locală arăta că, în vremea bâlciului, un popă de țară, care umblase noaptea beat pe la **café-chantant**, întrebase din vătășel în vătășel despre băiat.. . Popa desigur îl luase.

Procurorul luă afacerea în mână și "cu o inteligență și un zel care-i fac adevărată onoare", descoperi că "victima raptului" se află la popa Niță din Dobrenii-de-plai. Atunci tânărul magistrat, însoțit de forța publică, a plecat la cuvenita cercetare locală.

Revoltat că vrea să-i ia băiatul, preotul a făcut o elocuentă apărare a cauzei sale...

Un copil bântuit de foame; în prada unor porniri rușinoase și omorâtoare chiar pentru un om copt; desfrânat prin îndemnul lumii batjocoritoare, nesățioasă de petreceri... Scăpat de așa vitregă soartă, întors de la o atât de rătăcită cale - de la moarte la viață... Dormea pe pământul gol, bolnav și îmbătat, cu trupul fript din creștet până în tălpi de pecingine murdară, cu inima smintită de

ticăloşie... Ce-ar fi făcut copilul ăsta fără adăpost nici milă, când ar fi început zloata şi gerul? Ar fi murit pe o grămadă de gunoi, ca un câine hărbar fără stăpân. Şi să zici c-ar fi putut înfrunta atâta vijelie înverşunată! ce-ar fi ajuns?... Spitalul de nebuni... Temniţa... Ocna!

Cuvântul oratorului câştigase aproape pe toţi asistenţii... Se vedea pe chipurile tuturor o impresie binevoitoare. Procurorul însă a răspuns scurt şi răspicat:

– Popo, nu poţi secuestra minorul! minorul trebuie restituit cui de drept; legea e cu el, legea protege pe minor!... Dura lex, sed lex.

Tonul magistral şi sever, cuvintele înalte şi demne ale procurorului, neapărat că trebuiau să răstoarne impresia ce preotul obţinuse cu elocuenţa-i sentimentală. Şi notarul începu să scrie, sub dictarea omului legii, procesul-verbal.

Era hotărât: îi lua copilul! El nu-l putea lăsa însă!... Dar... i-l ia!

Popa clipi aiurit şi văzu înainte sânge... Chiar pentru o faptă sau numai pentru o demonstraţie - însuşi n-ar fi putut-o spune - se repezi-n odaie şi luă puşca din cui, când cumnatu-său Cuţiteiu, primarul, om văzut şi umblat prin multe, intră după el şi-l apucă de mână...Şi popa înţelese că niciodată, în clipe aşa de înalte, inspiraţia nu trebuie căutată la un kilometru; ea ne stă sub nas - cine se uită departe firește n-o s-o vază... Popa puse puşca-n cui - descuie lada, scotoci în fund, şi lăsă cu multă discreţie capacul, aşezând la loc velinţa pe deasupra.

Primarul trecu iarăşi unde se scria procesul-verbal... Omul legii dicta:

"Dispunem dar..."

Cuţiteiu întrerupse, cerând foarte respectuos iertăciune magistratului să-i spuie ceva... şi ieşiră amândoi în tindă.

– Domnule procuror - şopti primarul cu anume privire - popa este un om foarte de treabă... Nu-l cunoaşteţi... Poftiţi, poftiţi!

Şi deschizând uşa, introduse foarte politicos pe junele licenţiat în odaia unde-l aştepta nerăbdător părintele... Şi aşa... se făcură toate bune... Procesul-verbal nici nu trebuia schimbat: totul sta în încheiere. Procurorul întrebă pe notar:

- Unde am ajuns?

- "Dispunem dar..." răspunse notarul cu toată gravitatea.

- Nu aşa, zise procurorul: "dispunem **însă**".

Şi spre mulţumirea tutulor, reprezentantul ministerului public dictă:

"Dispunem însă - considerând informaţiile cele mai amănunţite, care unanim arată pe sfinţia-sa părintele Niţă din Dobrenii-de-plai ca pe un om cu cele mai frumoase calităţi; considerând pe de altă parte progresele fizice şi morale realizate, sub îngrijirea sfinţiei-sale, de către minorul Mitu, supranumit «Boierul» - dispunem a rămânea susmenţionatul minor, în completă lipsă de ascendenţi, sub paza şi răspunderea acestui meritos şi caritabil preot".

Seara a fost masă mare la popa Niţă. Domnul procuror a trebuit să cedeze rugăciunilor tutulor şi să-şi amâne plecarea pe a doua zi. El "s-a crezut dator" să facă la prânz cele mai sincere şi mai călduroase laude sentimentelor umane ale părintelui, "al cărui exemplu nu s-ar putea îndeajuns recomanda". Domnul procuror vorbea mult şi frumos - era foarte vesel; diplomatul Cuţiteiu zâmbea cu mult înţeles făcând preotului cu ochiul, pe când acesta ţinea între genunchi pe Mitu şi, cu gândul pe altă lume, îi trecea încet cu mâna prin părul bălan şi moale.

Unei femei ca preoteasa Sultana, aşa de bună cu un copil sârman străin, trebuia să-i dea Dumnezeu o bucurie - şi i-a dat-o: în acelaşi an a avut o fetiţă... Dar ce bucurie! Multă bătaie de cap şi trudă i-a trebuit ca s-o crească - pentru că era şi un copil ciudat. De mirare cum dintr-o mamă atât de blajină şi supusă să nască aşa fire!...

Aveau odată un viţel; îl scoseseră din necaz - se prăpădise vaca şi rămăsese bietul fără ţâţă... Cine-l îngrijea? - Ileana - să fi fost p-atunci fetică de vreo doisprezece ani. Cine-l hrănea? Cine se rugase cu cerul şi cu pământul de mă-sa s-o lase să culce viţelul plăpând cu ea în casă? - Ileana. Era o dragoste nemaipomenită. Într-o dimineaţă însă, ea se sculă bufnind: nu vrea să vorbească nici cu mama, nici cu tata; ei, ca părinţi, văzând-o iar în toane rele, o ocărâră; ea fugi în grădină. Aici s-apucă să se joace ca de obicei cu Priian ăl mic: îl prinse să-l mângâie şi, încleştându-şi dinţii, îl strânse tare de bot. Ori n-avea nici el chef de joc în dimineaţa ceea, ori îl supărase prea tare semnul ei de dragoste, animalul se smuci şi se depărtă ţâfnind. Ea îl chemă - el n-ascultă... Merse după el - el nu vru... Se răsti la el - Priian fugi... Şi tot aşa şi iar aşa... Încăpăţânarea lui creştea potrivit cu stăruinţele ei. Nu vrea şi pace... Obosită, cu tot sângele-n obraji, tremurând de ciudă, ea se duse, luă o bucată de mămăligă şi o bardă şi se-ntoarse iar... Cum o văzu venind, Priian se-nfipse în copite şi bârligă coada... Ea se apropie binişor-binişor... cu mâna stângă întinsă, cu dreapta ascunsă la spate, spunând prietenului ei, care o necăjise, vorbe mângâioase... El ţinti asupră-i ochii mari şi proşti, şi cu şi fără încredere, aruncându-i din afundul nărilor umede duhoarea dulce de lapte... Stete nemişcat... Fata înaintă lin mâna... Priian întinse botul fraged, dar, până s-apuce bucăţica, Ileana îi trase una cu sete în stufu creţ din frunte: tăişul se-nfipse adânc în osul încă necopt. Capul drăguţ al lui Priian se-necă în sânge... Sârmanul se tăvăli şi începu să zvâcnească grozav din picioare...

Mama o văzu venind întunecată şi stropită de sânge pe obraz, pe mâini, pe piept.

- Ce e?

- Am tăiat pe Priian în fundul grădinii... Ai să-ţi arăt!

Când ajunseră, Priian se isprăvise de tot.

- Haină, haină! strigă mama... De ce?

- Iac-aşa!

A bătut-o rău;... ea a răbdat - nici o vorbă, nici o lacrimă. Mama însă s-a văicărat mult de mâhnire şi de grije...

Dar când s-a supărat pe tat-său şi i-a trântit candela din cui şi a umblat fugară trei zile pân pădure, de nu mai ştiau und' s-o caute?...

Dar mai târziu - fată mare! - când, dintr-o vorbă de nimica, a înfăşcat în braţe pe Stanca Radii, şi nici una nici alta s-o arunce de sus de pe tăpşan, unde se făcea hora, de râpă?... Au trebuit doi flăcăi să lupte s-o scape pe Stanca... Păcat de aşa frumuseţe şi mândrie de femeie să fie aşa de crudă şi dârje!

Pe biata preoteasă Sultana a chemat-o Maica Domnului devreme. A plâns-o mult bărbatul pe blânda femeie, pe care o iubise atâta pentru sufletul ei cel bun, pentru mila ei de sârmanul cules de pe drumuri.

Văduvul nemângâiat şi-a măritat fata curând după moartea nevesti: nu mai era de trai - trebuia odată căpătuită.

E un om de treabă ginerele; dar e slab de înger... urât şi moale de genunchi... vorbeşte peltic...pricepe greu... Bun om, cumsecade...dar nu e ce ar fi să fie - mai ales pentru astfel de femeie, alt bărbat trebuia.

Mitu a crescut mare şi voinic... Astăzi el este învăţător în Dobreni. Părintele Niţă a dorit mult să-l aibă aproape şi a izbutit să-l permute aici de acum şase luni, ca să-l poată însura şi aşeza.

Scanned with OKEN Scanner

O FĂCLIE DE PAȘTE
(fragment)

(...) Zibal se așează iar pe prag întinzându-și urechea la pândă...

Clopotele în deal... Toacă pentru Înviere... Care va să zică a trecut de miezul nopții; ne apropiem de ziuă... Al dacă ar trece și restul acestei lungi nopți ca jumătatea întâia!

... O trosnitură de nisip strivit sub talpă... Dar el e în colțuni și nici n-a mișcat măcar piciorul... A doua trosnitură... Mai multe... E desigur cineva afară, aci, foarte aproape. Leiba se scoală apăsându-și pieptul cu mâna și căutând să întoarcă înapoi un nod rebel ce i se ridică în gât.

... Sunt mai mulți oameni afară... Și Gheorghe!...

Da, el e; da, a bătut în deal ceasul Învierii.

Vorbesc încet:

- Dacă-ți spun eu că doarme. Am văzut când a stins lumina.
- Mai bine; prindem cuibul întreg.
- Poarta o deschiz eu; îi știu meșteșugul. Să-i croim ferestruica... Bârna trece pe-aici...

Și se simțiră pipăiturile cu care omul de afară măsura distanța pe lemn...

Un sfredel mare se aude rozând țesăturile uscate ale blănii bătrâne de stejar... Zibal are nevoie să se rezeme: el se sprijinește în palma stângă pe poartă și cu dreapta își acopere ochii.

Atunci, printr-un capriciu neexplicabil al intimelor jocuri, se produse în urechea omului dinăuntru foarte tare și lămurit:

"Leiba! sosește dilijența!"

Era neîndoios glasul Surei... O caldă rază de speranță... un moment de fericire.. este iar un vis!... Dar Leiba își trage repede mâna stângă: vârful instrumentului pătrunzând de partea asta, l-a înțepat în palmă.

A mai gândi la scăpare?... Absurd!...

În creierul care ardea, imaginea sfredelului lua niște dimensiuni nemaiînchipuite. Unealta, învârtindu-se mereu, creștea la infinit, și borta devenea tot mai mare și mai mare, așa de mare în sfârșit, încât, în cadrul ei rotund, monstrul putea s-apară în picioare fără să se aplece. Ceea ce se petrecea în acel creier ieșea din sfera gândirii umane: viața se ridicase la o treaptă de exaltare din care toate se vedeau, se auzeau, se pipăiau enorme, de proporții haotice.

...Lucrarea din afară urmează cu metodă și stăruință. Leiba a văzut acum de patru ori pe rând dintele răsucit de oțel pătrunzând în partea lui și trăgându-se înapoi afară.

- Amu, adu heresteul... zice Gheorghe.

O limbă îngustă de herăstrău trece prin borta întâia și începe să rontăie în mișcări dese și regulate... Planul era ușor de înțeles: patru borte în patru unghiuri ale unui pătrat; între ele herăstrăul trage liniile; în centrul pătratului s-a înfipt sfredelul mai dinainte; când bucata va fi cu totul dezlipită de trupul întreg al lemnului, se trage afară; prin golul rămas, o mână puternică se introduce, apucă bârna, o dă-ntr-o parte și... goii sunt la Leiba în casă.

Și același sfredel, peste câteva minute, are să fie instrumentul caznei lui Zibal și a tuturor ai lui... Doi gâzi or să țină victima răstâgnită jos, și Gheorghe, cu călcâiul pe pântecele ei, o să vâre încet, ca în blana de lemn moartă, sfredelul în osul viu al pieptului, adânc, mai adânc, până să atingă inima, pe care s-o oprească din zvâcniturile-i nebune și s-o țintuiască pe loc!

O sudoare de moarte scăldă tot trupul lui Zibal; omul se-nmuie din încheieturi și încet se lăsă să cază în genunchi, ca o vită ce-și plecă sub lovitura din urmă

grumazul, pătrunsă că de acuma ea însăşi trebuie să se părăsească pe ea însăşi.

"Da! s-o ţintuiască pe loc!..." gândi el pierdut... "da! s-o ţintuiască pe loc!"

Şi rămase tâmp cu ochii holbaţi la lumina de la fereastră... Câteva momente el stete astfel încremenit pe altă lume, dar deodată:

"Da, repetă el surâzând cu o clipire fieroasă; da, s-o ţintuiască pe loc!"

Se petrecu atunci în această fiinţă un fenomen ciudat, o completă răsturnare; tremurătura lui se opri, abaterea dispăru şi figura-i, descompusă de o îndelungă criză, luă o bizară seninătate.

El se ridică drept, cu siguranţa unui om sănătos şi puternic, care merge la o ţintă lesne de ajuns.

O linie, între cele două puncte superioare ale pătratului, era pe sfârşite. Leiba se apropie curios să vază jocul uneltei. Surâsul său se caracteriza acum şi mai tare. Mişcă din cap, ca şi cum ar fi zis:

"Mai am încă vreme".

Herăstrăul roase cele din urmă fibre de lângă borta către care tinsese, şi începu lucrul între bortele inferioare.

"Mai sunt trei", gândi Leiba, şi cu precauţiunea celui mai încercat vânător intră binişor în dugheană. Căută sub tarabă, luă ceva, ieşi înapoi cu acelaşi tact, ascunzând obiectul ce-l ţinea în mână, ca şi cum se temea de indiscreţia zidurilor, şi se duse în vârful deştelor la poartă.

Dar ceva grozav: lucrarea de afară s-a oprit cu desăvârşire, nu se mai simte nimic.

"Ce-i asta? ... Să fi plecat?... S-a dus?" fulgeră prin mintea omului dinăuntru. Şi la această închipuire, el îşi muşcă buza de jos coprins de o nepomenită dezolare...

"HaHa!" fusese o urâtă amăgire: lucrarea începe din nou, şi el se pune a o urmări cu bătăile de inimă a celui mai cald interes. Hotărât, omul nostru era muncit de-o nenţeleasă dorinţă de a vedea lucrul cât mai degrabă sfârşit.

"Mai iute!" gândi Leiba cu nerăbdare... mai iute".

Acum se auzeau iar clopotele în deal.

- Mai iute, bre, ne-apucă ziua, zise un glas de afară, îmboldit parcă de voinţa omului dinăuntru.

Lucrătorul porni cu multă activitate. Încă puţine mişcări, şi toate punctele pătratului sunt unite.

În sfârşit!

Sfredelul trage încetinel în afară bucata în patru colţuri... O mână mare şi vânjoasă intră... Până să n-atingă însă bârna pe care o caută, se aud două răcnete, pe când Zibal înfăşoară cu putere căpătâiul liber al lanţului de butucul fix de la uşa gârliciului...

Laţul era ingenios combinat: o frânghie lungă legată cu un căpătâi de butuc; la o lungime potrivită, pe locul unde era să dispară pătratul scobit, un ochi, pe care Leiba îl ţinea deschis cu mâna stângă, în timp ce cu mâna dreaptă ţinea strâns celălalt căpătâi. La momentul cerut, Zibal dete drumul ochiului şi, apucând repede, cu amândouă mâinile căpătâiul liber, cu o smucitură supremă trase înăuntru braţul întreg.

...Într-o clipă operaţia fusese gata... Două răcnete o însoţiră, unul de pierzare, altul de triumf: mâna era "ţintuită pe loc".

Se auziră apoi paşi depărtându-se grabnic. Tovarăşii lui Gheorghe părăseau lui Zibal prada prinsă cu atâta isteţime.

Jidanul se repezi în dugheană, luă lampa şi cu o învârtitură sigură ridică fitilul sus de tot: lumina captivă între gratii ieşi deasupra veselă şi victorioasă, redând

viață hotărâtă formelor nebuloase din preajmă-i.

Zibal trecu cu lampa în gang. Tâlharul gemea greu; după încordarea brațului se vedea că renunțase la o inutilă zbuciumare. Mâna era umflată și degetele încovoiate... părea că vrea s-apuce.

Jidanul apropie de ea lampa... Un fior: frigurile se întorceau iar. Aplecă lumina prea aproape, încât, tremurând, atinse mâna tâlharului cu sticla fierbinte: o crispare violentă a degetelor se produse urmată de un vaiet surd...

La vederea acestui fenomen, Zibal tresări... prin ochi lui scăpărase o inspirație excentrică. Începu să râdă cu un zgomot care zgudui bolta gangului și intră repede în dugheană.

Mijea de ziuă.

Sura de deșteptă deodată... parcă auzise prin somn niște ragete îngrozitoare... Leiba nu era în odaie. Toate cele din ajun îi reveniră în minte. Se petrecea ceva rău. Sări jos din pat și făcu lumină. Patul lui Leiba era nedesfăcut. El nu se culcase de loc.

Unde era?...Femeia își aruncă ochii pe fereastră: pe dealul din față se plimbau un stol de lumini mici și vioaie, care se mișcau, săltau, aci ascunzându-se, aci ivindu-se iarăși... Ieșeau de la Înviere: Sura deschise oleacă fereastra; atunci auzi gemete înfundate la poartă. Înfiorată, coborâ iute pe scăricică. Gangul era luminat. Ieșind pe gang, femeia fu izbită de o grozavă priveliște.

Pe un scaun de lemn, cu coatele pe genunchi și cu barba rezemată în mâini, sta Zibal. Ca un savant care, în amestecul unor elemente, ar căuta să prinză un secret subtil al naturii ce de mult îi scăpă și-l necăjește, Zibal ținea ochii ațintiți asupra unui lucru spânzurat, negru și inform, sub care, pe un alt scaun, la o potrivită înălțime, arde o făclie mare.

Zibal privește fără să clipească procesul de descompunere a mâinii ce desigur nu l-ar fi cruțat pe dânsul. El n-auzise urletele de afară ale nenorocitului: era acum prea interesat ce vedea ca să mai și auză. Zibal urmărise cu nesațiu toate contorsiunile, toate crispațiile stranii ale degetelor, apoi amorțeala cuprinzându-le încet unul câte unul - erau parcă labele unui gândac, care se zgârcesc și se întind, se agită în mișcări extravagante, tare, mai încet, încet de tot și apoi înțelenesc sub jocul unui copil crud.

Era sfârșit. Mâna cocea și se umfla încetinel fără mișcare.

Sura dete un țipăt.

- Leiba!

Zibal îi făcu semn să nu-l deranjeze... Un miros gras de carne arsă se răspândea în gang; o fâșiitură se auzi și mici plesnituri.

- Leiba! ce e? repetă femeia.

Se făcea ziuă bine..., Sura se aruncă și trase bârna. Poarta se deschise de perete târând trupul lui Gheorghe spânzurat de brațul drept. Mulțimea sătenilor, toți cu făcliuțe de Paști aprinse, năvăli înăuntru.

- Ce e? ce e?

Îndată înțeleseră ce fusese.

Zibal, care stătuse până aci nemișcat, se ridică grav în picioare. El își făcu loc să treacă, dând cu liniște lumea la o parte.

- Cum a fost pricina, jidane? întrebă unul.

- Leiba Zibal - zise hangiul cu tonul ridicat și cu un gest larg - merge la Ieși să spună rabinului că Leiba Zidal nu-i jidan... Leiba Zidal e goi... pentru că Leiba Zidal a aprins o făclie lui Cristos.

Și omul plecă încetinel spre răsărit la deal, ca un călător cuminte, care știe că la un drum lung nu se pornește cu pasul pripit.

Scanned with OKEN Scanner

MITICĂ

- Mitică.. şi mai cum?

- E destul atâta: Mitică - de vreme ce şi dumneata îl cunoşti tot aşa de bine ca şi mine. Firește că trebuie să-l cunoaştem: îl întâlnim atât de des - în prăvălii, pe stradă, pe jos, în tramvai, în tramcar, pe bicicletă, în vagon, în restaurant, la Gambrinus - în fine pretutindeni.

Mitică este bucureşteanul **par excellence.**[1] Şi fiindcă Bucureştii[2] sunt un mic Paris, şi Mitică, se-nţelege, este un mic parizian.

El nu e nici tânăr, nici bătrân, nici frumos, nici urât, nici prea-prea, nici foarte-foarte; e un băiat potrivit în toate; dar ceea ce-l distinge, ceea ce-l face să aibă un caracter marcat este spiritul lui original şi inventiv.

Mitică este omul care pentru fiecare ocaziune a vieţii găseşte un cuvânt de spirit la moment, şi pentru asta simpaticul parizian al Orientului este foarte căutat şi plăcut în societate.

Mitică are o magazie, un arsenal, o comoară de vorbe, de întrebări, de răspunsuri, cari fac deliciile celor ce au fericirea să-l cunoască.

Mai cu seamă pe provinciali, micul nostru parizian îi epatează cu verva lui scânteietoare.

El, de exemplu, inventează pe negândite vorbe ca:

"Cea mai frumoasă fată din lume nu poate da decât ce are!"

sau:

"Viaţa este un vis, moartea o deşteptare!"

ori:

"Ei! madam Popescu, nu există roză fără spini!"

Închipuiţi-vă ce efect fac toate astea asupra spiritului doamnei Popescu!

Dar toate astea sunt vorbe sentimentale, lirice, melancolice, şi deşi şi-n genul acesta Mitică este destul de tare, e încă şi mai tare în genul uşor, picant şi ironic.

"În genul acesta, cel puţin, pot pentru ca să zic că n-am rival!"

zice Mitică - şi cu drept cuvânt.

Exemplu...

*

Când n-are tutun, îţi cere "o ţigară... suvenir".

*

Când merge să se-mprumute cu bani:

– Unde ai plecat, Mitică?

– La vânătoare de lei.

*

Îi zici:

– Mitică, faci cinste?

– Nu pot, monşer, că mă strânge un ciorap.

*

Până în anul 1900, când mă-ntâlnea la Sf. Vasile, îmi zicea:

- De un an nu ne-am văzut!

1 Prin excelenţă (fr.).

2 În original greşit: "Bucureştenii".

Dar în anul acela l-am găsit în seara de 31 decembre la Gambrinus, tot acolo l-am întâlnit a doua seară, la 1 ianuarie.

L-am salutat; s-a făcut că nu mă cunoaște. După multă stăruință, și-a adus în fine aminte cine sunt:

– Scuză-mă, neică - a zis Mitică - te uitasem: e un secol de când nu ne-am mai văzut!

*

Ceri într-o băcănie:

– Băiete, o țuică!

– Nu-i da, domnule, c-o bea! zice Mitică. (...)

SITUAȚIUNEA

A fost o zi îngrozitor de fierbinte. Tocmai pe la unu după miezul nopții, parcă s-a mai potolit puțin cuptorul, parcă începe să mai poată respira omul... Să respirăm. Stau în fața unui local de noapte, o mică berărie, și fiindcă am poftă de vorbă, aștept, nu cumva o pica vreun alt bucureștean iubitor ca mine de aer curat, să respirăm împreună: daca o durere împărtășită e pe jumătate ușurată, desigur o bucurie în doi e îndoită. Așteptând, miros cum din apropiere adie dulce un zefir, pe când un municipal își face cu măturoiul lui enorm datoria, stricând ordinea prafului și făcând să se-mbrobodească în ceață din ce în ce mai deasă luminile felinarelor. Prin ceața aceea, mi se arată legănându-se o umbră... se apropie... Să fie un amic?... Da, e un amic; n-am așteptat degeaba - e amicul meu Nae; și lui i pare bine că m-a-ntâlnit.

– Teribilă căldură a fost astăzi! zice Nae, ștergându-se de sudoare.

– Teribilă! răspund eu.

– Dar acuma tot poți pentru ca să zici că respiri.

– Se-nțelege... De unde vii?

– Am fost pe la berării cu niște prietini.

– Ce mai nou?

– Prost, monșer... Este o criză, mă-nțelegi, care poți pentru ca să zici că nu se poate mai oribilă...S-a isprăvit... E ceva care poți pentru ca...

– Lasă, Nae, că se mai și exagerează...

– Ce se exagerează, nene? Este o criză, care, ascultă-mă pe mine, că dv. nu știți, care, mă-nțelegi, statul cum a devenit acuma, eu după cum văz ce se petrece, că nu sunt prost, înțeleg și eu atâta lucru, fiindcă nu mai merge cu sistema asta, care, când te gândești, te-apucă groaza, monșer, groaza!...

Nae, foarte afectat, bea paharul lui de bere până-n fund, apoi, după ce oftează adânc:

– Eu pot pentru ca să-ți spui pe parola mea de onoare că-mi pare foarte rău! dar știi?... foarte rău! foarte rău!!! pentru ca să ajungem să vedem țara mea, care era peste putință ca să prevază cineva o situațiune foarte tristă, fiindcă le-am spus și dumnealor...

– Cari dumnealor?

– Dumnealor cu cari am fost; zic: pot pentru ca să spui că nu se poate ceva mai trist, ca să vie un moment orișicât ai zice, când vezi că bate falimentul la ușe și nu mai e nici un patriotism...

Nae face o figură foarte mâhnită; e așa de obidit, încât ai crede că vrea să

plângă.

– Bine, Nae - zic eu - nu trebuie să fie omul așa de pesimist. Lucrurile or să se-ndrepte... este o recoltă admirabilă.

Nae, schimbând figura și zâmbind cu compătimire de ignoranța mea:

– Ce recoltă, nene, ce recoltă? Dumneata n-ai văzut rapița?

– N-am văzut-o, că n-am fost pe-afară.

– Apoi vezi!... Rapița, moft!

– Ei! moft.

– Firește că moft, că nu poate pentru ca să dea nici patruzeci de milioane, și dumnealor, mă-nțelegi, lucru mare! parc-a apucat pe Dumnezeu de-un picior cu rapița, care o să poată dumnealor pentru ca să ia două chile la pogon... Ai văzut acuma? unde sunt o sută cinzeci de milioane, care se lăuda?

– Bine, da numai rapița e?... da grâul?... da porumbul?... da alelalte?

Nae, iritat, maimuțindu-mi tonul:

– Da cuponul de iulie? Da cuponul de septemvrie? da cuponul de noiemvrie? da alelalte?

– O să le plătim.

Nae, încărcând tonul:

– O să plătiți! Cu ce o să le plătiți? Nu te mai lipești de Disconto...

– Ce-i aia?

– Aia-i aia, care știi dumneata de câte ori am spus eu, că o să se-nfunde odată cu cheltuielile nebunești, care pot pentru ca să zic că nici o țară nu s-a mai întâmplat, pentru ca să vie și să zică la un moment: nu mai am drept ca să mă împrumut fără voia dumitale! care atunci însemnează că nu mai ești independentă nici la tine acasă, după ce ți-ai vărsat sângele ca să ajungem pentru ca să aibă fortificații și să poți zice la un moment dat: până aci! nu permit!

– În sfârșit, guvernul o să...

Nae mă-ntrerupe:

– Las' că și guvernul... Dumnezeu îl știe și pe el, care toate gazetele urlă în fiecare zi despre criză ministerială, pentru că nu se-mpacă, și numa intrigi și la conservatori și la liberali, în loc să facă un guvern de coaliție, cu toți bărbații de stat, care să le zică regele, mă-nțelegi, serios: vă ordon pentru ca să limpeziți situațiunea, fiincă așa nu poate pentru ca să meargă, ca dumneata să tragi încolo și dumnealui încoace, fiincă, niciodată nu s-a-ntâmplat în alte țări, nici pe vremea fanarioților, putem pentru ca să zicem, nici înainte de independență, în detrimentul prestigiului, care trebuie toți să lupte, dacă e vorba să aibă pretenții de oameni politici... Dumneata nu vezi, cu chestia economiilor...

– Ba văz!

– Apoi, dacă vezi, ce mai umbli cu mofturi?

– Ba nu umblu de loc cu mofturi; e o chestie destul de grea.

– Economii? Hm! Zice că face economii... mofturi! și cu bugetul încărcat cu treizeci și șase de milioane, care mă prinz cu dumneata pe ce pofteşti că nu poate pentru ca să fie o realitate...

– Daca e vorba de economii - zic eu - pentru ce nu desființăm armata, care?...

– Cè vorbești, domnule? se poate să spui astfel de absurdități?...tocmai acuma să desființăm armata?

– De ce nu?

– Dumneata nu vezi cum se încurcă lucrurile în politică, care nu poți pentru ca să știi de azi pe mâine cum poate pentru ca să devie o complicațiune... Dumneata nu vezi ce se petrece în China cu boxerii, și toată Europa nu poate pentru ca să se-nțeleagă; asta e o chestie mare, nu vorbi așa, îmi pare rău!

S-a răcorit binișor... Ceața s-a lăsat încet-încet peste capetele noastre, așezându-se iar la pământ. E târziu... Fanaragiul companiei de gaz a început să închidă becurile. Se face ziuă. Plătim și ne sculăm.

– Unde mergem? întreabă Nae.

– Eu - zic - mă duc spre casă.

– Ai la o simigerie, trebuie să scoată covrigi calzi.

– E târziu, Nae...

– Eu nu mă duc d-acu acasă, zice Nae... Mai umblu prin oraș... pân-o face.

– Cine să facă?

– Nevastă-mea.

– Ce?

– O apucase aseară durerile.

– !...

– Nu pot, monșer, pentru ca să stau când face... Mă plimb așa de colo până colo; mai beau o bere, un macmahon, un șvarț, mai vorbesc cu un prietin, trece vremea; și când mă-ntorc... gata.

– Face greu?

– Știi, nici prea-prea, nici foarte-foarte. Ăl din urmă, Costică, a fost mai greu: i l-a scos cu fiarele...

– !!...

– Acu a venit doctorul, da a zis că poate pentru ca să n-aibă trebuință de clește...

– !!...

În momentul când deschiz ochii cât pot mai mari, trece o birjă cu o damă. La lumina zorilor, Nae recunoaște desigur pe acea damă, pentru că începe să strige, luându-se după trăsură:

– Madam Ionescu!... Coană moașă! Madam Ionescu!

Dama întoarce capul, recunoaște și ea pe Nae și oprește trăsura.

– A făcut? înteabă Nae.

– Da, răspunde moașa.

– Ușor? întreb eu.

– Foarte ușor.

– Uf! adaog. Ce?

– Băiat.

Și trăsura moașei pornește.

– Bravo, Nae! să-ți trăiască!

– Mersi, asemenea...Ei, acu nu mai am grijă... Ai la simigerie...

Și mă ia la braț.

– Știi ce-ar trebui la noi? zice Nae.

– Ce?

– O tiranie ca în Rusia...Nu mai merge, mă-nțelegi, constituția, care aceea ce vezi că se petrece, nu poți pentru ca...

Zic:

– Nae! scuză-mă: e așa de târziu, care nu pot pentru ca să mai merg...

– Îmi pare rău...

– Mi-e așa de somn, care trebuie negreșit pentru ca să mă culc.

La revedere.

M-am suit într-o birjă și l-am lăsat pe fericitul tată pentru ca să meargă singur la simigerie.

CĂLDURĂ MARE

Termometrul spune la umbră 33 Celsius... Subt arșița soarelui, se oprește o birje, în strada Pacienței, la numărul 11 bis, către orele trei după-amiaz'. Un domn se dă jos din trăsură și cu pas moleșit s-apropie de ușa marchizei, unde pune degetul pe butonul soneriei. Sună o dată... nimic; de două, trei... iar nimic, se razimă în buton cu degetul, pe care nu-l mai ridică... În sfârșit, un fecior vine să deschidă.

În tot ce urmează, persoanele toate păstrează un calm imperturbabil, egal și plin de dignitate.

Domnul: Domnu-i acasă?

Feciorul: Da; dar mi-a poruncit să spui, dacă l-o căuta cineva, c-a plecat la țară.

D.: Dumneata spune-i c-am venit eu.

F.: Nu pot, domnule.

D.: De ce?

F.: E încuiată odaia.

D.: Bate-i, să deschidă.

F.: Apoi, a luat cheia la dumnealui când a plecat.

D.: Care vă să zică, a plecat?

F.: Nu, domnule, n-a plecat.

D.: Amice, ești... idiot!

F.: Ba nu, domnule.

D.: Zici că nu-i acasă.

F.: Ba-i acasă, domnule.

D.: Apoi, nu ziseși c-a plecat?

F.: Nu, domnule, n-a plecat.

D.: Atunci e acasă.

F.: Ba nu, da n-a plecat la țară, a ieșit așa.

D.: Unde?

F.: În oraș.

D.: Unde?

F.: În București.

D.: Atunci să-i spui c-am venit eu.

F.: Cum vă cheamă pe dv.?

D.: Ce-ți pasă?

F.: Ca să-i spui.

D.: Ce să-i spui? de unde știi ce să-i spui, daca nu ți-am spus ce să-i spui? Stăi, întâi să-ți spui; nu te repezi... Să-i spui când s-o-ntoarce că l-a căutat...

F.: Cine?

D.: Eu.

F.: Numele dv.?...

D.: Destul atâta! mă cunoaște dumnealui... suntem prieteni...

F.: Bine, domnule.

D.: Ai înțeles?

F.: Am înțeles.

D.: A!... Spune-i că să ne-ntâlnim negreșit.

F.: Unde?

D.: Știe dumnealui... Da să vie neapărat.

F.: Când?

D.: Când o putea.

F.: Prea bine.
D.: Ai înțeles?
F.: Am înțeles.
D.: A!... și dacă vede pe amicul nostru...
F.: Care amic?
D.: Știe dumnealui!...să-i spuie că nu s-a putut reuși cu afacerea știută nimic, fiincă am vorbit cu persoana... Nu uita!
F.: Se poate să uit?
D.: ... și zice că acuma e prea târziu, dacă n-a venit la vreme; căci daca venea măcar cu câteva zile înainte, altă vorbă!... poate că s-ar fi putut...Ține minte!
F.: Țiu, domnule...
D.: ... deoarece nu plecase încă mătușa persoanei care s-a dus pentru ca să dea arvună tutorelui minorilor, și el nu aflase încă, deoarece nu-i spusese nepotul cocoanei, cu care era afacerea ca și terminată, dacă mai avea răbdare până luni seara, când trebuie neapărat să se-ntoarcă avocatul, fiincă s-a dus cu o hotărnicie; dar acuma, cu regret, este imposibil din mai multe puncte de vedere, care le știe dumnealui... Așa să-i spui.
F.: Bine, domnule.
Domnul pleacă... Feciorul dă să-nchiză... Domnul se-ntoarce.
D.: A! ... știi ce? nu-i spune nimic, fiincă poate nu ții minte exact persoanele. Trec eu mai bine deseară să-i spui... La câte vine d. Costică seara la masă?
F.: Care d. Costică?
D.: Stăpânu-tău.
F.: Care stăpân, domnule?
D.: Al tău... d. Costică.
F.: Pe stăpânu-meu nu-l cheamă d. Costică; e propitar...
D.: Ei! și dacă-i propitar?
F.: Îl cheamă d. Popescu.
D.: Și mai cum?
F.: Cum, mai cum?
D.: Firește... Popescu, propitar...bine... și mai cum?
F.: Nu pot să știu.
D.: Nu-l cheamă Costică Popescu?
F.: Nu.
D.: Nu se poate.
F.: Ba da, domnule.
D.: Apoi vezi?
F.: Ce să văz?
D.: În cheamă Costică?
F.: Ba, Mitică.
D.: Mitică?... peste poate!...Ce stradă e aici?
F.: Numărul 11 bis...
D.: Nu e vorba de 11 bis.
F.: A zis domnul că nu vrea să puie 13, că e fatal.
D.: N-are-a face 13... Eu te-ntreb de stradă. Ce stradă e asta?
F.: Strada Pacienții...
D.: Strada Pacienții?...imposibil!
F.: Nu, domnule, e strada Pacienții.
D.: Atunci, nu e asta.
F.: Ba-i asta.
D.: Nu.

F.: Ba da.

D.: Eu caut din contra strada Sapienții, 11 bis, strada Sapienții, d. Costică Popescu.

F.: Așa?

D.: Așa.

F.: Atunci, nu e aici.

D.: Foarte bine.

Domnul pleacă și merge la birje. Birjarul doarme pe capră. Caii dorm la oiște.

Domnul: Haide, birjar!

Birjarul: Nu slobod... este mușțiriu, mo roc...

D.: Care mușțiriu?

B.: Nu știi la mine, mo roc...

D.: De une l-ai luat?

B.: Ghe acoló, mo roc.

D.: Apoi, nu sunt eu?

B.: Ie! la domnu este, mo roc.

Domnul suie... Birjarul trage bice.... Caii se deșteaptă și pornesc. Domnul se ridică-n picioare, la ceafa birjarului.

D.: Ascultă-mă; știi dumneata unde e strada Pacienții?

B.: Ala nu știi, mo roc.

O babă trece. Domnul oprește birja.

Domnul: Mă rog, jupâneasă, știi dumneata unde e strada Pacienții?

Baba: Asta e, măiculiță.

D.: Ei, aș! Teribil de ramolită!...Mână-nainte, birjar!

Birja pornește. Domnul face semn să oprească la o băcănioară în colț, unde pe prag moțăie la umbră un băiat cu șorțul verde.

Domnul: Tânărule, ce stradă e asta?

Băiatul: Strada Pacienții...

D.: Ești un prost!... Înainte, birjar!

Birja merge încă o bucată bună... Un sergent de stradă stă pe o bancă la poarta unei curți mari. S-a descălțat de cizme, să-și mai răcorească picioarele. Domnul face semn; birja oprește.

Domnul: Sergent!

Sergentul: Ordonați!

D.: Mă rog, nu știi dumneata unde e strada Pacienții?

S.: Chiar asta e.

D.: Imposibil.

S.: Da, domnule, asta e.

D.: ... la d. Popescu, numărul 11 bis...

S.: Ei, da, mai în sus, pe mâna stângă, niște case galbene-n curte, cu marchiză...

D.: A!... Atunci feciorul e un stupid!...Mersi!...Întoarce, birjar!

CĂNUȚĂ, OM SUCIT

(fragment)

A fost odată un om care toată viața lui nu s-a putut potrivi cu lumea - un om sucit.

Mă-sii i-a abătut să-l nască tocmai despre ziuă la lăsatul secului de post mare, când se pornise o zloată grozavă. Paștele în anul acela cădea în iarnă de tot.

Tată-său a alergat cu brișca la moașa satului tocmai în margine. Moașa dormea; d-abia se-ntorsese acasă de la arendașul moșiei, unde fusese chef. A trebuit vreme până s-o deștepte, până să se-mbrace femeia, până să se urce-n brișcă. Copilul a așteptat cât a așteptat și, până să-și piarză răbdarea mă-sa, care se văita cumplit, și-a pierdut-o el p-a lui și s-a repezit așa fără socoteală în lume, tocmai când s-auzeau clopoțeii de la brișcă lui tată-său la scară.

Peste vreo patru săptămâni, a venit vremea să-l boteze: Radu, Răducanu, Cănuță - fără prazinc la călindar. După ce s-a lăpădat de trei ori de Satana nașu-său pentru el, popa satului a luat copilul în mâni și l-a vârât o dată-n cristelniță: "...În numele Tatălui!..." copilul a răbdat; pe urmă înc-o dată: "...și-al Fiului!..." copilul a-nceput să urle de apă rece parcă-l băga în foc; iar când l-a vârât a treia oară: "...și-al Sfântului Duh!..." copilul s-a smucit dintre degetele popii ca o vârlugă și a scăpat în fundul cristelniții. Popa a scos mânile goale din apă, iar nașa a început să țipe:

– Se-neacă, părinte, copilul!... Ce faci?

Popa și-a sumes iute mânicile și l-a scos cât a putut mai degrabă la aer. Mititelul era vânăt ca un ficat de bivol bătrân; nici miau nu mai zicea; clipea numai din ochișorii lui cârpiți ca un broscoi în pierzare.

L-au luat de picioare, l-au învârtit, l-au scuturat, l-au frecat, până i-a venit iar sufletul la loc.

– Măă! zice popa; mulți copii am botezat de când sunt preot... să vă trăiască! dar așa copil sucit n-am mai văzut!

Cănuță a rămas sărman de părinți tocmai când se făcuse copil de- nvățătură... De una, mai bine pentru ei: mare bucurie n-aveau să capete după urmările lui.

Bunică-sa despre tată l-a luat pe copil la oraș și l-a dat la școală. A-nvățat Cănuță cât a-nvățat, până a ajuns cu chiu cu vai în clasa a patra. Într-o zi, dascălul, un om foarte serios, a venit supărat. Cum a intrat în clasă, s-a așezat pe catedră încruntat, a strigat catalogul și pe urmă:

– Cănuță!
– Prezent.
– Câți domni a avut țara românească?
– Mulți, domnule.
– Mulți, mulți! da câți?... neghiobule!
– ...Câți, domnule?
– Dar tu mă-ntrebi pe mine? ori eu pe tine, prostule?
– Să-i numărăm, domnule...
– Dar pân-acu ce-ai făcut, neghiobule?
– Am învățat la arimetică, domnule.
– Mergi la loc, nătărăule! Aldată să-i numeri.

S-a dus Cănuță la loc și s-a apucat să numere și iar să numere.

A doua zi a venit dascălul și mai supărat:

– Cănuță!
– Aici.
– Câte feluri de numere complexe avem?
– Multe, domnule.
– Câte, dobitocule?
– Câte, domnule?
– Răspunde tu, boule!
– Să le numărăm, domnule!
– Acu să le numeri? până acum ce-ai numărat, măgarule?
– Am numărat domnii, domnule!

– Mergi la loc, vită! Altădată să le numeri.

Iar s-a dus la loc și s-a apucat să numere câte feluri de numere complexe avem.

A treia zi, dascălul intră turbat:

– Cănuță!

– Prezent!... Numerele complexe...

– Nu te-ntreb de numerele complexe...

– ... Domnii țării românești...

– Stăi, întâi să te-ntreb, loază... Câte râuri are Europa?

- Mă duc să le număr, domnule...Și a plecat Cănuță. S-a dus la bunică-sa acasă și i-a spus că nu mai merge la școală măcar să-l taie. (...)

LA HANUL LUI MÂNJOALĂ

(fragment)

(...) Frigul ud mă pătrundea; simțeam că-mi îngheață pulpele și brațele. Mergând cu capul plecat ca să nu mă-nece vântul, începui să simț durere la cerbice, la frunte și la tâmple fierbințeală și bubuituri în urechi. Am băut prea mult, m-am gândit eu dându-mi căciula mai pe ceafă și ridicându-mi fruntea pe cer. Dar vârtejul norilor mă ameța; mă ardea sub coastele din stânga. Am sorbit în adânc vântul rece, dar un junghi m-a fulgerat pân tot coșul pieptului de colo până colo. Am aplecat iar bărbia. Căciula parcă mă strângea de cap ca o menghină; am scos-o și am pus-o pe oblâc... Mi-era rău... N-am făcut bine să plec. La pocovnicu Iordache trebuie să doarmă toată lumea: m-o fi așteptat; pe vremea asta, or fi crezut oamenii, firește, că n-am fost prost să plec... Am îndemnat calul care se-mpletea, parcă băuse și el...

Dar vântul s-a mai potolit; s-a luminat a ploaie; lumină cețoasă; începe să cearnă mărunt și-ntepos... Îmi pun iar căciula... Deodată sângele începe să-mi arză pereții capului. Calul a obosit de tot; gâfâie de-necul vântului. Îl strâng în călcâie, îi dau o lovitură de biciușcă; dobitocul face câțiva pași pripiți, pe urmă sforăie și se oprește în loc ca și cum ar vedea în față o piedică neașteptată. Mă uit... În adevăr, la câțiva pași înaintea calului zăresc o mogâldeață mică sărind și țopăind. Un dobitoc... Ce să fie?... Fiară... E prea mică... Pun mâna pe revolver; atunci auz tare un glas de căpriță... Îndemn calul cât pot; el se-ntoarce-n loc și pornește-napoi. Câțiva pași... iar căprița... Norii s-au subțiat de tot: acuma văz cât se poate de bine. E o căpriță mică neagră; aci merge, aci se-ntoarce; aruncă din copite; pe urmă se ridică în două picioare, se repede cu bărbița în piept și cu fruntea înainte să-mpungă, și face sărituri de necrezut și mehăie și fel de fel de nebunii. Mă dau jos de pe cal, care nu mai vrea să meargă în ruptul capului, și-l apuc scurt de căpăstru; mă aplec pe vine-n jos: "Ța-ța" și chem căprița cu mâna parcă aș vrea să-i dau tărâțe. Căprița se apropie zburdând mereu. Calul sforăie nebun, dă să se smucească; mă pune în genunchi, dar îl țiu bine. Căprița s-a apropiat de mâna mea: e un ied negru foarte drăguț, care se lasă blând să-l ridic de jos. L-am pus în desaga din dreapta peste niște haine, În vremea asta, calul se cutremură și dârdâie din toate încheieturile ca de frigurile morții.

Am încălecat... Calul a pornit năuc.

De mult acum, mergea ca praștia sărind peste gropi, peste moșoroaie, peste bușteni, fără să-l mai pot opri, fără să cunosc locurile și fără să știu unde mă ducea. În goana asta, când la fiece clipă îmi puteam frânge gâtul, cu trupul

înghețat și capul ca-n foc mă gândeam la culcușul bun pe care-l părăsisem prostește... De ce?... Cocoana Marghioala mi-ar fi dat mie odaia ei, aminteri nu mă poftea... Iedul se mișca în desagă să se așeze mai bine; mi-am întors privirea spre el: cuminte, cu capul deștept scos afară din desagă, se uita și el la mine. Mi-am adus aminte de alți ochi... Ce prost am fost... Calul se poticnește: îl opresc în silă; vrea să pornească iar, dar cade zdrobit în genunchi. Deodată, printr-o spărtură de nor se arată felia din urmă aplecată pe o rână. Arătarea ei m-a amețit ca o lovitură de măciucă la mir. Mi-era în față... Atunci sunt două luni pe cer, eu merg la deal: luna trebuie să-mi fie-n spate. Și mi-am întors repede capul, s-o văz pe cea adevărată... Am greșit drumul, merg la vale... Unde sunt? Mă uit înainte: porumbiște cu coceni netăiați; la spate, câmp larg. Îmi fac cruce, strângând de necaz calul cu pulpele amorțite, ca să se ridice - atunci, simț o zvâcneală puternică lângă piciorul drept... Un țipăt... Am strivit iedul. Pun mâna iute în desagă: desaga goală - am pierdut iedul pe drum. Calul se scoală scuturându-și capul ca de buimăceală; se ridică în două picioare, se smucește-ntr-o parte și mă trântește în partea ailaltă; pe urmă o ia la goană pe câmp ca de streche și piere în întuneric. Pe când mă ridic zdruncinat, auz fosneală pântre coceni și un glas de om din apropiere, tare:

– Tiu. Ța-ța – Ptfiu. Ucigă-te toaca, duce-te-ai pe pustii.

– Care-i acolo? strig eu.

– Om bun.

– Care?

– Gheorghe.

– Care Gheorghe?

– Nătruț... Gheorghe Nătruț, care păzește la coceni.

– Da nu vii încoace?

– Ba, iaca viu.

Și, dintre coceni, se arată umbra omului.

– Mă rog, frate Gheorghe, unde suntem noi aicea?... am rătăcit cu viforul ăsta drumul.

– Da unde vreai dumneata să mergi?

– La Popeștii-de-sus.

– Ehei, la pocovnicu Iordache.

– Ei, da.

– Apoi, n-ai rătăcit drumul... da mai ai de furcă până-n Popești... Aicia ești d-abia în Hăculești.

– În Hăculești? am zis cu bucurie. Atunci, sunt aproape de hanul lui Mânjoală...

– Uite-l colea; suntem la spatele grajdului.

– Hai de-mi arată drumul, să nu-mi rup gâtul tocm-acum.

Rătăcisem vreo patru ceasuri...

În câțiva pași am ajuns la poartă. La odaia cocoanei Marghioalii lumină, și umbre mișcă pe perdea... A avut parte cine știe ce alt drumeț mai înțelept de patul cel curat. Eu oi fi rămas să capăt vreo laviță lângă cuptor. Dar noroc, cum am ciocănit, m-a și auzit. Jupâneasa bătrână a alergat să-mi deschiză... Când să intru, mă-mpiedic de prag de ceva moale - iedul... tot ăla. Era iedul găzdii mele. A intrat și el în odaie și a mers să se culce cuminte sub pat.

Ce să spuie? Știa femeia că mă-ntorc?... ori se sculase de dimineață?...Patul era nedesfăcut.

– Cocoană Marghioalo, atât am putut să zic, și vrând să mulțumesc lui Dumnezeu că m-a scăpat cu viață, am dat să ridic dreapta spre frunte.

Scanned with OKEN Scanner

Cocoana mi-a apucat repede mâna şi, dându-mi-o în jos, m-a luat cu toată puterea în braţe.

Parcă văz încă odaia aceea...

Ce pat... ce perdeluţe... ce pereţi... ce tavan... toate albe ca laptele. Şi abajurul şi toate cele lucrate cu igliţa în fel de fel de feţe... şi cald ca subt o aripă de cloşcă... şi miros de mere şi de gutui...

Aş fi stat mult la hanul Mânjoloaii, dacă nu venea socru-meu, pocovnicu Iordache, Dumnezeu să-l ierte, să mă scoată cu tărăboi de acolo. De trei ori am fugit de la el înainte de logodnă şi m-am întors la han, până când, bătrânul, care vrea zor-nevoie să mă ginerească, a pus oamenii de m-au dus legat cobză la schit în munte: patruzeci de zile, post, mătănii şi molitve. Am ieşit de-acolo pocăit: m-am logodit şi m-am însurat.

Tocma-ntr-un târziu, într-o noapte limpede de iarnă, pe când şedeam cu socrumeu la lafturi, după obiceiul de la ţară, dinaintea unui borcan cu vin, aflară de la un isprăvnicel, care sosea cu cumpărături din oraş, că despre ziuă stătuse să fie foc mare la Hăculeşti: arsese până-n pământ hanul lui Mânjoală îngropând pe biata cocoană Marghioala, acu hârbuită, subt un morman ucigaş de jăratic.

– A băgat-o în sfârşit la jăratic pe matracuca, a zis socru-meu râzând.

Şi m-a pus să-i povestesc iar istoria de mai sus pentru a nu ştiu câta oară. Pocovnicul o ţinea într-una că în fundul căciulii îmi pusese cocoana farmece şi că iedul şi cotoiul erau totuna...

APRECIERI CRITICE

"Numele din opera comică a lui Caragiale ne dau impresia că fac parte din personagiile pe care le denumesc. Desigur, şi pentru că ne-am deprins cu ele. Dar şi pentru că numele samănă, prin ele însele, cu personagiile. Aceasta se dovedeşte prin faptul că deodată, la prima lectură sau reprezentare a unei comedii a lui Caragiale, simţim că personagiile nu puteau să aibă alt nume, în orice caz că au numele lor. Şi trebuie de adăogat că mai ales în piesele de teatru e mai necesară această corespondenţă, căci o piesă de teatru e scurtă, şi nu e timp când să se facă acea sudare între nume şi personagiu, ceea ce e posibil într-un lung roman, care, la rigoare, poate «imita» viaţa şi în privinţa aceasta. (...)

Alecsandri, ca în toate stadiile copilăreşti ale literaturii, avea procedeul copilăros. El, pe excroc îl numea Pungescu, pe demagog Răzvrătescu, pe poetul ridicol Odo-başa ori Acrostihescu.

Caragiale procedează artistic. El se mulţumeşte să sugereze: «Zaharia Trahanache», şi prin nume şi mai ales, prin pronume (sic!) şi în definitiv prin combinarea numelui cu a pronumelui (sic!), sugerează bătrâneţea şi chiar decrepitudinea şi tot ce are greoi şi ticăit venerabilul preşedinte. Să nu se spună că acest nume face impresia aceasta fiindcă, posterior, s-a asociat în mintea noastră caracterul tipului cu numele său. Nu poate fi nici o îndoială, că dacă ai auzi pentru întâia oară acest nume, şi numai numele, n-ai avea o impresie, fie şi pe departe, asemănătoare cu aceea pe care o ai când cunoşti personagiul. «Farfuride» şi «Brânzovenescu», prin aluzia culinară a numelor lor, sugerează, cred, inferioritate, vulgaritate şi lichelism. «Nae Ipingescu», prin sonoritate chiar (ori e o impresie personală?) fără nici o asociaţie de idei cu croitoria inferioară (ipingea) şi cu ciubotăria (pingea), sugerează extracţie inferioară, ocupaţie de rând şi imbecilitate. «Caţavencu», cu silabele lui stridente şi cu conturul ridicol, redă perfect pe demagogul **latrans.**[1] «Agamiţă Dandanache» rimează, cred, cu ramolismentul comic, prin

1 Lătrător.

diminutivul caraghios al strașniculuí nume Agamemnon, pe care Trahanache îl pronunță «Gagamiță» și care redă căderea în copilărie a acestui ramolit; prin conținutul noțional al cuvântului «Dandanache» și prin sonoritatea acestui cuvânt; prin sufixul **-ache**, comun și numelui lui Trahanache, și prin suma tuturor acestora. Iar cuvântul **dandana** se potrivește cu rolul lui în piesă: schimbarea intempestivă a candidatului la deputăție, dezesperarea Zoei din cauza scrisorii amoroase etc., plus dandanaua mai veche cu **«pac! la Războiul!»**. Din punctul de vedere al ultimei intenții, Caragiale procedează oarecum în genul Alecsandri. Dar cât de pe încunjur, adică de artistic!"

"Caragiale este cel mai mare creator de viață din întreaga noastră literatură. Și, într-un sens, este singurul creator, pentru că numai el singur, în toată literatura română, «face concurență stării civile». (expresia este împrumutată de la Balzac – n.n.)

Am văzut mulți comisari în urbile prin care m-am perindat în viața mea. Pe d. Rustea de la Roman, pe d. Dancu de la Bârlad și pe atâția alții. Dar când eram în clasa V-a liceală, am văzut **Noaptea furtunoasă** - și pentru mine, de-atunci încoace, «comisar» a rămas Nae Ipingescu. Nici d. Rustea și Dancu, nici ceilalți, pe care i-am văzut înainte ori după Nae Ipingescu. Și Cucoana Ilenuța din ulița Sfinților Voievozi din Roman, și Cucoana Zoița din mahalaua Sf. Ilie din Bârlad, puneau și ele țara la cale, căci erau și ele mume din popor, dar le-a bătut pentru totdeauna Coana Efimița din **Conu Leonida față cu reacțiunea**. Și iarăși, mulți președinți de cluburi și de întruniri, cam ramoliți și cam solemni, am văzut în viața mea, însă toți și-au pierdut conturul, dar pe Trahanache îl văd așa de clar.. Căci Caragiale a prins și a turnat în Nae, în Coana Efimița și în Trahanache, tot ce aveau caracteristic Rustea și Dancu, Cucoana Ilenuța și Cucoana Zoița și venerabilii președinți de cluburi, care prezidau întrunirile în copilăria și tinerețea mea și uneori și acuma. (...) ei bine, acest merit de a fi creat oamenii și a le fi dat drumul în lume, la noi îl are numai Caragiale. Numai el, pe pământul românesc, pe lângă sutele de milioane de oameni creați de Dumnezeu de-a lungul vremii, a mai creat câțiva. Și aceasta este arta cea mare. În aceasta stă suprema forță a prozatorului. Creația, prin «suflare de viață», cum scrie la Biblie".

G. Ibrăileanu

"Caragiale este după Delavrancea scriitorul cel mai zolist, naturalistul nostru prin excelență. (...) E cu putință oare o nuvelă mai pozitivistă decât **O făclie de Paști**? I s-a zis des nuvelă psihologică, deși ea este mai mult fiziologică, etnologică, în sfârșit dintr-un câmp de relații ce depășesc cu mult conștiința. (...)

Caragiale este, după Anton Pann și N. Filimon, un mare promotor al balcanismului în sens larg, al unui spirit la punctul longitudinal real ocupat pe continent. Balcanismul lui începe cu un etnicism provincial bizuit pe specificul muntean și, încă mai exact, bucureștean. Eroul reprezentativ este Mitică. (...)

Este la Caragiale un umor inefabil ca și lirismul eminescian, independent de orice observație ori critică, constând în «caragialism» adică într-o manieră proprie de a vorbi. Teatrul lui e plin de ecouri memorabile ce au asupra spectatorului efectul delirant pe care melodia operei italiene o (sic!) are asupra publicului. Spectatorul ia fraza, vrăjit, din gura actorului și o continuă singur. Când Pristanda vorbește de remunerația lui după buget, simți nevoia de a striga din stal: «mică, sărut mâna, coane Fănică», într-atât aceste replici, sentințe, trăiesc singure cu o pură viață verbală. Ele zugrăvesc misterios sufletul nostru volubil și ne reprezintă inanalizabil, deșteptând simțul estetic nu prin curiozitate, la prima lectură, ci prin imposibilitatea de a le mai înlătura din conștiință după ce ne-am familiarizat cu ele".

"Este obișnuit a se afirma azi că printre toți eroii din **O scrisoare pierdută** singur Cetățeanul turmentat are o moralitate fiindcă înmânează scrisoarea «andrisantului». Dar se interpretează fals. Cetățeanul aduce epistola, chiar când nu mai este factor poștal, dintr-un tic

profesional. Dimpotrivă, el face una din cele mai garve erori etice în materie poștală: interceptează scrisoarea, citind-o sub un felinar și o prezintă destinatarului numai după ce a luat cunoștință de conținut. Cetățeanul simbolizează poporul. Deși Caragiale a avut în vedere pe interpretul rolului când a atribuit Cetățeanului starea permanentă de turmentare, noi suntem îndreptățiți să desprindem planul fictiv de orice contingență istorică. Cetățeanul este turmentat fiindă poporul este astfel în concepția autorului. Turmentat vrea să zică delirant, în veșnică excitație irațională, mistic. Cetățeanul turmentat este un mistic. Caracteristică vieții mistice este supunerea, fără probleme logice, la o autoritate străină, la o dogmă. Pentru Cetățeanul turmentat, zeul sublim în absurditatea lui e guvernul. De la el așteaptă, cu vădită voluptate de a se supune, mesaje pentru cine să voteze. Toți eroii din **O scrisoare pierdută** au acest cult al guvernului, totuși într-un anume moment apar ca protestanți, propunând lupta «contra guvernului». Protestant este și Caţavencu, întrucât aparține unei fracțiuni independente și e și liber-pansist. Cu toate acestea nici unul din acești trei nu se pun sub flamura neagră a lui Lucifer, nu tăgăduiesc dogma, de vreme ce aștreaptă cu nerăbdare telegrama de la București. Ei au doar o mică veleitate exegetică, protestantă, în cuprinsul religiei. Însă față de încercările de Reformă ale celor trei, Cetățeanul turmentat este un catolic fervent, «mai catolic decât Papa», cum se obișnuiește a se spune în această epocă, știut fiind că papi ca Leon X arătau o simpatie neacoperită pentru păgânătate. Când Caragiale strigă «vom lupta contra guvernului», Cetățeanul turmentat, «târât de curent» (fiindcă esența lui sufletească este devoțiunea), va striga o clipă «Da!, vom lupta contra...», apoi deodată își dă seama de blasfemie și vine cu un punct de vedere rigid de Contra-Reformă: «Eu nu lupt contra guvernului».

În tehnica misticismului intră cultul pentru simboluri, fie vii (sfinți, prelați), fie iconografice. Punctul moral cel mai ridicat al catolicismului medieval este acolo unde se conferă femeii favoarea de a simboliza autoritatea divină. A transcende viziunea venerică a femeii și a deplasa erotica în zonă spirituală, aceasta este opera misticilor. Cetățeanul turmentat este capabil de un asemenea cult și în sensul acesta trebuie interpretat memorabilul său strigăt: «În sănătatea coanii Joițichii! că e damă bună!». Înnobilând expresia prin latinizare, coana Joița este deci o «domina bona»".

G. Călinescu

"Ca o trăsătură comună primelor două comedii caragialești se poate reține faptul că ele întreprindeau studiul vanității în cadrele fixate acesteia de mediocritatea situației sociale. Prin abordarea unei zone mai înalte, aceea a elitei politice provinciale, **Scrisoarea pierdută** marchează o schimbare și îmbogățire a perspectivei, prilej de a descoperi aspecte și semnificații noi. Dacă la personajele comediilor anterioare posibilitatea și dorința de a-și depăși mediul erau limitate sau inexistente, condiția eroilor **Scrisorii pierdute** se distinge, dimpotrivă, printr-un acces mai liber la treptele superioare ale ierarhiei social-politice și legat de aceasta printr-o puternică dezvoltare a instinctelor de parvenire. În **Noaptea furtunoasă**, vanitatea ne apăruse mai ales ca automulțumire. În **Conul Leonida**, ca autoînșelare. În **Scrisoarea pierdută**, ea devine cel mai adesea sinonim cu ambiția. Această pornire, pe care **Noaptea furtunoasă** o prezentase numai în infrastructura unor personaje, ocupă acum primul plan al atenției, deoarece noul cadru a făcut din ea corolarul mai tuturor vanităților individuale și mobilul de bază al întregii acțiuni. Pentru desfășurarea ei, momentul ales de Caragiale a fost în chip necesar unul de maximă încordare a ambițiilor, care se măsoară și se definesc reciproc, stabilind o dată cu aceasta cele mai însemnate repere de caracter".

"Prima impresie pe care o comunică lectura schițelor lui Caragiale este aceea a unui univers de infinită varietate, guvernat însă de o lege unică. Pentru că fiecare bucată în parte are farmecul unei miniaturi finisate desăvârșit, iar toate împreună capătă valoarea ansamblului pitoresc și coerent, în care detaliile nu se dizolvă ci se încarcă de noi sensuri, prin efectul revela-

Scanned with OKEN Scanner

tor al perspectivelor conjugate. Diversitatea peisajului uman îngăduie şi chiar impune scrutarea lui din mai multe unghiuri, pentru a determina principalele incidenţe de linii care concură la definirea imaginilor alcătuitoare. Ceea ce trebuie subliniat de la început este că însuşirea unităţii nu reprezintă un simplu rezultat al contemplării ulterioare, ci decurge anume din proiectele scriitorului, urmărite de el cu deplină consecvenţă".

Ştefan Cazimir

"Deşi cele mai multe dintre schiţele lui Caragiale sunt antologice în afara oricărui context, pentru a fi înţelese cu adevărat ele trebuiesc (sic!) examinate în grup, ca operă sistematică în care părţile se sprijină între ele şi alcătuiesc un întreg cu o semnificaţie mai improtantă decât ceea ce poate să rezulte din analiza fragmentelor luate ca atare.

Caracterul sistematic al **Momentelor** lui Caragiale a rezultat din întâlnirea unei gândiri sistematice, care a urmărit cu insistenţă să construiască o operă coerentă, pe baza unui program literar personal, cu o împrejurare specială, din sfera tehnică a producţiei literare, posibilitatea de a publica regulat, în gazetele de mare popularitate ale epocii. Tot astfel, în strânsă legătură cu gazetele, s-au consacrat şi Cehov, Mark Twain sau Georges Courteline."

Florin Manolescu

"Ocupaţia cea mai răspândită în lumea lui Caragiale e statul de vorbă. Au, n-au treabă, aceşti oameni abia aşteaptă un prilej ori un pretext să-nceapă «o discuţiune», de obicei una «foarte animată» şi mai întotdeauna mult prelungită.

De fapt, treaba lor nici nu este alta.

Vorbitul este chiar viaţa lor.

Dar ei nu trăiesc pentru a vorbi; nu sunt mistuiţi de patima oratoriei, deşi le place să ţină împleticite lungi discursuri. Nu au nici pasiunea dezbaterii publice sau a disputei amicale de idei şi de opinii, cu toate că îi stăpâneşte o insaţiabilă poftă de «conversaţie»; dar nu suportă să fie contrazişi; nu sunt naturi colocviale. În general, de altfel, sunt complet lipsiţi de pasiuni: se-nfierbântă uşor, însă renunţă repede, învinşi de o indolenţă grea, zguduită din când în când de tresăriri epileptice. Uneori, totuşi, înscenează şi imită pasiuni, conducându-se după modele abstracte, aduse la înţelegerea lor; suplinesc astfel absenţa caracterului printr-o aparenţă de temperament. Au, sub aspect social, numai deprinderi şi ocupaţii. Deprinderile sunt aproape instinctive, adânc înrădăcinate, rezultatul unei istorii convertite în biologie; rămân aceleaşi de la o generaţie la alta, constituind o moştenire pe care nimic nu o poate spulbera. Ocupaţiile, în schimb, sunt efemere şi derizorii, reflectând neîncetatele metamorfoze impuse de adaptarea la actualitate; doar vorbitul e singura statornică şi acaparantă.

Fiindcă ei vorbesc pentru a trăi; mai exact, pentru a se iluziona că trăiesc. Vorbitul nu este pentru ei nici mijloc, nici scop: este o formă de viaţă. Ei vorbesc aşa cum peştii înoată şi păsările zboară. A vorbi înseamnă în această lume a exista, iar vorbitul ţine loc de orice. Este o activitate absorbantă, cu funcţii complexe şi întrepătrunse. Este şi un drog, narcotizează, dar este şi un înlocuitor perfect de existenţă în real: trăncănitul ca ultimul stadiu al mistificării trăitului. Şi e, în acelaţi timp, şi un surogat de mântuire: să vorbească e tot ce le-a mai rămas acestor oameni; e tot ce mai pot face.

Ei se exilează în limbuţie.

Şi vorbesc. Trăncănesc. Flecăresc, pălăvrăgesc, sporovăiesc, bat câmpii. Delirează. Strigă, spumegă, ţipă, scrâşnesc, se văicăresc, bârfesc, ameninţă, apostrofează, ridiculizează, protestează, colportează, comentează, «tachinează». Vorbesc la nesfârşit, dezlănţuit, incoerent, dezarticulat, aberant, nebuneşte, fără să spună, cel mai adesea, nimic, dar mereu cu o energie inepuizabilă. Parcă sunt disperaţi; poate chiar sunt, fără s-o spună; tot nu le-ar folosi; preferă să ia totul în uşor, dar voioşia la care ajung are o anumită sinistritate. Sunt bolnavi de euforie.

Scanned with OKEN Scanner

Ce s-ar întâmpla cu aceşti oameni dacă, rămânând aşa cum sunt, ar fi constrânşi la muţenie? Devenind brusc tăcută, probabil că lumea lui Caragiale s-ar sufoca, iar în absenţa grosului fum de cuvinte, în absenţa norilor de vorbe, ilarianta ei imagine ar căpăta, limpezindu-se, un atroce aspect apocaliptic. Şi-ar pierde, în orice caz, până şi ultima aparenţă de viaţă. De viaţă, nu de umanitate - pentru că este, în fond, o sublime; un conglomerat rezidual în continuă fermentaţie logoreică. O formaţiune teratologică" (monstruoasă – n.n.). (...)

Din somnul ei logoreic lumea aceasta este uneori deşteptată prin semnale ce-i reamintesc oportun condiţia şi statutul. Când, în **D'ale carnavalului**, Ipistatul îi arestează pe Pompon şi pe Crăcănel, primul drept care li se suspendă acestora este dreptul de a vorbi. «Vorrrbă!» - scrâşneşte omul stăpânirii către cei doi. Însoţită de ritualicele gesturi şi atitudini brutale ce recomandă şi definesc în lumea lui Caragiale pe cei prin care puterea se exprimă şi acţionează (la început Ipistatul «bate din picior şi din mână, aspru», apoi devine «aspru rău de tot», sfârşind prin a fi «grozav de aspru», interdicţia de a se vorbi face vizibilă, pentru o clipă numai, existenţa a două realităţi îngemănate: alături de carnaval, alături de măşti, alături de mascaradă, alături de trăncăneală se întrevede, fulgerător, secţia. «Vorrrbă!» - şi totul încremeneşte. Timpul, chiar şi cel dereglat al carnavalului, stă pe loc. Istoria, oricât de precară şi de ridicolă, îngheaţă. Se trece într-un alt registru de existenţă, acum: e vremea fără devenire a sergenţilor, executorii muţi şi prompţi ai ordinelor date de Ipistat: «- Haide! luaţi-i! la secţie!». La berărie te duci, la secţie eşti dus; la berărie vorbeşti, la secţie spui. Căci secţia veghează şi carnavalul, şi berăria. Trăieşte în umbra lui, îl instituie, îi urmăreşte desfăşurarea, îl dirijează, îl întreţine, îl încetineşte sau îl accelerează, după necesităţi. Carnavalul nu este dublul secţiei, este anexa ei: ce se vede. O vitrină veselă şi colorată. Ce se înscenează, ce se tolerează şi ce se doreşte să fie văzut. Cârciuma este luminată bine, se zăreşte de departe, ca un far, atrăgându-i pe «amici» cu o forţă irezistibilă şi îndrumându-le paşii; secţia, în schimb, detestă transparenţa şi preferă să lucreze pe-ntuneric şi acoperit. nici nu se ştie prea bine unde se găseşte, cu toate că nimeni nu-i ignoră existenţa. Dar oamenii ei sunt peste tot în lumea lui Caragiale, «zi şi noapte la datorie», cum zice Pristanda, iar când e cazul, «răsar ca din pământ, şi haide!»."

Mircea Iorgulescu

"În adevăr, examenul atent al celor trei nuvele atestă o construcţie logică şi stringentă. Scriitorul selectează cu grijă informaţiile necesare definirii caracterologice a personajelor, preparării, desfăşurării şi accelerării conflictului. Fiecare secvenţă se leagă de cea care o precedă şi de cea care o urmează, iar detaliile, cât de neînsemnate ori de gratuite aparent, se justifică în perspectiva deznodământului. Zarifopol vedea în această înlănţuire riguroasă influenţa teatrului clasic, ceea ce e probabil, fără a se exclude însă şi o altă înrâurire, ceea ce ştiinţei pozitiviste, cu predilecţia ei pentru explicaţii cauzale şi fundamentarea deterministă a proceselor de conştiinţă."

Paul Cornea

Scanned with OKEN Scanner

IOAN SLAVICI

TABEL CRONOLOGIC

1848 – **18 ianuarie**: Se naște Ioan Slavici, la Șiria, ca al doilea copil al "maestrului" cojocar Savu Slavici și al Elenei, născută Borlea.

1854 – **1858**: Urmează școala elementară "greco-ortodoxă" din Șiria, având-l ca dascăl pe Dimitrie Voștinari.

1859 – **1860**: Repetă clasa a patra la Arad, pentru a putea intra la liceu.

1860 – **1865**: Urmează clasele I-V la liceul din Arad. Stă în gazdă, ca personajele sale din nuvela **Budulea Taichii**.

1865 – **1867**: Frecventează clasele VI-VII la Liceul Piarist din Timișoara.

1867 – **1868**: Urmează clasa a VIII-a ca "privatist" la Liceul Maghiar din Arad.

1868 – **august**: Promovează examenul de bacalaureat la Satu-Mare. Călătorește pe Valea Someșului, pe Arieș și în Munții Apuseni.

– **octombrie - decembrie**: Se înscrie la Facultatea de Drept și Științe de Stat a Universității din Budapesta.

1869 – **ianuarie**: Întrerupe studiile din cauza bolii și, după ieșirea din spital, se întoarce la Șiria.

– **aprilie**: Se înscrie la Facultatea de Drept a Universității din Viena.

– **august**: Funcționează ca "scriptor" (secretar) la un notar din Cumlăuș.

– **septembrie**: Este încorporat ca "voluntar" (cu termen redus) și își satisface stadiul militar la Viena, urmând în același timp, cursurile Facultății de Drept. Frecventează cursuri de drept roman, filosofia dreptului, psihologie, drept succesoral roman, anatomie descriptivă, fiziologie. Se împrietenește cu Mihai Eminescu. Amândoi devin membri ai Societății Literare "România".

1870 – **mai**: Susține "examenul de stat".

1871 – **martie**: Debutează la **Convorbiri literare** cu comedia **Fata de birău**.

– **8 aprilie**: La ființă la Viena, la îndemnul lui Slavici și Eminescu, Societatea academică socială literară "România jună"; Slavici este ales președinte, iar Eminescu, bibliotecar.

– **26-28 august**: Are loc serbarea de la Putna, organizată de societatea "România jună"; Slavici este președinte al comitetului de organizare, iar Eminescu, secretar.

– **28-29 august**: Congresul studențesc de la Putna cu participarea studenților români din țară și din străinătate.

1871 – **1873**: Slavici publică, în mai multe numere din **Convorbiri literare**, **Studii asupra maghiarilor**.

1872 – **1 iunie**: Apare în **Convorbiri literare** prima poveste a lui I. Slavici, **Zâna zorilor**.

– **august**: Încheindu-și studiile la Viena, Slavici face practică în cancelaria avocatului M. B. Stănescu din Arad, începând colaborarea la **Gura satului**, foaia umoristică publicată de acesta.

1873 – **21 iulie**: Este numit arhivar la consistoriul din Oradea-Mare.

– **august**: Vizitează satele din Bihor însoțindu-l pe vicarul Miron Românul.

– **7 noiembrie**: Demisionează din postul de arhivar.

– **decembrie**: Se internează în spital la Viena. În continuare, va fi internat în sanatoriu.

1874 – **17 octombrie**: Sosește la Iași. Citește la Junimea **Popa Tanda**.

Scanned with OKEN Scanner

– Scrie comedia **Toane sau Vorbe de clacă.**

– **decembrie**: Se stabilește la București, unde fusese numit secretar al comisiei însărcinate cu publicarea documentelor Hurmuzaki. În această calitate, traduce din limba germană și îngrijește pentru publicare documente despre români.

1875 – **11 septembrie**: Se căsătorește cu Ecaterina Szöke Magyarosy.

– **octombrie**: Călătorește la Viena și la Budapesta.

– **16 octombrie**: Este numit de Maiorescu, ministru în perioada respectivă, profesor de filosofie la Liceul "Matei Basarab". Predă, de asemenea, româna, logica și psihologia.

1876 – **16 aprilie**: Schimbându-se ministrul, este destituit din postul de profesor.

1877 – **26 ianuarie**: Intră în redacția ziarului **Timpul**.

1878 – Apare **Gura satului.**

1880 – **mai**: Călătorie de studii în Transilvania în vederea elaborării studiului **Românii din Ungaria, Transilvania și Bucovina**, care avea să apară în 1881 la Viena, în limba germană.

– **iunie-iulie**: Apare în **Convorbiri literare** nuvela **Budulea Taichii.**

1881 – **august-septembrie**: Vizitează monumente istorice din Muntenia și Oltenia.

– **18 septembrie**: Primește medalia "Bene merenti" pentru activitatea sa la editarea documentelor Hurmuzaki și pentru lucrările istorice și literare.

– **decembrie**: Apare volumul **Novele din popor.**

1882 – **22 martie**: Este ales membru corespondent al Academiei Române.

– **iulie-septembrie**: Călătorie în Italia.

– **septembrie**: Este numit profesor de limba română și filosofie la Azilul "Elena Doamna". Continuă să predea și la Școala Normală a Societății pentru Învățătura Poporului Român, unde funcționează din septembrie 1880.

1884 – **26 aprilie**: Apare la Sibiu ziarul **Tribuna**, condus de I. Slavici.

1885 – **3 februarie**: Este dat în judecată pentru "crimă de agitație" prin presă împotriva statului austro-ungar. Curtea cu juri îl achită.

– **18 noiembrie**: Divorțează de prima lui soție, Ecaterina.

1886 – **18 martie**: Se căsătorește la Sibiu cu Eleonora Tănăsescu.

– **11-12 mai**: În calitate de director al cotidianului **Tribuna**, este amendat de Curtea cu juri din Cluj la o amendă de 100 de florini.

– **11 noiembrie**: Se naște Titu Liviu, primul copil al lui Slavici.

– **26 noiembrie**: În urma unui proces de presă este condamnat la 3 zile închisoare.

1887 – **mai**: Este ales secretar al Partidului Național Român.

1888 – **martie**: Premiera dramei istorice **Gaspar Grațiani** la Teatrul Național din București.

– **25 aprilie**: Este condamnat de Curtea cu juri din Cluj la un an închisoare și 100 de florini amendă pentru "delict de agitațiune", din cauza orientării românești a ziarului **Tribuna**, pe care îl conducea.

– **14 iunie**: Începe detenția în temnița de la Vaț.

1889 – **19 ianuarie**: Se naște Lavinia Ioana Iosefina, cel de-al doilea copil al lui Slavici.

– **10 iulie**: Iese din închisoare.

– **31 august**: Se reîntoarce la Sibiu, reluându-și activitatea la **Tribuna.**

1890 – **3 martie**: Revine la București.

1890 – **1894**: Director de studii și profesor de istorie la Azilul "Elena Doamna".

– **19 iunie**: Se naște Ion Marcel, al treilea copil al lui Slavici.

1891 – **24 ianuarie**: la ființă Liga Culturală pentru Unitatea culturală a Românilor,

Scanned with OKEN Scanner

la organizarea căreia Slavici a avut o contribuție importantă.

1891 – **19 septembrie:** Se naște Fulvia, fiica lui Slavici.

1892 – **26 martie:** Semnarea, la Sibiu, a **Memorandumului românilor din Transilvania și Ungaria,** întocmit pe baza proiectului lui Slavici.

– **25 noiembrie:** I. Slavici primește cetățenia română.

– **Românii din regatul ungar și politica maghiară.**

1892 – **1896:** **Novele,** vol. I-II.

1893 – **16 noiembrie:** Înființează la București ziarul **Corespondența română.**

1894 – **1 ianuarie:** Editează la București, împreună cu Caragiale și Coșbuc, revista **Vatra.** Articolul program, **Vorba de acasă,** este scris de Slavici. Revista publică în foileton romanul **Mara.**

1894 – **1908:** Director al Institutului "Ioan Ottetelișanu" din Măgurele, lângă București.

– **8 octombrie:** Se naște Elena, fiica lui Slavici.

1897 – **22 ianuarie:** Se naște Livia, fiica lui Slavici.

1902 – Apare romanul **Din bătrâni.**

1903 – Este premiat de Academia Română pentru romanul **Din bătrâni.**

1906 – Apare în volum romanul **Mara.**

1907 – **mai:** Călătorește în Elveția.

1908 – **13 decembrie:** Editează, la București, ziarul **Minerva.**

– **Povești.**

1909 – **3 decembrie:** Devine membru fondator al Societății Scriitorilor Români.

– **Din valurile vieții.**

1910 – **septembrie:** Este angajat profesor de română și geografie la Școala Evanghelică Germană din București.

1914 – Conduce ziarul filogerman **Ziua,** în care militează pentru neutralitatea României.

1916 – Primește domiciliu forțat, mai întâi la fortul Domnești, apoi la hotelul **Luvru.**

– **12 decembrie:** Devine redactor la **Gazeta Bucureștilor,** la care va colabora pe parcursul ocupației germane.

1919 – **18 ianuarie:** Este arestat pentru activitatea de ziarist din timpul ocupației germane.

– 22 februarie: Începe "procesul ziariștilor" dintre care face parte și Slavici (alături de T. Arghezi, Dem. Teodorescù și alții). Este condamnat la 5 ani de temniță, dar eliberat la sfârșitul anului 1919.

1920 – **Din două lumi.**

1921 – **Închisorile mele.**

1923 – **Cel din urmă Armaș.**

1924 – **Amintiri.**

1925 – **aprilie:** Pleacă la Crucea-de-Jos (Panciu) la fiica sa, Lavinia.

– **17 august:** Moare la Crucea-de-Jos și este înmormântat la schitul Brazi (Panciu).

OPERA

Scrieri literare: **Novele din popor** (1881), **Pădureanca** (1884), **Păcală în satul lui** (1886), **Novele.** Vol. I-II (1892-1896), **Vatra părăsită. Nuvelă din popor** (1900), **Din bătrâni.** Narațiune istorică (1902), **Din bătrâni: Manea.** Narațiune istorică

(1905), **Mara**. Roman (1906), **Nuvele**. Vol. I-II (1907), **Povești** (1908), **Spiru Călin** (1908), **Din valurile vieții** (1909), **Puișorii** (1910), **Din două lumi**. Narațiune (1920), **Povești**. Vol. I-II (1921-1923), **Cel din urmă Armaș**. Roman (1923).

Teatru: **Fata de birău** (1871), **Toane sau vorbe de clacă** (1874), **Polipul unchiului** (1875), **Bogdan Vodă** (1876), **Gașpar Grațiani** (1888).

Memorialistică: **Închisorile mele** (1921), **Amintiri** (1924), **Lumea prin care am trecut** (1930). Scrieri social-politice și istorice: **Studii asupra maghiarilor** (1871-1873), **Țăranul român** (1878-1879), **Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukowina** (Românii din Ungaria, Transilvania și Bucovina) (1881), **O sută de ani** (1885), **Românii din regatul ungar și politica maghiară** (1892), **Ardealul**. Studiu istoric (1893), **"Tribuna" și tribuniștii** (1896), **Românii din Ardeal** (1910), **Românii de peste Carpați** (1911), **Zbuciumări politice la românii din Ungaria** (1911), **Politica națională română** (1915). Scrieri pedagogice.

Manuale școlare: **Istoria universală** (1891), **Poveațe pentru buna creștere a copiilor** (1897), **Curs practic și gradat de gramatică română**. În colaborare cu I.Manliu (1900), **Așezarea vorbelor în românește** (1905), **Educațiunea rațională** (1909), **Educațiunea fizică** (1909), **Educațiunea morală** (1909), **Gramatica limbii române**. Partea I: **Etimologia (Morfologia)** (1914).

REFERINȚE CRITICE (în volume). (Bibliografie selectivă).

Nicolae Iorga, **Istoria literaturii românești contemporane. I. Crearea formei** (1867-1890) (1934); G.Călinescu, **Istoria literaturii române de la origini până în prezent** (1941); Tudor Vianu, **Arta prozatorilor români** (1941, reeditată în 1965); E.Lovinescu, **T.Maiorescu și contimporanii lui** (1943-1944); Șerban Cioculescu, **Curs de istoria literaturii române moderne** (1947); Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, **Istoria literaturii române moderne** (1971, reeditare); Pompiliu Marcea, **Ioan Slavici** (1965); D.Vatamaniuc, **Ioan Slavici și lumea prin care a trecut** (1968), **Ioan Slavici. Opera literară** (1970); Ion Breazu, **Studii de literatură română și comparată** (1970-1973); Ovidiu Papadima, **Ioan Slavici**, în **Istoria literaturii române**. Vol. III (1973); **Ioan Slavici interpretat de ...** Antologie, prefață, tabel cronologic și bibliografie de C. Mohanu (1977); **Ioan Slavici** comentat de Constantin Cubleșan, în colecția **Scriitori Români Comentați**, editura RECIF, (1994).

PROZA LUI IOAN SLAVICI

Printre marii clasici ai literaturii române, străluciți deschizători de direcții în evoluția liricii, a epicii sau a dramaturgiei, I. Slavici este un creator de primă mărime în domeniul **nuvelei** și al **romanului**.

Cu remarcabila sa intuiție, Maiorescu vedea în proza lui Slavici prototipul realismului "poporan", inspirat din "viața specific națională" și ale cărui personaje principale "trebuie să fie tipurile unor clase întregi, mai ales a țăranului și a claselor de jos"[1].

T. Vianu considera că Slavici are o contribuție hotărâtoare în deschiderea și

1 Apud **Scriitori români. Mic dicționar**. Coordonat de Mircea Zaciu. Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 418.

dezvoltarea a trei direcții în literatura română: utilizarea limbii poporului, "cu zicerile lui tipice", analiza psihologică în sens realist și naturalist, crearea realismului țărănesc.[1]

Opera lui Slavici este dominată de o puternică tendință moralizatoare, educativă. Predominanța eticului în structura personalității sale venea de la mama sa, care îi dădea în copilărie asemenea învățături de toleranță într-un spațiu în care coexistau naționalități diferite, cum era cel al Șiriei natale. Aceste sfaturi și le amintea scriitorul și la bătrânețe, notându-le în lucrarea lui memorialistică **Lumea prin care am trecut:**

"«Când întâlnești în calea ta un român, - îmi zicea mama, - să-i zici **Bună ziua!**, dar maghiarului să-i zici **Ió napot!**, iar neamțului **Guten Tag!** și treaba fiecăruia dintre dânșii e cum îți dă răspuns. Tu datoria să ți-o faci și față cu cei ce nu și-o fac pe a lor față de tine». - Ea mă mustra deci cu multă asprime când afla că strig și eu **Ungur bungur!** și **Neamț cotofleanț!**. «Săracii de ei, - îmi zicea - nu sunt vinovați că n-au avut parte să fie români!». - În gândul lumii, din care dânsa făcea parte, vinovat, chiar greu vinovat, era cel ce prin purtările sale îi făcea pe ai săi să fie de rușine, fie mai ales urgisiți. Supărarea, - îmi mai zicea mama, - ori și cât de adâncă ar fi ea, de azi pe mâine să n-o duci. Serile să nu te culci înainte de a te fi împăcat cu toți ai tăi, căci pe cel ce adoarme supărat îl ispitește Necuratul prin somn. Cu aceia dar, cu care dintr-un blid nu mănânci, să nu te superi, căci cu dânșii foarte cu anevoie ajungi la-mpăcare. - Mai stăruia mama să nu las mâncare-n farfurie, ci să-mi iau din blid numai cât pot să mănânc, fiindcă ceea ce rămâne-n blid se păstrează pentru alți oameni, iar ceea ce lași în farfurie, li se aruncă porcilor ori câinilor, și e mare păcat să lași pentru porci ori pentru câini mâncare de la gura oamenilor".[2]

Alături de sfaturile materne, Slavici păstra ca îndreptar de viață - dobândit mai târziu - învățăturile filosofului chinez Confucius, care i se păreau "atât de înțelepte", încât își făcea mustrări când se abătea de la ele. "Acestea sunt mai ales patru: **iubirea de dreptate, iubirea de adevăr, buna credință** și mai ales **sinceritatea**, fără de care și cele mai frumoase fapte sunt fățărnicie vrednică de dispreț".[3]

În rândurile mai sus citate, Slavici încadra învățăturile mamei sale într-un mediu educațional mai larg: colectivitatea rurală, "gândul lumii, din care dânsa făcea parte". "Gândul lumii" sau "gura lumii" sau "gura satului", cum sună titlul unei nuvele, reprezintă, în universul perfect structurat al satului ardelean, suprema instanță morală, care sancționează prompt abaterile de la normele de comportare.

Această lume rurală este privită de Slavici în primele lui nuvele într-o aură idilică: în **Scormon, La crucea din sat, Gura satului, Popa Tanda** și chiar în **Budulea Taichii**, conflictul nu este atât de puternic încât să nu-și afle o rezolvare fericită datorită unui concurs de împrejurări ori înțelepciunii oamenilor. În asemenea nuvele, individualitățile energice - comparabile cu ambițioșii lui Stendhal, în cazul lui Huțu din **Budulea Taichii**, sau întruchipare a "instinctului de colonizare", cum îl caracteriza G. Călinescu pe Părintele Trandafir din **Popa Tanda** - ajung în final la un acord cu comunitatea în mijlocul căreia trăiesc (fie că o adaptează pe aceasta unor imperative de comportament, fie că se adaptează ei înșiși) sau cu propria lor conștiință, conformă structural cu etica mediului lor natal, ca în

1 Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, **Istoria literaturii române moderne**. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 264.

2 **Ioan Slavici** comentat de Constantin Cubleșan, Editura RECIF, S.R.C. nr. 9, Buc., p. 23-24.

3 Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu – **op. cit.**, p. 267.

Scanned with OKEN Scanner

situația lui Hutu.

Naratorul însuși se arată integrat în această comunitate sătească, vocea lui răsunând anonimă, cu inflexiunile stilistice ale limbajului oral aparținând oricăruia dintre țăranii satului:

"Ierte-l Dumnezeu pe dascălul Pintilie! Era cântăreț vestit. Și murăturile foarte îi plăceau. Mai ales dacă era cam răgușit, le bea cu gălbenuș de ou și i se dregea organul, încât răsunau ferestrile când cânta «Mântuiește, Doamne, norodul tău!»" (...)

Mult s-a ostenit părintele Trandafir în tinerețea lui. Școlile cele mari nu se fac numai iac'așa, mergând și venind". **(Popa Tanda)**

"Fă trei cruci și zi «Doamne-ajută!» - când treci pragul casei - fie ca să ieși, fie ca să intri, căci lumea din întâmplări se alcătuiește, iar întâmplarea e noroc ori nenorocire, și nimeni nu știe dacă e rău ori bun în ceasul în care e pornit, nici dacă va face ori nu ceea ce-și pune de gând." **(Pădureanca)**

Nuvelele perioadei următoare de creație, capodoperele lui Slavici, **Moara cu Noroc** și **Pădureanca**, părăsesc idilismul scrierilor anterioare, ilustrat de acest final la **Budulea Taichii**:

"O văd apoi pe maica Protopopului, stând într-un colț cu ochii plini de lacrămi și zicând încet: «Tu, Doamne, m-ai pedepsit cu bunătățile tale și eu nu sunt vrednică de bucuriile ce mi-ai dăruit!»

Îl văd însă, înainte de toate, pe el, stând la patul ei și privind în tăcută uimire la mamă și la copil.

Tu, Doamne, cu nemărginită înțelepciune ai întocmit lumea și ne-ai lăsat-o nouă, locaș de viețuire!"

În **Moara cu Noroc** tonul narativ aparent nu se schimbă, dar personalitățile puternice și neînduplecate ale eroilor adâncesc conflictul până la deznodământul tragic. Conflictul se află în germene în norma etică pe care o enunță bătrâna - vocea înțelepciunii tradiționale - încă din primele rânduri ale nuvelei:

" - Omul să fie mulțumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, nu bogăția, ci liniștea colibei tale te face fericit."

Încălcarea acestei norme va genera intriga, aprofundată în continuare pe plan psihologic. Tensiunea de nedepășit dintre patima pentru bani și orgoliul exacerbat îl va pierde pe Ghiță, personajul principal al nuvelei.

Semnificativ pentru desfășurarea acțiunii, spațiul nuvelei este unul din care lipsește un element esențial al lumii operei lui Slavici și anume legea. Nu ne mai aflăm aici în universul rural condus de rânduiala tradițională, ca în nuvelele anterioare, ci într-un ținut nelocuit, într-un spațiu al nelegiuirii, unde domnește legea celui mai tare și pe care G. Călinescu îl compara pe bună dreptate cu un decor de western: "Marile crescătorii de porci în pusta arădană și moravurile sălbatece ale porcarilor au ceva din grandoarea istoriilor americane cu imense prerii și cete de bizoni."[1]

În acest mediu, dominat de figura malefică a lui Lică Sămădăul, Ghiță încalcă o lege morală, aceea a cumpătării, atât prin excesul dorinței de bani, cât și prin exces de orgoliu. Această lege morală, enunțată de la începutul nuvelei, era considerată de către Slavici una din valorile superioare ale vieții morale și denumită de el "cumpătarea chibzuită de minte".[2]

1 G. Călinescu, **Istoria literaturii române de la origini până în prezent.** Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941, p. 450.

2 Apud Ion Breazu, **Studii de literatură română și comparată.** Vol. II., Editura Dacia, Cluj, 1973,

Scanned with OKEN Scanner

Încălcând această normă, Ghiță este condus de soartă spre sfârșitul tragic. Deși Slavici pare a fi scris nuvela spre a ilustra prin ea legea morală, forța creatoare a artistului este atât de mare încât nu realizează o scriere didactică, ci topește teza etică în adevărul omenesc al personajelor și al lumii lor de patimi, împletind forța conflictului de tragedie antică și profunzimea observației realiste a caracterelor într-o capodoperă a prozei românești.

Contribuția lui Slavici la evoluția analizei psihologice în literatura română fusese remarcată încă de marele său contemporan, M. Eminescu, ce afirma la apariția volumului **Novele din popor** că "problemele psihologice pe care le pune Slavici sunt desemnate cu toată finețea unui cunoscător al naturii omenești...".[1]

Șaizeci de ani mai târziu, din perspectiva unei întregi evoluții a prozei, T. Vianu observa că "Slavici crease modelul analizei psihologice".[2]

Într-adevăr, scriitorul întreprinde **analiza psihologică** demonstrând o fină intuire a complexității sufletelor aparent simple, a spiritelor nespeculative. Originalitatea prozatorului constă în capacitatea de a se insinua în interiorul personajului, de a prezenta, prin intermediul reproducerii indirecte și a stilului indirect liber, gândurile acestuia.

Evoluția în timp a psihologiei personajelor, prezintă în nuvele, caracterizează și romanul **Mara**. Acest procedeu este evident cu deosebire în cazul Persidei, mama ei fiind caracterizată cu precădere prin comportament. În simplul gest al Persidei de a deschide fereastra analiza relevă o motivație complexă, semnificativă pentru incertitudinea personajului în ceea ce privește propriul său sentiment față de Natl:

"Nu era păcat, nici un rău nu i-a făcut Persida numănui, și totuși ea se simțea umilită, nu mai putea să privească în ochii maichii Aegidia și nu se mai ducea, nu mai voia să se ducă la fereastră.

Îi era parcă o apucase un fel de nebunie, care a trecut.

Da! a fost o nemaipomenită strengărie, de care îi era rușine, și mult ar fi dat ca nici el să nu fi băgat de seamă când ea a deschis fereastra.

Dar, la urma urmelor, de ce a și deschis-o? Numai și numai ca să-i arate ce puțin îi pasă de dânsul, că poate, dacă vrea s-o deschidă, numai și numai ca să râdă de dânsul."

Asemenea pagini de analiză psihologică se alătură observației sociale și caracterologice făcând din **Mara** unul din primele romane ale literaturii române, iar din Slavici, un precursor al lui Rebreanu.

GURA SATULUI

(Simeon și Mitrea fac cererea preliminară pentru căsătorie. E vorba, după obiceiul de la țară, de primul pețit.)

(...) Când Mihu văzu pe Simion și Mitrea intrând pe poartă, el plecă spre dânșii cu capul ridicat și legănându-și alene trupul la fiecare pas.

- Bine te-am găsit! Bine te-am găsit! grăi Mitrea cu fața deschisă.

"Bine să fiți primiți la casa noastră! le răspunse Mihu, întinzându-le mânile. Dar cum și unde și în ce treabă?"

1 M. Eminescu, **Opera politică**. Vol. II, Editura Cugetarea, București, f.a., p. 437.

2 T. Vianu, **Arta prozatorilor români**. Vol. I, Editura pentru Literatură, București, 1966, p. 235.

Scanned with OKEN Scanner

- Umblăm și noi, răspunse Simion, mai încoa, mai încolo.

- Iar treaba ne este mare și binecuvântată, numai noroc să avem la dânsa, - adause Mitrea privind cu mare băgare de seamă în ochii lui Mihu.

"Norocul, zice Mihu, vine de la Dumnezeu".

- Amin! răspund amândoi.

După ce-și făcură astfel bineţele[1] cuvenite, toți trei înaintară spre scările casei. Mitrea însă, ca om cu multă chibzuială, peste puțin se opri și aruncă privirea peste curte.

- Precum văd, ați fost astăzi la plug, - zise el, ca din întâmplare. - Unde ați arat?

"Nici n-aș ști să-ți spun bine - răspunse Mihu întorcându-se spre curte. - Știți cum e omul când îi cresc feciorii. Abia-i cunoști mustața, și te scoate din gospodărie. - Măi Vasile! - urmă el apoi, chemând pe fiul său. - Unde ați arat astăzi?"

- În dosul plopului, răspunse flăcăul apropiindu-se.

"Bune pământuri! zise Mitrea, și dacă nu mă înșel, erau ogoare".

"Da sunt bune! grăi Mihu dând din umeri. Dar sunt mai slabe decât cele de la Vadul Tătarului".

Pentru ca să-i lămurească, Mihu le spuse apoi, câte și unde-i sunt pământurile, care sunt moștenite de la bunicul său, care sunt câștigate de la tatăl său și care sunt agonisite de dânsul, și le spune cât rod au adunat estimp,[2] cât an[3] și cât anțerț[4].

Pe când să sfârșească, Simion privește la boi și zice că sunt frumoși, apoi pleacă toți ca să-i vadă mai de aproape.

De la boi trec în urmă la vaci, la porci, la oi și la cai. Pretutindenea Mihu le făcu împărtășire despre cum și când și în ce chip, le spune prețul și vremea cumpărării, laudă soiul și scoate la iveală buna prăsilă ieșită din gospodăria sa.

Sosind la vraful de saci, el dezleagă gura unui sac, pentru ca fiecare dintre cei de față să poată lua un pumn și să laude bobul plin. El însuși ia un pumn, îl scutură, îl privește, zice c-a ieșit bine, îl aruncă jos, apoi leagă gura sacului.

Simion ține pumnul plin la gura unui bou apropiat, iar Mitrea ia câteva boabe între dinți și aruncă prisosul între saci, ca să găsească și păsările ceva.

"Rău ai brodit-o, zice Simion, căci aici ele găsesc în de prisos".

Când se îndreptară din nou spre casă, Safta se ivește, ca din întâmplare la capul scărilor.

- Vai de mine! cum ne-ați găsit! le zise ea. Dar să iertați. Așa-i omul cu gospodăria! Oricât te trudești, n-o scoți la capăt.

- Lasă că te știm, cât ești de harnică, îi zise Mitrea.

- Dar uite ce velințe. Unde le-ai cumpărat de-ți sunt atât de frumoase?

- Vai de mine! Eu să cumpăr! strigă Safta. M-a ferit Dumnezeu. Tot din casa mea!

"Nu te cred, grăi Mitrea cu răutate. Prea sunt de-a degete tinere".

- Și oare nu am fată mare? zise Leica Safta.

"Ei, - grăi acum Simion. Ai brodit-o, vere Mitre. Ai brodit-o!"

1 **Bineţe** = urări de bună ziua.
2 **Estimp** = anul acesta.
3 **Cât an** = anul trecut.
4 **Anţerţ** = acum doi ani.

Scanned with OKEN Scanner

- Așa mai înțeleg și eu, glumi acesta. Dacă e vorba de fată mare, apoi noroc să aibă!

"Norocul vine de la Dumnezeu!" le răspunse și Leica Safta.

"Amin!" ziseră amândoi, schimbând o privire plină de înțeles.

După aceste plecară de-a lungul foișorului, iară Safta începu să le spuie, care, când și cum și în ce chip. Cele mai multe erau lucrate în casă; pe ici pe colo erau întinse câte o velință mare, câte o catrință bogată, ori câte o pereche de altițe, lucruri primite în dar de la cutare și cutare dintre rudeniile din satele mai depărtate ori lucruri moștenite de la bunica ori chiar de la mama bunichii.

Pe când ajunseră să intre în casa cea mare, unde pereții sunt acoperiți cu zaveze[1] și împodobiți giur împregiur cu fel de fel de vase, începu a se întuneca, și Marta intră să pună două lumânări pe masă și să le zică oaspeților - bună seara.

- Noroc să ai, nepoată! îi ziseră oaspeții.

"Norocul, răspunse Marta roșind, vine de la Dumnezeu!"

- Amin! ziseră ei și astă dată.

Acum nu mai rămânea îndoială, că lucrul se poate pune la cale. Nici tată, nici mamă, nici fată nu a zis: "Va da Dumnezeu și norocul cu vremea", - o vorbă foarte neplăcută la asemenea prilejuri. Simion și Mitrea începură dar pe departe și mai pe aproape, apoi mai de-a dreptul și mai lămurit, până ce n-ajunseră la vorbă fățișă. Safta și Mihu se mai făceau că nu înțeleg, în urmă nu îndrăzneau să creadă și erau uimiți de cinstea ce li se face, în sfârșit spuneau că nu sunt încă gata precum ar dori, că le vine greu a se despărți de singura lor fiică... la urma urmelor - că teacă... că pungă, până ce Mitrea nu se ridică vesel și grăi:

- Va să zică - lucrul e gata, numai să vrea și fata!

"Ei așa i-o fi fost ursita!" grăi Mihu zâmbind cu mulțumire.

Leica Safta își supse buzele și zise: "Să o întrebăm pe ea. Ce mai știi? fetele sunt cam de capul lor".

Zicând aceste, ea chemă pe Marta să mai aducă o garafă de vin.

- Ei, dar în grabă ne lași, nepoată! - grăi Simion când ea voi să iasă. Nici nu te-am văzut precum dorim să te vedem.

Marta se opri tulburată.

- Se șoptește, că ai să te măriți! - zise Mitrea glumind.

"O fi! - îi răspunse Marta zâmbind. - dar eu nu știu nimic".

- Și dacă noi am ști?

"Mi-ați spune și mie!" le zise ea.

- Asta-i, vere, asta! grăi Simeon, că nu știm nici noi, dar se zice, îi spuneam tocmai vărului Mihu, c-ar fi să te pețească Toderică, îl știi acum! Și se teme...

El tăcu, și Marta tăcu, și toți tăcură. Cuvântul următor trebuia să fie al mamei; ea se apropie de Marta și-i zise: Ei spune, ce-ai zice tu?

Marta dete din umeri și grăi: Cum a vrea tata.

- Noroc să ai, grăiră amândoi oaspeții, ridicându-se de pe scaun, iară Mihu simți o deosebită răcoare la inimă, văzând că lucrurile se fac atât de pe voia lui.

Cu aceste toată treaba era pusă la cale și, luându-se înțelegere, ca peste trei zile, adecă duminecă, junele să vie cu părinții și cu oamenii săi să pețească după obicei și să se facă logodna. (...)

1 **zaveze** = haine femeiești.

Scanned with OKEN Scanner

POPA TANDA

I

Ierte-l Dumnezeu pe dascălul Pintilie! Era cântăreț vestit. Și murăturile foarte îi plăceau. Mai ales dacă era cam răgușit, le bea cu gălbenuș de ou, și i se dregea organul, încât răsunau ferestrile când cânta "Mântuește, Doamne, norodul tău!" Era dascăl în Butucani, bun sat și mare, oameni cu stare și cu socoteală, pomeni și ospețe de bogat. Iară copii n-avea dascălul Pintilie decât doi: o fată, pe care a măritat-o după Petrea Țapului, și pe Trandafir, părintele Trandafir, popa din Sărăceni.

Pe părintele Trandafir să-l țină Dumnezeu! Este om bun; a învățat multă carte și cântă mai frumos decât chiar și răposatul tatăl său, Dumnezeu să-l ierte! și totdeauna vorbește drept și cumpănit, ca și când ar citi din carte. Și harnic și grijitor om este părintele Trandafir. Adună din multe și face din nimica ceva. Strânge, drege și culege, ca să aibă pentru sine și pentru alții.

Mult s-a ostenit părintele Trandafir în tinerețea lui. Școlile cele mari nu se fac numai iac'așa, mergând și venind. Omul sărac și mai are, și mai rabdă. Iară cu capul se lucrează mai greu decât cu sapa și cu furca. Dar toate s-au făcut și nici n-au rămas lucru zadarnic. Trandafirică a ajuns popă în satul tătâne- său, în Butucani, bun sat și mare, oameni cu stare și cu socoteală, - dar la pomeni și la ospețe, părintele Trandafir nu mergea bucuros.

Minunat om ar fi părintele Trandafir, dacă nu l-ar strica un lucru. Este cam greu la vorbă, cam aspru la judecată; prea de-a dreptul, prea verde-fățiș. El nu mai sucește vorba, ci spune drept în față, dacă i s-a pus ceva pe inimă. Nu e bine să fie omul așa. Oamenii se prea supără când le luăm căciula din cap. Și e bine să trăim bine cu lumea. Aceasta s-a văzut și cu alde părintele Trandafir. Un om ca el nici doi ani n-a putut să stea în Butucani. Când una, când alta: odată da cu vorba-n săteni, altă dată-n protopop. Și este știut că, mai ales cu protopopul, preoții trebuie să nu facă multă vorbă. Decât vorbele, la protopopi darurile au mai mult înțeles. Iar asta părintele Trandafir nu voia s-o priceapă.

Nu-i vorbă! drept avea părintele Trandafir. Este numai că dreptul e treaba celor mai mari în putere. Cei mai slabi trebuie să și-l arate pe-ncetul. Furnica nu răstoarnă muntele, dar îl poate muta din loc: încet însă, încet, bucățică după bucățică. Poate că știa și părintele că este așa în lume; dar el avea legea lui. "Ce-i drept și adevărat, nici la dracul nu-i minciună!" Acesta era cuvântul lui; cu acest cuvânt și-a făcut și calea din Butucani... Adecă nu tocmai el a făcut-o, ci sătenii. O vorbă și încă ceva, pentru o mai bună înțelegere, la protopop, - o cale la Episcopie și aici o vorbă bună de la protopop: lucrurile se fac, numai dacă le știm face. Cu mult, cu puțin, părintele Trandafir fu trimis dela Butucani la Sărăceni - pentru buna înțelegere între credincioși.

Popă-n Sărăceni? Cine știe ce vrea să zică popă-n Sărăceni. Dar așa-i trebuie părintelui Trandafir! Cine vrea să sară peste groapă, arunce-și mai 'nainte desagii peste ea. Părintele Trandafir n-avea însă decât o nevastă și doi copii: desagii îi erau deșerți. Pentru aceea îi era atât de greu să sară din Butucani la Sărăceni.

*

Pe "Valea-Seacă" este un sat, pe care oamenii îl numesc "Sărăceni". Un sat, "Sărăceni", pe o vale "seacă": mai rău nu poate să sune însămnarea unui loc.

Scanned with OKEN Scanner

"Valea-Seacă!"

"Valea", pentru că este un loc închis între munți, "seacă", pentru că pârâul ce și-a făcut cale pe mijlocul văii este sec aproape întregul an.

Iată cum stă valea.

În dreapta este un deal numit "Râpoasa". În stânga sunt alte trei dealuri, numite: "Fața", "Gropnița" și "Aluniș".

Pe "Râpoasa" cresc stânci; pe "Fața" sunt holde; pe "Gropnița" este satul, iar pe "Aluniș" sunt mormintele satului, între aluni și mesteacăni.

Așa-n dreapta și așa-n stânga; dar lucrul de căpetenie este tocmai în fund. Aici sunt munții: de aici vine ce vine.

Dincolo, peste "Râpoasa", este "Valea-Răpiții", o vale mai adâncă decât "Valea-Seacă", și numită așa pentru că prin ea curge "Răpița". "Răpița" este supărăcioasă, mai ales în timp de primăvară, iar pârâul de pe Valea-Seacă este un crac al "Răpiții". Primăvara, când se topește neaua pe munți, "Răpița" se supără, varsă o parte din mânia ei în cracul de pe Valea-Seacă, și așa încetează de a mai fi "seacă". În câteva ceasuri, sărăcenenii sunt numai prea bogați de apă. Așa o pat aproape în fiecare an. Când sămănăturile din vale par mai frumoase, Valea-Seacă minte cu numele și spală tot ce-i pică în cale.

Ar fi încă bine, dacă această năpădire ar ține numai scurtă vreme. Apa rămâne însă pe vale, formând locuri de adăpost pentru neamul broscăresc.

Iară în locul grânelor, pe lângă bălți, cresc răchite și se îmbuibă sălcișul.

Este oare minune, dacă în urma acestora, sărăcenenii s-au făcut cu vremea cei mai leneși oameni!? Este nebun acela care seamănă unde nu poate secera, ori unde nu știe dacă va putea ori nu să secere. Pe "Fața", locul este nisipos, grâul crește cât palma și păpușoiul cât cotul; pe "Râpoasa", nici murele nu se fac, iar în vale, apa mănâncă rodul. Unde nu e nădejde de dobândă, lipsește și îndemnul de lucru. Cine lucrează vrea să câștige, iar sărăcenenii și-au fost scos gândul de câștig; pentru aceea nici nu se aflau îndemnați să lucreze. Cât puteau, petreceau vremea întinși la răcoare; nu puteau, își mâncau zilele, lucrând prin alte sate învecinate. Când venea apoi iarna... vai și amar!

Iar cine e deprins cu răul, la mai bine nici nu se gândește; sărăcenenilor le părea că decât așa, mai bine nici nu poate fi. Peștele-n apă, pasărea-n aer, cârtița în pământ și sărăcenenii în sărăcie! (...)

BUDULEA TAICHII

I

De-mi părea bine?

Dar se-nțelege că-mi părea bine.

Când mi-l aduc aminte pe dânsul, mi se desfășoară înaintea ochilor întreaga lume a tinerețelor, cu toate farmecele ei acum pierdute pentru totdeauna; și niciunul dintre noi toți, care împreună am trecut prin acea lume, nu poate să gândească la tinerețele sale fără ca să-i treacă, așezat, retras și întotdeauna înțelept, Budulea Taichii pe dinaintea ochilor, pentru că Budulea nu era numai al Taichii, ci și al nostru al tuturora.

Mie, îndeosebi, mi se cuvenea oarecare întâietate la împărțeala părerilor de bine, pentru că eu îl știam încă din copilărie și eram prieten chiar și cu Budulea cel bătrân.

Nea Budulea, înainte de toate, avea un picior mai scurt decât celălalt și era un om scurt, gros, rotund la față și zâmbea mereu când vorbeai cu el. Fără de

dânsul nu se putea nici un fel de veselie în sat la noi, fiindcă el cânta mai bine decât toţi, şi din vioară, şi din cimpoi, şi din fluier, iară pe Huţu-îl ducea întotdeauna cu sine, deoarece Buduleasa fugise cu un scrietor al satului, şi nu putea să-l lase pe copil singur acasă. Când Budulea cânta din vioară, Huţu ţinea cimpoile, iară când oamenii se săturau de vioară, Budulea schimba cu feciorul său. Fluierul îl purta Budulea totdeauna în şerpar; altfel nu l-am văzut de când îl ţiu minte, şi nici nu-mi pot închipui un Budulea făr' de fluier în şerpar.

La praznice şi la ziua numelui ştiam de mai-nainte, că are să ne vie Budulea cu mulţi ani, cu spor în casă şi cu belşug la masă: aşa m-am trezit eu; ce va fi fost mai-nainte - nu ştiu.

Îmi aduc numai aminte că eram copil mic şi că priveam când la piciorul cel scurt al lui Budulea, când la Huţu, care şedea cu cimpoile într-un colţ al casei. Mai ţin apoi minte că i-am dat o bucată de plăcintă, că l-am bătut, fiindcă nu voia să-mi lase cimpoile, şi că era băiat bun, căci nu s-a supărat, deşi era mai mare decât mine.

În urmă, la şcoala din sat, mă bătea câteodată el pe mine, dar nici atunci nu era supărat, deşi totdeauna eu mă legam de el.

Căci dascălul nostru era un om neobosit, şi fiindcă Budulea peste săptămână mergea la lucru, el zicea mereu: "Măi Buduleo, nu mai purta şi copilul cu tine; pune-i o bucată de pâne în traistă şi trimite-l la şcoală, ca să-mi bat şi eu capul cu dânsul". Iară Budulea era om cu minte şi înţelegea că dascălul nu are altă treabă decât să-şi bată capul cu copiii oamenilor. Un singur lucru îl mai punea pe gânduri; parcă tot nu-i venea să creadă că şi Huţu are să înveţe carte.

Când eu începusem a umbla la şcoală, Huţu era printre băieţii de care îmi era frică.

Îl văd parcă şi acum, umblând cu o vergea în mână pe dinaintea băncii şi privind dela-înălţimea diregătoriei sale de "cenzor" cu o strasnică neîndurare asupra noastră, care nu străbătuserăm încă adâncimile tainicului "Buki-az-ba"[1] şi nu ştiam, că "mizlete-ije-ludi-iăr"[2] va să zică "milă".

Povăţuit de mâna lui, am trecut aceste adâncimi pe nesimţite.

Întorcându-mă acasă după cele dintâi ceasuri petrecute la şcoală, sufletul îmi era plin de minunăţiile ce văzusem. Închipuirea mea de copil era prea slabă spre a putea aduna atâta sumedenie de copii la un loc şi toţi aceşti copii, pe care îi văzusem acum în aevea, şedeau tăcuţi, nemişcaţi şi cu ochii ţintiţi la învăţător: îmi era ca şi când m-aş fi întors din altă lume, şi când maica mă întreba ce-am văzut la şcoală, în uimirea mea nu ştiam să-i spun altceva decât c-am văzut pe Huţu lui Budulea plimbându-se cu bătul în mână şi că acum nu-l mai cheamă Huţu, ci Mihail Budulea, ca pe taică-său cel cu cimpoile.

Şi fiindcă eram nerăbdător şi doream să văd iar pe Huţu cu bătul, m-am dus şi după prânz la şcoală. Simt şi acum adânca dezamăgire ce mă cuprinsese când văzui pe un alt băiat cu vergeaua, căci în zadar, atât de strasnic ca el nu mai era nici unul. (...)

Huţu a scris cu slove mari: "Lăpădat Budulea, locuitor din Cocorăşti".

- Şi acum, dacă cineva se uită aici, ştie el că e numele meu?
- Da, taică.
- Cum aşa?

1 Alfabetul chirilic.

2 Denumirile literelor "m", "i", "l" şi "ă" în alfabetul chirilic.

- Apoi vezi: Vede că e **ludi** și **iăr** și zice **Lă; pocoi** și **iăr** și zice **pă**, adecă **Lăpă, dobro-az-tfert** și zice **dat**, ceea ce face **Lăpădat**.

Budulea asculta cu mare băgare de seamă, deși nu înțelegea nimic. Dar, după ce s-a văzut singur, el a luat plumbul și a început să învețe á-și scrie numele. L-a scris o dată, l-a scris de două, de zece, de o sută de ori, și cu atât mai bine înțelegea că se poate să înțeleagă și altul ceea ce scrie, pentrucă de câte ori suna într-un fel, el scria aceeași slovă. El a luat apoi caietul lui Huțu și cu mare părere de bine a văzut că slovele, pe care le-a scris, sunt și în caiet. Acu parcă înțelegea, că este cu putință ca unul să citească ceea ce au scris alții, fiindcă toți cărturarii scriu într'un fel. Dar tocmai pentru aceea, iar îl cuprinse amețeala. Această înțelegere între un număr nesfârșit de oameni îi părea un lucru mai presus de închipuirea omenească. Era dar cu putință, ca ceea ce a scris unul, acum o sută de ani, alții să citească astăzi? La asta nu s-a gândit niciodată. Era cu putință ca doi oameni, care nu se pot înțelege prin grai viu, să se înțeleagă în scris, și dacă Ungurul ori Neamțul nu știe românește, el nu are decât să scrie, pentru ca să-l înțelegi ce vrea să zică.

El însă tot nu înțelegea, cum e aceasta cu putință.

- Măi Huțule! ia scrie-mi tu mie pe hârtie: cimpoi, vioară și fluier.

După ce Huțu scrise cuvintele, Budulea privi lung la ele, lung și nedumerit, pentru că cimpoile nu semănau deloc a cimpoi, și vioara îi părea tocmai ca fluierul.

- De unde să știu eu, că aici stă cimpoi și vioară? întrebă el.

- Pentru că e "cerf-ije-mislete-pocoi-on-ije".

- Nu înțeleg. Știu că la răbuș tragi o crestătură și asta vrea să zică o zi de lucru ori o oaie, tragi o cruce și asta vrea să zică un car de pietriș ori un berbec. De unde știi tu, că tocmai așa se scrie cimpoile?

- Așa sună slova.

- Cum sună?

- Fiindcă e cimpoi, scriu - cerf și ije și mislete - ca să fie "cim", iară după aceea - pocoi, on, ije - ca să fie "poi".

Budulea parcă iar înțelegea. Dar lucrul îi părea grozav de greu, căci, dacă toată slova avea un sunet, atunci, fiind grozav de multe sunete, trebuiau să fie și grozav de multe slove.

- Și tu înțelegi orice carte?

- Înțeleg, taică.

- Și dacă un om foarte cu minte ar fi scris ceva, tu poți citi?

- Pot, taică.

- Dar atunici tu ești tot atât de cu minte ca el.

- Adecă nu, taică.

- Ce știi tu! răspunse Budulea. Ești încă prost și copil, dar tot atât de cu minte ca el.

Și fiindcă Huțu era acum atât de cu minte, el nici nu mai avea pentru ce să umble la școală, ci trebuia să meargă la lucru, căci popă n-avea să iasă din el; destul că știe să scrie, să facă socoteală pe hârtie, să citească în toate cărțile, ba chiar și să cânte în strană. Pe el nu mai putea să-l înșele nimeni, ba putea să ajungă chiar și prețitor[1] la casa statului și să adune birul de pe la oameni. (...)

- Eu cred, răspunse Budulea, scoțându-și nerăbdător fluierul din șerpar, că

1 **Preţitor** (pop.) – Preceptor.

învățătura e limba, și cu cât mai multe limbi știe omul, cu atât mai învățat este. Uite, la fluierul meu sunt șase borte, și cânt mai bine pe el decât pe unul care nu ar avea decât o singură bortă; așa e și omul, câte limbi știe, de atâte-ori e om.

Și Huțu voia să umble la aceeași școală cu mine, fiindcă se gândea să șadă lângă mine și să mă întrebe totdeauna când nu înțelege ceva. Dar el odată cu capul n-ar fi îndrăznit să grăiască.

- Așa-i, zise dascălul, mângâindu-se cu speranța, că într-un an Huțu tot n-are să învețe ungurește, ba că are să uite în urmă și ceea ce va fi învățat. (...)

II

Eram cinci inși la precupeața Lenca Liuchici și aveam două paturi și o masă, iară Huțu se culca pe jos, fiindcă taică-său îi adusese o saltea cu paie, două perini, o velință, trei rânduri de albituri, două pâni mari, un săculeț de fasole, altul cu făină de mămăligă și o bucată de slănină, ca să-i fie pe două săptămâni.

Seca Lenca avea două fete și un copil,[1] era sârboaică și vindea pește pe piață; ea se certa totdeauna pe sârbește când era acasă și pe românește în piață, dar altminteri era femeie bună și ținea la noi, fiindcă eu și loța îi plăteam și cu mâncarea, iară ceilalți doi care erau preparanzi, și Huțu, îi plăteau pentru un pat și pentru locul saltelei, mai având ca să le fiarbă, din al lor, și de mâncare, când aveau câte ceva. Huțu nu plătea decât pe jumătate, adecă șaizeci de creițari pe lună, fiindcă îi aducea în toate diminețile coșurile cu pește verde și pe cel cu pește uscat. Făcea foc, mătura în casă, spăla vasele, căra apă și aducea iar coșurile acasă când se însera, și atunci mă duceam și eu să-i ajut, pentru că îmi plăcea să port coșul cu pește și peștele mirosea frumos.

Așa se petreceau lucrurile pe vremea aceea și vremile erau atunci minunate.

Budulea, cel cu fluierul în șerpar, venea în toate vinerile și ne aducea câte ceva de acasă. El pleca de joi și venea încet, dar totdeauna cu traista plină. Iară când întâlnea vreun drumeț, prindea vorbă cu el și dacă drumețul nu-l întreba, el îi spunea, fără să fie întrebat: "Mă duc și eu la oraș, fiindcă am un fecior la școlile cele mari. Are să iasă dascăl. Eu sunt Budulea, cimpoiesul de la Cocorăști". Iară Seca Lenca se bucura totdeauna când joi de cu seara ne pomeneam cu el, pentru că Budulea știa o mulțime de minciuni și niciodată nu venea cu mâna goală. Vineri după amiazi, Budulea iar se întorcea acasă și le spunea drumeților, c-a fost la oraș, fiindcă are un fecior la școlile cele mari.

Dar după ce se întorcea acasă, Budulea se făcea trist. De când avea și el un fecior la școlile cele mari, se gândea mereu, că oare ce poate să se fi ales de Safta; nu se putea el bucura așa singur, când și ea trebuia să se bucure cu el dimpreună. Și când se gândea, cum s-ar bucura Safta, dac-ar afla că feciorul ei are să fie dascăl, ochii i se umpleau de lacrămi și credea, că, moartă să fie, ar scoate-o din pământ.

Și pentru aceea Budulea nu-și mai găsea tigna de mai-nainte, și era mereu dus în drumuri.

Apoi a venit peste câteva săptămâni dascălul Clăiță și cu Budulea și cu nevasta lui Budulea, care era mama lui Huțu, și părea acum mai bătrână decât Budulea.

1 **Copil** (aici) – Băiat.

Dascălul era foarte așezat, ca și când ar sta înaintea Episcopului. Budulea râdea în el ca omul, care a făcut o poznă din cele mai bune, iară Buduleasa era nerăbdătoare, ca și cum ar fi stat pe spini și jeratic.

Dar ziua aceea nu era vineri și noi eram la școală.

Budulea s-a gândit dar să vie ca să-l iee pe Huțu și să-l ducă acasă, dar să nu-i spuie nimic, pentru ca să vadă ce zice.

Fiind însă că noi eram în clasă și profesorul ne vorbea tocmai despre cele patru părți cardinale ale universului, Budulea a deschis ușa, a băgat capul prin deschizătură și-a strigat tare:

- Măi, Budulea Taichii!

De-atunci a rămas Huțu "Budulea Taichii".

D-nul profesor Wondracek a sărit mânios, fiindcă Huțu s-a ridicat și-a zis:

- Noi suntem, domnule profesor! - iară băieții au început să râdă. Dar când Budulea a intrat și a zis: "Vreau să-l duc acasă, ca să vadă pe maică-sa", domnul Wondracek nu mai era mânios și mi-a dat voie să plec, fiindcă și eu voiam să văd pe mama lui Huțu.

Huțu însă nici acum nu mergea iute.

El era băiat de cinci ani când plecase maică-sa, o ținea bine minte, și precum a așteptat zece ani, ca să o vadă, mai putea să aștepte încă cinci minute. (...)

MOARA CU NOROC

I

- Omul să fie mulțumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, nu bogăția, ci liniștea colibei tale te face fericit. Dar voi să faceți cum vă trage inima, și Dumnezeu să vă ajute și să vă acopere cu aripa bunătăților sale. Eu sunt acum bătrână, și fiindcă am avut și am atât de multe bucurii în viață, nu înțeleg nemulțumirile celor tineri și mă tem ca nu cumva, căutând acum la bătrânețe un noroc nou, să pierd pe acela, de care am avut parte până în ziua de astăzi, și să dau la sfârșitul vieții mele de amărăciunea, pe care nu o cunosc decât din frică. Voi știți, voi faceți; de mine să nu ascultați. Mi-e greu să-mi părăsesc coliba, în care mi-am petrecut viața și mi-am crescut copiii, și mă cuprinde un fel de spaimă, când mă gândesc să rămân singură într-însa: de aceea, poate că mai ales de aceea, Ana îmi părea prea tânără, prea așezată, oarecum prea blândă la fire, și-mi vine să râd, când mi-o închipuiesc cârciumăriță.

- Vorbă scurtă, răspunse Ghiță, să rămânem aici, să cârpesc și mai departe cizmele oamenilor, care umblă toată săptămâna în opinci ori desculți, iară dacă dumineca e noroi, își duc cizmele în mână până la biserică și să ne punem pe prispa casei la soare, privind eu la Ana, Ana la mine, amândoi la copilaș, iar d-ta la tustrei. Iacă liniștea colibei.

- Nu zic, grăi soacra așezată. Eu zic numai ce zic eu, vă spun numai așa - gândurile mele, iară voi faceți după gândul vostru, și știți prea bine, că dacă voi vă duceți la moară, nici vorbă nu poate fi ca eu să rămân aici ori să mă duc în altă parte: dacă vă hotărâți să mergeți, mă duc și eu cu voi și mă duc cu toată inima, cu tot sufletul, cu toată dragostea mamei, care încearcă norocul copilului ieșit în lume. Dar nu cereți ca eu să hotărăsc pentru voi.

- Atunci să nu mai pierdem vorba degeaba: mă duc să vorbesc cu arendașul, și

de la Sf. Gheorghe, cârciuma de la Moara cu Noroc e a noastră.

- În ceas bun să fie zis, grăi bătrâna, și gând bun să ne dea Dumnezeu în tot ceasul.

II

De la Ineu, drumul de țară o ia printre păduri și peste țarini, lăsând la dreapta și la stânga satele așezate prin colțurile văilor. Timp de un ceas și jumătate, drumul e bun; vine apoi un pripor, pe care îl urci, și după ce ai coborât iar în vale, trebuie să faci popas, să adapi calul ori vita din jug și să le mai lași timp de răsuflare, fiindcă drumul a fost cam greu, iară mai departe, locurile sunt rele.

Aici în vale e Moara cu Noroc.

Ori din care parte ar veni, drumețul se bucură când o zărește din culmea dealului pleșuv, căci, venind despre locurile rele, ea îl vestește că a scăpat norocos, iară mergând spre ele, la moară poate să găsească ori să aștepte alți drumeți, ca să nu plece singur mai departe.

Și fiindcă aici se opresc toți drumeții, încetul cu încetul s'a făcut bătătură înaintea morii și oarecum pe nesimțite moara a încetat a mai măcina și s-a prefăcut în cârciumă și loc de adăpost pentru tot drumețul obosit și mai ales pentru acela pe care noaptea-l apucă pe drum. În cele din urmă, arendașul a zidit cârciumă la un loc mai potrivit, departe de câteva sute de pași de la râuleț, iară moara a rămas părăsită, cu lopețile rupte și cu acoperământul ciuruit de vremurile ce trecuseră peste dânsul.

Cinci cruci stau înaintea morii, două de piatră și trei altele cioplite din lemn de stejar, împodobite cu țircălamul[1] și vopsite cu icoane sfinte, toate aceste sunt semne care-l vestesc pe drumeț că aci locul e binecuvântat, deoarece acolo unde vezi o cruce de aceste, a aflat un om o bucurie ori a scăpat altul de o primejdie.

Dar binecuvântat era locul acesta mai ales de când veniseră cârciumarul cel nou cu nevasta lui tânără și cu soacră-sa cea bătrână, căci ei nu îl primeau pe drumeț ca pe un străin venit din lume, ci ca pe un prieten așteptat de multă vreme la casa lor. Abia trecuseră dar câteva luni după Sf. Gheorghe, și drumeții mai umblați nu mai ziceau că o să facă popas la Moara cu Noroc, ci că se vor opri la Ghiță, și toată lumea știa cine e Ghiță și unde e Ghiță, iar acolo în vale, între pripor și locurile cele rele, nu mai era Moara cu Noroc, ci cârciuma lui Ghiță.

Iară pentru Ghiță, cârciuma era cu noroc.

Patru zile pe săptămână, de marți seara până sâmbătă, era mereu plină, și toți se opreau la cârciuma lui Ghiță și toți luau câte ceva și toți plăteau cinstit.

Sâmbătă de cu seara locul se deșerta, și Ghiță, ajungând să mai răsufle, se punea cu Ana și cu bătrâna să numere banii, și atunci el privea la Ana, Ana privea la el, amândoi la cei doi copilași, căci doi erau acum, iară bătrâna privea la câteșipatru și se simțea întinerită, căci avea un ginere harnic, o fată norocoasă, doi nepoți sprinteni, iară sporul era dat de la Dumnezeu, dintr'un câștig făcut cu bine.

Duminecă dimineața, Ghiță punea calul la teleagă și bătrâna se ducea la biserică, fiindcă bătrânul, fie iertat, fusese cojocar și cântăreț de strană, și așa,

1 **Țircălam (țărcălam)** (Regional) – Compas mare, întrebuințat mai ales în dulgherie; prin extensie, cerc tras cu un astfel de compas.

mergând la biserică, ea se ducea parcă să-l vadă pe el.

Când bătrâna pleca la biserică, toate trebuiau să fie puse bine la cale, căci altfel ea odată cu capul nu ar fi plecat. Încă sâmbătă după amiazăzi, sluga trebuia să rânească grajdul, curtea și locul de dinaintea cârciumei, în vreme ce bătrâna și Ana găteau cârciuma pentru ziua de duminecă. Duminecă în zori, bătrâna premenea copiii, se gătea de sărbătoare, mai dedea o raită prin împregiur, ca să vadă, dacă în adevăr toate sunt bine, apoi se urca în teleagă.

Ana și Ghiță îi sărutau mâna, ea mai săruta odată copilașii, apoi zicea: - "Gând bun să ne dea Dumnezeu!" își făcea cruce și dedea semn de plecare.

Dar ea pleca totdauna cu inima grea, căci trebuia să plece singură și să-i lase pe dânșii singuri la pustietatea aceea de cârciumă.

Dacă aruncai privirea împregiur, la dreapta și la stânga, vedeai drumul de țară șerpuind spre culme, iară la vale, de-a lungul râuleţului, cât străbate ochiul până la câmpia nesfârșită, afară de câțiva arini ce steteau grămadă din jos de podul de piatră, nu zăreai decât iarbă și mărăcini. La deal, valea se strâmtează din ce în ce mai mult; dar aici vederile sunt multe și deosebite: de-a lungul râuleţului se întind două șiruri de sălcii și de răchite, care se îndeasă mereu, până ce se pierd în crângul din fundul văii; pe culmea dealului de la stânga, despre Ineu, se ivește pe ici pe colo marginea unei păduri de stejar, iară pe dealul de la dreapta stau răzlețe, rămășițele încă nestârpite ale unei alte păduri, cioate, rădăcini ieșite din pământ, și tocmai sus la culme, un trunchi înalt, pe jumătate ars, cu crengile uscate, loc de popas pentru corbii ce se lasă croncănind de la deal înspre câmpie: fundul văii, în sfârșit, se întunecă și din dosul crângului depărtat iese turnul țuguiat al bisericii din Fundureni, învelit cu tinichea, dară pierdut oarecum în umbra dealurilor acoperite cu păduri posomorâte ce se ridică și se grămădesc unul peste altul, până la muntele Bihorul, de pe ale cărei culmi troienite se răsfrâng razele soarelui de dimineață.

Rămâind singur cu Ana și cu copiii, Ghiță privește împregiurul său, se bucură de frumusețea locului și inima îi râde când Ana cea înțeleaptă și așezată, deodată își pierde cumpătul și se aruncă răsfățată asupra lui, căci Ana era tânără și frumoasă, Ana era fragedă și subțirică, Ana era sprintenă și mlădioasă, iară el însuși înalt și spătos, o purta ca pe o pană subțirică.

Numai câteodată, când în timp de noapte, vântul sgâția moara părăsită, locul îi părea lui Ghiță străin și pustiicios, și atunci el pipăia prin întuneric, ca să vadă dacă Ana, care dormea ca un copil îmbăiat lângă dânsul, nu cumva s'a descoperit prin somn și s'o acopere iar.

III

Cât țin luncile, ele sunt pline de turme de porci, iară unde sunt multe turme, trebuie să fie și mulți păstori. Dar și porcarii sunt oameni, ba între mulți, sunt oameni de tot felul, și de rând, și de mâna a doua, ba chiar și oameni de frunte.

O turmă nu poate să fie prea mare, și așa, unde sunt mii și mii de porci, trebuie să fie sute de turme, și fiecare turmă are câte un păstor și fiecare păstor e ajutat de către doi-trei băieți, boitarii, adeseori și mai mulți, dacă turma e mare. E dar pe lunci un întreg neam de porcari, oameni care s-au trezit în pădure la turmă de grăsuni, ai căror părinți, buni și străbuni tot păstori au fost, oameni care au obiceiurile lor și limba lor păstorească, pe care numai ei o înțeleg.

Și fiindcă nu-i negutătorie fără de pagubă, iară păstorii sunt oameni săraci,

trebuie să fie cineva, care să răspundă de paguba ce se face în turmă: acest cineva este "Sămădăul", porcar și el, dar om cu stare, care poate să plătească grăsunii pierduți ori pe cei furați. De aceea "Sămădăul" nu e numai om cu stare, ci mai ales om aspru și neîndurat, care umblă mereu călare dela turmă la turmă, care știe toate înfundăturile, cunoaște pe toți oamenii buni și mai ales pe cei răi, de care tremură toată lunca și care știe să afle urechea grăsunului pripășit, chiar și din oala cu varză.

Și dacă lumea zicea că locurile de lângă Moara cu Noroc sunt rele, n-ai fi avut decât să-l întrebi pe vreunul dintre sămădăi și el ți-ar fi putut spune pentru ce nu sunt bune și cine le primejduiește; dar sămădăul e, mai presus de toate, om tăcut, și dacă îl întrebi asemenea lucruri, el răspunde: "Nu știu, n-am văzut; am atâtea și atâtea turme în răspunderea mea și nu mă pot strica cu oamenii". El știe ce știe - numai pentru nevoile lui.

Veneau câteodată pe la cârciuma lui Ghiță și porcari, niște oameni îndeobște înalți și bine făcuți, cu cămașa neagră și cu părul strălucitor de untura cea multă și căzut în plete lungi și răsucite asupra grumajilor goi: oameni erau și ei, chiar oameni cinstiți, care mănâncă, beau și plătesc.

Într-o zi de luni au venit trei inși în o căruță cu osiile de fier, ușurică și trasă de doi cai frumoși, dintre care însă unul mai mare și altul mai mic. În căruță nu era nici scaun, nici fân, ci unul dintre porcarii unsuroși mâna caii stând în picioare, iară ceilalți doi ședeau pe leutrele vopsite în verde, ca și când n'ar fi venind decât de aci din apropiere.

Ăștia nu prea îmi par a oameni buni, își zise Ghiță, când îi văzu sărind din căruță și privind împregiur ca unii ce au mai fost pe aici și acum nu găsesc nici locul, nici oamenii, ca odinioară.

Ei întrebară dacă n-a fost Sămădăul pe acolo, puseră sluga să deshame caii, să-i adape și să le dea ovăz, apoi intrară, băură fiecare cât trei inși la un loc, și plecară cu un noroc bun.

- Bine, dar n-au plătit, grăi bătrâna, nedumirită.

- Lasă că m-am înțeles eu cu dânșii, răspunse Ghiță, apoi se duse pe ici în colea, ca nimeni să nu-i vadă fața și ca nu cumva nevasta să-l întrebe: Ce ai, Ghiță?

Peste puțin sosi și Sămădăul, vestitul Lică Sămădăul la Moara cu Noroc.

Lică, un om ca de treizeci și șase de ani, înalt, uscățiv și supt la față, cu mustața lungă, cu ochii mici și verzi și cu sprâncenele dese și împreunate la mijloc. Lică era porcar, însă dintre cei ce poartă cămașă subțire și albă ca floricelele, pieptar cu bumbi de argint și bici de carmajin[1] cu codorîștea de os împodobit cu flori tăiate și cu ghintulețe de aur.

El își opri calul înaintea cârciumei, aruncă o privire la Ana, apoi la bătrâna, care ședeau pe laița de lângă masa cea mare din umbra cerdacului, trase cu ochii o raită prin pregiur, apoi întrebă unde-i cârciumarul.

- Noi suntem, răspunse bătrâna, ridicându-se.

- Știu, grăi Lică, dar cred că vor fi și oameni pe aici. Eu întreb de cârciumarul; cu el vreau să vorbesc.

Lică le zise aceste așa, ca orișicine să poată înțelege că are grabă și că nu vrea să mai lungească vorba; bătrâna plecă dar fără întârziere să caute pe Ghiță, iar Ana rămase privind ca un copil uimit la călărețul ce stetea ca un stâlp de

1 **Carmajin** (Regional) – Piele vopsită în roșu închis.

piatră înaintea ei.

Dacă Lică ar fi fost alt om, el n-ar fi stătut așa cu privirea pierdută în vânt, ci s-ar fi bucurat de vederea femeii frumoase, care-l privea oarecum pierdută și speriată de bărbăția înfățișării lui.

- Ungurul a murit? întrebă el, când văzu pe Ghiță.
- Da!
- Și tu ai venit în locul lui!
- Da!
- De la Sf. Gheorghe?
- Da, răspunse Ghiță, aruncând o privire furișată asupra femeilor, ca să vadă dacă ele nu cumva se turbură.
- E Ghiță, ginere-meu, grăi bătrâna, și mulțumită lui Dumnezeu, ne merge bine de când suntem aici.

Lică își apucă, zâmbind, mustața între buze.

- Aici, zise el, aici le merge bine la toți oamenii cu minte. N-ai decât să te pui bine cu toată lumea, să le zici noroc bun celor ce vin și se duc, și poți să dai mulțumită lui Dumnezeu. N-au trecut pe aici niște oameni?
- De! răspunse Ghiță, chibzuit, suntem la drum și trece multă lume.
- Vorba vine, - trei oameni...
- Trei, patru, zece, grăi Ghiță cam în glumă, lumea trece mereu. Eu nu stau aici ca să țin seamă despre cei ce vin și trec, și așa nici nu-i prea știu. De la o vreme te obișnuiești cu oamenii, încât nici nu te mai uiți la fețele lor. Apoi cine știe dacă nu e și câte unul, care s-ar mâhni, dacă ai bate drumul cu vorbe despre dânsul. De cârciumar să nu întrebi niciodată, căci el vede și aude atât de multe, încât trebuie să uite degrab și să nu mai ție nimica minte.

-Așa-i! grăi Lică. Întrebam numai, ca să văd dacă nu cumva mi-ai putea spune, fiindcă sunt oamenii mei. Au plecat să vadă o pădure, pe care voiam să o luăm de la toamnă, pentru turme, și nu știu acum, dacă au trecut înaintea mea, ori e să-i aștept aici.

- Așa o fi, răspunse Ghiță hotărât, dar eu nu-ți pot spune, dacă între cei ce au trecut astăzi pe aici vor fi fost și ei.
- Cum nu!? strigă bătrâna cu nerăbdare. Cei trei porcari ce au băut atât de mult și n-au plătit.

Pe Ghiță îl trecu un fel de junghi prin inimă, și oricât de mult ținea la soacră-sa, acum el ar fi fost în stare să-i pună degetul pe gură.

- Muierile văd mai bine, și se vede că au mai puțină treabă, zise el, stăpânindu-se.
- Dacă n-au plătit, grăi Lică, apucându-și iar mustața între buze, era, fiindcă știau că voi veni eu, ca să plătesc pentru dânșii.

Grăind aceste, el descălecă și-i făcu lui Ghiță semn să intre cu dânsul, pentru ca să facă socoteala.

Bătrâna e tot mai cu minte decât mine, își zise cârciumarul și intră cu voie bună în urma lui.

- Bătrâna ar putea să-și ție gura, grăi Lică, după ce se văzu singur cu Ghiță. Mă cunoști?
- Nu! răspunse Ghiță, răcit în tot trupul.
- Atunci mă știi de nume. Eu sunt Lică, Sămădăul... Multe se zic despre mine, și dintre multe, multe vor fi adevărate și multe scornite. Tu vezi un lucru: că umblu ziua-n amiază mare pe drumul de țară și nimeni nu mă oprește în cale, că mă duc în oraș și stau de vorbă cu domnii. Voi fi făcut ce voi fi făcut, nu-i vorba; dar am făcut așa, că orișicine poate să creadă ce-i place, însă nimeni nu

știe nimic. De aceea am să dau seamă despre douăzeci și trei de turme de porci. M-ai înțeles? Nu doară c-aș putea plăti tot ce se poate pierde într-un an, ci pentrucă la mine nimeni nu cutează să fure, ba să-l ferească Dumnezeu pe acela, pe care aș crede că-l pot bănui. M-ai înțeles?! Eu voiesc să știu totdeauna, cine umblă pe drum, cine trece pe aici, cine zice și cine ce face și voiesc ca nimeni afară de mine să nu știe. - Cred că ne-am înțeles?!

Ghiță ar fi avut multe de zis, dar Lică se întoarse odată în călcâi, și pe când cârciumarul își veni în fire, drumețul dăduse pinteni calului.

- Un om prea cumsecade, grăi bătrâna, privind în urma lui. Cine a fost ăsta?
- Lică Sămădăul! răspunse Ghiță.
- Lică Sămădăul!? strigă Ana. Și câte rele nu mai zicea lumea despre dânsul.
- Așa e lumea, grăi Ghiță. Să nu crezi nimic până ce nu vezi cu ochii.

El singur nu și-ar fi putut da seamă, dacă a grăit aceste cuvinte din amărăciune ori numai dorind să ascundă înaintea nevestei gândurile grele ce-l cuprinseră.

- Nu-i vorba, adause Ana, e oarecum fioros la față.
- Asta-ți pare ție, grăi Ghiță. Are și el necazurile lui.

IV

- Oamenii sunt mulți și de multe feluri, grăi cârciumarul în ziua următoare, privind când la nevastă, când la soacră-sa. Îți închipuiește că unul se duce să cumpere ceva, bunăoară ca Lică Sămădăul, care se ducea să vadă pădurile. Asta e treaba lui, și cine știe, dacă nu l-aș supăra, dacă nu l-aș păgubi, poate spuindu-le altora, c-a trecut pe aici. El se duce să târguiască, și dacă vine în urma lui altul, care din întâmplare voiește să cumpere tot acele păduri, și eu spun că Lică a trecut pe aici, acest al doilea cumpărător grăbește, sosește la vreme și poate să-i strice târgul. Voi înțelegeți?
- Așa e, răspunse bătrâna.

(...)

Ghiță nu zâmbea.

Privind la copilul ce țipa răsfățat și privind la soția sa, îl apucă o înduioșare din ce în ce mai adâncă: îi era parcă n-a văzut-o demult și parcă era să se despartă de dânsa.

- Ano, zise el în cele din urmă alene, ia vino, șezi lângă mine.

După ce ea se așeză lângă dânsul, el privi lung și întristat, îi netezi părul pe frunte, apoi grăi încet:

- Ce zici tu; n-ar fi bine să plecăm noi la Sf. Dimitrie de aici?
- Pentru ce? întrebă nevasta uimită.
- Nu ți se urăște ție în singurătatea asta?
- Mie? - Nu!
- Nu ți-e frică?
- De ce?
- De ce? De toate! Tu auzi cum latră câinii; au dat de vreo urmă, de vreun gândac, de vreun vierme și latră, fiindcă n-au altă treabă: mie însă mi se răcește măduva în oase, când îi aud lătrând. E grozavă viața asta, Ano, e grozavă: stai aici în pustietate și te sperii de nimic și-ți mistuiești viața cu năluciri deșerte.
- Ce ai, Ghiță!? strigă nevasta, cuprinsă de îngrijorare.
- Ce am? răspunse el cu amărăciune. Am o nenorocire: pierd ziua de astăzi pentru cea de mâne. Eu nu ți-am vorbit niciodată despre lucruri de aceste; dar trebuie să fii și tu om, Ano, și să te gândești la viață, căci nu poți să-ți vie

mereu toate de-a gata. Astăzi stau aici și nu mă supără nimic, dar îmi fac eu însumi gânduri rele despre ziua de mâne, și aceste gânduri nu-mi lasă tignă să mă bucur de ziua de astăzi. Și poate că gândurile mele sunt deșerte, poate că ziua de mâne are să fie tot bună, dar o voi pierde, temându-mă de cea de poimâne. - Și cât vom sta aici, nu mai scap de nevoia aceasta.

- Atunci să plecăm, Ghiță.

- Da, să plecăm; dar întreabă-mă, dacă mă pot hotărî să plec. Vezi tu, așa cum sunt, îmi vine greu să plec.

- Atunci să rămânem aici. Tu știi mai bine, cum are să fie bine.

- Poate că știu, Ano, dar nu pot, zise el cu amărăciune. Ar trebui să mă silească cineva, să mă împingă. Mi-e greu să-i vorbesc maichii, pentru că ea ne-a zis să nu venim aici; mi-e rușine: iară tu ești bună, Ano, și blândă, dar ești ușoară la minte și nu înțelegi nimic: sunt cu tine fără tine; în loc de a-mi alunga gândurile cele rele, mă lași să mă mistuiesc cu ele, și când nu mai știu ce să fac, tu te uiți la mine cu milă și atâta-i tot.

- Ce să fac, zise ea mâhnită, dacă așa m-a lăsat Dumnezeu!?

Ghiță se lăsă pe coate și rămase așa întins pe pământ și cu privirea pierdută în depărtare.

Într-un târziu, Ana își ridică capul și privi îndrăzneață la el.

- Fiindcă tu le fierbi toate în tine și mie nu-mi spui nimic, zise ea. Apoi tot eu sunt de vină, dacă nu știu ce te pune pe gânduri?

V

Pe când acestea se petreceau în umbra arinilor, din sus, despre deal, veneau trei călăreți în pas, țiindu-se mereu în albia râulețului, unde erau acoperiți de șirul de sălcii și de răchite.

Câinii, care îi simțiseră la depărtare de câteva împușcături, o luaseră spre dânșii, lătrându-i cu neastâmpăr din ce în ce mai mare.

- Să fie ai dracului de câni, grăi Lică, oprindu-și calul. Pe cât se vede, la cârciumă nu e nimeni și nici drumul nu umblă, dar dacă nu-i alintăm câinii, pas să se mai teamă de noi.

El se dete dar jos de pe cal, plecă înainte, și când cei doi câni se apropiară și voiră să sară pe el, se lăsă pe iarbă și începu să-i cheme cu vorbe alintătoare la sine.

Câinii se opriră zăpăciți în cale, și mai ales după ce descălecară și ceilalți doi oameni, începură să-i mai slăbească. În cele din urmă ei parcă-și deteră cu socoteală că au a face cu niște oameni pașnici, care s-au pus la odihnă aici, departe de curtea păzită de dânșii; ei se întoarseră dară încet și oprindu-se din când în când, ca să mai latre odată, spre cârciuma de la care veniseră.

Lică se ridică iar în picioare, și îi chemă din nou la sine; însă de câte ori el voia să se apropie de ei, începeau să latre.

Peste jumătate de ceas își petrecu astfel cu cei doi căței deprinși a scoate sânge din urechile porcilor; dar în cele din urmă îi netezi, cu mulțumirea omului care a dat o nouă dovadă despre dibăcia sa.

– Buni căței, dar tot eu sunt nașul lor, zise el, și iar îi netezi, și așa pas cu pas se apropia de cârciuma părăsită.

Ghiță uitase demult că au lătrat odată câinii, când Lică sosi la cârciumă și-l deșteptă cu câteva ghionturi din somn pe Lae, care dormea pe laița de sub cerdac, ca să-l trimită după stăpânul lui.

- N-ar fi mai bine să mă duc eu? grăi unul din oamenii lui Lică.

- Lasă-l să vină el la noi, grăi Lică.

Ghiță sări în picioare când află că Lică a sosit la cârciumă și se schimbă la față, dar nu se gândi mult, ci plecă cu pași hotărâți și cu vinele încordate spre cârciumă.

Ana rămase o clipă tulburată, apoi făcu iute un pas spre el.

- Ghiță! stai! zise ea. Înainte de toate îl trimit pe Lae pe vale în sus de-a lungul răchitelor..

Ea privi lung și aspru în ochii lui.

- Nu mă înțelegi tu, când eu încep a te înțelege pe tine? zise ea încet. Așa a fost vorba între noi, ca să trimitem pe Lae înainte, să ne aștepte acolo. Du-te, Lae, urmă ea; ia-o pe vale în sus, în dosul răchitelor, până la crâng, și dacă-i întâlni pe părintele, să-i spui că venim mai târziu, fiindcă a venit Lică Sămădăul cu alți doi oameni, și trebuie să mai stăm cu dânșii, să mai aștepte și ne aștepți și tu, ai înțeles? - să te duci mereu în dosul răchitelor, ca să nu vadă nimeni.

- Da, răspunse Lae, și plecă printre arini, spre albia râulețului.

Acum înțelegea și Ghiță gândul nevestei sale, îl înțelegea și parcă nu-i venea să plece, parcă-i venea să zică: Ano! greșești, când crezi că trebuie să te temi de Lică. Apoi iar îi venea să meargă la dânsa, să-i mulțumească pentru gândul ei cel bun; însă nu putea să zică, nici să facă nimic; se temea că o va turbura, și așa plecă cu inima îndoită spre cârciumă, lăsând-o pe dânsa cu copiii sub arini.

Când se află aproape de cârciumă, el privi spre Râuleț, și văzu pe Lae fugind peste drumul de țară, ca să apuce șirul de răchite. Prostul dracului mă dă de gol, își zise el îngrijat. Se vede că l-am bătut astăzi, adause apoi, privind pe Lică. L-am trimis să-mi aducă plasa cu pește, și uite, cât e de sprinten. Noroc bun să dea Dumnezeu!

– Minunați căței! răspunse Lică, netezind pe unul dintre câni și privind la Ana, care se vedea venind despre arini cu un copil în brațe și cu altul de mână. M-au simțit cale de o jumătate de ceas și-am pierdut o mulțime de vreme, ca să-i momesc.

Ghiță înțelese unde bate Lică cu vorbele sale, și ar fi avut poftă să dea odată cu piciorul în câinele care începu a se linguși pe lângă dânsul.

– I-am auzit lătrând, răspunse el, dar știam că nu pot să fie decât oameni de aceia, de care aștept în toate zilele.

– Trebuie să știi un lucru, urmă Lică. Câinii au pentru oameni un lătrat anume, și trebuie să înțelegi limba lor, pentru ca să te folosești de ei, fiindcă mai ales atunci când ar trebui să sară, ei nici nu latră decât o dată, de două ori. Altfel - locul e minunat: cale de un ceas nu se poate ivi nimeni, fără ca să-l zărești. Dar să intrăm, adause el alene, fiindcă avem o vorbă împreună.

– Și mai multe, răspunse Ghiță, intrând cu pas hotărât în urma lui.

Câtva timp ei steteră tăcuți, față în față, hotărâți.

– Iaca, grăi Lică, în cele din urmă, luând de la brâu un teanc de bucăți de piele înșirate pe o verigă de sârmă. Aceste sunt semnele turmelor mele. Eu pun semn la urechea din dreapta, jos, pentru fiecare turmă altul, așa, cum îl vezi tăiat în aceste bucățele, pe care ți le las aici. Dacă trec porci pe drum, să te uiți la semnul lor, să ții bine minte pe omul care-i mână și taci.

Ghiță privi lung la el, dar nu răspunse nimic.

– Cred că ne-am înțeles? adause Lică.

– Eu cred că nu!

– Cum așa?

– Apoi vezi, grăi Ghiță răspicat și aspru, dacă mă uit în toate părțile nu văd pe nimeni și stau singur aici în pustietate. Am doi câni minunați, cum ziceai, și

tot ați venit trei inși fără de știrea nimănui. Puteți să ne omorâți pe toți câți suntem aici, și nimeni n-are să știe că voi ne-ați omorât; puteți să luați ce vă place, și dacă suntem oameni cu minte, n-avem să ne plângem nimănui, fiindcă voi sunteți totdeauna mulți și tari, iară noi suntem totdeauna puțini și slabi. Îmi ziceai să fac așa: e oare cu putință să zic ba?

– Care va să zică, ne-am înțeles.

– Înțelegerea cu de-a sila nu se poate. Dacă voiai să te înțelegi cu mine, trebuia să vii pe drum, iară nu pe potecă. Eu pot zice că fac pe dorința ta și tot nu fac decât așa, cum îmi vine la socoteală.

– Asta-i treaba mea! zise Lică hotărât. Ori îmi vei face pe plac, ori îmi fac rând de alt om la Moara cu Noroc.

– Lică, grăi cârciumarul, nu crede că poți să mă ții de frică. Dacă ești om cu minte, caută să te pui la bună înțelegere cu mine.

– Eu nu cunosc înțelegere mai bună decât asta! În inima omului poate să fie orișice: destul numai să simtă, că vai și amar de el, dacă nu-mi face pe plac.

Ghiță se apropie un pas.

– Dacă ar fi numai atât, Lică, zise el așezat, n-aș zice nimic. Tu ceri la urma urmelor un ajutor de la mine și ți l-aș da bucuros, dacă te-aș ști cine ești și dacă n-ar trebui să mă tem că mâne ai să ceri mai mult. Apoi, tu nu ești singur, ca mine, Lică, și dacă-ți fac ție pe plac, am socoteală cu alții.

– Asta-i treaba ta! strigă Lică mânios. Adă-mi cheile!

– Ce fel de chei?

– Toate cheile: de la saltarul mesei, de la dulap, de la orice ladă, răspunse Lică rece. Cel ce vine aici, vine să-și facă bani; ți-ai făcut și tu de când ești aici: am să mă împrumut de la tine.

Ghiță rămase câtva timp încremenit și cu ochii țintiți la dânsul.

– N-am să te prad, adause Lică; am să iau cu împrumut și să plătesc cinstit, cu camătă, cu cametele cametelor, se înțelege, când îmi vine la socoteală. În scris n-am nevoie să-ți dau, fiindcă nu poate să-ți fie de niciun folos: dacă trăiesc și-mi merg treburile bine, am să plătesc cu prisos, iară dacă mor fără de vreme ori dacă-mi merge rău, tot n-ai de unde să iei.

– Să-ți dau bani numărați?

– Ce să mai pierdem vremea numărând?

– Atunci, ia cât iai, dar fii cu minte și mai lasă, ca să nu simtă nevasta și soacră-mea, grăi Ghiță, arătând saltarul, în care erau banii și cheile.

– Așa ne înțelegem! zise Lică.

Ghiță ar fi avut poftă să sară la el și să-l sfâșie în bucăți, dar nu putea, pentru că ceilalți doi erau în apropiere și ar fi trebuit să mântuie prea iute cu dânsul. Îi era parcă-i seacă sângele din vine, când vedea pe Lică la banii ce-și adunase para cu para, dar acum era legat și trebuia să se stăpânească.

– Da, ne înțelegem, zise el apropiindu-se, și dacă vei fi având vreo supărare din partea mea, să nu-mi mai văd banii cu ochii.

Lică se întoarse și se rânji la el.

– Așa-i că te-ai făcut blând ca un mieluțel!? îi zise apoi.

Ghiță se cutremură. Toate ca toate, dar bătaia de joc îl scotea din minți. El făcu, oarecum fără de voie, un pas spre Lică, îl apucă de amândouă brațele, îl ținu strâns înaintea sa și grăi cu glas înăbușit:

– Nu te mișca, dacă nu vrei să fie moarte de om!

Simțind că Ghiță e mai tare, Lică privi îngrijat spre ușă și grăi iute:

– Ce vrei cu mine?

– Nimic! Răspunse Ghiță, nimic nu vreau. Tu vezi prea bine că am nevastă și

copii și că nu-ți pot face nimic. Îmi iai banii: să-ți fie de bine! Mi-ai luat liniștea sufletului și mi-ai stricat viața: să-ți fie de bine, dar să nu crezi că te prinde să mă iai în bătaie de joc. Tu poți să mă omori, Lică, tu cu oamenii tăi: eu pot să te duc pe tine la spânzurătoare. Nu te juca dar cu mine. Gândește-te, că tu m-ai făcut să nu mai am multe de pierdut și bagă de seamă să nu mai pierd și cele ce am! Să-ți fie frică de mine!

Lică se dete un pas înapoi.

– Ți-e frică, urmă Ghiță, trecându-și cu amândouă mâinile printre peri în sus. Ți-e frică și nu ți-e rușine să-ți chemi oamenii într-ajutor.

– Se înțelege că nu, răspunse Lică zâmbind. Mi-ar fi rușine dac-aș fi venit fără dânșii la tine.

Ghiță își pierduse bunul cumpăt și tocmai pentru aceea se simțea în strâmtoare față de Lică, pe care nimic nu putea să-l scoată din sărite.

– Voiesc și eu să intre, ca să vadă că ți-e frică, zise el. Săriți, măi oameni! strigă apoi și se opri neclintit în mijlocul casei.

Unul din porcari intră iute în casă, iar celalt se ivi pe prag, unde rămase privind în ochii lui Lică.

– I-a venit poftă să se prindă la harță cu noi, grăi Lică.

– Ba să mă ferească Dumnezeu, răspunse Ghiță. Sunt om cuminte. Voiesc numai să arăt că nu mi-e frică de voi.

– Dar ni-e frică nouă de tine, zise Lică. Tu însuți ziceai să-mi fie frică; îți spun că-mi este, și nu știu, dacă te voi mai putea apuca vreodată așa la strâmtoare, cum te țin acum. Tu mă înțelegi. Mie nu mi s-a pus încă om în cale, fără ca să mi-l fi curățit din drum.

– Nici eu nu voiesc să mă pun în calea ta.

– Dar ai putea să te pui, ai putea să faci ceea ce până acu n-ai făcut, fiindcă nu mă știai cine sunt. Du-te, îi zise apoi Lică lui Răuț, care stetea în prag, leagă-l pe slugă, apoi adă pe nevasta cu copiii în casă.

Ghiță se repezi înainte, îl apucă pe Răuț de piept și-l aruncă spre mijlocul casei, apoi închise ușa și grăi înecat de spaimă:

– Nu băgați nevasta în trebile noastre; nu vă atingeți de mine, că nu e bine, Lică, tu ești un om chibzuit; nu-ți băga capul în primejdie, nu te face de rușine; fii tâlhar, Lică, dar nu pungaș prost, care se dă de gol: întreabă-mă, unde e sluga mea, și apoi vorbește cu mine.

Lică privi zăpăcit la tovarășii săi.

– Voi l-ați văzut fugind pe vale în sus; să știți că nu se întoarce decât după ce veți fi plecat voi de aici. L-am trimis la popa din Fundureni ca să-i spună că stau de vorbă cu voi.

– Așa-i, zise Răuț ca speriat din somn. Nu l-am mai văzut de atunci.

Lică simți că și-a pierdut pământul de sub picioare.

– Pentru asta am să te țin minte cât voi trăi, zise el, privind aspru în fața lui Ghiță.

– Nu umbla cu vrăjmășie, răspunse Ghiță, apropiindu-se de dânsul, ci te gândește că dacă nu m-ai prins astăzi, n-ai să mă prinzi cât vei trăi pe fața pământului. Lică, tu trebuie să înțelegi, că oamenii ca mine sunt slugi primejdioase, dar prieteni neprețuiți.

– Am zis eu că vreau să mi te fac slugă!? întrebă Lică, schimbându-și deodată fața.

– Dacă n-ai zis și nu vrei să zici, atunci haide să vorbim ca prieteni, îi zise Ghiță dezghețat! să aduc vin și să ne cinstim ca niște oameni de bună înțelegere. Am eu atâta minte, ca să înțeleg că nu pot sta la Moara cu Noroc fără de a mă

fi pus în înțelegere cu tine. Nu vreau să mă ții numai de frică, ci umblu să intru la învoială cu tine. Sunt gata să-ți fac pe plac: dar atunci să fii și tu om cu minte și să înțelegi că dacă e să vă fiu de folos, lumea trebuie să mă creadă om cinstit și stricat cu voi.

– Așa e! grăi Lică, lumea - da: însă noi - cum trebuie să te credem?

– Cum mă veți fi știind; să vedem, răspunse cârciumarul, întinzându-i mâna.

Lică primi mâna.

– Banii mi-i lași, urmă Ghiță cam cu jumătate de gură.

– Adecă îi iau cu mine, răspunse Lică: ce-i în mână, nu-i minciună.

– Dar să știi că nu mă ții legat cu ei, grăi Ghiță și plecă să aducă vin rece din pivniță.

– Asta a fost prostia mea, grăi Lică, după ce se văzu singur cu tovarășii săi. Tot era mai bine să ascult de tine și să țin sluga la cârciumă.

– Lasă: poate că e mai bine așa! răspunse Răuț.

– Să vedem! grăi celălalt. Eu mă tem că ne ține cu minciuna.

– Asta e treaba mea! zise Lică, ridicându-și capul. (...)

Ghiță luase hotărârea să nu aștepte decât plecarea lui Lică, apoi să-și pună caii la căruță și să se ducă la Ineu, ca să-l caute pe Pintea. Însă el dormise bine peste noapte și mai ales acum după ce-l văzu pe Lică, își schimbă gândul. La urma urmelor nici nu prea știa, ce-ar fi având să vorbească cu Pintea. Gândurile, pe care le avuse în seara trecută, se strecuraseră toate, încât parcă le visase numai, și de când știa că și Lică are o slăbiciune, el îi părea un om mai bun decât îl crezuse, și îi era greu de bănuielile pe care și le făcuse în nedumerirea sa asupra lui.

Iară Ana, întâia oară în viața ei simți tragere de inimă pentru Lică și-i zise, la plecare, din toată inima - noroc bun, căci soarta soțului său era acum legată de a lui.

După plecarea lui Lică, ea îl trase pe Ghiță la o parte și-i grăi:

– Am o vorbă cu tine: nu acum, dar când îți prinzi vreme.

– Bine, răspunse el pus pe gânduri. Spune-mi acum.

– Nu acum, Ghiță, îi zise ea, ci când vom putea vorbi în tignă. Caută-ți de rând cu oamenii; precum vezi, voiesc să plece.

Făcându-și socoteala cu drumeții, Ghiță se întreba mereu, ce va fi având nevasta să-i spună, și grăbea mai mult ca de obicei; dar pe când drumeții erau gata de plecare, iată că sosi și Pintea însoțit de alți doi geandarmi la cârciumă.

El venea mai iute și era mai tăcut decât de obicei.

– Ce fel de oameni - așa mai însemnați - au trecut ieri pe aici? întrebă el după ce intră cu tovarășii săi în odaia de lângă cârciumă și trase ușa după sine.

– Nu-i mai țiu minte, răspunse cârciumarul rece.

– Ei, trebuie să aflu! grăi Pintea scurt și hotărât.

Ghiță privi lung la el, apoi la ceilalți doi și grăi dezghețat:

– Dacă voi ați sta mereu aici, atunci aș putea vorbi cum îmi place; dar voi veniți numai din când în când și așa trebuie să fiți oameni cu minte și să nu cereți să-mi bag capul în primejdie ori să vă spun minciuni. Eu nu știu de ce mă întrebați, dar pot să vă spun că la asemenea întrebări n-am să răspund niciodată. Dacă nu vă este destul atât, luați-mă strâns legat și duceți-mă cu voi.

– La nevoie așa o să facem! răspunse Pintea, deși ai și tu toată dreptatea.

De aci înainte ei vorbiră despre altele, în vreme ce Pintea le făcu tovarășilor săi semn să iasă.

Rămâind singur cu Ghiță, el privi câtva timp jos, țintă înaintea sa, apoi grăi:

– Lui Lică îi spui tot și mie nu-mi spui nimic.

– Nu i-am spus lui Lică până acum nimic. Va fi știind, răspunse Ghiță, dar de la mine nu.

Pintea privi lung și aspru în fața cârciumarului, ca și când ar voi să afle adevărul din ochii lui.

– Atunci, zise el într-un târziu, poate că ai vreo slugă.

Ghiță dete din umeri.

– Nu-mi vine să cred; dar va să fiu cu ochii în patru.

Deodată el tresări ca deșteptat printr-un gând, care-i luminează tot capul.

– Cunoști tu pe Lică? întrebă el iute.

– Îl cunosc.

– Bine?

– Bine! n-am fost prinși împreună?! nu împreună am stat închiși?!

– Tu ai fost închis? întreabă Ghiță turburat.

– Da! furaserăm niște cai, Lică și eu, și ne-au dat de urmă, au împușcat pe Lică la picior, căci altfel nu ne dedeam prinși.

– Va să zică tu ai fost prins odată? grăi Ghiță încă o dată.

– Ce dracu! strigă Pintea râzând, aș fi oare ceea ce sunt, dacă n-ar fi dovedit că știu toate potecile și toate apucăturile tovarășilor mei de mai-nainte? Dar ce vrei să-ți spun despre Lică?

Ghiță-și pierduse rostul și începu a se teme de omul la care ținuse atât de mult mai-nainte.

– Voiam să te întreb, zise el cam cu jumătate de gură, dacă Lică are slăbiciune pentru muieri.

– Pentru muieri? răspunse Pintea. Pentru nimic. Nu-i vorbă, îl apucă din când în când, dar slăbiciune nu are. El are o slăbiciune, una singură; să facă, să se laude, să ție lumea de frică și cu toate aceste să râdă și de dracul, și de mumă-sa. Să râdă de noi, Ghiță, de noi, urmă el mai aprins; dar, Ghiță, sunt de treizeci și opt de ani: mă spânzur, dacă împlinesc patruzeci, fără ca să-i arăt că mai sunt și alții mai și mai decât dânsul. Mi-a făcut una, pe care n-am să i-o uit toată viața.

– Atunci înțeleg! grăi cârciumarul, încălzindu-se din nou. Ieri îmi zicea să-i aduc o slujnică la cârciumă, ca să-i pun adecă om de pândă în casa mea!

Și acum Ghiță alegea în el vorbele, cu care să-i facă lui Pintea împărtășire despre cele petrecute între el și Lică, și stetea la luptă cu sine, dacă nu ar fi poate mai bine să tacă.

– Pentru că trebue să știi, urmă el cam cu jumătate de gură: Lică a umblat mult după mine...

– Stai! strigă Pintea, tăindu-i vorba. Adă-i una. Lasă-mă să ți-o aleg eu, și grija mea de dânsa.

– Bine! grăi Ghiță; dacă socotești tu...

– Dar acu nu mai pierdem vremea: cine-a fost ieri pe aici?

– Pinteo, nu mă întreba, că nu pot să-ți răspund.

– Stai să ne înțelegem, grăi Pintea mâhnit. Dintre două una: ori vorbești cu mine pe față, ori mă lași dracului. Înțeleg să nu le spui altora, dar mie?

– Ție ți-aș spune, răspunse Ghiță, dar dacă îți spun ție, spun la toată lumea (...)

Plecând, Ghiță mâna caii, Pintea ședea lângă el, iară Lae se făcuse ghem în fundul căruței, lângă Uța, care-și adusese în pripă și o legătură cu rufe, pe care și-o pusese pe un snop de coceni, ca să șeadă bine.

Pintea era tăcut ca de obicei, iară Ghiță ședea ca pe spini lângă dânsul.

– Să nu te miri!? îi zise Pintea într-un târziu. Eu am poruncă să-ți caut casa,

pentru ca să văd dacă nu voi găsi ceva ascuns în casa ta. Știu că n-am să găsesc nimic, dar trebuie să mă supun la poruncă.

Obosit cum era, Ghiță nu putu să-și dea numaidecât seama despre înțelesul acestor cuvinte.

– Adecă și asta!? zise el cam nepăsător. N-au fost destule cele de până acum. Bine, Pinteo! adăugă apoi peste puțin mai viu, spune-mi tu pe sufletul tău: mă crezi tu ori nu mă crezi pe mine vinovat?

– Nu mă întreba, că nu pot să-ți răspund! grăi căprarul, apăsând asupra vorbelor.

Ghiță tresări, și ochii i se umplură de văpaie.

– Înțeleg, zise el. Aceste sunt cuvinte, pe care ți le-am zis eu ție astă-dimineață. Vrei să mi le mai aduci aminte. Dar să știi un lucru: nu se poate să-i faci unui om o mai mare nedreptate decât să-l mustri pentru o greșeală, pentru care-și face el însuși destule mustrări. Dacă n-ai destulă vreme să mă cunoști, rușine să-ți fie de slăbiciunea ochilor tăi.

– Noi bănuim pe toată lumea, grăi căprarul; asta ni-e meseria.

– Să-ți fie de bine! răspunse Ghiță, privindu-l cam peste umăr. Crede-mă, că prea puțin îmi pasă, dacă mă crezi așa ori altfel: eu, tot eu rămân.

Pintea nu era omul care să răspundă la asemenea vorbe; ei își urmară dar calea în tăcere, înșirând fiecare gândurile sale. Pintea spuse adevărul, când zisese că bănuiește pe toată lumea. Oricum se sucea și învârtea, el nu putea părăsi gândul că Lică a fost acela care a călcat pe arendașul, și-l cuprindea un fel de nebunie, când se gândea că și astădată îi va scăpa. Îl vedea parcă râzând pe sub mustață și lăudându-se între pahare... Iară Ghiță, fie dinadins, fie din nepricepere, ceea ce pentru Pintea era tot una, se făcuse apărător al lui Lică, se pusese alături cu el, îi dăduse mână de ajutor.

Dar și Ghiță vorbise din inimă, când spusese că prea puțin îi pasă. Acum, când chiar nici Pintea nu se sfia a-i spune că-l bănuiește, el se simțea mai bun decât cum îl credeau alții, prea bun pentru oamenii în mijlocul cărora se afla, și dacă mai-nainte îl apăsa gândul că nu mai poate umbla prin lume decât sub scutul cinstei altora și că în curând va trebui, poate, să cadă la închisoare, acum iar își ridica fruntea, deoarece simțea că toți aceia, care îl osândeau, aflându-se la strâmtorarea în care se aflase el, s-ar fi dovedit mai slabi, mai nesocotiți ori mai răi decât dânsul. "Da, își zise el, am primit porci de furat de la Lică; dară voi, fiind puși în locul meu, ați fi mers mai departe decât mine, ori v-ați fi aruncat cu nesocotință în primejdie." Era o amarnică dezamăgire în aceste cuvinte. În clipa când le zicea, el se simțea mai sărac decât până atunci. Pierduse toate bucuriile, toată părerea de bine, pe care omul o simte, când vede pe acela pentru care simte tragere de inimă, când îi vorbește, când poate să-i facă vreo mulțumire, când primește o vorbă bună de la dânsul, când se gândește la el, pierduse mângâierea ce se revarsă peste sufletul omenesc la vederea podoabelor lumii, căci nimic nu dă lumii o mai strălucită podoabă decât omul, despre care putem să ne facem gânduri bune! Despre Pintea, un fost tovarăș al lui Lică, om ieșit din fundul temnițelor, ca să-și urmărească prietenii de mai-nainte, om care bănuiește pe toată lumea, fiindcă asta îi este meseria; pentru acest om el se depărtase de Ana, soția sa; în acest om pusese el mai multă încredere decât în aceea cu care era legat pe toată viața. Dar Ghiță nu se mustra pentru aceste, ci se bucura numai de un nou gând, care încetul cu încetul se strecura printre celelalte și-i umplu în cele din urmă sufletul de mângâiere. La urma urmelor, toate le făcuse din dragoste către dânsa, din dorința de a o vedea veselă și mulțumită, de a o feri de orice supărare, de orice necaz, de orice gând rău. Ce-i păsa lui acum de Pintea, de judecăți, de trebile arendașului, ce-i păsa de gândurile ce-și va fi făcând

pentru ca să văd dacă nu voi găsi ceva ascuns în casa ta. Știu că n-am să găsesc nimic, dar trebuie să mă supun la poruncă.

Obosit cum era, Ghiță nu putu să-și dea numaidecât seama despre înțelesul acestor cuvinte.

– Adecă și asta!? zise el cam nepăsător. N-au fost destule cele de până acum. Bine, Pinteo! adăugă apoi peste puțin mai viu, spune-mi tu pe sufletul tău: mă crezi tu ori nu mă crezi pe mine vinovat?

– Nu mă întreba, că nu pot să-ți răspund! grăi căprarul, apăsând asupra vorbelor.

Ghiță tresări, și ochii i se umplură de văpaie.

– Înțeleg, zise el. Aceste sunt cuvinte, pe care ți le-am zis eu ție astă-dimineață. Vrei să mi le mai aduci aminte. Dar să știi un lucru: nu se poate să-i faci unui om o mai mare nedreptate decât să-l mustri pentru o greșeală, pentru care-și face el însuși destule mustrări. Dacă n-ai destulă vreme să mă cunoști, rușine să-ți fie de slăbiciunea ochilor tăi.

– Noi bănuim pe toată lumea, grăi căprarul; asta ni-e meseria.

– Să-ți fie de bine! răspunse Ghiță, privindu-l cam peste umăr. Crede-mă, că prea puțin îmi pasă, dacă mă crezi așa ori altfel: eu, tot eu rămân.

Pintea nu era omul care să răspundă la asemenea vorbe; ei își urmară dar calea în tăcere, înșirând fiecare gândurile sale. Pintea spuse adevărul, când zisese că bănuiește pe toată lumea. Oricum se sucea și învârtea, el nu putea părăsi gândul că Lică a fost acela care a călcat pe arendașul, și-l cuprindea un fel de nebunie, când se gândea că și astădată îi va scăpa. Îl vedea parcă râzând pe sub mustață și lăudându-se între pahare... Iară Ghiță, fie dinadins, fie din nepricepere, ceea ce pentru Pintea era tot una, se făcuse apărător al lui Lică, se pusese alături cu el, îi dăduse mână de ajutor.

Dar și Ghiță vorbise din inimă, când spusese că prea puțin îi pasă. Acum, când chiar nici Pintea nu se sfia a-i spune că-l bănuiește, el se simțea mai bun decât cum îl credeau alții, prea bun pentru oamenii în mijlocul cărora se afla, și dacă mai-nainte îl apăsa gândul că nu mai poate umbla prin lume decât sub scutul cinstei altora și că în curând va trebui, poate, să cadă la închisoare, acum iar își ridica fruntea, deoarece simțea că toți aceia, care îl osândeau, aflându-se la strâmtorarea în care se aflase el, s-ar fi dovedit mai slabi, mai nesocotiți ori mai răi decât dânsul. "Da, își zise el, am primit porci de furat de la Lică; dară voi, fiind puși în locul meu, ați fi mers mai departe decât mine, ori v-ați fi aruncat cu nesocotință în primejdie." Era o amarnică dezamăgire în aceste cuvinte. În clipa când le zicea, el se simțea mai sărac decât până atunci. Pierduse toate bucuriile, toată părerea de bine, pe care omul o simte, când vede pe acela pentru care simte tragere de inimă, când îi vorbește, când poate să-i facă vreo mulțumire, când primește o vorbă bună de la dânsul, când se gândește la el, pierduse mângâierea ce se revarsă peste sufletul omenesc la vederea podoabelor lumii, căci nimic nu dă lumii o mai strălucită podoabă decât omul, despre care putem să ne facem gânduri bune! Despre Pintea, un fost tovarăș al lui Lică, om ieșit din fundul temnițelor, ca să-și urmărească prietenii de mai-nainte, om care bănuiește pe toată lumea, fiindcă asta îi este meseria; pentru acest om el se depărtase de Ana, soția sa; în acest om pusese el mai multă încredere decât în aceea cu care era legat pe toată viața. Dar Ghiță nu se mustra pentru aceste, ci se bucura numai de un nou gând, care încetul cu încetul se strecura printre celelalte și-i umplu în cele din urmă sufletul de mângâiere. La urma urmelor, toate le făcuse din dragoste către dânsa, din dorința de a o vedea veselă și mulțumită, de a o feri de orice supărare, de orice necaz, de orice gând rău. Ce-i păsa lui acum de Pintea, de judecăți, de trebile arendașului, ce-i păsa de gândurile ce-și va fi făcând

lumea... - Căci mare drept avea bătrâna, când vorbea de liniștea colibei; aici și numai aici e limanul de scăpare, când, la nevoie, ca totdeauna, lumea te părăsește. Ghiță începu să mâne mai iute, căci drumul îi părea prea lung. Simțea că ea îl așteaptă cu neliniște, îi vedea neastâmpărul și părea o veșnicie la mijloc, până ce va putea să o vadă și să-i grăiască un cuvânt, numai un cuvânt, numai câteva vorbe: Ano! nu te nedumiri, nu te întreba la ce mă gândesc, când mă vezi tăcut, căci toate le fac numai din dragoste către tine, care ai luminat zilele vieții mele: nu-ți face gânduri rele că nu vreau să împarți necazurile vieții cu mine, ci să le port eu însumi. Ano! te gândește că-mi trece ca un junghi prin inimă, când te văd tristă ori mâhnită, și ori de ce te-ai întrista ori mâhni, eu nu pot să cred alta decât că eu sunt de vină. Ano! sunt om bănuit, om lăsat pe chezășie, am poate să cad la închisoare, dar tu nu te mâhni când vei vedea că gendarmii se pun să ne caute în casă, ci-ți pune toată credința în mine, căci toate vor trece în câteva zile și câtă vreme dragostea către tine îmi va lumina calea, ferită vei fi de orișice supărare. Uite, în trei zile plecăm de aici și trăim mai departe cum am trăit odinioară. Acum, când simt că pentru tine e mai bine așa, nu mai stau la îndoială, ci plec cu părere de bine.

– Ce-i asta!? strigă deodată Pintea, ridicându-se iute în picioare.

Ghiță tresări ca deșteptat din somn și privi în toate părțile, ca să vadă ce-l speriase pe Pintea.

Era aproape de Moara cu Noroc: nu-i mai despărțea decât un deal. Ploaia încetase; norii se răriseră și razele soarelui furișat din dosul norilor atingeau de asfințit culmile dezvelite ale Bihorului, care de aici nu se vedeau decât ca de câteva palme în dosul dealului acoperit cu pădurea deasă ce se întindea la stânga drumului. - Pe drum stetea o trăsură boierească fără de cai.

– Mână! grăi Pintea. Aici nu e bine.

Ghiță se ridică și el în picioare, apoi dete frâu cailor: gândurile bune îi pierire, ca și când le-ai fi luat cu mâna, și mintea i se opri pe câtva timp în loc.

Sosind la trăsură, ei nu găsiră decât trupul unui copil mort de o lovitură, pe care o primise, precum se vede, cu patul puștii în ceafă: el era aruncat la câțiva pași pe iarbă, cu hainele lipite pe trup, cu ochii ieșiți pe jumătate din cap și cu fața plină de sânge închegat.

În cealaltă parte a trăsurii mai era o mare baltă de sânge închegat, și capra de asemenea era ici pe colo încruntată[1], deși ploaia spălase sângele de pe ea. Urmele pe drum erau spălăcite, iară pe iarbă nici nu se vedeau deloc, fiindcă le spălase ploaia; numai la vale se cunoșteau urme de copite, dar și aceste se pierdeau la depărtare de vreo sută de pași.

Pintea își dete seama de toate aceste, făcu un ocol împregiur, apoi se întoarse iar la Ghiță, care stetea dimpreună cu Lae încremenit în drum, în vreme ce Uța rămăsese cuprinsă de fiori în căruță.

– Ce-a fost aici!? zise el turburat. Îți vine să juri că slugile și-au omorât stăpânul, și tot nu-mi vine să cred. Ei! nu înțeleg, urmă peste puțin. Au plecat la vale, pe cât se vede de pe urme, apoi au legat cârpe cu câlți la copitele cailor și s-au întors în pădure.

Ghiță dete din umeri.

– Nu cumva ești gata să juri că nici asta n-a făcut-o Lică! grăi acum Pintea, în vreme ce vinele i se umflară și ochii parcă erau să-i iasă din cap.

1 **Încruntat** – Însângerat.

– Bine! Ți-ai ieșit din fire!? zise Ghiță privind buiguit la el.

– Nu! răspunse căprarul, dar minune că nu-mi ies. Pentru că aici e ceva la mijloc, urmă el aprins. Să nu pierdem vremea; Uța rămâne aici, iară noi plecăm toți trei, ca să căutăm urma prin pădure. La locul mai șes, căci hoțul cu minte nu umblă pe coaste, unde lunecă calul și lasă urme, pe la bălți, unde rămâne urma lângă buturugi, unde se adună putregaiul și pământul se prăfuiește sub copita calului... Haideți!

Ghiță stete câtva timp nehotărât.

– Eu nu mă duc, zise el apoi. Am plecat dimineață, așa zicând fără de veste de acasă, și cine știe ce s-a întâmplat de atunci pe la cârciumă. Mă duc să văd, cine au fost aici cu trăsura asta.

– Fără de mine nu poți să te duci! îi zise Pintea aspru.

– Vorbă și asta! grăi cârciumarul cam nepăsător. Aș vrea eu să văd, cine mă oprește să mă duc la nevastă și la copii, ca om lăsat pe chezășie, adăugă el peste puțin.

– Eu te opresc! Am poruncă să-ți caut casa și nu te las să intri în ea, decât deodată cu mine. Trebuie să înțelegi de ce. (...)

Lăsând-o singură pe Ana la Moara cu Noroc, Lică se duce la Fundureni și pătrunde în biserică.

Erau niște țoale pe cuier la dreapta, era acoperitoarea de pe altar și erau perdelele mari de la ușa din mijloc a altarului.

El trase, înainte de toate, acoperitoarea de pe altar și se duse de o aruncă asupra calului plin de spume.

Acum se simțea mai tignit și, întorcându-se iar spre altar, ca să rupă perdeaua de la ușă, el începu să simtă mirosul tămâiei și al făcliilor de ceară ce arseseră peste zi și parcă-i venea greu de ceea ce voia să facă. Gândurile, care îl părăsiseră din clipa intrării sale în biserică, iar se iviră unul câte unul în mintea lui. Vedea pe Ana, pe Ghiță, pe Pintea, pe oamenii din sat, vedea - oarecum așa, cum vezi mai-nainte de a adormi, una peste alta, o lume întreagă, și de câte ori calul își bătea copitele în pardoseala de piatră, îl trecea un tremur de îngrijare, căci multe făcuse în viața sa, dar cele sfinte încă nu le atinsese.

El apucă perdeaua de un colț și o smânci cu opintire îndărătnică, ca s-o tragă la sine.

Perdeaua era însă groasă și căptușită cu mătase și nu îngădui.

El o smânci cu îndoită putere.

Perdeaua începu a se destrăma cu un foșnet ascuțit și pătrunzător, și acest sunet era așa de tare, de aspru, de sfâșietor, încât îl răzbea ca un junghi prin creieri până în măduva oaselor și-l făcu să scape din mână perdeaua pe jumătate ruptă și să rămâie cuprins de fiori și împietrit la ușa altarului.

Înspăimântat, el singur nu știa de ce, făcu un pas înapoi și privi, trăgându-și capul între umeri, împregiurul său.

Nu era nimeni aici, nici o suflare omenească, nici un ochi să-l vadă, nici un glas care să-l dea pe față, nici o minte care să treacă peste a lui, nimeni și nimic decât tăcerea, mirosul de tămâie și de făclii, sfinții de pe pereți și bătaia din când în când a copitei or de cal în piatra de pardoseală. Era însă un gând, care aci trebuia să-i vină o icărui om: că este o putere tainică ce lucrează prin oameni și le luminează mințile, că toate vin de la această putere, pe care nimic nu o covârșește, pentru că ea pune șirul întâmplărilor prin care trece omul. Dumnezeu era acela care-l scăpase de atâtea primejdii, Dumnezeu îi lumina mintea și întuneca pe a celorlalți; cu Dumnezeu n-ar fi voit să se strice.

Dar nu! el voia să aibă perdeaua; voia să o taie cu cuțitul, ca să nu îi mai

foșnească în urechi. Însă cuțitul rămăsese în șerpar.

– Șerparul meu! țipă el tare și sfâșietor, încât calul sări sperios la o parte. Șerparul meu! strigă iar și începu să se pipăie mereu la trup, ca și când i-ar fi arzând cămașa pe el, și să dea pas cu pas înapoi, până ce ieși din altar spre mijlocul bisericii.

Îi era frică, încât îi venea să se arunce pe cal și să meargă și să fugă mereu până ce nu va scăpa de el; însă Dumnezeu e pretutindenea, fiindcă pretutindenea, în tot locul și în toate timpurile, soarta omului atârnă de întâmplări ale căror tainică legătură, el cu mintea lui mărginită nu poate să o cuprindă. Afară tuna, și el se cutremura la fiecare trăsnet; afară fulgera, și fiecare fulger îi trecea ca un fior prin inimă; icoanele sfinților îl priveau și el stetea împietrit sub ele, căci oriunde s-ar fi dus, el tot acolo rămânea; el își puse mâinile în cap, își rupse în urmă băierile cămășii; îi venea să-și scoată inima din piept, îi venea să se repeadă cu capul în zid, ca să rămâie sfărâmat la treptele altarului.

Dar el nu putea să moară: de nimic nu-i era mai frică decât de moarte; ar fi voit să trăiască mult și lung, cât ține lumea, ca să scape de viața celaltă, și o hotărâre aspră îi cuprinse mintea.

– Unul câte unul, strigă el, ridicându-și mâna dreptă în sus, unul după altul, om cu om, toți trebuie să moară, toți, care mă pot vinde, viață cu viață trebuie să se stingă, căci dacă nu-i omor eu pe ei, mă duc ei pe mine la moarte.

Grăind aceste, el se repezi pe cal, ieși călare pe ușa cea spartă, se întoarse spre pădure, dete un ocol, intră din altă parte în sat, trecu de-a lungul uliții până la casa preotului și bătu la portiță.

Era cam pe la nouă ceasuri, și popa ședea încă la masă, când auzi o bătaie în portiță și ieși.

– Să mă ierți, părinte, îi zise el, dar viu cu grabă. Astăzi, chiar în ziua de Paști, mi-au pierit o parte dintr-o turmă.

– Mulți oameni răi sunt pe fața pământului, răspunse preotul, cuprins de mâhnire sufletească.

– Și te rog, urmă Lică, fără să mai țină seama de vorbele preotului; n-ai văzut cumva pe Răuț, trecând pe aici?

– Nu!

– Atunci mănânc ceva, apoi mai dau o raită prin pădure și încă mâne în zori sunt la Ineu, unde cred că va fi plecat și el. Iară dacă s-ar întâmpla să mă înșel și să mai vină pe aici, să-i spui ca să mă caute la Ineu. Noroc bun! și să mă ierți, părinte.

Grăind aceste, el plecă, dete o raită spre pădure, apoi ieși în drum și slobozi calul la vale, spre Moara cu Noroc. (...)

XVI

(...) În vremea aceasta, Răuț se depărtase spre Ineu, Păun o luase spre Șicula, iară Pintea, văzând focul la Moara cu Noroc, îi lăsă pe săteni să creadă că a trăznit din cer și, aducându-și aminte de vorbele lui Ghiță, se întoarse drept spre zarea de lumină ca să sosească, dacă mai era cu putință la vreme.

Când ajunse la murgul lui Lică, calul îi sări speriat în lături.

– Un cal?! Murgul lui Lică! strigă el, sărind din scări. Sfinte Doamne, încotro s-a dus? Îmi scapă, iar îmi scapă! La deal n-a putut să meargă, fiindcă l-aș fi văzut.

El aștepta un fulger, ca să poată privi împregiur.

Fulgerul nu-i fu trimis din cer, dar Lică se văzu trecând prin raza focului, pe

care îl pusese la Moara cu Noroc, pentru ca să arunce vina păcatului său asupra lui Dumnezeu, făcând lumea să creadă că a trăsnit.

– Stăi! strigă Pintea tare, încât răsună toată valea. Uf! Săracul de mine! își zise apoi! l-am scăpat! Acu fuge.

Așa-i! dar astădată Lică nu mai putea să fugă, și dacă fugea, tot prins era, prins de mâna lui Pintea, prins cu toate dovezile.

El se îndreptă, încât părea îndoit așa de'nalt ca mai-nainte, privi împregiurul său, își ținti ochii la un stejar uscat ce stetea la depărtare de vreo cincizeci de pași, scrâșni din dinți, apoi își încordă toate puterile și se repezi înainte.

Pintea îl găsi cu capul sfărâmat la tulpina stejarului și rămase neclintit și cuprins de fior în loc.

– A scăpat! zise el într'un târziu. Dar asta nu are s-o afle nimeni în lume.

Grăind aceste, el îl apucă pe mort de un picior și îl târî după sine până la râuleț, apoi împinse trupul cu piciorul în valuri.

(Ghiță o ucide pe Ana, iar Răuț îl împușcă pe Ghiță la porunca lui Lică, revenit între timp la Moara cu Noroc. Lică părăsește cârciuma punându-și oamenii s-o incendieze în urma lui.)

XVII

Luni pe la prânz, focul era stins cu desăvârșire și zidurile afumate steteau părăsite, privind cu tristeță la ziua senină și înveselitoare.

Din toate celelalte nu se alesese decât praful și cenușa: grinzi, acoperământ, dușumele, butoaie din pivniță, toate erau cenușă, și numai pe ici pe colo se mai vedea câte un cărbune stins, iar în fundul gropii care fusese odinioară pivniță, nu se mai vedeau decât oasele albe, ieșind pe ici pe colo din cenușa groasă.

Bătrâna ședea cu copiii pe o piatră de lângă cele cinci cruci și plângea cu lacrămi alinătoare.

– Se vede c-au lăsat ferestrile deschise! zise ea într-un târziu. Simțeam eu, că nu are să iasă bine: dar așa le-a fost data.

Apoi ea luă copiii și plecă mai departe.

MARA

I

SĂRĂCUȚII MAMEI

A rămas Mara, săraca, văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei, dar era tânără și voinică și harnică și Dumnezeu a mai lăsat să aibă și noroc.

Nu-i vorba, Bârzovanu, răposatul, era, când a fost, mai mult cârpaci decât cizmar și ședea mai bucuros la birt decât acasă; tot li-au mai rămas însă copiilor vreo două sute de pruni pe lunca Murășului, viuța din dealul despre Păuliș și casa, pe care muma lor o căpătase de zestre. Apoi, mare lucru pentru o precupeață, Radna e Radna, Lipova e numai aici peste Mureș, iar la Arad te duci în două ceasuri.

Marți dimineața Mara-și scoate șatra și coșurile pline în piața de pe țărmurele drept al Murășului, unde se adună la târg de săptămână murășenii până de pe la Sovârșin și Soboteliu și podgorenii până de pe la Cuvin. Joi dimineața ea trece Murășul și întinde șatra pe țărmurele stâng, unde se adună bănățenii până de pe

la Făget, Căpălnaș și Sân-Miclăuș. Vineri noaptea, după cântatul cocoșilor,ea pleacă la Arad, ca ziua s-o prindă cu șatra întinsă în piața cea mare, unde lumea se adună din șapte ținuturi.

Dar lucrul cel mare e că Mara nu-ți iese niciodată cu gol în cale; vinde ce poate și cumpără ce găsește; duce de la Radna ceea ce nu găsești la Lipova ori la Arad și aduce de la Arad ceea ce nu găsești la Radna ori la Lipova. Lucrul de căpetenie e pentru dânsa ca să nu mai aducă ce a dus și vinde mai bucuros cu câștig puțin decât ca să-i "clocească" marfa.

Numai în zilele de Sântă Mărie se întoarce Mara cu coșurile deșerte la casa ei.

Sus, pe coasta unui deal de la dreapta Murășului, e mănăstirea minoriților, vestita Maria Radna. Din turnurile bisericii mari și frumoase se văd pe Mureș la deal ruinele acoperite cu mușchi ale cetății de la Șoimoș; în fața bisericii se întinde Radna cea frumoasă și peste Mureș e Lipova cu turnul sclipicios și plin de zorzoane al bisericii românești, iar pe Mureș la vale se întinde șesul cel nesfârșit al Țării Ungurești. Mara însă le trece toate cu vederea: pentru dânsa nu e decât un loc larg în fața mănăstirii, unde se adună lumea cea multă, grozav de multă lume.

Căci e acolo în biserica aceea o icoană făcătoare de minuni, o Maică Precistă care lăcrămează și de a căreia vedere cei bolnavi se fac sănătoși, cei săraci se sâmt bogați și cei nenorociți se socotesc fericiți.

Mara, deși creștină adevărată, se duce și ea câteodată la biserica aceasta, dar se închină creștinește, cu cruci și cu mătănii, cum se cuvine în fața lui Dumnezeu. Că icoana face minuni, asta n-o crede; știe prea bine că o Maică Precistă nemțească nu e o adevărată Maică Precistă. E însă altceva la mijloc. Călugării, care umblă rași ca-n palmă și se strâmbă grozav de urât, au o știință tainică și știu să facă fel de fel de farmece pentru ca boala să-și vie la leac, săracul să-și găsească sprijoana și nenorocitul să se fericească. Bine face dar lumea care vine la Maria Radna să se închine, și Marei îi râde inima când pe la Sânte Mării timpul e frumos, ca lumea să poată veni cale de o săptămână de zile, cete-cete, cu praporele în vânt, cu crucile împodobite cu flori și cântând psalmi și litanii. Acum, când vin sutele și se adună miile pe locul cel larg din fața mânăstirii, acum e secerișul Marei, care dimineața iese cu coșurile pline și seara se întoarce cu ele goale. De aceea se închină Mara și în fața icoanei, apoi își ia copilașii, pe care totdeauna îi poartă cu dânsa, îi dă puțin înainte și le zice :"Închinați-vă și voi, sărăcuții mamei!"

Sunt săraci, sărăcuții, că n-au tată; e săracă și ea, c-a rămas văduvă cu doi copii; cui, Doamne, ar putea să-i lase când se duce la târg? cum ar putea dânsa să stea de dimineață până seara fără ca să-i vadă? Cum, când e atât de bine ca să-i vezi?!

Umblă Mara prin lume, aleargă sprintenă, se târguiește și se ceartă cu oamenii, se mai ia și de cap câteodată, plânge și se plânge c-a rămas văduvă, și apoi se uită împregiur să-și vadă copiii și iar râde.

"Tot n-are nimeni copii ca mine!" își zice ea, și nimeni nu poate să o știe aceasta mai bine decât dânsa, care ziua toată vede mereu copii și oameni și nu poate să vadă ființă omenească fără ca s-o pună alături de copiii ei. Mult sunt sănătoși și rumeni, voinici și plini de viață, deștepți și frumoși, răi sunt, mare minune, și e lucru știut că oameni de dai Doamne numai din copii răi se fac.

Mai sunt și zdrențăroși și desculți și nepieptănați și nespălați și obraznici, sărăcuții mamei; dar tot cam așa e și mama lor ea însăși; cum altfel ar putea să fie o văduvă săracă? cum ar putea să fie copiii săraci, care își petrec viața la târg, printre picioarele oamenilor?

Muiere mare, spătoasă, greoaie și cu obrajii bătuți de soare, de ploi și de vânt, Mara stă toată ziua sub șatră, în dosul mesei pline de poame și de turtă dulce. La stânga, e coșul cu pește, iar la dreapta clocotește apa fierbinte pentru "vornoviști"[1], pentru care rade din când în când hreanul de pe masă. Copiii aleargă și își caută treabă, vin când sunt flămânzi și iar se duc după ce s-au săturat, mai se joacă voioși, mai se bat fie între dânșii, fie cu alții, și ziua trece pe nesimțite.

Serile, Mara, de cele mai multe ori, mănâncă ea singură, deoarece copiii, obosiți, adorm, în vreme ce ea gătește mâncarea. Mănâncă însă mama și pentru ea, și pentru copii. Păcat ar fi să rămâie ceva pentru mâine.

Apoi, după ce a mai băut și o ulcică de apă bună, ea scoate săculețul, ca să facă socoteala. Niciodată însă ea n-o face numai pentru ziua trecută, ci pentru toată viața. Scăzând dobânda din capete, ea pune la o parte banii pentru ziua de mâne, se duce la căpătâiul patului și aduce cei trei ciorapi: unul pentru zilele de bătrânețe și pentru înmormântare, altul pentru Persida și al treilea pentru Trică. Nu e chip să treacă zi fără ca ea să pună fie și măcar numai câte un creițar în fiecare din cei trei ciorapi; mai bucuros se împrumută pentru ziua de mâne. Când poate să pună florinul, ea-l sărută, apoi rămâne așa, singură, cu banii întinși pe masă, stă pe gânduri și începe în cele din urmă să plângă.

Nu doară că i-ar fi greu ceva; când sâmte greul vieții, Mara nu plânge, ci sparge oale ori răstoarnă mese și coșuri. Ea își dă însă seama cât a avut când a rămas văduvă, cât are acum și cât o să aibă odată. Și chiar Mara să fii te moi când sâmți că e bine să fii om în lumea aceasta, să alergi de dimineața până seara și să știi că n-o faci degeaba.

Peste zi ea vede multă lume, și dacă-i iese-n cale vreo femeie care-i place și ca fire, și ca stare, și ca înfățișare, ea-și zice cu tainică mulțumire: "Așa are să fie Persida mea!" Iar dacă bărbat e cel ce-i place, ea-și zice: "Așa are să fie Trică al meu!"

Era una, preuteasa de la Pecica, o femeie minunată, și dulce la fire, și bogată, și frumoasă: ar fi spart Mara toate oalele dacă cineva s-ar fi încumătat să-i spună că Persida ei n-are să fie tot așa, ba chiar și mai. Iar preuteasa aceea stătuse patru ani de zile la călugărițele din Oradea-Mare: era deci lucru hotărât că și Persida are să stea cel puțin la călugărițele din Lipova.

A și făcut Mara ce-a făcut, și maica Aegidia, econoama, i-a făgăduit că-i va lua copila și pentru numai 60 florini pe an, căci e văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei. Au trecut însă doi ani de atunci, Persida împlinise nouă ani, și Mara nu se putea hotărî să dea atâta bănet - pentru nimic. Ar fi putut să dea; avea de unde; asta ea însăși o știa mai bine decât orișicine; dar n-o ierta firea să rumpă din nici unul dintre cei trei ciorapi.

Trică îi făcea mai puțină bătaie de cap.

Era un om la Lipova, Bocioacă, starostele cojocarilor, care lucra vara cu patru și iarna cu zece calfe, scotea la toate târgurile cele mai frumoase cojoace, ținea tăierea cărnii în arândă și avea de nevastă pe Marta, fata preotului de la Cladova. Minunat om! - așa trebuia să fie și Trică! Iar pentru aceasta nu era nevoie de multă școală: atât ca să-l primească ucenic.

Maica Aegidia cerea însă mult, șase florini pe lună, și pe deasupra mai erau și alte cheltuieli.

1 **Vornovişti** – Crenvurşti

"Hm" zise Mara, încreţindu-şi sprâncenele, şi începu să facă în gândul ei socoteala cam câţi oameni vor fi trecând în fiecare an peste podul de plute de pe Mureş. Nimeni în lumea aceasta n-ar fi putut să facă socoteala aceasta mai bine decât dânsa, care atâta timp a stat pe ţărmurii Mureşului. Ce-ar fi fost adecă dacă ar fi luat din ciorapul Persidei arânda podului? Putea să dea mai mult decât alţii, fiindcă nu voia să câştige decât cei 60 florini şi încă ceva pe deasupra. Apoi mai câştiga şi dreptul de a-şi pune masa şi coşurile la capul podului pe unde trecea toată lumea. (...)

Într-una din zile, ferestrele fiind deschise şi izbind o dată vântul în ele, una, tocmai cea de la iatacul din colţ, unde stetea maica Aegidia cu Persida, s-a sfărâmat.

Naţl s-a dus să vadă şi a văzut - nu fărâmiturile de geam, ci o fată, care îi părea extraordinar de frumoasă.

Nu-i vorba, n-avea nevoie să şi fie pentru ca să-i pară frumoasă. Ceea ce se iveşte la fereastra unei mănăstiri de călugăriţe are totdeauna ceva tainic şi plin de farmec. Acolo, chiar bătrână fiind, femeia pare tânără, chiar urâtă, pare frumoasă; iară lucrurile sunt cum ele ne par.

Din întâmplare, însă, Persida, care alergase şi ea să vadă ce s-a întâmplat, era chiar mai tânără, mai frumoasă şi mai plină de farmec decât cum Naţl era-n stare să şi-o închipuiască.

El rămase uimit, cu inima încleştată şi cu ochii oarecum împăingeniţi.

Îi era parcă s-a rupt, s-a frânt, s-a surpat deodată ceva şi o mare nenorocire a căzut pe capul lui.

Persida sta neajutorată în faţa geamurilor sparte şi nici nu-l băga-n seamă, când veni maica Aegidia, ca să vadă paguba.

Femeie mai aşezată şi mai cuminte, ba chiar călugăriţă, maica Aegidia tresări când văzu, peste drum, pe Naţl, băiatul Hubăroaiei, stând cu ochii ţintă la fereastră. Îl ştia de copil mic, îl socotise totdeauna cel mai bun băiat, şi mintea i se oprea în loc văzându-l atât de îndrăzneţ.

– Sidi! grăi dânsa mâhnită şi apucă fata de braţ, ca s-o dea din vederea tânărului.

Rău a făcut, căci acum se opriră şi ochii Persidei asupra tânărului cu şort curat, cu obrajii rumeni şi cu mustaţa mică, acum îşi dete şi ea seamă de ce stă acel tânăr acolo.

Obrajii ei se umplură de sânge, şi îi era parcă o săgetase ceva prin inimă.

Atât a fost, nu mai mult, şi ea nu mai putea să fie cea ce fusese.

Taine mari şi nepătrunse de mintea omenească!

Atât a fost numai, şi gândul copilei era mereu la fereastra cea spartă, la frumuseţea zilei de primăvară, la omul ce stătuse acolo, peste drum, cu ochii uimiţi şi cu răsuflarea, parcă, oprită. Se temea să mai intre în casă, tremura când se apropia de fereastră, suspina greu când se uita şi nu-l mai vedea acolo, şi totuşi nu mai avea astâmpăr, nu mai găsea loc de repaos, îşi făcea mereu de lucru în casă.

Nu i-a făcut şi nu-i făcea, nu i-a zis şi nu-i zicea nimeni nimic, nu ştia nimic, nimic nu gândea şi totuşi, aşa, ca din senin, se zbătea copila ca şi când ar voi să scape, să fugă şi să se ascundă în fundul lumii.

Iar două zile în urmă, când iar l-a văzut acolo peste drum, ea a rămas nemişcată şi cu ochii ţintă la el. Era parcă pierdută, căzută într-un fel de leşin. Oamenii treceau de-a lungul uliţei, şi dacă el nu şi-ar fi tras seamă, ea ar fi stat mereu acolo, în faţa lui. El însă iar s-a întors în faţa ferestrelor care nu se deschid niciodată. Nu se deschid, dar se pot deschide. Da! da! nu e voie, dar cu

putință este!

"Dacă voiesc, pot - grăi dânsa - și puțin îmi pasă."

Ce era adecă? îi face vreun rău cuiva?! păcătuia dacă deschidea fereastra?

"Ca el să știe?" grăi dânsa, apoi se duse cu pași hotărâți, deschise fereastra din fața măcelăriei și rămase dreaptă, înaltă și cu fața deschisă în ea.

Pe Natl, care stătea în ușa măcelăriei, cuprins de neastâmpăr, îl trecură fiorii. El ridică fără voie mâna stângă la gură și îi făcu semn să închidă fereastra, căci vedea lumea. Îi era frică de femeia ce stătea acolo sus în fereastră. Nu era păcat, nici un rău nu i-a făcut Persida nimănui, și totuși ea se simțea umilită, nu mai putea să privească în ochii maichii Aegidiei și nu se mai ducea, nu mai voia să se ducă la fereastră.

Îi era parcă o apucase un fel de nebunie, care a trecut.

Da! a fost o nemaipomenită strengărie, de care îi era rușine, și mai mult ar fi dat ca nici el să nu fi băgat de seamă când ea a deschis fereastra.

Dar, la urma urmelor, de ce a și deschis-o? Numai ca să-i arate că puțin îi pasă de dânsul, că poate, dacă vrea, s-o deschidă numai și numai ca să râdă de dânsul.

Ar fi voit să i-o scrie aceasta pe o bucată de hârtie și să-i arunce hârtia când îl va mai vedea stând ca un smintit în fața ferestrii.

Dar îi era rușine. (...)

X

CINE CE POATE

Mare lucru târgul de toamnă de la Arad!

Timp de câteva săptămâni drumurile de țară toate sunt pline de care încărcate, care aduc bogățiile din șapte ținuturi, ca să la desfășure prin piețele și prin ulițile Aradului și pe câmpia de dinprejurul lui, unde s-adună care cu poame de pe Crișuri și din valea Murășului, cu lemnărie din munții Abrudului și cu bucate de pe câmpia mănoasă, se-nșiră butoaiele cu vin din podgorie ori cu rachiu de pe Mureș și se îngrămădesc turme de oi venite din Ardeal, ciurde de porci aduse de pe lunci, herghelii de cai crescuți pe poienele munților și cirezi de vite mânate de jelepari umblați prin lume.

Ce mulțime de oameni și ce amestecătură de tipuri și de porturi și de limbi! E parcă aici e mijlocul pământului, unde se întâlnesc toate neamurile. Pe-nserate s-aprind împregiurul orașului mii de focuri, la care stau de vorbă ori își petrec cântând aici români, colo unguri, mai departe șvabi ori sârbi, iar printre aceștia slovaci, ba până chiar și bulgari.

Dar tot românul, săracul, e și aici cel mai de frunte, căci vine iarna geroasă și ajunge la preț cojocul călduros, la care nimeni atât de mult ca românul nu ține.

Și nu e numai că tot românul vrea să-și aibă cojocul, dar ține să-i mai fie și frumos împodobit cu flori tăiate din carmajin ori cusute-n fire de ibrișin[1]. Nu-i cojocul, ci podoaba de pe el ceea ce-i aduce câștig cojocarului: asta se plătește, dacă e frumoasă, cu mâna largă și pe întrecute.

Nici că se poate pentru un cunoscător mai mare mulțumire decât să treacă printre șetrile cojocarilor din Arad, ca să vadă unul câte unul cojoacele de probă.

1 **Ibrișin** – Fir de mătase răsucită, de diferite culori, întrebuințat la cusut, la brodat sau la împletit.

Frumosul e frumos, nu-i vorba, pretutindenea, dar cojoace frumoase ca la Arad nicăieri nu se găsesc, fiindcă mai rar găsești aiurea oameni care pot să le plătească.

Trică-și împlinise de mult anul, dar tot mai rămăsese la Claici, fiindcă îi era greu să plece ca să-și înceapă cei doi ani de călătorie.

Nici că intră însă calfele de cojocari la stăpân decât de două ori pe an: fie la Sf. Gheorghe, fie mai ales la Sf. Dimitrie, pe când cojocarii au mult de lucru. Apoi o calfă trebuie, mai nainte de a ieși în lume, să-și arate destoinicia, pentru ca stăpânii să știe ce poate și cum au să-l plătească. El s-a învoit dar cu Claici ca să coase pentru târgul de toamnă o bundă, adecă o blană de miel, lungă până la pământ, albă și împodobită cu flori cusute-n ibrișin. A lucrat patru luni de zile la ea, dar și era frumoasă, încât Claici n-o lăsa mai jos de două sute de florini și li se lăuda tuturora că el l-a scos calfă pe Trică.

Iar Trică stetea rușinos în dosul bundei de probă, ca să fie la îndemână când vin stăpânii care caută calfe. Era tot lung și deșirat, tot motolog și gură-cască, dar mai nespălat și mai nepieptănat decât odinioară. Se împlinise aproape un an de când plecase soru-sa de la Arad, și de atunci perduse obiceiul de a se pieptăna când merge la masă.

Deoarece breasla cojocarilor din Arad ținuse morțiș ca cojocarii din alte părți să nu-și poată scoate marfa la vânzare decât în ziua a treia, Bocioacă-și avea și el, ziua-ntâi, și ziua a doua, lăzile-nchise și se plimba printre șetrile cojocarilor din Arad, ca să vadă ce lucruri frumoase au mai scos în târg.

– Cine a făcut bunda asta? întrebă el uitându-se cu de-amănuntul la cusături.

– Eu! răspunse Trică, făcând un pas înainte.

Bocioacă, tot înalt și subțire și el, se uită de jos până sus la Trică. Îi era parcă nu se poate ca acele mâni mari să fi cusut florile cele atât de curat scoase.

– Ei, bine băiete! zise el. Când ai ieșit calfă?

– De Sf. Gheorghe.

– Vrei să vii la Lipova? Eu sunt Bocioacă, starostele.

– Știu, că și eu sunt de pe acolo.

– De unde?

– De la Radna.

Bocioacă se uită din nou în fața lui.

– Doară nu ești fratele Persidei? grăi el. Parcă-mi semeni și tu cu mă-ta.

– Asta e! răspunse Trică râzând.

– Ce-a avut mă-ta cu neamțul? întrebă starostele, schimbând vorba.

– Care neamț?

– Hubăr. Care altul?

– Eu nu știu nimic, răspunse Trică, cu atât mai mirat cu cât mumă-sa era și ea aici la târg și nu-i spusese nimic.

– Bine - grăi Bocioacă - a luat podul de la dânsa și pare-mi-se c-a înșelat-o și cu pădurea de la Cladova.

– Eu - zise Trică râzând - nu cred că poate cineva să-nșele pe mama.

Bocioacă iar se uită la băiat. Era parcă ceva foarte deștept în ochii lui.

– Ei! vii? întrebă el din nou.

– Vin.

– Ce ceri?

– Nu mai cer nimic, răspunse Trică. Nu mi-e destul că stau la casa d-tale?! O să-mi dai ce-i socoti.

Bocioacă era încântat.

– Când vii?

– Chiar acum, după târg!

– Vorbă încheiată! grăi Bocioacă și-i strânse mâna, apoi se duse mai departe.

Iar Trică nu mai avea astâmpăr. Voia să vadă pe mumă-sa, ca să afle ce s-a întâmplat cu Hubăr și să-i spună că s-a-nvoit cu Bocioacă, același Bocioacă în casa căruia nu fusese primit ucenic.

– Auzi vorbă! striga Mara, puindu-și mânile în șolduri.

Se bucura cum de mult nu s-a mai bucurat. Lasă că-i părea bine că Trică a intrat calfă tocmai la Bocioacă, dar avea și mare trebuință să-i fie feciorul prin apropiere. (...)

De la Radna înainte, spre apus, se întinde podgoria cea vestită a Aradului, un lung șir de dealuri acoperite cu vii. Cale de o zi bună, până la Măderat, la poalele dealurilor, sat se înșiră de sat, iar printre vii sunt risipite cramele, pe care nimeni n-a încercat să le numere.

Ce-i aici în timpul culesului, pe la începutul lui octomvrie, aceasta nu poate să o știe decât cel ce a văzut cu ochii lui.

Serile, viind dinspre Arad pe șesul neted, vezi în fața ta parcă un alt cer, un fel de negreață întinsă în fața ta și nenumărate lumini risipite pe ea - focurile ce ard la crame, prin paghini și pe fânețele acum cosite și lăsate de păsune. Din când în când răsună prelungit câte o pușcă descărcată ori se ridică pe ici pe colo câte o rachetă, încât simți pe nevăzute că e lume, lume, multă lume risipită pe colo pe dealuri și prin văi.

Săptămâni de zile de-rândul vin mereu și de la deal, și de pe șes, unii ca să lucreze, alții ca să petreacă câteva zile bune, toți veseli, toți gata de a se bucura de viață.

O dată numai pe an e culesul viilor, și păcat ar fi să petreci și astă singură dată dormind nopțile când ele sunt atât de liniștite și de răcoroase, iar luna niciodată și nicăieri nu-și revarsă lumina așa din plin ca acum și aici, unde razele ei se resfrâng oarecum din coastele dealurilor spre șesul întins ca o mare.

Ici fluier, colo cimpoi, mai departe o chitară, o vioară, o harmonică și iar un taraf de lăutari, pretutindenea câte o descărcătură de pușcă, o rachetă ori cel puțin un chiot de fiecare vadră turnată în butoi, și toți stau la povești, cântă, joacă, petrec în zburdalnică învălmășeală.

S-alergi cale de două zile pe nemâncate, ca să iei parte, iar Natl nu era decât aci la Lipova: cum ar fi putut să stea acasă când aveau și ei vie la Păuliș și venise anume de cules acasă?

Luni dimineață el știa că Persida nu s-a întors la călugărițe și nu se mai îndoia că a rămas și ea de cules acasă.

Celelalte veneau de la sine.

Pleci în timpul culesului de cu seară cu un prieten așa la un noroc, treci din cramă în cramă, și numai bunul Dumnezeu știe unde și cu cine te pomenești în zori de zi, căci oriunde sosești, oamenii sunt bucuroși de oaspeți și cu plin te primesc, oriunde ajungi, găsești ori îți faci prieteni. (...)

Scanned with OKEN Scanner

APRECIERI CRITICE

(...) Credem că nici o literatură puternică şi sănătoasă, capabilă să determine spiritul unui popor, nu poate exista decât determinată ea însăşi la rândul ei de spiritul acelui popor, întemeiată adecă pe baza largă a geniului naţional. (...)

Tot această cale, care rezumă poporul nostru pentru a-l reda ca-ntr-o oglindă şie însuşi, o urmează şi Slavici.

Popa Tanda e un mărgăritar de popă românesc, vrednic de a figura în orice carte de citire pentru sate, un popă cu gura de lup şi inima de miel care, mai cu bătaia de joc, mai cu sfatul, dar cu pilda proprie mai cu seamă ridică nivelul moral şi material al unei pustietăţi cum i-a Sărăceniilor. (...)

La crucea din sat şi **Scormon** sunt două gingaşe idile câmpeneşti; iar **Budulea Taichii** - poate nu atât de sobră în formă ca **Popa Tanda** - e de-o adâncime psihologică mai mare încă. Scrisă cu umor, e de-un gen necunoscut pân-acum la autorii români. Adâncimea marii seriozităţi morale a autorului e acoperită cu bruma uşoară a bătăii de joc şi a comicului. S-ar fi crezut că «umorul», întristarea şi patimile îmbrăcate în haina comică a glumei şi a ridicolului, sunt străine geniului nostru popular şi proprie numai englejilor şi germanilor - **Budulea** d-lui Slavici e o dovadă învederată de contrariu. Se poate scrie umoristic şi româneşte.

Ceea ce face meritul scrierilor unui Slavici, Creangă, Nicu Gane nu este numai talentul autorilor, concepţia lor curat românească, ci şi împrejurarea că într-un mediu pe deplin stricat, cum e pătura superpusă pe plebe din România, în mijlocul unei corupţii care împreunează în ea viciile Orientului turcesc cu ale Occidentului, şi-au păstrat sănătatea sufletească, reflectă tinereţea etnică, curăţia de moravuri, seninul neamului românesc. (...)"

Mihai Eminescu

"(...) Dar opera este remarcabilă. Cu percepţie justă numai când se aplică la viaţa ţărănească, ea nu idealizează şi nu tratează cazuri de izolare. Oamenii sunt dârzi, lacomi, întreprinzători, intriganţi, cu părţi bune şi părţi rele aşa cum trebuie să fie o lume comună. Dacă ar fi avut mai multă capacitate de lucru, Slavici ar fi putut da o comedie umană a satului. Limba de obicei împiedicată şi ridicul de neaoşe, atunci când tratează idei, e un instrument de observaţie excelent în mediul ţărănesc. (...)

Întrupare a spiritului de colonizare, Popa Tanda e o figură de neuitat, tot aşa de vii sunt Budulea Cimpoierul cu Huţul lui. Aci se tratează misterul psihologic al unor fiinţe cu înfăţişare neînsemnată în copilărie şi un caz de ambiţie în clasa de jos. (...) **Moara cu Noroc** e o nuvelă solidă, cu subiect de roman. Marile crescătorii de porci în pusta arădană şi moravurile sălbatece ale porcarilor au ceva din grandoarea istoriilor americane cu imense prerii şi cete de bizoni. (...)

Întâi de toate izbeşte în acest roman (**Mara**) coloarea vie a fundului pe care se sprijină eroii. Avem înainte-ne oameni tăcuţi, greu de urnit, încăpăţânaţi în prejudecăţile şi obiceiurile lor, la care gândirea colectivă e mai puternică decât cea individuală. Arhaitatea mişcărilor lor mai este îngreuiată de factorul rasial, căci deoparte stau nemţii iar de alta românii, blânzi în raporturile personale, ironici într-ascuns şi neclintiţi în egoismul de naţie. (...)

Atâta vreme cât autorul rămâne în marginile experienţei sale, ochiul lui e de o rară ascuţime în zugrăvirea eroilor, care toţi trăiesc cu o vigoare extraordinară. Mai vie decât toţi este Mara. Ea înfăţişează tipul comun al femeii mature de peste munţi şi în genere al văduvei, întreprinzătoare şi aprige. Proporţia aceea de zgârcenie şi de afecţiune maternă, de hotărâre bărbătească şi de sentiment al slăbiciunii femeieşti e făcută cu o artă desăvârşită şi într-un stil sec ce topeşte termenii dialogului dialectal, păstrându-le totuşi coloarea locală cu ajutorul exclamaţiunilor."

G. Călinescu

Scanned with OKEN Scanner

"Ioan Slavici introduce oralitatea populară în scrierile sale înaintea lui Creangă. În **Popa Tanda**, care apare în 1874, prin urmare cu un an înainte de **Soacra cu trei nurori**, prima povestire a lui Creangă şi cu şapte ani mai devreme decât **Amintirile** aceluiaşi, întâmpinăm formele orale şi zicerile tipice care alcătuiesc pecetea stilstică a povestitorului moldovean. (...)

Ceea ce apare nou şi fără asemănare în epoca începuturilor lui, este analiza psihologică pe care Slavici o practică într-un limbaj abstract. (...)"

T. Vianu

"(...) Cu basmul şi-a făcut ucenicia literară şi Ioan Slavici. În zvăpăiata lui copilărie l-a sorbit cu o rară plăcere de pe buzele bunicului său şi a altor povestaşi iscusiţi din Şiria, iar în tinereţe l-a cules cu un adevărat cult din numeroasele sate, prin care a fost purtat de patima drumeţiei şi a cunoaşterii. Întâia povestire pe care o trimite Junimei (publicată în **Convorbiri literare** din 1872) este basmul **Zâna Zorilor**. Până târziu, în pragul bătrâneţilor, marele povestitor nu se va putea despărţi de această dragoste din tinereţe, reuşind să dea literaturii noastre câteva din cele mai alese basme ale ei. Întâiele şi cele mai frumoase nuvele ale lui Slavici sunt de aproape înrudite cu basmul. Eroii lor cobor din poveste, sunt croiţi pe măsura eroilor eposului popular. Limba lor are sfătoşenia şi rezonanţa limbei băsmuitorilor. Ea este mai mult o limbă vorbită, decât scrisă, în care autorul nu este preocupat atât de structura simetrică a frazei, cât de povestirea însăşi. Recitiţi **Gura satului** şi **Budulea Taichii**, cele mai bune nuvele din întâia fază a scrisului lui Slavici, şi vă veţi convinge de acest adevăr. Mihu al Saftei şi Cosma Florii Cazacului, cei doi ţărani din **Gura satului**, zdraveni ca nişte uriaşi, plini de o regală demnitate, sunt un fel de Roşu şi Verde împărat ai satului lor; Marta, fiica lui Mihu, este o fată alintată de crai: iar Miron Oierul un Făt- Frumos, care până la urmă va birui toate obstacolele, pentru a ajunge în stăpânirea Martei."

I. Breazu

"Punctele de rezistenţă ale artei sale rămân oralitatea limbajului, densitatea şi adâncimea analizei psihologice, impuse de el, pentru prima dată, cu autoritate, în proza noastră. Credem încă că un scriitor veritabil trebuie să fie complet, în anu-mite limite. Analist, să nu fie opac la peisajul exterior, epic, să fie capabil de vibraţie lirică, frust în expresie, să ştie alcătui, când se cere, o frază armonioasă. Autorul **Morii cu noroc** rezistă, am încercat să demonstrăm, unui asemenea examen, dovedindu-se un artist autentic. Creând majoritatea operei în epoca eroică a literaturii române, fiind în fapt primul mare scriitor din Transilvania, el ridică schelele şi temeliile unui edificiu masiv, impunător, care va fi desăvârşit de urmaşi. Ca orice pionier, Slavici n-a fost şi un artizan, construcţiile sale nu sunt atrăgătoare prin exterior, strălucirea şi coloritul le lipsesc. Odată însă pătruns în interiorul lor, nu poţi înlătura sentimentul sănătos de soliditate durabilă. Ceea ce ni se pare esenţial."

Pompiliu Marcea

"Este aproape de neînţeles cum nu s-a observat că, de fapt, personajele prozei lui Ioan Slavici reprezintă realizarea integrală a unor destine prestabilite şi inflexi-bile, supuse unui cadru material de excepţională elementaritate, care se constituie de cele mai multe ori într-un catalizator al împlinirii fatum-ului prin supunerea indivizilor. De asemenea este la fel de ciudată ignorarea predilecţiei autorului pentru firile de mare energie vitală, apetenţă aşa de comună ardelenilor, de la Rebreanu sau Pavel Dan la Nicolae Breban."

Mircea Iorgulescu

Scanned with OKEN Scanner

LITERATURA ROMÂNĂ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Direcții și tendințe

Periodizările istoriei literare privilegiază în anumite situații factorul istoric în dauna celui literar, estetic. Dacă perioada "marilor clasici" a fost definită prin câteva personalități de primă mărime, care au creat valori literare fundamentale, perioada sfârșitului de secol al XIX-lea și de început al secolului al XX-lea este delimitată pe criterii strict cronologice. Acest fapt este necesar pentru că în epoca amintită coexistă o multitudine de tendințe, direcții și curente literare, de creatori cu personalități foarte diverse.

Între această perioadă și cea anterioară, a marilor clasici, nu este o ruptură. Întrucât Eminescu și Creangă au murit în 1889, a fost ales în mod convențional anul 1890 ca început al epocii sfârșitului de secol XIX și începutului de secol XX, ca limită fiind stabilit momentul primului război mondial. Totuși, în această perioadă continuă să scrie doi dintre marii clasici: Caragiale, care creează acum nuvelele naturaliste (drama **Năpasta**, momentele, schițele și povestirile fantastice de influență folclorică; Slavici, care marchează o dată importantă în evoluția romanului românesc publicând **Mara** și care realizează o operă memorialistică de deosebit interes.

Lirica perioadei este dominată de umbra unui alt mare clasic, Mihai Eminescu, a cărui creație suscită epigonismul multor poeți din generația tânără, care alcătuiesc ceea ce Vlahuță, cel mai important dintre ei, numea "curentul eminescian". Autentica reînnoire a liricii se datorează, în perioada de care ne ocupăm, direcției simboliste și parnasiene inaugurată de Macedonski și reprezentată de colaboratorii revistei sale, "Literatorul", și valorificării filonului popular pe linia poeziei cu tematică națională și socială, cu accente profetice, reprezentată de Coșbuc și Goga.

În perioada de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea apar germenii marii literaturi interbelice, întrucât acum debutează scriitori ca Sadoveanu, Arghezi, Rebreanu, a căror creație definitorie aparține epocii de după primul război mondial.

Curentele reprezentative pentru intervalul 1890-1916 sunt: realismul, simbolismul, sămănătorismul, poporanismul.

Realismul sfârșitului de secol reprezintă o continuare a curentului impus spre jumătatea veacului al XIX-lea. Reprezentat în literatura universală de Balzac, Stendhal, Flaubert, Dickens sau Tolstoi, acest curent s-a manifestat în literatura română adesea împreună cu elemente romantice sau naturaliste - în opera unor scriitori precum N. Filimon, I. L. Caragiale, I. Slavici, Delavrancea, Duiliu Zamfirescu.

Esențială pentru realism este determinarea economică și socială a personajelor și acțiunilor lor; banul, dorința de câștig sunt teme importante. Atitudinea definitorie pentru scriitorul realist este obiectivitatea, opusă subiectivității romantice. Autorul se vrea, ca Balzac, un simplu secretar "al istoricului, care este societatea însăși", un registrator de oameni și fapte, un creator de viață verosimilă, omniscient, care face "concurență stării civile", realizând adică personaje care dau aceeași impresie puternică de viață ca și personajele reale, înscrise în registrul stării civile. Aceste personaje, realizate în ceea ce au tipic, reprezentativ pentru o categorie socială, se află într-o profundă interdependență cu mediul în care trăiesc

și care le condiționează. Atenția acordată amănuntelor semnificative contribuie la impresia de verosimil pe care tind să o dea scrierile realiste.

Pe plan stilistic, obiectivitatea autorului realist se exprimă printr-o scriitură neutră, impersonală, având ca model, în cazul lui Stendhal, **Codul civil.**

Simbolismul este un curent manifestat predominant în lirică. Denumirea, dată de poetul francez Jean Moréas, nu a fost recunoscută de toți reprezentanții acestui curent, care, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, se intitulau îndeosebi "decadenți".

Noutatea pe care o aduce simbolismul nu este simbolul în sine, vechi cât literatura însăși, ci cultivarea simbolului plurivoc, a simbolului cu multiple sensuri, descifrate în funcție de sensibilitatea cititorului, dat fiind că aceste simboluri sunt receptate mai puțin intelectual și mai mult afectiv. Definitorie pentru simbolul simbolist este sinestezia, adică perceperea sintetică, integratoare a unui ansamblu de senzații (vizuale, auditive, olfactive etc.).

Simbolul întemeiat pe sinestezie apare în celebrul sonet al lui Baudelaire, **Corespondențe**: "Parfum, culoare, sunet,/ Se-ngână și-și răspund."

Simbolismul tinde să apropie poezia de muzică atât prin prezența temelor muzicale, cât și prin muzicalitatea versurilor. Totodată însă, pe plan prozodic, acest curent contribuie la impunerea versului liber.

Simboliștii introduc în lirică tema orașului, fie sub forma "orașelor tentaculare", fie în ipostaza orașului de provincie apăsat de plictis, de "spleen". Natura însăși este citadină și umanizată: parcurile, grădinile. Din mediul apăsător al orașului, sufletul poetului simbolist evadează spre ținuturi unde, ca în versurile lui Baudelaire, totul nu este decât "ordine și frumusețe, lux, calm și voluptate."

Această poezie a sugestiilor, a nuanței, a fost cultivată în literatura universală de Verlaine, Rimbaud sau Mallarmé, iar în lirica românească de G. Bacovia, D. Anghel, Șt. Petică, I. Minulescu.

"SEMĂNĂTORUL" – SEMĂNĂTORISMUL

* **Semănătorul** (Revistă literară săptămânală) a apărut la București, la 2 decembrie 1901, sub redacția lui **G. Coșbuc** și **Al. Vlahuță** (proprietar: Șt. O. Iosif), din inițiativa lui Spiru Haret, ministru al Instrucțiunii Publice și cunoscut militant pentru propășirea culturală și materială a satelor. De la nr. 27, între 18 sept. 1902 - 30 dec. 1909, publicația apare cu titlul ortografiat "**Sămănătorul**".

Articolul-program, intitulat **Primele vorbe**, nesemnat, dar scris de Vlahuță, reactualizează idei exprimate în **Introducția la Dacia literară** (1840), din spiritul căreia se revendică, chemând scriitorii "în jurul aceluiași stindard pentru binele și înălțarea neamului românesc":

* Meritul mare al mișcării creată de **Sămănătorul** constă în faptul că a dat expresie dorinței unanime de a se depăși o perioadă de cumpănă a literelor românești (Ibrăileanu a numit acești ani "cei mai triști din literatura română"). Chiar E. Lovinescu a recunoscut acest adevăr când spunea:

> "Într-un moment de evidentă slăbire a forței productive și de risipire a atenției pentru literatură, **Sămănătorul** reprezintă o afirmare energică și agresivă a fenomenului literar și cultural, o zguduire a maselor".

"Strângeți-vă laolaltă, câți simțiți în voi dorul de muncă și setea sfântă de adevăr, umpleți-vă sufletele de cea mai adâncă evlavie pentru trecutul glorios al neamului acestuia, pentru faptele nespus de măreție ale strămoșilor voștri, încălziți-vă de cea mai entuziastă iubire pentru patria voastră apărată cu atâtea jertfe, pentru frumusețile acestui pământ, frământat în sângele atâtor viteji, și faceți ca fiecare gând și fiecare pas al vostru să fie pentru binele și înălțarea neamului românesc! Suflați colbul de pe cronici, cum zice poetul, și faceți să renască virtuțile bătrânilor de-atunci în sufletul tinerimei de azi..."

Numărul din 5 ian. 1903 apare fără a mai purta pe frontispiciu numele celor doi directori, revista fiind condusă de un comitet de direcție, iar de la nr. 23 din 5 iunie 1905 Nicolae Iorga apărând indicat ca director, redactori fiind Șt. O. Iosif, M. Sadoveanu și Ion Scurtu (până la 22 oct. 1906).

În timpul existenței comitetului venit după Vlahuță și Coșbuc și în timpul directoratului lui Iorga, majoritatea vechilor colaboratori rămân în continuare: G. Coșbuc, Al. Vlahuță, Ilarie Chendi, Ion Scurtu, Șt. O. Iosif, D. Anghel, Ion Agârbiceanu, Elena Farago, P. Cerna, O. Goga, I. Gorun, Emil Gârleanu, Al. Davila, Șt. Petică. Apar și alți colaboratori: Zaharia Bârsan, I. Al. Brătescu-Voinești, C. Sandu-Aldea, Natalia Negru, Alice Călugăru.

La începutul anului 1906 poziția **Sămănătorului** în rândul publicațiilor noastre literare era bine definită. **Nicolae Iorga** își fixase hotărât atitudinea, polemizând cu cei care se situau în afara liniilor sale directoare. Cu venirea lui N. Iorga în fruntea publicației (mai 1903) începe marea ei epocă, fascinanta sa personalitate izbutind să declanșeze în numai trei ani (până în oct. 1906, când a plecat de la **Sămănătorul**) acea puternică mișcare numită **sămănătorism**. Temperament vulcanic, N. Iorga își începe campania de la **Sămănătorul** cu un articol directivă:

În ciuda unei tendințe de desconsiderare a esteticului, mișcarea creată de **Sămănătorul** s-a impus nu numai prin valori politico-culturale, ci și prin creația scriitorilor înzestrați. În conștiința literară a vremii, **sămănătorismul** a trăit datorită lui Iorga, Agârbiceanu, Goga, Iosif, Coșbuc, Vlahuță, Gârleanu, Sandu-Aldea și Brătescu-Voinești.

Această generație de scriitori a adus cu sine valențe originale, dezvăluind zone încă nefrecventate ale sufletului și cadrului românesc.

"În esență ideologia sămănătoristă e un amalgam în care se recunosc puncte de vedere ale curentului național și popular de la **Dacia literară**, propoziții-cheie din gândirea social-politică eminesciană și teza așa-ziselor "forme fără fond" de la baza conservatorismului junimist, toate acestea raportate la climatul social-cultural de la începutul secolului și vehiculate în numele a două deziderate fundamentale: ridicarea ruralilor, prin cultură, în ochii claselor de sus, și desăvârșirea unității naționale a statului." (C. Ciopraga)

În concepția lui N. Iorga, principalul **teoretician** al **sămănătorismului, cultura** și **unitatea națională** reprezintă idei inseparabile, propunând la **Sămănătorul** și după aceea în paginile revistei **Neamul românesc** și în alte publicații acele "cărți, pe rândurile inspirate ale cărora să cadă deopotrivă lacrima înaltei, bogatei doamne și a sătencei".

Trăsături principale:

* tendința de **întoarcere spre trecut**, cu reînvierea celor mai semnificative pagini ale istoriei naționale (**paseismul**);
* idilizarea **vieții satului patriarhal**, cu înfățișarea pitorească a acestuia, considerat ca unicul depozitar al specificului românesc (**idilismul**);
* prezentarea **frumuseților naturii** românești, refugiul în natură;
* sentimentul **dezrădăcinării**, satul fiind înțeles într-o permanentă opoziție cu orașul,

Scanned with OKEN Scanner

O nouă epocă de cultură (nr. 20, 18 mai 1903). Din acest an **sămănătorismul** există ca un fenomen cu trăsături diferențiate, **țăranul idealizat** devenind principalul subiect. În acest interval, **Sămănătorul** și revistele înrudite (**Făt-Frumos, Luceafărul** și **Ramuri**) răscolesc conștiințele, domină viața publică, îndrumându-i autoritar direcția.

"Idilismul alternează în cuprinsul literaturii sămănătoriste cu predilecția naturalistă pentru scene tari, acte de violență, sălbatică, pentru personaje dominate de instincte (...). Cele două lumi - a satului și a orașului, nimicitorul acestui trecut - se exclud reciproc, potrivit doctrinei sămănătoriste. În literatura tributară acestei doctrine, orașul e văzut ca un teritoriu al perdiției, Sodoma și Gomora. Sămănătorismul n-a generat însă o literatură care să fixeze critic, în tablouri expresive, fenomene detestabile din mediul urban..." (Dumitru Micu)

"Indubitabile trăsături romantice descoperim, fără dificultate (...) în literatura promovată de sămănătorism. E aici romantismul nu în ipostaza sa de curent literar, cât de atitudine estetică (...) Eroii literaturii sămănătoriste erau dominați de trăsături specific romantice: impulsivitatea, sensibilitatea maladivă, melancolică paseistă, bravada vitează, singurătatea, violența, erotismul accentuat, necontenita luptă pentru mai bine, cu spirit rebel de jertfă și dăruire, sentimentul acut al istoricității și al etnicului, dragostea, aproape mistică, de natură, elanul liric și dramatic, refuzul așezării și al cumpănirii, neliniștea și pururea neadaptarea." (Z. Ornea)

văzut ca loc de pierzanie (spectacolul tragicului citadin, destinul **omului mărunt**;

* revitalizarea **tradițiilor naționale**;
* evidențierea frumuseților **folclorului**;
* predilecția pentru **scene tari**, de violență, pentru **personaje dominate de instincte.**

Aceste trăsături ale sămănătorismului vor fi ilustrate nu numai de colaboratorii minori ai publicațiilor sămănătoriste, dar și de scriitori de valoare ca Șt. O. Iosif, E. Gârleanu, M. Sadoveanu, O. Goga, D. Anghel, I. Agârbiceanu.

Echivalând cu un **nou romantism, sămănătorismul**, ca un curent preponderent cultural, opunea tradiției influențele străine, considerate primejdioase pentru cultura națională. N. Iorga raportează naționalul la universal, dar confundă esteticul cu eticul și etnicul, literatura apărută nefiind selecționată, întotdeauna, după criterii estetice.

Rolul și funcția **sămănătorismului** au fost ocupate, din 1906, odată cu apariția **Vieții românești**, de către poporanism, care va reproșa sămănătorismului exaltarea trecutului istoric și a virtuților țărănimii într-un spirit romantic și idilic.

Scanned with OKEN Scanner

Viața românească

1906 Revista a apărut la Iași, (seria întâi: martie 1906-august. 1916), sub direcția lui C. Stere și a lui Paul Bujor. Din aprilie 1907, directori sunt C. Stere și I. Cantacuzino. Inițiativa înființării unei reviste care să exprime opiniile grupului de intelectuali ieșeni, foști colaboratori ai **Evenimentului literar**, îi aparține lui **G. Ibrăileanu**. Articolul-program **Către cititori**, apărut în primul număr al revistei din 1906, fără semnătură, dar scris de Ibrăileanu, precizează **scopul** revistei: **teoria "specificului național în artă" și cultură, larga deschidere către curentele moderniste, atragerea scriitorilor de talent, indiferent de credințele lor estetice (adepți ai tradiției sau ai modernismului).**

Între anii 1906-1916, revista a avut peste o sută și treizeci de colaboratori: profesori, poeți, critici, prozatori, medici, folcloriști, istorici, publiciști, oameni politici. Principalii scriitori care au colaborat: I. Agârbiceanu, T. Arghezi, C. Bogdan-Duică, Jean Bart, I. Al. Brătescu-Voinești, M. Codreanu, N. D. Cocea, G. Coșbuc, Delavrancea, Victor Eftimiu, O. Goga, Gala Galaction, Calistrat Hogaș, G. Ibrăileanu, E. Lovinescu, Al. Philippide, Vasile Pârvan, M. Sadoveanu, G. Topîrceanu, Al. Vlahuță, Alice Călugăru, Elena Farago, Natalia Iosif.

Un debut remarcabil: Mateiu Caragiale, în numărul din aprilie 1912, cu 13 poezii deodată, începând cu **Clio**. Un alt debut cert: Otilia Cazimir, în noiembrie 1912, cu poezia **Noapte**.

1920 După întreruperea pricinuită de primul război mondial, **Viața românească** reapare la Iași: nr. 1, martie 1920, anul XII. Conducătorul și animatorul principal continuă să fie tot G. Ibrăileanu. Printre colaboratorii primelor numere: T. Arghezi, Felix Aderca, Hortensia Papadat-Bengescu, Jean Bart, L. Blaga, D. Botez, Aron Cotruș, Otilia Cazimir, G. Călinescu, Emil Isac, G. Ibrăileanu, Gib Mihăilescu,

* Publicația purta, sub frontispiciul titlului, subtitlul: **revistă literară și științifică**, mărturisind scopul de a da o imagine științifică a lumii, urmărind pe această cale tradiția **Contemporanului** și a continuatoarei lui **Literatură și știință** (1893-1894), într-o formă nouă, adecvată momentului cultural și științific în noul secol.

* Structura revistei indică intenția direcției de a-i da un **profil complet**, un caracter de cultură integrală. Revista cuprindea **Literatură, Studii-articole, Documente, Note pe marginea cărților, Cronică,** rubricile **Miscellanea** (comentarii, discuții, polemici), **Recepții** ș.a.

Profilul **Vieții românești** este al unei reviste de cultură literară și științifică totodată, îndeplinind un rol remarcabil, spre deosebire de alte publicații cu caracter unilateral sau determinat de o directă specializare.

* "Spiritus rector" al uneia dintre cele mai mari publicații periodice din istoria culturii românești, **Garabet Ibrăileanu** (1871- 1936) a marcat un moment în istoria ideilor estetice românești. Adversar hotărât al esteticului, autorul "**Spiritului critic în cultura românească**" și-a întemeiat judecățile pe recunoașterea funcției sociale a creației artistice. Toate eforturile sale erau stimulate de preocuparea de a dezvălui și aplica specificitatea raportului dintre artă și societate. Criticul încearcă să-și fundamenteze teoretic punctul de vedere în principala problemă estetică a **raportului dintre artă și realitate**. Artistul, în concepția criticului, transmite prin operă o atitudine și o stare de spirit, pe care contemporanii o "selectează", adoptând-o, sau o resping, demonstrând imposibilitatea neutralismului estetic. Creatorul, în viziunea lui G. Ibrăileanu, nu e o oglindă indiferentă, este o sensibilitate vie, care selectează și regrupează datele existenței:

Scanned with OKEN Scanner

M. Ralea, Al. A. Philippide, Cezar Petrescu, M. Sadoveanu, T. Vianu, Duiliu Zamfirescu.

1933 Cu numărul din ianuarie 1933 (nr. 1. 2, anul XXV, ianuarie-februarie) revista **Viața românească** apare la București. Vechiul subtitlu: **Revistă literară și științifică** a devenit : **Revistă de literatură, artă și ideologie.** Conducerea: Mihail Ralea, G. Călinescu, M. Sevastos. Printre colaboratori: T. Arghezi, Ionel Teodoreanu, D. I. Suchianu, G. Bacovia, Ion Barbu, Lucia Demetrius, Eugen Ionescu, Zaharia Stancu, Ion Vinea. În numărul din ianuarie 1933 apar două articole de mare importanță pentru istoricul revistei: **După 27 de ani** de G. Ibrăileanu (ultima din cele aproape două sute de colaborări ale lui Ibrăileanu la **Viața românească**) și **Cum am devenit director al "Vieții românești"** de C. Stere.

1944 Revista **Viața românească**, și-a încetat apariția la 6 septembrie 1940. Două generații de scriitori și gânditori au publicat în paginile ei opere de mare valoare artistică. Timp de peste trei decenii, revista a fost "școala și tribuna tuturor concepțiilor de viață și despre artă".

1948 Apare la București lunar, (iunie 1948-continuă) seria nouă a revistei **Viața românească** (1906-1946). Comitetul de direcție, printre alții: Perpessicius, Camil Petrescu, Al. Rosetti, Zaharia Stancu, D. I. Suchianu. Din colegiile redacționale fac parte: Tudor Arghezi, Geo Bogza, Lucia Demetrius, Paul Georgescu, Iorgu Iordan, Al. A. Philippide, Tudor Vianu.

"...un scriitor nu e un aparat fotografic. El dă realitatea nu cum va fi fiind ea în sine, ci cum se oglindește în mintea sa. Scriitorul e un om și fiecare om e o lume."

Ideea **tendențiozității** inerente oricărei opere artistice, explică dezaprobarea criticului atât față de pretinsul neutralism susținut de adepții purismului estetic, cât și față de practicile naturaliste.

"Noi, menționa Ibrăileanu, în **Morala în artă**, nu suntem în contra «artei pentru artă» și pentru «arta cu tendință». Noi susținem că nu există «artă pentru artă», că orice artă e tendențioasă."

Pe autorul **Spiritului critic** îl preocupă în cel mai înalt grad **individualitatea creatorului**, psihologia lui specifică. Interesul pentru psihologia artistului, pentru descifrarea filosofiei morale cristalizate în producțiuni beletristice, generează cea mai categorică pasiune intelectuală a vieții sale. Teoretic, Ibrăileanu s-a declarat pentru "critica literară completă": estetică, psihologică, socială, după ce anterior o experimentase îndeosebi pe cea psihologică și sociologică. Domeniul în care rămâne constant este acela al **criticii psihologice**. Criticul caută să descopere, asemenea lui Sainte-Beuve, "omul în dosul operei", analizând atitudinea scriitorului față de personaje și față de întâmplări.

Inteligență suplă, spirit mobil, neinfluențat de vreo dogmă estetică, G. Ibrăileanu și-a întemeiat judecățile critice de valoare pe **analiza structurii specifice** a fiecărui opere. Ajutat de o intuiție fină, criticul a definit exact natura intimă a creației, acel «sunet unic», ce formează nota specifică a unui artist."

"(...) G. Ibrăileanu este de altfel cel mai de seamă continuator al spiritului maiorescian în latura lui estetică. El scrie pentru adevăr și numai cu acele mijloace care dezvăluie adevărul. Nu se observă la el, ca și la Maiorescu, nici cea mai mică umbră de vanitate literară în legătură cu forma articolului, desfăcute de ideile lui (...). Articolul său nu e frumos, dar e frenetic, plin de

Scanned with OKEN Scanner

reveniri şi de subtilităţi pe care nu le bagi în seamă decât atunci când citeşti pentru adevăr.(...) **Spiritul critic** şi foarte multe articole sunt critică, istorie literară, şi pe deasupra filosofie socială. Ibrăileanu este, ca critic cu idei, Taine al nostru."

G. Călinescu

"Influenţa acestui om a fost enormă.

A lansat cărţi şi eseuri care vor deveni clasice.

A cheltuit o uriaşă muncă anonimă ca să susţie o revistă de mare prestigiu şi să scrie nenumărate «Campanii», cum le spunea el, polemici care au pornit pe o anumită albie cursul valorii, culturii româneşti într-o anumită epocă. A fost un profesor adorat de studenţi. Dar mai mult decât atât, a fost un incomparabil maestru (...).

A fost mare, incomparabil de mare prin influenţa sa, poate numai Maiorescu îl poate egala în această privinţă."

Mihail Ralea

"Până la apariţia **Vieţii româneşti** nu am cunoscut scrisul criticului ieşean. Lectura cronicilor lui literare şi a dărilor de seamă, publicate în marea revistă, care, oprită în Ardeal, ne sosea cu coperta sub diferite nume, m-a umplut cu un deosebit respect faţă de Ibrăileanu. Am recunoscut în el pe unul din puţinii critici obiectivi ai vremurilor de-atunci, pe un analist şi interpret sigur al valorilor literare, pe omul de largă concepţie şi vastă cultură".

Ion Agârbiceanu

"E greu să-şi dea cineva seama exact câte lucruri de preţ ar lipsi din tezaurul spiritual al ţării noastre, dacă n-ar fi existat **Viaţa românească** şi Ibrăileanu."

G. Topîrceanu

"Între anii 1906-1930, revista **Viaţa românească** a apărut sub îngrijirea efectivă de fiecare zi a lui Ibrăileanu. Numele lui nu a figurat niciodată printre directori. Oficial el era numai secretar de redacţie. Dacă însă revista a apărut aşa cum o ştim şi a jucat în literatura românească rolul pe care l-a jucat, se datoreşte muncii, priceperii şi stăruinţelor lui. (...) Ibrăileanu n-a condus numai o revistă; a condus o adevărată şcoală literară şi a făcut-o cu pasiune unică, în care se concentrau toate puterile lui, ca pentru singura justificare a existenţei sale."

Demostene Botez

G. Ibrăileanu (23 mai 1871-11 martie 1936): Critic, istoric literar. Profesor universitar la Iaşi. Secretar de redacţie şi conducătorul efectiv al revistei **Viaţa românească** şi al cercului literar din jurul revistei. S-a format sub influenţa criticii sociologice şi a psihologiei. Contribuţii la definirea conceptului de **specific naţional** (**Caracterul specific naţional în literatura română**), a formulat **legea selecţiei** (**Literatura şi societatea**), a analizat **factorii** care au condiţionat **evoluţia** culturii române în sec. al XIX-lea (**Spiritul critic în cultura românească**). Este autorul unor fine descrieri în planul modalităţilor epice (**creaţie şi analiză**). Ca adversar al impresionismului şi estetismului, a practicat o critică explicativă (**Scriitori şi curente, Studii literare**). Autor al unui roman de analiză (**Adela**).

Scanned with OKEN Scanner

Constantin Stere (1865, Horodiștea, Basarabia – 1936). Director, cu Paul Bujor, apoi, director I. Cantacuzino, la revista **Viața românească** (1906-1915, Iași). După o serie de întâmplări dramatice trăite în Rusia țaristă (8 ani de detenție în Siberia), în 1892 trece granița în România, stabilindu-se la Iași. Aici devine imediat idolul tinerimii intelectuale de stânga și, după ce se înscrie la Facultatea de Drept, înființează societatea studențească **Datoria**, în care vor activa mai toți viitorii săi colaboratori, de la **Viața românească**. Din acest moment se conturează doctrina **poporanistă** a lui Stere, care va fi difuzată mai întâi în **Evenimentul** și **Evenimentul literar**.

În 1895 obține cetățenia română, iar în iunie 1897 își ia licența în drept cu o teză despre "Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept". În 1906, cu Ibrăileanu, scoate la Iași revista **Viața românească**. În 1907 și 1908, Stere publică în **Viața românească** studiul său cel mai important **Social-democrație sau poporanism**, un model socio-economic particular. Peste un deceniu, Stere va relua chestiunea în termeni noi, denumind poporanismul **țărănism**. În 1913 e numit rector al Universității din Iași. Se va impune ca om politic și doctrinar foarte cunoscut. În timpul războiului, Stere va fi un adversar al alianței cu puterile Antantei. Rămas la București în vremea ocupației germane, Stere scoate ziarul **Lumina**, fiind acuzat apoi de trădare (ca Slavici, Arghezi etc.). După război, va renunța la viața publică, retrăgându-se la conacul pe care-l avea la Bucov, lângă Ploiești. Aici își dictează memoriile, dar într-o formă deghizată, ca roman (ciclul **În preajma revoluției**), un roman fluviu în opt volume, publicat între 1931 și 1936 și cunoscut ca cel mai important roman autobiografic din literatura română, document literar de mare vigoare al unei conștiințe justițiare.

POPORANISMUL

Prin întreaga sa activitate publicistică de la **Adevărul**, **Evenimentul literar** și **Viața românească**, C. Stere și-a afirmat **poporanismul** său politic, pregătindu-l pe acela literar, destul de deosebit, al lui G. Ibrăileanu. Direcția inaugurată în cultura românească de publicațiile fondate de C. Stere poate fi acceptată doar cu o înțelegere adecvată a problemei **poporanismului**. Orientarea revistei **Viața românească** este proiecția ideologică a unei poziții socio-politice-culturale asupra evoluției structurilor românești. În cultura română, **poporanismul** se afirmă, încă din 1893-1895, cu un deceniu înainte de apariția **Vieții românești** datorită lui C. Stere. Din 1906 încolo, după ce apare revista ieșeană, **poporanismul** se va impune autoritar. Orientarea a dominat spiritul public românesc timp de peste un deceniu, prelungindu-se până târziu în epoca interbelică.

Poporanismul, în substanța sa sociologică, politică și ideologică, și-a constituit o identitate particulară ca un ansamblu sociologic romantic din perspectiva unui radicalism progresist. Constituit încă la mijlocul perioadei care încheia veacul trecut, poporanismul era expresia marilor năzuințe ale unei epoci preocupate de împlinirea a două importante deziderate social-politice: încheierea procesului unificării naționale a statului român și îmbunătățirea condițiilor de viață a țăranului. **Poporanismul** era expresia unor preocupări privind **lupta de eliberare națională** a populației românești din imperiul habsburgic și **problema agrară**, tot mai mult deteriorată, propunând un program pentru soluționarea acestor imperative. Lipsa unei publicații proprii și apariția sămănătorismului au impus însă o stingere temporară a poporanismului. Din 1906, o dată cu apariția **Vieții românești**, cu un

Scanned with OKEN Scanner

program ideologic mult mai echilibrat, **poporanismul** cucerește adeziunea spiritului public, impunând o anume stare de spirit, opuse celei instituite de sămănătorism.

"Când a apărut **Viața românească**, domina tradiționalismul. În politică și cultură, tradiționalismul era conservatorism, în literatură, tradiționalismul era țărănism. Se criticau formele nouă, se regretă vechiul regim și se admiră țăranul patriarhal, ca o rămășiță a vremurilor lui Ștefan și Mihai. Și se idealiza acest țăran tocmai pentru că era atât de rămas în urmă și în afară de viața civilizată europeană. Noi vedem în țărani altceva. Țăranul social, țăranul sărac, țăranul care are nevoie de reforme, de ridicare, de transformare..." (G. Ibrăileanu, **Ce este poporanismul? Viața românească**, 1925, nr. 1).

Reprezentanții de seamă ai poporanismului porneau de la adevărul că programul pașoptiștilor a rămas neîmplinit și se constituiau, în consecință, în legatarii acestuia. "Opera generațiunii de la 1848, scria Stere în 1908, a rămas nedesăvârșită. Această misiune de soluționare a unor probleme țărănești și-a consumat-o poporanismul, căutând căi practic utile pentru înfăptuire."

C. Stere și G. Ibrăileanu au înțeles interdependența necesară între reforma agrară și lărgirea dreptului la vot, căpătând expresia complexă a problemei rurale, în care socialul, politicul și culturalul erau integrate într-o structură unitară. Poporaniștii și-au alcătuit astfel un **program** menit să ducă la realizarea, progresivă, a **reformelor** preconizate, fiind inițiatorii unor măsuri reformatoare de la 1907 încoace. După război, în 1925, când reformele anunțate nu reușiseră să fie aplicate sau legiferate, Ibrăileanu, în numele poporanismului, anunța încheierea unei etape: "Și ceea ce incumbă astăzi poporanismului este o altă necesitate de urgentă actualitate. Este, mai presus de toate, idealul de **dreptate**, de **libertate**, de **toleranță** și de **cultură**. În acest ideal stă, în momentul actual, **europenizarea**, **occidentalizarea** poporului român." (s. n.)

Din structurile vechii ideologii rămăseseră viabile câteva principii și concepte:

* conturarea problemei **specificului național**;
* dreptul la **expresia estetică** a tuturor categoriilor sociale;
* **occidentalizarea** structurilor românești; spiritul de **toleranță**; **realismul**, **raționalismul**, **democratismul politic**;
* înțelegerea în spirit ponderat a problemei **raportului dintre etic și estetic**, refuzându-se exclusivismul etic al sămănătoriștilor;
* interesul pentru **viața rurală**, **veridicitatea reflectării în artă**, promovarea unei **literaturi realiste**, **critice**, inspirate din **realitățile naționale**; **simpatia față de țărănime**; dezaprobarea **falsei înfrumusețări** a vieții.

Reprezentanți ai literaturii de orientare poporanistă: C. Stere, (**În preajma revoluției**), Jean Bart (**Datorii uitate**), Spiridon Popescu (**Moș Gheorghe la expoziție** și **Rătăcirea din Stoborăni**), C. Hogaș (**Pe drumuri de munte**; **În munții Neamțului**), Mihail Sadoveanu, Gala Galaction, I. I. Mironescu, Paul Bujor, O. Goga, I. Agârbiceanu.

"Atât cât au prins din realitatea socială, scriitorii adunați în jurul **Vieții românești** au zugrăvit veridic; operele lor nu falsifică, nici chiar atunci când se resimt de pe urma influenței poporaniste, imaginea realității, cum o falsifică, adesea, scrierile influențate de sămănătorism, realitatea satului nu e înfățișată, în narațiunile contaminate de poporanism, idilic; în ele nu sunt ascunse nici apăsarea țăranului, nici cauzele care o determină. Chiar când expun nemijlocit vederi poporaniste, scriitorii nu denaturează prin aceasta totuși tabloul realității descrise. Alături de comentarii, faptele se desfășoară potrivit logicii interioare." **(D. Micu)**

Scanned with OKEN Scanner

CALISTRAT HOGAȘ
(1848 – 1917)

Fiu al protopopului Gheorghe Dimitriu și al Marioarei, născută Stanciu, cel care avea să devină mai târziu celebru sub numele de Hogaș, s-a născut la Tecuci la 19 aprilie 1848 și a studiat la Iași, unde a frecventat cursurile Academiei Mihăilene, ale pe atunci Liceului Național și ale Facultății de Litere. Profesor la Piatra-Neamț, Tecuci, Alexandria și Roman, Calistrat Hogaș a predat, începând din 1899, la Liceul Internat din Iași. Aici, în capitala Moldovei, avea să se apropie de cercul **Vieții românești**, al cărei colaborator a devenit încă în al doilea an de existență a revistei (1907). A murit la Roman, la 28 august 1917.

Deși a debutat cu versuri (în ziarul **Corespondența provincială** din Piatra Neamț, în 1874), Hogaș rămâne în literatura română ca prozator, printr-o operă remarcabilă, deși restrânsă ca întindere, constând în special în volumele **Amintiri dintr-o călătorie** și **În munții Neamțului**, reunite sub titlul **Pe drumuri de munte**. Prima dintre aceste scrieri, a început a fi publicată în 1883- 1884 în revista **Asachi**, fiind ulterior reluată și continuată în **Arhiva** (1893-1902). **În munții Neamțului** a apărut în **Viața românească**. Până a reușit să se impună, opera lui Hogaș a avut un dramatic destin editorial: întreg tirajul ediției din 1912 a fost distrus din cauza mult prea numeroaselor greșeli de tipar, pentru ca ediția din 1914 să piară aproape integral într-un incendiu. Abia ediția postumă, din 1921, cu o prefață de Sadoveanu, l-a impus pe Hogaș ca pe unul din marii noștri prozatori.

Dificil de încadrat într-o anumită categorie datorită originalei personalități creatoare a autorului său, opera lui Hogaș a cunoscut multiple și variate interpretări critice. E. Lovinescu i-a descoperit "homerismul"; G. Călinescu l-a considerat pe Hogaș un diletant superior, un clasicizant, iar Vladimir Streinu l-a comparat cu Odobescu. T. Vianu a văzut în Hogaș "un Creangă trecut prin cultură", umorul său, pofta de râs asemănându-se cu ale autorului **Amintirilor din copilărie**, dar în timp ce cultura lui Creangă este folclorică, aceea a lui Hogaș este livrescă, bogată în lecturi din scriitorii greci și latini, de la care împrumută și hiperbola, aplicată cu umor unor realități mai degrabă lipsite de vocația grandiosului.

"(...) Astfel, când iscusitul meu călugăr, cu un amânar de oțel, în formă de scoabă veche, prinse a scoate din vinele mute și negre ale unei cremene răci, un izvor de scântei luminoase, și când mai ales, din frunzele uscate și îngrămădite peste iasca aprinsă, începu să se rădice în sus fumul negru și înăbușit, mi se păru că stă în fața mea Achates, cel mai mare meșter al vechimii în scăpărat cu amânarul și cel mai iute și îndemânatec alcătuitor de focuri, din vreascuri și din frunze uscate, al vremurilor de demult... Și cât pe ce să zbor, pe aripele nărăvitei mele închipuiri, spre clasice pustiuri arzătoare și gălbii și cât pe ce să înfiripez, din stâncile împrejmuitoare mie, o lume de monștri acroceraunici[1] care, din fundul negru al umbrei pădurilor, n-ar fi privit cu ochi încruntați și ar fi rânjit fioros la mine cu gingini vinete și goale!...

Și vreascurile n-apucaseră încă să se prefacă în jăratec, și hribii nu fuseseră puși încă pe rug, și eu mai că suflasem în gând aproape toate ciupercile din traista călugărului...

1 **Munții Acroceraunici** - munți în Grecia antică.

Şi de cumva pe lângă şoaptele tainice şi înalte ale vântului cu frunzele, pe lângă murmurul etern al apelor străvezii cu pietrele, peste care curg şi trec în calea lor fatală, pe lângă orchestraţia aeriană şi plină de farmec pe care o alcătuiesc, în miezul înflăcărat al zilei, muzicanţii înaripaţi şi fără de număr ai lui Dumnezeu, pe lângă atâtea melodii ale văzduhului, izvorâte de pretutindeni din nevăzute harfe eoliene[1], mai adaugi şi «hangul» unison pe care-l ţine, cu glas înalt de trişcă crăpată, sfârâitul hribilor pe cărbuni - apoi vă pot încredinţa că muzică mai serafimică n-aţi auzit!... Şi eu cred că, dacă simfoniştii clasici ai vremurilor noastre n-au atins încă nici unul culmea meşteşugului lor, apoi aceasta nu se datoreşte decât împrejurării, că nici unul din ei n-a mâncat ciuperci fripte la umbra pădurilor!

Şi hribii, aşezaţi pe spate şi cu pântecele în sus, sfârâiau pe cărbuni; iar măruntul meu călugăr îi presura pe piept cu sare şi piper şi punea, în această îndeletnicire, atâta măsură şi chibzuială şi, fără să-şi dea samă, aşa îşi ţuguia buzele pe linia întinsă a celor două degete cu care-i presura, încât ai fi zis că vrea să-i sărute pe toţi, pe rând. Din când în când câte un hrib, mai puţin răbdător la usturimea focului, ridica dintr-un şold, pocnea şi aşezându-se iarăşi pe cărbuni, sfârâia înainte."

(Părintele Ghermănuţă)

APRECIERI CRITICE

"Izvorâtă din mijlocul peisajului moldovean, contopită am putea spune, cu muntele nemţean, cu un material uman «specific naţional», scrisă într-o limbă şi cu un umor ce amintesc pe Creangă, opera lui Hogaş nu e contemporană, ea pluteşte peste rasă şi peste timp... Ea datează (...) din epoca poemelor homerice şi, prin violenţa lirică cu care sunt adorate forţele naturii, de mai de mult, din epoca marilor epopei indiene. Hogaş n-a fost un mare poet liric al naturii româneşi, ca M. Sadoveanu de pildă, ci un aed din faptul lumii (...), când totul era mit. Pentru îndeplinirea misiunii sale de aed, Hogaş nu are numai ritmul larg, sonor, ritual al eposului antic, nu are numai grandilocvenţa homerică sau frenezia de expresie antică, ci şi sufletul antic, sufletul omului primitiv..."

E. Lovinescu

"Autor savant, drapat în marile atitudini ale clasicismului, ingenios talent verbal, Hogaş se găseşte la un pol opus mai tuturor celorlalţi ironişti şi humorişti ai epocii de după 1900, în care realismul triumfător câştigă noi aderenţi. (...) Hogaş stilizează, potenţează, idealizează realitatea, ca toţi scriitorii clasici..."

Tudor Vianu

1 **Harfă eoliană** - harpă care vibrează la adierea vântului.

Scanned with OKEN Scanner

ALEXANDRU VLAHUȚĂ
(1858 – 1919)

S-a născut la 5 septembrie 1858 la Pleșești, în județul Vaslui, ca fiu al unui mic proprietar de pământ. A urmat școala primară și liceul la Bârlad, între 1867 și 1878, susținând examenul de bacalaureat la București, în 1879. A urmat timp de un an cursurile Facultății de Drept din București, pe care le-a părăsit din cauza situației materiale precare, devenind institutor și apoi profesor la Târgoviște. Din 1884 până în 1893 a funcționat ca profesor la diverse instituții de învățământ bucureștene (Școala Normală a "Societății pentru Învățătura Poporului Român", Azilul "Elena Doamna", Liceul "Sfântul Gheorghe"). În 1888 a fost revizor școlar pentru județele Prahova și Buzău. Din 1901 a funcționat ca referendar la Casa Școalelor. În timpul primului război mondial a locuit la Iași, apoi la Bârlad, unde era vizitat de tineri scriitori pe care îi îndruma cu solicitudine; unul dintre aceștia a fost V. Voiculescu. Vlahuță a murit la București la 19 noiembrie 1919.

A debutat în publicistică în 1879 cu articolul **Banul**, apărut în ziarul **Dâmbovița** din Târgoviște. Începând din 1880 colaborează cu poezii la **Convorbiri literare** și **Lyra română**. A editat el însuși reviste precum **Viața**, împreună cu Alceu Urechia (1893-1896), **Sămănătorul**, împreună cu G. Coșbuc (1901-1902), **Scriitori români** (1916) și ziarul **Dacia**, împreună cu Brătescu-Voinești (1918).

Lirica lui Vlahuță este, la începuturile ei, tributară eminescianismului în ipostaza lui decepționistă, pesimistă, fără viziunile grandioase ori forța poetică a Luceafărului literaturii noastre. Cel mai important epigon al lui Eminescu, Vlahuță i-a închinat acestuia o cunoscută odă și a vorbit într-o conferință despre "Curentul eminescian".

Poezia lui Vlahuță cultivă meditația, lirica de idei, cerebrală, adesea didacticistă (**La icoană, Din prag**). Atitudinea stoică, optimismul, justiția imanentă sunt câteva principale idei ale liricii sale, care se caracterizează prin retorism, dar și prin accente intimiste, delicate.

Vlahuță concepe scriitorul ca pe un apostol al celor mulți, ca pe un semănător de idei și de frumusețe pentru popor (sonetul **Sămănătorul**, pus în fruntea primului număr al revistei cu același titlu). Poezia **Unde sunt visătorii?...** propune imaginea ideală a unor poeți deschizători de drumuri, vestitori ai unei lumi noi. Poetul are și o vocație satirică, putând atinge vehemența pamfletului, precum în poezia **1907** ori în **Liniște** și **Delendum.**

Proza lui Vlahuță este predominant confesivă, lirică și moralizatoare. Amintiri apar în **Note, Un Crăciun, Mogâldea. Socoteala, La arie** sunt schițe inspirate din suferințele țăranilor. Alte scrieri în proză evocă, în spiritul epocii, funcționari modești, intelectuali învinși în lupta cu viața. Un asemenea personaj este și Dan, protagonistul romanului cu același nume, care s-a bucurat de un important succes la vremea apariției (1894). Prezentate ca "documente omenești", proze precum **Vișan** sau **Cassian** conțin elemente naturaliste, evidente îndeosebi în interesul pentru cazurile patologice. Scrisă la îndemnul lui Spiru Haret, **România pitorească** este o evocare lirică, vădind talent descriptiv, a frumuseților patriei.

UNDE NI SUNT VISĂTORII?...

Nu știu, e melancolia secolului care moare,
Umbra care ne înecă la un asfințit de soare,
Sau decepția, durerea luptelor de mai-nainte,

Doliul ce se exală de pe-atâtea mari morminte,
Răspândindu-se-n viață, ca o tristă moștenire,
Umple sufletele noastre de-ntuneric și mâhnire,
Și împrăștie în lume o misterioasă jale,
Parc-ar sta să bată ceasul stângerii universale;

Căci mă-ntreb, ce sunt aceste vaiete nemângâiate,
Ce-i acest popor de spectri cu priviri întunecate,
Chipuri palide de tineri osteniți pe nemuncite,
Triști poeți ce plâng și cântă suferinți închipuite,
Inimi lașe, abătute, făr-a fi luptat vrodată,
Și străine de-o simțire mai înaltă, mai curată!
Ce sunt brațele acestea slabe și tremurătoare?
Ce-s acești copii de ceară - fructe istovite-n floare?...

Și în bocetul atâtor suflete descurajate,
Când, bolnavi, suspină barzii pe-a lor lire discordate,
Blestemând deșertul lumii și-al vieții, în neștire,
Când își scaldă toți în lăcrimi visul lor de nemurire,
Tu, artist, stăpânitorul unei lumi așa divine,
Ce-ai putea să ne descoperi, ca un făcător de bine,
Orizonturi largi și-atâtea frumuseți necunoscute,
Te mai simți atras s-aluneci pe aceleași căi bătute,
Să-ți adormi și tu talentul cu-al dizgustului narcotic,
Ca în propria ta țară să te-arăți străin, exotic?...
Cum, când ești așa de tânăr, e o glorie a spune
C-ai îmbătrânit și sila de viață te răpune,
Că nimic pe lumea asta să te miște nu mai poate,
Că te-ai zbuciumat zadarnic și te-ai săturat de toate?

Știi tu încă ce-i viața? Ai avut tu când pătrunde,
Nu problemele ei vaste, încâlcite și profunde,
Dar un tremurat de suflet, licărirea ta de-o clipă,
Când atâtea-ți schimbă vremea c-o bătaie de aripă,
În vertiginosul haos de priveliști, ce te-nșală,
Sub imensa și eterna armonie generală?...

Ești de-abia în pragul lumii. Ți-i așa de sprinten gândul.
Câte n-ar ști el să prindă în viață aruncându-l!
Câte frumuseți ascunse vi s-arată numai vouă,
Fericiți poeți: natura, lumea pururea e nouă!
Pe subt ochii tăi tablouri lunecă strălucitoare,
Glasuri, și colori, și forme tu le lași să se strecoare,
Legănând a tale gânduri adormite, ca pe-o apă,
Când atâtea adevăruri nerostite încă-ți scapă!
Știu. Am fost și eu ca tine amăgit să cred că-n artă
Pot să trec la nemurire cu revolta mea deșartă;
Și cu lăcrimi stoarse-n silă - nu mi-aș mai aduce-aminte -
Am bocit și eu... nimicuri, ce-mi păreau pe-atuncea sfinte!...

Dar când m-am uitat în juru-mi și-am văzut că e o boală,

Scanned with OKEN Scanner

Și că toți începătorii, de abia scăpați din școală,
Ofiliți în floarea vârstei de-un dizgust molipsitor,
Își zădărnicesc puterea, focul tinereții lor,
Ca să legene-n silabe, pe tiparele găsite,
Desperări de porunceală și dureri închipuite,
Când am înțeles c-aceasta e o modă care soarbe
Seva tinereții noastre, am zis gândurilor oarbe,
Ce-și roteau peste morminte zborul lor de lilieci,
Să s-abată lăsând morții în odihna lor de veci,
Și din florile vieții să aleagă și s-adune
În nepieritorul fagur adevăr și-nțelepciune!
Câte nu-s de scris pe lume! Câte drame mișcătoare
Nu se pierd nepovestite, în năprasnica vâltoare
A torentelor vieții! Câți eroi, lipsiți de slavă,
Nu dispar în lupta asta nesfârșită și grozavă!
Și, sub vijelia soartei, câte inimi asuprite,
Câți martiri pe cari vremea și uitarea îi înghite!

Și când lumea asta toată e o veșnică mișcare,
Unde cea mai mică forță împlinește o chemare,
Și când vezi pe-ai tăi cum sufăr, cum se zbuciumă și luptă
În campania aceasta mare și neîntreruptă,
Tu, departe de primejdii, razna ca un dezertor,
Să arunci celor ce-așteaptă de la tine-un ajutor,
Jalea și descurajarea cântecului tău amar,
Și să-ți cheltuiești puterea celui mai de seamă dar,
Ca să-i faci mai răi pe oameni, și mai sceptici, și mai triști?
Asta vi-i chemarea sfântă de profeți și de artiști?...

Unde ni-s entuziaștii, visătorii, trubadurii,
Să ne cânte rostul lumii și splendorile naturii?
Unde ni-s sămănătorii generoaselor cuvinte,
Magii ocrotiți de stele, mergătorii înainte,
Sub credințele sfărâmate și sub pravilele șterse
Îngropând vechea durere, cu-al lor cântec să reverse
Peste inimile noastre mângâiere și iubire,
Și cuvântul lor profetic, inspirata lor privire,
Valurile de-ntuneric despicându-le în două,
Splendidă-naintea noastră să ne-arate-o lume nouă."

APRECIERI CRITICE

"Alexandru Vlahuță, răzăș din «țara de jos», a adus în literatura română, mai înainte de toate, limba veche și-nțeleaptă și a dat romantismului vremii o formă clasică și prin claritatea și perfecția ei. Exprimând limpede și lapidar, pe înțelesul tuturora, psihologia eminesciană a vremii, el a deschis maestrului său calea, ca un crainic, și a contribuit ca nimeni altul la formarea sufletului generației care l-a urmat."

G. Ibrăileanu

"Privită astăzi, din perspectiva vremii, opera lui Al. Vlahuță justifică prezența unei distinse

existenţe artistice de la începutul secolului nostru, un scriitor-cetăţean care şi-a dăruit elanul tinereţii, experienţa maturităţii şi talentul întregii sale vieţi ridicării măreţului edificiu cultural naţional."

Antoaneta Macovei

"Un colţ din natură văzut de Vlahuţă se impregnează de sentimentul lui, absoarbe în el bogate asociaţii puse la dispoziţia lui de aprinsa-i iubire de ţară: sentimentul naturii a fost pentru el o formă a legăturii cu pământul şi cu trecutul..."

Tudor Vianu

DUILIU ZAMFIRESCU

(1858 – 1922)

Unul dintre primii romancieri importanţi din literatura română s-a născut la Plăineşti, judeţul Râmnicu Sărat, la 30 octombrie 1858, ca fiu al lui Lascăr Zamfirescu, arendaş, şi al Sultanei, născută Mincu. După şcoala primară şi gimnaziul urmate la Focşani între 1865 şi 1873, frecventează liceul la Bucureşti (1873-1876) şi Facultatea de Drept din acelaşi oraş (1876-1880). Obţinând licenţa în drept (1880), intră în magistratură, întâi la Hârşova, apoi la Târgovişte, dar demisionează în 1881. Devine avocat şi redactor la ziarul bucureştean **România liberă** (1882). În 1883 se apropie de Junimea, iar din 1884 colaborează la **Convorbiri literare**. În 1885 intră prin concurs la Ministerul de Externe, iar trei ani mai târziu este numit secretar de legaţie la Roma, unde rămâne până în 1906, cu două întreruperi, Atena (1892) şi Bruxelles (1892-1894). În acest timp întreţine o corespondenţă bogată şi interesantă cu Titu Maiorescu. Revenit în ţară, devine secretar general la Ministerul de Externe, apoi membru în Comisia Europeană a Dunării. Rostind discursul de recepţie la Academie cu titlul **Poporanismul în literatură** (1909), în care critică excesul de ţărănism, primeşte din partea lui Maiorescu un răspuns cu un puternic caracter critic, fapt ce afectează relaţiile dintre ei. În 1916 este ales preşedinte al Societăţii Scriitorilor Români, iar în 1918, vicepreşedinte al Academiei. După război a fost ministru de externe în guvernul Averescu şi preşedinte al Camerei Deputaţilor. A murit la Agapia la 3 iunie 1922.

Duiliu Zamfirescu a debutat cu poezii în **Ghimpele**, în anul 1877. S-a făcut însă cunoscut prin poemul **Levante şi Calavryta**, publicat în 1880 în **Literatorul** lui Macedonski. După acest poem romantic, creaţia sa lirică se îndreaptă tot mai mult spre clasicism, păstrând însă şi importante elemente romantice. De altfel, scriitorul este adeptul unei estetici de factură clasicistă, argumentată şi prin "tipul latin" al românului. Volumele de versuri **Fără titlu** (1883), **Alte orizonturi** (1894), **Imnuri păgâne** (1897), **Pe Marea Neagră** (1919) sunt o sinteză de clasicism şi romantism, iar pastelurile prezintă note parnasiene. În nuvele însă romantismul se îmbină cu un realism ce nu exclude rafinamentul scriiturii.

Duiliu Zamfirescu a debutat în roman cu **În faţa vieţii** (1884), dar contribuţia majoră la evoluţia acestei specii în literatura română o aduce ciclul Comăneştenilor, din care se remarcă îndeosebi primele două romane, **Viaţa la ţară** şi **Tănase Scatiu**, urmate de **În război, Îndreptări** şi **Anna**. Prin aceste romane, publicate între 1874 şi 1910, scriitorul urmăreşte să dea "iluzia intensivă" a vieţii, să prezinte imaginea societăţii româneşti din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea prin intermediul membrilor familiei Comăneşteanu şi al altor reprezentanţi ai vechii boierimi, opusă polemic parveniţilor de teapa lui Tănase Scatiu (personaj situat

Scanned with OKEN Scanner

între Dinu Păturică al lui Filimon și Stănică Rațiu al lui Călinescu).

VIAȚA LA ȚARĂ
(fragment)

"(...) Vălătucul de praf se apropia, iar el se uita liniștit la drum. Era o trăsură cu doi cai. Când ajunse în dreptul colibei, i se păru că recunoaște trăsura Sașei, și, fără să se mai gândească, sări de unde se afla și făcu semn vizitiului să oprească. În același timp, de sub coșul trăsurei se ivi capul Sașei, care nu-l vedea și, mirată, părea că vrea să cunoască cauza pentru care se oprea. Când însă recunoscu pe Matei, se dete jos repede și veni la el cu mâna întinsă.

- Ce te faci pe aicea, omule?

El dete din cap, neștiind ce să răspundă.

- Uite, mâncam un pepene.

- Ce bună idee! Mi-e așa de sete....

Și fără să mai aștepte altă poftire, se așeză pe bancă, își ridică până spre vârful nasului vălul des cu care era acoperită, și se puse să taie bucăți mici de pepene și să mănânce. Era încântătoare. Ochii, privind spre el, râdeau de fericire. Mâna, strânsă în mănușe, apăsa ușor și elegant pe mânerul bietei custure.

- Cum ai ajuns pe locurile astea?

- Uite așa. Da' vezi ce bun pepene? nu mai mănânci?

- Mulțumesc, am luat numai ca să-mi treacă de sete... Da, ia spune, cum te găsești pe aici?

- Apoi, cum să mă găsesc... îmi era urât și am ieșit să mă mai plimbb.

- Așa?... Va să zică la noi nu vii, fiindcă ești ocupat, și pe de altă parte umbli singur pe câmp, să-ți treacă de urât.

- Umblu să-mi treacă de urât și să-mi cunosc bine moșia.

- Da?

- Da. Apoi, "să-mi treacă de urât" e o vorbă. Eu, ca mulți oameni, fug de urât, dar în același timp am nevoie câteodată de singurătate.

Ea se uită la el, clipind des și părând că vrea să pătrundă înțelesul vorbei.

- Asta e adevărat, zise ea, după un moment de tăcere.

- Nu-i așa?

- Da. Dar tot ar trebui să vii la noi mai des.

- O să viu. Îți spun drept că aș veni și mai des, însă mă tem să nu fiu supărător cu vizitele mele.

- Matei!

El ridică repede ochii spre dânsa, surprins de a o auzi chemându-l pe nume. Sașa se-nroșise și se uita în pământ.

- Mihai o să plece în curând, și dorește mult să te vadă, adăugă ea cu anevoință.

- Pleacă?... O să-l însoțești și dumneata?

- Păi ce să fac?...

El rămase cu mâinile încrucișate pe genunchi, gândindu-se. Sașa pleca!... Era pentru el o vorbă nouă și aproape fără înțeles. Se uita la dânsa lung. Ea, cu vârful umbreluței, mișca un pai, jos, pe pământ.

- Nu iei niște pepeni să-i duci acasă? tot ești cu trăsura.

- Ba da.

Lipoveanul alese ce avea mai bun în groapă. Matei îi așeză cu grije la picioarele trăsurei, apoi se duse să-și dezlege calul.

- Vin, dacă vrei, dar aș fi aprins o țigară.
- Aprinde; mie-mi face plăcere. Leagă-ți calul lângă ai mei și hai să mergem, că apune soarele.

Matei voia să urmeze povețele ei, dar nu izbutea cu nici un preț să dezlege căpăstrul de la gâtul calului. Sașa se uita la el cum făcea lucruri pe care nu le învățase și o bufni râsul.

- De ce râzi?
- Tare mai ești stângaci!...

Lipoveanul se repezi de unde era, și într-o clipă desfăcu căpăstrul și legă calul lângă ceilalți.

El, cu mâinile în vânt, a treabă, se urcă în trăsură râzând.

- Dacă n-am făcut niciodată meșteșugul ăsta!...
- Știu... de aia m-am mirat și mă mir de hotărârea dumitale de a rămâne la țară... Dar, în sfârșit, bine faci, zise ea așezându-se comod în colțul trăsurei.

De la o bucată de vreme drumul mare fu lăsat, și roatele tocară mai departe pe pământul țelinos al câmpului. Îmbrăcase umbra toată zarea, pregătind calea amurgului. Departe, în marginea orizontului, soarele dispăruse, aruncându-se într-un ocean de purpură. Raze ca de opal se ridicau pe fundul liliachiu al cerului, părând niște stropituri enorme. Se simțea cum vine noaptea. O geană vânătă de lumină se închidea prelung spre apus. Dunga dealului, pe care era satul, se îneca încetul cu încetul în clarul obscur al amurgului.

- Ce moment încântător!... zise el. Vezi? te miri de ce am rămas la țară... Iată de ce.

Ea tăcea, pierdută cu ochii în pânza orizontului.

- Ce frumos e!... Nu-i așa?
- Da, răspunse ea cu glasul tremurător.
- E așa de frumos că te răsplătește de toate ostenelile zilei. Nimeni nu poate prinde ceasul trecător. Numai soarele, în răsărit și-n apus, pare a-l însemna pe cer.
- Mai cu seamă în apus.

El tăcu un moment. După aceea, înțelegând ce gândea ea, o întrebă:

- De ce?
- Așa. În răsărit e veselie, se amestecă o idee vagă de speranță. Și în fericire nu se numără ceasurile. Pe câtă vreme în apus, sufletul întrevede un sfârșit, clipele cele din urmă ale unui foc ce se stinge... Nu-i așa?
- Da... În sfârșit, mi se întâmplă un lucru ce rar se împlinește în viață.
- Care?
- Acela de a vedea schimbându-se o dorință puternică în realitate, și de a fi tot așa de încântat de realitate cât eram de dorință.
- Adică, vorbind în proză?
- Nu-i destul de limpede?
- Ba da... dar ce vrei să zici?
- Vreau să zic că, în general, nimic nu trece din lumea ideală în cea fenomenală fără să nu piardă din farmec. Astăzi mi se-ntâmplă contrariul, pentru întâiași dată.

Ea începu să râdă.

- Din ce în ce mai limpede. Închipuiește-ți că sunt foarte proastă... De ce nu vrei să spui lucrurile în bună și curată limbă românească?
- Ba le spui. Vream să zic că de multă vreme visam la scena asta la țară, la câmpul întins; de mult vream să mă întorc aici, să trăiesc în pământul nostru, să răsuflu din plin și să mă arză soarele... Mi s-a împlinit dorința, și sunt tot așa de

fericit acum, precum eram înainte de împlinirea ei.

- Îmi pare că e natural să fie așa.

- E o părere. Noi nu suntem deplin fericiți decât numai în iluzia fericirei noastre.

Ea tăcu un moment. După aceea adause timid și încet:

- Cu toate astea mie îmi pare că sunt fericită în realitate.

- Da, se poate. Dar mă prind că dumneata ești persoana cea mai visătoare...

- Eu?!...

- Da, dumneata. Nu visătoare în înțelesul vulgar, ci meditativă, răsfrântă înlăuntru, trăind prin propriile forțe ale sufletului dumitale și cerând foarte puțin de la lumea din afară.

- Eu nu știu; știu atâta, că viața îmi pare interesantă, lumea în general bună și, cu un ideal în suflet, aș trăi un veac fără să mă plâng.

- A!... va să zică ai un ideal?

- Negreșit... Cine nu are un ideal?

- Cine nu are... Foarte multă lume.

Ea dete din cap și nu mai răspunse.

Începea să se cam întunece. Se auzea ropăitul cailor pe întinderea câmpului, și nu se vedea decât linia dealului ce se apropia.

- Aș putea oare să te întreb ce ideal ai?

Ea mișcă ușor din vârful unui picior, zâmbind.

- Mă așteptam să mă întrebi.

- De ce?

- Așa.

- Atunci răspunde-mi.

- Nu pot să-ți răspund.

Acum îi veni rândul lui să tacă.

- Ai dreptate, adăugă după un moment, nu aș fi îndrăznit să te întreb, dacă te-aș vedea bine.

Ea începu să râdă.

- De ce râzi?... Îmi pare rău că râzi.

Dar ea râdea și mai tare. El tăcu cu totul. După câtva timp tăcu și ea, și iarăși nu se mai auzi decât mersul trăsurei.

-Iartă-mă, zise dânsa, atingându-l ușor cu mâna.

- De ce să te iert? Nu mi-ai făcut nimic.

- Da, dar am râs prostește... Mă ierți?

- Cum să nu te iert.

El îi luă binișor mâna într-ale lui și nu mai zise nimic. Erau atât de fericiți amândoi, în amurgul vremii, încât ar fi dorit să se ducă trăsura mai departe și tot mai departe fără țel.

- Eram pe drumul arzător al confidențelor, zise el încet și parcă s-ar fi gândit la lumea din mintea lui. Alături de dorul meu de țară, sta dorul de cineva, iubit, dar necunoscut. Îmi părea că trebuie să te întâlnesc. M-ai însoțit întotdeauna și peste tot și, cu toate astea, nu știam cine ești.

Ea se lipise de umărul lui, tăcută și tremurătoare.

- Și acum, cunoscându-te, îmi pare că ești aceea pe care o doream, întocmai, aievea, mai dulce și mai bună decât cum o visam...

O lungă tăcere urmă vorbelor acestora. Până acasă nu mai ziseră nimic. Plecată cu capul pe umărul lui, Sașa închidea ochii pe jumătate și vedea linia dealului, întunecată pierdută, parcă ar fi fost o dungă pe cer. În ultima tremurare a luminei apuse înota o stea. Ea părea că iese din adâncul timpului și vine, vine

spre orizonturile noastre, purtătoare de veşti bune.

Trăsura se opri la poarta lui Matei. El se dete jos, încet.

- Ce rău îmi pare!

Saşa îl strânse uşor de mână.

- Vii mâine?

- Da.

- Vrei să-mi spui, când vei veni, ce stea e aceea?...

Ea îi arătă cu mâna spre cer.

- E a speranţei şi a fericirei.

- Ştiu... pentru noi.

- Pentru noi.

- Da, pentru noi. Dar pentru lumea cealaltă?

- În apusul soarelui, în august, îmi pare că se iveşte constelaţia Fecioarei. Îţi spun mâine cum se cheamă... Noapte bună.

- Noapte bună. (...)"

APRECIERI CRITICE

"Conservatorismul scriitorului trebuie apreciat în cadrul unor categorii care încep cu cele de ordin sentimental şi se încheie cu cele estetice: pasiune pentru trecut, o comuniune patetică, de la distanţă, cu pământul patriei, adoraţie pentru tradiţiile nealterate, pentru puritatea interioară etc. Scriitorul e un clasic, şi conservatorismul său se alimentează din valorile sale, dispreţuind tot ce tinde să le întineze, (...)."

Mihai Gafiţa

"Cu excepţia lui Eminescu, Duiliu Zamfirescu este cea dintâi conştiinţă literară românească adânc frământată, căutând dezlegare fiecărei nedumeriri, simţind în artă sintetizându-se iubirea, viaţa, moartea, lumea şi universul întreg, trăind intens această viziune globală şi realizând din viaţa sa umană şi din viaţa sa spirituală, cel puţin în anii care alcătuiesc cupola centrală a acestei creaţiuni, o unitate căreia viaţa operelor sale i s-a încorporat de la sine."

G. C. Nicolescu

NICOLAE IORGA
(1871 – 1940)

Nicolae Iorga a fost una din personalităţile monumentale ale literaturii române, o figură enciclopedică din familia de spirite a lui Dimitrie Cantemir, Ion Heliade-Rădulescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu sau Mircea Eliade. Ca şi aceştia, Iorga a fost un deschizător de drumuri în variate domenii ale culturii, un creator de noi direcţii, un erudit şi un îndrumător. Opera sa imensă (circa o mie de volume, aproximativ 25.000 de articole) acoperă arii culturale multiple: istoria (cu toate ramurile ei), istoria literaturii, poezie, dramaturgie, memorialistică, publicistică etc.

S-a născut la Boto ani, la 5 iunie 1871. În acelaşi oraş a urmat şcoala primară şi gimnaziul. După absolvirea Liceului Naţional din Iaşi şi promovarea bacalaureatului (1888), a parcurs într-un singur an studiile secţiei istorico-literare de la Universitatea din Iaşi, pe care le-a terminat, "magna cum laude", în 1889. În continuare a întreprins studii de specializare la universităţile de la Paris, Berlin şi

Scanned with OKEN Scanner

Leipzig, absolvind în 1892 Școala Practică de Înalte Studii din Paris (Ecole Pratique des Hautes Etudes). După obținerea doctoratului la Leipzig (1893), a devenit, la 23 de ani, membru corespondent al Academiei. Academician avea să devină în 1910. În 1903 a luat conducerea revistei **Sămănătorul**, căreia i-a imprimat doctrina ce subordona esteticul eticului și etnicului. Personalitatea excepțională a lui Nicolae Iorga s-a bucurat de o meritată recunoaștere în țară și străinătate: "doctor honoris causa" al unor prestigioase universități ale lumii, membru al unor academii cu vechi tradiții, apreciat conferențiar în marile centre de cultură ale Europei și Americii, deputat, membru al Consiliului de Coroană, prim-ministru. Viața i-a fost curmată în plină putere creatoare, la 27 noiembrie 1940, când a fost asasinat de legionari la Strejnic.

În creația sa poetică, Iorga continuă romantismul scriitorilor pașoptiști.

Dramaturg prolific, scriitorul realizează piese inspirate din istoria universală și națională, din folclor, din religie și mitologie ori comedii. Cea mai valoroasă creație dramatică a lui N. Iorga este drama istorică **Doamna lui Ieremia**, inspirată de destinul tragic al Elisabetei Movilă.

Ca scriitor, Iorga se impune mai ales prin literatura de călătorie și prin memorialistica din volumele **Oameni care au fost** și **O viață de om, așa cum a fost.**

AUREL VLAICU

"Șoimul nostru ardelenesc a lunecat din slava cerului şi s-a sfărâmat de acest pământ aspru, care-și răzbuna astfel pe acela ce tindea să se desfacă mai mult din robia lui cea grea. Vlaicu a murit. Cu aripile ultimului său zbor i s-a frânt și viața; voința cea nebiruită s-a pierdut.

Și în adevăr nebiruită a fost această viață. Fecior de țăran, fără carte, fără avere, fără sprijin, dintr-un neam căruia guvernul său îi vede numai păcatele[1], el s-a trezit într-o bună zi cu gândul că e frumos să zboare cineva, că el poate zbura, că trebuie să zboare - și că pentru aceasta e făcut pe lume.

A trecut, ajutat de câțiva prieteni, toate piedecile neînțelegerii și neprieteniei și, la capătul atâtor încercări zadarnice, atâtor silinți înfrânte, el s-a pomenit în sfârșit acolo sus, în cer, zburând. De atunci n-a mai voit alta; n-a căutat un rost în viață, o funcție, o ocupație, un coperământ, o vatră de familie, o iubire, nimic... Îi ajungea doar că al lui era cerul, cerul întreg!

Și, când l-au văzut acolo, tăind undele văzduhului luminos, frângând împotrivirile vântului, întrecând negurile, neamul lui întreg, toți acei iobagi de ieri, setoși de libertate, de lumină, de neatârnare, i s-au închinat nu numai ca unui fiu iubit mai isteț și mai viteaz decât ceilalți, ci ca unui vestitor, ca unui simbol. Când în vâjâitul lor nerăbbdător porneau aripile, când pasărea de oțel se cumpănea singură sus, deasupra pământului, când se frământa cu puterile cerești și le răpunea planând liniștit vulturește, li se părea că zăresc în viitor o altă minune: urmașii lor, seminția lor desfăcându-se de sub stăpânirea vechilor puteri, înfruntând vrăjmășiile din urmă, zburând tot mai sus peste dânsele și odihnindu-se în lumina apoteozei victorioase. Și, de aceea, la nimeni nu s-a uitat națiia cu ochi mai bucuroși, scăldați în lacrimi și totuși plini de raze, decât la dânsul.

Astfel, tânărul care isprăvește astăzi în mijlocul durerii tuturora a fost un

1 Aurel Vlaicu venea din Ardealul aflat pe atunci sub stăpânire austro-ungară.

fericit, prin toată mărimea triumfului său, prin toată căldura iubirii ce deștepta în juru-i.

Și chiar acum, în clipa tragică, el a avut favoarea dumnezeiască de a sfârși în lumea de sus, pentru care trăise, care-l închisese cu totul - și care-l jertfi.

Se uită bărbați politici, se uită scriitori de renume. Pe el, însă, nu-l vom uita. Oricând îndrăzneala omenească va smulge aiurea succese strălucite naturii învinse, nu vom privi cu invidie pe acel învingător, ci vom zice cu mândrie: Și noi am avut pe Vlaicu!"

1913 **(Oameni cari au fost)**

APRECIERI CRITICE

"Cunoașterea aproape monstruoasă a istoriei universale și române în cele mai mici detalii, direct de la izvoare, i-a îngăduit istoricului să improvizeze la cerere și în timp scurt istorii parțiale: monografii de orașe, de domnii, de familii, istorii de relații, istoria bisericii, istoria armatei, istoria comerțului, istoria literaturii, istoria călătorilor străini, a tipăriturilor. Și acestea nu sunt simple îndreptare, sunt sinteze complete, **exhaustive**, uneori disperant de amănunțite, egoiste în note până a nu lăsa altuia bucuria unui adaus (...). Iorga este în istorie Virgiliu, Sf. Paul și Beatrice laolaltă, care te conduce din infernul diplomelor până în roza celestă a viziunii totale."

G. Călinescu

"Dacă atmosfera morală în care plutește oricare din paginile lui Bălcescu este «cucernicia», aceea a scrierilor lui Iorga este lupta. (...)

Iorga este un polemist (...). Prin această particularitate, întregul scris al lui Nicolae Iorga trăiește în atmosfera unui vibrant dramatism (...). Portretul artistic al lui N. Iorga n-ar fi complet dacă n-am considera în el pe moralistul făuritor de sentințe și maxime, în care lapidaritatea maioresciană obține una din cele mai importante continuări ale sale și aceasta tocmai la acest artist al cuvântului care, în alte aspecte ale operei lui, ne cucerește prin abundență și densitate."

Tudor Vianu

"Te întrebi cu înminunare cum a putut un creer să conceapă atâtea lucrări și o mână să le scrie!"

A. D. Xenopol

DIMITRIE ANGHEL
(1872 – 1914)

Născut la 16 iulie 1872 la Cornești, județul Iași, D. Anghel a urmat școala primară și liceul la Iași, între 1879 și 1890, când a părăsit studiile pentru a se dedica scrisului. A călătorit în Italia, Franța, Elveția și Spania, revenind în țară în 1902. A fost funcționar în Dobrogea (1906-1907), referent la Casa Școalelor și inspector la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (din 1911). A murit la Iași, la 13 noiembrie 1914.

D. Anghel a debutat cu poezii în revista **Contemporanul** (1890), colaborând apoi, cu poezie și publicistică, la **Adevărul, Adevărul literar și artistic, Lumea nouă, Literatură și artă română, Pagini literare, Viața românească** etc. A făcut parte din redacția și din comitetul de direcție ale revistei **Sămănătorul** (1906-1908). A editat revista **Cumpăna**, împreună cu M. Sadoveanu, Șt. O. Iosif și Ilarie Chendi (1909-1910). A debutat editorial cu **Traduceri din Paul Verlaine** în 1903.

Scanned with OKEN Scanner

În 1905 a publicat volumul de versuri **În grădină**, urmat, în 1909, de **Fantazii**. Între timp au apărut operele scrise de D. Anghel în colaborare cu Șt. O. Iosif: **Legenda funigeilor** (poem dramatic, 1907), **Cometa** (comedie, 1908), **Caleidoscopul lui A. Mirea** (1908), **Carmen saeculare** (poem istoric, 1909), iar în 1910, **Cireșul lui Lucullus** (proză).

Dimitrie Anghel este unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai simbolismului în literatura română. El cultivă mediul naturii artificiale, umanizate, al grădinilor și procedeul sinsteziilor. Este un contemplativ, un visător, care aduce în poezie tema călătoriilor, a evaziunii, motivul boemei și imagini ale peisajului marin. Simbolismul se îmbină în poezia lui cu notele romantice.

Proza sa vădește înzestrare picturală, eleganță a stilului și vervă polemică.

ÎN GRĂDINĂ

Miresme dulci de flori mă-mbată și mă alintă gânduri blânde...
Ce iertător și bun ți-e gândul, în preajma florilor plăpânde!
Râd în grămadă: flori de nalbă și albe flori de mărgărint,
De parc-ar fi căzut pe straturi un stol de fluturi de argint,

Sfioase-s boltile spre sară, și mai sfioasă-i iasomia:
Pe fața ei neprihănită se-ngână-n veci melancolia
Seninului de zare stânsă, și-n trandafiri cu foi de ceară
Trăiesc mâhnirile și plânge norocul zilelor de vară.

Atâtea amintiri uitate cad abătute de-o mireasmă:
Parcă-mi arunc-o floare roșă o mână albă de fantasmă,
Și-un chip bălan lâng-o fereastră răsare-n fulger și se stânge...
De-atuncea mi-a rămas garoafa pe suflet ca un strop de sânge.

Ca nalba de curat odată eram, și visuri de argint
Îmi surâdeau cu drag, cum râde lumina-n foi de mărgărint,
Și dulci treceau zilele toate, și-arar dureri dădeau ocoale...
Ah, amintirile-s ca fulgii rămași uitați în cuiburi goale!

ÎN LUXEMBURG

Ți-aduci aminte, după ploaie, ce albe străluceau la soare
Statuele străvechi și scumpe, și cât de drag ți-era cu mine,
Să povestești, umblând sub ramuri, de viața moartelor regine
Înmărmurite-n piatra rece de-o biată mână peritoare?

Deasupra lor porumbii vineți roteau voioși din vreme-n vreme!
Părea că lor li este dată grădina asta toată-n pază,
Și-arar o lacrimă de ploaie, ca un diamant aprins de-o rază,
Se desprindea, vuind cu zgomot, din naltul unei diademe.

În straturi florile-nclinate iar se-nălțau cu bucurie,
Și-n cer, făr' de veste-atuncea lumina zilei liniștită
Se preschimba în fel-de-fețe ș-o clipă sta ca aiurită,
Pân' să-și recapete cuprinsul din nou divina-i armonie.

Pe sub copacii jilavi încă, roiau copiii cu grămada,
Iar spre habuzul vechi, ții minte, cu fețele de plâns udate,
Câți îngeri nu jăleau de soarta vreunei nave fărâmate
Ce se pornise pe furtună cu pânze albe ca zăpada?

Fanfarele sunau cu zgomot înfiorând prelung platanii
Sub umbra cărora voioase treceau eternele idile,
Născute dintr-o sărutare și moarte după zece zile...
Pe zilele acele însă cine din noi nu și-ar da anii?

Curgea nedumerită vremea, și-ntr-un târziu, vestind că-i sară
O darabană-ndepărtată suna ca după bătălie,
Și-atuncea, tresărind din visuri, vedeam grădina că-i pustie
Și ne porneam și noi pe-acasă rentineriți de primăvară.

O vorbă îndemna o alta, ș-un gând chema o amintire
Și-n toropeala asta dulce a noastre inemi amândouă
Se-ngemănau de duioșie, ca două lacrime de rouă...
Și azi abia dacă mai aflu de la străini de tine-o știre.

Sămănătorul, 6 aprilie 1903

APRECIERI CRITICE

"Fantezismul poetului este în bună parte o închinare către feerie, moștenită de la Eminescu, comună epocii și întărită prin anume urmări ale romantismului și parnasianismului din Occident. (...) Puțină, impopulară, proza lui D. Anghel este excepțională și revoluționară. Fără ea nu s-ar înțelege proza de mai târziu a lui T. Arghezi care perfecționează și sistematizează maniera angheliană."

G. Călinescu

"Din înregistrator pasiv al unor stări de conștiință predominate de afect, se transformă într-un fantezist lucid și intelectualizat. (...) Dintre toți memorialiștii noștri, nici unul n-a stăpânit ca Anghel potențialul emotiv de natură muzicală și talentul de a comunica emoția, prin evocarea umbrelor omenești și a lucrurilor care le-au făcut în viață ambianța naturală."

Șerban Cioculescu

"Anghel a reușit să-și contureze o personalitate artistică proprie, bine diferențiată, care n-a urmărit și nici n-a realizat un anumit tipar artistic tributar unui curent sau școală literară. Poezia lui a asimilat creator lirismul eminescian, topit într-o formulă proprie în care s-au absorbit, pierzându-și identitatea, aluviuni romantice, parnasiene și simboliste.

După Eminescu și Macedonski, înainte de Arghezi și Blaga, D. Anghel s-a afirmat ca un poet original, dând expresie artistică unei structuri sufletești complexe, moderne.

Poet al florilor, al dragostei și al mării, el se remarcă prin sensibilitate delicată, fantezie sclipitoare, rafinament intelectual și muzicalitate."

M. I. Dragomirescu

Scanned with OKEN Scanner

BARBU ȘTEFĂNESCU DELAVRANCEA
(1858–1918)

Data nașterii. Copilăria și primii ani de școală

S-a născut la 11 aprilie 1858,[1] în mahalaua Delea-Nouă, din bariera Vergului, București, mezinul unei familii modeste. Tatăl, Ștefan "căruță-goală", pe numele adevărat Ștefan Tudorică Albu, era coborâtor din familia unor ciobani vrânceni, "strămutat în marginea Bucureștilor, în căutarea unei munci mai rodnice", devenind căruțaș de grâne pe traseul București-Giurgiu și "staroste al cărăușilor din barieră". Tatăl lui Delavrancea a fost împroprietărit la Sohatu-Ilfov, ca urmare a legii rurale elaborate de Cuza-Vodă și M. Kogălniceanu: "Eu nu pot să uit că sunt copilul țăranului clăcaș împroprietărit la '64... Străbunii mei se pierd în haosul iobagilor, suferind cu ceilalți țărani deopotrivă și lipsa, și foamea, și năvălirile...". Mama lui Barbu, Iana (Ioana sau Ana), era "fiica văduvei Stana din Postăvari, sat locuit de clăcași, de pe moșia familiei Filipescu". Primii ani de viață și-i petrece în ulița Vergului, în tovărășia tatălui, ajuns la aproape 70 de ani: "Mi-aduc și acum aminte (aș fi mulțumit dacă n-ar fi decât o amintire) cum mă agățam de scurteica lui lungă și îmblănită cu mârsă neagră și-l lingușeam și-l mângâiam pe obraji și pe pletele-i rotunjite ca să mă ia în căruță" - și a poveștilor spuse la gura sobei: "Pleoapele-mi cădeau încărcate de lene, de somn, de mulțumire. Și mă simțeam ușor ca un fulg plutind pe o apă care curge încet, încetinel, încetișor...".

Părinții îl dădură în primire diaconului Ion Pestreanu de la Biserica Sf. Gheorghe Nou, "să-l învețe slovele noi și să citească". În clasa a II-a (1866) intră elev la Școala de Băieți Nr. 4, unde îl are învățător pe Spirache Danilescu, "om luminat", urmând ca în anul următor să treacă la Școala Domnească, pentru clasele a III-a și a IV-a. Studiază cu învățătorii E. Becarian și Ion Vucitescu,[2] în condițiile de rigoare ale internatului și ale școlii vechi în care se practicau pedepse aspre. În registrele matricole era trecut cu numele de Ștefănescu Barbu.

După cele patru clase primare, Barbu este înscris, după un an, ca bursier la Liceul "Sf. Sava", învață cu cei mai de seamă profesori ai Capitalei din acea vreme (D. A. Laurian, Anghel Demetrescu, Vasile Ștefănescu), fiind remarcat pentru talentul și capacitatea sa de asimilare. Atmosfera din internatul de la "Sf. Sava" și imaginea adolescentului vibrând de pasiune vor fi evocate în nuvela **Bursierul**. Din această perioadă (1876-1877) datează și primele lui încercări literare. Din 1877 devine student la Facultatea de Drept.

1 Dincolo de controversele din jurul datei nașterii scriitorului (2 sau 5 aprilie), sursa cea mai autentică rămâne actul de naștere asupra căruia s-a oprit și G. Călinescu constatând: "După actul de naștere original, scris cu litere chirilice, din Mitrica bisericii Delea-Nouă pe anul 1858, București, se constată că Barbu Delavrancea s-a născut la 11 aprilie 1858 și a fost botezat la 20 aprilie." (vezi G. Călinescu, **Material documentar și știri noi...**, în **Studii și cercetări de istorie literară și folclor**, anul I, nr. 1-4, 1952, p. 113).

2 Prototipul institutorului, al dascălului mărginit și tiran din nuvela cu titlul **Domnul Vucea**, unde orele de clasă erau prezentate a se rezuma la " vergea, lacrimi, urechi roșii, Domn uscat și înalt..."

Debutul literar

Adevărata "producție poetică a liceanului" poate fi identificată mai târziu, în 1878. După ce începe să publice versuri în ziarul **România liberă**, în 1878 publică primul său volum, placheta de poezii **Poiana lungă. Amintiri** (1878), semnată doar cu prenumele **Barbu**, în tradiția poeziei din primele decenii ale veacului, cu o bună primire din partea criticii, în revistele **Viața literară**, **România liberă**, **Familia**. În 1882, Barbu Delavrancea își trece examenul de licență la Facultatea de Drept din București, cu teza de licență în drept **Pedeapsa, natura și însușirile ei**, pe care o publică în același an, semnată Barbu G. Ștefănescu. Gheorghe era bunicul dinspre partea tatălui: "Gheorghe Tudorică Albu din Sohatu". Scriitorul își va semna operele cu varianta definitivă Barbu Delavrancea (ortografiată la început "de la Vrancea" după acel ținut de mare originalitate etno-culturală, de care scriitorul se simțea foarte legat sufletește. În perioada 1880-1882, Barbu Ștefănescu publică în **România liberă** foiletoanele intitulate **Zig-Zag**, semnând cu pseudonimul **Argus**. De acum datează și debutul propriu-zis al scriitorului ca nuvelist, cu **Sultănica** (**România liberă**, 9 martie-15 martie, 1833), semnată **Argus**. După un scurt popas la Paris (1882-1884), pentru a-și desăvârși studiile juridice, Delavrancea publică în 1885 volumul de nuvele **Sultănica**.

Activitatea publicistică

Reîntors în țară de la Paris (1884), Delavrancea devine "un nume de circulație și de prestigiu". Colaborează la "România liberă", numărându-se printre redactorii ei apropiați, alături de Al. Vlahuță și Duiliu Zamfirescu, semnând cronicile muzicale, plastice și muzicale, precum și nuvelele și povestirile din prima ediție a volumului **Sultănica**. Publică, pe rând, **Șuier**, **Fanta-Cella**, **Iancu Moroi**, **Răzmirița**, **Palatul de cleștar** și **Odinioară**, care anunțau cu pregnanță un nume nou în literatura română, culminând cu **Trubadurul** (1886) și cu **Hagi-Tudose** (1887). În 1884, Barbu Delavrancea reprezintă redacția **României libere** la cea de-a 21-a aniversare a "Junimii" la Iași, publicând reportajele **Ultimele știri** și **Iași și banchetul "Junimiștilor"** (**România liberă**, octombrie, 1884). Îl cunoaște pe I. L. Caragiale, căruia îi consacră un admirabil portret.

Face cunoștință cu V. Alecsandri ("Era pentru prima oară când observam de aproape acel izvor limpede de "lăcrămioare și mărgăritare", pe artistul de frunte al "pastelelor", pe marele liric al lui **Dan, Căpitan de plai**") și cu Titu Maiorescu, citind în 1886 la cercul de la **Convorbiri** nuvela **Trubadurul**. Din 1885, scriitorul va publica la ziarul **Drepturile omului**, iar mai târziu la **Literatură și știință**, revistă condusă de C. D. Gherea. Scriitorul ia parte, de asemenea, la înființarea ziarului **Epoca**, al cărui prim-redactor va fi de la 16 noiembrie 1885 până la 23 ianuarie 1886, printre colaboratori aflându-se Al. Vlahuță și Anghel Demetrescu.

Delavrancea va publica aici, printre altele, două articole semnificative: **Cum suntem guvernați** și **Fiii poporului și sărăcia poporului**, fiind prezentată, pe un ton patetic, starea de înapoiere și de mizerie a celor sărmani. Prin dezbaterea acestor probleme rurale, sunt dezvăluite primele note ale pamfletarului și ale politicianului de mai târziu. Continuându-și colaborarea la **Lupta**, ziar condus de Gheorghe Panu, gazetarul probează o bună conduită critică. În 1888, Delavrancea se angajează ca redactor și colaborator la ziarele **Democrația** și **Voința națională**, unde se va remarca prin numeroase articole. Face critică muzicală și dramatică (**Epoca**, 1886), polemizează cu Maiorescu într-o serie de articole ce vor demonstra multiple însușiri intelectuale (**O familie de poeți**). E prezent în aproape toate domeniile artei și ale vieții publice, încercându-și talentul în numeroase direcții. La 19 aprilie 1887 tipărește revista **Lupta**

Scanned with OKEN Scanner

literară, în paginile căreia tipărește prima variantă a nuvelei **Hagi-Tudose**. Printre colaboratori, îi descoperim pe Al. Vlahuță, C. Mille, P. Ispirescu și Artur Gorovei. Atras de copleșitoarea personalitate a lui B. P. Hasdeu, Delavrancea devine redactor la **Revista nouă**, condusă de marele savant. Angajându-se tot mai mult în politică și în gazetărie, scriitorul devine redactorul permanent al ziarelor **Democrația** și **Voința națională**. Publică, în continuare, la **Viața** (1894), revistă săptămânală ilustrată, condusă de Al. Vlahuță și, mai apoi, de Alceu Urechia, acordând același interes tuturor problemelor literare, istorice și filologice, sociale sau politice, în articole de o complexă bogăție de culori. De la 1 martie 1892, Delavrancea va saluta apariția la Fălticeni a revistei de literatură populară **Șezătoarea**, apreciind că revista condusă de Artur Gorovei "se cuvine a avea cu precădere înaintea oricărui om cult, literat și bun român, căci cel mai suveran mijloc de a înțelege un popor este acela de a-i cunoaște și aprofunda tradițiile, știința și creațiunile sale simple, naive, dar adeseori străbătute de un spirit vast și genial, pe care numai mulțimile și popoarele îl pot avea." Redactorul **Revistei noi** era la curent cu cele mai de seamă și mai noi teorii de folclor comparat. Prin studiul din **Columna lui Traian** (1882), intitulat **Doina. Originea poeziei poporane la români**, Delavrancea se referă la Dimitrie Cantemir, care în **Descrierea Moldovei** dădea o primă explicație a cuvântului **doină**, intuind un strâns raport de interdependență dintre om și natură, pe care cântecul popular îl reflectă atât de pregnant. Cel mai important studiu de folclor se intitulează **Verbul plastic în creațiile poporane** (**Șezătoarea**, 1929), dezvăluind "spiritul analitic original, acuitatea observației, cunoștințele multilaterale și adânci ale scriitorului" (Al. Săndulescu), așa cum va dovedi și studiul **Din estetica poeziei populare** (1913), discurs de recepție cu ocazia alegerii sale ca membru al Academiei Române.

Din activitatea publicistică a lui Delavrancea pot fi desprinse și alte articole în care, cu aceeași efervescență intelectuală, scriitorul va exprima puncte de vedere în materie de artă, de limbă și de literatură. Cronicarul va milita pentru **dezvoltarea creației dramatice originale**, va întâmpina cu entuziasm scrierile lui M. Sadoveanu, "mare talent, cu o limbă bogată, cu un stil minunat", ale lui Gala Galaction, "unde viața pare aidoma cu cea reală" sau ale lui D. D. Pătrășcanu.

Un moment important în activitatea sa jurnalistică îl reprezintă revista **Lupta literară** (1887), cu accentuate atitudini critice în probleme de critică și de istorie literară, intrând adeseori în polemică cu Titu Maiorescu, pe care l-a determinat să scrie articolul **Poeți și critici**, publicat în **Convorbiri literare** la 1 aprilie 1886. Cu mult înaintea lui Ibrăileanu, Delavrancea semnala succint ideea **caracterului specific național al literaturii**, având în vedere o strictă condiționare socială și istorică. Beneficiind, din epoca studiilor pariziene, și de o serioasă cultură plastică, Delavrancea va realiza în câteva articole și unele observații deosebit de interesante în acest domeniu. Seria de foiletoane din **România liberă** (1883) va reprezenta primul examen al tânărului critic de artă, pe cale de a-și clarifica preferințele și de a-și consolida atitudinile (**Salonul 1883, Pictura**). Pasionat și entuziast, cronicile de după 1890, semnate **Fra Dolce** sau **Viator**, vor îmbrățișa un câmp foarte vast de preocupări, cu deosebire despre câțiva din artiștii români de la sfârșitul secolului trecut, în primul rând despre Nicolae Grigorescu și Andreescu, pe care l-a admirat sincer:

> "În fața peisajelor lui Andreescu vezi natura vie și mare. (...). Ceea ce la Andreescu e viu, la Grigorescu e feeric; ceea ce la Grigorescu este splendoare uscată, la Andreescu se preface în simplu, energic și suculent. La Grigorescu, bogăția aparentă te răpește fără a te convinge, la Andreescu, simplitatea aparentă te răpește fără a te convinge, la Andreescu, simplitatea aparentă te convinge și te pune pe gânduri, te face să înțelegi, și de aceea admiri fără regret și fără reticență, căci pledoariile lui sunt niște rezumate limpezi ale esențialului din natură." (**Democrația**, 1883)

Delavrancea - academician

Prozator și dramaturg, gazetar, avocat și orator, cu vocația perceperii evenimentelor politice și culturale în cele mai profunde sensuri ale acestora, lansat în politică, ajunge în ultimul an al secolului al XIX-lea (1899) primar al Bucureștilor. Rămâne în literatură, însă, întâi de toate prin **Hagi-Tudose** și prin trilogia dramatică moldovenească.

La 19 mai 1912, ca o apreciere a întregii sale activități de prozator și dramaturg, scriitorul este ales membru al Academiei Române, urmând să rostească, peste un an, alocuțiunea omagială. În ședința festivă în fața plenului întrunit la 22 mai 1913, Delavrancea rostește discursul **Din estetica poeziei populare**, care va avea un ecou deosebit în lumea literară. În presa timpului sunt reproduse ample fragmente, evidențiindu-se forța inedită a scriitorului de a argumenta întreaga complexitate a creației populare.

Mulțumind cu modestie membrilor înaltului for cultural, autorul dramei **Apus de soare** apreciază activitatea literară a altor colegi de generație:

"Dar sunt alții cu merite mai de seamă decât ale mele. Caragiale - cine ar fi crezut că ne va lăsa așa de curând - care a zugrăvit nepieritor tipurile lui, mai populare ca ale oricui altuia, Vlahuță, care a turnat în bronz inspirațiunile lui de adevărat poet, Coșbuc, care a desprins dintr-un ghers al poporului strigăte și poeme de care suntem mândri, și alții mai tineri, cărora li s-ar potrivi așa de bine celebrul vers al bătrânului Corneille: "La valeur n'attend pas le nombre des années..."

În elogiul adus proaspătului academician, I. Negruzzi făcea următoarea referire la tema tratată de B. Șt. Delavrancea:

"Eu am citit acest studiu cu plăcere extremă și tot astfel l-am ascultat astăzi. Vezi că mie poezia populară mi-a insuflat totdeauna cel mai mare entuziasm. De când e am copil, cu dânsa m-am hrănit. Și adeseori aceste admirabile produceri ale imaginației poporului nostru formau seara obiectul cetirii comune în familia mea, frumos cetitor fiind însuși tatăl meu, Costache Negruzzi."

Apus de soare

Din trilogia lui Delavrancea, **Apus de soare** (1909) a avut în epocă cel mai răsunător succes. Temperament romantic, își propusese, încă din articolul **Cultul celor mici**, să prezinte o galerie de imagini curate și luminoase, rechemate din umbra trecutului eroic. În 1909-1910 gândul i se realizează prin elaborarea trilogiei Moldovei: **Apus de soare**, **Viforul** și **Luceafărul**.

Valoarea literară a scrierii, teatralitatea replicilor, limba vie, colorată, utilizarea cu măsură a arhaismelor, dramatismul pasajelor-monolog așează această capodoperă a dramaturgiei noastre în rândul marilor monumente de limbă literară românească. "Capodoperă a dramaturgiei poetice și oratorice", cum a numit-o G. Călinescu, **Apus de soare** a fost jucată prima dată în 1909. Impresionat de vigoarea evocării, de îndrăzneala concepției dramatice, N. Iorga socotea piesa "un nou răsărit al trecutului nostru eroic în teatru", iar I. L. Caragiale, în notele publicate în "Universul" din 13-14 martie 1909, scria: "**Apus de soare** e o dramă în patru mari tablouri, a căror perfectă unitate se încheagă în jurul tipului cardinal - Ștefan cel Mare. În ele sunt adunate și coordonate armonic toate elementele acelei prodigioase figuri istorice și a mândrei sale epoci de eroism."

Scanned with OKEN Scanner

*** Principalele surse de inspirație**

– **Letopisețul Țării Moldovei**, vol. I-III, publicate de Mihail Kogălniceanu, Iași, 1845-1852 (Cronicile lui Grigore Ureche și Miron Costin).
– Gh. Șincai, **Hronica românilor și a mai multor neamuri**, vol. I-III, Iași, 1853-1854; București, 1886.
– **Arhiva istorică a României**, vol. I-III, editată de B. P. Hasdeu, 1864 (documente de cultură veche românească).
– C. Esarcu, **Ștefan cel Mare. Documente descoperite în arhivele Veneției**, 1874.
– Nicolae Iorga, **Acte și fragmente cu privire la istoria românilor**, 1897.

*** Tradiția literaturii de inspirație istorică**

– Costache Negruzzi, **Alexandru Lăpușneanul**, 1840.
– Al. Odobescu, **Scene istorice din cronicile Țării Românești. Mihnea Vodă cel Rău. Doamna Chiajna**, București, 1860.
– B. P. Hasdeu, **Ion Vodă cel Cumplit**, 1860; **Răzvan și Vidra**, 1867.
– Vasile Alecsandri, **Despot-Vodă**, 1882; **Dumbrava Roșie** etc.
– Mihai Eminescu, **Decebal**, 1871-1873; **Bogdan-Dragoș**, 1876.
– Iosif Vulcan, **Ștefan-Vodă cel tânăr**, 1892.
– Alexandru Davila, **Vlaicu-Vodă**, 1902.
– Cântece populare, legende despre Ștefan cel Mare.

"**Apus de soare** este o capodoperă a dramaturgiei poetice și oratorice și nu mai puțin o dramă de observație a tipicului, singura din literatura noastră în care toate aceste aspecte se unesc armonic. (...)
Este hotărât că Delavrancea nu era un retor. Superbele monoloage ale lui Ștefan cel Mare sunt situate într-o zonă de sonorități planetare. Delavrancea produce metafore de ordin sublim, riscate față de un public cu gustul dificil, cu care știe să surprindă masa și s-o scoată din apatie. E un orator popular, făcând anume concesii spiritului străzii prin bombasticism, dar bătând dintr-o aripă spre cer." (**G. Călinescu**)

OPERA LITERARĂ – TEMATICĂ ȘI PARTICULARITĂȚI

Prezentând o anumită tipologie și morală, Delavrancea s-a dovedit un magistral **pictor de tipuri și de moravuri**. Dincolo de tematica preferată sau de modalitățile artistice folosite, lumea **Paraziților** este interesantă, mai întâi, pentru **valoarea ei realistă** și apoi prin felul în care reflectă produsul unor curente literare interferente, ce caracterizează în mod special opera lui Barbu Delavrancea. Fără a avea adâncimea satirică și arta neîntrecută a lui Caragiale, proza creatorului lui Hagi-Tudose se înscrie în buna tradiție a nuvelisticii românești înregistrate până în acest moment, în ciuda unei interesante oscilații între diversele curente și metode literare.

a) Prin temperamentul său liric, Barbu Delavrancea a manifestat la început **afinități cu proza romantică eminesciană**, pe care, parțial, o și cultivă în **Sultănica** și **Liniște**.

b) După studiile la Paris, când are posibilitatea de a cunoaște mai bine operele marilor scriitori francezi Balzac, Flaubert și mai ales Emil Zola, Delavrancea caută o altă metodă, care să-i evidențieze mai bine mijloacele de **observație și investigare a vieții sociale**, devenind tot mai convins că **naturalismul** va suplini ineficiența

critică a romantismului. Adoptat cu entuziasm, noul curent va schimba accentul de la tipic la **caz**, de la normal la **patologic** și la **viața biologică**, instinctuală, din **Trubadurul, Iancu Moroi** și **Paraziții**.

c) Indeciziile estetice ale lui Delavrancea încep să se elimine prin a imprima celor mai valoroase nuvele și povestiri ale sale linia dominantă a **realismului critic**, cu o bună tehnică a portretului (**Hagi-Tudose, Paraziții**).

Interesat de linia melodică a folclorului românesc, temperamental un liric, scriitorul cultiva în același timp o proză realistă a observației vieții, cu o expresie crudă, adoptată ca formă de renunțare la formele idilice ale existenței. Delavrancea respinge "naivitățile romantice", în numele unei preferințe pentru "autenticitatea" naturalistă, care n-a dispărut nici în ultima etapă a creației sale. În întreaga sa activitate literară, Delavrancea a demonstrat o mare prețuire pentru valoarea umană a omului simplu, omul naturii, față de țăranul cu întreaga sa zestre spirituală, cu imaginația sa ingenuă, pe care, de altfel, în discursul de recepție la Academie și în articolul necrolog despre Ispirescu o va aprecia într-un mod deosebit. Temperament cu fond romantic, oscilând între realitate și fantezie, prin bogăția problematicii operei sale, Delavrancea reprezintă una din cele mai puternice prezențe literare de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.

I. NUVELE ȘI POVESTIRI

1. Imaginea satului și a naturii

– **Sultănica** (**România literară**, 1883; în volum: 1885)

– **Apă și foc**
– **Sorcova**
– **Odinioară**
– **De azi și de demult**
– **Văduvele**

* Motivul erotic al zburătorului;

*– Predilecția scriitorului pentru "idilă și amintire"; **viziune romantică**, cu elemente plastice și picturale în analiza unei pasiuni; viața satului

"Descrierea satului adormit sub giulgiul de omăt moale e de toată frumusețea și arată în autor un descriptiv de cea mai mare valoare, de o putere rară în proză" (N. Iorga).

* Evocări lirice; poezia amintirii și a pitorescului; viziune semănătoristă, în concepție și metodă romantică;

* Notează aspectele din propriile amintiri, evenimente surprinse în viața lor caracteristică.

"Prozatorul are pupila deschisă pentru culorile pestrițe pe care le desfășoară înaintea ochilor săi covorul în chilimuri al naturii înverzite și smălțate în flori" (Șerban Cioculescu).

2. Evocarea unor momente autobiografice

– **Bunicul**
– **Bunica**

* Evocări lirice; viziune idilică; evocare prin notație directă ("evocator sentimental").

"Povestirile lui Delavrancea, pline de ecouri autobiografice, notează nenumărate aspecte ale mediului său, împreună cu situațiile, cu felul de a gândi, de a simți și de a vorbi al strămoșilor. Universul lui Delavrancea este un univers rural. Barbu trăiește în idila grădinii părintești, într-o lume patriarhală în care legăturile continuă peste generații" (T. Vianu).

Scanned with OKEN Scanner

3. Fenomenul de parazitism și problema inadaptării; racile sociale

– Liniște
– Parazitii

* Drama unui tânăr medic într-un mediu social potrivnic; portretul este al unui "erou byronian" (T. Vianu); deznădejde, revoltă, destin tragic;
* Romantism pesimist, elemente de naturalism morbid: "intenție de verism, în chipul mai puțin pedant al lui G. Verga" (G. Călinescu);
* Realism critic, cu nuanțe de pamflet, de protest și de vehemență; influențe ale pesimismului shopenhauerian.

"Rareori s-a zugrăvit un portret byronian mai autentic. Toate trăsăturile eroului byronian, împietrirea disprețuitoare a inimii, tăcerea și adâncimea enigmatică, melancolia fioroasă, aerul sumbru al fatalității... revin în acest portret al unui medic român, la sfârșitul secolului al XIX-lea." (T. Vianu)

"Opoziția romantism-naturalism este explicată printr-un temperament dual, fluctuant, care nu ajunge niciodată la satisfacția deplină a opțiunii și printr-o structură antitetică, ce stă la baza întregii opere delavranciene". (Al. Săndulescu).

* Atitudine sceptică și pesimistă; societate vulgară și degradată; accente de deznădejde și revoltă.

– Trubadurul (1885)

* Tipologia inadaptatului romantic; viziune romantică, cu elemente pesimiste; ideea morții (influențe din **Sărmanul Dionis** și **Cezara** de Eminescu); elemente naturaliste ("proză cu caracter mixt" - Ov. Densusianu); racile sociale.

– Zobie
– Milogul

* Problematica eredității; existență onirică;
* Elemente sumare de analiză psihologică;
* Diformități biologice; destin tragic;
* Elemente de tip realist.

– Înainte de alegeri

– Parazitismul politic; critică socială sub raportul implicațiilor sociale.

"Patriot, național, patriotism, patrie, libertate, influență morală, constituție, onorabil etc. deșteaptă în mintea oricărui copil nevinovat murdarele înțelesuri de pungaș, șarlatan, cumulard, chimirlâc, minciună, retevei, ciomăgeală, nerușinare" (Delavrancea)

– Iancu Moroiu

* Drama funcționarului mărunt în "schița de moravuri", "cea mai puternică nuvelă naturalistă" (N. Iorga); descrierea unor procese fiziologice dezgustătoare; portrete caricaturale, cu accente de grotesc; elemente naturaliste.

4. Tipul avarului

– Hagi-Tudose (România liberă, 1888; vol. Hagi-Tudose, 1903)

* Capodopera nuvelisticii lui Delavrancea și a genului; viziune fabulos-folclorică.
* Tipologia avarului: patima devoratoare a banului; realism critic, analiză psihologică nuanțată (eroul este îmbogățit caracterologic); fenomenul de alienare; tema dezumanizării sub influența banului; acuitate analitică.

Scanned with OKEN Scanner

"Vocaţia lui romantică nativă îl va îndemna spre existenţele zbuciumate pasional, spre cazurile extraordinare sau adâncite liric în subconştient, spre natură, amintire, idilă, basm." (Al. Săndulescu)

* **Hagi-Tudose** = erou tragic-comic, "ridicol într-o manieră anti-quijotească" (amănunte de mediu exterior, portret fizic, vorbă, gesturi, atitudini); "setea de agonisire".

* Eroul "e mai puţin un zgârcit decât zgârcenia însăşi, rezumatul tuturor variaţiilor timpului, chintesenţa figurilor acestora uscate de foame şi arse de patima banului. Mai mult, Hagi-Tudose n-are antecedente literare... Nu e nici Harpagon, nici Grandet; pe lângă figurile acestea enorme şi ele, Hagi-Tudose e un uriaş, nu ca reprezentaţie artistică, ci ca însuşiri caracteristice, ca tip viu" (N. Iorga).

* Proză de observaţie şi analiză.

5. Figura dascălului tiranic

– **Domnul Vucea**

* Povestire autobiografică; viziune realistă.

* Domnul Vucea, "cu fizionomia lui de păpuşă, e tipul omului rău din poveste, îmbrăcat feeric ca o gânganie" (G. Călinescu).

– **Bursierul**

* Analiza sufletului infantil; cultul amintirii; caracter autobiografic.

6. Evocarea trecutului istoric

– **Şuier**
– **Răzmeriţa**

* Viziune romantică, cu elemente lirice; precizia observaţiilor; concizia plastică a formulărilor.

II. BASME

1. Prototipul folcloric

- **Neghiniţă**

* Expresia hiperbolică, metaforică, a puterii dezumanizante a banului; bogăţie cromatică.

"Din vâna populară extrage Delavrancea şi unele motive de basm, pe care nu le redă însă în felul neprelucrat al lui Ispirescu, preţuit de el cu multă căldură, ci le stilizează după modelul lui Eminescu şi Odobescu, prin dilatarea elementului liric." (T. Vianu)

- **Norocul dracului**

* Elemente realiste şi romantice.

- **Moş Crăciun**

* Supranaturalul popular.

- **Palatul de cleştar**

* Atmosferă de teroare şi groază; folosirea simbolurilor.
* Tendinţă romantică.

- **Dăparte, dăparte**

* Amestec de lugubru şi mister; tema incestului virtual.

- **Poveste**

* Elemente realiste; putere de analiză psihologică.

- **Stăpânea odată**

* Stil de o mare complexitate şi variabilitate.

Scanned with OKEN Scanner

III. PROZĂ POETICĂ

1. Imaginea lumii orientale

– **Nu e giaba cafea**
– **Sadi-el-Mahib**

* Efuziuni lirice; invocări de odă și imn.

"Delavrancea este, în literatura noastră, creatorul poemei în proză, pe care el o intercalează necontenit în povestirile sale." (T. Vianu)

2. Tablouri de natură ("povestiri italienești")

– **Fanta-Cella**
– **Sentino**

* Poeme în proză, romantism exaltat, evocări lirice; "lirism dulce și exotic" (T. Vianu).

* Notații scurte, expresive; elemente de pitoresc și pictural; elemente de mare frumusețe și puritate.

"Delavrancea este într-o privință un pictor care a scris, precum Lamartine e un muzicant care a făcut poezii" (N. Iorga).

* Delavrancea, temperamental, este un romantic.

"suflet pasionat, vijelios, predispus spre exaltări, privind viața prin fulgerările imaginației." (Ov. Densusianu)

IV. DRAMATURGIE

1. Evocarea unor aspecte din trecutul istoric al Moldovei

a) – Trilogia:
– **Apus de soare**
– **Viforul**
– **Luceafărul**

* Viziune romantică; elemente de lirism; acumulări treptate de puternice scene dramatice; conflicte puternice; eroi bine individualizați; analize comportamentale și caracterologice; procedee artistice specifice oratoriei; drame de observație a tipului.

b) – **A doua conștiință**

* Dramă psihologică a obsesiei, anticipând dramaturgia lui Camil Petrescu; factură modernă.

c) – **Irinel** (comedie în trei acte, 1912)
– **Hagi-Tudose** (comedie în patru acte, 1913)

"În **Irinel** narațiunea ia forma monologului interior. Povestitorul nu asistă la evenimente, nici nu le reînvie din trecut, nici nu le ascultă din gura altora. El le trăiește din amintiri..., ca pe niște întâmplări vii..." (T. Vianu).

Scanned with OKEN Scanner

APUS DE SOARE

(Dramă în 4 acte; reprezentată la Teatrul Național din București, 4 februarie 1909; publicată la București, 1909)

* Acțiunea se desfășoară în ultimul an al domniei lui Ștefan cel Mare, la începutul secolului al XVI-lea, în cetatea din Suceava

– **Dramă istorică**; poem al dragostei de patrie: unitatea de voință și de acțiune între viața domnitorului și destinul țării sale. **Conflict** puternic:
a) **politic** (social)
b) **psihologic** (sufletesc)

* Caracter poematic.
* Elemente de lirism și retorică.
* Scene de încordare dramatică.

"Piesa conține părți de înaltă, sublimă truculență, la nivelul poeziei lui V. Hugo și a lui Eminescu" (G. Călinescu)

* **Actul I (expoziționea)**: indică timpul, locul, personajele și atmosfera

– Scene dramatice de o mare încordare de forțe în lupta pasiunilor personajelor.

* Limbaj metaforic; "arta basoreliefului".

* **Actul al II-lea (intriga)**: dorința domnitorului de a asigura continuitatea la tron a lui Bogdan, pentru a-și prelungi puterea după moarte; complotul urzit de boierii trădători.

– Acțiune **bogată** și **complexă**, extinsă pe **mai multe planuri**; număr mare de personaje.
– **Imaginea apoteotică** a lui Ștefan cel Mare pe toată desfășurarea acțiunii (luptele de succesiune la domnie, conflictul psihologic între Domnul Ștefan și omul Ștefan, ajuns în pragul morții).

"«Apus de soare» trăiește mai ales prin realitatea tipologică a eroului principal." (G. Călinescu)

* Teatralitatea, retorismul în testamentul politic al lui Ștefan.

* **Actul al III-lea (desfășurarea acțiunii)**:
– Conflictul dintre Ștefan și personajele care i se opun se adâncește; Oana descoperă complotul și-i destăinuie domnitorului faptele trădătorilor; expediția lui Ștefan cel Mare în Poçuția; agravarea rănii de la picior.
– **Punctul culminant**: înscăunarea lui Bogdan și discursul lui Ștefan cel Mare.

– **Ștefan cel Mare** - "erou dramatic excepțional" (**complex, romantic, verosimil**); personaj istoric **umanizat**, erou grandios de factură romantică (afecțiune, tandrețe, căldură, bunătate, omenie, blândețe, vitejie și curaj, spirit de dreptate, fermitate, voință).

* **Discursul** lui Ștefan: **patos** și **vibrație lirică**; imagini grandioase, tensiune emoțională; efecte scenice; (grandoarea, solemnitatea).
* Exclamația, interogația retorică

"Dezlănțuirea retorică este excepțională" (G. Călinescu).

– **Actul al IV-lea (deznodământul)**: Domnitorul își domină suferința fizică

– Dramă romantică: **erou excepțional** (simbol național al dragostei de neam și de

* Stilul solemn, grandios.

Scanned with OKEN Scanner

și face dreptate pedepsind pe trădătorii țării. Moartea lui Ștefan cel Mare.

țară) prezentat în împrejurări deosebite
– **personaj de legendă**; scene memorabile
– poem dramatic shakespearian (capodoperă oratorică)

"Enumerarea, sacadarea, năvala periodică, toate mijloacele bunei retorici înfăptuiesc o atmosferă epică de neuitat" (G. Călinescu)

– Relația natură - stările sufletești ale personajelor; efecte scenice spectaculoase.

"Lungul monolog al eroului, un formidabil discurs al marelui orator, studiat după toate regulile retoricii." (Al. Piru)

"Apus de soare e o dramă în patru mari tablouri, a căror perfectă unitate se-ncheagă împrejurul tipului cardinal - Ștefan cel Mare. În ele sunt adunate și coordonate, gradat și armonic, toate elementele acelei prodigioase figuri istorice și a mândrei sale epoce de eroism." (I. L. Caragiale, cu ocazia premierei, 1909)

Delavrancea - orator

Prezentă în toate confruntările și acțiunile politice și culturale, **elocința** (arta cuvântului) a jucat și la români un rol esențial. Primele noastre manifestații și creații oratorice își găsesc începuturile în cele mai importante împrejurări ale istoriei neamului. De la discursurile lui Gheorghe Lazăr din epoca revoluționară a lui Tudor Vladimirescu se anticipau cele ale lui M. Kogălniceanu și Simion Bărnuțiu, cu un puternic impuls pe care îl dădeau eforturile pentru unirea Principatelor și pentru dobândirea Independenței naționale.

În același timp s-a afirmat pe un plan superior și **elocința universitară și academică**, reprezentată îndeosebi de Titu Maiorescu, Alexandru Odobescu și Al. Papiu-Ilarian. Paralel cu aceasta, s-a dezvoltat și **oratoria politică parlamentară**, în care aveau să strălucească Take Ionescu și Barbu Delavrancea. Take Ionescu venise de la Paris, unde studiase dreptul, cu reputația de a fi o adevărată "gură de aur", iar Barbu Delavrancea avea să fie numit de Titu Maiorescu, așa de sever în aprecierile lui, drept "fiara cuvântului".

În campania oratorică dezlănțuită de N. Iorga, Take Ionescu, N. Titulescu, Delavrancea cutreiera țara, cerând intrarea ei în război pentru dezrobirea provinciilor subjugate de Austro-Ungaria. Luând cuvântul la una din ședințele Academiei Române, Delavrancea dădea glas vibrant ideii de unitate națională: **"Avem același dor, aceleași dureri, aceleași aspirațiuni. Cântăm aceleași cântece și aceeași doină... Durerile și bucuriile celor de dincolo sunt și ale noastre sunt și ale lor. Dușmanii lor sunt și ai noștri... Visul atâtor generații de strămoși, de moși și de părinți l-am visat și noi, și acum îl vedem aevea."** Același orator afirmă cu o dârză justificare: **"Suntem un singur popor, Carpații ne sunt șira spinării."**

Lui Delavrancea i-a fost dat să-și întreacă dotații confrați prin harul genialității. Acesta avea să se manifeste mai ales la oratorul politic și la avocatul penal. De pe tribună și de la bară se desfășura nestăvilit temperamentul vijelios al lui Barbu Delavrancea, numit, pentru puterea cuvântului său rostit, "monstrul" în acțiune (Șerban Cioculescu). Auzit vorbind, auditoriul se cutremura de **forța emotivă**

a cuvântătorului, capabil să târască după el masele. Așa s-a întâmplat în martie 1909, când acțiunea lui N. Iorga, cu ocazia reprezentației în scop de binefacere, la Teatrul Național din București, de către un grup de amatori din "înalta societate", în limba franceză, a dus la împiedicarea spectacolului, urmată de o serie de impresionante adeziuni din toate unghiurile țării, marcând începutul ascensiunii politice a profesorului. Cum însă manifestația părea a avea și o atitudine ostilă culturii franceze, Barbu Delavrancea le-a vorbit studenților, entuziasmându-i, ca să-i conducă apoi să manifeste simpatia lor în fața legației franceze. În domeniul oratoriei juridice, de exemplu, Delavrancea va rosti în doi ani consecutivi (1902-1903) două pledoarii care au stârnit un general entuziasm. În celebrul proces Caragiale - Caion, el izbutește să dezvăluie odioasa calomnie a lui Caion împotriva lui Caragiale, pe care-l acuzase că a plagiat drama **Năpasta.** În pledoaria intitulată **Inocent**, Delavrancea apără, chiar și împotriva celui mai mare avocat al timpului, Take Ionescu, pe arhitectul Ion Socolescu, acuzat de crimă cu premeditare.

Oratorul și conferențiarul își păstra intactă puritatea sentimentelor, demonstrând sinceritate și patetism. Ține conferințe la Ateneu, polemizează înflăcărat cu politicienii vremii, fiind prezent la toate întrunirile importante ale timpului, în toate având, cum spunea Vlahuță, "un cult pios pentru popor" (exemplu, conferința **Țăranul nostru și țăranul mizeriei**: "Însăși libertatea, supremul element al demnității umane, pentru el nu există aproape cu desăvârșire". După ce abordase în diverse intervenții **Raportul dintre agricultură și industrie**, în 1886 va deschide o adevărată serie de prelegeri consacrate poeziei și limbii populare. Va pune, de exemplu, câteva probleme estetice în conferința **Despre limba românească**, cu ecouri ample în presă. Urmează, în același an, conferința **Retorica populară**, cu elemente concrete în analiza materialului folcloric. În mai multe localități din țară, va conferenția despre **Logică în creațiunile populare** și **Logica în cântecele populare** ale românilor, pregătind, într-un anume mod, substanța discursului de recepție de la primirea în Academie.

Oratorul s-a afirmat și în calitate de conferențiar la Universitatea din București într-un **curs de folclor**, în 1893, "primul ținut de pe o catedră universitară din București." Ajuns în parlament, într-o singură stagiune a luat cuvântul de peste 56 de ori, cu o vibrație unică în sprijinul ideii de dreptate și de prosperitate a țăranului român, pentru ridicarea poporului și pentru unitatea noastră națională.

În răspunsul său la Discursul de recepție la Academia Română, Iacob Negruzzi aducea următorul elogiu oratorului Delavrancea: "Când pentru întâia oară te-am auzit vorbind în public, ți-am rezervat în mintea mea un loc de frunte printre însemnații dar puținii oratori ce s-au produs la noi în generația mai nouă. Adevăratul orator trebuie să aibă vocea sonoră și accentuată, gestul sobru dar potrivit, limba curată și curgătoare, înșirarea ideilor trebuie să fie firească, argumentarea gradată, puternică și mai ales logică, căci scopul cuvântării nu este de a impune, ci de a convinge."

Discursurile sale sunt modele ale **genului oratoric**:

I. **Inocent** (11 martie 1902)	* Pledoarie împotriva publicistului Const. Al. Ionescu (Caion), adversar al lui I. L. Caragiale, acuzat de plagiat, în **Năpasta.** * Evidențiază personalitatea marelui dramaturg. * Apără opera unui mare scriitor.	**"Un popor întreg admiră pe Caragiale. Admirațiunea trece peste Carpați. Bunul lui nume trece peste hotarele neamului românesc. Și pe acest om să-l acuzi, sprijinit de falsuri, că operele sunt jafuri literare? Dar, asta înseamnă a izbi în credința, în admirațiunea și în fala românilor!"**

II. **Din estetica poeziei populare** (22 mai 1913)	* Discurs de recepție, rostit cu ocazia alegerii sale ca membru al Academiei Române. * Omagiu adus geniului creator al poporului. * Sinteză a cercetărilor sale anterioare despre folclor, cu observații analitice de reală subtilitate și incontestabilă valoare privind unele trăsături ale producțiilor populare. * "Remarcă printre procedeele poetului notația sintetică a aspectelor văzute, **nota fosforescentă**, așa cum își va constitui el însuși tablourile sale... " (T. Vianu).	**"Poezia este exprimarea artistică a unei acțiuni, fie acțiune obiectivă, fie acțiune subiectivă. Acțiune, în primul rând, se arată prin verbe. Și este știut că omul care a fost martor la un eveniment poate uita numele și vârsta persoanelor, înfățișarea lor, data întâmplării, dar ceea ce îi rămâne adânc însemnat în amintirea lui este acțiunea petrecută, care constituie evenimentul în sine. Și cel mai important mijloc mnemotehnic al poeziei populare stă în reducerea ei la esențialul acțiunii, la verb."**
III **Patrie și patriotism** (24 ianuarie 1915)	* Discurs prezentat la Ateneul Român, invitat de Societatea "Tinerimea Română" * Frază plină de armonie, prin cadența ritmului, prin plasticitatea imaginilor.	**"Copii, ce e patria, ce e patriotismul? Ce este acest sentiment care răscolește toate puterile din om și, în anumite clipe, îl ridică mai presus de existența lui și-l face să moară de bună voie pentru liniștea și mărirea unor urmași pe care nu-i cunoaște și nu-i vor cunoaște. (...) Patria este înlăuntrul nostru și o ducem cu noi peste țări și peste mări, și numai când suntem departe și în singurătate ne trec fiori amintindu-ne de unde ne-am rupt, și nu găsim mângâiere decât în restriște și în lacrimi. Patria nu e pământul pe care trăim din întâmplare, ci numai pământul plămădit cu sângele și întărit cu oasele înaintașilor noștri."**
IV. **Pământ și drepturi** (9 iunie 1917)	* Discurs ținut în ședința Camerei. * Pagini de vibrantă poezie mesianică. * Stil solemn - confesiv. * Statornic în a-și afirma o conștiință a autenticității sale populare;	"... unul din discursurile sale cele mai răsunătoare" (T. Vianu) **"Eu nu pot să uit că sunt copilul țăranului clăcaș împroprietărit la '64. Nu pot să uit ceea ce am învățat de la cei mai mari dascăli ai mei, de la părinți: basmele, cântecele, obiceiurile, limba aceasta, comoara de limbă unde se găsesc bogățiile cu duiumul, în care mi-am spus durerea și dorul și am încercat să mă apropii de un ideal ce s-a depărtat treptat cu pașii făcuți înspre**

Scanned with OKEN Scanner

"Viața lui Delavrancea se desfășoară în exterior, ca a unui actor legat de rolurile sale. Este într-adevăr un astfel de actor, fiind "cel mai strălucit orator al României contemporane" după opinia lui Maiorescu." (G. Călinescu)

dânsul (...) Sunt al țăranilor! Îi iubesc fatal. De ei mă leagă suferințele moșilor și strămoșilor mei. În mine se adună suferințele veacurilor trecute și ies la iveală și le dau în clipa aceasta graiul pe care li-l pot da."

TABEL CRONOLOGIC

1858 – **11 aprilie** - S-a născut Barbu Ștefănescu Delavrancea, în București.
1866 – Învață primele slove cu diaconul Ion Petreanu. Intră elev în clasa a II-a la Școala de Băieți Nr. 4.
1867 – Elev, în clasele a III-a și a IV-a, la Școala Domnească.
1870 – **1877** - Urmează cursurile liceului "Sf. Sava".
1877 – **1878** - Publică **versuri** în ziarul **România liberă**. Se înscrie la Facultatea de Drept.
1878 – Publică placheta **Poiana Lungă - Amintiri**, semnată **Barbu**.
1880 – **1882** - Publică în **România liberă** foiletoanele semnate **Zig-zag**, sau **Argus**.
1882 – Susține examenul de licență la Facultatea de Drept, cu teza **Pedeapsa, natura și însușirile ei**. Își desăvârșește studiile juridice la Paris, la cursurile de la Sorbona.
1883 – Publică nuvela **Sultănica**, în **România liberă** și la **Epoca**. Îi cunoaște pe I. L. Caragiale și pe Al. Vlahuță.
1885 – Publică volumul **Sultănica**.
1887 – **Trubadurul**. Tipărește revista **Lupta literară**, în paginile căreia apare prima variantă a nuvelei **Hagi-Tudose**. Se căsătorește cu Marya Lupașcu.
1888 – Redactor la **Revista nouă**, condusă de B. P. Hasdeu.
– Colaborează la ziarele **Democrația** și **Voința națională**.
1889 – Publică seria de articole **Salonul Atheneului**, elogiindu-i pe N. Grigorescu și pe Ion Andreescu.
1892 – **1893** - **Paraziții**, volum de nuvele. Este numit suplinitor la Facultatea de Litere, de către profesorul V. A. Urechia.
1893 – **Între vis și viață**, volum de nuvele și povestiri. Colaborează la revista **Literatură și știință**, condusă de C. Dobrogeanu-Gherea.
1894 – Este ales deputat liberal. Parlamentar într-o singură stagiune.
1899 – Numit primar al Capitalei.
1902 – Ia apărarea lui Caragiale în procesul împotriva calomniatorului Caion.
1909 – Își reia activitatea literară, abordând genul dramatic.
– Are loc premiera dramei **Apus de soare**. Se prezintă și **Viforul**.
1910 – **1911** - Numit ministru al lucrărilor publice.
1911 – Se joacă piesele **Luceafărul** și **Irinel**.
1912 – Premiera piesei **Hagi-Tudose**. Este ales membru al Academiei Române.
1913 – Rostește discursul: **Din estetica poeziei populare**.
1914 – Scrie piesa **A doua conștiință**.
1917 – Prezintă în Parlament cel mai răsunător discurs: **Pământ și drepturi**.
1918 – Moare la Iași, "înainte de zorii zilei de 30 aprilie".

Scanned with OKEN Scanner

HAGI-TUDOSE
(fragmente)

I

Dincolo de Crucea de piatră, d-a stânga şoselei Vitanului, se ridică biserica Sfânta Troiţa. Mândreţe de biserică. Ce zugrăveli, pe dinăuntru şi pe dinafară, cum arar se mai pomenesc numai la bisericile din vechime. Dar de asculţi la troiţeni, mai cu seamă la cei bătrâni, te apucă ameţelile când încep ei să-şi ridice biserica în slava cerului. Mă rog, nu au atâtea degete, la amândouă mânele, câte minuni se află în sfântul locaş. Şi când se încurcă se fac foc bătrânii troiţeni; ba îşi muşcă degetele la numărătoare, căci iată cum au apucat ei să numere minunile: ridică amândouă mânele în dreptul ochilor, ţi le vâră sub nas cu degetele răsfirate, apoi la fiece laudă zice "una la mână" şi moaie câte un deget în gură. La înfierbânţeală, uită că degetele sunt ale lor şi le muşcă, şi vorba se preface în supărare, supărarea în ceartă, şi cearta în gâlceavă. Cum să cază ei la învoială?... Fiecare vrea să laude şi să numere cum vrea el, iar nu cum laudă şi numără ceilalţi.

De cumva nu eşti din partea locului, trei-patru bătrâni - cari de obicei ascultă, cu gurile căscate şi cu şepcile pe ceafă, la cântecele copiilor din şcoala vestitului dascăl Nicuţă - cum te-or zări, te simt ca nişte copoi că eşti străin, că n-ai mai văzut biserica lor. Îşi freacă mânile; tuşesc; îşi dreg glasul; apoi, rara, rara, cu nişte paşi lungi şi semeţi, îţi ies înainte, îţi caută prilej de vorbă, toţi cu aceleaşi cuvinte, cu aceeaşi tărăgănire de glas şi cu capul dat pe spate:

"Ei, flăcăule, de pe unde?... Ce vânturi?... Pe la noi... ai?... Şi de ce?... Ce zici de biserica noastră?... Nu, mă rog, ce crezi d-ta, că n-o să-ţi tăiem capul..."

De te împinge păcatul să spui ceva de sfinţii uscaţi şi drepţi - unii cu suliţe, alţii cu paloşe, unii călări, alţii pe jos, şi cu mânele aşa de încrucişate pe piept, că palmele le ies afară din trup, - pe loc bătrânii îşi ridică pulpanele giubelelor în cingătoarea de plisă roşie şi-ţi suflă cuvântul din vârful limbii.

- Ei, puişorule, mai sunt zugravi, grozavi de tot... Am văzut şi noi... am văzut cum o dau în păgâneşte, şi-ţi toarnă la sfinţi cu ochi de om, cu mâni şi picioare ca şi ale noastre... Da de, vezi d-ta, sfinţii ăştia, aşa cum i-am apucat noi, de când am deschis ochii, sunt adevăraţi sfinţi. Voi, tinerii de astăzi, la legi umblaţi cu şoalda, la scris cu şoalda şi la sfinţi tot cu şoalda.

II

Aşa m-au judecat şi pe mine, şi n-oi mai uita, mai ales ochii mici şi vărgaţi ai ctitorului care-mi tălmăcea zugrăvelile, înfigând degetul arătător asupra sfinţilor şi oftând parcă ar fi voit să plângă vremile apuse şi credinţele de odinioară.

Erau patru. Trei cu giubele lungi, cu şepci cu cozoroace de lac, crăpate şi şterse de lustru. Jupân Hagiul purta pe umeri o scurteică de lastic, galbenă, spălăcită, pătată de untdelemn şi picată cu ceară. (...)

Jupân Hagiul o şterse binişor, binişor, şi se făcu nevăzut.

- Fugi Hagiul... fugi... Nu-i vine la socoteală, începu iar ctitorul. Nu dă un şfanţ la cutia bisericii (ctitorul ţinea mult la cutia bisericii) şi acasă nomol de galbeni bătuţi şi ferecaţi. Îngroapă mereu cazanele, şi n-are decât o nepoată, pripăşită pe lângă dânsul de când a plecat la agialâc, ca să-i păzească coştoroaba. Şi nu mărită fată mare, nu sleieşte un puţ, nu dăruieşte un crâmpei de salbă iconostasului unde se miruieşte, caiafa de el!

Scanned with OKEN Scanner

Și vorba se încinse ca focul.

- Să dea Hagiu?... Hagiu să dea?...

- Dar nu l-ați văzut cum mișună prin cârciumi și băcănii? zise ctitorul. Intră într-una, ia binișor o măslină, o aduce la gură și-o strecoară printre gingii. Fol, fol, fol, o mestecă... "El cum dai măslinele, dragă cutare?..." "- Atât..." "- Scump, scump de tot la așa vremuri. Vremuri grele!" Și pleacă... Intră peste drum. Șterpelește icrele de cosac. Rupe o bucățică, îi face vânt. Pleasc, pleasc... "Cum petreceți icrele?..." "- Atât..." "- Scump, scump. Vremuri grele!" Și pleacă... Se duce la pastramagiul din colț. "Ia să vedem, vericule, cum ți-e marfa, că nu mai dau pe la cutare..." Ia o feliuță, îi face de petrecanie. "Cum o dați?" "- Pe parale și atât." "- Aș, v-ați scumpit de tot. S-au dus vremurile alea... Vremuri grele!" Și pleacă. Îi e sete. Intră într-o bragagirie. "Ei... să gust... ce bașibuzuc aveți? Suge un fund de tinichea. Ghiorț, ghiorț, ghiorț. "Zeamă de aguridă. Cin' s-o bea? Cin' s-o plătească? Vremuri..." Și pleacă. Așa mănâncă și se răcorește, și pe el îl dau banii afară din casă.

Și bătrânii, hi-hi, ho-ho, hi-hi... Râd cu lacrămi, năpustindu-se în vorbă, care mai de care mai șiret la cuvânt și mai subțire la coada ochilor, răsucindu-și stropii de mustăți, întorși ca niște colți albi împotriva nasului.

- Carâmbii cizmelor?... De când era flăcău...

- I se scâlcie tocurile?... Le bate singur câteva fleacuri...

- Pe mine, de câte ori mă vede: "Dă-mi o pustie de țigare că-mi uitai păpușa acasă".

- Aș! ce-a uitat acasă?... Bea peliniță. O adună vara, o usucă, o freacă în mâni s-o așează în lacră. Bea toată iarna și tușește să-și dea sufletul.

- Da v-ați uitat pe sub scurteica Hagiului? zise ctitorul, râzând și ciupindu-și mustățile. Nu?... Bine... Să vă spui eu... Într-o zi, după slujbă, stam de vorbă... mai mulți inși și câteva cocoane. Hagiul se uitase într-un jeț... Pândea o prescură. Paracliserul, un drac și jumătate, îi arătă, jos, înaintea noastră, o firfirică de pai-spre'ce, și-i zise: "Jupân Hagiule, mi se pare că dumitale ți-a căzut, la miruială". Hagiul sări în capul oaselor. Se apropie de firfirică. O țintui cu ochii, că să-i fi dat cu piciorul n-ai fi mutat-o din loc. Întinse mâna... Când se aplecă pe jumătate, pe noi din spatele lui, bărbați și cocoane, ne bufni un râs strașnic, și râzi, și râzi... Hagiul își uitase acasă turul pantalonilor... De râsul nostru, neîndrăznind să se aplece până la firfirică, se uită lung la dânsa, și, cu lacrămile în ochi, ieși din biserică, mormăind: "A mea era!... Era a mea!"

Paracliserul știa, de la nepoata Hagiului, că Hagiul de zece ani taie din turul pantalonilor ca să-i cârpească pe unde se cosesc. Scurteica fusese încă p-atât de lungă, dar o scurtase mereu din poale ca să încăputeze mânecile.

III

Fum pe coșul Hagiului nu s-a pomenit. Ridice viscolul nămeții până la streșini. Apele să înghețe tun. Treaba lor. Hagiul nu vrea să știe de crapă pietrile la gerul Bobotezei nici dacă în iulie turbează câinii de călduri. Iarna tremură, vara gâfuie.

Toată viața lui de câte ori nepoată-sa - trăind aciolată pe lângă dânsul - îi pomenea, la Crăciun, să taie și ei un porc, ca tot creștinul, bătrânul răspundea:

- Îmi face rău, nepoată, s-aud guițând... Îmi face rău... c-așa sunt eu... milos.

- Cumpără-l, neică, tăiat gata.

Dacă așa îl aducea din cuvânt, Leana, înghițind în sec, cu gândul la șorici, bătrânul răspundea liniștit:

- Un porc... carne multă.., Se strică... Două guri suntem...

Venea Paștele.

- Nene, să înroșim și noi ouă...

- Ce prostie!... Ouă roșii?... Nu e mai bine să le mănânci proaspete?... Ouă roșii, ouă stătute...

- Să roșim puțintele.

- De roșim puțintele, ardem focul degeaba, cumpărăm d-a surda băcanul... Cheltuială zadarnică... Vremuri grele!

- Da... o ciozvârtă de miel...

- Miel?... Ce fel de miel?... Cum miel?... Miroase a oaie... Paștele prea e în vară...

- Ce pustia de vară, nene Tudose, nu vezi că plouă și fulguiește?

- Ei, fulguiește, fulguiește... tu nu vezi că nu ține? Unde ține? Cum cade, se topește... Eu mor de căldură... Uf!... uf!...

- Și eu mor de frig...

- Mori de frig... crăpi!... Așa te-am pomenit... lacomă... nemulțumitoare!

Leana tace și înghite în sec. E săracă. N-are pe nimeni. Tace, că bătrânul, de se mânie, strigă, trântește ușile, apoi se aruncă în pat și se vaietă până la miezul nopții, uitând să-i dea și de pâne.

De mic copil, Hagiul fusese copil cuminte și așezat. Nu i s-auzea gurița, nici pașii. Nu rupea pantofii. Nu-și hârtănea rochița. Pe ce punea mâna, punea bine.

Ajuns calfă la găitănărie, vorbea frumos și cu patimă în mijlocul tovarășilor săi.

- De când eram de-o șchioapă pricepusem lumea, le zicea el. Înțelesesem bine de tot că o cârpă din gunoi este o muncă de om pe care te faci stăpân dacă o pui doparte. Și dacă mama îmi dădea un ban de trei, să-mi iau un simit, eu mă uitam în ghiozdan: de aveam felia de pâne, sănătate bună, aveam ce mânca. Nu te saturi cu pâne? Ce-ți trebuie simiți? Și puneam banul bine. Și un ban peste altul fac doi, peste doi dacă pui altul fac trei... Râdeți voi... râdeți... Da, vânturați banii în mâni și veți simți ce răcoare ține când vă e cald și ce cald când vă e frig. E destul să te gândești ce poți face cu banii, ca să și guști bucuria lucrului pe care nu l-ai cumpărat. Ai simțit bucuria?... De ce să-l mai cumperi? Râdeți voi, râdeți... Ce lucru poate fi mai luminat ca un jeratic de galbeni întinși pe o masă?... Voi râdeți... râdeți cu hohote... Niște risipitori... În viața voastră n-o să gustați adevărata bucurie...

Într-o zi, o calfă, văzându-l cum tremură și cum i s-aprind ochii când vorbește de bani, i-a zis în glumă:

- Strângi tu, băiete, strângi, și într-o zi... fiut... fiut... p-aci l-e drumul... și ia-i de unde nu-s...

Tudose, la așa nelegiuire s-a ridicat în vârful picioarelor, a încleștat pumnii, i-a adus la gură și a strigat, închizând ochii:

- Numai de veți vârî tot pământul în buzunar... numai atunci veți fura și banii mei!... Așa să știți!... Așa!... Că n-am bani... N-am chioară lăscaie... P-așa vremuri nu poți să ai...

În sfârșit, Tudose muncea, strângea; nu bea; nu ochea prin mahala; mânca pâne cu bragă. După zece ani, ajuns la parte, după alți cinci, tovarăș pe din două cu stăpânul său.

În primii ani de tovărășie slăbise, îngălbenise, îmbătrânise la 30 de ani. De frică și de griji, bolea pe picioare. Fostul său stăpân îl luă la masă la el ca să-l mai îndrepte. Și ce frumos mânca! Oscior peste oscior și nimic pe oscior.

Se mai întremase. Erau cu toții pe iarbă verde, sărbătorind și udând cu pelin ziua de întâi mai. Jupânul i-aduse vorba:

- Tudose, nu vrei să-ți găsesc o fată bună, de treabă, cu ceva zestre? Ei, și

știi, un copil, doi, ai pentru ce trăi.

- Nu se poate, jupâne... copiii cer pâne, îmbrăcăminte, învățătură, și femeia... rochii... plimbare... scurteică de tibet... fuste în gherghef... Nu se poate, jupâne... să mă crezi că nu!...

IV

Oh! ce fericire pe Hagiu când rămase singur stăpân în prăvălie! În prima zi l-apucă căldurile. Obrajii îi ardeau; capul i se încinsese; ochii îl usturau. La ceas, la ceas, ieșea din prăvălie s-o privească pe dinafară. Îi da târcoale. Îi cerceta încăperile și zidurile cu d-amănuntul. Se ridica în vârful picioarelor ca să-și arunce privirile până peste acoperișul ei. Prăvălia?... Era copilașul rumen și frumos. El? Părintele fericit că are pe cine mângâia. Prăvălia? Femeia fermecătoare. El? El, nebunul, care-i da în genuchi, cu ochii închiși și cu inima speriată. (...)

Bine că a rămas singur stăpân în prăvălie! Jupânul era bun, era cinstit, da de... două chei la o tejghea... două mâni și două socoteli... Cine știe!... Din greșală!... banii sunt mici... ușor îți scapă printre degete... ba în buzunar... în pungă... în căptușeala hainei... Stăpânu-său era bun, era cinstit, dar ierta de multe ori pe calfe, pe șimbriași, pe ucenici, când rupeau și spărgeau prin prăvălie. Venea un cerșetor, doi, douăzeci: "Să le dăm, că avem copii". Da, dar el n-avea copii. Da, dar jumătate din acei bani aruncați era munca lui, erau banii lui, erau mângâierea și fericirea lui. Unde pui hainele pe care i le cumpăra cu d-a sila, lumânările de Paște, discurile, miruiala, căci îl ducea de guler la biserică... dar cutia bisericii de care îi era spaimă... Socoteală limpede: masa, creditul și numele stăpânului său produceau mai puțin ca mila stăpânului, hainele pentru masa stăpânului, evlavia stăpânului și nepriceperea stăpânului la vânzarea găitanului.

Hagiul se rostogolește în pat. Prea e fericit. Nu poate dormi. Râde și oftează. E deștept și visează. Ce vis! De nu s-ar sfârși! Dacă, aici, în zăduf și întuneric, ar sta în picioare, și banii ar crește, ca o revărsare de apă, de la tălpi în sus până peste creștetul capului... Oh! ce fericit ar fi Hagiul! Înainte să-și dea sufletul, ar vedea fața și vecinicia lui Dumnezeu. Moartea să aibă coasă de aur, el și-ar înfige amândouă mânele în tăișul ei! (...)

V

Așa petrecu viața Hagiului până la bătrânețe. Un șir necurmat de chinuri fericite,, nebăgând nimic în el, nepunând nimic pe el. Fără foc; fără fiertură; neiubind pe nimeni; tresărind când umbra i se încurca în picioare; închizându-se ziua cu zăvorul în casă; robotind nopțile în odaie cu o lumânare de seu în mână, ca o stafie uscată.

La bătrânețe găitanăria nu mai mergea. Desfăcu prăvălia. Vându tot.

- M-am ales și eu c-o pâne, dupe o muncă câinească de la opt până la șaizeci de ani.

Dar în acest bătrân, pentru care prietenii, copiii și nevasta erau banii agonisiți și ascunși, un singur gând, mai presus de orice, îi turbura fericirea:

- Dumnezeu vede toate... plătește toate. Vede toate!... Cum vede?... N-am furat pe nimeni... N-am luat banul nimănui!

"Vede toate, plătește toate". Icoanele și vorbele din biserică i se deșteptau în minte. Ce strică bogatul nemilostiv, dacă nu fură și nu bate pe nimeni? Dacă bogații ar da în fiece zi la săraci, săracii s-ar îmbogăți și bogații ar sărăci. În ce

ar fi D-zeu mai câștigat? Trupul lui n-a vroit femeie; buzele lui n-au avut copil de sărutat; pântecele lui n-au poftit la mâncări grase și o vecinicie toată să nu vază fața luminoasă a idolului său? (...)

VI

Până la optzeci de ani nu i s-a întâmplat nimic serios Hagiului. Nu l-a durut un dinte măcar. I-au căzut toți de bătrânețe, pierzându-i pe unii în coaje, pe alții în miez de pâne.

Tocmai în ăst an se puse o iarnă grea. Trosneau pomii în grădină. Pe geamurile Hagiului înflorise gheața cu frunze mari și groase. Degeaba se încerca nepoată-sa să facă ochiuri în geam. Rotunjea, biata fată, gura, sufla din toată inima; se croia câte un rotocol, dar se prindea la loc.

- Suflă mai cu inimă, Leano! strigă Hagiul, cocoloșit într-un colț al patului.

- Suflu, nene Hagiule, suflu, dar mă taie frigul și mi-a înghețat răsuflarea, răspunse nepoată-sa, tremurând c-o cergă în spinare. Ar trebui să-mi dai de lemne, că înlemnim până mâne.

- Cum?... Lemne acum?... Pe frigul ăsta? P-așa frig o cioaclă de lemne costă un galben... un galben!

Leana plecă bombănind în odaia d-alături. Hagiul rămase singur. Trist, întuneric și frig. Vântul se repede pe coș, rece ca gheața, și nu găsește în vatră nici cărbuni, nici cenușe. Hagiul tremură și morfolește o bucățică de pâne. Fiori reci îi trec prin șira spinării. Nu-și mai simte picioarele din tălpi până la genunchi.

Zăpada se ridică până la geamuri. În toată mahalaua nu s-aude nici om nici câne.

Hagiul adoarme, mâhnit că dacă iarna va ține tot așa n-o mai duce fără lemne. Și ce scumpe trebuie să fie lemnele! Așa e, o să iasă din iarnă sărac lipit. A adormit. Se mișcă. Se învârtește. Toată noaptea visează că se prigorește la un foc mare.

A doua zi, nepoată-sa îl găsi pe jumătate înghețat. Abia putu să zică: "Leano, foc, că mor!" și îi întinse un bănuț de aur, închizând ochii. Îi fu rușine ca să nu-l vază accel ochi de aur cu câtă ușurință îl aruncă în mânile nemiloase ale lumii. Oftă dureros.

Focul pâlpâie în vatră. Mormanul de jeratic dogorește și aruncă un polei, cald și rumen, pe peretele din față. Tavanul trosnește și zidurile asudează. Leana, cu picioarele goale până la genuchi, se părpălește în gura sobei. Bătrânul a ieșit din pătură și i-e cald, și îl ia cu fiori. Picioarele îi tremură. E lihnit. Îi cere inima a ciorbă, ca niciodată în viața lui.

- Ce pui atâtea lemne? Prea multe lemne! Leano, n-auzi? Și tot mi-e frig... Prea multe lemne!... Mi-e foame... O să dai foc casei!... Ah! pânea nu mă mai satură... picioarele nu mă mai țin!

- Oi fi bolnav, răspunse Leana. Să chem pe cineva. Lângă spițărie e un doftor...

- Să nu calce nimeni în casa mea! strigă Hagiul. Cât scrie doftorul pe hârtie nu plătești cu viața toată! Sunt sănătos, voinic, mai bine ca oricând!...

Dar voind să umble, căzu pe pat zicând: "Oh! da, niciodată n-am fost mai bine!"

Dupe trei zile de friguri, Hagiul se sculă din pat, uscat și galben, cu ochii duși în fundul capului, cu părul lung și ciufulit. Leana îl întrebă încetișor dacă

n-ar vrea ceva.

- Aș vrea - răspunse trist Hagiul - aș vrea o ciorbă de găină... cu nițică lămâie... lămâia e scumpă... câteva boabe de sare de lămâie... Și vezi, găina să nu fie prea mare... mică și grea.

Pe seară, Leana întinse în mijlocul patului un ștergar. Pe ștergar o strachină cu ciorbă caldă. Aburii se ridică din strachină. O aripă galbenă iese din zeama presărată cu steluțe de grăsime. Pe buzele străchinii o lingură de cositor. Alături, clondirul cu două degete de vin, cu dop de hârtie. Hagiul privi cu lăcomie, se șterse pe frunte și zise cu o nespusă părere de rău:

- Ce poftă de copil!...

Se văzu topind, el cu mâna lui, bulgări de aur, turnându-i în strachină și sorbindu-i cu lingura.

Se apropie de pat. Începu să mănânce. Plescăi; își supse gropile din obraji; se încruntă; și-acoperi ochii cu sprâncenele; se resti la Leana, aruncând lingura:

- Una de lemn... asta e coclită!

Leana, râvnind la ciorbă și înghițând în sec, ieși afară și-i aduse una de lemn.

Hagiul începu iarăși a sorbi zgomotos. Se scutură și scuipă de mai multe ori.

- Ia ciorba d-aici! M-am săturat... Simț pe gât o cocleală acră... sărată... un miros nesuferit... Ia-o... fugi cu ea... nu vezi?... Îmi sorb viața!

Leana luă strachina și ieși.

Hagiul își trânti capul pe o pernă de paie. Trupul lui, o flacără. Ce friguri! Sub el se deschisese ca o mare fără fund. Și se ducea adânc, adânc, tot mai adânc. Și pe gât gustul aurului, sângele viu al aurului! Nefericit părinte, gustase din carnea copiilor lui. Ciorba îi mirosise a aur!

Când Leana intră în odaie, el se ridică în coate și-i strigă:

- Stinge focul!... Să dai cărbunii și cenușa înapoi!... Aruncă ciorba... și să dai fulgii și bucățelele înapoi!... Vreau banii pe jumătate, dacă nu toți!

Și începu să plângă cu hohote.

- Ucigaș!... nebun!... nelegiuit!... în veci n-o să te saturi.

Leana, înmărmurită, se uită la el. Tocmai atunci s-auzi, miorlăind la ușe, cotoiul, tovarășul ei de foame și de tremurat, singura ființă care o mângâie și pe care o mângâie.

Leana crăpă ușa. Hagiul se uită speriat, și văzând cotoiul strecurându-se pe ușe, se resti:

- Să-i tai coada!.., Să-i tai coada!... O coadă d-un stânjen!... Până să intre se răcește odaia!... Să cheltuiesc și pentru el?... Unde e toporul?... Am să i-o tai eu!

Se ridică în picioare. Picioarele tremurară, se îndoiră, trosniră din încheieturi. Hagiul se curmă de mijloc: deschise ochii mari și roșii; căscă gura și căzu pe spate.

Leana, speriată, fugi afară, închinându-se.

S-a înnoptat. Ea pândește la ușe. Tremură și inima i se bate. Ar vrea să intre și spaima că e mort or nebun o îngheață. Vântul fluieră în streașina casei. Zăpada le-a troienit ușa pe dinafară. În tindă e frig și întuneric.

Pe la miezul nopții i se păru că în odaia Hagiului se târăște cineva d-a bușile. Ascultă. Auzi deslușit un sunet de bani.

- El e. N-a murit - șopti Leana - banii îi prelungesc viața. Săracu nenea Hagiu!

Liniștită puțin, dibui pe întuneric clanța de la odăița ei, deschise ușa binișor și se duse să se culce, tânguind încet pe nen'său Hagiu!

- Săracu, ce bogat este!

A doua zi, de dimineață, Leana, intrând în odaia Hagiului, îl găsi numai în

cămașe, în cămașa sa petec de petec, trântit cu fața în jos, pe aur, îngropat în galbeni, cu fruntea p-un purcoi de lire, cu ochii închiși.

Cum îl văzu, începù să plângă.

Dar, ca prin minune, trupul Hagiului se cutremură. Banii sunară de-a lungul, de la picioare până la frunte. Săltă capul; deschise ochii stinși și-i îndreptă, ca niște sticle reci, asupra Leanii; bolborosi câteva cuvinte nedeslușite; mușcă în vânt cu gingiile albe și izbuti să slomnească:

- Nu te uita... închide ochii... ochii fură... închide ochii!...

Căscă gura; limba i se mototoli în gât; capul îi căzu într-o parte; picioarele i se lungiră; mânele i se înfipseră în bani... și adormi de veci, cu ochii deschiși și țintă asupra Leanii.

Când l-au scăldat, pe genunchi, pe piept și pe frunte se vedeau rotocoale de bani. Și i-au rupt pleoapele de sus și ochii lui spăimântați nu s-au închis.

Leana l-a îngropat cu alai mare. Zece popi, arhiereu, oranist, colivă, steagul bisericii Troița, flori, lumânări, zăbranice.

Lumea, privind, zicea:

- Ce frumusețe! Bine de el!

La capul lui mergea Leana; după ea, câțiva bătrâni, cu ctitorul în mijloc.

Unul din bătrâni întrebă pe ctitor:

- Ce bani a lăsat?
- Un milion, răspunse ctitorul.
- Cât face un milion?
- Un milion? De zece ori câte o sută de mii.
- Săracu Hagiu!
- Dacă ar vedea el cum se cheltuiește cu înmormântarea lui...
- Ar muri! răspunse unul din bătrâni.

Și oranistul, cletănându-și ceaprazurile de fir, intră în curtea bisericii. Mai multe glasuri s-auziră în depărtare: "Vecinica lui pomenire, vecinica lui pomenire..."

APUS DE SOARE

(1503–1504)

(Text prescurtat)

Dramă în 4 acte

ACTUL II

Același tablou ca în actul întâi, cu deosebire că e vară și arborii încărcați cu fructe, unele coapte, altele pârguite, altele verzi. S-aud păsările cântând.

Scena IV

CLUCERUL MOGHILĂ **vine într-un suflet.**

DOAMNA MARIA: Ah! Moghilă! Ce e? Bine?

CLUCERUL MOGHILĂ: Sărutăm dreapta, bine. Vine. Ce păcatele suflu așa...

DOAMNA MARIA: Spune de grab'...

CLUCERUL MOGHILĂ: Spui îndată, acușica... Cât ai bea o oca de vin, și e

aici. M-a trimis înainte să vă spui. Calul mi-a șchiopătat, c-aș fi fost de mult...

DOAMNA MARIA: Cum e?

CLUCERUL MOGHILĂ: Nu e nici biruit, nici rănit...

DOAMNA MARIA: Cum e?

CLUCERUL MOGHILĂ: Biruitor și cu rana vechie ceva mai înrăită ca-n trecut...

DOAMNA MARIA: A!

CLUCERUL MOGHILĂ: Și ceva mai potolită ca acum șapte zile. Bogdan, slavă Domnului... Mă... Țugulea taichii... Acum pe șart, măria-ta.

DOAMNA MARIA: Da, da, Moghilă.

CLUCERUL MOGHILĂ: Mătură tot înaintea lui. Și toți îi jurară credință, și moldoveni, și rusneci, și leși. Să fi văzut, doamnă, p-ai craiului Lixandru... "in eternitate fidelitas, nos et descendentes nobis"... Să muie gerul. Să topiră zăpezile. Să umflară apele. El porunci să stăm pe loc... Să retraseră apele... Să mergem înainte, până supt Halici. Acolo se deschide o vale lărguță. Întâi sta Luca Arbore, peste o mie de călăreți. Mai departe, el cu altă mie. Și în fund, Bogdan, cu trei mii, pitulat într-un zăvoi care închide valea despre răsărit... Caii noștri odihniți și iuți... Ne pomenirăm cu patru inși c-un ștergar alb în vârful suliții. Luca Arbore le deschise drum până la el. Aci descălicară. Scoaseră căciulile încondurate, îi sărutară mânele și-i dădură o carte ca din partea î.p.s. cardinalului... Și văzurăm pe domn ca pământul, că pământul nu l-ar fi încăput... Atât le zise: "Încălecați și hăiti!"... Veniseră potolit și să duceau într-o prăfăraie... Să tot fi trecut ca de când am început, și se porniră lungi șiruri de călăreți. Leșii!... Când să se ciocnească cu Luca Arbore, moldovenii să desfac în două, și apucară unii într-o parte și alții într-alta... Până să se oprească leșii, înfierbântați ca de biruință, s-aruncară valurile lui Bogdan chiuind și-i izbiră. Luca Arbore îi ia pe la spate, iar din coaste îi fulgeră ai domnului...

DOAMNA MARIA: Ei, ș-apoi?

CLUCERUL MOGHILĂ: Prinși din toate părțile, azvârliră armele jos. Și curse sânge până la țurloaiele cailor... Strașnic răcnea leul Moldovei, că auia valea și codrii... Și vitejii crezură că urlă a război... Și el, pasă-mi-te, îi ținea de rău... Așa că stinse ca la jumătate din leși, până prinseră de veste care era porunca domnului... Omul în frământarea luptei nu mai e om. Îl lovești, nu-l doare. Cade și alții îl calcă, nu simte. Tot să pierde ca în genunea morții!... Numai după ce încetează bătălia... Oh! Doamnă!... să ridică de pe câmp atâta jale, că nu poți... și curg lacrămile, și plângi fără să știi pe cine... Dădu poruncă să alegem și să îngropăm pe morții noștri. Puțini picară, dar mari suflete. Ca la două sute... Aci închiseră ochii postelnicul Șteful și pârcălabul Hrăman. Că le zise milostivul: "Stați, moșilor, că nu e de voi!" Ei, aș!... Apoi intrarăm în Halici cu vreo trei mii de prinși. Aci le dădu drumul și le zise: "Spuneți cardinalului să aibă pe suflet sufletele morților din valea Haleciului". Și înapoindu-le cartea le zise: "Asta s-o scrie popilor, iar nu domnilor, și nu domnului!"

DOAMNA MARIA: Ei, ș-apoi...

CLUCERUL MOGHILĂ: Apoi porunci halicenilor să-i care peatră. Și cioplirăm cu toții, vro două săptămâni bourii Moldovei. Și eu cioplii, măria-ta, că domnul, văzându-mă, nu-și putu ține râsul și zise: "Meștere Moghilă, capul bourului tău ca coada lui Voitiș al meu... Mai grea dalta ca sabia, Moghilă."

DOAMNA MARIA: Apoi?

CLUCERUL MOGHILĂ: Apoi făcurăm moșoroaie și pietruirăm Pocuția cu bourii noștri, adânci d-un stânjen, ducând dâră oablă din apa Nistrului până-n muntele ăl mare ce stă ca șira spinării la apusul Moldovei. În sus al lor, în jos, de supt pădurea de fagi a Haliciului, al nostru. Și...

DOAMNA MARIA: Și...

Scanned with OKEN Scanner

CLUCERUL MOGHILĂ: Şi, după ce aşează ţara, lăsă pârcălab pe Hrincovici şi vameş pe Chiracola. Şi ne înşiruirăm călări şi plecarăm înapoi cu voievozii noştri înainte. Şi începurăm să cântăm: "Doină, doină, nu te duce de la mine, doină, nu fugi de bine, doină". Într-o zi - Duminica Rusalilor - sta soarele să scapete, ajunserăm p-o cărăruie de peatră. O ploiţă caldă stropise făşiea de drum. Voitiş, într-un ceas rău, alunecă de picioarele de dindărăt. Domnul îi puse pintenii. Calul sări şi căzu, apucându-i piciorul supt el...

DOAMNA MARIA: Oh!

CLUCERUL MOGHILĂ: În stânga prăpastie, în dreapta piept de munte. Voitiş tremura... Când l-am scos, sângele pătrunsese prin legături... l-am dus pe mâini.. El atât a zis: "Unde e aţa mai subţire, acolo se rupe"... Doftorul Cesena aci... Până a doua zi piciorul se făcu butuc... Boli, aiuri - ierte-mă Dumnezeu - se făcu mai bine, şi de şapte zile, pe drum.

DOAMNA MARIA: Ah!

CLUCERUL MOGHILĂ (auzind buciumele): Dar iată-l!... Răsare soarele, şi încălzeşte şi pe boieri şi pe oase goale fără deosebire, că nimeni nu s-a plâns de judecăţile lui în vreme de pace, ori că-n războaie n-a sărit unde a fost mai greu, însufleţind pe cei cu inima scăzută... Doamnă, să plece fetele... **(Doamna face semn fetelor să se ducă).**

OANA (furişându-se): Să nu-l văz? Mai bine oarbă decât să nu-l văz!

(Se dă după colacul de piatră al puţului.) (...)

SCENA VI

PAHARNICUL ULEA, SOLNICUL DRĂGAN şi JITNICERUL STAVĂR rămân. OANA priveşte în toate părţile; vrea să se ducă şi se teme să n-o vadă.

PAHARNICUL ULEA: În curând scaunul Moldovei e văduv. Piciorul lui Ştefan obrinteşte. Încheieturile lui sunt prinse. Bietul Domn! Mare a fost... că de mărirea lui nu mai sufla nici un boier... Ei, ce ziceţi?

STOLNICUL DRĂGAN: Ce să zicem?... Bogdan?... De viteaz n-are cum mai fi. Dar cred că după datină ar avea drept Ştefăniţă, din Ţarigrad, fiul răposatului Alexandru, feciorul cel mare al lui Ştefan...

JITNICERUL STAVĂR: Ş-apoi domn schilod cine-a mai văzut? Chior, treacă-meargă... dar orb? Că n-are un ochi deloc. I l-a scos cu sulita un călăreţ teuton la Cosmin... O! să-l fi văzut cu ochiul scurs pe obraz, ca un ou cu puiul prins spart de-o cloşcă nedibace, cum răgea snopind pe duşmani... ai fi zis că vedea mai bine cu un ochi decât cu doi...

PAHARNICUL ULEA: Ţara are nevoie de tihnă. Cu Bogdan iar războaie.

STOLNICUL DRĂGAN: Ştefăniţă e nevârstnic. Vom alcătui o epitropie...

JITNICERUL STAVĂR: Din cei mai de seamă boieri... Pârcălabul Arbore, pârcălabul Grumază şi d-ta, paharnice Ulea...

PAHARNICUL ULEA: Sâât! Nimic lui Arbore. Până n-o închide ochii şoimanul, să nu vorbim decât boierilor cu meteahnă. Din sfatul domnesc... lui Gavril Lepădatu şi comisului Roată. Atât. Ochiul vulturului bătrân clipeşte încă... Vărsa văpăi, mă frigea privirea lui... Sâât! **(Tustrei ies pe poarta din dreapta)**

SCENA X

ŞTEFAN, DOAMNA MARIA, OANA

UN CURTEAN: Oana, măria-ta.

ŞTEFAN: Oana?... Să intre... **(Oana intră.)** A! băbătie... cum o duci cu bătrâneţile?...

Vino încoa... aci... jos... mai aproape... **(Oana îi sărută mâinile și le-aduce la frunte.)** O plută bătrână și scorborosită lângă un brăduț verde, stufos și drept! Cine te-aduce pe tine pe tărâmul ăsta? Și de unde?

OANA: Măria-ta... De unde?... Nu știu...

ȘTEFAN: Nu mai am căldură. Sunt bine. Uite, Mario... De unde?... nu știi. Ia uită-te la mine... Așa... Tu ai ceva în capul ăsta... Mi-ascunzi ceva... Vrei să-mi spui și te oprești...

OANA: Aș vrea, măria-ta...

ȘTEFAN: Ei...

OANA: Aș vrea, măria-ta...

ȘTEFAN: Rareș...

OANA (tresare): Rareș?

ȘTEFAN: Da, Rareș, nu ți-a mai prins vro stăncuță... Da... da... s-a făcut mare... E căpitan... Să bate cu leșii și să bate zdravăn... O s-ajungă hatman... Căci n-am avut parte de copii!... Alexandru... Iliaș... Petru... Cât să lungesc pomelnicul? Și Oleana, după fiul nebunului de cuscru al Moscovei... Îi moare bărbatul... Ea și fiul ei închiși într-un turn... Și eu?... Doar cu Bogdan...

DOAMNA MARIA (arătându-i pe furiș pe Oana): Să nu mâniem p-ăl de sus.

ȘTEFAN: Da... Partea mea a fost să sărut ce este al meu ca și cum n-ar fi al meu, să fur mângâierile și mângâiere să nu am... Ce-ai vrea să-mi spui, Oană?

OANA: Aș vrea, măria-ta, să...

ȘTEFAN: Ei...

OANA: Aș vrea...

ȘTEFAN: Doamnă... să știi că fetișcana asta s-ascunde de tine...

DOAMNA MARIA: Da, Oană?... Vă las...

OANA (cuprinzând genunchii doamnei): Iartă-mă, doamnă!

(Doamna Maria o mângâie pe păr, surâde și iese.)

ACTUL III

Sala tronului. De jur împrejur, câte două rânduri de jețuri în stil bisericesc. În dreapta, lângă tron, un jeț mai înalt cu stema Moldovei. Pe pereți se văd portretele străbunilor. În fund, în dreapta și în stânga tronului, două intrări. Pe latura din stânga, planul al doilea, o ușă. Ferestre în dreapta.

SCENA V

STOLNICUL DRĂGAN și JITNICERUL STAVĂR intră prin dreapta.

STOLNICUL DRĂGAN: Văzuși pe paharnicul Ulea?

JITNICERUL STAVĂR: Da, acum chiar.

STOLNICUL DRĂGAN: Tot așa?

JITNICERUL STAVĂR: Și mai dârj.

STOLNICUL DRĂGAN: A vorbit cu...

JITNICERUL STAVĂR: Da, cu cinci boieri mari, afară de cei doi din Sfatul domnesc.

STOLNICUL DRĂGAN: Ei, ce e?

JITNICERUL STAVĂR: Strună... Și Ștefan din ce în ce mai rău...

STOLNICUL DRĂGAN: Așa se zice.

JITNICERUL STAVĂR: Vor să-l arză.

STOLNICUL DRĂGAN: S-a mai vorbit ș-alt' dată, dar cum e el, ba azi, ba mâine, cu judecățile, cu războaiele, cu trimeșii de la unguri, de la țarul Ivan, de

la leși, de la Mengli-Ghirai, de la turci, de la munteni, a dat zi după zi, an după an, până l-a prididit boala.

JITNICERUL STAVĂR: Poi de l-o arde, cum e el de bolnav și de bătrân...

STOLNICUL DRĂGAN: Și de slab...

JITNICERUL STAVĂR: S-a dus Ștefan...

STOLNICUL DRĂGAN: Vecinica lui pomenire...

JITNICERUL STAVĂR: Dumnezeu să-l ierte...

STOLNICUL DRĂGAN: A fost bun... nu zic...

JITNICERUL STAVĂR: Și drept...

STOLNICUL DRĂGAN: Cu țara, da...

JITNICERUL STAVĂR: Pe noi ne-a cam scurtat...

STOLNICUL DRĂGAN: Boier, răzăși, țăran supus, era totuna în fața lui...

JITNICERUL STAVĂR: Moșiile le împărțea numai la ostași...

STOLNICUL DRĂGAN: Din supuși îi făcea răzăși, din răzăși boieri sadea...

JITNICERUL STAVĂR: Ce era boierul de sfat, Cosma Șerpe? Nimic. Un răzăș. După bătălia de la Cosmin, îl boieri, ș-acum e în divanul țării...

JITNICERUL STAVĂR: Rareș plecă adineauri... Unde-o fi plecat?

STOLNICUL DRĂGAN: Să ducea p-un dereș de nu i se vedeau picioarele... Unde? Nu știu... Ulea vine?

JITNICERUL STAVĂR: Nu crez, poate da, poate nu. Mi-a zis să ne uităm bine la Ștefan, că el e cam bolnav...

STOLNICUL DRĂGAN: Hî!

JITNICERUL STAVĂR: Ai auzit c-ast-noapte o bufniță a țipat toată noaptea pe castel?

STOLNICUL DRĂGAN: Nu.

JITNICERUL STAVĂR: Buha... țipă, țipă până despre ziuă... Când să zboare, o mâță neagră hap, ș-o mâncă. Mâța să spăla, pe bot. Un vultur căzu săgeată și înhăță pe mâță. Pe vultur îl săgetă un curtean, și alergând după vultur, curteanul căzu într-o prăpastie...

STOLNICUL DRĂGAN: Ce-a mai fi ș-asta?

JITNICERUL STAVĂR: Și azi-dimineață o vacă, din vitele domnești, a sângerat în șiștar, pe când o mulgea...

STOLNICUL DRĂGAN: Ciudat!

JITNICERUL STAVĂR: Luna s-a arătat c-un cearcăn roșu; cânii au urlat; o femeie a născut un copil cu picioarele de ied...

STOLNICUL DRĂGAN: Urâte semne!

JITNICERUL STAVĂR: Ș-acum privește... (**Să uită pe fereastra din dreapta.**)

STOLNICUL DRĂGAN: Acușica era senin, fără pic de nori, și dodată să bolovănră nori negri cum e catranul, că se-ntunecă ca noaptea... Și colo, departe, departe, de unde izvorăște Suceava, cerul e roșu parc-ar arde o cetate.

JITNICERUL STAVĂR: Privește... Vezi tu un nor... Ca un balaur? Cu cap, cu gura căscată, cu aripile întinse... cum să repede să înghiță p-un moșneag cu plete lungi... Vezi?... Aci... aci... ha... haiti... S-a topit moșneagul... Cine vine?

SCENA VI

Cei de sus. HATMANUL LUCA ARBORE, POSTELNICUL TOADER, VORNICUL JURJ, pârcălabii COSTEA, DRAGOȘ, ȘANDRU și ALEXA vin din dreapta.

HATMANUL ARBORE: Bună ziua, frate Drăgan, bună ziua, Stavăr.

STOLNICUL DRĂGAN: Bună să-ți fie inima!

JITNICERUL STAVĂR: Ca totdeauna...

POSTELNICUL TOADER (**se uită pe fereastră**): Bună, bună și nu prea bună.
PÂRCĂLABUL COSTEA: Ce? Inima lui Arbore?
POSTELNICUL TOADER: Aș... ziua de azi... Să zice că ziua bună se cunoaște de dimineață... Până mai adineaurea senin, și deodată s-a întunecat că abia să mai vede...
PÂRCĂLABUL DRAGOȘ: Era să plec la Neamțu... M-ar fi murat ca p-un câine...
PÂRCĂLABUL ȘANDRU: Înhămase la olac, când mă vesti Moghilă...
VORNICUL JURJ: Ce sărbătoare să fie azi?
HATMANUL ARBORE: Nici una.
VORNICUL JURJ: Moghilă mi-a zis să mă îmbrac ca de sărbătoare.
PÂRCĂLABUL ALEXA: Și mie...
STOLNICUL DRĂGAN: Și mie...
PÂRCĂLABUL ȘANDRU: Și mie...
HATMANUL ARBORE: Cine știe ce vrea domnul, ție-l Dumnezeu să-l ție...
POSTELNICUL TOADER: Că mult e bun...
PÂRCĂLABUL DRAGOȘ: Și viteaz...
PÂRCĂLABUL ȘANDRU: Și nepărtinitor...
PÂRCĂLABUL DRAGOȘ: Și darnic...
VORNICUL JURJ: Ce e al lui e-al țării... Ce e-al țării e-al lui Dumnezeu!
POSTELNICUL TOADER: Drepte și-a făcut cărările lui... Și bolnav, că mai bine aș fi fost eu...
BĂTRÂNUL ARBORE (**imitând pe Ștefan**): "Nimic... Mario... ce tresari"... Mititelul!
STOLNICUL DRĂGAN: Că parcă n-ar mai fi el...
HATMANUL ARBORE: Cum n-ar mai fi el? Dar cine vrei să fie? Cine-ar răbda cum rabdă el? Cine nu s-ar odihni în locul lui? Și cine n-ar umplea lumea cu vaietele? S-a plâns cuiva, Drăgane?
STOLNICUL DRĂGAN: O vorbă, hatmane.
HATMANUL ARBORE: O vorbă neghioabă!
STOLNICUL DRĂGAN: Fie...
HATMANUL ARBORE: N-ar mai fi fost!
POSTELNICUL TOADER: Pace, fraților!

SCENA VII

Cei de sus. CLUCERUL MOGHILĂ intră, răsuflând repede, prin dreapta.

CLUCERUL MOGHILĂ: Ei, asta nu înțeleg! Să mă tai și să mă presari cu sare pe crestături, și tot nu înțeleg!
POSTELNICUL TOADER: Ce, Moghilă, ce nu înțelegi?
CLUCERUL MOGHILĂ: Da' d-ta, că ești tobă de învățătură, înțelegi?
POSTELNICUL TOADER: Ce, mă omule, ce să-nțeleg?
CLUCERUL MOGHILĂ: Ai dreptate, că nu e de-nțeles... Mă duc la el. Se plimba prin casă. Cum mă văzu, zbughia în pat. Și, "aoleo, păcatele mele... ce am... ce am..." lacă nu-nțeleg, și pace!
(**Toți boierii se uită cruciș la Moghilă.**)
POSTELNICUL TOADER (**surâzând**): Păi nici eu nu înțeleg.
CLUCERUL MOGHILĂ: Nu spui eu?
POSTELNICUL TOADER: Moghilă, vino-ți în fire! Ce-ai spus? Cine a zis, ș-a făcut, ș-a dres?
CLUCERUL MOGHILĂ: Nu vă spusei?... Adevărat... Capul meu ăl zăpăcit. Pa-

harnicul Ulea, frate...

MAI MULȚI: Paharnicul Ulea?

CLUCERUL MOGHILĂ: Spus din fir-a-păr... Cum Ăl de-Sus vrea... El, aș... "ce am... ce am"... Dar mort d-ai fi, și la așa poruncă ar trebui să te scoli și să umbli ca-n ziua d-apoi...

HATMANUL ARBORE: Sâât!

SCENA VIII

ȘTEFAN intră la brațul DOAMNEI MARIA, îmbrăcat în zale de argint, c-o mantie de postav roșu blănită cu cacom. Galben la față și cu cearcăne la ochi. Șchioapătă. Doftorul IERONIMO DA CESENA, doftorul KLINGENSPORN, doftorul ȘMIL. Vin pe ușa din stânga.

ȘTEFAN: Sunt între două săbii... Doamna, ș-asta... Amândouă m-au slujit cu credință... P-amândouă mi-am pus nădejdea. (**Schimburi de închinăciuni.**) Vedeți cum mă sprijin... Ș-amândouă mă țin... Una d-ar fi ceva mai slabă, m-aș prăvăli de pe scaunul Moldovei drept la Mănăstirea Putnei în rândul strămoșilor... O! lasă Șmil, n-ai grijă... (**Se uită printre boieri.**) Voi fi al vostru... (**Caută cu ochii.**) Da... Șmil, da... Ai zis ceva?

DOFTORUL ȘMIL: Eu? Nu, măria-ta.

ȘTEFAN: Parcă vedeam bine... (**Se freacă la ochi. Către un curtean.**) Să vie boierii. Între ei nu era. Drăgan, mai încoa, Stavăr, mai aproape... (**Caută cu ochii.**) Paharnicul Ulea n-a venit? Moghilă... (**Boierii se uită încurcați.**)

CLUCERUL MOGHILĂ: Aici, măria-ta.

ȘTEFAN: N-ai fost?...

CLUCERUL MOGHILĂ: Fost, măria-ta...

ȘTEFAN: A plecat?... Și-am spus să te duci îndată...

CLUCERUL MOGHILĂ: Îndată... măria-ta...

ȘTEFAN: Nu l-ai găsit?

CLUCERUL MOGHILĂ: Găsit, măria-ta... E cam bolnav...

ȘTEFAN: Ce?... E bolnăvior, bietul paharnic... Cine să-mi guste vinul de Cotnar?... Îl doare capul... Oh-ho!... Îl doare... Îl doare... Și ce-l doare?

CLUCERUL MOGHILĂ: 'Ce că-l ia cu frig, că-l ia cu călduri și stă ghemuit în pat...

ȘTEFAN: Îl doare capul!

CLUCERUL MOGHILĂ: De cap nu mi-a vorbit, măria-ta.

ȘTEFAN: Îl doare capul! La cap e stricăciunea... Nu e la locul lui... Hatmane Arbore, să vie și ostașii... Nimic, doamnă... Ce fulgere... Ca afară... Moghilă!

CLUCERUL MOGHILĂ: Ascult, doamne.

ȘTEFAN: Ascultă, până mai ai când... Du-te la paharnicul Ulea... Șade lângă castel... Cine mă iubește e-aproape de mine... Nu e așa, stolnice Drăgan?

STOLNICUL DRĂGAN: Da, măria-ta.

ȘTEFAN: Du-te de-i spune că eu și jitnicerul Stavăr dorim să-l vedem... Nu dorești, Stavăr?... (**Boierii se uită unii la alții.**)

JITNICERUL STAVĂR: Cum zici, măria-ta.

ȘTEFAN: Dar tu cum zici?... (**Lui Moghilă.**) Că rău e să puie pe Drăgan și pe Stavăr împotriva cu vorba lor și vorbele lor împotrivă cu ei înșiși... (**Joc de priviri între boieri.**) Că Ștefan n-ar sta la îndoială de ceea ce ar trebui să hotărască dacă sufletul lui ar vrea...

CLUCERUL MOGHILĂ: Prea slăvite doamne.

ȘTEFAN: N-ai înțeles?

Scanned with OKEN Scanner

CLUCERUL MOGHILĂ: Iaca sabia... taie-mă, omoară-mă...

ȘTEFAN: Așa de curat? (**Jocul privirilor se întețește.**) Nimeni din voi n-a... Cum să pricepeți ceea ce nu e de priceput? După patruzeci și șapte de ani de domnie... A! Signore, să mă reazim de brațul tău... Moghilă...

CLUCERUL MOGHILĂ (**tresărind**): Aci, doamne!

ȘTEFAN: Ce strigi așa de tare?... Du-te și-i spune să vie până nu viu eu!... (**Moghilă se duce repede. Din partea dreaptă intră Sfatul țării, se închină și s-așază în jețuri.**) Ce de judecăți am vânturat împreună... (**Intră ostași prin partea stângă din fund.**) Ce de bătălii... (**La sfetnici.**) Senini și fără interes... (**La ostași.**) Cu patimă și cu interes... Și toate cu aceeași țintă... Signore, treci de partea astălaltă... (**Intră paharnicul Ulea și clucerul Moghilă prin dreapta.**) A! Paharnice... scumpa dumneavoastră sănătate...

PAHARNICUL ULEA: Abia mă țin picioarele...

ȘTEFAN: Schimbă-le cu ale mele... Fii, mă omule, tânăr, voinic, ca un brad, fii ca mine... Ei, oleacă suflarea... oleacă piciorul... oleacă de căldură... oleacă încheieturile... dar încolo... aproape nimic... (**Încearcă sabia.**) Nu vrea să iasă... Nu vreau să vrea să iasă... Și de ce-aș vrea? (**Către Ulea.**) Să spui feciorului tău să nu stea cu capul în jos... Signore, mută-te în partea astălaltă... (**Bogdan vine din fund trist, îmbrăcat în zale de sus până jos, cu mai mulți ostași.**) Pe cine zăresc? Pe tine te mai așteptam... (**Ștefan se suie în jețul cu stemă din dreapta tronului. Bogdan dă să-i sărute mâna. Ștefan îl oprește.**) Prea e caldă și nădușită... Așteaptă să se răcească... (**Către doamnă și Bogdan.**) Ce tresăriți?... Da, văz o doamnă care să plimbă pe lângă castel...

DOAMNA MARIA (**îndureratã**): Nu e nimeni, măria-ta!

ȘTEFAN: Nimeni... (**Doftorul Șmil se pleacă la urechea domnului. Îi șoptește ceva.**) N-ai grije... Voi fi al tău sau al doamnei...

DOFTORUL ȘMIL: Al doamnei?... Al doamnei Maria, măria-ta...

ȘTEFAN (**se ridică din jeț**): Maria și Moldova e totuna... Ostași, boieri, curteni, v-am adunat aci să stați mărturie după ce n-oi mai fi. Sunt patruzeci și șapte de ani... mulți și puțini... de când Moldova îmi ieși înainte cu mitropolit, episcopi, egumeni, boieri, răzăși și țărani, în Câmpul de la Direptate, și cum vru Moldova așa vrusei și eu. Că vru ea un domn drept, și n-am dăspuiat pe unii ca să îmbogățesc pe alții... că vru ea un domn treaz, și-am vegheat, ca să-și odihnească sufletul ei ostenit... că vru ea ca numele ei să-l știe și să-l cinstească cu toții, și numele ei trecu granița, de la Caffa până la Roma, ca o minune a Domnului nostru Isus Hristos...

HATMANUL ARBORE: Numele tău, măria-ta!

TOȚI: Așa e!

ȘTEFAN: Nu... nu!... Eu am fost biruit la Războieni și la Chilia, Moldova a biruit pretutindenea! Am fost norocul, a fost tăria!... Sunt bătrân... (**Se întoarce și privește grupul unde stau paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan și jitnicerul Stavăr.**)

MULȚIMEA: Nu! nu!

ȘTEFAN: Oh! pădure tânără!... Unde sunt moșii voștri? Presărați... la Orbic, la Chilia, la Baia, la Lipnic, la Soci, pe Teleajen, la Racova, la Războieni... Unde sunt părinții voștri? La Cetatea-Albă, la Cătlăbugi, la Scheia, la Cosmin, la Lențești... Unde sunt... bătrânul Manuil și Goian, și Știbor, și Cânde, și Dobrul, și Juga, și Gangur, și Gotcă, și Mihai Spătarul, și Ilea Huru comisul, și Dajbog pârcălabul, și Oană, și Gherman, și fiara paloșului... Boldur?... Pământ!... Și pe oasele lor s-a așezat și stă tot pământul Moldovei, ca pe umerii unor uriași! (**Se oprește ostenit.**) Suflarea... bătrânețea... (**Săgetează cu privirile grupul lui Ulea.**) C-am cercat să unesc Apusul într-un gând, că zic că sunt creștini, și trimeșii mei

au bătut din poartă-n poartă, rugându-se mai mult pentru ei ca pentru noi, să lase războaiele de zavistie și să se ridice împotriva primejdiei obștești a creștinătății... Le trebuia un om?... Era... A fost... Acum e bolnav... Văzând că rămâi cu făgăduielile, am căutat să unesc Răsăritul. (**Fulgeră, plouă repede.**) Ș-am trimes la unguri, la leși, la litvani, la ruși, la tătari... Au făcut cărări bătând drumurile pustii oamenii mei, și degeaba. Învoieli cu peceți-n calapoade, iscălituri fudule... Și praful s-a ales de învoieli. Vladislav, un molâu, un întristat; Alexandru, un fudul, un iagelon, o slugă a popii de la Roma; Ivan, un năuc, căzut în copilărie... (**Un tunet urmat imediat de un trăznet.**) Când voi fi în fața lui, voi îndrăzni să-i zic: "Doamne, tu singur știi ce-a fost în inima mea, că-n tine am crezut, că nici o deșertăciune nu s-a lipit de sufletul meu, că am stat zid neclintit în fața păgânilor... Dar toți m-au părăsit... Doamne, osândește-mă după păcatele mele, ci nu mă osândi de pacea cu turcii, spre mântuirea sărmanului meu popor!" (**Fulgere și tunete.**) Bogdane, turcii sunt mai credincioși ca creștinii cuvântului dat... Țineți minte cuvintele lui Ștefan, care v-a fost baci până la adânci bătrânețe... că Moldova n-a fost a strămoșilor mei, n-a fost a mea și nu e a voastră, ci a urmașilor voștri ș-a urmașilor urmașilor voștri, în veacul vecilor... Ah!... nimic... Bătrân, bolnav și neputincios... Mantia asta e prea grea... S-o poarte altcineva mai tânăr... (**Mișcare în mulțime. Mirare.**) Bogdane!... (**I-o pune pe umeri.**) Și voi, mărturie a ceea ce ați văzut, spuneți țării (**tunetele se întețesc**) că voința mea e să se ungă Bogdan de când sunt în viață... Că voința mea ș-a ei a fost pururea una... (**Capetele boierilor se pleacă în semn de ascultare.**) Signore, dă-mi mâna. (**Ștefan trage pe Bogdan spre tronul Moldovei.**) Bogdane... vino... suie-te... așază-te... pune coroana... Bine... (**Îngenunche.**) Doamne, binecuvântează... (**Dă să-i sărute mâna.**) Ah!... (**Să rostogolește de pe treptele tronului în brațele Mariei ș-ale doftorului Cesena.**)

MARIA: Ștefane!

DOFTORUL ȘMIL: Altfel nu s-ar fi putut.

HATMANUL ARBORE: A murit?

CLUCERUL MOGHILĂ: Cine să moară? Soarele nostru n-a apus încă!

ACTUL IV

O cameră a castelului. În fund, un pat de stejar cu perdele de in. Perdelele acoperă patul. Lângă pat, o piele de urs și două de lup. O masă. Pe masă felurite doftorii și paharul de alabastru. O ușe de paraclis. Un iconostas. În stânga, o ușe cu trei trepte și o fereastră care se deschide în curtea castelului. Intrare în dreapta. Să crapă de ziuă. La început s-aud păsările cântând. Un scaun cu stema Moldovei în planul întâi.

SCENA VII

ȘTEFAN, DOAMNA MARIA, OANA, CLUCERUL MOGHILĂ, DOFTORUL CESENA, DOFTORUL KLINGENSPORN și DOFTORUL ȘMIL cu niște legături în mână. Toți intră prin dreapta.

ȘTEFAN: Sunteți câteșitrei? Să cunoaște că v-ați culcat târziu...

DOFTORUL ȘMIL: Și după ce s-ar cunoaște, măria-ta?

ȘTEFAN: Ochii trași... o! o! o!... Șmil... parcă un zugrav ți-ar fi încondeiat chipul... Ca un mucenic...

DOFTORUL ȘMIL: Ca un mucenic? Eu? Ca un mucenic?

CLUCERUL MOGHILĂ: La măria-ta nu să cunoaște.

ȘTEFAN: Nu se mai cunoaște... Nu te gândi la zilele d-acuși, ci la întru-

chipările de mai-nainte...

CLUCERUL MOGHILĂ: Totdauna, ai fost ca totdauna!

ȘTEFAN: Acu, ca niciodată... Șmil, dar ce sunt fașele acelea?

DOFTORUL ȘMIL: Astea? Pentru un copil sau pentru un om mare...

ȘTEFAN: A?... Pentru un bătrân căzut în copilărie?... A?

DOFTORUL ȘMIL: Care bătrân? Care copil?

ȘTEFAN: Ho! Șmil... uită-te bine...

DOFTORUL ȘMIL: Iacă mă uit...

ȘTEFAN: Și nu-i vezi?

DOFTORUL ȘMIL: Ce să văz?

ȘTEFAN: N-ai dormit bine, Șmil...

OANA (**nemaiputându-se stăpâni, cade în genunchi**): Măria-ta...

ȘTEFAN: Iacă bătrânul... Iacă și copilul... Un copil parcă ar fi al meu... parcă... (**Îi bagă mâna prin păr.**) De mătase... învolt... ca un fum cald prin care ar trece razele soarelui...

OANA: Și ce vor doftorii, măria-ta?

ȘTEFAN: Vor să te sărut... (**O sărută.**) Nu-i așa, Șmil?

DOFTORUL ȘMIL: S-o săruți? La asta mă gândeam!

ȘTEFAN: Mario... Oană... (**oftează lung**)... ieșiți... Vă chem eu...

DOAMNA MARIA: Ah!

OANA: Cum oftă, milostivul...

SCENA IX

Cei de sus, DOAMNA MARIA, OANA, IRINA, REVECA vin din dreapta. La intrarea din stânga apar o clipă PAHARNICUL ULEA și STOLNICUL DRĂGAN.

DOAMNA MARIA: Ștefan... ce e, Ștefane?...

OANA: Măria-ta... Ce e, măria-ta?

PAHARNICUL ULEA: Ca și mort... la lucru...

DOAMNA MARIA: E cald... (**Îi pipăie mânele și le sărută.**) N-a murit...

OANA (**doftorilor**): Nu e așa că nu moare, că nu moare...

DOFTORUL ȘMIL: Nu moare... Are atâtea puteri... Așa un suflet, Doamne...

DOAMNA MARIA: Cum îi picură nădușelile pe pernă... Ce mult a suferit...

(**Reveca și Irina la iconostas zic rugăciuni.**)

DOFTORUL ȘMIL (**lui Klingensporn**): Ai ars tot?

DOFTORUL KLINGENSPORN: Tot ce era de ars.

DOFTORUL ȘMIL: Scapă... (**Doftorul Klingensporn și doftorul Cesena dau din cap.**) Ce? Nu?

DOFTORUL CESENA: Si, signore.

DOFTORUL ȘMIL: Când s-o deștepta... oleacă de vin... (**Oana se repede și aduce vin.**) Așa un vin tare, să puie la inimă...

DOFTORUL KLINGESPORN: Și liniște, liniște... Dumnezeu va face și minunea asta...

OANA (**turnând vin în paharul de alabastru: îi tremură mâna**): E Cotnar... d-ăl care-i place măriei-sale...

(**S-aude tumultul în depărtare.**)

DOAMNA MARIA: Tocmai acum? Mâine nu s-ar putea?

CLUCERUL MOGHILĂ: Cum? Să ieșim din cuvântul lui?... Unde se află...

DOAMNA MARIA: Ce strigă?

CLUCERUL MOGHILĂ (**ascultă**): Nu s-aude.

ȘTEFAN (**în toropeală**): Mai repede... arde... o! o! flăcări...

DOFTORUL ȘMIL: Unde e paharul?

OANA: Iacătă-l...

ȘTEFAN (se mișcă): Ce foc! o! o! **(Tumultul s-aude din când în când.)**

DOAMNA MARIA: Nu... nu... **(Plânge și-i sărută mânele.)**

ȘTEFAN: Atunci de ce plângeți?

DOFTORUL ȘMIL: Măria-ta, nițel vin...

ȘTEFAN: Șmil... **(Un zâmbet dureros. Soarbe vinul.)** Aaah! Dar ce mă arde așa? Că bine ziceți... Ce e focul ăsta pe lângă focul de pe inima mea... Ia! **(S-aude tumultul mai limpede.)** Ce?... N-aud bine? Ba, auz... Ce strigă?...

CLUCERUL MOGHILĂ: Aleg pe Bogdan, măria-ta.

ȘTEFAN: Î... î... î... Parcă ș-un alt nume... Nu strigă toți la fel... Cine să trăiască? **(Se scoală pe jumătate.)** Cine să trăiască?... Ștefan? Eu? Fiul cui? Nepotul cui... Moghilă, vezi ce strigă... **(Moghilă se duce la fereastră și se întoarce schimbat la față.)** Spune-mi vorba care ar ucide pe oricare altul în locul meu... Ce?...

CLUCERUL MOGHILĂ: Nedeslușit... Mă repez să aflu... **(Iese repede prin stânga.)**

DOFTORUL KLINGENSPORN: Orice mișcare...

DOFTORUL ȘMIL: E moartea!

DOAMNA MARIA: Auzi, măria-ta!

ȘTEFAN: N-auz... S-a potolit... Iar încep?... A... a... a... a... **(S-aude glasul lui Ulea cerând domn pe Ștefăniță.)** Dați-mi... ah!... dați-mi...

DOFTORUL ȘMIL: Ce faci. **(Toți îl înconjoară d-aproape.)**

DOFTORUL CESENA: Nu!

DOAMNA MARIA: Nu!

OANA: Ah! Nu!

REVECA: Nu!

IRINA: Nu!

DOFTORUL KLINGENSPORN: Ah! Nu!

ȘTEFAN: Toți, dușmani?... Și tu, Oană?... **(S-aude din nou strigând pe Ștefăniță. Se ridică în picioare.)**

DOAMNA MARIA: Nu... Nu te duce...

ȘTEFAN: Tu să schimbi ce-mi este scris?... Oană! sabia!... sabia... C-am să judec!... **(Oana îi aduce sabia).** Ștefan, nu Ștefăniță... viu, viu, numaidecât! O! ho! ho! să se împlinească legea!... **(Ștefan pleacă repede și șchiopătând mai greu, iese prin stânga).**

DOAMNA MARIA (târându-se în genunchi): Ah! nu! nu te duce! **(Se ridică în picioare și fuge la fereastră.)** A!... se duce ca un vifor... Ca un taur îndârjit în mijlocul mieilor!...

DOFTORUL ȘMIL: S-a sfârșit! Păcat!

DOAMNA MARIA: Ah! Doamne!

OANA: N-a picat?

DOAMNA MARIA: Da... păcătosul...

OANA: Un munte nu i-ar fi stat în față!

DOAMNA MARIA: Spune poporului ceva... **(S-aude: "Să trăiască Bogdan!").** Se cutremură... Se întoarce... Vine... **(Toate izbucnesc în plâns.)**

SCENA X

ȘTEFAN se oprește pe treptele intrării, cu părul în neorânduială, turbat, ca un halucinat. De pe sabie curge sânge... Toți fac câțiva pași spre el și se opresc încremeniți de durere și de spaimă.

ȘTEFAN: O! cine ,vrea pe Ștefăniță, nepotul răposatului domn al Moldovei?... Cine a zis că sunt bătrân și bolnav?... Pe Ulea l-am măsurat cu privirea... Murise înainte d-a-l izbi!... Picăturile astea sunt calde... În fiece ostaș e o fiară!... Iată-l... Pândește călare... Calul îi tremură și joacă... Bagă pintenii pân-la rădăcină... Chiuie de înfioară valea Racovățului... Unde e mai greu acolo cade... Un leu în mijlocul dihorilor... Zboară capetele până nu mai simte mâna din umăr... Când mă văzu își cuprinse fața cu amândouă mânele, și eu cu amândouă o învârtii și trecu prin el că printr-un aluat ce se dospește... Dumnezeu să-l ierte... Dumnezeu?... Dar cine e de vină? Io, Ștefan voievod, am suit pe Bogdan pe tron... Io, Ștefan voievod, i-am așezat cu mâna mea coroana strămoșilor mei... El fu de față și văzu ce vreau eu, și tot sfatul, și toată ostășimea... Sufletu-mi nu vrea și ca scos din fire se aruncă în sabia mea... Cine e de vină?... Se cutremură Moldova și-o prăpastie se deschide... Și cu acest sfânt oțel oprii cutremurul și umplui prăpastia!... (**S-aude: "Să trăiască domnul Bogdan!"**) Î... î... î... Da!... S-a împlinit legea! (**Scoboară treptele și aruncă sabia.**) Ți-ai împlinit menirea ca și mine! Maria... Oana... Răsuflarea... (**Cade pe brațele lor și-l duc pe scaunul cu stemă.**) Deschideți geamurile... Apă... (**Oana îi dă apă din paharul de alabastru**).

DOAMNA MARIA (covârșită de durere): Măria-ta, să te odihnești!

ȘTEFAN: Mă voi odihni...

DOAMNA MARIA: Bogdan e domn... Uită tot...

ȘTEFAN: Voi uita tot... Nu-mi voi aduce aminte de nimic... (**Suflă greu. Pipăie pe Maria și pe Oana.**) Să dăruiți paharul acesta Mănăstirii Putna... Nu vine?... Mai iute...

DOAMNA MARIA: Cin' să vie, măria-ta?

ȘTEFAN: Nu doamna aceea, înfășurată în negru... Ea o să vie mai degrab' decât am dori-o. Poftim... Te-am privit de atâtea ori în față... Nu mi-e frică de tine... (**Sughiță.**) A! ci vin odată, Bogdane, că nu pot...

BOGDAN: A! Măria-ta!

(S-aude la intrare: "Să trăiască vodă Bogdan!" Năvălesc Bogdan, hatmanul Arbore și toți ceilalți pârcălabi și sfatul domnesc, ostași, popor și cad în genunchi.)

ȘTEFAN: E... (**Sughiță.**) E... mă-ri-a ta!... Frig... frig... (**Se uită la doamnă, apoi lung la Oana.**) Mai bine... (**Sughiță.**) Mă... voi... odihni... (**Se întinde în șira spinării. Face cruce.**) O... o... o... Moldova... (**Îi cade capul pe pieptul Oanei.**)

(Din mulțime s-aude un geamăt lung.)

CORTINA

Scanned with OKEN Scanner

APRECIERI CRITICE

"34 de ani. Înalt, puțin adus de spate; singurul dintre literații noștri care are în adevăr «un cap de artist». Natura i-a dat cu amândouă mâinile tóate talentele cari pot împodobi viața unui om. Delavrancea putea fi pictor mare, muzicant mare, cum e scriitor și orator mare. Temperament aprins, inimă largă, de o sensibilitate aproape maladivă, suflet generos și entuziast, întotdeauna mi-a făcut impresia unui erou pe care nimic n-ar putea să-l îngenunche.

Are un cult, o adevărată evlavie, pentru popor, și nimeni n-a înțeles mai bine ca el sufletul și adâncimea cântecelor și legendelor bătrânești. În toate articolele lui politice se recunoaște de la primele rânduri ștampila artistului, tăietura de frază a literatului cult, stăpân pe gândul și cuvântul lui. De la cea mai fină ironie, până la cea mai violentă francheță de expresii, Delavrancea își plimbă degetele pe claviatura limbii cu o agilitate de adevărat maestru. Stilul lui e variat, impetuos și încărcat de imagini ca însăși viața noastră, pe care Delavrancea a știut s-o observe și s-o zugrăvească cu o neîntrecută putere de sugestie în frumoasele și nepieritoarele lui opere (...).

Ridicat de jos, din gloata vânjoasă a muncii și-a îndurării tăcute, de care nici măcar o generație de surtucari nu-l desparte, crescut în nevoi, lipsit adesea până și de jocurile și de bucuriile obișnuite ale copilăriei, Delavrancea e firea cea mai aleasă și mai aristocratică ce se poate închipui. Un aristocrat, în înțelesul bun, larg și simpatic al cuvântului. În gesturile lui, în francheța lui, în gândire, în vorbă, ca și-n viață, e o distincție nobilă - de o fermecătoare noblețe. Ai zice că retrăiește în el cel mai rafinat suflet atenian din zilele lui Pericles. Artist în tot ce face. Cu adevărat **natură ritmică**."

Al. Vlahuță

"Delavrancea a adus în literatura românească viața celor mulți, interesul cald pentru această viață și, în scrisul românesc, limba vie a celor care trăiesc în contact cu pământul, și un stil colorat în locul stilului curent și amorf de până atunci.

Delavrancea este unul din creatorii literaturii artistice române și unul din promotorii literaturii celei mai noui, a aceleia care s-a inspirat mai mult din viața așa de originală și specifică a țărănimii noastre.

El ar putea fi socotit ca o tranziție - sau ca o combinație - între intelectualismul liric de la 1880 zugrăvit, poate c-un accent exagerat, în **Trubadurul** și în **Liniște**, și între «țărănismul» și «poporanismul» de la 1900, întrupat, poate cam romantic, în **Sultănica**.

Dar Delavrancea a mai fost încă ceva: a fost un mare orator. Un orator în adevăratul înțeles al cuvântului, prin stilul și prin «acțiunea» oratoriei sale.

Nu știm dacă a fost la noi altcineva care să poată târî după el mulțimea ca Delavrancea. Oratoria sa era pasionată și colorată. Talentului său nu-i convenea argumentarea înlănțuită și rece, ci entuziasmul și invectiva."

G. Ibrăileanu

"Admirația și dragostea mea pentru Delavrancea sunt vechi. Eram în clasa a treia gimnazială în Folticeni - sunt mulți ani de atuncea, nici nu vreau să mai număr - când, într-un mare proces la curtea cu juri, s-a anunțat că vine Delavrancea. O doamnă din lumea bună pusese arsenic în cafeaua soțului său. Soțul nu murise. Victimă a acelui zeu minor și legat la ochi de pe urma căruia suferim toți, doamna își alesese cel mai celebru avocat al timpului în penal. Îmi aduc aminte ce rumoare stârnise vestea și cum se pregătea târgul să vadă și să asculte pe un vorbitor așa de măiestrit și așa de patetic. Atunci l-am admirat întâia oară. A venit, a văzut și-a biruit. Pe urmă, tot în Folticeni l-am mai văzut, venind la prieteni ai săi în vacanțele verii, în tovărășia lui Vlahuță.

Ne despărţeau douăzeci şi doi de ani. Am ajuns însă cu timpul să mă apropii de el. Avea pentru mine un sentiment de frate mai mare, dispus să ocrotească şi să sprijine în mine ceea ce era comun în noi - dragostea de trecut, de popor şi de poezia populară. Glasul lui Delavrancea s-a ridicat întâi pentru mine când am fost propus - încă înainte de primul război mondial - membru corespondent al Academiei.

În vremea războiului m-am apropiat şi mai mult de el. Ne-am întâlnit în laşii refugiului şi-l vedeam zilnic la redacţia gazetei **România**. Pentru noi toţi cei care eram adunaţi în redacţia **României**, Delavrancea era «nenea Barbu». Îl întâmpinasem cu bucurie către ceasul amiezii când venea să ne ceară ultimele veşti de pe câmpul de război.

Chiar din primele zile ale acestei tovărăşii, în care el aducea un suflet încă tânăr, ne făgădui colaborarea; şi se ţinu de cuvânt. Ultimele lui vorbe scrise au apărut în coloanele **României**. Nu vă cer altă plată, băieţi, mi-a zis el zâmbind, decât o pereche de bocanci pentru pribegia mea. Sfârşitul călătoriei lui însă nu era îndepărtat; şi bocancii aceia au fost cei din urmă."

Mihail Sadoveanu

"Sensibilitatea artistică înnăscută în temperamentul lui Barbu Delavrancea a împletit în acelaşi fir puterea epică şi vibraţia lirică. Toată opera lui este străbătută de acest izvor de creaţie. În preferinţele sale literare şi muzicale se afirmă acelaşi impuls. Adoră pe Dante despre care spune într-o scrisoare adresată doctorului Alceu Ureche în 1893: «Nici un poet n-a fost mai activ, mai energic, mai erou în imensa lui melancolie». Venera simfoniile lui Beethoven, în special simfonia a 5-a şi a 7-a. Când studiam la pian, venea, asculta, îmi făcea observaţii întotdeauna juste şi-mi spunea adesea: «când vrei să-ţi faci sufletul, să cânţi sonate de Beethoven». Înzestrat şi cu darul picturii, era un cunoscător neîntrecut în această artă, iar când călătorea în Occident se ducea să viziteze muzeele zilnic. Pentru Mona Lisa, celebrul portret al lui Leonardo da Vinci, avea o adevărată dragoste şi la Paris o vizita în fiecare zi, stând de vorbă cu dânsa, cum ar fi stat cu o fiinţă vie. Acel surâs enigmatic al Giocondei i-a inspirat zguduitoarea dramă **A doua conştiinţă**, care n-a fost reprezentată niciodată, fiindcă eroina trebuia să semene cu Mona Lisa şi tipul acela feminin nu s-a putut găsi printre actriţe.

Caracterul părintelui meu era asemenea mării, în veşnica ei mişcare. Nervos, impresionabil, generos, fremătând veşnic în apărarea unei cauze pe care o socotea demnă de a i se sacrifica, nu-şi precupeţea niciodată avântul şi nu se preocupa de oboseala firească a unui organism care trăia într-o veşnică tensiune."

Cella Delavrancea

"Dintru început **Hagi-Tudose** nu există. În toată lumea, aproape dispărută astăzi, a paşnicilor bătrâni cari şi-au purtat picioarele pe ţerina Ierusalimului, e cu neputinţă să se fi aflat maniacul lui Delavrancea, fiinţa aceasta de o zgârcenie **epică** şi imposibilă, care e mai puţin un zgârcit decât zgârcenia însăşi, rezumatul tuturor variaţiilor tipului, chintesenţa figurilor acestora uscate de foame şi arse de patima banului. Mai mult, Hagi-Tudose n-are antecedente literare, ca mai toate personagiele lui Delavrancea, de altfel. Nu e nici Harpagon, nici Grandet; pe lângă figurile acestea **enorme** şi ele, Hagi-Tudose e un uriaş, nu ca reprezentaţie artistică, ci ca însuşiri caracteristice, ca tip viu. Leagă la un loc zgârcenia cea mai crasă, îndărătnicia cea mai puţin omenească, o putere de voinţă aşa de mare încât, în frigurile agoniei, îi pare rău de banul dat pentru bucăţica de lemn care-i dezmorţeşte umbra de trup; îmbracă acest complex monstru de însuşiri extreme în antereul peticit şi ultraarhaic, în pantalonii asemănători cu casa Danaidelor a hagiului, şi vei avea tipul - energic, viu, epic şi imposibil ca viaţă - al lui Hagi-Tudose, ale evlaviosului şi bogatului enoriaş al Sfintei Troiţe.

Amănunţimile sunt notate după acelaşi tipar ca şi însuşi tipul. Ceea ce le va distinge va fi

iarăşi caracterul uriaş, mărirea aceasta extremă, groaznică, halucinată care se întâlneşte în toate operele scriitorului nostru. Delavrancea **nu poate vedea normal şi exact**, şi de altmintrelea vederea normală a lucrurilor e veşnic un **desideratum** pentru artist; trecute prin ochiul lui, lucrurile vor căpăta o deviaţie patologică şi măritoare, precum ele vor fi deviate în sensul humoristic, atunci când vor trece prin ochiul limpede, vioi şi vesel al lui Creangă. Ele, lucrurile din natură, vor creşte, atingând dimensiuni neobişnuite şi fantastice, de o fantezie plin colorată şi uriaşă, fioros de puternică (...).

Dintre toţi prozatorii români culţi, exceptând pe Al Odobescu, Delevrancea a ştiut să-şi creeze limba cea mai plastică şi mai frumoasă, cu o rezervă - vom vedea-o acuşi. Limba aceasta s-a făcut încetul cu încetul. Cea dintâi perioadă cuprinde volumul întâi (**Sultănica**) şi majoritatea celor din volumul al doilea (afară de memoriile **Trubadurului** şi de **Linişte**). Era o limbă grea de bogată ce era, o limbă orientală, haină grea de purpură şi aur, care zdrobea deseori cugetările sub greutatea ei din cale-afară de mare. Adjectivele colorate şi sonore, vorbele căutate nu atâta ca înţeles, cât ca putere de sunet, formau o coadă nefolositoare şi de rău gust adeseori. Se vedea în stilul acesta munca, o muncă aprigă, vânătoarea necontenită a modernului după originalitate."

Nicolae Iorga

"Dacă acceptăm reducerea temperamentului său la nota poetică, credem că îl putem privi ca pe un poet al idilicului; sub forma familiară din **Domnul Vucea**, prezentat în incantaţie de basm, ca în micile tablouri din **Bunicul** şi **Bunica**, sentimental şi duios, ca în **Irinel**, împletit cu gravitate, ca în **Apus de soare** sau în **Luceafărul**, cerul idilic al acestui maestru de melodie verbală întinde zări pline de chemări proprii; idilic e şi Duiliu Zamfirescu; dar la acesta dispoziţia se-ncheagă dintr-o viziune stilizată a omului, pe când la Delavrancea e o permanentă infuziune în însăşi substanţa lirică a talentului; vână reală de inspiraţie, din gâlgâitul ei s-a desprins dezordonatul convenţionalism poetic al d-lui Ionel Teodoreanu.

Delavrancea a avut forţa revelatoare a evocării; în discurs, în nuvelă, ca şi în teatru, sufletul său retoric îşi destinde fâlfâitul, cu zbateri de aripi ocrotitoare; dramele lui istorice sunt discursuri dialogate şi resuscitări de poezie şi patriotism.

În scrisul lui elogiem farmecul poetic şi căldura vizionarului, care a înnobilat patriotismul în formele cuceritoare ale artei."

Pompiliu Constantinescu

"**Hagi-Tudose** nu e zgârcitul clasic. Harpagon avea pudoare şi simţ al confortului. Tudose e un curat nebun. Avariţia lui e demonică şi fantazia lui economică absurdă. El se priveaţă de hrană şi vrea să taie coada cotoiului ca să scurteze timpul deschiderii uşii. (...)

Zgârcenia lui e delirantă, împinsă până la pierderea instinctului de conservare:

«Hagiul se rostogoleşte în pat; e prea fericit; nu poate adormi; râde şi oftează. E deştept şi visează. Ce vis! Ce vis, de nu s-ar sfârşi!»

Avem de-a face evident cu un basm în decoruri bogate, dominat de turlele unei minuscule biserici de mahala, urieşite însă în imaginaţia enoriaşilor. Pe lângă zidurile feericei (în iluzie) biserici cu zugrăveli «roşii, albastre, galbene şi negre» se mişcă nişte bătrâni fantastici, făcând semne inverosimile, cu o hilaritate fabuloasă. (...)

Viţiul hagiului e desfăcut cu totul de individualitate, redus la o caricatură simbolică şi aşa cum Setilă şi Flămânzilă sunt întruparea unor goale funcţiuni, Tudose reprezintă, mitologic, setea de agonisire. (...)

De obicei basmele lui Delavrancea sunt teroriste şi delirante, la modul înfocat. Dar e cultivat şi idilicul. Inocenţa oamenilor din **Bunicul, Bunica** e alimentată cu vibraţii retorice surdinizate iar fericirea apare ca euforie. Totul e văzut extatic ca de un ochi excitat de opiu."

G. Călinescu

Scanned with OKEN Scanner

"În cele mai multe din nuvelele sale, chiar în acele de tip realist, Delavrancea se reprezintă pe sine, narează împrejurări de-ale sale sau încarnează conflicte sufleteşti proprii. Fondul inspiraţiei sale rămâne deci liric, deşi mijloacele sunt adeseori acele ale analizei şi ale observaţiei obiective. Chiar când i se întâmplă să pună în picioare o figură cu totul deosebită de sine, el o face din punctul de vedere al valorificărilor personale. În **Sultănica**, în **Zobie**, în **Milogul** participarea înduioşată a scriitorului la soarta eroilor săi creează atmosfera lirică a naraţiunii. În **Domnul Vucea**, meschinăria abuzivă a institutorului de altădată este resimţită din unghiul propriei copilării care a avut să sufere de pe urma ei. Poate o singură dată Delavrancea a ieşit din sine însuşi, construindu-şi povestirea din date exclusiv obiective, fără amestecul materialelor furnizate de sentimentul şi aprecierea sa. În acel moment, Delavrancea şi-a scris capodopera: nuvela **Hagi-Tudose**. Caracterul eroului este construit din dialogul personagiilor cari au de-a face cu el sau din vorbele şi faptele sale. De la **Alexandru Lăpuşneanul** al lui C. Negruzzi nimeni nu mai aplicase cu aceeaşi consecvenţă norma impersonalităţii, dar spre deosebire de Negruzzi şi; în acord cu noua estetică realistă, Delavrancea îşi vede personagiile în atitudini individualizate, pe care le descrie cu minuţie (...).

Când ctitorii se retrag şi scena rămâne a fi stăpânită exclusiv de către Hagiu, povestitorul se întoarce în trecut pentru a ni-l prezenta pe erou în momentele tipice ale vieţii sale, lucrând de data aceasta prin simplificări expresive, ca într-un portret clasic, prin acumulare de largi trăsături convergente, arătându-ni-l de pildă pe Hagiu cum reacţionează faţă de nevoia de a se hrăni şi de a se încălzi, cum rezolvă problema căsătoriei, cum se comportă în negoţul său, ce atitudine religioasă are."

Tudor Vianu

"**Sultănica**, deşi bucată de debut, nu poartă stigmatele inerente. Maturitatea mijloacelor, mlădierea limbii muntenești, autenticitatea tablourilor şi figurilor, surprind. Delavrancea nu descoperea o modalitate de expresie. El se regăsise. Lucrează acum febril. Adună fişe pentru o altă nuvelă, pregăteşte - abia întors în ţară - material pentru un volum. După silueta grigorescianâ a Sultănicăi, el schiţează peisajul întunecat al mahalalei Vitanului, cartierele noroioase şi triste din preajma grădinei Icoanei, amintind, în liniile desenului, peisajul de la Filantropia al lui Luchian. Senzaţia apăsătoare a unei realităţi vrăjmaşe îl urmăreşte în **Zobie**, în **Iancu Moroi**, în **Milogul**, cu unele accente de un verism crud. Sfârşitul crâncen al Cobilei şi al lui Miu, finalul atroce al sindrofiei din casa directorului din Ministerul Finanţelor, deziluziile de adolescent ale Bursierului, drama eredităţii, în **Linişte**, măştile groteşti din **Înainte de alegeri**, noaptea de "palestre" din casa cinicului Candian şi frumuseţea întunecată a Saşei Malerian, agonia lui Hagi-Tudose, - figurile nuvelelor lui Delavrancea se vor decupate dintr-o lume a "paraziţilor", în mijlocul căreia se zbate sufletul încă viu, încă necorupt cu totul, al lui Iorgu Cosmin. Viziunea sumbră a epicii lui Delavrancea (la care se va adăuga cea hieratică, din tripticul dramatic) e profund realistă. Mesajul ei (concentrat în lapidarul final la **Paraziţii**) era răscolitor pentru epocă. El era deliberat, căci, încă înainte de a fi publicat primul său volum, Delavrancea spunea într-o scrisoare că intenţionează să înfăţişeze «documente vii din epoca noastră, care vor sluji istoricilor când vor încerca să facă tabloul societăţii de azi»."

Mircea Zaciu

"În **Odinioară**, ca şi în alte povestiri (**Apă şi foc, Văduvele, De azi şi de demult**), Delavrancea se revelă ca un pictor etnografic al satului, iubitor de folclor şi datini, pe care le notează, din păcate, prea exterior, fără seva şi adâncile semnificaţii din **Amintirile** lui Creangă. (...)

Cu nuvela **Hagi-Tudose**, Delavrancea realizează în esenţă un **caracter** în genul lui La Bruyère, cel mai izbutit din întreaga sa operă în proză. Interesul nuvelei stă în personajul ei central, asupra căruia se îndreaptă întreaga atenţie a scriitorului. Propunându-şi să dezvăluie o

patimă dezlănțuită, paroxistică, pe urma marilor clasici universali. Delavrancea apelează la mijloacele și procedeele literare cele mai adecvate și, am putea spune, cele mai recente. Sugestiile realismului și ale naturalismului francez, atât de prețuit, se dovedesc aici deosebit de fructuoase. Scriitorul nostru cunoaște importanța mediului, a tabloului de interior pentru a caracteriza mai exact o psihologie. Camera sărăcăcioasă, mâncată de igrasii și mucigaiuri a lui Hagi-Tudose ne spune mult despre austeritatea excesivă a zgârcitului (...). Impresia e de singurătate lugubră, de cavou în care zgârcitul orbecăie în beznă ca un hâd liliac al nopții.

Nemulțumit cu simpla relatare exterioară, de astă dată, ca în **Domnul Vucea**, scriitorul întreprinde sondaje psihologice, urmărind cu finețe reacțiile cele mai variate. Pentru că e o fire ascunsă și ipocrită, hagiul nu se destăinuie decât sie însuși. Monologul său e mai degrabă un dialog interior foarte animat și nu e lipsit de o anume tentă comică."

Al. Săndulescu

"Temperament tumultuos, neliniștit, înzestrat cu o sensibilitate deosebit de receptivă la aspectul dureros al existenței și, deopotrivă, la vibrațiile diafane ale sufletului uman, Delavrancea și-a clădit întreaga operă pe opoziția aceasta contrastantă, exploatându-i cu finețe și cu putere valențele, potrivit unei viziuni care reunea o exactă percepție a adevărurilor sociale și a naturii mișcărilor psihologice. Narațiunile sale stau dovadă stăruitoare a acestei duble tendințe. O nuvelă (de debut) ca **Sultănica** (1883) e, în același timp, un omagiu adus ideii de puritate și de naivitate feciorelnică, întruchipate în imaginea eroinei titulare, dar și, prin destinul tragic al acesteia și prin reliefarea, în antiteză, a insului lipsit de simțământul răspunderii etice, o tentativă de creionare a unuia dintre exponenții sociali ai ideii de rău. Disocierea făcută aici revine ca leitmotiv în întreaga proză a lui Delavrancea. (...) Exprimându-și programatic «cultul celor mici», adică al omului anonim, împins la periferia societății, incapabil să se acomodeze oricăror împrejurări, rezistând la ceea ce numim azi înstrăinare, el zugrăvește cu nedisimulată înțelegere drama inadaptatului în **Paraziții, Trubadurul, Memoriile unui trubadur, Bursierul, Domnu' Vucea, Liniște, Iancu Moroi**, pentru ca să recurgă, în schimb, în aceleași texte, ca și în altele (**Hagi-Tudose**), la culori violente menite a-i transcrie dezamăgirea, disprețul, protestul, inaderența, când în raza observației intră moravuri și tipologii condamnabile prin esența lor dezumanizantă."

Aurel Martin

"**Apus de soare** e o dramă în patru mari tablouri, a căror perfectă unitate se-ncheagă împrejurul tipului cardinal - Ștefan cel Mare. În ele sunt adunate și coordonate, gradat și armonic, toate elementele acelei prodigioase figuri istorice și a mândrei sale epoce de eroism; naiva bonomie de răzăș cuminte și sănătos; blândețea și omenia față cu cei ce-l ascultă și-l iubesc; dragostea lui de copii și de cei mici, ca a cocoșului împintenat pentru puii care ciugulesc în raza pazei lui; pietatea pentru dispăruții tovarăși de atâtea strălucite biruințe și de rare, dar groaznice înfrângeri; îndrăzneala lui față cu orice primejdie; încrederea în vitejia și pioșia lui de ostaș; mila lui de dreptate; voința aceea neîncovoiată nici la atingerea fierului aprins care-i arde carnea vie... Iubit, venerat, adorat de toată lumea lui, afară de trei palide umbre, care se vor risipi la ultima lui strălucire...

Pe urmă... El, stăpânul tuturor, rob al creațiunii sale: domnia Moldovei!... Îngenunchind el dinaintea aceluia ce de acuma are să fie domn, și, cu buzele care aproape o jumătate de veac au știut porunci fără umbră de-mpotrivire, sărutând mâna tânără care de-acu-încolo e chemată de soartă să poarte sabia Moldovei...

Dar acel suprem Tatăl nostru în limba clasică în care bătrânul erou l-a-nvățat de mic copil!... Și sabia lui, nedespărțita-i tovarășe, pe care - după ce a pus-o să-și îndeplinească ultima datorie, pedepsind pe cine a-ndrăznit a voi și a gândi altfel decât gândește și vrea

domnul Moldovei - o părăsește meritatei odihne, odihne ce-l cheamă acuma și pe el: «Ți-ai împlinit menirea, ca și mine!»... Și, înainte de a-și da sufletul, colosul, privind «fără frică moartea, pe care a-nfruntat-o de atâtea ori», rostește, făcându-și cruce, cuvântul cel mai sfânt ce l-a avut săpat în fundul sufletului: «Moldova!»

Și... Soarele apune.

Sunt în toate patru tablourile, grupurile așa de logic și de simetric așezate, ținându-se fiecare figură în potrivită perspectivă... Și totdeauna în față, aproape pe același plan, alături cu figura măreață a eroului, acea suavă arătare a copilei, Oana cea pe drept cuvânt iubită de el - tipul bunătății și cuminteniei, supunerii și devotamentului, adorând pe strălucitul ei binefăcător ca pe un sfânt ce este - seamănă cu un luceafăr mic, sclipind și el totdeauna împrejurul marelui astru."

I. L. Caragiale

"Din toată activitatea dramatică a lui Delavrancea nu s-a putut menține la suprafață decât «trilogia». Deși într-un fond fabulos și poetic, **Apus de soare** trăiește mai ales prin realitatea tipologică a eroului principal. S-a zis, și pe drept cuvânt, că această dramă desfășoară conflictul dintre o mare energie ce nu vrea să piară și moarte. Însă interesul depășește simpla originalitate a subiectului și atinge valoarea unei creațiuni de întindere universală. În Ștefan cel Mare este exemplificată cu un rar noroc psihologia autocratului, a tatălui de familie absolut și în sfârșit a bătrânului. Cu toate deosebirile de aspect exterior o mare asemănare se poate observa între Ștefan și Taras Bulba. Ca tată, ca Domn, ca bătrân, Ștefan a atins limita de sus a autorității, zdrobind orice independență, devenind obiect de cult. Lumea îi zice «slăvitul», «sfântul», «Împăratul» și tremură numai la ideea ivirii lui. Vreo împotrivire din partea boierimii, nici nu se poate gândi iar conjurația a trei boieri cari vor să aducă pe Ștefăniță pe scaun nici nu e împotriva lui Ștefan pe care-l cred mort, ori agonic, ci a testamentului său. E de ajuns ca Ștefan să apară și vinovatul se prăbușește de spaimă. Voința Domnului e abuzivă, egoistă. împinsă peste limitele morții și nu atât cu moartea luptă Ștefan cât cu ideea că cineva ar fi în stare să strice așezămintele sale. El privește țara cu același sentiment absolut de autoritate cu care, om de tip arhaic, își întreține femeia și copiii. Îngenunchează înaintea lui Bogdan transmițându-i puterile; și cu toate acestea nu abdică până la sfârșit la nici una din prerogativele sale. Nu moartea propriu- zis îl înspăimântă pe Domn, cât gândul încetării puterii, pe care caută a și-o prelungi prin dispoziții testamentare."

G. Călinescu

"Indiferent de conflictul particular, eroul care domină pregnant și nestânjenit întreaga trilogie e neîncetat Ștefan cel Mare. Față de personalitatea acestuia se definesc, în fond, și Ștefăniță, și Petru Rareș. Prezența lui e vie în memoria contemporanilor și a urmașilor. Unii îl divinizează, alții se zvârcolesc să scape de sub supremația lui morală sau politică. Dar toți, prieteni sau dușmani, îl respectă (sau se tem de el), recunoscându-i inteligența, vitejia, puterea și simțul de echitate. (...)

Fără îndoială, punctele de plecare ale dramaturgului în conturarea eroului său au fost, în mare, tradiția populară și celebrul portret lăsat de Grigore Ureche în **Letopisețul Țării Moldovei**. Fizionomia lui Ștefan întrunește însă acum o strălucire alimentată de viziunea pe care Delavrancea o avea despre f[illegible] iritorii istoriei noastre și despre aceia care apăraseră, în trecutul eroic, fruntariile patriei. [illegible] prezentându-și imaginea gloriosului înaintaș, el nu-i mai descoperă simple trăsături disparate legendare, morale sau fizice, așezate pe același plan, ci profilul complex al militantului p[illegible]iot. Expresia tipică a conducătorului legat, prin toate fibrele ființei sale, de interesele vitale ale poporului său. Replica prin care postulează că nu poate «desparte ce e al lui de ce e al țării» e, în sensul acesta, cheia de boltă a propriului său caracter. Patriotismul, și nu mândria naivă a senilului ce nu vrea să se prăpădească, îi stăpânește mintea

și inima. (...) Furat de intenții encomiastice, în spirit romantic, Delavrancea l-ar fi putut concepe pe Ștefan ca structură unidimensională. Dramaturgul și-a înțeles însă personajul mai puțin linear. Neocolind adevăruri sufletești ce țin de etate, de situație socială, de experiență, de temperament, de natura raporturilor cu semenii etc., el a portretizat un om prin definiție complex, pragmatic chiar, interesat să-și pună la punct înainte de obștescul sfârșit până și probleme de ordin personal (lui Rareș și Oanei le dă să înțeleagă că-i sunt fii, își comandă piatra pentru mormânt etc., etc.)."

Aurel Martin

"Un romantism de alt tip triumfă în dramele istorice. Trilogia alcătuită din **Apus de Soare**, **Viforul** și **Luceafărul** înscrie în literatura de evocare istorică românească unul dintre momentele cele mai originale. În spațiul ei resuscită, transfigurată de forța vizionară a evocatorului, amintirea uneia dintre cele mai grandioase epoci ale trecutului eroic românesc, simbolizată de personalitatea lui Ștefan cel Mare. Deși efectiv prezent doar în prima piesă, marele domnitor domină prin spiritul său întreaga trilogie. Toate celelalte personaje se definesc în raport cu el. Ștefăniță din **Viforul** e un pseudo-Ștefan, caricatura bunicului său; Petru Rareș din **Luceafărul** e un nou, adevărat Ștefan, însă nu de talia celui dintâi: acela era «soarele», acesta e doar un «luceafăr». Domnitorul de acum o jumătate de mileniu capătă, în reprezentarea dramaturgului, atributele unui erou semi-legendar, cu o existență aproape mitică, asemănătoare aceleia a patriarhilor biblici. Nu e vorba de o idealizare convențională. Ștefan nu este doar un «erou», domn prea slăvit, ci un om viu, care-și aduce aminte cu nostalgie de anii tinereții, de aventura de la Hârlău cu Răreșoaia, care suferă de a se ști ajuns la marginea mormântului. Dramaturgului Delavrancea i-au reușit deopotrivă descifrarea psihologiei omului bătrân, susceptibil, ca și dezvăluirea unor însușiri ieșite din comun, prin care Ștefan și-a dobândit în ochii supușilor și în conștiința posterității o aureolă legendară. (...)

Ce impresionează îndeosebi este bărbăția domnitorului, stoicismul cu care suportă durerea cea mai crâncenă, curajul de a-și privi moartea în față. Ștefan se supune, ca un alt Mucius Scaevola, cu seninătate practicii medicale primitive de ardere a rănii și, în timpul operației nu-și trădează decât ocolit, cu o șiretenie sublimă, vrednică de un oștean acoperit de glorie, chinul pe care-l îndură. Și înainte și după această tortură, vorbește despre sfârșitul pe care și-l simte apropiat cu un desăvârșit calm, ca un om care și-a împlinit menirea în lume și poate închide ochii cu sufletul împăcat. «Mi-a venit veleatul... zice lui Rareș și Oanei. O tărie mai am: să nu-mi ascund sfârșitul...» De o distinsă noblețe este gestul renunțării la scaunul domnesc încă în viață fiind, cedând sceptrul fiului său Bogdan, viteazul de la Cosmin. Dictată de rațiuni politice, această hotărâre are și un aspect uman care contribuie la înălțarea marelui Ștefan în fața celor cărora, cum spune el însuși, «le-a fost baci». «Leul Moldovei» devine, din proprie voie, supus al urmașului său. Când cineva îl vestește că Bogdan îndeplinește o poruncă a lui Ștefan protestează: «Eu nu dau porunci Domnului meu». Și precizează: «Până ieri el asculta, de ieri încoa eu ascult».

Pe patul de suferință, voievodul nu e mai puțin sublim decât în bătăliile pe care îi place să și le rememoreze: durerea îi potențează tragic și umanitatea profundă, și puterea de a-și transcéde condiția. Un timp avem în față parcă două făpturi: cea nevăzută, a «slăvitului», care exercită asupra tuturor o putere fascinatorie aproape magică, și aceea a moșneagului trecut prin multe, cunoscător infailibil de oameni, știind să afle de la aceștia tot ce vrea, pe ocolite, și să le spună, tot ocolit, dacă așa o cere situația, ceea ce ține să se știe. Curând cele două imagini se contopesc. În bătrânul înțelept se trezește voievodul, eroul. Ridicat de pe patul de moarte spre a zădărnici o uneltire a unui grup de boieri, Ștefan restabilește cu paloșul ordinea pe care a hărăzit-o țării pentru timpul când nu va mai fi. Acționând astfel, domnitorul știe că prin el se rostește țara: brațul său îndeplinește voința Moldovei. Moldova și Ștefan sunt, în tot cuprinsul piesei, una. Voievodul este suprema întruchipare a conștiinței de sine a țării."

Dumitru Micu

"A vrut să îmbine istoria cu «eternul» omenesc. Şi în acest scop nu se putea duce la altă şcoală mai frumoasă decât la aceea a lui Shakespeare, marele zugrav al istoriei şi al veşnicelor patimi omeneşti, maestrul şi modelul tuturor romanticilor. Ceea ce l-a prins şi l-a interesat mai mult la Shakespeare a fost suflul tragic, semnificaţia generală a personajelor şi adâncimea lor umană, unele procedee de compoziţie. Delavrancea n-a lăsat însă nimic netrecut prin fiinţa sa creatoare; materialul parcurs a lăsat urme în el, dar el a reacţionat cu totul personal şi original şi mai ales în spiritul culturii naţionale, la impulsurile pe care drama shakespeariană i le-a sugerat.

Nu încape îndoială că nu poate fi vorba de influenţe shakespeariene masive în paginile trilogiei. Tripticul istoric se desfăşoară, în cea mai mare parte, conform adevărului istoric sau tradiţiei populare, care prelungeşte în rândurile posterităţii figuri şi reputaţii consacrate, şi conform specificului naţional care conferă evocărilor farmecul şi pitorescul autohton. dar se simte în unele scene, în unele figuri, câte o străfulgerare de model shakespearian, reminiscenţă a unei lecturi recente sau a unui contact mai vechi, dar predilect şi deci prelungit al lui Delavrancea cu opera marelui englez. Aşa cum spunea şi Victor Eftimiu, ecourile se simt, mai puternice sau mai slabe în toate piesele trilogiei, în **Apus de soare**, ca şi în **Viforul** şi în **Luceafărul**.

Apus de soare, unde Ştefan apare tragic în apoteoză, dominând cu personalitatea lui copleşitoare scena şi istoria, şi strivind în consecinţă personajele celelalte, aşa încât ele nu mai pot via dramatic, eroul e profund diferit de marile figuri istorice făurite de Shakespeare. Aşa cum arăta Ion Trivale, el nu e un Henric V aclamat de popor şi lipsit de contradicţii lăuntrice, nu e un Richard II, dramatic din cauza slăbiciunii, nici un Cezar puternic, dar neuman şi lipsit de măreţie personală. Ştefan e marele domn prin voinţa unanimă a Moldovei, şeful de stat care a condus cu înţelepciune vreme de 47 de ani ţara, eroul neînfricat şi drept, autocratul care, dintr-o viziune superioară a necesităţilor ţării, încearcă să-şi prelungească voinţa după moarte. Dar trupul e şubred şi nu mai ascultă, şi tragedia domnului începe în momentul când el îşi dă seama că în lipsa persoanei lui fizice, voinţa lui uriaşă nu va mai fi respectată. Măreţia lui Ştefan e reală şi completă; lui nu i se pot cunoaşte slăbiciuni omeneşti. Până şi duşmanii lui sunt siliţi să-i recunoască măreţia! Cine sunt duşmanii domnului? Sunt duşmanii voinţei lui, trei boieri, care complotează împotriva ei: paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan, jitnicerul Stavăr. Dar pentru că acea voinţă n-a urmărit şi nu vrea decât binele Moldovei, conspiratorii sunt odioşi. (...)

Pe boierii conspiratori din **Apus de soare** îi supără tocmai mărirea lui Ştefan. Paharnicul Ulea spune: «Bietul Domn! Mare a fost că de mărirea lui nu mai sufla nici un boier...» Iar într-un schimb de replici, în actul III, stolnicul Drăgan şi jitnicerul Stavăr încearcă şi ei să afle cusururi domnului."

Zoe Dumitrescu – Buşulenga

Scanned with OKEN Scanner

GEORGE COȘBUC
(1866–1918)

Data nașterii. Copilăria și perioada școlarității

S-a născut la data de 20 septembrie 1866, în satul Hordou, azi George Coșbuc, jud. Bistrița-Năsăud, fiind trecut în Matricola botezaților din comună cu numele de George Coșbuc. Era al optulea din cei 12 copii ai preotului Sebastian Coșbuc și ai Mariei, fiica preotului Avacum din Telciu. Copilăria și-o va petrece la Hordou, în orizontul mitic al lumii satului, în întovărășia basmelor povestite de mama sa. Primele noțiuni despre învățătură le primește de la țăranul Ion Guriță, dintr-un sat vecin, despre care Maria Coșbuc auzise "că știe povești". De la bătrânul diac Tănăsucă Mocodean, Coșbuc învață a citi încă de la vârsta de cinci ani.

Poetul și-a început studiile la școala primară din Hordou, în toamna anului 1871, pe care, din motive de sănătate, le întrerupe după clasa I. Din toamna anului 1873, pentru clasele a II-a și a III-a, urmează cursurile școlii din Telciu, "comună mare pe Valea Sălăuții", învățând germana cu unchiul său Ion Ionașcu, directorul școlii. În clasa a IV-a, în 1875, se află la Școala Normală din Năsăud, pe care o absolvă pe data de 21 iunie 1876. În toamna acestui an, Coșbuc se înscrie în clasa I a Gimnaziului Fundațional din Năsăud; de atunci datează și primele contacte cu operele scriitorilor români și cu literatura universală: Lena, Heine, Chamisso, Bürger și alții. La liceul din Năsăud erau profesori cu o pregătire serioasă, se punea accent pe studiul limbilor și al literaturilor clasice, încât Coșbuc și-a format aici o temeinică bază pentru cultura sa. Începe să scrie versuri și activează în Societatea de lectură "Virtus Romana Rediviva" a gimnaziului, din clasa a V-a (1880-1881) ca membru extraordinar. În clasa a VII-a, Coșbuc este ales vicepreședinte al societății, iar la 2 oct. 1883 devine președinte. Publică în paginile revistei **Muza someșeană** (1882-1883) primele poezii, citește la ședințele societății traduceri din Fr. Rückert, Petőfi și o poveste populară, în 600 de versuri, **Pepelea din cenușă**. Contactul cu literatura clasică, mai cu seamă latină, cu principalele opere ale literaturii europene, dragostea față de folclorul românesc și față de cărțile vechi îi marchează, din această perioadă, destinul creator. În mai 1884 își susține examenul de bacalaureat, după trecerea căruia, în toamna anului 1884, se înscrie la Facultatea de Filosofie și Literatură a Universității maghiare din Cluj, care avea pe atunci și o catedră de limbă română. A continuat studiile clasice, frecventând cursurile de istoria grecilor vechi, traducere și interpretare de scrieri alese din Cicero, teoria și istoria retoricii la greci și romani, sintaxa greacă și istoria literaturii latine. A fost numit în comitetul Societății "Iulia" a studenților români, își începe colaborarea la **Tribuna** din Sibiu (decembrie 1884).

În noiembrie 1886, bolnav și confruntat cu diverse dificultăți materiale, nu mai figurează printre studenții clujeni, frecventând doar anumite cursuri universitare. Continuă colaborarea la **Tribuna**, publicând **Atque nos**, **Fata craiului din cetini**, **Draga mamei**, **Dragoste păcurărească**. Ioan Slavici, directorul **Tribunei**, îl caută personal la Cluj pentru a-l atrage în redacția revistei și pentru a stabili cu el o eventuală colaborare. Publică la revista din Gherla **Cărțile săteanului român**, continuă să tipărească în "Tribuna" povești și basme versificate (**Fulger, Brâul Cosânzenii, Tulnic și Lioara**), corespondează cu I. Slavici, care îl cheamă la Sibiu, în redacția ziarului. Din vara anului 1887 poetul începe să lucreze ca redactor la **Tribuna**, inaugurându-se astfel o etapă hotărâtoare în formația sa.

Scanned with OKEN Scanner

Debutul literar

Despre începuturile sale literare George Coşbuc mărturiseşte: "Cea dintâi poezie am publicat-o la vârsta de 15 ani într-o foaie pedagogică din Ardeal. N-o mai am şi nici nu ştiu ce era. Am publicat apoi fel de fel de încercări prin toate foile ardeleneşti." Referirea este făcută la revista de informare pedagogică şi literară **Şcoala practică**, redactată de pedagogul Vasile Petri, în care, "student" în clasa a VII-a liceală, G. Coşbuc trimite spre publicare în primăvara anului 1883 o traducere. Primele încercări de versificaţie, cu solide studii umaniste de limba latină şi greacă, filosofie şi istorie filosofică, istoria literaturilor, poetică şi prozodie, datează din perioada cursurilor Gimnaziului Fundaţional din Năsăud. Evenimentul principal se produce în toamna anului 1880, cânnd gimnazistul este primit ca membru al Societăţii de lectură a elevilor "Virtus Romana Rediviva": "Întâiele încurajări mii le-au dat profesorii mei de liceu care în vederea talentului meu literar mă scuteau de studiile ştiinţifice...". Începând din octombrie 1882, membrii societăţii elevilor gimnazişti din Năsăud redactează publicaţia liceului, **Muza Someşeană**, un caiet manuscris, în care elevii publicau texte originale, traduceri şi observaţii critice. Aici vor apărea primele poezii ale elevului George Coşbuc, altele urmând a fi citite de autor în şedinţele societăţii, în total peste cincizeci de poezii "dintre cele 160 scrise pe când era elev în clasa a şasea". La 20 decembrie 1883 Societatea de lectură "Virtus Romana Rediviva" îl alege ca preşedinte. Mai târziu, în numărul 47 din 18/30 noiembrie 1884, revista **Familia** din Oradea îi publică poezia **Aş vrea să fiu**, semnată tot C. Boşcu, purtând indicaţia "după Petöfi".

Debutul publicistic propriu-zis se produce tot în 1884, când revista **Tribuna** din Sibiu îi publică sub pseudonimul C. Boşcu (anagrama numelui Coşbuc), snoava versificată **Filosofii şi plugarii**. Prezentată sub formă de foileton, această snoavă (are peste 350 de rânduri) apare în trei numere consecutive ale revistei (nr.183-190 din 5/17 - 8/20 dec.1884). G. Coşbuc trimisese vasta compoziţie din Cluj, unde se înscrisese la Facultatea de Litere şi Filosofie. I. Slavici, conducătorul **Tribunei**, îşi va reaminti mai târziu despre acest debut: "Într-una din zile am primit la redacţiune, pentru «foiţa» (rubrica literară permanentă) **Tribunei**, un manuscript, curat şi citeţ, o snoavă versificată. Autorul se subscria **Boşcu** şi plicul fusese pus la poştă din Cluj. Mi se părea lucru învederat că acel Boşcu e-ncepător, student la Universitatea din Cluj, şi mă bucuram, căci n-o fi poate, adevărat că ziua bună de dimineaţă se cunoaşte, dar nu mai încape nici o îndoială că cei în adevăr aleşi chiar de la începutul lucrării lor îşi dau destoiniciile pe faţă. Mi-a plăcut snoava şi am publicat-o...". Credincios ziarului în care şi-a făcut adevăratul debut literar, Coşbuc va rămâne colaborator asiduu al **Tribunei** mulţi ani, chiar şi după ce se va stabili în Bucureşti.

Gazetar la Sibiu

În august 1887, G. Coşbuc ajunge la Sibiu, unde va rămâne până în 1889. Slavici va consemna cu entuziasm evenimentul: "De vreo două săptămâni avem aici pe Coşbuc, un admirabil băiat de vreo 21 de ani, unul din cele mai distinse capete." Mişcarea literară de la **Tribuna** a dus la cristalizarea poziţiei lui Coşbuc faţă de literatură, în direcţia **interesului către folclor**, ca bază a literaturii culte, şi **către limbajul popular**, orientată, în esenţă, spre **idealul restabilirii unităţii culturale a poporului român**. Timpul petrecut aici s-a dovedit a fi cel mai rodnic din activitatea sa. Munca în redacţia **Tribunei**, alături de I. Slavici, de I. Bechnitz, de Septimiu Albini, toţi oameni cu o serioasă cultură înaintată, a însemnat o adevărată şcoală literară. Ioan Slavici mărturiseşte următoarele în **Amintiri**:

Scanned with OKEN Scanner

"Gheorghe Coşbuc, înzestrat din belşug de către firea cea darnică, s-ar fi ridicat în toate împrejurările deasupra contemporanilor săi, n-ar fi ieşit ceea ce a fost dacă nu şi-ar fi croit lucrarea vieţii în mijlocul acestor oameni cu cultură generală, care toţi erau scriitori...". Poetul însuşi va vorbi despre perioada petrecută la Sibiu ca despre "cei mai rodnici" ani ai săi. Acum îşi orientează scrisul spre **idilă**, specie literară în care a rămas neîntrecut, şi trece treptat de la simple versificări pe teme folclorice la creaţii originale. În paginile **Tribunei** i se tipăresc numeroase poezii, semnate sau nesemnate, printre care unele dintre cele mai izbutite creaţii ale sale: **Nunta Zamfirei, Rada, Mânioasă, Numai una, Fata morarului, Crăiasa zânelor**, o parte din **Anacreonticele** sale, publicate cu mici modificări în ciclul **Cântece** la sfârşitul volumului **Balade şi idile** din 1893. Spre anul 1889, **Tribuna** începe să lucreze în pierdere, situaţia ducând la desfiinţarea unor posturi, printre care şi cel al lui Coşbuc. La insistenţele lui I. Slavici, Titu Maiorescu îl cheamă la Bucureşti, unde soseşte pe la mijlocul lunii decembrie 1889.

Nunta Zamfirei (1889)

Anii petrecuţi în redacţia **Tribunei** sibiene (1887-1889) alături de I. Slavici vor culmina cu apariţia poemului **Nunta Zamfirei**, un poem - spectacol admirabil, care a impresionat chiar şi pe olimpianul Titu Maiorescu. Cu **Nunta Zamfirei** George Coşbuc s-a impus definitiv în atenţia cititorilor şi a criticilor de peste munţi, fapt care i-a creat aureola de mare poet. Şi tot cu ea s-a impus mai întâi şi la Bucureşti, după ce fusese publicată în **Convorbiri literare**, în martie 1890: "La 1893, când am publicat **Balade şi idile** eram cunoscut în ţara românească numai după **Nunta Zamfirei**. De când am început să scriu, m-a frământat ideea că scriu un ciclu de poeme cu subiectele luate din poveştile poporului şi să le leg astfel ca să le dau unitate şi extensiune de epopee (...). **Nunta Zamfirei** este un episod din această epopee".

Înainte de a fi publicată în **Convorbiri literare**, Nunta Zamfirei fusese citită de Coşbuc, la 4 februarie 1890, la şedinţa Junimii, în Bucureşti. În jurnalul său Maiorescu va nota: "Coşbuc, cu eminenta sa poezie **Nunta Zamfirei**". Până la apariţia poeziei **Noi vrem pământ** (1894), **Nunta Zamfirei** avea să rămână cea mai cunoscută şi mai apreciată scriere a lui George Coşbuc.

Poemul a fost elaborat în decursul a 5 ani. Prima versiune, datând din 1884, ultima perioadă a studiilor gimnaziale din Năsăud, a fost publicată pentru prima oară în **Tribuna**, Sibiu, la 24 mai 1889, şi îl consacră definitiv pe autor ca poet de real talent. Aceasta va constitui şi varianta citită la Junimea spre sfârşitul lui ianuarie 1890. Versiunea reprodusă în **Convorbiri literare**, Bucureşti, nr. 12, 1 martie 1890, va cunoaşte o formă mai accentuată decât cea din **Tribuna** şi mai apropiată de cea pe care poetul o va publica în toate ediţiile antume ale volumului **Balade şi idile**.

Perioada bucureşteană

Venit în Bucureşti, Titu Maiorescu l-a primit în şedinţa Junimii din 23 decembrie 1889, ardeleanul citind, alături de I. L. Caragiale. I se oferă un post de desenator–calculator la Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Spre sfârşitul lunii ianuarie 1890, George Coşbuc este invitat la o nouă şedinţă a Junimii. Relaţiile lui cu Titu Maiorescu şi cu Junimea s-au păstrat, totuşi, destul de reci, deşi Maiorescu îi aprecia originalitatea şi talentul, reţinerile explicându-se doar politic. Deşi sporadic, publică la **Convorbiri literare** poemele **La oglindă** (1890), alte trei poezii, între care şi **Rea de plată** (1892). Continuă să publice la **Tribuna** (**Pe lângă boi, Trei, Doamne, şi toţi trei, Cântec**), la **Lumea ilustrată** (**Fatma**,

Scanned with OKEN Scanner

1891; **Vestitorii primăverii, Noapte de vară, Vara, Vântul,** 1892; **Rugămintea din urmă** 1893). Demisionează din postul de funcționar și este cooptat în colectivul profesorilor asociați care elaborau un manual de școală intitulat **Carte românească de citire**, lucrează un timp în redacția unor publicații (**Lumea ilustrată**). În 1893 îi apare primul volum de versuri, **Balade și idile**; editează, în colaborare cu I. L. Caragiale și Slavici, revista **Vatra** (1894). În 1895 s-a căsătorit cu Elena, sora editorului C. Sfetea, și, în același an, la Craiova, i s-a născut unicul fiu, Alexandru. În 1896 iese de sub tipar volumul **Fire de tort**. Se tipărește în traducerea lui Coșbuc **Eneida** de Vergiliu. Colaborează la **Povestea vorbei** și la **Literatură și artă română** (București). În 1897, traducerea Eneidei lui Vergilius primește premiul "Năsturel-Herescu" al Academiei. După dispariția **Vetrei**, Coșbuc preia conducerea revistei **Foaia interesantă**; va conduce, împreună cu Vlahuță, revistă **Semănătorul** (2 dec. 1901 - dec. 1902), revista căpătând ulterior o tot mai accentuată orientare naționalistă. În 1902 publică volumul de poezii **Ziarul unui pierde-vară**, colaborează la **România ilustrată** și **Universul literar**. La 28 martie 1902 Ministerul Instrucțiunii Publice și al. cultelor îl numește în postul de șef de birou, creat prin bugetul administrației Casei Școalelor. Conduce revista **Viața literară**, este numit în postul de referendar în Administrația Casei Artelor (1906). Din 1907 lucrează intens la traduceri: **Georgicele** de Vergiliu, **Don Carlos** de Schiller, **Odiseea** de Homer; este numit în postul de șef al Biroului de control al activității extrașcolare (1907). Munca de tălmăcire în românește a capodoperei lui Dante, **Divina Comedie**, îl absoarbe în întregime. Publică în **Luceafărul, Românul și Flacăra**. Alături de Al. Vlahuță și M. Sadoveanu, Coșbuc îndrumă și organizează conferințele sătești. Din 1908, revine frecvent în locurile natale. În august 1915 moare Alexandru, fiul poetului, într-un accident de automobil. Coșbuc suportă foarte greu lovitura, se izolează, încetează să mai publice. "O mare nenorocire a atins pe George Coșbuc. N-a fost om care, știind bucuriile și durerile unui părinte, care să nu-și șteargă o lacrimă atunci când inima cea mare sângera de cea mai înspăimântătoare rană, care niciodată nu se poate închide", scria N. Iorga în toamna acestui an. "Lovitura fatală, scria, mai târziu, T. Arghezi într-o tabletă, n-a cruțat nici pe tată, nici pe poet." În 1916, la 20 mai, este ales membru activ al Academiei Române. La 24 februarie 1918, apare în revista **Scena** din București ultima poezie a lui Coșbuc: **Vulturul**.

Balade și idile. (1893) **Fire de tort** (1896)

Debutul editorial al poetului George Coșbuc poate fi socotit ca având două etape distincte. Mai întâi, i-au apărut la Sibiu, în Biblioteca poporală a **Tribunei**, cinci broșuri: **Blăstăm de mamă, Legendă poporală din jurul Năsăudului** și **Pe pământul turcului** (1885), **Fata craiului din cetini, Draga mamei** (1886) și **Fulger. Poveste în versuri** (1887). A doua etapă începe la București, prin apariția, în 1893, a masivului volum **Balade și idile** (258 de pagini), editat de "Socec". O primă variantă a acestui volum este gata de tipar la Editura Librăriei "Socec" din primăvara anului 1892. În 1893, volumul **Balade și idile** a apărut în luna iunie, apariția fiindu-i menționată în **Românul literar** (nr. 19 din 13 iunie) și în **Moftul român** (2 iunie 1893), care anunța evenimentul într-o notă nesemnată, pusă în seama lui Caragiale: "Pe câmpul vast al publicisticii române, pe care crește atâta spanac des și abundent, a apărut în sfârșit zilele acestea și un copac și e așa de mândru și așa de puternic, că mii și mii de recolte de buruieni se vor perinda și el va sta tot mereu în picioare, tot mai sănătos și mai trainic, înfruntând gustul actual și vremea cu schimbările ei capricioase și făcând din ce în ce mai mult fala limbii noastre românești - un volum de **Balade și idile** de George Coșbuc." În

locul unor texte de întâmpinare a acestui adevărat eveniment literar, spre sfârșitul lunii august 1893, apărea o broșură (**Adevărul asupra poeziilor d-lui Gh. Coșbuc**), scoasă la Iași, de N. Lazu, prin care se contestă originalitatea unor poezii din volum. Intervenția lui Lazu, grefier judecătoresc la Piatra și fost coleg al practicantului Eminescu de la Tribunalul Botoșani, a stârnit un adevărat proces literar pe o durată de aproape zece ani. D. Evolceanu, printr-o intervenție în numele **Convorbirilor literare**, apreciată de însuși Titu Maiorescu, de scriitorii Al. Vlahuță și N. Iorga iau, în cele din urmă, apărarea poetului. Este impresionantă, de asemenea, o apreciere a lui P. P. Negulescu într-o scrisoare din Berlin adresată lui Titu Maiorescu: "M-a indignat în adevăr peste măsură infamia scandalului ce se face cu bietul Coșbuc. E un veninos asalt de pigmei în contra unui incontestabil talent literar".

Pe la sfârșitul lunii martie 1896, după ce poetul trăise bucuria consacrării și, în același timp, amarul unor calomnii, i se tipărește la București, în Editura librăriei Școalelor C. Sfetea, volumul de versuri **Fire de tort**. Autorul își însoțește cartea și cu câteva **Note**, o exprimare a atitudinii sale față de acuzația de plagiat, dar și o dezvăluire a existenței unui proiect de epopee:

"De când am început să scriu, m-a tot frământat ideea să scriu un ciclu de poeme cu subiectele luate din poveștile poporului și să leg astfel ca să le dau unitate și extensiune de epopee, ca și **Nunta Zamfirei, Moartea lui Fulger, Fulger, Tulnic și Lioara, Craiul din cetini, Laur bolnav, Patru portărei** (...) și altele vreo câteva nepublicate. Am părăsit ideea (...) din pricină că am făcut greșeala să încep a scrie poemele în două feluri de metre - unele în versuri de 14 silabe, altele în versuri de 8 silabe."

G. Coșbuc - conducător de reviste

Un rol de seamă în dezvoltarea culturii românești l-a avut G. Coșbuc și prin participarea sa la conducerea unor importante reviste, dovedind, în acest sens, o evidentă vocație publicistică.

Experienței dobândite la **Tribuna** se va adăuga munca în redacția revistei **Lumea ilustrată**, publicație cu caracter enciclopedic, editată la București, bilunar, în perioada noiembrie 1896 - oct. 1896, 10 mai 1896. Din conducere fac parte: G. Coșbuc, D. Stănescu și I. I. Roșca.

La București, George Coșbu a mai făcut parte și din conducerea revistelor **Vatra** (1894), **Foaia interesantă** (1897), **Sămănătorul** (1901) și **Viața literară**.

Înființată la 1 ianuarie 1894, la București, revista **Vatra**, concepută în descendența **Daciei literare** și a **Tribunei** va apărea doar în 44 de numere, bilunare, până în august 1896. Publicația, culturală și literară, de orientare tradiționalistă, i-a avut ca directori pe I. Slavici, I. L. Caragiale și G. Coșbuc. Poetul era apreciat deja ca scriitor și acumulase și în munca de redacție o bogată experiență. În momentul constituirii definitive a colectivului redacției, Coșbuc era destinat să fie elementul de bază, cum va mărturisi și Slavici în **Amintirile** sale:

"Când noi, Caragiale, Coșbuc și eu, am luat cu C. Sfetea, înțelegerea să publicăm **Vatra**, ne puneam nădejdea în Coșbuc, pe care-l știam înzestrat cu multe și mari destoinicii și totodată și muncitor (...). Editorul rămânea deci răzămat numai în Coșbuc. Ne întâlneam, ce-i drept, adeseori ca să stăm de vorbă, dar acela care muncea era Coșbuc, numai el, și mai ales mulțumită ostenelilor lui a fost **Vatra** o revistă ilustrată care poate fi citită și azi cu plăcere."

Titlul simbolic al revistei, "organ literar pentru toți românii", a fost ales de Coșbuc, după cum reiese din propriile mărturisiri, și indică, precum și articolul -

program (**Vorba de acasă**), intenția celor trei fondatori de a îndruma creația literară spre tradițiile comune ale vetrei strămoșești: "Așa cum în dezvoltarea limbii noastre numai prin întoarcerea la graiul viu al poporului am putut să ajungem la stabilitate și unitate, și în dezvoltarea noastră culturală vom ajunge la statornicie și unitate numai dacă vom ține, în toate lucrările noastre, seama de gustul poporului, de felul lui de a vedea și de a simți, de firea lui, care e pretutindeni aceeași" (nr. 1/1894).

Revista va promova literatura originală, izvorâtă direct din viața poporului năzuind a imprima literaturii un profund specific național, fără a exclude total traducerile de opere valoroase. Poetul a depus aici o intensă activitate redacțională, fiind principalul îndrumător al revistei. Aici i-au apărut cele mai reprezentative poezii, reunite apoi în volumul **Fire de tort** (1896): **Mama, Ștefăniță Vodă, Lupta vieții, Pașa Hassan, Doina, Scara, Iarna pe uliță, Dragoste învrăjbită, Fata mamei, Noi vrem pământ, In opressores.** Într-o rubrică intitulată **Vorba ăluia**, G. Coșbuc explica originea unor zicători și expresii populare despre care tot Slavici afirma: "Era înainte de toate rubrica **Vorba ăluia** în care dădea lămuriri nu numai interesante, ci totodată și instructive asupra zicătorilor românești." Caracterul de revistă enciclopedică al **Vetrei** era asigurat și de alte rubrici redactate de G. Coșbuc, la acestea adăugându-li-se și traducerea unor **Proverbe indice** din literatura sanscrită și **Hymnuri din Rig Veda**. Revista a avut și un supliment, **Hazul**, din care, în 1895, au apărut cinci numere. În 1897, de la nr. 21 la nr. 43, poetul acceptă conducerea publicației **Foaie interesantă**, publicație presămănătoristă, revistă săptămânală ilustrată, apărută la București (12 ian.-2 nov. 1987), devenită, după ce trece "sub îngrijirea d-lui G. Coșbuc", "săptămânală literară-științifică, ilustrată". Întemeiată în scopul "de a ține publicul nostru în curent cu cele mai interesante evenimente din țară și străinătate, de a-i oferi cunoștințe literare și artistice, "Foaie interesantă" anticipează programul **Semănătorului**, o "foaie populară", pentru orașe, spre deosebire de **Albina** (1897-1937) care se adresa în special satelor. G. Coșbuc semnează versuri și proză.

Semănătorul apare la 2 decembrie 1901. Directori (până în ianuarie 1903): Al. Vlahuță și George Coșbuc. În editorialul intitulat **Uniți**, ca și în articolul lui Vlahuță, **Primele vorbe**, G. Coșbuc formula programul revistei: promovarea unei literaturi care să stea "în mijlocul istoriei și tradiției", combaterea importului de literatură și de idei străine spiritului românesc, răspândirea în popor a culturii, necesitatea existenței unui ideal:

> "Ne strângem, cu credință și cu dragoste, în jurul aceluiași stindard, stindard de pace, de înseninare și de înfrățire intelectuală, de apostolică muncă pentru dezmorțirea inimilor care tânjesc, pentru redeșteptarea avântului de odinioară în sufletele românești, pentru chemarea atâtor puteri risipite la o îndrumare mai sănătoasă, la sfânta grijă a întăririi și a înălțării neamului nostru."

Revista avea să adune în jurul său pe Mihail Sadoveanu, Nicolae Iorga, Șt. O. Iosif, D. Anghel, I. Slavici, Octavian Goga, Ilarie Chendi, I. Agârbiceanu, Elena Farago, V. Pârvan și alții. G. Coșbuc și Vlahuță s-au retras după un an (decembrie 1902), revista fiind redactată, în continuare, de I. Chendi și Șt. O. Iosif, până la preluarea conducerii de către N. Iorga (1905-1906), care va reformula doctrina sămănătoristă întemeiată pe revalorificarea tradițiilor istorice și a folclorului.

Ultima revistă sub direcția lui Coșbuc este **Viața literară**, înființată la 1 ianuarie 1906, în colaborare cu I. Gorun, la care secretar de redacție a fost Il. Chendi. În articolul de fond **Un prim cuvânt** se propune editarea unei reviste care să ofere cititorilor "o icoană cât mai credincioasă și mai întreagă a vieții

noastre literare și artistice în desfășurarea ei" și "să informeze publicul cititor despre tot ce este manifestare a vieții literare și artistice, prin cronici și bibliografii". Publicația își propune să acorde prioritate talentului, și nu moralității în artă, idee susținută de Iorga: "Coloanele acestea se vor deschide (...) tuturor scriitorilor noștri - și nici unul nu va găsi aici vreo constrângere a talentuluui său (...). Pe colaboratorii noștri noi nu-i vom întreba de curent sau program - îi vom întreba însă de talent". Până în luna mai, când nu va mai fi în conducerea revistei, Coșbuc va publica aici poeziile: **Bordei sărac, O poveste veselă, Umbră, Tricolorul, Cuscri**, precum și câteva pagini de proză.

Activitatea de traducător

George Coșbuc a fost și un excepțional traducător. Din perioada studiilor gimnaziale de la Năsăud, poetul și-a manifestat pasiunea pentru literatura clasică greco-latină, pentru valorile literaturii universale. La vârsta de numai 15 ani, Societatea **Virtus Romana Rediviva** i-a acordat un premiu la concursul literar pentru traducerea unei versiuni din **Odiseea**, din care va publica fragmentar în revistele literare românești începând cu anul 1902 și parțial, în 1918, la Casa Școalelor. Utilizând **octava** pe care marii creatori ai epopeii Renașterii (Boiardo, Ariosto, Tasso) o acreditaseră ca strofă epică prin excelență, G. Coșbuc a prezentat în limba română sensurile fundamentale ale poeziei homerice. Versiunea sa este o transcriere fidelă, de o rară expresivitate și fluiditate. A dat, de asemenea, echivalențe creatoare, în lexicul cel mai adecvat din opera lui Vergiliu (**Bucolicele** și **Georgicele**). Un mare efort creator l-a constituit traducerea **Eneidei**, încununată cu Marele Premiu al Academiei, "Năsturel" (1897), obținut până la el numai de V. Alecsandri și de Al. Odobescu, pentru întreaga lor activitate literară. În ședința de la 9 aprilie 1897, N. Quintescu, Gr. G. Tocilescu, Gr. Ștefănescu și Spiru Haret susțin premierea lui Coșbuc, "traducerea **Aeneis** fiind o lucrare de mare merit", "triumful absolut al unui talent consacrat". În **Antologia sanscrită** Coșbuc a tradus, fragmentar, părțile cele mai reprezentative ale literaturii de meditație indiană (**Rig-Veda, Mahabharata, Ramajana**). A tradus, de asemenea, din **Don Carlos** de Schiller și, din original sau prin intermediar german, fragmente ample după **Sacontala** lui Calidasa. Un rol important în activitatea de traducător a lui George Coșbuc îl are tălmăcirea **Divinei Comedii**, pe care Tudor Vianu o caracteriza drept "opera cea mai de seamă a măiestriei sale poetice". După un început de traducere după o versiune germană, Coșbuc a învățat singur limba italiană, a călătorit în Italia (1912), și-a alcătuit o vastă bibliotecă dantescă, reluând, după original, traducerea integrală, la care a lucrat mai mult de cinsprezece ani.

O primă versiune românească integrală a **Infernului** a fost pregătită pentru tipar mai întâi în 1902 și apoi în 1906, asupra acestor versiuni revenind în 1907, când încheiase și traducerile din **Purgatoriul** și **Paradisul**. Toate îndreptările unor imperfecțiuni stilistice și completarea unora dintre lacunele existente au continuat până în toamna anului 1911, când Coșbuc a întreprins demersuri pentru publicarea întregii traduceri a **Divinei Comedii**, "una din cele mai expresive traduceri pe care le cunoaște lumea". Poetul George Coșbuc a fost, în același timp, și un original exeget, creator lucid și îndrăzneț al unui sistem personal de interpretare, prin **La Tavola ronda**, comentariu scris în limba italiană, "mic monstru de erudiție și de ambiție culturală".

Postum, în 1925, 1927 și 1931 apare traducerea celor trei părți ale **Divinei Comedii**, bardul năsăudean impunându-se, în acest domeniu al activității sale de traducător, ca un întemeietor. Traducerile sale sunt o deschidere spre universalitatea limbajului poetic românesc.

Scanned with OKEN Scanner

La Academia Română (1916)

În ședința din 13/26 mai 1916, sub președinția lui Iacob Negruzzi, Secțiunea literară a Academiei Române hotărăște cu 4 voturi din 6, să-l propună pe George Coșbuc membru titular al Academiei. La 20 mai/2 iunie plenul academic, prezidat de Barbu Delavrancea, alege ca membru activ pe poetul George Coșbuc. Vorbind în numele Secției literare, Duiliu Zamfirescu spune în raportul său: "Reputația sa literară e așa de întinsă, încât numele său a devenit popular în toate țările locuite de Români. Primindu-l în mijlocul nostru consfințim ceea ce opinia publică a hotărât de mult. Domnul Coșbuc a dat poporului român, în mai puțin de 25 de ani, o cantitate de muncă literară atât de considerabilă, încât numai pentru aceasta s-ar cuveni să-i deschidem ușile amândouă pentru a-l primi între noi. Dar calitatea lucrărilor sale întrece cantitatea. Poeziile sale sunt adevărate poezii și sunt originale." Sunt amintite volumele **Balade și idile**, **Fire de tort**, traducerile: "Din punct de vedere clasic - prin urmare esențialmente academic - **Eneida** și **Bucolicele** lui Vergiliu sunt monumente; **Odiseea**, tradusă în strofe endecasilabice rimate, reprezintă o sforțare intelectuală de necrezut; în fine, **Divina Comedie** este printre traduceri, lucrarea sa capitală, care a îmbogățit literatura românească cu cea mai perfectă versiune a acestei celebre poeme." Prima ședință la care poetul își face apariția e cea din 27 mai/9 iunie 1916. La intrarea sub cupolă e primit cu aplauze și salutat de președintele C. I. Istrati: "V-ați scoborât prin voința voastră la București, între noi, de pe înălțimile frumoase și românești ale plaiurilor de la Năsăud. Acum, prin munca voastră, vă ridicați la punctul cel mai înalt pe care poate să vi-l prezinte cultura română, ocupând un scaun în mijlocul nostru. Bun venit noului și distinsului nostru coleg George Coșbuc. Aplauzele cu care ați fost primit v-au arătat, domnule coleg, bucuria pe care o are această instituțiune de a vă număra printre membrii ei."

Răspunsul poetului: "Îți mulțumesc întâi de toate d-tale, Domnule Președinte, pentru frumoasele cuvinte - mai frumoase, poate, decât le merit, - cu care ai avut bunăvoința să mă saluți și prin ele să mă iei oarecum de mână, ca să mă pui la rând pe brazda Academiei. Aceste cuvinte sunt pentru mine ca o punere de mâini pe capul meu, ca să scoboare asupra mea harul acelui spirit, care luminează și conduce opera Academiei(...). Vă mulțumesc și d-v., d-lor Membri, că m-ați găsit vrednic să fiu părtaș în mijlocul d-voastră, ca să fiu și eu o părticică de suflet în sufletul cel mare al Academiei."

Printre cei prezenți la ședință se află N. Iorga, Delavrancea, dr. Victor Babeș, dr. Gh. Marinescu.

Dintre ziarele care menționau evenimentul, **Gazeta Transilvaniei**, nr. 115, mai 1916, scrie următoarele despre drumul lui Coșbuc din Hordou la Academie: "cu atât mai anevoios, cu cât poetul țărănimii nu era uns cu nici un soi de alifie ciocoiască și conștiința superiorității lui îl oprea de a-și face drum cu coatele, când era în drept să aștepte să i se deschidă cărarea de la sine".

"Țara pierde un mare poet..." (1918)

La 9 mai 1918, poetul George Coșbuc moare la București. "Țara pierde un mare poet, în sufletul căruia s-au reflectat toate aspirațiile neamului nostru..." spunea Bogdan Duică la înmormântarea ilustrului dispărut. La moartea lui Coșbuc, Nicolae Iorga, cel care afirmase mai demult că "poezia lui Coșbuc este de o virtuozitate extraordinară", publică un necrolog pe care-l încheie cu următoarele cuvinte: "Cel ce a cântat toate vitejiile neamului, de la Gelu al legendei până la dorobanții din 77, moare fără a fi văzut cu ochii sub steag pe aceia care au onorat din nou sfântul drapel al țării. Să lăsăm ca asupra frunții lui palide, acum

liniștite, să cadă o umbră mângâietoare a depărtatului tricolor nevăzut."

Funeraliile au loc în după-amiaza zilei de 11 mai, la cimitirul Bellu, București.

În ziarul **Lumina**, din București, Liviu Rebreanu publică, la 14 mai 1918, articolul **George Coșbuc**, afirmând printre altele:

"Coșbuc e primul poet pe care-l dă Ardealul literaturii românești. Ardelean a rămas toată viața. Până și în graiul viu păstrase o notă ardelenească, particulară, care îi ședea bine. Aici în țară dragostea lui a fost pentru cele șase milioane de țărani. Simțea o fraternitate profundă cu dânșii... A răsărit deodată, fără să-l știe nimeni, fără să facă ucenicia cafenelelor și bisericuțelor bucureștene. Și a biruit împotriva tuturor celor scufundați în inimații și neputințe. A adus lumină, sănătate, voioșie (...). Scrisul lui Coșbuc trăiește și va trăi cât va trăi neamul românesc."

TABEL CRONOLOGIC

1866 – **20 septembrie** - S-a născut George Coșbuc, în satul Hordou (azi **George Coșbuc**), în casa preotului Sebastian.

1871 – **septembrie** - Urmează cursurile clasei I primare în satul Hordou.

1873 – Își continuă școala primară, clasele a II-a și a III-a, la Telciu.

1875 – **1876** - Se înscrie în clasa a IV-a, la Școala Normală din Năsăud.

1876 – **1884** - Elev al Liceului românesc din Năsăud; este găzduit de învățătorul Teodor Rotari, în biblioteca acestuia găsind pentru lectură operele scriitorilor români și lucrări ale unor autori străini.

– În anii liceului, Coșbuc desfășoară o bogată activitate literară în cadrul Societății de lectură a elevilor "Virtus Romana Rediviva". În clasa a VII-a, Coșbuc este ales vicepreședinte al societății, iar din 1883 devine președinte.

1884 – Publică în paginile revistei **Musa someșeană** primele sale poezii.

– **mai** - Își susține examenul de bacalaureat.

– **septembrie** - Se înscrie la Facultatea de Filosofie și Litere din Cluj.

– Devine tot mai interesat și pasionat pentru folclor și față de trecutul de luptă al poporului nostru.

– **decembrie** - Publică la ziarul **Tribuna** din Sibiu, mai întâi sub pseudonimul **C. Boșcu**, apoi cu numele adevărat, versuri originale, basme versificate, traduceri.

1885

1886 – **1886** - Colaborare susținută la **Tribuna** și la **Familia** lui Iosif Vulcan.

– Se retrage de la facultate, frecventând sporadic doar anumite cursuri universitare. Continuă colaborarea la **Tribuna**, câteva dintre creațiile acestea fiindu-i publicate sub formă de plachete în "Biblioteca poporală a **Tribunei**".

1886 – **1887** - Traduce intens poezii din autorii greci, cu intenția de a le publica într-o antologie.

1887 – Colaborează la **Tribuna**, corespondează cu Slavici, care-l cheamă la Sibiu, unde de prin august începe să lucreze ca redactor. Experiența de aici s-a dovedit foarte rodnică pentru viitoarea sa desăvârșire intelectuală.

1888 – Publică tot mai intens la **Tribuna**; își orientează scrisul spre o specie literară în care a rămas neîntrecut: **idila**.

– G. Bogdan - Duică va remarca valoarea primelor poezii publicate de G. Coșbuc (**Gazeta de Transilvania** și **Tribuna**, rubrica **Revista literară**).

Scanned with OKEN Scanner

1889 – Publică **Nunta Zamfirei**, una din capodoperele creației sale; succes răsunător. Pleacă în toamnă la București, unde se va stabili definitiv.

1890 – **1891** - Îndeplinește un timp funcția de "desemnător ajutător" la serviciul arhitecturii, din cadrul Ministerului Cultelor.

– Colaborează la diverse reviste și ziare (**Amicul Familiei, Constituționalul**).

– Publică în **Convorbiri literare** (1 aprilie 1890) poezia **La oglindă**.

– Elaborează cu mai mulți profesori manualul de școală **Carte românească de cetire.**

1891 – **1892** - Publică în **Tribuna** poezii remarcabile.

– Devine redactor al revistei magazin **Lumea ilustrată** (unde apar **Fatma, Vestitorii primăverii, Noapte de vară, Vara, Vântul**).

1893 – Își începe colaborarea la revista **Viața**, de sub direcția lui Vlahuță și V. A. Urechia.

– **Balade și idile**, Editura Librăriei "Socec" din București, volum de debut. Evenimentul va fi consemnat ca un eveniment literar în revistele **Convorbiri literare, Minerva, Tribuna, Familia, Moftul român.**

1894 – **ianuarie – 1895** - Apare revista **Vatra**, în editura lui C. Sfetea, sub redacția lui Slavici, Caragiale și Coșbuc.

– În "Vatra", Coșbuc începe să publice, la rubrica **Vorba ăluia, Ghicitori** explicate. În paginile revistei apar și poeziile: **Noi vrem pământ, Mama, Lupta vieții, In opressores, Pașa Hassan, Doina.**

– Se căsătorește cu Elena Sfetea, sora editorului C. Sfetea.

– Se naște, la Craiova, primul și unicul fiu al poetului, Alexandru.

1896 – Publică volumul **Fire de tort**. Se tipărește, în traducerea lui Coșbuc **Eneida** de Vergiliu. Traduce poema byroniană - **Mazepa.**

1897 – Colaborează la revista de literatură **Povestea vorbei**.

– I se tipărește, la Caransebeș, volumul **Versuri și proză.**

– Traduce din Terențiu (comedia în cinci acte **Parmeno**).

– Publică la Craiova **Antologia sanscrită**, care cuprinde fragmente din **Rig-Veda, Mahabharata, Ramayana.** La București apare, tot în traducerea sa, **Sacontala** lui Calidasa.

– C. D. Gherea publică amplul studiu despre Coșbuc: **Poetul țărănimii.**

– Pentru traducerea **Eneidei**, Coșbuc primește Premiul Academiei "Năsturel Herescu".

– La 1 ianuarie apare la București revista **Foaie interesantă**, a cărei conducere o va prelua G. Coșbuc de la 1 iunie, după dispariția **Vetrei.** Colaborează la: **Tribuna poporului** (Arad), **Albina, Revista ilustrată** (București).

1898 – Coșbuc este ales membru corespondent al Academiei Române.

1899 – **1902** - Susține apariția revistei **România jună** (București).

– Apare revista **Semănătorul** (București), sub conducerea lui G. Coșbuc și Al. Vlahuță. În afara unor poezii originale, Coșbuc publică aici primele traduceri din **Odiseea.** Colaborează la **Universul literar.**

– Tipărește volumul de versuri **Ziarul unui pierde-vară** (1902). În colaborare cu Vlahuță, Coșbuc publică la București **Carte de cetire pentru școlile secundare și profesionale, partea I.**

1904 – Publică volumul **Cântece de vitejie**, elogiat de N. Iorga în **Semănătorul** (29 august). Tipărește traducerea din **Georgicele** lui Vergiliu.

1906 – De la 1 ianuarie Coșbuc, I. Gorun și Ilarie Chendi editează revista artistică **Viața literară și artistică.**

1907 – Termină traducerea integrală a **Divinei Comedii** de Dante Alighieri (publicată postum între 1925-1932, sub îngrijirea lui Ramiro Ortiz).

Scanned with OKEN Scanner

– Începe colaborarea la **Viața românească.**

1908 – Poetul se reîntoarce în Ardeal, spre locurile de naștere, întâlnindu-se cu foștii săi profesori și colegi. La Prislop îl cunoaște pe Liviu Rebreanu.

1910 – **1914** - Apare, în traducerea poetului, drama **Don Carlos** de Schiller. Publică în **Tribuna** (Arad), **Românul, Flacăra** (București); tipărește o culegere de **Balade** populare și din diferiți autori români.

1915 – În august moare, în urma unui accident de automobil, fiul poetului - Alexandru. "Pierderea aceasta în niște împrejurări atât de năprasnice i-a zdrobit orice încredere în viață" (L. Rebreanu).

1916 – Poetul este ales membru activ al Academiei Române.

1917 – Continuă lucrul la definitivarea traducerii **Divinei Comedii** și a unui amplu și original comentariu despre capodopera lui Dante.

1918 – În revista **Scena** apare **Vulturul**, ultima poezie pe care Coșbuc o publică în timpul vieții.

– La **9 mai** poetul încetează din viață, la București; a fost înmormântat la cimitirul Bellu. "Această glorie a neamului nostru a închis ochii pe veci" (G. Bogdan - Duică, 18 mai 1918).

CREAȚIA POETICĂ A LUI GEORGE COȘBUC
(teme și particularități)

După cum însuși a mărturisit-o, G. Coșbuc intenționa să realizeze o epopee, astfel încât "baladele" și celelalte poeme luate din "poveștile poporului" pe care le-a scris, să capete "unitate și extensiune de epopee". Deși nerealizată pe deplin, cele mai izbutite poeme ale sale se încadrează într-o **viziune unitară**, alcătuind o **monografie epico-lirică a satului românesc**. Regăsim în creația sa **natura** românească, **muncile câmpenești, datinile** atașate marilor momente ale existenței, **erotica țărănească, revolta** țăranului, **experiența tragică a războiului**, momente din **istoria poporului** român.

În descrierea naturii, deosebindu-se de V. Alecsandri (cel dintâi pastelist remarcabil în evoluția liricii românești), la Coșbuc obiectul evocării e omul pământului, peisajul având funcția de a-i oferi acestuia cadrul de manifestare, în tradiția poemelor lui Vergiliu și ale lui Hesiod, cu ale sale **Lucrări și zile**. G. Coșbuc închină fiecărui anotimp măcar câte o poezie, spectacolul lumii rurale relevând cadrul existențial și unele dintre îndeletnicirile țărănești tipice (**Noapte de vară, Vara, În miezul verii, Iarna pe uliță**). Natura e plastică și, de obicei, evocatoare de tablouri cu contururi exacte, exprimând puternice stări sufletești. Viziunea artistică din **Balade și idile** este unitară, poemele impunându-se prin prospețime și prin optimism, în legătură intimă cu mentalitatea țărănească, ale cărei ipostaze fundamentale le stihizează. **Idilele** sunt caracterizate printr-un lirism discret, în viziune obiectivată epic sau dramatic. Poetul surprinde în scene de o grație firească semnele tulburării erotice, jocurile și capriciile iubirii, farmecul vârstei incerte, între o candoare sufletească și o instinctivă tactică erotică. Imaginea, esențializată, a psihologiei și a comportamentului erotic este recompusă prin reacțiile, gesturile și replicile eroilor. Se detașează din idile o anume simplitate a situațiilor, extrase dintr-un cotidian țărănesc, stilizat cu grație și simplitate. Dovadă a unei înzestrări clasice temperamentale, înclinată spre lumea obiectivă și nu spre atmosfera subiec-

Scanned with OKEN Scanner

tivă, vocația poetului în descrierea naturii este desenul, în forma unor notații simple, neutre sub raport artistic, dar de o mare siguranță și expresivitate în mobilitatea percepției. Coșbuc a păstrat spiritul autentic românesc în balade, prin prezentarea momentelor nunții (**Nunta Zamfirei**) sau prin viziunea asupra morții (**Moartea lui Fulger**). Experiența tragică a războiului, momentele din istoria națională și revolta țăranului apar în sinteze poetice, reprezentative pentru psihologia noastră etnică și a filosofiei implicate în atitudinea românească în fața vieții și a morții. Coșbuc a creat o operă de sensibilitate românească, sinteză de autentică și originală substanță poetică și artistică.

I. Poezia erosului rural și a naturii

a) – **Rada** – portretul fetei surprins în puritatea gesturilor, în mimică și mișcare;

– **La oglindă** – candoarea în fața crizei puberale; inocență și grație copilărească; prospețimea prezentării primilor fiori ai iubirii; sfială și curiozitate juvenilă, încântare și sfială.

– **Nu te-ai priceput** – curiozitate și teamă, impuls erotic nedefinit; incertitudini; undă de umor.

– **Supțirica din vecini**
– **La pârâu**
– **Baladă** – stări sufletești juvenile, candoare, șagă; mici scenete teatrale.
– decor rustic; manifestarea spontană a instinctului erotic; **idile.**

– **Dragoste învrăjbită** – pasiuni puternice; episoade narative în alternanță cu monologuri și dialoguri interioare.

– **Cântecul fusului** – cântec al iubirii pierdute; eros îndurerat; stare de jale, deznădejde și resemnare; sentiment de melancolie apăsătoare; descumpănire lăuntrică.

– **Fata morarului** – sentiment apăsător al deznădejdii, trăit cu o mare intensitate; cântec de suferință - obsesia plopilor exprimă o stare demențială; dureri adânci, prevestind hotărâri tragice; prezența simbolurilor morții.

"În genere, poezia lui Coșbuc e de o virtuozitate extraordinară: subiectul e aproape indiferent."
(N. Iorga)

– **Dușmancele** – credință și zbucium; încrederea în forța dragostei adevărate; sentimente în note explozive; frumusețea morală = reperul fundamental.

– **Numai una!** – năzuința la fericire prin dragoste.

– **Scara** – simularea inocenței; cochetărie, ambiguitate și umor.

– **Spinul** – instinctul sănătos coexistă cu frăgezimea sentimentului; naturalețea gesturilor personajelor.

– **Rea de plată** – impresie de autenticitate a prezentării felului de a vorbi al eroilor (monolog plin de candoare); viclenie șăgalnică.

– **Recrutul** – izbucnirea violentă a pasiunii; detaliile unei psihologii tulburate; gelozie sălbatică.

Scanned with OKEN Scanner

	b) – **Faptul zilei** – **În zori** – **Pierde-vară**	– trezirea naturii, dimineața; lupta dintre lumină și întuneric, într-o confruntare în note spectaculare; "cosmogonie în miniatură"; tablou static, cu elemente discrete de înviorare a priveliștii; imagini de o rară plasticitate a naturii în mișcare; tablouri cu contururi precise.
	– **Vara** – **După furtună** – **Seara** – **Strengarul văilor** – **Vântul** – **Pace**	– imaginea anotimpului în plină zi; "principala capodoperă coșbuciană"; poezie de maturitate artistică; "triumful soarelui în poezia lui Coșbuc" (G. Ibrăileanu), "cea mai lirică" din creația sa; imn adus naturii, frumuseții ei plenare; bucuria contemplației preschimbată în beatitudine a integrării existenței individuale în viața eternă a naturii; sentimente de optimism și vitalitate.
"Tehnica versificației este copleșitoare. Bogăția ritmurilor, raritatea, felurimea și perfecțiunea lor fac din Coșbuc un poet unic la noi." (Vladimir Streinu)	– **Noapte de vară** – **Nuntă în codru** – **Concertul primăverii** – **Vestitorii primăverii**	– înserarea și cufundarea satului în întuneric și somn; ample scene cu imagini câmpenești; însumare a unor elemente specifice momentului (tehnica **basoreliefului**); spectacol plin de mișcare, în relație cu satul adormit; realitate plină de vrajă și de mister.
	– **Iarna pe uliță**	– tablouri de iarnă; scene pline de animație; stări de bucurie ingenuă.
	– **În miezul verii** – **Cântec**	– natură plastică, stări sufletești optimiste; imagini de o rară gingășie și sensibilitate.

"Avem înainte niște tablouri care povestesc momentele eterne ale satului și care, izolate în cadrul lor perfect, stârnesc acea emoție de ordin contemplativ, pe care ne-o dă vechea pictură narativă". **G. Călinescu**

II. Poezia marilor evenimente din viața satului	– **Nunta Zamfirei**	– "spectacol - feerie"; transfigurarea artistică a ceremonialului nunții țărănești; atmosferă de basm; scene în note hiperbolice, de o plasticitate particulară, cu elemente vizuale și auditive (scena horei; imaginea homerică a ospățului); elemente de miraculos.
	– **Moartea lui Fulger**	– ritualul înmormântării ("bocet folcloric"); reprezentație funerară, după rânduieli creștinești și ritualuri păgâne; forță dramatică; ton convingător; tirada sfetnicului "bătrân ca vremea" - expresie a unei concepții eroice a vieții; gest eroic, în fața morții, situație tragică cu înțelesuri filosofice populare; patetismul suferinței, în jalea și revolta mamei lui Fulger împotriva absurdului morții.

Scanned with OKEN Scanner

III. Poezia evocării trecutului și a Războiului de independență

"Dacă limba lui Eminescu e, precum s-a zis, de bronz, a lui Coșbuc e marmură, iar a lui Goga sună, a clopot de argint, în care e amestecat și mult aur, sobru și duios – cum e firea românului."
(Ioan Slavici)

a) – **Decebal către popor** – hotărârea superbă a unei întregi etnii de a nu cădea în robie; idealul patetic al libertății și al morții eroice; suprema valoare a jertfei; argumente de sublim patriotism; ton de energică demnitate.

– **Moartea lui Gelu** – lupta cu sens de jertfă și moarte demnă; speranță în viitoare izbânzi.

– **Pașa Hassan** – capacitatea de sacrificiu a domnitorului Mihai Viteazul; hiperbola și antiteza; grandoare legendară.

– **Oltenii lui Tudor** – note de patetism.

– **Un cântec barbar** – diatribă țâșnită dintr-o implacabilă ură.

– **Cetatea Neamțului**

b) – **Povestea căprarului** – episoade eroice de un mare dramatism; prețul zguduitor al războiului; simplitatea limbajului.

– **Trei, Doamne, și toți trei** – imaginea emoționantă a bătrânului zdrobit de durerea pierderii celor trei feciori în luptă; demnitatea bătrânului tată; prețul de sânge al ostașilor români.

– **O scrisoare de la Muselim Selo** – imaginea morții și a suferinței; momente dramatice din timpul războiului; prețul sacrificiului - sentimentul înstrăinării, dorul imens de viață; simplitatea limbajului, în note de firesc, în caracteristica vorbirii și a scrierii populare; momente dramatice de imensă forță emoțională; experiența tragică a războiului.

– **Dorobanțul**

– **Cântecul credinței**

– **Coloana de atac**

IV. Lirica de atitudine socială

– **Noi vrem pământ** – incendiar cântec de revoltă; expresii de o rară forță expresivă în nuanțarea antagonismelor sociale; ton patetic, răscolitor, energic; pământul identificat cu țara și cu istoria ei; patos justițiar.

– **Lupta vieții**

– **Pentru libertate**

– **In opressores** – ton profetic și amenințător; stil aspru, încordat; aspecte de satiră socială.

– **Hora** – chemarea directă la luptă; vigoarea echilibrată; retorica expresivă.

– **Doina** – lupta pentru libertate și demnitate; expansiunea firească a morții.

– **Lângă leagăn** – imaginea nedreptăților suferite de glie; tonalități elegiace; manifest – chemare la luptă.

– **Un cântec barbar**

– **Ex ossibus ultori**

V. Poezii de atitudine patriotică

– **Graiul neamului** – exprimă concepția de viață, experiența istorică sau înțelepciunea umană;

– **Țară avem și noi sub soare** – frecvența limbajului aforistic.

– **Sus inima**

– **În șanțuri**

– **Poetul** – artă poetică reprezentativă.

– **Spadă și corăbii**

Scanned with OKEN Scanner

VI. Balade pe motive străine

- **Baladă albaneză**
- **Fatma**
- **Puntea lui Rumi**
- **Regina ostrogoților**
- **El Zorab**
- **Lordul John**

"Coșbuc este un mare clasic prin grija pentru puritatea formei, prin înnoirea limbii poetice, a stilului poetic."
(Gavril Scridon)

- dominarea epicului; retorică teatrală, patetism.

RADA

Are Dochia mult cât are
Nu e mult o fată mare?
Că-ntre domni, dar orișiunde,
Dacă-ți știe ea răspunde
Grai ales și lin ca apa,
Apoi las' că Rada știe
Și-n ce fel să poarte sapa.

A fost și ea-n școli o toamnă,
Dar găsești ca ea-vro doamnă?
Cu cosiță gălbioară,
Ea e naltă și ușoară -
S-o vezi numai și să tremuri!
Și de-abia pe la Sân - Petru
Umple optsprăzece vremuri.

Sunt și-n sat destule fete,
Cari de n-au cu ce să-mbete
Ochii omului, au pieptul ele
Alb de taleri și mărgele.
Rada, când o vezi, te fură
Cu necontenitul zâmbet
Și cu-a vorbelor căldură.

Harnică, din zorii zilei
Nu stau mânile copilei
Fără lucru, tot să prindă,
Casa lor toată-i oglindă.
La izvor vezi pe Rodica
Până-n zori, când pe sub streșini
Încă doarme rândunica.

Pe izlaz nu-i multă hrana,
Dar vezi albă ce-i Joiana!
Și-n amurg copila-n tindă
Foc în vatră vrea s-aprindă,
Dar mu-mu, Joiana muge -
Radă, fă, s-alergi degrabă,
Că-n șopron vițelul suge.

- "Doar e tare! Haid' mai iute!"
Și din drum, ca să-i ajute,
Vin flăcăii totdeauna.
Nu-l înjugi așa cu buna
Pe viței, și Rada-i slabă.
Știu flăcăii! Și-și fac seara
Pe-aici vecinic ceva treabă.

Vaca-i tot ce-au ei, la biata!
Toarce-n sat cu ziua fata,
Dar e veselă din fire;
De noroc și-ndestulire
Inima-i în veci e plină:
Când e fericită, spune-mi,
Mai mult ce-are o regină?

Rada-i nălucire vie,
Când aleargă pe câmpie
Și-i bat vânturi în cosiță,
Ori când seara stă-n portiță,
Și-o întrebi: - "Ce-aștepți, iubită?"
Și pe dup-un stâlp s-ascunde,
Galbenă de zăpăcită.

Dar la holdă! Arde soare,
Fetele secerătoare
Râd și cântă, snopi fac grâul;
Murmură-ntre sălcii râul:
Fug la râu vro patru fete,
E și Rada? Fug flăcăii
Și ei, toți, și nu le-e sete.

Și-n genunchi atunci pe țărmuri
Ea din pumni cât două sfărmuri
Bea, iar Nicu: - "Dă-mi și mie!"
- "Taci! și bea din pălărie!"
Cere el, cer mulți să-i deie:
Rada râde, le dă apă,
Toți din pumnii ei să beie.

- "Zece stropi nu pot să-ncapă:
Prea e mic pahar de apă!"
Și-atunci ea, când el glumește,
Joacă pumnii și-l stropește
Pe obraz, dar drăgălașă
Tot ea-l zvântă,-n loc de cârpă,
Mâneca de la cămașă.

Și cum știe ea s-aleagă
Ce-i frumos! Atât de dragă
O dă portul îmbrăcându-l!
Când o vezi, te-mbată gândul
Că, iubind-o trei dumineci,
S-ar mira de tine-altarul
Ce păcat ai să cumineci!

Iat-o veselă și-aprinsă;
Joacă hora! Cum e-ncinsă,
Cum își poart-a ei făptură,
Toată-i ca-n zugrăvitură -
Mamele, privind-o-n horă,
Să cotesc: - "Olio, tu leică,
Ce mai drac frumos de noră!"

De-o-ntâlnesc în drum bătrânii,
Ei fac pod cu palma mânii
Peste ochii slabi, s-o vadă:
- "Draga moșului, tu Radă!"
Și uimiți de fata D chii
O dezmiardă și, când pleacă,
Umezi au de lacrămi ochii.

Dar de-i Rada cât de blândă,
Ea de mic-a fost osândă
Pentru sat. Și nu-i mirare,
Ei flăcăi, ea fată mare:
Pentr-un râs al ei se ceartă,
Și din joc să prind feciorii
La trânteli, cât Doamne iartă!

Da! Și Rada-i mare hoață,
Poate satul tot să-l scoață
Din sărite, ea știe bine!
Dar se teme de-oarecine.
Mă-sa e? Ferească Domnul!
Alt temut: ca să nu-și piardă
Pe acel ce-i pierde somnul.

- "Unde mergi?" - "Mă duc la moară!"
- "Viu și eu!" Și din uscioară
Vladu iese-n cap de stradă.
- "Nu m-ajungi!" - "Te-ajung eu, Radă!"
Dar fugind i se desprinde
Șorțul alb din brâu, iar Vladu
Nu-i dă șorțul, ci i-l vinde.

- "Ieri mi te-am făcut scăpată;
Azi nu-mi scapi nesărutată!"
- "Cum nu scapi din mână fumul -
Nu-mi ești drag, de ce-mi ții drumul?"
Ea nu-și crede-a ei cuvinte;
De le-ar crede Vladu însă,
Rada și-ar ieși din minte.

Și cum vrea și nu vrea fata,
Dragul ia, dragul dă plata.
Un sărut păcat să fie?
Numai popa să nu-l știe,
Că te sperie cu iadul -
M-ar putea speria pe mine
Popii toți, de-aș fi eu Vladul!

(**Tribuna**, Sibiu, VI, nr. 2, 3/15 ian. 1889)

Scanned with OKEN Scanner

NU TE-AI PRICEPUT

Nu te-ai priceput!
Singur tu nu mi-ai plăcut,
Că eu tot fugeam de tine?
O, nu-i drept, nu-i drept, Sorine!
Ți-am fost dragă, știu eu bine,
Dar, să-mi spui, tu te-ai temut.
Și eu toate le-am făcut,
Ca să poți să-mi spui odată,
Să mă-ntrebi: - "Mă vrei tu, fată?"
Și plângeam de supărată,
Că tu nu te-ai priceput.

Nu te-ai priceput!
Zici că-s mândră și n-am vrut
Ca s-ascult vorbele tale?
Dar de unde știi? În cale
Ți-am umblat și-n deal și-n vale,
Și-orișiunde te-am știut.
Zile lungi mi le-am pierdut,
Să mă-mprietenesc cu tine;
Tu-mi umblai sfiios, Sorine,
Și plângea durerea-n mine,
Că tu nu te-ai priceput.

Nu te-ai priceput!
Am fost rea și n-aș fi vrut
Să te las, ca altă fată,
Să mă strângi tu sărutată?
Dar m-ai întrebat vrodată?
Mă-nvingea să te sărut
Eu pe tine! Pe-ntrecut
Chip cătam cu viclenie
Să te fac să-ntrebi, și mie
Mi-a fost luni întregi mânie,
Că tu nu te-ai priceput.

Nu te-ai priceput!
Zici că de m-ai fi cerut
Mamei tale noră-n casă,
N-aș fi vrut să merg? E, lasă!
Că de-o fată cui-i pasă,
Nu se ia după părut!
De-ntrebai, ai fi văzut!
Tu să fi-nceput iubitul,
Că-i făceam eu isprăvitul -
Tu cu pâinea și cuțitul
Mori flămând, nepriceput!

(**Tribuna**, Sibiu, VI, nr. 176, 5/17 august 1889)

REA DE PLATĂ

Ea vine de la moară;
Și jos în ulicioară
Pănându-și sacul, iacă
Nu-l poate ridica.
- "Ți-l duc eu!" - "Cum?" - "Pe plată!"
Iar ea, cuminte fată,
Se și-nvoiește-ndată -
De ce-ar și zice ba?

Eu plec cu sacu-n spate.
La calea jumătate
Cer plata, trei sărutări.
Dar uite, felul ei:
Stă-n drum și să socoate,
Și-mi spune câte-toate,
Că-s scump, că ea nu poate,
Că prea sunt multe trei!

Cu două să-nvoiește,
Iar unul mi-l plătește,
Cu altul să-mi rămâie
Datoare pe-nserat.
Dar n-am să-l văd cât veacul!
Și iată-mă săracul,
Să-i duc o poștie sacul
P-un singur sărutat!

(**Convorbiri literare**, București, XXV, nr. 9, 1 dec. 1891)

Scanned with OKEN Scanner

FATA MORARULUI

Sub plopii rari apele sună
Și plopii rari vâjâie-n vânt,
Iar roata se-nvârte nebună!
Eu stau la covată și cânt,
Dar singură nu știu ce cânt,
Și-n ochii mei lacrimi s-adună.

Așa-i de-ntuneric afară!
Din cer un iad până-n pământ.
Eu cânt tot un cântec d-aseară
Și-așa mi-e de silă să-l cânt,
Eu tremur și n-aș vrea să-l cânt,
Și-l tac, dar nevrând îl cânt iară!

O, stânge-te, lampo, te stânge!
Că brâul de-ncins mi-a fost lung,
Dar brâul meu astăzi mă strânge,
La copcii cu greu îl ajung!
Așa de cu greu îl ajung,
Și-n copcii el trupul mi-l frânge!

Dormi, mamă, dormi, draga mea mamă,
Să nu-ntrebi de ce nu dorm eu!
Obrazul ascuns sub năframă
E martur păcatului meu,
E martur amarului meu:
Tu n-ai băgat încă de seamă!

Sub plopii, rari apele sună,
Și plopii rari vâjâie-n vânt,
Scot hohote parcă să-mi spună,
În râs, ce nemernică sunt!
Ce rea, ce nemernică sunt.
Iar apele-mi strigă: - "Nebună!"

O, macină grâul mai bine
Și-nvârte-te, roată, mereu!
Că lumea să-nvârte cu mine,
Și vreu, și eu nu știu ce vreu!
Ba lasă, că știu eu ce vreu:
Aș vrea să fiu, roată, supt tine!

(1889)

SUPȚIRICA DIN VECINI

Ea mergea căpșuni s-adune,
Fragi s-adune -
Eu ședeam pe prag la noi.
Ea ca șarpele prin foi
Vine-ncet, pe ochi îmi pune
Mânile ei mici și moi,
În ureche-o vorbă-mi spune,
Râde lung și fuge-apoi.

Pieptul plin cu mâna-l ține,
Strâns îl ține,
Că-i piept tânăr și mereu
Ar sălta, și-n salt e greu.
Stă pe loc și-i pare bine.
Bate-n palme: - "Te știu eu:
Nu mai viu! De viu la tine,
Mă sărută și nu mai vreu!"

Eu o chem și-i spui de toate,
Multe toate,
Multe bune și-n zadar.
- "Nu-mi faci capul călindar!
Nu te cred și nu să poate!"
Eu mă-ntorc: - "Ei du-te dar!"
Capul mi-l proptesc pe coate,
Stau pe prag, pe gânduri iar.

Stând așa, un braț ridică,
Blând ridică,
Părul meu, pe frunte dat.
Când mă-nalț rămân mirat:
- "Te-ai întors?" Și supțirică,
Ea pe piept mi s-a lăsat
Și zâmbea c-un fel de frică:
- "Răule, te-ai supărat?"

(Balade și idile, 1893)

LA OGLINDĂ

Azi am să-ncrestez în grindă -
Jos din cui acum oglindă!
Mama-i dusă-n sat! Cu dorul
Azi e singur puișorul,
Și-am închis ușa la tindă
Cu zăvorul.

Iată-mă! Tot eu, cea veche!
Ochii? hai, ce mai pereche!
Și ce cap frumos răsare!
Nu-i al meu? Al meu e oare?
Dar al cui! Și la ureche,
Uite-o floare.

Asta-s eu! Și sunt voinică!
Cine-a zis că eu sunt mică?
Uite zău, acum iau seama,
Că-mi stă bine-n cap năframa.
Și ce față frumușică
Are mama!

Mă gândeam eu că-s frumoasă!
Dar cum nu! Și mama-mi coasă
Șorț cu flori minune mare -
Nu-s eu fată ca oricare:
Mama poate fi făloasă
Că mă are.

Știi ce-a zis și ieri la vie?
A zis: - "Ce-mi tot spun ei mie!
Am și eu numai o fată,
Și n-o dau să fie dată;
Cui o dau voiesc să-mi fie
Om odată".

Mai știu eu! Și-așa se poate!
Multe știu, dar nu știu toate.
Mama-mi dă învățătură
Cum se țese-o pânzătură,
Nu cum stau cei dragi de vorbă
Gură-n gură.

N-am să țes doar viața-ntreagă!
Las' să văd și cum să leagă
Dragostea - dar știu eu bine!
Din frumos ce-l placi ea vine -
Hai, mă prind feciorii dragă
Și pe mine!

Că-s subțire! Să mă frângă
Cine-i om, cu mâna stângă!
Dar așa te place dorul:
Subțirea, cu binișorul
Când te strânge el, să-ți frângă
Tot trupșorul.

Brațul drept dacă-l întinde
Roată peste brâu te prinde
Și te-ntreabă: - "Dragă, strângu-l?"
Și tu-l certi, dar el, nătângul,
Ca răspuns te mai cuprinde
Și cu stângul.

Iar de-ți cere și-o guriță -
Doamne! Cine-i la portiță?
Om să fie? Nu e cine!
Hai, e vântul! Uite-mi vine,
Să văd oare cu cosiță
Sta-mi-ar bine?

O, că-mi stă mie-n tot felul!
Să mă port cu-ncetinelul:
Uite salbă, brâu și toate!
Și cosițe cumpărate,
Stai, să-nchei și testemelul
Pe la spate.

Uite ce bujor de fată -
Stai să te sărut o dată!
Tu mă poți, oglindă, spune!
Ei, tu doară nu te-i pune
Să mă spui! Tu ai, surată,
Gânduri bune.

De-ar ști mama! Vai, să știe
Ce-i fac azi, mi-ar da ea mie!
D-apoi! N-am să fiu tot fată,
Voi fi și nevastă-odată:
Las' să văd cât e de bine
Măritată.

Că mi-a spus bunica mie
Că nevasta una știe
Mai mult decât fata, juna,
Ei, dar ce? Nu mi-a spus buna -
Și, mă mir eu ce-o să fie
Asta una!

Brâu-i pus! Acum, din ladă
Mai ieu șorțu! O să-mi șadă
Fată cum îmi stă nevastă...
Aolio! Mama-n ogradă!
Era gata să mă vadă
Pe fereastră.

Ce să fac? Unde-mi stă capul?
Grabnic, hai să-nchid dulapul
Să mă port să nu mă prindă.
Salba jos! Și-n cui oglindă!
Ce-am uitat? Închisă ușa
De la tindă.

Intră-n casă? O, ba bine
Și-a găsit niște vecine,
Stă la sfat... toată-s văpaie!
Junghiul peste piept mă taie;
Doamne, de-ar fi dat de mine,
Ce bătaie!

(**Convorbiri literare**, București, XXIV, nr. 1, 1 aprilie 1890)

NUMAI UNA

Pe umeri pletele-i curg rău -
Mlădie ca un spic de grâu,
Cu șorțul negru prins în brâu,
O pierd din ochi de dragă.
Și când o văd, îngălbenesc;
Și când n-o văd, mă-mbolnăvesc,
Iar când merg alții de-o pețesc,
Vin popi de mă dezleagă.

La vorbă-n drum, trei ceasuri trec -
Ea pleacă, eu mă fac că plec,
Dar stau acolo și-o petrec
Cu ochii cât e zarea.
Așa cum e săracă ea,
Aș vrea s-o știu nevasta mea,
Dar oameni răi din lumea rea
Îmi tot închid cărarea.

Și câte vorbe-mi aud eu!
Toți frații mă vorbesc de rău,
Și tata-i supărat mereu,
Iar mama la icoane,
Mătănii bate, ține post;
Mă blăstemă: - "De n-ai fi fost!
Ești un netot! Ți-e capul prost
Și-ți faci de cap, Ioane!"

Îmi fac de cap? Dar las' să-mi fac!
Cu traiul eu am să mă-mpac
Și eu am să trăiesc sărac,
Muncind bătut de rele!
La frați eu nu cer ajutor,
Că n-am ajuns la mila lor -
Și fac ce vreau! Și n-am să mor
De grija sorții mele!

Mă-ngroapă frații mei de viu!
Legat de dânsa, eu să știu
Că al urâtei drag să fiu?
Să pot ce nu se poate?
Dar cu pământul ce să faci?
Și ce folos de boi și vaci?
Nevasta dacă nu ți-o placi,
Le dai în trăznet toate!

Ori este om, de sila cui
Să-mi placă tot ce-i place lui!
Așa om nici Vlădică nu-i
Și nu-i nici împăratul!
Să-mi cânte lumea câte vrea,
Mi-e dragă una și-i a mea:
Decât să mă dezbar de ea
Mai bine-aprind tot satul!

(**Tribuna**, Sibiu, VI, nr. 71, 29 martie/10 aprilie 1889)

Scanned with OKEN Scanner

MÂNIOASĂ

Am să merg mai înspre seară
Prin dumbrăvi, ca mai demult,
În privighetori să-mi pară
Glasul Linei că-l ascult.
Mai știu eu, ce-aș vrea s-ascult!
Că-n zori Lina sta-n portiță,
Sălta-n vânt a ei altiță,
Vântul îi sălta-n cosiță
Și-i făcea floare-n obraz:
Eu mergeam la plug în laz,
Și, când trec, Lina s-ascunde,
Parcă nici nu m-a văzut.
Îi vorbesc, și nu-mi răspunde.
Nu-mi răspunde!
Și-o întreb, și nu-mi răspunde!
Și mă mir - ce i-am făcut!

Vreau de-aici să rump o floare!
Ochii unui înger scump
Au albastrul de cicoare,
Și cicoare vreau să rump -
Mai știu eu ce-aș vrea să rump!
Că-n amiazi venind pe vale,
Întâlnii pe Lina-n cale:
Fragi i-am dat, ea mi-a zis: -
"Na-le!
Ți-am cerut eu ție fragi?"
Ochii ei frumoși și dragi
Priveau tot spre poala rochii,
S-a pus Lina pe tăcut,
Și vedeam că-i umblă ochii,
Umblă ochii!
Ca la șerpi, îi umblă ochii,
Și mă mir ce i-am făcut!

Să-mi pun capul pentr-o Lină,
Să mă fac un om pribag!
Ieși din neguri, lună plină,
Să mă vezi la Lina-n prag -
Mai știu eu ce-aștept în prag!
Alte dăți suna zăvorul;
Lina pe furiș, ca dorul,
Pășea-n degete pridvorul
Și la mine-n prag venea
Mamă-sa cât ce-adormea.
Azi ard hainele pe mine,
Mi-e greu capul ca de lut,
Stau în prag - și ea nu vine,
Nu mai vine!
E târziu și nu mai vine...
Și mă mir, ce i-am făcut!?

(**Tribuna**, Sibiu, VI, nr. 69, 25 martie/16 aprilie 1889)

DUȘMANCELE

Las' ochii, mamă, las' să plângă!
Tu-n leagăn tot cu mâna stângă
Mi-ai dat să sug, de-aceea sunt
Nătângă!
Dar n-am pus doară jurământ
Să merg neplânsă la mormânt!

Nu plâng că mi-e de Leana teamă;
De ciudă plâng eu numai, mamă.
Cuvintele ei nu le ieu
În samă,
Dar mi-e rușine și mi-e greu,
Că scoală satu-n capul meu.

Ea duce sfat din casă-n casă,
Că n-am broboade de mătasă,
N-am șorț cu flori - și dacă n-am
Ce-i pasă?
N-am mers să-i cer, aveam-n-aveam,
Și n-o să-mi meargă neam de neam.

Stă-n drum de vorbă cu vecine
Și bate-n pumni: - "Să mor îmi vine,
Auzi tu! Să se prindă ea
Cu mine!
Știi ieri la moară ce spunea?
Că-s proastă foc și gură-rea!

Și-auzi! Îi umblă-n cap, tu, soră,
S-ajungă ea Lucsandei noră!
O, meargă-i numele! N-o vezi
La horă?
Ce șorț! Nu-ți vine nici să crezi;
Fă cruce, fa, să nu-l visezi.

Nu l-aș purta nici de poruncă!
Ce poartă ea, alt om aruncă.
C-un rând de haine-o văd mergând
La muncă,
La joc și hori același rând,
Îl poartă-ntr-una, și de când!

Lucsanda-i doară preuteasă,
Ea-și cată noră mai aleasă,
S-o ducă-n bunuri și-n duium
Acasă.
Ea n-a ajuns, oricum și cum,
Să-și strângă nora de pe drum.

Să-și ieie noră pe-o satană?
Că e săracă și golană;
De ce nu vine ca să-i dau
Pomană?
Nu-i casa lor în care stau,
Și-n casă nici cenușă n-au!"

Auzi tu, mamă, câte-mi spune?
Și-aleargă-n sat să mai adune
Și câte porecliri pe-ascuns
Îmi pune.
De-aș sta să-i dau și eu răspuns,
La câte legi am fi ajuns!

Ea-mi sare-n drum, că doară-doară
M-apuc să-i spui o vorbă-n poară;
Și dacă tac, îi vin călduri
Să moară.
Să vezi tu, mamă,-njurături!
Că ea cu mă-sa-s zece guri.

Cu gura, mă-sa bate-o gloată,
Și-i de otravă Leana toată -
Mi-ar pune capul sub picior,
Să poată.
Dar lor pe plac eu n-am să mor,
Că n-am ajuns la mila lor.

De foame nu dau popii ortul!
Eu iarna singură-mi țes tortul
Și umblu și eu cum socot
Că-i portul.
De n-am mătăsuri, am ce pot,
Nici bun prea-prea, nici rău de tot.

Mă prind cu ea? Cel-sfânt s-o bată!
Dar cum mă prind? Ea e bogată.
Ce haine mi-am făcut ca ea
Vrodată?
La joc mă poți oricând vedea
Cu fetele de sama mea!

Ori am vorbit cu dânsa glume?
O fac de râs și-i scot eu nume?
Ori ies, gătită-n ciuda ei,
În lume?
Îi știu eu focul - ochii mei!
Lisandru e, că alta ce-i?

Dar ce? Îl țiu legat de mine?
Îl trag de mânecă? Ba bine!
El vine-așa, de dragul lui,
Când vine.
Eu nu pot ușa să i-o-ncui,
De stă prea mult, eu cum să-i spui?

Sunt eu la urmă vinovată,
Că Leana umblă ca turbată
Să-l vadă-n casa lor intrând
O dată?
Și dacă lui nu-i dă prin gând,
Ea blastemă de nu-și dă rând!

Dar poate da ea bobi cu sâta!
O fierbe ciuda pe urâta,
Că-s mai frumoasă decât ea,
Și-atâta!
Să aibă Leana-n frunte stea,
Nu-i partea ei ce-i partea mea.

Că boii-s buni, bine-i bogată;
Dar dacă pui flăcăi odată
S-aleagă dânșii cum socot
O fată:
Bogata-și pupă boii-n bot,
Îmbătrânind cu boi cu tot!

(vol. **Balade și idile**, 1893)

CÂNTECUL FUSULUI

Eu mi-am făcut un cântec
Stând singură-n iatac -
Ea cântă înainte;
Și n-aș fi vrut să-l fac.
Că se-nvârtea mereu,
Și ce-mi cânta nainte
Cântam pe urmă eu.

De-atunci îl cânt într-una
Că-mi vine-așa nevrând;
De-aș face orice-aș face
Nu pot să-l scot din gând.
Îl cânt torcând la vatră
Și-l cânt mergând pe drum
Și nu pricep ce-i asta,
Și nu știu, biata, cum?

Adese stând la cină
Simt lacrimile des,
Nu pot mânca de lacrimi
Și trebuie să ies
Afară-n vânt, afară,
Că-mi arde capul tot,
Și-ngrop în palme capul
Și-mi cânt amarul tot.

Am stat la roata morii,
Și roata umblă des,
Și roata morii cântă
Cuvinte cu-nțeles.
Ea cântă înainte;
Cânt și eu după ea -
Moraru-și face cruce
Privind în urma mea.

Și-am mers pe malul apei,
În valuri să-mi îngrop
Și cântecul și-amarul -
Dar a-nceput un plop
Să cânte, și toți plopii
Cântau duios în vânt,
Și m-am trezit dodată
Că plâng și eu și cânt!

Și-am mers pe lunci, dar jalnic
D-a lungul peste lunci
Cum plâng și cântă toate!
Și-n crâng m-am dus atunci -
Nu-i loc mai bun pe lume
De plâns decât în crâng!
Ah, toate plâng, și satul
Se miră că eu plâng!

Dar fusul e de vină,
Că se-nvârtea mereu
Și el cânta un cântec,
Și-l știu d-atunci și eu!
Și-ncet ce trece viața
Când n-ai nici un noroc -
Mai iute dac-ar trece,
De-ar sta mai bine-n loc!

De-ar sta pe loc mai bine!
Ori loc eu să-mi găsesc
Să pot să plâng cu hohot -
Nici asta nu-ndrăznesc!
Că mama mă tot ceartă
Și tata-i supărat,
Și-n ochii mei se uită
Toți oamenii din sat.

Ah, seara numai, seara
Mă simt la largul meu,
Că-ngrop în perne capul
Și până-n zori mereu
Tot plâng ca o nebună
Și perna-n brațe-o strâng,
Și plâng, că nu mă vede
Măicuță-mea că plâng.

(**Tribuna**, Sibiu, X, nr.46, 28 febr./12 martie 1893)

Scanned with OKEN Scanner

SPINUL

Stetea frumoasa pe-un răzor;
Voinicul lângă ea devale,
Să-i scoată spinul din picior.
Și ea plângea: - "Un spin în cale!
De ce tot râzi? Ah, cum mă dor
Aceste râsete-ale tale!"

Ea are flori de crâng la sân
Și-n păr un trandafir sălbatic,
Și părul ei de rouă-i plin.

- "Ei, las' să râd! Tu ai cules
Trei fragi, venind peste coline,
Și vezi cu ce mi te-ai ales!"
- "Trei fragi? Și-atât e doară bine!
Căci n-am putut în deal să ies;
Trei fragi de-ar fi, sunt pentru tine!"

Cu ochii-nchiși și strânși de tot,
Ea de dureri izbea piciorul:
- "Ah, lasă-mă că nu mai pot!"

- "Fricoasă, ești!" - "Da! Te-aș vedea!
Fricoasă, eu? Așa e frica?
N-ai milă de durerea mea!
Nu-ți pasă!" - "Da! Ca de nimica!
Ba-mi pasă mult, că eu n-aș vrea
Să-mi fie schioapă nevestica!"

Ea-și potrivește floarea-n păr,
Și-i înfloresc zâmbind obrajii
Cei albi ca florile de măr.

- "Să fiu chiar schioapă, ce-i apoi?
Că ce ți-e drag, tot drag rămâne!"
- "Eu nu zic ba! Dar uite, joi
Ni-e nunta, dragă, e ca mâne -
Tu cum să joci? - Sărac de noi!
Să stai la masă-ntre bătrâne."

Ea-și ține brațul stâng pe piept
Și-ncetișor dezmiardă fruntea
Flăcăului cu brațul drept.

- "Eu ție vreau să-ți fiu pe plac;
Și n-o să joc, și ce-i cu asta?"
- "Așa-i! Dar eu? Eu ce să fac?
La nuntă-mi, bat-o năpasta,
Să nu joc eu? De-aș ști că zac,
La nuntă vreau să-mi joc nevasta!"

Ea râde-acum! - "Nebun ce ești!"
Flăcăul grabnic se ridică:
- "Ei, iacă spinul! Ce-mi plătești?"

- "Vrei plată? Uite, ai trei fragi,
Și din cosiță-ți dau bujorii..."
- "Și toată frunza de pe fragi!
De dor de fragi să plâng feciorii?
De flori dă-mi ochii tăi cei dragi
Și pentru fragi dă-mi obrăjorii!"

Și ea-l lovește-ncetișor
Zâmbind, cu palma peste gură.
- "Eu știu! Să ceri așa-i ușor!

Dar las' acum! E joi aici
Și nimeni, așteptând nu moare!"
- "Mă porți ca pe copiii mici!
Dar joi, să știi! Trei fragi și-o floare!
Și joi tu n-ai ce să mai zici,
Că pentru multe-mi ești datoare!"

(vol. **Balade și idile**, 1893)

DE PE DEAL

E capul ei, și pieptul ei -
O văd acum întreagă,
O strig pe nume și-i vorbesc,
Dar ea să mă-nțeleagă?

Cu pieptul plin și des bătând,
Cu fața-mbujorată,
A răsărit dintr-un tufiș
Și râde-acum mirată.

- "Tu ești pe-aici? Eu te-am crezut
Cu oile prin vale!
De-aș fi știut că ești în deal,
Mergeam pe altă cale!"

Subțire-n trup și blândă-n grai,
Și-n port așa isteață,
Pe urma ei în fapt de-amurg
Dau zori de dimineață.

De-aș fi știut că n-a venit
Anume pentru mine,
Eu n-aș mai fi vorbit cu ea!
Dar știu și-aceasta bine.

Că m-a căutat de mult prin văi
Pierdută-așa cu gândul;
Și dacă nu m-ar fi găsit,
Umblat-ar fi de-a rândul

Întreaga zi din deal în deal
Ca cerbul după apă -
Cu greu te scapi de-un lucru drag,
Și prost e cine-l scapă!

(în vol. **Fire de tort**, 1896)

NOAPTE DE VARĂ

Zările, de farmec pline,
Strălucesc în luminiș;
Zboară mierlele-n tufiș
Și din codri noaptea vine
Pe furiș.

Care cu poveri de muncă
Vin încet și scârțâind;
Turmele s-aud mugind,
Și flăcăii vin pe luncă
Hăulind.

Cu cofița, pe-ndelete,
Vin neveste de la râu;
Și cu poala prinsă-n brâu
Vin cântând în stoluri fete
De la grâu.

De la gârlă-n pâlcuri dese
Zgomotoși copiii vin;
Satul e de vuiet plin;
Fumul alb alene iese
Din cămin.

Dar din ce în ce s-alină
Toate zgomotele-n sat,
Muncitorii s-au culcat.
Liniștea-i acum deplină
Și-a-nnoptat.

Focul e-nvelit pe vatră,
Iar opaițele-au murit,
Și prin satul adormit
Doar vrun câine-n somn mai latră
Răgușit.

Iat-o! Plină, despre munte
Iese luna din brădet
Și se naltă, -ncet -încet,
Gânditoare ca o frunte
De poet.

Ca un glas domol de clopot
Sună codrii mari de brad;
Ritmic valurile cad,
Cum se zbate-n dulce ropot
Apa-n vad.

Dintr-un timp și vântul tace;
Satul doarme ca-n mormânt -
Totu-i plin de duhul sfânt:
Liniște-n văzduh și pace
Pe pământ.

Numai dorul mai colindă,
Dorul tânăr și pribag,
Tainic se-ntâlnește-n prag,
Dor cu dor să se cuprindă,
Drag cu drag.

(**Lumea ilustrată**, București, I, nr. 7, 1892)

Scanned with OKEN Scanner

VARA

Priveam fără de țintă-n sus -
Într-o sălbatică splendoare
Vedeam Ceahlăul la apus,
Departe-n zări albastre dus,
Un uriaș cu fruntea-n soare,
De pază țării noastre pus.
Și ca o taină călătoare,
Un nor cu muntele vecin
Plutea-ntr-acest imens senin
Și n-avea aripi să mai zboare!
Și tot văzduhul era plin
De cântece ciripitoare.

Privirele de farmec bete
Mi le-am întors către pământ -
Iar spicele jucau în vânt,
Ca-n horă dup-un vesel cânt
Copilele cu blonde plete,
Când saltă largul lor vestmânt.
În lan erau feciori și fete,
Și ei cântau o doină-n cor.
Juca viața-n ochii lor,
Și vântul le juca prin plete.
Miei albi fugeau către izvor
Și grauri suri zburau în cete.

Cât de frumoasă te-ai gătit,
Naturo, tu! Ca o virgină
Cu umblet drag, cu chip iubit!
Aș vrea să plâng de fericit,
Că simt suflarea ta divină,
Că pot să văd ce-ai plăsmuit!
Mi-e inima de lacrimi plină,
Că-n ea s-au îngropat mereu
Ai mei, și-o să mă-ngrop și eu!
O mare e, dar mare lină -
Natură, în mormântul meu,
E totul cald, că e lumină!

(**Lumea ilustrată**, București, I, nr. 15, 1892)

NUNTA ZAMFIREI

E lung pământul, ba e lat,
Dar ca Săgeată de bogat
Nici astăzi domn pe lume nu-i,
Și-avea o fată, - fata lui -
Icoană-ntr-un altar s-o pui
La închinat.

Și dac-a fost pețită des,
E lucru tare cu-nțeles,
Dar dintr-al prinților șirag,
Câți au trecut al casei prag,
De bună seamă cel mai drag
A fost ales.

El, cel mai drag! El a venit
Dintr-un afund de Răsărit,
Un prinț frumos și tinerel,
Și fata s-a-ndrăgit de el.
Că doară tocmai Viorel
I-a fost menit.

Și s-a pornit apoi cuvânt!
Și patru margini pe pământ
Ce strâmte au fost în largul lor,
Când a pornit s-alerge-n zbor
Acest cuvânt mai călător
Decât un vânt!

Ca ieri cuvântul din vecini
S-a dus ca astăzi prin străini,
Lăsând pe toți, din cât afund
O mie de crăimi ascund
Toți craii multului rotund
De veste plini.

Și-atunci din tron s-a ridicat
Un împărat după-mpărat
Și regii-n purpur s-au încins,
Și doamnele grăbit au prins
Să se gătească dinadins,
Ca niciodat'.

Iar când a fost de s-a-mplinit
Ajunul zilei de nuntit,
Din munți și văi, de peste mări,
Din larg cuprins de multe zări,
Nuntași din nouăzeci de țări
S-au răscolit.

De cum a dat în fapt de zori
Veneau, cu fete și feciori,
Trăsnind rădvanele de crai,
Pe netede poteci de plai:
La tot rădvanul patru cai,
Ba patru sori.

Din fundul lumii, mai din sus,
Și din Zorit, și din Apus,
Din cât loc poți gândind să bați,
Venit-au roiuri de-mpărați,
Cu stemă-n frunte și-mbrăcați
Cum astăzi nu-s.

Sosit era bătrânul Grui
Cu Sanda și Rusanda lui,
Și Țintеș, cel cu trainic rost,
Cu Lia lui sosit a fost,
Și Bardeș cel cu adăpost
Prin munți sâlhui.

Și alții, doamne! Drag alint
De trupuri prinse-n mărgărint!
Ce fete dragi! Dar ce comori
Pe rochii lungi țesute-n flori!
Iar hainele de pe feciori
Sclipeau de-argint.

Voinicii cai spumau în salt;
Și-n creasta coifului înalt
Prin vulturi vântul viu vuia,
Vr-un prinț mai tânăr când trecea
Cu-n braț în șold și pe prăsea,
Cu celălalt.

Iar mai spre-amiezi, din depărtări,
Văzutu-s-a crescând în zări
Rădvan cu mire, cu nănași,
Cu socri mari și cu nuntași,
Și nouăzeci de feciorași
Veneau călări.

Și ca la mândre nunți de crai,
Ieșit-a-n cale-ales alai
De sfetnici mulți și mult popor,
Cu muzici multe-n fruntea lor;
Și drumul tot era covor
De flori de mai.

Iar când alaiul s-a oprit
Și Paltin-crai a stărostit,
A prins să sune sunet viu
De treasc și trâmbiți, și de chiu -
Dar ce scriu eu? Oricum să scriu
E ne-mplinit!

Și-atunci de peste larg pridvor,
Din dalb iatac de foișor,
Ieși Zamfira-n mers isteț,
Frumoasă ca un gând răzleț,
Cu trupul nalt, cu părul creț,
Cu pas ușor.

Un trandafir în văi părea;
Mlădiul trup i-l încingea
Un brâu de-argint, dar toată-n tot
Frumoasă cât eu nici nu pot
O mai frumoasă să-mi socot
Cu mintea mea.

Și ea mergând spre Viorel,
De mână când a prins-o el,
Roșind s-a zăpăcit de drag,
Vătavul a dat semn din steag,
Și-atunci porniră toți șireag
Încetinel.

Și-n vremea cât s-au cununat
S-a-ntins poporul adunat
Să joace-n drum după tilinci:
Feciori, la zece fete, cinci,
Cu zdrăngăneii la opinci
Ca-n port de sat.

Trei pași la stânga binișor
Și alți trei pași la dreapta lor;
Se prind de mâini și se desprind
S-adună cerc și iar se-ntind,
Și bat pământul tropotind
În tact ușor.

Iar la ospăț! Un râu de vin!
Mai un hotar tot a fost plin
De mese, și tot oaspeți rari,
Tot crai și tot crăiese mari,
Alăturea cu ghinărari
De neam străin.

A fost atâta chiu și cânt
Cum nu s-a pomenit cuvânt!
Și soarele mirat sta-n loc,
Că l-a ajuns și-acest noroc,
Să vadă el atâta joc
P-acest pământ!

De-ai fi văzut cum au jucat
Copilele de împărat,
Frumoase toate și întrulpí
Cu ochi șireți ca cei de vulpi,
Cu rochii scurte până-n pulpi,
Cu păr buclat.

Și principi falnici și-ndrăzneți,
De-al căror buzdugan isteț
Pierit-au zmei din iaduri scoși!
De-ai fi văzut jucând voioși
Și feți-voinici, și feți-frumoși,
Și logofeți.

Ba Peneș-împărat, văzând
Pe Barbă-Cot, piticul, stând
Pe-un gard de-alături privitor,
L-a pus la joc! Și-ntre popor
Sărea piticu-ntr-un picior
De nu-și da rând!

Sunt grei bătrânii de pornit,
Dar de-i pornești, sunt grei de-oprit!
Și s-au pornit bărboșii regi
Cu sfetnicii-nvechiți în legi
Și patruzeci de zile-ntregi
Au tot nuntit.

Și vesel Mugur-împărat
Ca cel dintâi s-a ridicat
Și, cu paharul plin în mâini,
Precum e felul din bătrâni
La orice chef între români,
El a-nchinat.

Și-a zis: - "Cât mac e prin livezi,
Atâția ani la miri urez!
Și-un prinț la anul! blând și mic,
Să crească mare și voinic, -
Iar noi să mai jucăm un pic
Și la botez!"

(Publicată în prima formă în **Tribuna**, Sibiu, VI, nr. 108, 12/24 mai 1889)

MOARTEA LUI FULGER

În goana roibului un sol,
Cu frâu-n dinți și-n capul gol,
Răsare, crește-n zări venind,
Și zările de-abia-l cuprind
Și-n urmă-i corbii croncănind
Aleargă stol.

El duce regelui răspuns,
Din tabără. Și ține-ascuns
Sub straiul picurând de ploi
Pe cel mai bun dintre eroi -
Atâta semn de la război,
Și-a fost de-ajuns!

Pe Fulger mort! Pe-un mal străin
L-a fulgerat un braț hain!
De-argint e alb frumosu-i port,
Dar roș de sânge-i albul tort,
Și pieptul gol al celui mort
De lănci e plin.

Sărmanul crai! Când l-a văzut
Și când de-abia l-a cunoscut,
Cu vuiet s-a izbit un pas
De spaimă-n lături și-a rămas
Cu pumnii strânși, fără de glas,
Ca un pierdut.

Să-i moară Fulger? Poți sfărma
Și pe-un voinic ce cuteza
Să nalțe dreapta lui de fier
Să prindă fulgerul din cer?
Cum pier mișeii, dacă pier
Cei buni așa?

Dar mâne va mai fi pământ?
Mai fi-vor toate câte sunt?
Când n-ai de-acum să mai privești
Pe cel frumos, cum însuți ești,
De dragul cui să mai trăiești,
Tu soare sfânt?

Dar doamna! Suflet pustiit!
Cu părul alb și despletit
Prin largi iatacuri alerga,
Cu hohot lung ea blăstema,
Și tot palatul plin era
De plâns cumplit.

La stat și umblet slabă ce-i!
Topiți sunt ochii viorei
De-atâta vaiet neîntrerupt,
Și graiul stins și-obrazul supt
Și tot vestmântul doamnei rupt
De mâna ei!

- "De dorul cui și de-al cui drag,
Să-mi plângă sufletul pribeag,
Întreagă, noaptea nedormind,
Ca s-aud roibii tropotind,
Să sar din pat, s-alerg în prag,
Să te cuprind!

Nu-l dau din brațe nimănui!
Închideți-mă-n groapa lui -
Mă lași tu, Fulgere, să mor?
Îți lași părinții-n plâns și dor?
O, du-i cu tine, drag odor,
O, du-i, o, du-i!"

Ah, mamă, tu! Ce slabă ești!
N-ai glas de vifor, să jelești;
N-ai mâni de fier, ca fier să frângi;
N-ai mări de lacrămi, mări să plângi,
Nu ești de foc, la piept să-l strângi,
Să-l încălzești!

Și tu, cel spre bătăi aprins,
Acum ești potolit și stins!
N-auzi nici trâmbițile-n văi,
Nu vezi cum sar grăbiți ai tăi -
Râdeai de moarte prin bătăi,
Dar ea te-a-nvins.

Pe piept colac de grâu de-un an
Și-n loc de galben buzdugan,
Făclii de ceară ți-au făcut
În dreapta cea fără temut,
Și-n mâna care poartă scut
Ți-au pus un ban.

Cu făclioara pe-unde treci,
Dai zare negrelor poteci
În noaptea negrului pustiu,
Iar banu-i vamă peste râu,
Merinde ai colac de grâu
Pe-un drum de veci.

Și-ntr-un coșciug de-argint te-au pus
Deplin armat, ca-n ceruri sus
Să fii întreg ce-ai fost mereu,
Să tremure sub pasu-ți greu
Albastrul cer, la Dumnezeu
Când vei fi dus.

Mirați și de răsuflet goi,
Văzându-ți chipul de război
Să steie îngerii-nlemnit;
Și orb de-al armelor sclipit,
S-alerge soarele-napoi
Spre răsărit!...

Iar când a fost la-nmormântat
Toți morții parcă s-au sculat
Să-și plângă pe ortacul lor,
Așa era de mult popor
Venit să plângă pe-un fecior
De împărat!

Și popi, șirag, cădelnițând
Ceteau ectenii de comând -
Și clopote, și plâns, și vai,
Și-oștenii-n șir, și pas de cai,
Și sfetnici, și feciori de crai
Și nat de rând.

Scanned with OKEN Scanner

Și mă-sa, biata! Cum gemea
Și blăstema, și se izbea
Să sară-n groapă: - "L-au închis
Pe veci! Mi-a fost și mie scris
Să mă deștept plângând din vis,
Din lumea mea!

Ce urmă lasă șoimii-n zbor?
Ce urmă peștii-n apa lor?
Să fii cât munții de voinic,
Ori cât un pumn să fii de mic,
Cărarea mea și-a tuturor
E tot nimic!

Că tot ce ești și tot ce poți,
Părere-i tot, dacă socoți -
De mori târziu, ori mori curând,
De mori sătul, ori mori flămând,
Totuna e! Și rând pe rând
Ne ducem toți!

Eu vreau ca Fulger să rămân!
Ah, Dumnezeu, nedrept stăpân
M-a dușmănit trăind mereu
Și-a pizmuit norocul meu!
E un păgân și Dumnezeu,
E un păgân.

De ce să cred în el de-acum?
În fața lui au toți un drum,
Ori buni, ori răi, tot un mormânt!
Nu-i nimeni drac și nimeni sfânt!
Credința-i val, iubirea vânt
Și viața fum!"

Și-a fost minune ce spunea!
Grăbit poporul cruci făcea
De mila ei, și sta-ngrozit.
Și-atunci un sfetnic a venit
Și-n fața doamnei s-a oprit,
Privind la ea.

Un sfânt de-al cărui chip te temi,
Abia te-aude când îl chemi:
Bătrân ca vremea, stâlp rămas,
Născut cu lumea într-un ceas,
El parcă-i viul parastas
Al altor vremi.

Și sprijin pe toiag cătând
Și-ncet cu mâna ridicând
Sprâncenele, din rostu-i rar,
Duios cuvintele răsar:
- "Nepoată dragă! De-n zadar
Te văd plângând.

De cum te zbuciumi, tu te stângi
Și inima din noi o frângi -
Ne doare c-a fost scris așa,
Ne dori mai rău cu jalea ta:
De-aceea, doamnă, te-am ruga
Să nu mai plângi.

Pe cer când soarele-i apus,
De ce să plângi privind în sus?
Mai bine ochii-n jos să-i pleci,
Să vezi pământul pe-unde treci!
El nu e mort! Trăiește-n veci,
E numai dus.

N-am cap și chip pe toți să-i spui,
Și-aș spune tot ce știu, dar cui?
Că de copil eu m-am luptat
În rând cu Volbură-mpărat
Și știu pe Crivăț cel turbat
Ca țara lui.

Ce oameni! Ce sunt cei de-acum!
Și toți s-au dus pe-același drum.
Ei și-au plinit chemarea lor.
Și i-am văzut murind ușor;
N-a fost nici unul plângător
Că viața-i fum.

Zici fum? O, nu-i adevărat.
Război e, de viteji purtat!
Viața-i datorie grea
Și lașii se-ngrozesc de ea -
Să aibă tot cei lași ar vrea
Pe neluptat.

De ce să-ntrebi viața ce-i?
Așa se-ntrebă cei mișei.
Cei buni n-au vreme de gândit
La moarte și la tânguit,
Căci plânsu-i de nebuni scornit
Și de femei!

Trăiește-ți, doamnă, viața ta!
Și-a morții lege n-o căta!
Sunt crai ce schimb-a lumii sorți,
Dar dacă mor, ce grijă porți?
Mai simte-n urmă cineva
Că ei sunt morți?

Dar știu un lucru mai pe sus
De toate câte ți le-am spus:
Credința-n zilele de-apoi
E singura tărie-n noi,
Că multe-s tari cum credem noi,
Și mâne nu-s!

Și-oricât de amărâți să fim
Nu-i bine să ne dezlipim
De cel ce viețile le-a dat!
O fi viața chin răbdat,
Dar una știu: ea ni s-a dat
Ca s-o trăim!"

Ea n-a mai plâns, pierdut privea
La sfetnic, lung, dar nu-l vedea
Și n-a mai înțeles ce-a zis
Și nu vedea cum au închis
Sicriul alb - era un vis
Și ea-l trăia.

Senini de plânset, ochii ei.
Vedea bărbați, vedea femei,
Cu 'spaimă multă-n jur privea.
Din mult nimic nu-nțelegea;
Și să muncea să știe, ce-i?
Și nu putea.

I-a fulgerat deodată-n gând
Să râdă, căci vedea plângând
O lume-ntreagă-n rugăciuni -
"În fața unei gropi s-aduni
Atâta lume de nebuni!
Să mori râzând..."

Și clopotele-n limba lor
Plângeau cu glas tânguitor;
Și-aduc din bubuitul frânt
Al bulgărilor de pământ.
Vorbea un glas, un cântec sfânt
Și nălțător:

- "Nu cerceta aceste legi,
Că ești nebun, când le-nțelegi!
Din codru rupi o rămurea,
Ce-i pasă codrului de ea:
Ce-i pasă unei lumi întregi
De moartea mea!"

(vol. **Balade și idile**, 1893)

DECEBAL CĂTRĂ POPOR

Viața asta-i bun pierdut
Când n-o trăiești cum ai fi vrut!
Și-acum ar vrea un neam călău,
S-arunce jug în gâtul tău:
E rău destul că ne-am născut,
Mai vrem și-al doilea rău?

Din zei de-am fi scoborâtori,
C-o moarte tot suntem datori!
Totuna e dac-ai murit
Flăcău ori moș îngârbovit;
Dar nu-i totuna leu să mori
Ori câne-nlănțuit.

Cei ce se luptă murmurând,
De s-ar lupta și-n primul rând,
Ei tot atât de buni ne par
Ca orișicare laș fugar!
Murmurul, azi și orișicând,
E plânset în zadar!

Iar a tăcea și lașii știu!
Toți morții tac! Dar cine-i viu
Să râdă! Bunii râd și cad!
Să râdem, dar, viteaz răsad,
Să fie-un hohotit și-un chiu
Din ceruri până-n iad!

Scanned with OKEN Scanner

De-ar curge sângele pârău,
Nebiruit e brațul tău,
Când morții-n față nu tresari!
Și însuți ție-un zeu îți pari
Când râzi de ce se tem mai rău
Dușmanii tăi cei tari.

Ei sunt romani! Și ce mai sunt?
Nu ei, ci de-ar veni Cel-sfânt,
Zamolxe, c-un întreg popor
De zei, i-am întreba: ce vor?
Și nu le-am da nici lor pământ,
Căci ei au cerul lor!

Și-acum, bărbați, un fier și-un scut!
E rău destul că ne-am născut:
Dar cui i-e frică de război
E liber de-a pleca napoi,
Iar cine-i vânzător vândut
Să iasă dintre noi!

Eu nu mai am nimic de spus!
Voi brațele jurând le-ați pus
Pe scut! Puterea este-n voi
Și-n zei! Dar vă gândiți, eroi,
Că zeii sunt departe, sus,
Dușmanii lângă noi!

(vol. **Fire de tort**, 1896)

TREI, DOAMNE, ȘI TOȚI TREI

Avea și dânsul trei feciori,
Și i-au plecat toți trei deodată
La tabără, sărmanul tată!
Ce griji pe dânsul, ce fiori,
Când se gândea că-i greu războiul
N-ai timp să simți că mori.

Și luni trecut-au după luni -
Și-a fost de veste lumea plină,
Că steagul turcului se-nchină;
Și mândrii codrului păuni,
Românii-au isprăvit războiul,
Că s-au bătut nebuni.

Scria-n gazetă că s-a dat
Poruncă să se-ntoarcă-n țară
Toți cei plecați de astă-vară -
Și rând pe rând veneau în sat
Și ieri și astăzi câte unul
Din cei care-au plecat.

Și-ai lui întârziau! Plângând
De drag că are să-i revadă,
Sta ziua-n prag, ieșea pe stradă
Cu ochii zarea măsurând,
Și nu veneau! Și dintr-o vreme
Gemea, bătut d-un gând.

Nădejdea caldă-n el slăbea,
Pe cât creștea de rece gândul.
El a-ntrebat pe toți de-a rândul,
Dar nimeni știre nu-i știa.
El pleacă-n urmă la cazarmă
Să afle ce dorea.

Căprarul vechi îi iese-n prag.
- "Ce-mi face Radu?" el întreabă.
De Radu-i este mai cu grabă,
Că Radu-i este cel mai drag.
- "E mort! El a căzut la Plevna
În cel dintâi șirag!"

O, bietul om! De mult simțea
Că Radu-i dus de pe-astă lume,
Dar astăzi, când știa anume,
El sta năuc și nu credea.
Să-i moară Radu! Acest lucru
El nu-l înțelegea.

Blăstem pe tine, braț dușman!
- "Dar George-al nostru cum o duce?"
- "Sub glie, taică, și sub cruce,
Lovit în piept d-un iatagan!"
- "Dar bietul Mircea?" - "Mort și Mircea
Prin văi pe la Smârdan."

El n-a mai zis nici un cuvânt;
Cu fruntea-n piept, ca o statuie,
Ca un Cristos bătut în cuie,
Ține privirile-n pământ,
Părea că vede dinainte-i
Trei morți într-un mormânt.

Scanned with OKEN Scanner

Cu pasul slab, cu ochii beți,
El a plecat, gemând p-afară,
Și-mpleticindu-se pe scară,
Chema pe nume pe băieți,
Și să proptea de slab, sărmanul,
Cu mâna de pereți.

Nu se simțea de-i mort ori treaz,
N-avea puteri să se simțească;
El trebuia să s-odihnească -
Pe-o piatră-n drum sub un zăplaz
S-a pus, înmormântând în palme-i
Slăbitul său obraz.

Și-a stat așa, pierdut și dus.
Era-n amiazi și-n miez de vară
Și soarele-a scăzut spre seară,
Și-n urmă soarele-a apus,
Iar bietul om sta tot acolo
Ca mort, precum s-a spus.

Treceau bărbați, treceau femei,
Și uruiau trăsuri pe stradă,
Soldați treceau făcând paradă,
Și-atunci deștept privi la ei
Și-și duse pumnii strâns pe tâmple:
"Trei, Doamne, și toți trei!"

(**Tribuna**, Sibiu, VIII, nr. 126, 5/17 iunie 1891)

O SCRISOARE DE LA MUSELIM-SELO

Măicuță dragă, cartea mea
Găsească-mi-te-n pace!
Pe-aici e vânt și vreme grea
Și-Anton al Anei zace
De patru luni, și-i slab și tras,
Să-l vezi, că-ți vine plânsul,
Că numai oasele-au rămas
Și sufletul dintr-însul.

Apoi, să știi, c-a fost război
Și moarte-aici, nu șagă!
Cădeau pe dealuri, dintre noi,
Ca frunza, mamă dragă.
Și-acolo-n deal, cum fulgera,
Un plumb simții că vine,
Și n-avu loc, cât larg era,
Decât în piept la mine.

Mi-e bine-acum, ș-așa socot
Că nu va trece luna
Și-oi fi scăpat de-aici de tot,
Dar vezi, te rog, de una:
Să nu mai faci cum ai făcut,
S-aduni la tine satul,
De veselă că ți-ai văzut
Acasă iar băiatul.

Să vezi pe-aici și ciungi, și-ologi!
Cristos să-i miluiască!
Tu mergi la popa-n sat să-l rogi
O slujbă să-mi cetească.

Puteri de nu vei fi având
De plată, vorbă-i lasă
Că-i voi lucra o zi, oricând,
La-ntorsul meu acasă.

Pe Nuțu vi-l lăsasem mic,
Cu creștetul cât masa -
O fi acum strengar voinic
Și vă răstoarnă casa?
Făcutu-i-ați și lui la fel,
Căciulă, cum am vrut-o?
Aveam o piele-n pod, de miel,
Doar nu veți fi vândut-o?

Nevestei mele să-i mai spui
Să-mi cumpere o coasă,
Cea veche, nu știu, este, ori nu-i
Și-o fi acum și roasă,
De când rugina scurmă-n ea.
Să-mi văd, o dare-ar sfântul
Cum cade iarba-n fața mea
Și-mi bate-n plete vântul!

Ea lupte-se cum biet o știi,
C-așa ne dete soarta,
Că și noi ne-am luptat pe-aici
Cu greul și cu moartea;
Dar l-au ajuns și pe Harap
Blestemele și plânsul,
Că noi i ne-am ținut de cap
Și-ntrarăm după dânsul.

Și i-am făcut, măicuță, vânt,
L-am scos de tot din țară,
Măcar stetea pe sub pământ
Și nu ieșea pe-afară.
Și-am prins și pe-mpăratul lor
Pe Osman nebiruitul,
Că-l împușcase-ntr-un picior
Și-așa i-a fost sfârșitul.

Păi, ne ținea pesemne proști,
Să-și joace hopa-tropa,
Că nu putem să batem oști!
Dar poate taica popa
V-a spus de prin gazeturi tot.
El cum și-a dat juncanii?
Acum i-aș cumpăra, să pot,
Dar nu mai am, azi, banii.

Mă doare-n piept, dar nu să țip,
Și-așa mi-e dor de-acasă.
Și-aș vrea să plec, dar nu e chip
Că Vodă nu mă lasă.
Dar uite, nu e nu știu cât
O lună chinuită,
Și-o să te strâng de după gât,
Măicuța mea iubită...

. . . . . .

Așa mi-a spus Ion să-ți scriu
Iubească-ți-l pământul!
Și-am tot lăsat, pân-a fost viu,
Și-mi țin acum cuvântul.
Să te mângâie Dumnezeu,
C-așa e la bătaie -
Și-am scris această carte eu,
Căprarul Nicolae.

(**Gazeta săteanului**, București, XVIII, nr. 8 (367), 20 mai 1901)

NOI VREM PĂMÂNT!

Flămând și gol, făr-adăpost,
Mi-ai pus pe umeri cât ai vrut,
Și m-ai scuipat și m-ai bătut
Și câne eu ți-am fost!
Ciocoi pribeag, adus de vânt,
De ai cu iadul legământ,
Să-ți fim toți câni, lovește-n noi!
Răbdăm poveri, răbdăm nevoi
Și ham de cai, și jug de boi:
Dar vrem pământ!

O coajă de mălai de ieri
De-o vezi la noi tu ne-o apuci,
Băieții tu-n război ni-i duci,
Pe fete ni le ceri.
Înjuri ce-avem noi drag și sfânt;
Nici milă n-ai, nici crezământ!
Flămânzi copiii-n drum ne mor
Și ne sfârșim de mila lor -
Dar toate le-am trăi ușor
De-ar fi pământ!

De-avem un cimitir în sat
Ni-l faceți lan, noi boi în jug,
Și-n urma lacomului plug
Ies oase, și-i păcat!
Sunt oase dintr-al nostru os:
Dar ce vă pasă! Voi ne-ați scos
Din case goi, în ger și-n vânt,
Ne-ați scos și morții din morminte
O, pentru morți și-al lor prinos
Noi vrem pământ!

Și-am vrea și noi, și noi să știm
Că ni-or sta oasele-ntr-un loc,
Că nu-și vor bate-ai voștri joc
De noi, dacă murim.
Orfani și cei ce dragi ne sunt
De-ar vrea să plângă pe-un mormânt,
Ei n-or ști-n care șanț zăcem,
Căci nici pentr-un mormânt n-avem
Pământ - și noi creștini suntem
Și vrem pământ!

N-avem nici vreme de-nchinat,
Căci vremea ni-e în mâni la voi;
Avem un suflet încă-n noi
Și parcă l-ați uitat!
Ați pus cu toții jurământ
Să n-avem drepturi și cuvânt;
Bătăi și chinuri, când țipăm,
Obezi și lanț când ne mișcăm,
Și plumb când istoviți strigăm
Că vrem pământ!

Scanned with OKEN Scanner

Voi ce-aveți îngropat aici?
Voi grâu? Dar noi strămoși, și frați!
Noi, mame, și surori, și frați!
În lături, venetici!
Pământul nostru-i scump și sfânt,
Că el ni-e leagăn și mormânt
Cu sânge cald l-am apărat,
Și câte ape l-au udat
Sunt numai lacrimi ce-am vărsat -
Noi vrem pământ!

N-avem puteri și chip de-acum
Să mai trăim cerșind mereu,
Că prea ne schingiuiesc cum vreu
Stăpâni luați din drum!
Să nu dea Dumnezeu cel sfânt,
Să vrem noi sânge, nu pământ!
Când nu vom mai putea răbda,
Când foamea ne va răscula,
Hristoși să fiți, nu veți scăpa
Nici în mormânt!

(**Vatra**, București, I, nr.3, 1894)

CÂNTEC

Țar-avem și noi sub soare,
Și-o râvnesc dușmani destui,
Dar prin vremi asupritoare
N-am lăsat-o nimănui.
E bogată, zici! Vezi bine,
E bogată, căci în ea
Multe inimi sunt, străine,
Și-i frumoasă, că-i a mea.
Dacă-i mică, nu-i de-ocară,,
Căci viteji în ea mai sunt,
Și-apoi și la noi în țară
Crește fierul din pământ:
Când voim, îl știm culege,
Știm cum să izbim în el
Când dușmani lipsiți de lege
Vin spre noi cu gând mișel.

Știm și noi o lege sfântă,
Și de mii de ani acum
Stăm cu ochii tot spre țintă,
Mergem toți pe-același drum.
Pentru sfânta lege-a crucii,
Pentru limba ce-o vorbim:
Ce de-oțel pe săbii lucii
Pus-am noi de când trăim!
Știe Dumnezeu de-i bine,
Ori de facem vrun păcat -
Dar noi știm c-așa e bine,
Să ținem ce-am apucat.
Pentru lege, pentru limbă,
Noi cu gura prindem foc:
Numai vântul se tot schimbă,
Însă munții stau pe loc.

Steag avem și noi, străine,
Și-l iubim cu jurământ.
Ziua răului când vine,
Ce frumos se zbate-n vânt!
E frumos și steagul vostru,
Dar pe-al nostru de-l privesc,
Tot mai mândru este-al nostru,
Și mai sfânt, că-i românesc.
Rupt de-asprimile furtunii
Răscolite de dușmani
L-au purtat cinstit străbunii
Prin atât amar de ani.
De ne cheamă azi la moarte,
Veseli mergem la război:
Să de-a Domnul să ni-l poarte
Și nepoții tot ca noi!

Sunt și neamuri mai cu nume,
Mai vestite la război:
Or fi multe poate-n lume
Câte n-au ajuns la noi.
Dar noi știm ce ne-nvățară
Cei ce-au fost, și când rostim
Vorba sfântă "neam și țară",
Noi, străine, tresărim.
Pentru cel ce ne iubește,
Tot ce-avem noi dăm cu drag,
Dar când neamul ni-l hulește
Și vrăjmaș ne vine-n prag,
Mii de oști cu el s-aduce:
Noi suntem români destui -
Când de piept cu noi s-apucă,
Aibă-l ceru-n mila lui!

(**Albina**, București, III, nr. 25, 24 sept. 1900)

Scanned with OKEN Scanner

GRAIUL NEAMULUI

"Fie-a voastră-ntreaga țară,
Și de cereți, vă mai dăm,
Numai dați-ne voi graiul
Neamului" - și se sculară
Să ne vremuiască traiul
Câți dușmani aveam pe lume!
Graiul ni-l cereau anume,
Să-l lăsăm!

Dar nestrămutați strămoșii
Tot cu arma-n mână au stat:
Au văzut și munți de oase,
Și de sânge râuri roșii,
Dar din țara lor nu-i scoase
Nici potop și nici furtună.
Graiul lor de voie bună
Nu l-au dat!

Astăzi stăm și noi la pândă,
Graiul vechi să-l apărăm;
Dar pe-ascuns dușmanii cată
Să ni-l fure, să ni-l vândă.
Dacă-n vreme tulburată
Nu ne-am dat noi graiul țării,
Azi, în ziua deșteptării,
Cum să-l dăm?

Repezi trec cu vifor anii,
Ispitind puterea ta,
Neam român! Cu ura mare
Vor căta mereu dușmanii
Graiului român pierzare;
Dar să piară ei cu toții;
Nu l-am dat, și nici nepoții
Nu-l vor da!

(**Albina**, București, IV, nr. 22, 25 febr. 1901)

POETUL

Sunt suflet în sufletul neamului meu
Și-i cânt bucuria și-amarul -
În ranele tale durutul sunt eu,
Și-otrava deodată cu tine o beu
Când soarta-ți întinde paharul.
Și-oricare-ar fi drumul pe care-o s-apuci,
Răbda-vom pironul aceleiași cruci
Unindu-ne steagul și larul,
Și-altarul speranței oriunde-o să-l duci,
Acolo-mi voi duce altarul.

Sunt inimă-n inima neamului meu
Și-i cânt și iubirea, și ura -.
Tu focul, dar vântul ce-aprinde sunt eu,
Voința ni-e una, că-i una mereu
În toate-ale noastre măsura.

Izvor ești și ținta a totul ce cânt -
Iar dacă vrodat-aș grăi vrun cuvânt
Cum nu-ți glăsuiește scriptura,
Ai fulgere-n cer, tu cel mare și sfânt,
Și-nchide-mi cu fulgerul gura!

Ce-s unora lucruri a toate mai sus
Par altora lucruri deșarte.
Dar știe acel ce compasul și-a pus,
Pe marginea lumii-ntre viață și-apus,
De-i alb ori e negru ce-mparte!
Iar tu mi-ești în suflet, și-n suflet ți-s eu.
Și secolii-nchid-ori deschidă cum vreu
Eterna ursitelor carte,
Din suflet eu fi-ți-voi, tu, neamule-al meu,
De-a pururi, nerupta sa parte!

(**Flacăra**, București, I, nr. 1, 22 oct. 1911)

LUPTA VIEȚII

Gazel

Copiii nu-nțeleg ce v [illegible];
A plânge-i cuminția lor.

Dar lucrul cel mai laș în lume
E un bărbat tânguitor.

Nimic nu-i mai de râs ca plânsul
În ochii unui luptător.

O luptă-i viața; deci te luptă
Cu dragoste de ea, cu dor.

Scanned with OKEN Scanner

Pe seama cui? Eşti un nemernic
Când n-au un ţel hotărâtor.

Tu ai pe-ai tăi! De n-ai pe nimeni
Te lupţi pe seama tuturor.

E tragedie nălţătoare
Când, biruiţi oştenii mor,

Dar sunt eroi de epopee
Când braţul liţe biruitor.

Comediant e cel ce plânge
Şi-i un neom, că-i dezertor.

Oricare-ar fi sfârşitul luptei,
Să stai luptând, căci eşti dator.

Trăiesc acei ce vreau să lupte,
Iar cei fricoşi se plâng şi mor.

De-i vezi murind, să-i laşi să moară,
Căci moartea e menirea lor.

(**Vatra**, Bucureşti, I, nr. 6, 1894)

APRECIERI CRITICE

"Astăzi, fără îndoială, cel dintâi poet al nostru e George Coşbuc, care liber de înrâurirea lui Eminescu, a ştiut să introducă în poezia română o notă nouă, originală, tânără şi fermecătoare: idila poporană, prezintată în o formă artistică.

Impresiunea activităţii sale se şi cunoaşte în lira generaţiunii mai tinere, care a început să-l imiteze; putem deci zice că a făcut deja o şcoală, care negreşit are viitor, căci temeliile sale se află în popor.

Era dar un ce firesc ca Academia să dea premiul ei cel mai mare aceluia care de câţiva ani s-a avântat la locul prim între poeţii noştri şi prin inspiraţiunile sale dă o direcţie nouă lirei române."

Iosif Vulcan

"Mai presus de toţi stă incontestabil marele talent al poetului Coşbuc. Că s-a putut forma un asemenea poet în Transilvania (şi relativ format, precum apare astăzi, ne-a venit el în 1890 de la Sibiu), este dovada cea mai sigură despre transmiterea şi reînvierea mişcării literare în ceailaltă parte a românimii.

«Relativ format» zicem noi. Căci la deplina formare, la acea înălţime a manifestării artistice, la care se urcase Eminescu, nu a ajuns Coşbuc şi nu credem că va ajunge vreodată. Coşbuc are prea puţină cultură generală, nu cunoaşte destul nici istoria veche, nici societatea modernă, şi cetirea pe apucate a traducerilor germane din limbi aziatice nu-i poate împlini lacuna. De aceea, cu toată magistrala stăpânire a limbei şi cu toată minunata notă distinctivă a veseliei d.e. în **Nunta Zamfirei**, adeseori diformităţi, lungimi şi repetiţii, chiar în mult preţuita **Moartea lui Fulger**; de aceea şi pericolul «clişeului». Se vede că-i lipseşte varietatea cunoştinţelor şi acea neobosită şi nemiloasă cizelare, care transfigurează pe cei pătrunşi de sfinţenia formei, precum a transfigurat pe Eminescu în epoca sa de maturitate."

Titu Maiorescu

"Eminescu a tras în poezia românească o brazdă atât de adâncă, încât contimporanii şi urmaşii s-au împotmolit într-însa vreme îndelungată. Eminescianismul ajunsese o boală pe care lipsa de talent a epigonilor o agrava din zi în zi. Intervenise o criză, o epocă stearpă şi ştearsă, parcă geniul Eminescu ar fi sleit vâna literară românească. D. Vlahuţă chiar constata poticneala, o condamna şi... rămânea eminescian...

Atunci a venit Coşbuc. A pornit de-a curmezişul curentului general, croind altă brazdă, fără şovăire, privind drept înainte: **Nunta Zamfirei**...

L. Rebreanu

Scanned with OKEN Scanner

"Coşbuc aduce în primele lui încercări de copilandru (...) o notă de desăvârşire originală, total în afară şi de dulcegăria lui Alecsandri şi de dureroasele sforţări sufleteşti ale lui Eminescu în ultima fază. În **Fata craiului din cetini** povestea populară e îmbrăcată în versuri cum de la Eminescu nu se mai făcuseră:

«Vorbesc stelele noaptea cu florile-n grădină...»

şi tot aşa şi în **Blăstămul de mamă**, în ritm popular. (...)

El aduce astfel dincoace, după acea scurtă carieră, neobservată, la **Tribuna**, cu multă trudă de traduceri, analiza sufletului popular ca în nuvelele şi în poezia de la început ale lui Slavici. Astfel, în **La oglindă**, al cării metru săltăreţ se potriveşte cu zbuciumul fetei ce se joacă de-a gătitul cu frica bătăii de la mamă; ba chiar recunoşti, în **Moartea lui Gelu** (1898), ecouri din **Miorița**. (...)

În genere, poezia lui Coşbuc e de o virtuozitate extraordinară: subiectul e aproape indiferent. Astfel, pe tema călugărilor de la Neamţ cari beau până se isprăveşte butoiul, temă uzată şi tri vială, el dă bucata de atâta humor **Toţi sfinţii** (...).

În vremea când i se obiecta de un traducător din Piatra-Neamţ, trăit la o parte în provincia sa, în mijlocul unor harnice lecturi de autodidact, Grigore Lazu, că modelele altora din bucăţile lui s-au descoperit ori se mai pot descoperi, el nu dădea nici un răspuns. Aceasta şi din temperament de boem, care scria fără nici o preocupaţie de ambiţie, dar şi pentru că un singur lucru-l interesa pe acest scobitor de grai: forma."

N. Iorga

"Cântarea lui se desfăşoară în imnul vast al naturii. Pe seama lui Coşbuc însă natura are o specială semnificare. Ea nu e cadrul pentru un sentiment subiectiv, decorul care se ataşează propriei frământări a autorului. Ea trăieşte pentru sine, imens laboratoriu de supremă orânduire, în care omul e un element subordonat slujind o ţintă a ei, asemeni unei stânci, unui copac sau unui fulger care despică văzduhul. Nimic din egocentrismul maladiv al liricei moderne care în tremurul unei frunze nu vede decât radiaţiunea unei dureri dinăuntru. Poezia lui Coşbuc e o harfă eoliană pe care natura cântă în dragă voie. E concepţia omului de la ţară, în intimitatea străveche cu cerul şi pământul, de aceea pulsaţiile vieţii vii, multitudinea de senzaţii, panteismul estetic care se revarsă din aceste pagini pline de mişcare. Fiecare anotimp îşi desface bogăţiile prodigioase ce se risipesc sub ochii noştri stropite cu pulbere de aur. E o încrucişare de forţe ascunse, un uriaş erotism al firii, o măreaţă învălmăşeală de energii active, prin care omul apare ca un atom ce se pierde în infinit. (...)

Astfel pe o claviatură largă cântecul naturii se împleteşte răsunător. Peisaje, icoane răzleţe, detalii intime se înşiră într-un caleidoscop pitoresc şi delicat. Apropierea dintre om şi natură îi face să se confunde, minunile ei se personifică şi iau înfăţişări de fiinţe rustice, calde, pline, rumene, comunicative."

O. Goga

"Prin G. Coşbuc (1866-1918) din Hordou, lângă Năsăud, trecând peste ceea ce în copioasa lui producţie e simplă comandă literară, banalizată prin şcoală, se instaurează un romantism al idilicului rural, mai bine zis tribal, exprimat printr-un lirism obiectiv, reprezentabil, hieratică elementară a instinctelor. Poeziile sale, fără colori deosebite, încântă prin spectaculosul folcloric şi sunt un fenomen literar tulburător prin bătrâneţa ghicită, ca şi vestigiile celtice, vrednic corespondent al ţărăncilor cu buciume şi căluşarilor cu zurgălăi. Monologul domină. (...)

Celebrele balade **Nunta Zamfirei** şi **Moartea lui Fulger** sunt numai superficial epice. Ele corespund, cu o tehnică nouă, poemelor **Călin** şi **Strigoii** ale lui Eminescu, fiind adică reprezentări ale nunţii şi înmormântării, a două ceremonii capitale în societatea umană. Coşbuc are «filosofia» lui, care este renunţarea la orice filosofie dialectică, supunerea împreună cu poporul la datinele ce simbolizează impenetrabilitatea misterului. Este o gândire sănătoasă pe care poetul are tactul de a n-o desfăşura discursiv şi de a o înscena în ritualul celor două evenimente,

Scanned with OKEN Scanner

adoptând şi-ntr-o baladă şi-ntr-alta atmosfera fabuloasă, ca şi la Eminescu, ca spre a sugera universalitatea fenomenelor. Ţinuta grupurilor totuşi, vorbirea lor, e ţărănească. În legănarea mulţimilor, în trecerea mecanică de la o atitudine la alta, de la deznădejdea cu bocete la plânsul înfundat şi comuna resemnare, în toată această demonstraţie de ceasornic arhaic care merge inexorabil, exterior şi interior, stă vraja acestor poeme, al căror ultim sens liric este: inutilitatea reacţiunilor personale în faţa reacţiei lumii. Strofele ingenioase, frazele apăsate şi sentenţioase slujesc admirabil scopului (...).

Coşbuc este nu numai un desăvârşit tehnician, dar nu rareori şi un poet mare, profund original, un vizionar, cu accent ardelean evident, al mişcărilor sufleteşti sempiterne."

G. Călinescu

"Intenţia compunerii unor vaste lucrări epice inspirate din literatura populară l-a dus pe Coşbuc la realizarea doar a unor fragmente (deşi remarcabile ca poeme de sine stătătoare), precum **Nunta Zamfirei** sau **Moarţea lui Fulger**, înfăţişând concepţia de viaţă tradiţională, moravurile pitoreşti ale unei lumi româneşti străvechi, în care graniţele dintre mitic şi istoric, dintre real şi fabulos, dispăreau şi basmul devenea dimensiune a vieţii.

Pe de altă parte, poetul ţăran celebra istoria mai veche şi mai nouă a neamului său în episoadele care-i păreau cele mai reprezentative, de la întemeierea ţărilor române şi până la războiul de independenţă din 1877. Iar poezia socială culminează cu strigătul făcut vers de **Noi vrem pământ**, concentrare a aspiraţiilor seculare de dreptate naţională şi socială nutrite de ţărănime şi spuse cu vehemenţa celor ajunşi la capătul puterilor şi aşteptărilor.

Calmă, obiectivă, solară, lirica erotică a lui Coşbuc vine din aceeaşi lume de sentimente puternice, trăite cu intensitate, a satului. Poetul o cunoaşte bine: personajele i-au fost familiare încă din copilărie. (...) Dragostea este deci atributul nedespărţit al tinereţii, de aceea hârjoana, joaca ei, dă poeziei lui Coşbuc cea mai bogată substanţă. Mişcările sufletului nu sunt prea multe, oamenii satului sunt adânci şi simpli, gesturile lor tradiţional previzibile, anecdotica nu prea variată. După trezirea unui anumit presentiment adolescentin al iubirii (**La oglindă**), începe căutarea. Fata îl caută pe flăcău, flăcăul aleargă după fată (**Rea de plată, Supţirica din vecini, La pârău, Scara** etc.) şi totul se petrece într-un adevăr, într-o luminozitate rară. O undă de senzualitate curată, învăluită în decenţă şi glumă, respiră toată poezia de dragoste, al cărei eroi sunt frumoşi şi senini şi simpli ca nişte făpturi ale antichităţii clasice, ca nişte păstori din opera lui Longos. Jocul dragostei este un fel de rit natural, îndeplinit cu o şăgalnică participare şi rezervă de către fete şi flăcăi. Şi Coşbuc construieşte în poezia lui fragmente ca de frize alexandrine, cu încântătoare basoreliefuri de viaţă ţărănească. Şi nimic nu e forţat, şi nimic nu e schimbat. Selecţia a operat bine, eficient, episoadele bucuriei în dragoste sunt rotunjite şi pline.

Jocul iubirii are însă şi clipele lui de umbră: mânii, certuri, reproşuri, obstacole psihologice ori chiar sociale. Şi **Dragoste învrăjbită** e o pagină edificatoare pentru suferinţa iubirii, care însă se rezolvă în soarele reconcilierii. Uneori, sfârşitul sugerează culmea deznădejdii, ca în **Cântecul fusului**, structură poetică ce pare inspirată dintr-o veche specie a liricii europene, datând din Evul-mediu."

Zoe Dumitrescu-Buşulenga

"Nu ni se înfăţişează o natură văzută sub un ghid filosofic - imagine a veşniciei - ca în lirica lui Eminescu şi, mai târziu, în proza lui Sadoveanu, nici una decorativ somptuoasă, ca aceea din Pastelurile lui Alecsandri, sau una organizată estetic, cum este natura macedonskiană. Natura creată de Coşbuc e o natură umanizată, asupra ei îşi exercită activitatea specifică ţăranul. (...)

În cuprinsul naturii coşbuciene - o natuură robustă, fremătătoare, în necontenită germinaţie - omul trăieşte ca în propria casă, ba chiar, putem zice, ca în eul propriu: natura este prelungirea fiinţei lui şi invers. (...)

Proiectând pe ecranul fictiv asemenea imagini, poetul dirijează în același timp o mare orchestră. Pictor și regizor excelent, Coșbuc este de asemenea un creator fără rival (în cadrul literaturii române) de ritmuri. Experimentând cele mai diverse și ingenioase combinații strofice, el creează muzicalități fără precedent, cel puțin la noi, de o factură absolut personală. (...)

G. Coșbuc este mai mult decât un grefier liric al colectivității. Raportul dintre poetul nostru și comunitatea umană în numele căreia vorbește nu e acela dintre Homer și oștirea ahee. Spre deosebire de rapsodul antic, Coșbuc are față de eroii săi avantajul perspectivei, îi poate privi pe aceștia detașat, de la o anume altitudine. Poetul nu se limitează la traducerea unei sensibilități și gândiri colective în fraze meșteșugit organizate; nu e doar un cronicar sau un aed. (...) nu suferim și nu ne bucurăm în sensul literal al termenului, cu eroii. Alta e natura emoției pe care o încercăm. Emoția vine în revelație. În cutare flăcău sau fată descoperim o lume, o umanitate. Lume sănătoasă, robustă. Înfiorata bucurie a descoperirii, a cunoașterii - aceasta e starea lirică. George Coșbuc este creatorul unui lirism revelatoriu."

Dumitru Micu

"Prin George Coșbuc, poezia românească se îmbogățește cu noi sectoare tematice, lirismul se obiectivează, devenind, după expresia lui Călinescu, «reprezentabil», formele de expresie cultivate se înmulțesc în chip substanțial, orchestrația, prozodică, întemeiată pe alternări de ritmuri și eufonii, cunoaște un maestru inegalat. Poet al soarelui, al verii, al energiilor nesecate, al nădejdilor, mâniilor și bucuriilor colective, păstrând necontenit în memorie imaginea ținuturilor natale, militant pentru ridicarea prin cultură a celor mulți, «suflet în sufletul neamului său», George Coșbuc înscrie în istoria literaturii noastre unul din capitolele cele mai luminoase."

Aurel Martin

"Observație capitală, devenită aproape un truism, rămâne aceea că poetul Coșbuc este un **liric obiectiv**: ea nu a fost însă împinsă până la scoaterea în evidență a tuturor consecințelor ce decurg de aici. Pentru că, să ne gândim bine: același Coșbuc care «idilizează», deci **convenționalizează** existența, turnând-o în tipare scenice simple, o și **baladizează**, utilizând din plin «melosul» romantic în care se simt accente din Schiller, Heine, Uhland, Platen. Căci greu poate sta poezia **La oglindă** alături de tenebroasa **Regina ostrogoților** sau chiar de **Moartea lui Gelu**. Exotismul medieval al inspirației, numele neguroase ale eroilor și chiar versificația devenită melos indispensabil poeziei sunt foarte departe de **Vestitorii primăverii** și de **Nunta în codru** sau **Noapte de vară**. Și totuși, ele au fost modelate din aceeași substanță. Cum anume? Coșbuc este un poet lucid, și, pentru a inventa un termen cât mai adecvat, îl vom numi poet tematic. Pentru el, **liricul obiectiv**, orice temă devine posibilă în tratare poetică: pastelul senin și feeric (**Noapte de vară**), oratoriul colectiv (**Noi vrem pământ!**), monologul răzbunării (**Hora**), corul liric (**Doina**), aria îndrăgostitei sau a îndrăgostitului (**La oglindă, Nu te-ai priceput, Numai una**), fabula șăgalnică fără morală (**Nunta în codru**), balada cavalerească (**Moartea lui Gelu**), balada feerică (**Nunta Zamfirei**) etc. Idilicul, integrat cum trebuie în poezia lui Coșbuc, este numai un **mod** printre atâtea altele foarte bine individualizate, dacă-l definim din punct de vedere tematic.

În cadrul rural, idilicul reprezintă **sensul cel mai real dat vieții într-un cosmos sănătos, solar**. Termenul **idilă** va constitui deci un corolar al clasicismului, numind totdeauna o reprezentare specific clasicistă a lumii în ceea ce privește planul existențial dar mai ales estetic. Sub semnul idilicului se va dezvolta **peisajul psihologic** clasicist. Acest **peisaj** e mai mult un decor solar în care se desfășoară existența ritualică a omului clasic. Semănătorismul n-are nici o legătură cu acesta. (...)

Coșbuc, însă, e un poet atât de mare, încât, deși este unul din cei care promovează sămănătorismul autohton, el va depăși curentul acesta, rămânând tot atât de singular cum va fi Goga mai târziu. Clasicismul său de tip folcloric se reîntoarce spre viziunea clasică originară,

Scanned with OKEN Scanner

conturând un **program** și o **poetică**. Idilicul lui Coșbuc derivă dintr-o **formă de cultură**, conservată și în tiparele folclorice."

Marin Mincu

"Romantismului adesea tenebros al baladelor îi corespunde în idile un clasicism arcadic, învecinat cu barocul secolului al XVIII-lea, cu stilul comediilor lui Marivaux, cum a observat cu finețe G. Călinescu. Talentul poetului stă desigur și în percepția sufletului pur, naiv, dar și în notația capriciilor, toanelor feminine sau a imputărilor provocate de micile răutăți ale îndrăgostiților însoțite pe loc de remușcări și regrete, prezentate de obicei în scurte scene dialogate, ca în **Spinul**. (...) Capodopera acestor jocuri ale iubirii și întâmplării este poemul **Dragoste înverșbită**. (...) Lipsa oricărui convenționalism și simplitatea compoziției fac farmecul mai tuturor idilelor lui Coșbuc (...).

Voioșia lui Coșbuc are însă și un revers trist, în viață fericirea alternând cu suferința. Pe nesimțite idila se preface în trenos sau chiar bocet, într-o jelanie sfâșietoare, intonată ca o melodie litanică de înțeles misterios, obscur ca în **Cântecul fusului**, conținând o simbolistică stranie a crizei erotice juvenile. (...)

Curios! Acest om de constituție delicată, timid și discret, îmbătrânit înainte de vreme și care a murit la 52 de ani, doborât de accidentul fatal al unicului său fiu Alexandru, era înzestrat cu o remarcabilă energie retorică de **poeta vates**, în linia lui Andrei Mureșanu, ridicată la cea mai înaltă expresie de Octavian Goga. Poeziile **Un cântec barbar, Decebal către popor, Ex ossibus ultor, In opressores, Noi vrem pământ!**, datând toate din 1893, și **Pentru libertate** din 1903 dau glas revoltei împotriva asupririi naționale și sociale, păstrându-și valoarea artistică și după încetarea revendicărilor, ca documente ale demnității unui popor ce nu suportă subjugarea, începând cu aborigenii daci, ridicați împotriva romanilor (**Un cântec barbar**). (...)

Poet obiectiv, Goșbuc se referă numai prin excepție la propriu-i eu. Cea mai reușită autodefiniție și-a dat-o în **Povestea cântării** din **Ziarul unui pierde-vară**."

Al. Piru

"Un lucru trebuie înțeles foarte bine: Coșbuc este un poet al secolului XIX, mai mult, este ultimul lui exponent prin care criteriul fundamental al poeticului, versificația, se exprimă integral și definitiv; dar își și epuizează aproape, toate resursele, prin acest model clasicizant, am putea spune chiar-alexandrin. Pe de altă parte, critica a interpretat mai mult «materia» acestei poezii (care, într-adevăr, este preponderent rustică), și deloc modurile ei de manifestare. Am arătat, astfel, că poetul realizează un fel de salon natural, în esență spiritual, al civilizației rurale, după cum, în altă ordine, «rescrie» cartea acesteia într-un registru de substituiri mitologice. Caută, cu alte cuvinte, corespondențe ale mitologiilor antice fie în basmele autohtone, eresuri, credințe populare etc., fie în înseși elementele naturalului. Într-o asemenea perspectivă, Coșbuc trebuie citit ca un poet livresc. Coșbuc este unul dintre poeții noștri foarte cultivați, un spirit subtil, de o rafinată suplețe intelectuală. Tot astfel, s-a insistat prea puțin asupra extraordinarei activități a traducătorului. Dacă poetul reprezintă, într-un fel, un capăt de serie, cu siguranță traducătorul este un întemeietor. Traducerile sale sunt o deschidere spre universalitate a limbajului poetic românesc. El probează ceva formidabil: de pildă, că **Divina comedie** poate fi scrisă-n limba română."

Petru Poantă

Scanned with OKEN Scanner

OCTAVIAN GOGA
(1881–1938)

Data nașterii. Anii formației intelectuale

Octavian Goga se naște la 1 aprilie 1881 în satul Rășinari, de pe versantul nordic al Carpaților, în casa cu nr. 778 de pe Ulița popilor, fiul preotului ortodox Iosif Goga și al soției sale, Aurelia, învățătoare (și colaboratoare în tinerețe la **Telegraful român** și la **Familia**). Între anii 1886-1890, Goga urmează școala primară din satul natal, având multă vreme învățător pe Moise Frățilă, intelectual patriot, prototipul posibil din poezia **Dascălul**, așa cum sora sa, Victoria, stinsă de timpuriu, va fi prototipul din **Dăscălița**. În 1890, poetul se înscrie la liceul de stat din Sibiu (azi Liceul "Gh.Lazăr"), ale cărui cursuri le urmează până în 1899, când se transferă la liceul românesc din Brașov. La absolvirea liceului, în 1900 se înscrie la Universitatea din Budapesta, Facultatea de Litere și Filosofie, continuându-și apoi studiile la Berlin și încheindu-le în 1904.

La 1 iulie 1902 apare la Budapesta revista **Luceafărul**, publicație pentru cultura națională și unitatea politică a românilor din Transilvania, unde Goga își publică majoritatea poeziilor. Înființarea revistei se datorește studenților români care activau la Budapesta, în cadrul Societății "Petru Maior": Al. Ciura, semnatarul articolului **În loc de program** din primul număr, Octavian Goga, cel care, în 1933, va afirma că titlul revistei "era înrudit cu starea sufletească și cu conștiința literară din acele vremi". Majoritatea creațiilor incluse de O. Goga în volumul **Poezii** (1905) apare în **Luceafărul**, în paginile căreia poetul se va afirma ca un autentic talent literar.

Debutul publicistic

În decembrie 1897 Octavian Goga era încă elev la liceul unguresc din Sibiu. La nici șaptesprezece ani ai săi încearcă să publice primele poezii, pe care le trimite ziarului **Tribuna** (din Sibiu) și **Revistei ilustrate** (din Bistrița). Ambele publicații îi apreciază aceste începuturi. În numărul din 12-24 decembrie (nr. 275, p. 1098) **Tribuna** îi publică cea dintâi poezie, **Atunci și acum**, semnată Tavi, în care versificația depășește valoarea unui debut:

"Copil eram când am avut
De fericire parte
Sunt june; fericirea azi
De mine e departe

Cu cât eram mai fericit
Când nu știam de mine,
Cu-atât mai grele-mi par acum
Durerile păgâne

Cari mă-nsoțesc mereu, mereu
Pe-a traiului cărare,
Și chinul ce mă mistuie
Atât e azi de mare

Că nici trecutul nu mai pot
Să-l plâng -, Să-l plâng fierbinte -
Și nici durerea ce mi-o spun
Căci nu găsesc cuvinte.

TAVI"

Primindu-i poeziile, Ion Pop-Reteganul de la **Revista ilustrată** îi răspunde la poșta redacției: "Octavian, în S. (Sibiu). Ai talent, tinere amic, cultivează-l cu diligență, că poți deveni mare. Ziua bună de dimineață se arată. Nu cumva să neglijezi datorințele de studinte". După aceste încurajări, i se publică pe o jumătate de pagină poezia **Nu-i fericire pe pământ** (an-I, nr. 5-6, 1898, p. 107).

Următoarele poezii pe care le va publica în **Familia** lui Iosif Vulcan (Oradea, an

XXXIV, 1898 nr. 44, p. 13, noiembrie), în **Tribuna** și în **Luceafărul** (nr. 11, 1 decembrie 1902; nr. 14-15, 1 august 1903) vor fi semnate, cu precădere, tot Octavian și apoi Nic. Otavă. Abia la 15 septembrie 1903 va semna, în **Luceafărul**, prima poezie (**Sfârșit de septembrie**), cu numele Octavian Goga. În 1904, apare în **Luceafărul** (an. III, nr. 4, 15 februarie, p. 91-92) cunoscuta poezie **Oltul**, și în nr. 7, 10 aprilie, p. 151, poezia **Dăscălița**, semnate Nic. Otavă. În 1905, apar în **Luceafărul** poeziile: **Plugarii, Lăutarul, Dascălul, Rugăciune** și **Clăcașii**. Octavian Goga se putea considera intrat cu mențiuni onorabile în publicistica literară. Despre poeziile publicate prin reviste se vor pronunța elogios Ilarie Chendi, Sextil Pușcariu, Nicolae Iorga, Ion Gorun, V. Goldiș, E. Lovinescu.

Debutul editorial

În 1905 apare la Budapesta volumul **Poezii**, Institutul Tipografic și Editură "Luceafărul", 126 de pagini. Volumul cuprinde 48 de poezii și pe copertă poartă anul 1906. Va fi reeditat apoi de "Minerva", la București, în 1907 și la Sibiu, în 1910 (în "Biblioteca pentru toți" nr. 286), fiind apoi introdus în toate edițiile ce au urmat. După acest debut editorial, "adevărat eveniment literar", poetul intră tot mai mult în conștiința opiniei publice. Se aprecia că volumul lui Goga "înseamnă începutul unei noi epoci pentru sufletul nostru românesc", pentru că "nimeni n-a întrecut la noi vigoarea, puritatea și muzica limbei, bogăția colorilor, originalitatea ideilor, seninătatea concepțiilor, candoarea expresiilor și fondul sănătos național, ce se concentrează în aceste poezii". Poeziile din acest volum sunt socotite "creațiuni geniale" și cei mai valoroși critici "înțeleg rosturile sociale, naționale și estetice ale acestei apariții în istoria liricii românești" (I. D. Bălan). După observațiile pe care i le face în **Familia** (an. XXXV, nr. 44, 1-13 noiembrie 1898, p. 523) cu ocazia publicării poeziei **Așa a fost să fie** , Iosif Vulcan revine asupra poetului cu prilejul acestui debut editorial, declarându-l un "eveniment literar", și pe poet "un talent original inspirat numai de sufletul poporului". Gloria literară a tânărului poet va fi consolidată de entuziasmul nereținut prin care cei mai importanți scriitori ai timpului vor întâmpina, cu autoritatea lor indiscutabilă, volumul **Poezii**.

Titu Maiorescu, de exemplu, își va revizui într-o bună măsură teoria sa estetică din 1866 ("Politica este un product al rațiunii; poezia este și trebuie să fie un product al fanteziei (altfel nu are material): una, dar, exclude pe cealaltă"). În noțiunea de **politică**, mentorul Junimei includea și **patriotismul** "ca element de acțiune politică", recunoscând până la urmă că "patriotismul a devenit unul din izvoarele poeziei lui Goga și-l inspiră în modul cel mai firesc. Dovada stă în aducerea și descrierea unor figuri obișnuite din viața poporului, care însă câștigă deodată - pe lângă valoarea și menirea lor normală - o însemnătate, am putea zice o iluminare și strălucire extraordinară, ce nu se poate explica decât din aprinderea luptei pentru apărarea patrimoniului național". Alte aprecieri de prețuire sinceră vor formula Sextil Pușcariu, I. L. Caragiale, G. Coșbuc, Al. Vlahuță, E. Lovinescu, B. Delavrancea, George Panu. La Ateneu a fost sărbătorit de către intelectualii Capitalei ca un poet al neamului. Atât dincoace, cât și dincolo de Carpați, poetul se bucura, la numai 25 de ani, de un imens prestigiu literar.

Activitatea de gazetar. "Luceafărul" și "Țara noastră"

Începuturile ziaristice ale poetului sunt legate de revista **Luceafărul**, înființată, din inițiativa sa, la 1 iulie 1902, la Budapesta, alături de Al. Ciura și Oct. Tăslăuanu din combinarea căreia se va menține succesiv, ca redactor responsabil sau director, până în 1912. Apariția revistei **Luceafărul** se confundă în bună măsură cu preocupările și durerile unor tineri studenți, animați de aceleași visuri: "Revista noastră,

ca organ al tinerimii, are menirea de a ne prezenta publicului mai de-aproape, de a stabili apoi o legătură mai strânsă între public și tinerime". (O. Goga). Acești tineri ardeleni de la Budapesta știau că au datoria să apere idealurile unei întregi colectivități. "Cu un asemenea bagaj de idei, mărturisește Goga, s-a fondat revista **Luceafărul** de la Budapesta la 1902. Vreo patru ani cât am stat acolo și un an la Berlin noi am mers înainte, afirmând ideea unității sufletești". **Luceafărul** a apărut la Budapesta, la 1 iulie 1902, din inițiativa și cu sprijinul material al lui A. P. Bănuț (n. 23 oct. 1881), susținut de un grup de studenți români patrioți. "Era de lipsă și pentru Ardeal, afirma Goga, o revistă literară în ale cărei rânduri să se imprime caracterul local cu toate deosebirile lui de alte părți ale neamului nostru".

Contribuția lui Octavian Goga în ascensiunea **Luceafărului** a fost imensă: "Octavian Goga, scria Ion Chinezu, a mai scris și la alte reviste, a întemeiat chiar unele; numele lui e legat de **Luceafărul**.

Cu activitatea sa în cadrul **Astrei**, preocupările publicistice se vor intensifica cu trecerea timpului, dezvăluind încă o latură a talentului său literar. Sub conducerea sa va apărea, de la 1 ianuarie 1907, revista **Țara noastră** , ce va înlocui temporar revista **Transilvania**.

O. Goga, care a condus efectiv acest săptămânal, a apărut mai întâi cu titlul de redactor, apoi și de proprietar - editor. În primul număr publică editorialul intitulat **Către cărturarii noștri**, în care afirmă că își propune să redacteze "o gazetă cuminte. O gazetă ridică punte între sufletele cărturarilor și ale țăranilor care o slovesc duminica pe genunchi. Toți cărturarii, care simt în sufletul lor răsunetul datoriei ce cere împlinire, își vor spune cuvântul pe această hârtie, ale cărei foloase vor fi folosul așezământului nostru cultural." Revista **Țara noastră** a apărut săptămânal la Sibiu până la 5 decembrie 1909. A reapărut apoi la Cluj (1922- 1931), având ca director pe Octavian Goga, și apoi la București (1932-1938). Numărul din 29 mai 1938 a fost închinat memoriei întemeietorului său, decedat la 7 mai. Până la declanșarea primului război, O. Goga se impusese ca strălucit ziarist, prin articolele publicate în **Țara noastră, Epoca, Adevărul, Flacăra** și **România**, proza sa jurnalistică fiind pe drept cuvânt pusă nu numai în descendența tematică și de tonalitate a celei eminesciene, dar și în imediata apropiere a liniei valorice a acesteia. Articolele sale se apropie de valoarea operei unui prozator de vocație. Scrierile în proză (cuprinse în vol. **Precursori**) sunt fie discursuri ținute în ședințele Academiei, fie cuvântări aniversare sau pur și simplu omagii aduse unor personalități ori prieteni ai scriitorului. Considerate piese antologice într-o posibilă istorie a portretului, T. Vianu le va dedica un semnificativ capitol în **Arta prozatorilor români.**

Axându-și publicistica pe marile probleme ale românismului (originea noastră română, continuitatea neîntreruptă în vatra de formare a poporului român, ideea unității tuturor românilor, idealul unirii într-un stat național, lupta împotriva asupririi austro-ungare), O. Goga se înscrie în buna tradiție a marilor gazetari ai Transilvaniei.

Prin articolele semnate de O. Goga, revista **Luceafărul** a reușit să-și întărească legăturile culturale cu patria mamă, sprijinind și pregătind posibilitatea desăvârșirii unirii politice de mai târziu. Revista a deschis un larg orizont cultural cititorului ardelean și a însemnat o esențială contribuție în procesul luptei pentru eliberarea națională și pentru dreptatea socială a românilor din Transilvania.

Prin ideile programatice semnate de Goga, **Țara noastră** își va găsi tot mai mult rosturile în legătura cu oamenii necăjiți de la sate, fiindu-le sfătuitor, dar și un factor capabil să le rezolve nevoile spirituale și materiale. Din 1923 revista va cunoaște punctul ei de glorie, sub raport literar și cultural.

Scanned with OKEN Scanner

Desfășurând o bogată activitate publicistică, Goga a făcut dovada unui talent strălucit, susținut de o bogată cultură și de o rară forță în convingeri, așa cum va surprinde într-o cronică și P. Constantinescu: "Cu mijloace expresive, Goga posedă suflul larg al ritmului interior, optimismul convingerii prins în faza robustă, ce unduiește necontenitul clocot al simțirii, puterea emoționantă de a evoca și imaginea plastică, uneori lapidară, prin care prezintă o situație, o idee sau un acord patetic într-o personificare concentrată și definitivă".

Activitatea de dramaturg

Deși puțin numeroasă, inegală și aflată sub nivelul realizărilor din poezie, dramaturgia lui Octavian Goga depășește valoric, mai ales prin **Domnul notar**, contextul românesc în care apare, constituindu-se într-un reper care va fi urmat mult mai târziu. În 1914, la 14 februarie, la Teatrul Național din București, va avea loc premiera piesei **Domnul notar.** În editura Institutului de Arte Grafice din București apare în volum piesa **Domnul notar.** Aceasta analizează reflexul pe care îl au în relațiile de familie și în poziția din obștea satului tranzacțiile și concesiile făcute de anumiți indivizi, ca rezultat al politicii de atragere a unor elemente românești în sistemul de deznaționalizare și de opresiune a românilor. Acțiunea se petrece într-un sat ardelean (**Lunca**) de la începutul secolului, aflat sub dominație habsburgică. Revolta în timpul căreia este sancționat renegatul Traian Văleanu restituie dramei individuale adevăratele dimensiuni sociale. Notarul, ca și candidatul Blezu, sunt unèltele dominației străine. La alegeri, dorințelor obștii li se opune coaliția renegaților, bazându-se pe forța coercitivă (jandarmii) și pe elementele descalificate (Mitruță), chiar pe infractori de drept comun (Hopârtean).

Meșterul Manole, reprezentată în 1927 și publicată în 1928, încearcă adaptarea vechiului mit la drama psihologică, reabilitând artistic vechea intrigă a timpului conjugal prin dezvoltarea și examinarea motivațiilor erotice. Personajul principal e un artist, cinic, fermecător, călător înveterat, mare amator de experiențe erotice pasagere.

Activitatea de dramaturg a lui O. Goga a înregistrat, sub formă de proiect, și două piese într-un act (**Sonata lunei** și **Lupul**), despre care se știe doar că erau în curs de elaborare. Sceneta **Fruntașul,** un articol dialogat din 1911, ca și traducerea **Tragediei omului** de Madàch Imre, reflectă înclinația structurală pentru teatru și preocuparea poetului de a oferi literaturii române valori ale dramaturgiei universale.

Activitatea de traducător. "Tragedia omului"

Dușman neîntrerupt al politicii reacționare dusă de guvernele maghiare, O. Goga a fost, în același timp, un prieten adevărat al marilor scriitori ai literaturii maghiare clasice și moderne. A studiat încă din anii de liceu de la Sibiu și apoi ca student, la Universitatea din Budapesta, opera lui Petöfi și Madàch Imre,[1] s-a bucurat de prietenia celor mai de seamă scriitori maghiari ai timpului și a fost legat de Ady Endre. Madàch l-a atras pe O. Goga din tinerețe, primele încercări de traducere din **Tragedia omului** datând încă din anii de școală. După câteva tablouri și scene din **Tragedie,** publicate în **Luceafărul** (1903) sau în **Țara noastră** (1909), apariția **Tragediei omului** în volum în traducerea lui Octavian Goga se pro-

1 Madàch Imre (1823– 1864) - Poet maghiar. Versuri și piese de teatru. Poemul dramatic **Tragedia omului** urmărește destinul ființei umane de-a lungul istoriei.

duce în 1934, primită ca "o strălucită creație poetică având aceeași valoare ca și originalul". A doua ediție românească (1940) apare revăzută de autor. Tudor Vianu scria că **Memento mori** și **Tragedia omului** sunt "poeme ale omenirii văzute prin speranțele, înfrângerile și luptele popoarelor". G. Călinescu a observat că traducerea lui Goga e făcută într-o românească ce se apropie de perfecțiunea și frumusețea limbii lui Eminescu: "E limba și chiar stilul lui Eminescu potrivit vremii noastre și e tocmai interesant să se vadă un poet clasic care izbutește să fie plastic prin vorbe, pentru ureche, nu prin colorism".

O. Goga și desăvârșirea unității statale

Activitatea literară a lui Octavian Goga a fost dublată de o susținută activitate politico-socială. Datorită liricii sale cu un pronunțat caracter social și național, Goga devine, la începutul secolului al XX-lea, mesager al tuturor aspirațiilor românilor transilvăneni, impunându-se ca cel mai reprezentativ poet al tinerei generații.

În septembrie 1906, O. Goga este ales secretar literar al **Asociației transilvănene pentru literatura română și cultura poporului român** (ASTRA), urmând ca, împreună cu Octavian C. Tăslăuanu, să redimensioneze activitățile celui mai important așezământ cultural din Transilvania. Adoptă o poziție critică față de exploatarea la care sunt supuși țăranii din România prin articole publicate în revista **Țara noastră**, la adresa guvernanților. Ca o consecință a acestor atitudini curajoase, O. Goga a stat în iarna anului 1911 o lună în închisoare, la Seghedin, unde îl va vizita I. L. Caragiale, sosit tocmai de la Berlin. (La prima arestare a poetului (1909) I. L. Caragiale a publicat articolul **Situație penibilă**, protestând împotriva arestării preventive a lui Octavian Goga ca director–proprietar al săptămânalului **Țara noastră**. A doua oară, după doi ani, în 1911 Goga a fost din nou inculpat și-i trimite marelui dramaturg din închisoarea de la Seghedin următoarea carte poștală: "Iubite nene Iancule, de după zăbrelele celulei mele de la Seghedin unde mă adăpostesc o lună întreagă de ravagiile libertății, îți doresc din nou să trăiești la mulți ani, să ne luminezi și să pedepsești prostia omenească".) Goga a povestit pe larg vizita, în necrologul ce avea să i-l consacre peste o sută de zile, încremenit la știrea morții "celui mai luminat creier românesc", "cea mai strălucitoare icoană a inteligenței omenești" din câte a întâlnit în drum. După izbucnirea primului război mondial, O. Goga se stabilește în România, continuând de acolo cu tenacitate lupta pentru eliberarea Transilvaniei și pentru desăvârșirea unității statale. Se lansează într-o amplă campanie publicistică în ziarele **Adevărul** și **Epoca**, pentru lămurirea opiniei publice din România asupra situației fraților de peste Carpați, supuși la persecuții. Semnează, alături de O. C. Tăslăuanu, O. Ghibu și Sebastian Bornemissa, scrisoarea ziariștilor ardeleni refugiați în România (**Epoca**, 15 iunie 1915), cu scopul de a continua activitatea publicistică în vederea eliberării Transilvaniei. Demonstrează, prin analize profunde, că momentul eliberării fraților de peste Carpați nu poate să mai întârzie: "...mântuirea nu mai poate veni decât dintr-un singur loc: de la București". De un mare succes s-a bucurat și poezia **Latinitatea strigă din tranșee**: "...Căci adevăr zic vouă: Ori vă mutați hotarul mai departe, ori veți muri cu trupul frânt în două".

La 14 decembrie 1914 se desfășoară Congresul extraordinar al Ligii Culturale (președinte V. Lucaciu, vicepreședinte: B. Delavrancea, secretar: N. Iorga). O. Goga era membru al comitetului. Ca reprezentant al Transilvaniei, poetul ia primul cuvântul la întrunirea organizată de **Liga politică a tuturor românilor**, la București, în ziua de 15 februarie 1915: "Pentru jertfa de mâine am trecut granița, să venim în Țara Românească. Noi ne-am pierdut țara, noi ne-am pierdut patria, dar avem încă ca-

Scanned with OKEN Scanner

petele noastre. Vi le dăm d-voastră, faceți ce vreți cu ele. Ele pot să cadă, Ardealul nu poate cădea".

Discursurile sale se caracterizau printr-o puternică forță de convingere, sinceritate și sensibilitate. Datorită activității sale în România, lui O. Goga guvernul de la Budapesta i-a intentat un proces de înaltă trădare, fiind condamnat la moarte prin contumacie. Se înrolează ca soldat, o dată cu intrarea României în război de partea Antantei; luptă în Dobrogea. La încetarea ostilităților și semnarea păcii de la București, O. Goga este nevoit să părăsească România, îndreptându-se spre Franța. În vara anului 1918 se constituie la Paris **Consiliul național al unității române**, ca o formă de continuare a luptei, în vederea recunoașterii de către marile puteri a desăvârșirii unității statale românești. La începutul anului 1919, O. Goga se reîntoarce fericit pe pământul României reîntregite.

O. Goga - întâiul mare poet al Generației Unirii

LATINITATEA STRIGĂ DIN TRANȘEE

Din zborul larg ce-mprejmuie pământul
Cobor la malul Dunării albastre,
Eu ce vă știu și visul și cuvântul
Și-s frate bun cu plângerile voastre.
La mine-aveți scăparea și limanul
De-a pururea pe-a vremilor cărare,
Prin rostul meu vorbeați cu oceanul,
Voi, tulburate picături din mare...

Azi duhul meu fără popas vă cheamă,
Vă cere-a lumii nouă epopee,
Din mii de guri cu chiot de aramă
Latinitatea strigă din tranșee.

Voi unde sunteți, râu cumplit de patimi;
Urniți-vă, nu-i vremea de-a mai plânge;
Nevolnicii răscumpără cu lacrimi
Durerile cari se plătesc cu sânge!...

Acolo-n hora vijeliei crunte
E clocotul visării noastre sfinte!
Veniți, Români! Porniți-vă spre munte!
V-arată drumul morții din morminte.
Să nu uitați a veacurilor carte,
Veniți, veniți!... Căci adevăr zic vouă:
Ori vă mutați hotarul mai departe,
Ori veți muri cu trupul frânt în două!

(în **Epoca**, București, XXII, nr. 190/1915; apărută apoi în vol. **Cântece fără țară**, 1916)- îndemn la acțiunea națională pentru Marea Unire.

PAJUREI CU DOUĂ CAPETE

Din grele vremi de grea corvoadă
De când urnită din noroi,
Spurcată pajură de pradă,
Te-ai pus stăpână peste noi,
Din grele vremi demult s-alege
Pe urma ta același sfat;
Că-n cuibul tău fără de lege
Miroase-a moarte și-a păcat

Ca un blestem de cununie
Ne stă pierzarea ta-n pervaz
Și ghiara ta de veci ne scrie
Rușinea vieții pe obraz;
Căci n-are iadul vreun bălaur
Mai rău și mai înfometat,
Să ceară sânge-atât și aur,
Cât bietul meu pământ ți-a dat.

Azi gemi strivită și bolnavă
Când vulturii gonaci te rup,
Văd din răsufletul de-otravă
Arsura stinsului tău trup.
Din munți, din văi și pân' la mare,
Te smulg, te mușcă și te-alung,
Cu bocete de îngropare
Răsună vaieru-și prelung...

Nu ne-au scris zodiile nouă
Ce-ți blestemam la căpătâi,
Cu vlaga noastră frântă-n două
Să-ți fim la groapă, cei dintâi.
Dar când potopul tuturora
Va-nchide praznicul grozav,
Vom fi și noi să-ntindem hora
Pe stârvul tău căzut în prav.

(în **Flacăra**, an V, nr. 19/1916; în vol. **Cântece fără țară**) - anunță destrămarea anacronicei monarhii bicefale; accente ale liricii vizionare.

CIORILE

Le văd pe câmpul de zăpadă
C-un croncănit asurzitor,
Urâte ciori, popor de pradă,
Le văd cum negre trec în zbor...

Le văd rotind din vreme-n vreme,
Peste biserici vin țipând,
Și parc-o ploaie de blesteme,
Mi-azvârle ciocul lor flămând.

Batalioane se strecoară
Din cârdul lung, înfometat,
În drum pe orișiunde zboară
Miroase-a moarte și-a păcat.

În fața lor închid fereastra,
Simt ură-n suflet și fiori,
Căci mi se par în iarna asta
Mai multe ca de alte ori...

Și-mi zic: Sunt oare ciori în lege
Ce-mi strigă nopțile-n auz,
Ori suflete de nemți pribege
Din gropile de la Oituz?...

(**România**, Iași, an I, nr. 10/1917) – Încrederea în puterea armatei române de a goni inamicul invadator.

CEAHLĂUL

Va fi într-o zi de primăvară,
Cu molcom zvon de zări albastre,
Când poate nimeni n-a mai plânge
Fărămițarea țării noastre.

În negură de ani de zile
Se va fi cufundat Calvarul
Și doar bătrânii de-or mai spune
Pe unde-a fost de mult hotarul...

Atunci se va urni deodată
Într-un cutremur toată firea
Și un chiot surd din depărtare
Va despica nemărginirea...

De peste granița cea nouă,
Ca o sălbatică urgie,
Strigând spre țarina Moldovei,
Un munte s-a pornit să vie...

Și va să-nsemne cronicarul
Atunci o zi vijelioasă,
Ceahlăul n-a rămas la dușmani,
Ceahlăul s-a întors acasă.

(1917)

(în vol. **Din larg** - 1939) - Previziunile poetului privind Unirea.

ÎN NOPȚI DE PRIBEGIE

Căsuță albă, vineție,
Sub muchea verde-a unui deal,
În noaptea mea de pribegie
De ce mi te arăți azi mie,
Căsuță albă din Ardeal?

Ce umbră mută călătoare
Mi te abate azi în gând?...
De ce-mi răsai strălucitoare,
De ce te văd acuma oare
Mai limpede ca ori și când?

Pe semne unguri te prădară,
Pe semne nemții ți-au pus foc,
Și-un strop din urna-ți funerară
Mi-aduce azi un vânt de seară,
Căsuță fără de noroc...

(**România nouă**, an II, nr. 198/1918)

O. Goga și Academia Română

Prin acordarea la 21 martie 1906 a Premiului "Năsturel Herescu" pentru volumul de debut, creația poetică a lui O. Goga primește consacrarea Academiei Române. Raportul către plenul Academiei Române, pentru premierea volumului **Poezii** este prezentat în februarie 1906 de Titu Maiorescu:

"Poeziile domnului Octavian Goga au avut darul să deștepte o deosebită luare-aminte a publicului român. Mai toate ziarele și revistele noastre le-au consacrat dări de seamă amănunțite și unele din ele văd în apariția noului volum «evenimentul literar al anului din urmă». Efectul produs asupra marelui număr de cititori credem că provine mai întâi din **forma frumoasă în care autorul a știut să exprime cuprinsul «patriotic» al multora din versurile sale.** În adevăr, emoțiunile ce le simte și ce ni le transmite tânărul poet sunt izvorâte din viața națională a acelei părți a României în care s-a născut și în mijlocul căreia a trăit, din viața românilor transilvăneni în faza ei de astăzi, caracterizată prin lupta împotriva tendințelor de asuprire etnică predominatoare în statul lor (...). **Patriotismul este în inimile sincere, în afară de orice tendință politică, un simțământ adevărat și adânc**, și întrucât este astfel, poate fi, în certe împrejurări, născător de poezie. Și în asemenea împrejurări excepționale ne pare a se afla autorul nostru când, într-o parte a poeziilor sale, reprezintă și rezumă iubirea și ura, durerile și speranțele unui neam amenințat în existența sa. «La noi sunt codri verzi de brad/ Și câmpuri de mătase;/La noi atâția fluturi sunt Și-atâta jale-n casă;/ Privighetori din alte țări/ Vin doina să ne-asculte;/ La noi sunt cântece și flori/Și lacrimi multe, multe(...)». Așa ne spun cele dintâi strofe ale poeziei **Noi**, iar în **Oltul** se personifică amintirea trecutului și răzbunarea viitorului (...). Ceea ce ne întărește impresia că în tânărul autor avem un **poet dintre cei chemați și aleși** este și alt șir de poezii, care n-au a face cu patriotismul, ci sunt din veșnicul tezaur al emoțiunilor omenești, poeziile de veselie, de amor, de întristare intimă (...). Academia Română, în cazul de față nu-și poate îndeplini mai bine datoria de a încuraja literatura română decât acordând pentru acest an Premiul "Herescu-Năsturel" volumului de poezii al d-lui Octavian Goga." (s. n.)

Evenimentul cel mai important din viața lui O. Goga în relațiile cu Academia este alegerea sa, în 1920, ca membru al acestei instituții și ținerea discursului de recepție, în 1923, intitulat **Coșbuc**. Raportul privind activitatea sa este prezentat de G. Bogdan-Duică. În 1924, poetul Octavian Goga va primi cel dintâi **Premiul Național de poezie**, iar Mihail Sadoveanu pentru proză.

Scanned with OKEN Scanner

Ultimele clipe ale poetului

În ziua de joi, 5 mai 1938, abia reîntors de la Cluj, poetul suferă un puternic atac cerebral. Prin parcul Castelului de la Ciucea s-au adunat țărani, orășeni și prieteni, stăpâniți de presimțiri alarmante și cuprinși de o cumplită deznădejde. La căpătâiul muribundului se aflau câțiva din membrii familiei. La un prim consult medical, efectuat în cursul dimineții de 6 mai, se constată că bolnavul a fost lovit de un puternic atac de apoplexie și de gută. În după amiaza aceleiași zile, un comunicat semi-oficial a adus precizarea că pacientul a fost doborât de "o congestie cerebrală", în urma căreia i s-a paralizat partea dreaptă a întregului corp, astfel că fostul prim-ministru e în stare de comă superficială. Tot ce s-a încercat a fost zadarnic. Congestia cerebrală era gravă și ireparabilă. A doua zi, 6 mai, s-a ivit și o congestie pulmonară. Bolnavul se agita ușor, părea că înțelege ce se petrece în jur, dar nu mai putea reacționa. Agonia a durat două zile. În ziua de 7 mai 1938, la ora 14 și un sfert, s-a stins din viață, la vârsta de numai 57 de ani. La Ciucea, prin fața catafalcului, în tot cursul zilelor de duminică, 8 mai, și luni, 9 mai, a continuat pelerinajul miilor de oameni care l-au iubit și i-au prețuit opera. Marți, 10 mai, trenul mortuar cu rămășițele pământești ale ilustrului dispărut a pornit spre București. Sicriul a fost așezat, miercuri, 11 mai, în rotonda Ateneului, unde a stat până sâmbătă 14 mai, când s-au desfășurat funeraliile naționale. Nu s-au rostit cuvântări, deoarece poetul și-a manifestat dorința - testamentară - de a se trece peste formalismul unor laude convenționale.

FRAGMENTE AUTOBIOGRAFICE

"Unde am publicat, în ce împrejurări, ce răsunet au deșteptat și ce temă au avut primele mele poezii?

Am început să public pe la 14 ani. Îmi aduc aminte, cea dintâi poezie s-a tipărit la **Revista Ilustrată**, care apărea la Gherla, sub conducerea și îndrumarea unui literat amator folclorist, I. Pop-Reteganul, și care la poșta redacției, ca răspuns la pseudonimul sub care trimiteam poezia să mi-o publice, rostea o profeție măgulitoare: ziua bună se cunoaște de dimineață.

Am publicat mai târziu la o revistă din Sibiu, care se chema **Tribuna literară**, și apărea acolo, ca o anexă la cunoscuta **Tribuna**, fondată de Slavici, în acel timp eu fiind la Sibiu, elev la liceul unguresc. (...)

Pe urmă am trecut la **Familia**, de la Oradea Mare, unde se găseau bătrâni scriitori, din punct de vedere literar, întârziate figuri anacronice, care pe vremurile acelea făureau Traianide și epopei cu Decebal.

În fruntea acestei reviste era venerabilul Iosif Vulcan, membru al Academiei, care avea meritul de a fi luat contact cu oamenii din Vechiul Regat, de a fi deschis astfel granițele literare. Am scris acolo preț ca de un volum de poezii, dacă s-ar aduna, dar aș interzice, firește, astăzi publicarea lor. Toate sunt răzlețite prin aceste reviste din Transilvania și sunt încercări tinerești, răsărite pe urma vegetației eminesciene.

Atmosfera literară din Ardeal, acum vreo 30 de ani, era o atmosferă foarte primitivă. Literatura venea din Vechiul Regat. Dintre autorii ardeleni, era singur Coșbuc, care, cu un talent strălucit, era pentru mine un permanent subiect de curiozitate literară: marele talent epic, cascadele de lumini care se desprind din poezia lui Coșbuc m-au atras întotdeauna, însă configurația lui idilică n-a avut accente de înrudire cu sufletul meu.

Eu am văzut în țăran un om chinuit al pământului; n-am putut să-l văd în

acea atmosferă în care l-a văzut Alecsandri în pastelele sale și nici n-am putut să-l văd încadrat în acea lumină și veselie a lui Coșbuc. (s. n.) (...)

Ne găseam atunci la Budapesta, câțiva băieți de 20-30 ani și simțeam penibila singurătate morală în care ne zbăteam în acel oraș. Eram cam 300 de studenți români acolo, pe malul Dunării, condamnați prin practicile de deznaționalizare ale statului, din care făceam parte, să devenim niște ieniceri ai culturii străine, ca pe urmă tot noi să asuprim poporul de unde am plecat.

Adunați acolo, la un moment dat, ne-am gândit că trebuie să facem o revistă a noastră, a eminescienilor de atunci, de la Budapesta.

Crezul nostru literar se vede din însuși titlul revistei: **Luceafărul**. Acest titlu l-am găsit noi mai potrivit și înrudit cu starea noastră sufletească și cu conștiința noastră literară din acele vremuri. Am făcut mai târziu și o tipografie; și era desigur interesant să vezi în acest oraș, în această capitală, adunate mănunchiuri de 10-15 băieți, care, în subsolul unei case ungurești, singularizați sufletește și diferențiați de ceea ce era în jurul lor, întocmai ca dinamitarzii, pe subt pământ, lucrau la prăbușirea imperiului austro-ungar.

Eu am pornit în literatură de la o idee monografică a unui sat: am crezut că satul reprezintă prin sine unitatea organică a sufletului acestui popor; satul reprezintă prin sine expresia purității de rasă; să dau deci monografia sufletească a satului, cu toate frământările lui, cu tot ce e zvârcolire în el (s. n.), și atunci dau un petic de generalitate, a **pars pro toto**. Așa că primul volum, pe care eu, dintr-un sentiment explicabil de modestie l-am intitulat **Poezii**, pe când trebuia să poarte titlul: **Acasă**, e monografia unui sat. Am luat toate figurile tipice ale satului și le-am făcut să defileze înaintea mea. Pe acele vremuri, eram călăuzit de ideea de a mă confunda cu satul.

Era în intenția mea să fac un fel de **Georgicon**, în care să se înseileze un fel de poezie largă, a tuturor îndeletnicirilor românești de la țară.

Însă toate aceste planuri erau făcute de un chinuit intelectual, care nu avea nimic de țăran în el.

În cursul vremii, am fost răpit de alte preocupări literare și am lărgit noțiunea de sat la noțiunea muncii, scriind: **Ne cheamă pământul** și pe urmă, **În umbra zidurilor**, subiectivându-mă.

Am trecut la **Ne cheamă pământul**, lărgind nota socială.

Încă din volumul **Poezii**, poema **Clăcașii** reflectă noua evoluție a mea, în sensul încadrării în marele principiu de etică socială. Desigur, **În umbra zidurilor** a venit cu o notă oarecum superioară în frământarea mea individuală. Eu socotesc că literatura și arta e un domeniu al sincerității implacabile; minciunile nu se pot duce în templu; ele rămân afară; în fața altarului, ne înfățișăm cu sufletul așa cum suntem noi.

De aceea, pe măsură ce viața mea evolua la oraș, desigur, că am căutat să stau încontinuu «sub umbra zidurilor».

Astăzi am lărgit orizontul, în măsura în care notele vremelnice s-au dat la o parte și în măsura în care, prin lărgirea hotarelor, de care vorbeam, s-a produs oarecum și o ușurare de ordin moral în sufletul meu. (...)

În ceea ce privește procesul de creațiune, de care mă întrebați, natural că e capricios, e legat de asociații de idei, care nu se pot urmări totdeauna. Dacă vă interesează, vă pot spune însă geneza câtorva poezii, pentru a vă da, cum s-ar zice, o privire în atelierul foarte ciudat al unui suflet.

Prima poezie, în ordine cronologică, din primul meu volum e: **Frumoasa cea din urmă**. E o poezie cu care am vrut să contrabalansez **Mortua est**. Am văzut pe Eminescu și plângerile lui pentru o femeie murind și eu am crezut că trebuie să fac o femeie-abstracțiune, o femeie-idee și am scris **Frumoasa cea din urmă**.

Pe vremea aceea, atmosfera literară de la noi era sub influența lui Eminescu

și a **Epigonilor** lui; era o atmosferă de universală plângere; nu erau decât «file veștede», «file rupte», nu citeai decât poezii de renunțare, nu auzeai decât această tânguire în surdină,. era resemnarea brațelor încrucișate.

Aceasta nu putea să cadreze cu sentimentele pe care le aveam; îmi ziceam: cum se poate ca un popor nou, tânăr, aproape la începutul civilizației lui,. la 20 de ani după emanciparea de sub turci, să se prezinte cu ochii plânși pe arena istoriei universale?

Și îmi ziceam: această discordare nu poate fi decât un fenomen pur individual. Pe mine, ca scriitor, susțineam eu, nu mă interesează individualul, ci **vreau să redau expresia mulțimii, vâltoarea sufletească a poporului din care fac parte.** (s. n.) Aveam, cum vedeți, o concepție optimistă. Nu puteam însă, natural, să mă apropii de Alecsandri care, în evoluția literară, era un cvasiperimat; și mai ales, optimismul lui Alecsandri mi se părea o manifestare intelectuală mai mult de suprafață, decât de adâncime.

Realitatea nu era la baza concepției lui Alecsandri. Literatura lui se înfățișa ca o frumoasă dantelărie, era o viziune colorată și plină de pitoresc, însă era dincolo de adevăr. Nu am văzut niciodată țăranul român, așa cum l-a văzut Alecsandri, socot eu, mai mult din balcon, îmbrăcat în haine de duminică.

Vă aduceți aminte: mai târziu, sub influența "Junimei" de la Iași, a ajuns la modă filosofia lui Schopenhauer, introdusă la noi din Germania. Dar dacă în Germania această filosofie își găsea o justificare, la noi nu avea nici un rost.

De aceea, mi-am zis că e timpul să dispară din literatura noastră această atmosferă și să intervie un curent de gândire care, în cugetul românesc, să producă o revoluție creatoare. Din această concepție s-au înfiripat poeziile mele.

În **Dorința**, se vede influența lui Eminescu din **Vino-n codru la izvorul care tremură pe prund**, dar o influență manifestată prin contradicție.

De asemenea, Vlahuță are o poezie asemănătoare, și O. Carp.

Poezia mea, **Dorința** era o poezie burgheză:

«Departe-aș vrea de-aici să vii,
În alte lumi senine,
În dimineața de Florii
Să mă cunun cu tine.»

și continuam; să avem o casă în satul nostru, tu să fii cea mai frumoasă, iar eu cel mai deștept din sat; să avem copii, să-i ducem la școală și, când voi muri și v-a întreba lumea: pe cine îngropi părinte, pe un anonim? el să răspundă; pe-un om de omenie. Poezia **Noi**, care a devenit așa de cunoscută, a fost scrisă pentru revista **Luceafărul**. (...)

Poezia **Oltul** s-a născut la Budapesta și vă pot spune, ca un element de curiozitate literară, că am scris-o înainte de a vedea Oltul. Am înjghebat-o având în față Dunărea și în spate mișcarea haotică a unei capitale care voia să mă strangulеze. Subt stăpânirea acestui sentiment de protestare, în fața apei care se ducea la vale, au răsărit strofele mele. Mai târziu, peste câțiva ani, după ce am trecut în Regat, am ajuns la Călimănești, într-o zi de iarnă, unde mă dusesem să stau o lună, pentru că pregăteam atunci cartea **Ne cheamă pământul**; atunci am văzut Oltul de aproape, pentru întîia oară, și am stat lângă el o lună de zile.

Îmi aduc aminte de căsuța de la Căciulata, unde stăteam adesea pe malul Oltului. Era iarnă, Oltul înghețat; trosnea gheața când se umflau apele, ca niște încheieturi care nu s-au întins de mult, mă uitam spre drumul de la Cozia și, de departe, pe fondul alb de zăpadă, se desemna silueta unui popă sau călugăr, care venea domol călare, țăcănind în buiestrul calului. În iarna aceea, am simțit că e un trecut românesc, care mai vorbește prin poveștile lui, și că sunt realmente în fața tainei de familie, a misterului de leagăn al acestui popor. Atunci am verificat această poezie, silabă cu silabă, atunci vă pot spune că mi s-a părut că am înțeles-o mai bine și că simțeam că vine de foarte departe.

Scanned with OKEN Scanner

Da, subiectul literar, el se plimbă, el vine cu noi, îl ducem în subconștientul nostru, el e un tovarăș, care din când în când înalță capul sau dă la o parte, ca să fie iarăși.

Vă pot spune că așa am plimbat eu imaginea clăcașului român pretutindeni; am dus-o cu mine, m-a persecutat prin muzeele din Berlin și am scris această poezie, **Clăcașii**, în grădina de la Charlottenburg. Am cântat simțirea mea cu atât mai veridic, cu cât eram mai departe de țară, fiindcă o duceam în sângele meu.

În timpul neutralității, am scris **Cântece fără țară**. Mă socoteam dator, mai ales venind aici să răscolesc totul, pentru triumful unei idei, și vă spun sincer, de atunci, din momentul în care visul nostru s-a realizat, de atunci simt o îndrumare largă, spre marile probleme ale omenirii, și volumul, pe care aș vrea să-l public acum, aș dori să poarte titlul: **Din larg**. (**Fragmente autobiografice**, în vol. **Discursuri**, București, Cartea românească, 1942, p. 9-31).

TABEL CRONOLOGIC

1881 – **1 aprilie**, la Rășinari, se naște Octavian Goga.
1892 – Este înscris la Liceul unguresc din Sibiu.
1897 – Debutează în **Tribuna** din Sibiu cu poezia **Atunci și acum.**
1899 – Se mută la Liceul românesc din Brașov.
1900 – Își trece bacalaureatul la Brașov.
– Se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Budapesta.
1904 – Moare sora sa, Victoria.
1905 – **Poezii**, primul volum de versuri. Budapesta (126 pagini, 48 de poezii).
– **24 decembrie**. Moare Iosif Goga, tatăl poetului.
1907 – Apare la Sibiu, apoi la Cluj, revista lui Goga, **Țara noastră**.
1909 – **Ne cheamă pământul**, al doilea volum de versuri, Editura Minerva, București (147 pagini, 49 de poezii)
1911 – **Însemnările unui trecător. Crâmpeie din zbuciumările de la noi**, culegere de articole, Arad.
1913 – **Din umbra zidurilor** (Editura Minerva, București)
1914 – **Domnul notar. Dramă în trei acte din viața Ardealului**, București, 148 p.
1915 – **Strigăte în pustiu**, culegere de articole, București, 232 pagini.
1916 – **Cântece fără țară**, Editura C. Sfetea, București, 35 de poezii, 154 de pagini. Cu un cuvânt înainte al autorului.
– Ia parte la primul război mondial și scrie ciclul de versuri **Război.**
1918 – **1 decembrie**, realizarea unității de stat.
– Octavian Goga face parte din diferitele guverne care s-au succedat la cârma țării. A fost ministru al Instrucțiunii și Cultelor, ministru al Cultelor și Artelor, ministru de stat, ministru de interne și prim-ministru.
1919 – Văduva poetului maghiar Ady Endre îi oferă, printr-o scrisoare, spre vânzare proprietatea de la Ciucea. Prima călătorie la Ciucea cu Al. Hodoș și alți prieteni, apoi, toamna, a doua vizită la Ciucea, cu Veturia Goga.
1919 – 1923 - Refacerea castelului de la Ciucea.
1920 – Este ales, la 30 mai, membru al Academiei Române. Discursul de recepție (1923) este dedicat lui George Coșbuc.
1924 – **Poezii**, București, Editura Cultura Națională, 307 pagini.
– Primește Premiul Național pentru poezie.
1927 – **Mustul care fierbe**. Culegere de articole, București.

Scanned with OKEN Scanner

1928 – Apare piesa **Meșterul Manole.**
1930 – **Precursori.** Culegere de articole, București (309 pagini).
1931 – Sărbătorirea a 50 de ani de la naștere. Facultatea de Litere și Filosofie din Cluj îi acordă titlul de "doctor honoris cauza". Pe diplomă, la locul rezervat pentru indicarea profesiunii, s-au înscris cuvintele: "Princeps Poetarum Pro Unitate Totius Daco-Romanicae Nationis Eluctatius" (vezi I. D. Bălan, **Octavian Goga**, Editura Minerva, 1971).
1934 – Ediția I a poemului **Tragedia omului** de la Madách, tradus de Octavian Goga,
1938 – **7 mai**. Moare Octavian Goga la Ciucea. Este transportat la București și depus la Ateneu, apoi este înmormântat la Cimitirul Bellu.
1939 – Corpul lui Octavian Goga este reînhumat la Ciucea.
– **Din larg** (poeme postume), Editura Fundațiilor Regale (60 de poezii, 118 pagini); volumul, apărut sub îngrijirea Veturiei Goga și a poetului D. Ciurezu, cuprinde, în șase cicluri tematice, 60 de poeme redactate de-a lungul a două decenii. Structura cărții constituie expresia voinței ultime a poetului.
– **Poezii**, Editura Cugetarea, București.

OPERA POETICĂ

POEZII

(**Budapesta**, 1905) – inițial; volumul purta în manuscris titlul **Acasă**

A. – Octavian Goga a realizat prin poezia sa, ca și Coșbuc într-o altă tonalitate și altă finalitate, o **monografie a satului ardelean.**

– Poetul a intrat în literatură, așa cum mărturisește în mai multe rânduri, de la o "idee monografică a unui sat", satul fiind egal cu unitatea organică sufletească a poporului, reprezentându-i conservată puritatea în esența biologică și morală: **"Era în intenția mea să fac un fel de Georgicon, în care să se înseileze un fel de poezie largă a tuturor îndeletnicirilor românești de la țară".**

– Viziunea diferită de a unor predecesori, expresie artistică a crezului său poetic: **"Eu am văzut în țăran un om chinuit al pământului: n-am putut să-l văd în acea atmosferă în care l-a văzut Alecsandri în pastelurile sale și nici n-am putut să-l văd încadrat în acea lumină și veselie a lui Coșbuc."**

"Admirabilă monografie lirică a satului transilvănean cu însușirile specifice, caracteristice unui anumit moment istoric al existenței sale".
(Ion Dodu Bălan)

– **Poetul** = purtător de cuvânt al unei mulțimi, cu ale cărei dureri și visuri se identifică - "poeta vates"

– Poezia este înțeleasă ca o armă de luptă împotriva asupririi naționale și sociale: **"Eu, grație structurii mele sufletești, am crezut întotdeauna că scriitorul trebuie să fie un luptător, un deschizător de drumuri, un mare pedagog al neamului din care face parte, un om care filtrează durerile poporului și se transformă într-o trâmbiță de alarmă..."**

Scanned with OKEN Scanner

– **Rugăciune** (în **Luceafărul**, nr. 17/1905)
– "artă poetică"
– "crez poetic"

– Poezie cu semnificația unui manifest, a unui program; poezie simbol al unui **crez artistic** și al unei **forme lirice**.

"M-am născut cu pumnii strânși, sufletul meu s-a organizat din primul moment pentru protestare, pentru revoltă, cel mai puternic sentiment care m-a călăuzit în viață și din care a derivat și **formula mea literară**".

– Viața înțeleasă ca un suprem principiu al artei: "**Viața care curge dinaintea mea mă cheamă, îmi zbuciumă inima și-mi fierbântă tâmplele. Problemele ei mă agită, chiotul ei mă tulbură, războiul ei nu-mi dă odihnă. În zadar trag obloanele și închid fereastra, degetele ei aspre îmi bat la geam și mă smulg din pacea senină a artei eterne.**" (**Pro domo**, în **Însemnările unui trecător**).
– Se consolidează distincția esențială dintre **eu** și **noi**, dintre **existență individuală**, personală a poetului și **sufletul colectiv** al unei lumi ("**patimi - durere**", "**rost - jale**"). Purificarea prin renunțare ("Alungă patimile mele"); a) **tărie, amar, trudă, vifor, durere, furtună**; b) **patimă, ispită**.

– **Cântarea poetului** = "cântarea pătimirii" tuturora
– mesianism social

– monolog liric; invocație retorică;
– imaginea poetului și a destinului său; **autoportret** cu sensul de destin invocat (jertfa de sine pentru alții); perspectivă romantică;

"Și Eminescu și Goga cântă un inefabil de origine metafizică, o jale nemotivată de popor străvechi, îmbătrânit în experiența crudă a vieții, ajuns la bocetul ritual, transmis fără explicarea sensului". (G. Călinescu)

- **Casa noastră**
- **Dascălul**
- **Dăscălița**
- **Apostolul**
- **Cântece** (I-IV)

B. Evocări lirice ale unor motive autobiografice, ale unor figuri individuale din lumea satului: personaje morale, sociale și istorice; - tipuri rurale.
- Atitudine de compasiune față de oamenii satului; relația poet- colectivitate rurală; fior neliniștitor, sentimentul dureros al depărtării din casa părintească; atmosferă de profundă tristețe;
- Versuri pline de vibrație și semnificație socială; teama înstrăinării de viața satului, de realitățile acestuia.

- **Noi**
- **De la noi**
- **Bătrâni**

C. - Tonalitate de bocet, de jeluire, specifică poeziei populare; abundență metaforică; imagini picturale, cu elemente ale naturii.

- **Oltul**

D. - Sinteză a universului artistic al creației lui Goga; capodopera poetului; simbol al răzvrătirii, al răzbunării. **Osmoza om-natură** structurată pe existența a două elemente poetice: **Oltul/noi**, în jurul cărora gravitează întreaga atmosferă a poeziei, imaginea personificată a Oltului; limbaj metaforic, de o mare forță evocatoare.

- **Plugarii**
- **Clăcașii**

E. - **Realitatea social-istorică**=unica sursă de inspirație poetică. Scene de mare pregnanță.

(**Poezia** - simbol al unui crez artistic)

Scanned with OKEN Scanner

"Da, subiectul literar, el se plimbă, el vine cu noi, îl ducem în subconștientul nostru, el e un tovarăș care din când în când înalță capul, se dă la o parte ca să vie iarăși. Vă pot spune că așa am plimbat eu imaginea clăcașului român pretutindeni. Am cântat simțirea mea cu atât mai veridic cu cât eu eram mai departe de țară, fiindcă o duceam în sângele meu."

Clăcașii - poem structurat pe trei tablouri, viziune realistă, deosebită fundamental de viziunea sămănătoristă asupra satului.

– Imagini pline de semnificații, **limbaj** aluziv, forță de plasticizare; expresii cu profunde rezonanțe stilistice; lexic cu caracter predominant popular; limbă autentic românească.

– "poeta civis" (poet al cetății)

– Tonul profetic al versurilor; caracter protestatar; mesaj patetic. – Poeme dramatice; forță și vitalitate.

"Patriotismul a devenit unul din izvoarele poeziei domnului Goga. Dovada stă în aducerea și descrierea unor situații obișnuite din viață poporului care însă câștigă câteodată, pe lângă valoarea și menirea lor normală, o însemnătate, am putea zice o iluminare și o strălucire extraordinară."

Titu Maiorescu

"Fără a fi vreodată elegiac sau sentimental, O. Goga e cântărețul durerilor poporul-ui său, fără să degenereze nicicând în retorică patriotică, e cântărețul nădejdilor lui".

Sextil Pușcariu

RUGĂCIUNE

Rătăcitor, cu ochii tulburi,
Cu trupul istovit de cale,
Eu cad neputincios, stăpâne,
În fața strălucirii tale.
În drum mi se desfac prăpăstii
Și-n negură se-mbracă zarea,
Eu în genunchi spre tine caut:
Părinte,-orânduie-mi cărarea!

În pieptul zbuciumat de doruri
Eu simt ispitele cum sapă,
Cum vor să-mi tulbure izvorul
Din care sufletul s-adapă.
Din valul lumii) r mă smulge
Și cu povața ta-nțeleaptă,
În veci spre cei rămași în urmă,
Tu, Doamne, văzul meu îndreaptă.

Dezleagă minții mele taina
Și legea farmecelor firii,
Sădește-n brațul meu de-a pururi
Tăria urii și-a iubirii.
Dă-mi cântecul și dă-mi lumina
Și zvonul firii-ndrăgostite,
Dă-i raza soarelui de vară
Pleoapei mele ostenite.

Alungă patimile mele,
Pe veci strigarea lor o frânge,
Și de durerea altor inimi
Învață-mă pe mine-a plânge.
Nu rostul meu, de-a pururi pradă
Ursitei maștere și rele,
Ci jalea unei lumi, părinte,
Să plângă-n lacrimile mele.

Dă-mi tot amarul, toată truda,
Atâtor doruri fără leacuri,
Dă-mi viforul în care urlă
Și dorm robiile de veacuri,
De mult gem umiliții-n umbră
Cu umeri gârbovi de povară...
Durerea lor înfricoșată
În inimă tu mi-o coboară.

În suflet seamănă-mi furtună,
Să-l simt în matca-i cum se zbate,
Cum tot amarul se revarsă
Pe strunele înfiorate;
Și cum sub bolta lui aprinsă,
În smalț de fulgere albastre,
Închiagă-și glasul de aramă:
Cântarea pătimirii noastre.

(**Luceafărul** nr. 17, 1905)

PLUGARII

La voi aleargă totdeauna
Truditu-mi suflet să se-nchine;
Voi singuri străjuiți altarul
Nădejdii noastre de mai bine.
Al vostru-i plânsul strunei mele,
Creștini ce n-aveți sărbătoare,
Voi, cei mai buni copii ai firii
Urziți din lacrimi și sudoare.

Cu mila-i nesfârșită, cerul
Clipirii voastre-nduioșate
I-a dat cea mai curată rază
Din sfânta lui seninătate,
El v-a dat suflet să tresară
Și inimă să se-nfioare,
De glasul frunzelor din codru,
De șopot tainic de izvoare.

În coapsa grăitoarei mirişti
Devreme plugul vostru ară;
E primăvară pe câmpie,
Și-n ochiul vostru-i primăvară,
Blând tainele vi le desface
Din sânu-i milostiva glie,
Căci toată floarea vă cunoaște
Și toată frunza ei vă știe.

Purtați cu brațele-amândouă
A muncii rodnică povară,
Subt strălucirea-nlăcrimată
A dimineților de vară.
Și nimeni truda nu v-alină,
Doar bunul cer al lui părinte,
De sus, pe frunte vă așază
Cununa razelor lui sfinte.

A voastră-i jalea cea mai mare,
A voastră-i truda cea mai sfântă,
Stăpânul vitreg vă lovește
Când cerul bine-vă-cuvântă.
Dar dacă-n schimbul pânii voastre
Piticul vă plătește fiere,
Îndurător v-ascultă Domnul
Și vă trimite mângâiere.

Când doarme plugul pe rotile,
În pacea serilor de toamnă,
La voi coboară Cosânzeana,
A visurilor noastre doamnă.
Vin crai cu argintate coifuri
Și-n aur zânele bălaie:
Atâta strălucire-ncape
În bietul bordeiaș de paie.

Frați buni ai frunzelor din codru,
Copii ai mândrei bolți albastre,
Sfințiți cu roua suferinții
Țărâna plaiurilor noastre!
Din casa voastră, unde-n umbră
Plâng doinele și râde hora,
Va străluci odată vremii
Norocul vostru, – al tuturora.

A mea e lacrima ce-n tremur
Prin sita genelor se frânge,
Al meu e cântul ce-n pustie
Neputincioasa jale-și plânge.
Ci-n pacea obidirii voastre,
Ca-ntr-un întins adânc de mare,
Trăiește-nfricoșatul vifor
Al vremilor răzbunătoare.

(**Luceafărul**, nr. 1, 1905)

Scanned with OKEN Scanner

CASA NOASTRA

Trei pruni frățini, ce stau să moară,
Își tremur' creasta lor bolnavă,
Un vânt le-a spânzurat de vârfuri
Un pumn de fire de otavă.
Cucuta crește prin ogradă,
Și polomida-i leagă snopii.
-Ce s-a ales din casa asta,
Vecine Neculai al popii!....

De pe pereții îngălbeniți
Se deslipește-n pături varul,
Și pragului îmbătrânit
Începe-a-i putrezi stejarul;
Iar dacă razele de soare
Printre șindrile facu-și cale,
Văd sporul pânzei de păianjen
Și-nfiorate mor de jale.

Cum dorm acum de mult pierdute
Sub vreascurile stinse-a vetrii
Poveștile-nșirate seara
De-atâtea cuscre și cumetri;
Cum tremură cenușa aspră,
Ce-nfiorați îmi par cărbunii
De vraja care-o mai păstrară
Din câte povesteau străbunii...

Înfipt în meșter-grindă, iată-l,
Răvașul turmelor de oi;
Șireagul lui de crestături
Se uit-atât de trist la noi.
Îmi duce mintea-n alte vremi
Cu slova-i binecuvântată.
În pragul zilelor de mult
Parcă te văd pe tine, tată.

Și parc-aud pocnet de bici
Și glas stăruitor de slugă -
Răsare mama-n colțul șurii,
Așază-ncet merindea-n glugă...
Înduioșată, mă sărută
Pe părul meu bălan, pe gură;
"Zi **Tatăl nostru** seara, dragă,
Și să te porți la-nvățătură!"...

Și uite-mi, trec pe dinainte
În rânduri-rânduri toate cele:
Orașul înnegrit de fumuri
Și toate plânsetele mele.
Cum m-am făcut apoi cuminte
Cu vremea ce înainta,
Și m-am trezit pe nesimțite
Că-mi zice satul: "Dumneata"...

Și câtor strigături la joc
Țineam cu glasul meu isonu,
De câte ori am spus povestea
Lui Alexandru Machidon.
Și ca un cântec, cum s-a stins
Frumoasa mea copilărie
Și dragostea de două veri
Cu fata popii Irimie...

Cu valul vremilor ce curg
Atâtea cântece s-au dus,
Și valul vremilor ce curg
Atâtea cântece-a răpus...
Eu vă sărut, părețI străbuni,
Pe varul alb, scobit de ploaie...
. . . . . .
De ce-ți ștergi ochii cu cămașa
Ori plângi, vecine Niculaie?...

(**Luceafărul**, Budapesta, 1 aug. 1903)

APOSTOLUL

Ca o vecernie domoală
Se stinge zvonul din dumbravă,
Pleoapa soarele-și închide
Sus, pe-o căpiță de otavă.
Norodul a cuprins podmolul
Lângă frăgarul din uliță -
De cârjă sprijinit răsare
Bătrânul preot la portiță.

Moșneag albit de zile negre,
Așa îl pomenise satul,
Pe pieptărelul lui de lână
Purtând un ban de la-mpăratul.
Domol, în mijloc se așază,
Și sprijinind încet toiagul,
Clipind din genele cărunte,
Începe-a povesti moșneagul.

Întreg poporul ia aminte
Ascultă jalnica poveste,
Și fusul se oprește-n mâna
Înduioșatelor neveste.
Moșnegii toți fărâmă lacrimi
Cu genele tremurătoare,
Aprinși, feciorii strâng prăseaua
Cuțitului din cingătoare.

Atâtea patimi plâng în glasul
Cuvântătorului părinte,
Și-atâta dor aprind în inimi
De clipa răzbunării sfinte.
Bătrânul mag înalță fruntea;
Ce sfânt e graiul gurii sale:
Din el va lumina norocul
Acestui neam sfârșit de jale!

Același dor tresare-n piepturi
Când glasul strigător răsună,
Și gemăt înfioară firea
Prelung și greu, ca o furtună.
Frăgarul își îndoaie coapsa,
Iar de prin văi purcede vântul,
Prin largul albelor văzduhuri,
Să ducă cerului cuvântul.

Din cetățuia strălucirii
Coboară razele de lună,
Pe-argintul frunții lui boltite
Din aur împletesc cunună,
Cuvine-se hirotonirea
Cu harul cerurilor ție,
Drept-vestitorule apostol
Al unei vremi ce va să vie!

(**Luceafărul**, Budapesta, 15 ian. 1904)

DASCĂLUL

Moșneag senin, eu tâmpla ta curată
O cer pe veci nădejdii mele pază.
Din soarele copilăriei mele
Pe fruntea ta mai licărește-o rază.
În suflet simt cum negura se sfarmă
Și se-mpletește albă dimineață
Când ochiul tău în inimă-mi coboară,
Topind încet cetatea ei de gheață.

Azi, ca un sfânt dintr-o icoană veche,
Blând îmi răsai cu fața ta blajină,
Cu zâmbet bun, cu ochi cuminți și limpezi,
Strălucitori de lacrimi și lumină.
Cu tine aduci atâtea nestemate
Din îngropatul vremilor tezaur,
Și amintirea-n țara ei mă poartă,
Cu pas încet, în carul ei de aur...

Mă văd în pragul zilelor mai bune...
O casă-n deal, cu strașine plecate,
Unde-asculta de sfaturile tale
Atâta râs și-atâta sănătate.
În frunte, tu păreai un mag din basme
Când soarele, trecând peste fântână,
Blând pătrundea prin strașina de paie
Și lumina bucoavna ta bătrână.

A fost demult. – O rază care luptă
Zadarnic cu câmpiile de gheață,
Vezi, astăzi valul altei vieți mă poartă
Și-nțelepciunea altei lumi mă-nvață.
Dar sufletul și acum își are cuibul
Acolo sus, în satul de sub munte,
Unde și azi zâmbește, împăcată,
Curata cinste-a pletelor cărunte.

Bucoavna ta, subt pragul de pe grindă,
Își hodinește-nvățătura moartă,
Dar glasul tău și azi, la zi de praznic,
Toată povara greului o poartă.
Pierdut ascult troparul tău din strană
Și tainică și sfântă-mi pare clipa,
Pare că duhul altei lumi m-atinge,
În zbor domol, pe frunte cu aripa.

Căci simt plutind prin fumul de tămâie
Sfințenia cântării preacurate,
Ce-a rumenit o lume cu senina
Cucernicie-a vremilor uitate.
Și-n ochii tăi văd strălucind scânteia
Din focul mare-al dragostei de lege,
Ce prin potopul veacurilor negre
Ne-a luminat cărările pribege.

(**Luceafărul**, Budapesta, 15 aug. 1905)

Scanned with OKEN Scanner

DĂSCĂLIȚA

Când, tremurându-și jalea și sfiala,
Un cânt pribeag îmbrățișează firea,
Și-un trandafir crescut în umbră moare,
Și soare nu-i să-i plângă risipirea,
Eu plâng atunci, căci tu-mi răsai în zare,
A vremii noastre dreaptă muceniță,
Copil blajin, cuminte prea devreme,
Sfielnică, bălaie dăscăliță.

Ca strălucirea ochilor tăi limpezi,
Poveste nu-i mai jalnic povestită,
Tu ești din leagăn soră cu sfiala,
Pe buza ta n-a tremurat ispită.
Cununa ta de zile și de visuri
Au împletit-o rele ursitoare,
Ca fruntea ta nu-i frunte de zăpadă,
Și mână nu-i atâtea știutoare.

Moșnegi, ceteți ai cărților din strană,
Din graiul tău culeg învățătură,
E scrisă parcă-n zâmbetele tale
Seninătatea slovei din scriptură.
În barba lor, căruntă ca amurgul,
Ei strâng prinosul lacrimilor sfinte,
Căci văd aievea întrupat ceaslovul
În vorba ta domoală și cuminte.

La tine vin nevestele să-și plângă
Feciorii duși în slujbă la-mpăratul,
Și tu ascunzi o lacrimă-ntre slove,
În alte țări când le trimiți oftatul...
Și fete vin, să le-nfloresti altița,
La pragul tău e plină ulicioara,
Și fetele își șopotesc în taină:
"Ce mâni frumoase are domnișoara!"

...Așa, grijind copiii altor mame,
Te stingi zâmbind în calea ta, fecioară,
Iar căpătâiul somnului tău vitreg
De-un vis deșert zadarnic se-nfioară.
Tu parc-auzi cum picură la geamuri
Un ciripit de pui de rândunică
Și-un gând răzleț îți înfierbântă tâmpla,
Cu tine-adoarme-o dulce, sfântă frică.

Sfios, amurgul toamnei mohorâte
Își mișcă-ncet podoaba lui bolnavă,
Ca din cădelnițI fumul de tămâie,
Prelung se zbate frunza din dumbravă.
Tu stai în prag, și din frăgar o frunză
La sânul tău s-a coborât să moară,
Iar vântul spune crengilor plecate
Povestea ta, frumoasă domnișoară...

(**Luceafărul**, Budapesta, 1 apr. 1904)

BĂTRÂNI

De ce m-ați dus de lângă voi,
De ce m-ați dus de-acasă?
Să fi rămas fecior de plug,
Să fi rămas la coasă.

Atunci eu nu mai rătăceam
Pe-atâtea căi răzlețe,
Și-aveați și voi în curte-acum,
Un stâlp la bătrânețe.

M-aș fi-nsurat când l isprăveam
Cu slujba la-mpăratul,
Mi-ar fi azi casa-n rând cu toți...
Cum m-ar cinsti azi satul...

Câți ai avea azi dumneata
Nepoți, să-ți zică: "Moșu"...
Le-ai spune spuză de povești...
Cu Împăratu Roșu...
. . . . . .

Așa... vă treceți, bieți bătrâni,
Cu rugi la Preacurata,
Și plânge mama pe ceaslov,
Și-n barbă plânge tata...

(**Luceafărul**, Budapesta, 1 dec. 1902)

REÎNTORS

Stăpâne codru, crai bătrân!
Mai ții-le tu minte, oare?...
La umbra unui fir de nalbă
Plângea o floare de cicoare,
Și-un firicel de izmă-creață
Se săruta atunci cu Oltul...
Atunci m-am dus în lume eu,
Feciorul lui Iosif preotul!

Părinte-al meu din vremi de mult,
Era și-o casă la răscruci...
Era a noastră... Nu știu, tu
Aminte dacă-ți mai aduci?...
Că matca Oltului bătea
La colțul casei într-un soc,
Și-n Olt se oglindeau, din geam,
Trei rădăcini de busuioc...

Când mi-am luat într-un amurg
De frunza ta bunul rămas,
Era și tata... Știi-l tu?...
Și mama sta sfârșită-n glas...
Și hâtrul dascălu Ilie,
Cel înțelept, glumeț și șchiop,
La vatră răzimat spunea
O pilduire din Isop...

Bătrâne codru! Eu m-am dus,
Răpus de-un gând nebun, pesemne,
Uitat-am pilda lui Isop,
Vârtejului să nu mă-ndemne...
Dar ostenit odat'privind
La zarea cerului albastră,
Am plâns, și gândul m-a bătut
Să mă întorc la casa noastră!...

...Și m-am întors, stăpâne-al meu!...
Dar casa noastră nu mai este...
Azi, rogu-te, să-mi spui din frunză
Îndurerata ei poveste!
Că dascălu Ilie-i mort...
Cum s-a schimbat de-atuncea satul...
Și Oltului i-a mutat matca
Poruncă de la împăratul...

Cinstite crai! A fost demult.
Că s-a schimbat atât de atunci:
Seninul razelor de soare
Și fața florilor din lunci...
Și-n valul vremilor s-a dus
A vieții mele dimineață,
Cum s-o fi dus demult pe Olt
Cel firicel de izmă-creață...

Zadarnic cat stolul de visuri
Ce printre paltini se pierdură
Și dorurile mele scrise
Pe fața foilor de mură...
Și toate râsetele mele
Din alunișul din zăvoi,
Și plânsul meu de-odinioară...
Ne-aveam atât de bine noi...

Azi, lasă-ți freamătul să-mi pară
Un mulcom zvon de patrafire,
Ce blând asupra mea-și pogoară
Duioasa lor hirotonire...
Și spune-i vântului să tacă
Când va porni de aici la plai:
Că răposatul n-a fost vrednic
De poala ta, bătrâne crai!

(**Luceafărul**, Budapesta, 1 oct. 1903)

DEPARTE

Vezi luna-n cingătoarea
Aprinsei bolți albastre,
Argintul ei tivește
Și pragul casei noastre.

Și uite,-n clipa asta
Eu nu știu ce mă-ndeamnă
Să simt întreg amarul
Acestei nopți de toamnă.

Dar parcă plâng copacii
Din frunzele lor moarte,
Și parc-aud un cântec
Cum tremură departe.

Aievea simt în suflet
Cum jalea lui m-apasă
Aș vrea să fiu acuma
În sat la noi, acasă.

Scanned with OKEN Scanner

S-ascult cântarea blândă
Cum picură domoală,
Și capul greu de gânduri
Să-l culc la mama-n poală.

Ea, biata, să-mi sărute
Șuvițele pe frunte,
Norocul să mi-l vadă
În firele cărunte.

Încetișor la sânu-i
Obrajii să-mi îngroape,
Și lacrima nădejdii
Să-i tremure-n pleoape.

Și lacrima nădejdii
Pe fruntea mea să cadă:
Un picur de văpaie
Pe-un bulgăr de zăpadă.

(**Luceafărul**, Budapesta, 1 dec. 1904)

NOI

La noi sunt codri verzi de brad
Și câmpuri de mătasă;
La noi atâția fluturi sunt
Și-atâta jale-n casă.
Privighetori din alte țări
Vin doina să ne-asculte;
La noi sunt cântece și flori
Și lacrimi multe, multe...

Pe boltă, sus, e mai aprins,
La noi, bătrânul soare,
De când pe plaiurile noastre
Nu pentru noi răsare...
La noi de jale povestesc
A codrilor desișuri,
Și jale duce Mureșul,
Și duc tustrele Crișuri.

La noi nevestele plângând
Sporesc pe fus fuiorul,
Și-mbrățișându-și jalea plâng
Și tata și feciorul.

Sub cerul nostru-nduioșat
E mai domoală hora,
Căci cântecele noastre plâng
În ochii tuturora.

Și fluturii sunt mai sfioși
Când zboară-n zări albastre.
Doar roua de pe trandafiri
E lacrimi de-ale noastre.
Iar codrii, ce-nfrățiți cu noi,
Își înfioară sânul
Spun că din lacrimi e-mpletit
Și Oltul, biet, bătrânul,...

Avem un vis neîmplinit
Copil al suferinții,
De jalea lui ne-au răposat
Și moșii, și părinții...
Din vremi uitate, de demult,
Gemând de grele patimi,
Deșertăciunea unui vis
Noi o stropim cu lacrimi...

(**Luceafărul**, 15 ian. 1904)

OLTUL

Mult iscusita vremii slovă
Nu spune clipa milostivă
Ce ne-a-nfrățit pe veci necazul
Și veselia deopotrivă...
Mărită fie dimineața
Ce-a săvârșit a noastră nuntă,
Bătrâne Olt! - Cu buza arsă
Îți sărutăm unda căruntă.

În cetățuia ta de apă
Dorm cântecele noastre toate
Și fierbe tăinuita jale
A visurilor sfărâmate.
Tu împletești în curcubeie
Comoara lacrimilor noastre,
Și cel mai scump nisip tu-l duci
În vadul Dunării albastre.

Scanned with OKEN Scanner

La sânul tău vin, în amurguri,
Sfioase fetele fecioare,
Și dimineața vin neveste
Cu șorțul prins în cingătoare -
Și vin păstori cu gluga albă,
Din fluier povestindu-și dorul -
Și câte cântece și lacrimi
Nu duce valul, călătorul...

Drumeț, bătut de gânduri multe,
Ne lași atât de greu pe noi,
Îmbrățișându-ne câmpia,
Te uiți adesea înapoi.
Așa domol te poartă firea,
Căci duce unda-ți gânditoare,
Durerea unui neam ce-așteaptă
De mult o dreaptă sărbătoare.

De mult, în vremi mai mari la suflet,
Erai și tu haiduc, moșnege,
Când domni vicleni jurau pe spadă
Să sfarme sfânta noastră lege;
Tu, frate plânsetelor noastre
Și răzvrătirii noastre frate,
Urlai tăriilor amarul
Mâniei tale-nfricoșate.

Cum tresăreau încremenite,
În jocurile lor buiestre,
Oștiri cu coifuri de aramă
Și roibi cu aur pe căpestre
Când la strigarea ta de tată
Grăbeau din codri la poiene,
Strângând săcuri la subțioară,
Feciorii mândrei Cosânzene.

Zdrobită-n praf, murea arama
Și codrul chiotea, viteazul;
Iar tu, frățâne, mare meșter,
Biruitor frângeai zăgazul
Și-mbujorându-te la față,
Treceai prin văile afunde,
Încovoindu-ți îndărătnic
Mărețul tău grumaz de unde.

Slăvite fărmituri a vremii,
De mult v-am îngropat văleatul...
Neputincios pari și tu astăzi -
Te-a-ncins cu lanțuri împăratul
Cu unda ta strivită, gemem
Și noi, tovarășii tăi buni,
Dar de ne-om prăpădi cu toții,
Tu, Oltule, să ne răzbuni!

Să verși păgân potop de apă
Pe șesul holdelor de aur;
Să piară glia care poartă
Înstrăinatul nost'tezaur;
Țărâna trupurilor noastre
S-o scurmi de unde ne-ngropară
Și să-ți aduni apele toate -
- Să ne mutăm în altă țară!

(**Luceafărul**, 15 febr. 1904)

LĂUTARUL

Dezgroapă, moșnege, cu mâinile-n tremur,
Comoara ta veche de jale...
Tu porți ferecate durerile noastre
În vaierul strunelor tale.
În ele-mpletit-au străbunii cucernici
Credința visării deșarte,
Și-n graiul lor plânge și n-are repaos
Amarul nădejdilor moarte.

Se-ndoaie, se-ntinde și tremură arcul,
Și lemnul prelung se-nfioară
Când două mărgele, ca mirul de limpezi,
Din gene se scurg pe vioară.
...Ne cântă bătrânul... - Cărunta pleoapă
O vezi cum povara-și frământă...
Cum mâna lui cade... I-alunecă arcul...
- Mai cântă, lăutare, mai cântă!...

Scanned with OKEN Scanner

S-a stinge și roua pleoapelor noastre,
Și ochii lumina și-or frânge,
Ci strâns cetluită de marmura vremii
Cântarea ta vecinic va plânge.
Pe aripi de vânturi trăi-va pribeagă
Oftarea ta sfântă, moșnege,
De jalea-i răzleață va plânge amurgul
Și plânge-vor frații de-o lege.-

Vor geme pe plaiuri izvoarele-n noapte
Și-ncet grăitoarele unde,
Bătrânilor codrii și-or sune mustrarea,
Iar codrii cu glas vor răspunde...

Pe rând vor începe să freamăte brazii,
Gătindu-și cetatea măiastră,
Și focuri pe creste pe rând rumeni-vor
A bolții năframă albastră...

Când soarele mândru din nori va purcede
Văzduhul senin să-ntretaie,
Aprinsă scânteia ascunselor doruri
Va arde cu munți de văpaie.
Un vifor năpraznic, cu brațe de flăcări,
Topi-va în goana lui cruntă,
Din jalea pribeagă a strunelor tale
Măreața cântare de nuntă!

(**Luceafărul**, Budapesta, 15 ian. 1905)

A MURIT ...

De-o zi-ntreagă plâng alături biata Mura cu fecioru,
În bordei, pe masa-ntinsă, doarme astăzi Laie Chioru.

De-nvălire o vecină s-a-ndurat cu două straie,
Și drept pernă, o desagă a umplut Mura cu paie.

L-a legat pe sub bărbie cu năframa de mătasă,
O scumpete pusă-n ladă de pe când era mireasă.

Bușuioc și izmă creață a adus cumătra dar,
Iar pe buzele-nnegrite a pus Mura un creițar.

Într-un ciob zăcuse banul, în firidă, la o parte,
Nu mai umblă azi, și Mura de păcat se teme foarte...

Între foi de nuc, alături, lângă fruntea lui de ceară,
Ostenit se-ntinde arcul pe grumazul de vioară.

Doi cărbuni sfiala-și scapăt', adormind sub pirostrii,
Întunerecul coboară prin ferestrele pustii...

Mura stă pe fața vetrei și-i cad lacrimi în cenușe...
Leneș scârțâie țâțâna ruginită de la ușe.

Se ivește-n prag copila judelui Zăbun, cea mare,
Și din mâneca cămășii scoate-ncet o lumânare.

Cruce-și face - o aprinde... Tremurând, para gălbuie
Nu se-ndeamnă de sfială, c t pe-aci era s-apuie...

Ce viață fără milă... Lângă mort, la căpătâi,
I-a fost dat să ardă-n casă lumânarea cea dintâi...

(**Luceafărul**, Budapesta, 1 febr. 1904)

LA GROAPA LUI LAIE

Am venit să-ți spun o vorbă
Azi, când pleci în țări mai bune,
Niculaie, Laie Chioru,
Cântăreț din patru strune;

Du-l cu tine meșteșugul
Care ne-ntărea soboru:
Meștere a nouă sate,
Lăutare, Laie Chioru!

Unde norii-și țin popasul
În lăcaș de mărgărint,
Șede Domnul cu Sânpetru
La o masă de argint.

Tu să-ți pleci ușor genunchii
Și ușor să-ți pleci grumazul,
Și pe umerii vioarei
Să-ți apeși domol obrazul.

Și să cânți un cântec, Laie,
Cum se cântă-n sat la noi,
Când se tânguie ciobanul
După turma lui de oi.

Povesti-va atunci struna
Înălțimilor albastre
Vremea lungă câtă jale
Scris-a-n sufletele noastre.

S-ar întuneca pământul,
C-ar veni, veni, țigane,
Toate stelele s-asculte
Glasul strunei năzdrăvane.

Blând zâmbire-ar Milostivul...
Iar din geana lui de-argint
Lacrim-ar cădea-n adâncul
Norilor de mărgărint.

Ni s-ar stinge-atunci necazul
Ce de mult ne petrecea:
Între stelele de pază
Am avea și noi o stea!

(**Luceafărul**, Budapesta, 1 ian. 1904)

CÂNTECE

I

Sus la cârciumă-n Dealu-Mare
De trei zile țin soboru...
De trei zile beau și-mi zice
Din lăută Laie Chioru!

De trei zile, măi copile!
Doru-i greu și jalea-i multă,
Și tot zice, să le-aline,
Laie Chioru din lăută.

Zi, măi Laie, înc-un cârtec
De-o cămașă cu altiță
Și de-un drac cu ochii vineți,
De-o Aniță-cârcimăriță.

C-a trecut și postul mare,
Și moșia mi-e arată,
Și crâșmaru-i dus la târguri...
Foaie verde, foaie lată!

Zi, măi Laie, de-o bălaie
Cu trupșor subțire, nalt...
Tu c-un ochi nu vezi, țigane,
Să-l închizi și celălalt!...

(**Luceafărul**, Budapesta, 15 mart. 1903)

II

Măi crâșmare Niculaie,
Ce mai zici de lumea asta?
Dumnezeu să-ți ție vinul,
Și norocul, și nevasta!

Cum mai umblă târgurile?
Băutura-i acră, vere,
Dar ți-e harnică nevasta,
Arz-o focul de muiere!

Bea și tu cu mine astăzi,
Că eu beau să-mi stâmpăr doru,
Parcă-i alta lumea asta
Când ne zice Laie Chioru.

Laie Chioru - bată-l Domnu -
El nu vede toate cele;
Știe două din lăută:
Una-i dor, și una-i jele.

Când de dor ne zice Laie,
Tremură cupa pe masă;
Când de jale cântă Laie,
Zboară cupa pe fereastră.

Și-aș aprinde-atuncea satul...
Să-l văd pară, vâlvătaie...
Ochii vineți foc să-i arză...
Măi crâșmare Niculaie!

(**Luceafărul**, Budapesta, 1 mai 1903)

III

Bea și dumneata, părinte,
Dumnezeu să-ți ție darul,
Să mai poți ceti psaltirea
Și să poți goli paharul.

Că noi bem de patru zile
Cu crâșmarul, umfle-l zmeii,
Bem, părinte, ca la nunta
De la Cana Galileii.

Ce-ar mai fi de lumea asta,
-Zice-alaltăieri vecinul -
Ca la nunta de la Cana,
De-am gătit din apă vinul?

N-ar fi bine, măi vecine!
N-ar fi crâșme-atunci de loc,
Și crâșmarul Niculaie
Nu s-ar duce-n iarmaroc...

N-ar mai fi nici Laie Chioru,
Ție-l paza Maicii sfinte,
Nici Anița-cârcimărița,
Și ne-am prăpădi, părinte!...

(**Luceafărul**, Budapesta, 1 iun. 1903)

IV

Lună, lună, stea vicleană,
Neam de fire de vădană,
De ce dorurile mele
Spusu-le-ai la stele?

Stelele, sus, călătoare,
Fete mari, clevetitoare,
Mi-au dus vântului oftatul
Și mă știe satul.

(**Luceafărul**, Budapesta, 15 mart. 1904)

Scanned with OKEN Scanner

V

Dorurile mele
N-au întruchipare,
Dorurile mele-s
Frunze pe cărare...
Spulberate și strivite frunze pe cărare.

În zadar le caut
Visurile mele,
Strălucită salbă,
Salbă de mărgele...
Minunată și pierdută salbă de mărgele.

Tot ce-mi țese noaptea,
Zorile-mi destramă,
Mi s-a dus norocul...
Nu-l mai plânge, mamă...
La icoana Preacuratei nu-l mai plânge, mamă.

(**Luceafărul**, Budapesta, 1 dec. 1903)

VI

Fată mare, fată mare,
Călătoare printre stele,
Vin la tine-n miez de noapte
Toate visurile mele.

La fereastra ta șirete,
Bat din aripi de mătasă,
Fată mare, fată mare,
Lasă-le să vie-n casă.

Tremurând să treacă geamul,
Să se-nșiruie mărunte
Pe șuvița de pe tâmplă,
Pe șuvița de pe frunte.

Fată mare,-n zorii zilei
Te-a vedea seninul soare
Strălucind cu o cunună
De albe mărgăritare.

PRIBEAG

Plânge-o mierlă-ntr-o răchită
La răscruci în Dealu-Mare...
Suie-n pas domol răzorul
Un voinic pe murg călare...

Jos, în smalț de soare-apune,
Turla satului străluce;
Sapă murgul și nechează
Și-nspre vale vrea s-apuce...

Se înalță-n șea voinicul,
Vede-o casă-ntre poiene,
Și cu mâneca cămășii
Zvânt-o lacrimă din gene...

Într-o clipă strânge frâul
Și-l îndeamnă-n altă parte,
Dârz pleoapele-și închide...
"Du-mă, murgule, departe!...

Sfărmând jgheabul cu potcoava
Drumului s-așterne murgul -
Peste plopi cu frunza rară
Cade-nlăcrimat amurgul...

(**Luceafărul**, Budapesta, 1 dec. 1904)

PĂRĂSIȚI

Stinsă-i para lumânării
De pe lespedea de piatră,
Și bătrânii, bieți, alături
Tot mai stau, uitați la vatră.

Luna trece șura popii,
Luminând în drum pridvorul
Pipa moșului nu arde,
Baba și-a uitat fuiorul.

Doar târziu, când prind mai aprig
În vecini să latre câinii,
Ei tresar, se văd în față
Și plâng amândoi bătrânii.

Câtă jale le-a fost scrisă!
Doi feciori aveau la casă...
Unu-i mort de astă-toamnă,
Altul stă cu domni la masă.

(**Luceafărul**, Budapesta, 15 mart. 1905)

Scanned with OKEN Scanner

SINGUR

Bolnăvit de doruri multe,
Moare-n geam azi busuiocul,
Ni s-a dus în altă țară
Amândurora norocul.

Și grădina mi-e pustie,
Lăcrămând se stinge macul,
Văduvit de fluturi galbeni
Și de mâna ta, săracul.

Purtători senini de grijă,
Unde sunteți, ochi căprui?
Neplivită-i buruiana
Celor patru cărărui.

(**Luceafărul**, Budapesta, 15 dec. 1903)

RUGA MAMEI
(fragment)

Să-mi plec genunchii iară,
Să-ți spun iar ce mă doare
Preasfântă născătoare
Și pururea fecioară!
Cu ochiul tău din ceruri,
Atoatevăzătorul,
Tu mi-ai văzut feciorul,
Și mi-ai văzut necazul...

În doftori n-am credință...
Să-l pui iar în picioare,
Să-i rumenești obrazul,
La tine-i cu putință,
Preasfântă născătoare.
Azi rogu-mă iar ție,
Cum rogu-mă de-a pururi
La sfânta liturghie...
Atâta bogăție
Avem și noi la casă!
Umblat-a mult băiatu
Și știe multă carte,
Adusă de departe,
Doar chiar de la-mpăratu!
Și are-nvățătură,
Din carte și din gură,
Mai multă și ca popa,
Ca popa Irimie.

Și cum aș vrea, preasfântă,
Norocul să mi-l ție,
Să-l văd iar ca odată,
Cu fața-mbujorată,
Cu ochi de fată mare,
Cum a plecat de-acasă...
Să-și caute mireasă,
Subțire ca o floare,
Ca floarea de cicoare.
Să facem nuntă mare,
Să curgă râuri vinu,
Să joace și vecinu,
Vecinu Niculaie.
Și să-și arunce-n grindă
Căciula lui de oaie,
Și să roiască-n tindă
Tot domni cu-nvățătură,
Să cânte toți din gură
Și-n horă să se prindă.
Să-l văd în hora mare
Pe el c-o domnișoară,
Preasfântă născătoare
Și pururea fecioară!...
Umblat-a mult băiatu
Și știe multă carte,
Adusă de departe,
Doar chiar de la-mpăratu!

(**Luceafărul**, Budapesta, 15 sept. 1903)

ZADARNIC

Zadarnic plânge vântul și nucii plâng, bătrânii,
Frăgarul din ogradă, și cumpăna fântânii...
Și plânge mama biata... și cum ar vrea s-o-nșele
Povestitorii jalnici ai pribegirii mele.

Scanned with OKEN Scanner

La mine vii cu cartea, cu gând să-mi dai canoane,
Și vrei să mă cumineci, părinte Solomoane,
Cucernic faci agheazmă, și mâna ta părinte,
Stropește casa tatii, ca bine-s-o-cuvinte.

Dar în zadar mă-nvălui încet cu patrahirul
Și fruntea mea fierbinte o răcorești cu mirul...
Zadarnic mamii-i cade o lacrimă pe iie,
Zadarnică e slujba lui sfântu Vasilie!...

(**Luceafărul**, Budapesta, 15 apr.1903)

CLĂCAȘII

Era în miezul zilelor de vară,
Și soarele, din drumul lui de pară,
Își trimtea săgețile aprinse.
Din brâul lui, din haina lui senină,
Descopciate ținte de lumină
Cădeau sfărmate-n pulbere de rază
Pe revărsarea țarinei întinse
Și ascuțeau ucigătoare suliți...

Eu le vedeam înșiruirea lungă,
Cum gârbovită-ncet înaintează,
Cum stăruind, prin holdă-și taie uliți,
Cerșitorind cu ochii stinși o dungă
De nor pribeag în vânătul din zare,
Când secerea-n trudita ei cărare
Șir așternea în snopii grei de aur
Prisosul sfânt de binecuvântare.

Erau clăcași; oștenii fără nume
Ce duc războiul mare-al tuturora,
Ei ce se sting în neguri și uitare
Și cad și mor de cruda-mpovărare
A tuturor durerilor din lume...
Erau atâția-n slujba lor de clacă
Cei osândiți să plângă și să tacă;
Moșnegi slăbiți, ce scris-aveau pe frunte
Zădărnicia pletelor cărunte;
Bărbați sfârșiți, cu sufletele moarte,
Cu tot amarul unei vieți deșarte.
Și-n lung șirag, femeile trudite,
Cu ochii stinși, cu sânul supt de trudă,
Înaintau în cale, gârbovite
De munca lungă, vitregă și crudă.
Cum se târa poporul mut de umbre
Părea o ceată tristă de-ngropare,
Și arșița cădea ucigătoare
Pe-a secerei sclipire ne-ndurată.

În urma lor, încet, fără zăbavă,
Ca un blestem din vremuri înnoptate,
Ca o pedeaps-a veacuri de păcate,
Venea stăpânul gliei odrăslite,
Cu zâmbetul nădejdii împlinite,
Cu pasul greu de-atâta sănătate.
Obrajii lui se aprindeau în pripă,
Și-n ochii lui ardea mânia oarbă
Când vreun moșneag sta locului o clipă
Tremurător, cu mâneca să-și șteargă
Sudoarea grea ce-i picura din barbă.

Și se târa poporul mut de umbre,
Neputincioasă ceată de-ngropare,
Iar când a fost în ceasul de amiază,
Și le-au adus merindea lor amară,
Din pâne de neghină și secară,
Ei stau sfârșiți, cu ochii duși departe.
În adâncimea zărilor deșarte.

Eu le vedeam înșiruirea lungă
De mucenici nerăsplătiți ai pâinii
Cei logodiți de veacuri cu durerea,
Și două lacrimi mi-au curmat vederea,
Căzând încet în bulgării țărânii...

Din ceata lor, grăbită, se desprinde,
Întreg lăsându-și codrul de merinde,
Cu chipul stins, o umbră de femeie;
Lâng-un răzor ea stă îngrijorată,
Privește-n jos și sânul și-l descheie,
Mângâietor s-apleacă să ridice
Un făt bălan, ce, adumbrit de spice,
A adormit pe-un așternut de glugă.
Ea blând ridică-l, stând îngenuncheată
Și-ncet îi dă copilului să sugă...

Cutremurat de clipa asta sfântă,
Un gând simțeam cum sufletu-mi frământă,
Cum mă supune gândul și mă-ndeamnă,
Poruncitor cum drumul mi-l arată;
Ca un proroc cu fața-mbujorată,
Să cad la poala mamei din țărână
Și, sărutându-i înăsprita mână
Și haina ei de sfântă preacurată,
Genunchii mei să-i plec de închinare!
Și pe copilul ce zâmbește-n pace,
Înfășurat în scutece sărace,
Eu să-l ridic cu brațele-amândouă,
În strălucirea arșiței din slavă,
În razele ce cad dogoritoare,
Să-l înfrățesc cu vulturul din zare
Și să-l cunun cu doina din dumbravă!

Căci inima purcede să-mi dezgroape
Comoara ei de doruri neîmplinite;
Și simt amarul țarinei robite,
Și simt rușinea neagră cum mă-neacă.
Simt cum lumină-ncepe să se facă,
Cum moare bezna vechilor păcate.
Și sufletul înviorat îmi spune
Că fătul ăst-al patimii amare
Și-al dorului ce moare-n așteptare
E solul sfânt... înfricoșatul crainic,
Izbăvitor durerilor străbune.

Azi ochii lui ascund în adâncime
Măreața taină nepătrunsă mie
A ceasului cel poruncit să vie,
Să sfarme jalea din viitorime.
El, ce' frumos și frate bun cu glia,
Nou-întrupatul suflet de Mesia,
Va fi județul ceasului de mâne,
Ce-ntr-un zorit aprins de dimineață,
Cu mâna lui vitează, îndrăzneață,
Zdrobi-va cartea legilor bătrâne.

El va-ntrupa în strigăt de chemare
Cuvântul sfânt ce azi adăpostește,
În licăriri de tainice altare,
Biserica nădăjduirii noastre.
Și strigătul întraripat va crește,
Prin plaiuri largi, prin munți purtând cuvântul,
Și va trezi din somnul lui pământul,
Și rumeni-va zările albastre.

Atunci, în ziua mare-a învierii,
Acești ostași cu fețe ofilite,
Cu zâmbet mort, cu suflete trudite,
Ca-ntineriți de suflul primăverii
S-or ridica, ei, cari au fost străjerii
Amarului, și-ai morții, și-ai durerii,
Cu brațul greu de greul răsplătirii.
Toată țărâna gliei dezrobite
Și munții toți și-adâncurile firii
Vor prăznui din pacea lor urnite
Înfricoșata clip-a premenirii,
Când suflet nou primește întrupare,
Și-n strălucirea razelor de soare
El hărăzește vremii-mbătrânite:
Vestmântul nou, de nouă sărbătoare.

(**Luceafărul**, Budaesta, 1 oct. 1905)

AȘTEPTARE

Sat din margine de codru
Revărsat sfios în vale,
Tot mai jalnic cade-amurgul
Peste strașinile tale!
Frunza plopilor pe plaiuri,
Ochii stelelor pe creste,
Roua firelor de iarbă
Plâng duioasa ta poveste.

Ursitoare rele scris-au
Toți voinicii să te lasă,
Și-au orânduit să fie
Un pribeag din orice casă.
Azi, de cântece și glume
Toată vatra ta-i orfană,
Și-i atât prisos de jale
În îngusta ta poiană.

Scanned with OKEN Scanner

Unde-i astăzi cântărețul
Glasul codrilor s-asculte,
Cetluind pe patru strune
Taina zvonurilor multe?
Și, pribegitori, azi, unde-s
Ochii văzători -a-toate,
Să îmbrățișeze-ntreagă
Vraja firii fermecate?

În zadar de sus azi luna
Chipu-și împletește-n apă,
Ale firii înțelesuri
Minte nu-i să le priceapă.
Și-n zadar răsare soare,
Brâul bolții să-ntretaie,
N-are suflet, azi tovarăș
În cărarea-i de văpaie.

Mor azi cântecele-n pragul
Nopților la șezătoare,
Și de feți-frumoși uitată,
Mândra Cosânzeană moare.
Azi voinici cu zmeii-n luptă
Zarea nu mai înspăimântă,
Și pe pajiștea-nflorită
Nici un cântăreț nu cântă.

Tot mai ostenită-i doina
Fluierului de la munte.
Tot mai părăsite-s astăzi
Bietele piscuri cărunte.
Doar arare, câteodată,
Vreun rătăcitor, departe,
Satului pierdut în umbră
Mai trimite-i câte-o carte.

Salba de căsuțe albe
Se-nsenin-atunci deodată,
La podmol, în fapt de seară,
Toată lumea-i adunată,
Și, prin ochelarii umezi,
Spune popa din scrisoare,
Pân' ce luminează luna
Fruntea celor arși de soare.

(**Luceafărul**, Budapesta, 15 apr. 1905)

DE DEMULT...

Tot mai rar s-aud în noapte clopotele de la strungă...
Patru inși la popa-n casă țin azi sfat de vreme lungă.

Într-un sfeșnic ard pe masă două lumânări de ceară,
Plin de grije, peană nouă moaie popa-n călimară:

"Patru juzi din patru sate, de la Mureș mai la vale,
Cu supunere se-nchină astăzi înălțimii-tale,

Luminate împărate! Scriem carte cu-ntristare,
Ne-au luat pășunea domnii, fără lege și-ntrebare.

Semne-aveam, și-n miezuine le-au fost spus de mult bătrânii,
De pe când în țara asta numai noi eram stăpânii...

Nu mai sunt acum pe câmpuri, toate le-a sfărmat dușmanul,
Și pe lonuț al Floarii ni l-au prăpădit, sărmanul.

Ne mor vitele-n ogradă și ni-e jale nouă foarte
Și,-nălțate împărate, noi n-am vrea să facem moarte!

Dar ne vrem moșia noastră, vrem și pentru mort dreptate!
Ale înălțimii-tale slugi supuse și plecate,

Am trimis această carte și, precum ca să se știe,
Scris-am eu, popa Istrate, în ziua de Sfânt-Ilie.

Iar noi patru juzi cu toții nu știm slova și scrisoarea,
Punem degetul pe cruce și-ntărim și noi plânsoarea".

. . . . . .

La fereastră-s zori de ziuă și pătrund încet în casă,
Juzii, treji de gânduri rele, stau cu coatele pe masă.

O nădejde luminează fețele nemângâiete;
A-ntărit scrisoarea popa; la tot colțul o pecete.

Moș Istrate se ridică și, cu mâna tremurată,
Pune cartea în năframă, de trei ori împăturată...

Înțolit de drum, jitarul Radu Roată se ivește,
Vechi căprar din cătănie, știe carte pe nemțește.

El așază-n sân răvașul și sărută mâna popii,
Juzii-i strâng o dată mâna, le mijesc în gene stropii.

Stau cu popa-n pragul porții, ochii lor spre drum se-ndreaptă
Când, cu traista subsuoară și toiagu-n mâna dreaptă.

În sclipirea dimineții, care rumenește satul,
Radu Roată pleacă-n lume, cu scrisoarea la-mpăratul.

(**Luceafărul**, Budapesta, 1 febr. 1906)

COLINDĂ

Moș Crăciun, Moș Crăciun!
La casa de om sărac
S-a gătat făina-n s..c
Și n-avem să-ți dă.i colac...
Moș Crăciun!

Moș Crăciun, Moș Crăciun!
Pe toate răzoarele,
Pe toate ogoarele
Ne-am trudit picioarele...
Moș Crăciun!

Moș Crăciun, Moș Crăciun!
Toate săptămânile
Ne-am ostenit mâinile
Și-am adunat grânele...
Moș Crăciun!

Moș Crăciun, Moș Crăciun!
Slujim slujba satului,
Țarina bogatului,
Pajura-mpăratului...
Moș Crăciun!

Scanned with OKEN Scanner

Moș Crăciun, Moș Crăciun!
Pe toate cărările
Îți cântăm cântările,
Ardem lumânările...
Moș Crăciun!

UN OM

Rămas bun, biete mâini de trudă,
Atâta vreme-mpovărate,
Ce stați pe pieptul slab acuma
Întâia dată-ncrucișate.
Ostaș al sfintei munci depline,
De-acum pământul te așteaptă,
La judecata cea din urmă
Tu vei găsi socoată dreaptă!

Cinstită slugă credincioasă,
Vor odihni a tale moaște,
Doar glia neagră și mănoasă
Atât de bine te cunoaște...
Închișii ochi n-or să mai știe,
Și nu s-or tulbura de jale
Când cai străini vor paște iarba
De pe movila gropii tale.

Azi nu mai e îngust bordeiul
Să-ncapă jalea ta amară,
Din iconița ei, Preasfânta
Te vede cea din urmă sară...
La cap un muc de lumânare
Învie-ncet și dă să moară,
Asemeni visurilor tale
În sufletul de-odinioară!

Numai o babă milostivă
Îți străjuie la căpătâie,
Și pe cărbunii din jertfelnic
Așază boabe de tămâie.
De pe blidar un biet opaiț
Își joacă para tulburată
Pe fața strânsă sub bărbie
C-o legătură-mprumutată.

Încet s-apropie de tine
Și-ți pune-un ban în mâna slabă,
Îi tremură durerea-n gene
Și-ncepe a plânge, biata babă...

Îi fură tânguirea vântul
Ce bate-n drumul lui fereastra:
"Vai de norocul tău, vecine,
De ce-ai mai fost pe lumea asta?..."

S-abat în mintea ei bătrână
Frânturi din rostul tău pe lume,
Cum doi băieți ți-s slugi, departe,
Și nu le-ai mai știut de nume,
Din trei feciori ce-aveai, războiul
Ți l-a-ngroat pe cel mai mare,
O fată-i moartă de rușine,
Nevasta ta - de supărare.

Se zbate-n sfeșnic lumânarea
Și moare-n stingere domoală,
A adormit în lacrimi baba,
Și capul i-a căzut în poală...
Prin geamul spart clipește luna,
O clipă numai se arată,
Și-n perna ei de nori ș-ascunde
În pripă fața rușinată...

Un popă-n grabnice tropare
Te va petrece dimineață,
Și poate nimeni nu va plânge
Plecarea asta din viață...
De lângă șură, răzimată,
Te va privi muncita sapă,
De-ar ști vorbi sùrata bună,
Amar te-ar prohodi la groapă:

"O viață-ntreag-am fost tovarășă,
În ploi și-n arșiță de soare,
De truda palmei tale aspre
Eu m-am făcut strălucitoare.
Sclipirea mea spune rușinea
Și jalea care mă purta:
M-ai frânt de glia tuturora,
Dar n-am săpat moșia ta!"

(**Viața românească**, Iași, 1 mart. 1907)

GRAIUL PÂNII

Poveste-ntunecat-a pâinii,
Nu-i strună să te știe plânge,
Căci de durerea ta străveche
În suflet cântecul se frânge.
Când de strigarea strunei mele
Aș vrea plânsoarea ta s-o ferec,
Se sfarmă coardele strivite
De-atâta jale și-ntunerec.

Din umbra nopții care-ngroapă
Al vostru neam din vremi bătrâne,
Vă deslușiți în negre rânduri,
Voi, dătătorilor de pâne.
Cinstite mâini, de soare arse
Și înăsprite de sudoare:
Din truda săptămânii voastre
Trăiește-a lumii sărbătoare.

Eu vă-ntâlnesc în drumul minții
Și-n calea visurilor mele,
Căci nu vor ochii să mă mintă,
Nu vrea urechea să mă-nșele,

Simt câte doruri nențelese
Și gemăte nepricepute
Acopere cu voi alături
Cenușa veacurilor mute.

Ați împletit atâta jale
În doina voastră care plânge,
Doar holdele cu spice grele
Răsar din lacrimi și din sânge.
Dureri ați zăvorât sub glie,
Și patimi nemblânzite încă,
Eu le-nțeleg și mă-nfioară
Cum fierb în matca lor adâncă.

Mustrarea mintea mea o sapă
Și groaza sufletu-mi apasă,
Căci umbra voastră-ndurerată
Pe veci îmi străjuie la masă.
Simt duhul răzvrătirii negre,
Înfricoșata zi de mâne
Cum și-au dospit amărăciunea
În bucătura mea de pâne.

(**Luceafărul**, Sibiu, 15 dec. 1906)

APRECIERI CRITICE

"Poeziile d-lui Octavian Goga au avut darul să deștepte o deosebită luare-aminte a publicului român. Mai toate ziarele și revistele noastre le-au consacrat dări de seamă amănunțite, și unele din ele văd în apariția noului volum «evenimentul literar» al anului din urmă.

Efectul produs asupra marelui număr de cititori credem că provine mai întâi din forma frumoasă în care autorul a știut să exprime cuprinsul "patriotic" al multora din versurile sale. În adevăr, emoțiunile ce le simte și ce ni le transmite tânărul poet sunt izvorâte din viața națională a acelei părți a României în care s-a născut și în mijlocul căreia a trăit, din viața românilor transilvăneni în faza ei de astăzi, caracterizată prin lupta împotriva tendințelor de asuprire etnică predominatoare în statul lor.

Ce e drept, patriotismul, ca element de acțiune politică, nu este materie de artă, oricâte abateri s-au comis și se mai comit în contra unei regule așa de simple. Mai ales, cei ce n-au destul talent literar caută să-și acopere lipsa prin provocarea unor dispoziții sufletești foarte importante în alte priviri, dar nu în cele estetice.

Cu toate acestea, patriotismul este în inimile sincere, în afară de orice tendință politică, un simțământ adevărat și adânc, și întrucât este astfel, poate fi, în certe împrejurări, născător de poezie.

Și în asemenea împrejurări excepționale ne pare a se afla autorul nostru când, într-o parte a poeziilor sale, reprezintă și rezumă iubirea și ură, durerile și speranțele unui neam amenințat în existența sa.

«La noi sunt codri verzi de brad
Şi câmpuri de mătasă;
La noi atâţia fluturi sunt
Şi-atâta jale-n casă;
Privighetori din alte ţări
Vin doina să ne-asculte;
La noi sunt cântece şi flori
Şi lacrimi multe, multe.»

(...) Numeam mai sus «excepţionale» împrejurările în cari patriotismul a devenit unul din izvoarele poeziei d-lui Goga şi-l inspiră în modul cel mai firesc. Dovada stă în aducerea şi descrierea unor figuri obişnuite din viaţa poporului, cari însă câştigă deodată - pe lângă valoare şi menirea lor normală - o însemnătate, am putea zice o iluminare şi strălucire extraordinară, ce nu se poate explica decât din aprinderea luptei întru apărarea patrimoniului naţional.

Românul din regatul maghiar vede în preotul său nu numai un propovăduitor al religiei, ci mai ales un apostol al naţionalităţii; în învăţătorul şi în învăţătoarea sa («sfielnica, bălaia dăscăliţă») pe strejarii cari îi păstrează comoara limbei şi a istoriei româneşti ca o armă de apărare, în plugarul, cu tăria şi hărnicia lui, în deosebire de târgoveţul părtaş al unei administraţii duşmane, o garanţie a existenţei sale etnice; în lăutarul şi cântăreţul de la sat, în opoziţie cu cel înstrăinat din oraş, pe omul ce-i însufleţeşte şi-i răspândeşte cântecele naţionale. (...)

Dacă din testamentul lui Năsturel-Herescu, în puterea căruia suntem chemaţi a da astăzi premiul pe anul 1906, se constată că răposatul întru fericire fondator avea mai cu seamă "în vedere scrieri de pură literatură română, în proză şi versuri, precum poeme, drame şi comedii serioase - mai ales subiecte naţionale - şi orice alte opere de înaltă literatură", atunci Academia Română în cazul de faţă nu-şi poate îndeplini mai bine datoria de a executa voinţa testatorului şi misiunea de a încuraja literatura română decât acordând pentru acest an premiul Năsturel-Herescu volumului de poezii al d-lui Octavian Goga."

Titu Maiorescu

"D-l Octavian Goga s-a făcut cunoscut în 1906 printr-un volum de **Poezii**, în care aducea o lume nouă, un sentiment nou şi o formă nouă. După Alecsandri, care cântase pe ţăranul pitoresc şi patriarhal când nu cântase pe ţăranul-decor sau chiar pe ţăranul-bibelou, veni Coşbuc care cântă viaţa idilică, idealizată a unei ţărănimi fericite, iar după Coşbuc veni d. Goga, care introduse în poezia noastră pe ţăranul oprimat, aşa cum se încercase altădată să ni-l zugrăvească, în treacăt şi fără succes, Cezar Bolliac, sau, în timpurile mai noi, cu un succes discutabil, N. Beldiceanu.

Dar d. Goga, în deosebire de aceşti înaintaşi, nu se mărginea numai la zugrăvirea vieţii ţărăneşti, într-un sens sau altul. La drept vorbind, nici nu era în intenţia lui să dea scene, idilice sau tragice, din viaţa ţărănească.

Natură personală, subiectivă şi revoluţionară, d. Goga redă numai atât din aspectele vieţii de la ţară cât îi era necesar spre a exprima mila pentru dezmoşteniţi, ura pentru asupritori şi speranţa într-un viitor de răzbunare şi de reparaţie.

În acel admirabil prolog al poeziilor sale intitulat **Rugăciune**, d. Goga îşi definea însuşi natura temperamentul său poetic;

«Sădeşte-n braţul meu, stăpâne,
Tăria urii şi-a iubirii.»

(...) Dar la perfecta concordanţă a formei cu fondul, contribuia şi o altă particularitate a limbii d-lui Goga. Limba din **Poezii** era parcă ferecată, în sonorităţile ei se auzeau parcă zângănitul lanţurilor şi sfărâmarea lor, vestită de poet, iar ritmul uneori fatal parcă, în precipitarea lui, ca în **Clăcaşii**, alteori sobru şi solemn ca în **Rugăciune**, desăvârşea prestigiul acestor poezii.

Prin aceste variate mijloace a izbutit d. Goga în acest gen ingrat, al cărui material - sentimentele naţionale şi sociale - are atâtea contingenţe cu utilul, în specie cu preocupările politice de toate zilele.

Volumul de **Poezii** al d-lui Goga avu un succes răsunător, datorit şi frumuseţii artistice şi atmosferei de sentimente de pe atunci. Dar d. Goga, în urma publicării acestui volum, făcu o

evoluție. Cauzele sunt variate. Mai întâi, poate, ar fi aceea că, prin chiar natura ei, lira revoluționară are puține coarde. Apoi însuși duhul biblic al acestui apostol trebui să sufere o scădere. D. Goga, cucerind celebritatea, începu să vină în contact cu cercuri mai largi de oameni, începu să frecventeze «țara», să vină prin București, să cunoască «domni». Pe de altă parte, începu să devină un «factor» important în luptele din Ardeal, să păşească pe arena politicii practice, lucruri care toate contribuiră să laicizeze pe profetul din **Rugăciune**. Şi, dacă vom mai adăuga fatala oboseală a inspirației în preajma vârstei de treizeci de ani a poeților români, atunci poate vom fi atins cauzele mai însemnate pentru care d. Goga şi-a spânzurat în cui lira sa revoluționară sau, ca să fim mai preciși, pentru care d-sa a început să instruneze tot mai rar această liră.

Omul politic, care se tot degaja din profetul de altădată, s-a deovedit însă un ziarist de mare talent. **Însemnările unui trecător**, «crâmpeie den zbuciumările de peste munți», un mănunchi de articole publicate acum câțiva ani, sunt scrise, în felul lor, tot așa de bine poate ca și **Poeziile**."

G. Ibrăileanu

"Unitară, rotundă și închegată se poate, totuși, stabili în sânul poeziei lui Octavian Goga curba unei evoluții. Poet al revoluției naționale, în primul său volum, el își păstrează tonul mesianic și în **Ne cheamă pământul** (1909), din națională, mistica lui devine socială; existentă, de altfel, și în **Clăcașii**, ea se amplifică acum în **Graiul pâinii** sau în **Cosașul**, până la lupta de clasă; în realitate însă, din pricina structurii etnice a Ardealului, revoluție socială înseamnă tot revoluție națională.

Obiectiv în primele volume atât prin materialul poetic întrebuințat cât și prin atitudine față de el, - în **Din umbra zidurilor** (1913), poetul cotește spre subiectivism și, din cântărețul revoluției sociale, devine cântărețul propriei sale dezrădăcinări(...).

Satul ardelean nu este zugrăvit numai prin figurile simbolice a apostolului sau a dăscăliței, ci este individualizat prin simple notații caracteristice. Înstrăinarea, de pildă, nu e exprimată numai prin vane blesteme împotriva civilizației:

«Atâtea legi și-au picurat otrava
În inima rătăcitoare în lume etc.»

ci și prin note topice:

«Căci m-am făcut apoi cuminte
Cu vremea ce înainta
Și m-am trezit pe nesimțite
Că-mi zice satul: - "Dumneata".»

(Casa noastră)

iar copilăria nu e exaltată numai prin atitudini retorice, ci și prin calda evocare a «hâtrului» dascăl Ilie «cel înțelept, glumeț și șchiop», care «La vatră răzimat spunea/ O pilduire din Isop.» sau prin mierla care plânge: «Într-o răchită/ La răscruci- Dealu Mare», sau prin: «Barbă putredă jupânul», sau prin: «șura-popei peste care trece luna...»

Unitatea temperamentală, originalitatea de expresie, știința arhitectonică, observație a amănuntului topic, discernământ psihologic - toate la un loc, îi destină operei poetului ardelean un loc propriu în evoluția poeziei române."

Eugen Lovinescu

"Tonul profetic, mesianismul, acestea izbesc de la început în poezia răşinăreanului Octavian Goga (1881-1938). Poetul înalță «cântarea pătimirii noastre» și cade în genunchi în fața lui Dumnezeu. Ideea politică e absorbită într-un text obscur de oracol cutremurător:

«Din casa voastră, unde-n umbră
Plâng doinele și râde hora,
Va străluci odată vremii
Norocul nostru-al tuturora...

Ci-n pacea obidirii voastre,
Ca-ntr-un întins adânc de mare,
Trăiește-nfricoșatul vifor
Al vremilor răzbunătoare...»

"Poetul e dreptvestitorul apostol «al unei vremi ce va să vie», care se prosternă în faţa pădurii divine şi, ca un predicator în catacombe, împărtăşeşte norodului strâns în munţi taina trecutului său împărătesc. Misterioasa religie îşi are hagiologia ei. Sfântul cel mare, Arhanghelul, e Ştefan cel Bătrân:

«Acolo dormi şi tu, arhanghel bătrân,
Tu Ştefane sfânt Voievoade,
Ce-ai scris strălucirea norodului tău
Cu sânge duşman de noroade.
De sfânta ta dreaptă, de spada ta sfântă,
Spun toate poveştile slovei,
- Să nu se înfioare de numele tău
Nu-i frunză în codrii Moldovei...»

are un vădit aer ermetic, fiind un fel de Purgatoriu în care se petrec evenimente procesionale, în care lumea jeleşte misterios împinsă de o putere ocultă, cu sentimentul unei catastrofe universale:

«La noi nevestele plângând
Sporesc pe fus fuiorul,
Şi-mbrăţişându-şi jalea plâng:
Şi tata şi feciorul.
Sub cerul nostru-nduioşat
E mai domoală hora,
Căci cântecele noastre plâng
În ochii tuturora.»

Ca şi Eminescu, Goga cântă un inefabil de origine metafizică, o jale nemotivată de popor străvechi îmbătrânit în experienţa crudă a vieţii, ajuns la bocetul ritual fără explicarea sensului. Înrâurirea simbolistă s-a exercitat şi asupra lui Goga, fără a-i modifica structura. Satul ţine la el locul «cetăţii moarte» a poeţilor flamanzi, însetaţi de linişte şi monotonie. Aşa de puţin poate depăşi poetul propria-i experienţă, încât înfiorarea produsă de vederea mării nu-i deşteaptă decât imaginea de «crăiasă» şi dorinţa de a se băga «slugă» la ea."

G. Călinescu

"După Eminescu, pe alte coordonate decât Coşbuc şi Macedonski, Octavian Goga a fost cel care a deschis porţi noi, nebănuite, în climatul liricii româneşti. El a adus nu numai un suflu nou, de nobilă esenţă patriotică şi socială, ci şi o artă proprie, cu calităţi de netă superioritate faţă de cea a contemporanilor lui. Octavian Goga este deţinătorul unei deosebite puteri de exprimare poetică, având darul de a evoca pregnant şi plastic, prin imagini, stări afective, idei şi realităţi concrete. El are respiraţia largă, sufletul tumultos, scrutează viaţa şi lumea la dimensiuni macrocosmice. Adresându-se dascălului, poetul vorbeşte de «soarele copilăriei», din care o rază vine acum să-i sfarme «negura» din suflet şi să-i topească din inimă «cetatea de gheaţă». Dragostea de patrie a luminat mereu «prin potopul veacurilor negre»; plugarii sunt copii «ai mândrei bolţi albastre»; «viforul vremilor răzbunătoare» trăieşte «ca-ntr-un întins adânc de mare»; geamătul îndurerăţilor «înfioară firea».

Suferinţa naţională şi socială este încadrată într-o viziune cosmică, poetul stabilind corespondenţe şi raporturi de acţiuni reciproce între lumea terestră şi cea astrală. (...)

În prima perioadă a activităţii sale creatoare, Octavian Goga avea o aversiune mărturisită public faţă de neologisme, simţindu-se receptiv numai la modurile de exprimare ale limbii simple, populare, pe care o cultiva cu atenţie, ridicând-o la treapta artistică. În partea a doua a activităţii sale, îndeosebi în **Cântece fără ţară**, poetul deschide anumite portiţe neologismelor. La dimensiunile operei lui Octavian Goga acestea rămân însă cantitate neglijabilă, pierzându-se sub farmecul şi bogăţia stilului hrănit cu seva limbii populare.

Poezia lui Octavian Goga este o mărturie emoţionantă a suferinţelor poporului nostru în trecutele vremuri. În inima poetului şi-au aflat ecoul jalea celor oprimaţi, durerea truditorilor pământului apăsaţi de forţa puţinilor stăpâni. Octavian Goga a cântat pătimirea acestora, năzuind către o lume nouă, către o lume de senin şi bucurie, cum se destăinuie, spre sfârşitul vieţii sale, într-un moment de dreaptă reculegere:

«Zidit din lacrimi şi dezastre
Eu am vestit o lume nouă,
Voi mi-aţi dat vaierele voastre,
Eu v-am dat inima mea vouă.»

În cadrul literaturii noastre, poezia lui Octavian Goga se apropie de zona înaltă în care

domină, unice, peste vreme, culmile eminesciene."

Teodor Vârgolici

"De o parte frăgezimea spațiului, simbolizat în dominantele lui plastice (<<codri verzi de brad>>, <<câmpuri de mătasă>>), de alta imensa <<jale>>, caracteristică timpului în mers, istoriei. Contrastul generează un sentiment al absurdului, natura nerămânând indiferentă. Se produce, ca în lirica populară, un fel de contaminare etică, însă nu de la natură către oameni, ci invers. Neistovita suferință se revarsă, inundând mediul, încât «jale duce Murășul și duc tustrele Crișuri», «fluturii sunt mai sfioși», «roua trandafirilor» se convertește în lacrimi. Miracol al artei, din propozițiile de o simplitate primară emană fluidul unei melancolii extraordinare. În transparențele viziunii lui Goga, istoria împrumută misterul apelor adânci, în a căror oglindă iluzorie oamenii se revăd dincolo, transfigurați, pe un tărâm straniu. Situația istorică schimbându-se, capodopera subzistă în latura pur estetică. **Noi** e o doină indimenticabilă.

Dar jalea, oricât de persistentă, nu sfârșește în dolorism și pasivitate absolută; doina de jale insinuează compensator revolta. Liniștea, resemnarea, sunt numai o ipostază, căci sub masca lor de înfrânți se pregătește furtuna. Jalea tăcuților mucenici stă pe aproape de mâhnirea țăranilor sadovenieni, purtători de «dureri înăbușite». Asistăm la un fenomen psihologic de o natură specială: jalea și revolta se întrepătrund, într-o unduitoare ambivalență."

C. Ciopraga

"Omul din poezia lui Goga cunoaște ceva mult mai puternic decât soarta și anume legea veche, în sens de tradiție, de «obicei al pământului», de experiență colectivă, de solidaritate în fața aceluiași destin istoric. Legea veche e un fel de destin, creat însă de oameni, de istoria însăși, care, deși pare tiranic dominantă, este virtual dominată de ei, printr-o nedezmințită forță morală. Legea veche «legea românească» reprezintă criteriul etic fundamental în poezia lui Goga: ea e substanța existenței etnice. Dragostea de lege a luminat «cărările pribege» ale poporului «prin potopul veacurilor negre». De aceea, spune un biet bătrân, nu e un păcat mai mare «Decât să-ți lepezi legea ta». Căci ea dă poporului credința în propria lui valoare și de aceea oamenii învățați «așteaptă să se nască / Un tânăr crai coborâtor/ Din legea românească», pentru a-și împlini și domina destinul istoric (...).

Ca mai toți dezrădăcinații, Goga nu realizează foarte exact în versurile sale imaginea concretă a libertății. E mai mult o fantomă imprecisă a libertății, în vagul acela sibilinic, misterios. Adeseori el caută libertatea și salvarea în trecut, într-un fel de paradis pierdut. De aici, nu o dată, nota arhaică și cultul legii vechi românești în versurile lui, pe care nu și-o putea reprezenta prea concret. Uneori ea pare a se identifica intim cu ea însăși existența noastră, cu pământul și istoria noastră, cu modul nostru de a fi de-a gândi și a simți. Legea veche, românească dădea dimensiunea vremurilor «mai mari la suflet», de aceea «domni vicleni jurau pe spadă să sfarme sfânta noastră lege» (**Oltul**). Ideea de soartă subliniază odată în plus pe aceea că țăranul din poezia sa e un rob al pământului, aflat în stăpânirea celor ce nu-l muncesc; el este, însă, totodată, în limbajul simbolic, cu rezonanță de Apocalips, «înfricoșatul crainic, izbăvitor durerilor străbune». (...)

Continuând tradițiile literaturii noastre populare și culte, Goga s-a arătat totodată deosebit de receptiv înnoirilor în artă, lăsând să pătrundă, peste un fond de poezie tradițională, romantică și semănătoristă, semnificative influențe simboliste, și mai cu seamă în ultimele sale volume. Dacă în volumele de versuri **Poezii** (1905), **Ne cheamă pământul** (1909), Goga se afirmă ca un poet al maselor, preocupat în chip exclusiv de cântarea unor realități naționale și sociale, în volumele **În umbra zidurilor** (1913) și postumul **Din larg** (1939) are loc o deplasare a centrului de interes, o lărgire sensibilă a registrului său artistic, poetul întâlnindu-se, aci, cu obsesii și motive familiare ale poeziei moderne simboliste și post-simboliste, centrate în cea mai mare și

Scanned with OKEN Scanner

semnificativă parte a lor pe exprimarea unei anume alienări a artistului:

«În mine se petrece-o agonie, În sufletu-mi bătut de vijelie
Ca într-o tristă casă solitară Eu văd un om ce-a început să moară...»

(...) Din poetul maselor populare, cântăreț al nădejdilor temerare, Goga devine tot mai mult poetul propriei sale dureri și-al propriilor lui înfrângeri. În versul său nu mai freamătă în aceeași măsură durerile și aspirațiile mulțimii, nu se mai frânge amarul altora, nu mai dor străine doruri, lumea întreagă nu-și mai leagă, ca altădată, «de glasul lui plânsoarea ei» (**Eu știu un basm**). Sunt, firește, și excepții - cum arătam - în ciclul **În sat**, dar prea puține, pentru ca să poată constitui o notă dominantă.

Zbuciumat și chinuit de pustiul pe care izolarea în sine i l-a adus, poetul încearcă adeseori să revină la «coarde vechi», dar e «în zadar», fiindcă sufletul lui e ca o casă goală, în ungherul căreia străjuie înfiorătoarea inscripție: «Stăpânul a plecat de-acasă!» (**Pustiu**). Această golire sufletească a poetului sună obosit și-n poezia sa, de factură însă eminesciană, însemnând pentru el o apăsătoare tragedie, care-i deșteaptă setea de moarte (**În noapte**). (...)

După refugiul în trecut și în viitor, se conturează, acum, o a treia dimensiune a liricii sale: **refugiul în subiectivitate**. Se manifestă, astfel, preocuparea pentru eu-l propriu, izolat de colectivitate, aspirația spre singurătate, cum mărturisește poetul în simbolica poezie **Din larg**, care împrumută titlul volumului postum (...).

E un zbucium sincer și dureros, care-l urmărește pe Goga în clipele de liniște, îl mustră și-l înspăimântă. E un regret care generează o poezie intimă, de o sfâșietoare dramă. Poetul e tulburat de trecerea ireversibilă a timpului, căci «...anii trec și glasul lor s-aude/ Tot mai încet și tot mai departe» (**De profundis**)."

I. D. Bălan

"Ardealul lui Goga e un tărâm mitic, asemănător cu Moldova lui Cantemir și a lui Sadoveanu, cu Dacia mirifică a lui Eminescu, fiind însă o țară încătușată, un eden captiv. Vorbind despre țara sa cu «codri verzi de brad», poetul «pătimirii» o face într-un grai tainic, aluziv cifrat, folosind ziceri pe cât de nelămurite, pe atât de tulburător-sugestive. Peste tot dăm de aluzii transparente și totuși învăluite într-un abur de mister: «norocul nostru-al tuturora», «înfricoșatul vifor al vremilor răzbunătoare», «un vis neîmplinit, copil al suferinții», de jalea căruia «au răposat și moșii și părinții», «durerea unui neam ce-așteaptă de mult o dreaptă sărbătoare», «norocul acestui neam sfârșit de jale», «nădejdea visurilor voastre», o vreme «ce va să vie», «înfricoșata clipă-a primenirii», «județul ceasului de mâine»... Asemenea aluzii, expresii care spun ceva, dar mai mult lasă ascuns, subînțeles, conferă versurilor ceva misterios, fac din ele un fel de hieroglife, formule magice. Poetul vorbește cu aerul de a se adresa unor inițiați, fraților de aceeași credință. Ca în timpul când rîtualurile cultice se oficiau în catacombe și «cei chemați» erau invitați la un moment dat să iasă, revelarea misterelor fiind rezervată doar «credincioșilor», autorul poeziei **Noi** își asumă rolul unui sacerdot ce-și instruiește ascultătorii în taină, le comunică mesaje numai de el înțelese. De aci, o anume solemnitate hieratică, un aer liturgic. Inspirată din realitățile particulare ale «înstrăinatului Ardeal», opera lui Octavian Goga se ridică, prin gravitatea accentului, la înălțimea valorilor general-omenești, putând trezi vibrații în sufletele cititorilor din orice țară și epocă. Pe vioara poetului e îngrămădită toată suferința milenară a Ardealului, nu durerea particulară a cutăruia, ci esența tuturor durerilor trăite de această provincie românească în decursul zbuciumatei sale istorii. Proiectând concretul istoric, redus prin transfigurare la schemă, la elementar, ca la pictura bizantină, pe ecranul eternității, poetul pomenește «visul neîmplinit» al celor «osândiți în umbră», visul «stropit cu lacrimi» o mie de ani, cu aceeași înfiorare cu care cântăreți și proroci din vechime aminteau de «țara domnului», de «pământul făgăduinței». El vestește clipa așteptată a «primenirii», «înfricoșatul vifor al vremilor răzbunătoare», ziua când se va arăta «norocul acestui neam secat de jale» în acel limbaj făcut din cuvinte aureolate, în care cărțile sacre prezic venirea lui Mesia sau învierea din morți"

Dumitru Micu

"Ca și la Creangă, și la Octavian Goga metoda reconstituirii sociologice își făcea deplina legitimitate. A schițat-o Nicolae Iorga și a folosit-o plenar George Călinescu în **Istoria literaturii române**. Identificări geografice și biografice pot fi, de asemenea, făcute și în studiile ca și în monografia dedicată poetului - Ion Dodu Bălan le-a realizat cu multă finețe. El atestă faptul că pornind de la un univers uman, geografic și social concret, Octavian Goga nu rămâne în acest perimetru și-i conferă valorile care fac din el depozitarul și purtătorul unor virtuți morale definitorii pentru poporul român. De fapt, Octavian Goga avea conștiința faptului că «țăranul nostru, oricum stăm să-l judeci, în toate manifestările vieții lui simple se înfățișează ca o fire armonică (...). Acest muncitor de la țară e o verigă numai într-un lanț nesfârșit de evoluție lentă și pășește pe arenă în armura unei moșteniri milenare. El are trecut, are tradiție și umblă pe un drum bătătorit de veacuri. Filosofia vieții lui e o comoară veche, împletită din pățanii și sfaturi de demult, de aici înțelepciunea ei adâncă și bogăția ei strălucitoare. Așa e și cu toate îndeletnicirile vieții lui, cu meșteșugurile pe care le poartă, cu toată pășirea lui, cu orice mișcare.»

Este evident că viziunea asupra satului și a țăranului în poezia lui Octavian Goga nu reprezintă rodul unei înclinații temperamentale, ci al unei concepții filosofice. Satul este o matcă germinativă și nu un univers static, închis. De aceea, evadarea din perimetrul său duce inevitabil la eșec. Valorile sale odată nesocotite fac cu neputință reintrarea în ritmul unei vieți ce și-a stabilit norme etice și spirituale de o prefectă organicitate, fără distorsiuni. Virtutea cea mai de preț este tocmai integrarea în acest ritm, ceea ce înseamnă folosind o expresie a sa «a fi în rând cu oamenii» («mi-ar fi azi casa în rând cu toții»). Și aceasta nu printr-o modestie disimulată, ci din dorința de a realiza supremele virtuți ale omului de la țară, cheia fericirii și a împlinirii personalității umane."

Valeriu Râpeanu

"Poezia lui O. Goga aduce în contextul lirismului contemporan o mutație de substanță, un timbru unic, inconfundabil, profund original. O. Goga reprezintă pentru poezia românească, și mai ales pentru cea transilvăneană, momentul depășirii impasului epigonic post-eminescian și o nouă ridicare a liricii românești la condiția sa majoră, superioară, printr-o redimensionare și organizare a spațiului poetic autohton. Raportul dintre tradiție și inovație este folosit într-un chip surprinzător de original și adeseori cu o materie poetică nouă, ceea, ce-i permite să topească într-o alchimie proprie și limbajul cărților vechi, populare și religioase, și experiența eminesciană, și tradiția locală ardelenească, patriotică și realist-populară prin excelență. Stăruind în direcția cântecului liric de cea mai autentică factură eminesciană (vezi ciclurile intitulate **Cântece**), O. Goga și-a dat în mod conștient seama că nu va putea să aibă sorți de izbândă în această direcție, decât dacă va asocia melancoliei cutremurătoare a doinei accentele viforoase și vaticinare ale durerii unui popor asuprit. Elegia erotică eminesciană e convertită astfel în elegie socială și națională. Acesta este sensul noii mutații făurite de Goga în lirismul național. Până la el poezia patriotică cunoscuse câteva etape remarcabile de înflorire, dar la sfârșitul secolului al XIX-lea, mai ales în Transilvania, ea căzuse în desuetudine și convenționalism, slujită fiind de poeți tot mai lipsiți de har. Îi lipsea sinceritatea, adâncimea interioară. Această revitalizare a genului va fi opera lui Goga. Dinspre exterior, accentul se deplasează în mod vizibil spre interior. Poezia obiectivă, epicistă și baladescă a lui Coșbuc și Iosif, devine fundamental subiectivă, lirică, o **autoconfesiune tragică**. Venind «de departe», fiind mesagera unui timp zbuciumat, a unei istorii tumultoase, bogate în experiențe fundamentale, dureroase, poezia lui Goga închidea în ea un întreg trecut de vexații și asupriri, trecut care se cerea răzbunat, îndreptat. Ea va deveni prin urmare mesianică și protestatară, confesivă și elegiacă. Aplecată asupra propriului său discurs, poezia lui Goga tinde să fie nu o frântură din plânsul celor mulți, ci chiar plânsul însuși, bocetul sfâșietor și deznădăjduit al întregii umanități îndoliate. Eu devine astfel noi, iar propria confesiune, mărturia tragică a unei întregi colectivități, a

unui întreg popor. De unde și popularitatea de care s-a bucurat încă de la început poezia sa în rândul cititorilor, de unde poziția sa privilegiată în literatura română. (...)

Într-adevăr, farmecul poeziei lui Goga provine în mare parte din acest caracter ritualic, din acest fond existențial de o gravitate extremă, pe care poetul îl scoate la lumină în momentele sale cheie, și în care fiecare gest capătă o simbolistică aparte, cu accente de gravă ceremonie. Întreaga viață a neamului se află sub o zodie a «nenorocului», a unei sorți damnate, blestemate. Contrastul dintre frumusețile firii, hărnicia și însușirile psihice și morale ale acestui popor, pe de o parte, și între viața tristă și împilată pe care e silit s-o ducă, pe de altă parte, transpune, într-un plan ireal, fabulos, un conflict social și național precis, rezumând o stare obiectivă - istoria dramatică a unui neam. Poezia devine astfel supapa prin care se varsă plânsul său interior, deznădejdea sa organică, jalea și bocetul sufletului său ultragiat.

«Lumea» lui O. Goga este una nostalgică, un regret după un ce apus, pe care n-a reușit să-l trăiască nici el și nici cei dinaintea lui, din moși-strămoși. În tăria și credința urmăririi acestui vis, în capacitatea lui obsesională, în neliniștea și febra acestei căutări stă întreaga fascinație a poeziei lui Goga, modernismul său plurivalent."

Mircea Popa

"Se simte uneori, în poezia lui Goga, un ton ușor biblic, ce ține însă, s-a arătat, mai mult de aspectul stilistic, de limbajul metaforic. În **Rugăciunea**, de pildă, atitudinea și gândirea poetului e mai degrabă contrară spiritului evanghelic. El dorește să-i crească «tăria urii și-a iubirii», «furtuna» din suflet, spre a da glas durerii «înfricoșate» a celor oprimați, viforului «în care urlă și gem robiile de veacuri», închegând în felul acesta, «cântarea pătimirii» poporului său. E, în această poezie, un patos național, o dorință de răzvrătire și de ură împotriva celor ce țin sub apăsare națiunea, exprimate deschis, străine credinței religioase și rugăciunii.

Poezia lui Goga exprimă suferința și aspirația spre libertate a unui popor împilat. În centrul ei se află năzuința de emancipare a națiunii române din Transilvania, a țărănimii în primul rând, oprimată în cadrul imperiului habsburgic. Poetul și-a lărgit treptat aria tematică, fiind cântărețul marilor aspirații spre unitate și independență a poporului român din toate provinciile. În anii primului război mondial, poeziile sale, adunate în volumul **Cântece fără țară**, din 1916, altele publicate în presă și cuprinse în culegerea **Din larg**, apărută postum, în 1939, au contribuit într-o măsură importantă la întărirea spiritului cetățenesc și patriotic în opinia largă, la îmbărbătarea luptătorilor pe front în războiul pentru întregirea unității naționale."

Dimitrie Păcurariu

"Poezia lui Goga a avut un ecou direct și imediat nu numai pentru că aducea problema Transilvaniei actualizată tragic, ci și pentru că elogia satul ca element esențial al problematicii naționale (ca și la Blaga), și nu ca pitoresc. Dacă George Coșbuc cultiva idila și chiar idilicul, poezia lui Goga se bazează tocmai pe absența idilicului. O poezie programatică, cu o anumită intenționalitate, cu o voită atmosferă, de care nu se abuzează, creația lui Goga are, cum e și natural, și teme comune cu folclorul: cum e acea **poezie a înstrăinării**. Trebuie să distingem însă între înstrăinare și între dezrădăcinare. Cercetătorii au opinii diferite. Mai convingător este Ovidiu Papadima, care certifică poezia lui Goga ca fruct al «tensiunii uriașe dintre sat și oraș». Goga are obsesia singurătății; nu e vorba de o singurătate romantică, ci de sentimentul de tensiune al omului ce nu se poate pierde, anulat în haosul orașului, dar nici nu se poate întoarce integral în sat."

Emil Manu

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

A. EPOCA MARILOR CLASICI AI LITERATURII ROMÂNE

Titu Maiorescu

Critice. Vol. I-II. Prefață de Paul Georgescu. Text stabilit, tabel cronologic, indice și bibliografie de Domnica Filimon Stoicescu, București, 1967; **Opere.** Vol. I-IV. Ediție, note, variante, indice de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon. Studiu introductiv de Eugen Todoran, București, 1978-1988; **Critice.** Antologie și repere istorico-literare realizate de Mihai Dascăl. Ed. îngrijită de Domnica Filimon, București, 1984 ("Patrimoniu"); **Jurnal și epistolar.** Ed. îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon. Studiu introductiv de Liviu Rusu. Vol. I-IX, București, 1975-1989.

Mihai Eminescu

Opere. Vol. I-VI. Ediție critică îngrijită de Perpessicius, București, Editura Fundația pentru Literatură și Artă (vol. I-III) și la Editura Academiei (vol. IV-VI), 1939-1963; **Opere.** Vol. VII-XVI. Ediție critică de Perpessicius și îngrijită de un colectiv redacțional, București, Editura Academiei, 1977-1989; **Opere alese.** Vol. I-II.. Ediție îngrijită și prefațată de Perpessicius, București, 1964-1965; **Poezii.** Vol. I-III. Ediție critică de D. Murărașu, București, 1970-1972; **Literatura populară.** Ed. critică de D. Murărașu, București, 1977; **Luceafărul.** Tabel cronologic, prefață, comentarii și bibliografie de Marin Mincu, București ("Texte comentate - Lyceum"), 1978; **Literatura populară.** Vol. I-II. Ed. îngrijită și prefață de D. Murărașu, București ("B.P.T."), nr. 1000, 1979; **Poezii.** Antologie, tabel cronologic, prefață, note și bibliografie de Paul Dugneanu, București, 1990; **Eminescu** (Poezie, proză, teatru, publicistică). Antologie comentată de Florea Firan și Constantin M. Popa, Craiova, 1992; **Opere.** Vol. I-III. Ediție critică de Perpessicius, București, 1994-1995.

Ion Creangă

Amintiri, povești, povestiri. Ed. îngrijită de G. T. Kirileanu. Prefață de Al. Piru, București ("B.P.T."), 1960; **Opere,** I. Ediție îngrijită, note și variante, glosar și bibliografie de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș. Studiu introductiv de Iorgu Iordan. București ("Scriitori români"), 1970; **Amintiri din copilărie.** Postfață de Mircea Tomuș, București ("Arcade"), 1971; **Povești. Amintiri. Povestiri.** Ediție îngrijită și repere istorico-literare de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, București ("Patrimoniu"), 1975; **Povestiri.** Postfață și bibliografie de George Munteanu, București, 1976; **Amintiri din copilărie.** Prefață de Mircea Tomuș, București, 1978; **Povești. Amintiri.** Prefață și bibliografie de Paul Cornea, București, 1982; **Povestea lui Harap-Alb; Amintiri din copilărie.** Ediție îngrijită de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuși, București, 1991.

I. L. Caragiale

Opere. I-IV. Ediție îngrijită de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Liviu Călin, București, 1959-1964; **Teatru.** Prefață de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, București ("B.P.T."), 1960; **La hanul lui Mânjoală. Nuvele și povestiri.** Prefață și tabel cronologic de Mihai Petroveanu, București ("B.P.T."), 1960; reeditare, 1973; **Opere.** Vol. III (**Nuvele, povestiri, amintiri, versuri, parodii, varia**). Ediție critică de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Liviu Călin. Cu o introducere de Silvian Iosifescu, București, 1962; **Nuvele și povestiri.** Text stabilit de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu și Liviu Călin. Prefață de V. Mîndra, București ("Biblioteca școlarului"), 1966; **Teatru.** Prefață și note finale de Liviu Călin. Ed. îngrijită de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Liviu Călin, București, 1967 (ed. a II-a, 1972); **O făclie de Paște.** Postfață de Silvian Iosifescu, București ("Arcade"), 1971; reeditare, 1978; **O scrisoare pierdută. Teatru.** Prefață și tabel cronologic de Șerban Cioculescu, București ("B. P. T."), 1971; **Opere alese.** Prefață de Marin Preda, București, 1972; **O scrisoare pierdută.** Prefață, note, tabel cronologic și bibliografie de Ion Roman, București ("Texte comentate - Lyceum"), 1973; **Nuvele, povestiri, amintiri.** Ed. îngrijită de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Liviu Călin. Repere istorico-literare alcătuite în redacție de Rodica Rotaru, București ("Patrimoniu"), 1975; **Teatru.** Ed. îngrijită de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Liviu Călin. Repere istorico-literare de Mioara Apolzan, București ("Patrimoniu"), Ed. a II-a, 1978; **Teatru.** Ed. îngrijită de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Liviu Călin. Prefață și tabel cronologic de Liviu Călin, București, 1985 ("Lyceum").

Ioan Slavici

Mara. Prefață și note de Al. Săndulescu, București, 1964; **Opere.** Vol. I-XIV. Prefață de D. Vatamaniuc, 1967-1980; **Amintiri.** Ed. îngrijită, prefață, note și indici de George Sanda, București, 1967; **Zâna Zorilor.** Prefață de Petru Munteanu, București, 1973; **Moara cu noroc.** Tabel cronologic, prefață, note și bibliografie de D. Vatamaniuc, București, 1973; **Mara.** Tabel cronologic, prefață, note și bibliografie de Pompiliu Marcea, București, 1975; **Povești, nuvele.** Vol. I-II. Ed. îngrijită de D. Vatamaniuc, București, 1979; **Nuvele.** Postfață și bibliografie de Mircea Braga, București, 1982;

Scanned with OKEN Scanner

Amintiri. Postfață de Lucian Raicu, București, 1983; **Mara.** Prefață, tabel cronologic, aprecieri critice și bibliografie de Constantin Mohanu, București, 1989; **Moara cu noroc.** Prefață și tabel cronologic de Mioara Adina Avram, Iași, 1991; **Mara.** Ediție îngrijită de D. Vatamaniuc. Galați, 1993.

B. LITERATURA ROMÂNĂ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Barbu Ștefănescu Delavrancea

Opere. Vol. I-IX. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și variante, glosar și bibliografie de Emilia Șt. Milicescu, București, 1965-1975; **Apus de soare.** Prefață și tabel cronologic de Al. Săndulescu, București, 1963 ("B.P.T."); **Domnul Vucea** (nuvele). Prefață de Al. Săndulescu, București, 1966; **Sultănica. Nuvele și schițe.** Prefață de Mircea Anghelescu, București, 1973 ("Lyceum").

George Coșbuc

Poezii. Vol. I-II. Prefață de Dumitru Micu, București, 1953; **Fire de tort. Cântece de vitejie.** Vol. I-II. Prefață M. Tomuș, București, 1966; **Opere alese.** I. **Opere.** II. Ediție îngrijită de Gavril Scridon. București, 1966; 1972; **Comentarii la "Divina Comedie".** Vol. I-II. Text stabilit, traducere și studiu introductiv de Al. Duțu și Titus Pârvulescu, cu un cuvânt înainte de Al. Balaci, București, I. 1963, II. 1965; **Opere.** III-IV. București ("Scriitori români"), 1977-1982; **Cântece de vitejie.** Antologie, tabel cronologic, prefață și bibliografie de Nicolae Constantinescu, București ("Texte comentate"), 1981; **Poezii.** București ("Patrimoniu"), 1985; **Antologia sanscrită: fragmente din Rig-Veda, Mahabharata, Ramajana; poezii lirice și proverbe.** Traducere, precedate de o prefață și adnotate de G. Coșbuc, București ("Coresi"), 1993.

Octavian Goga

Opere. Ed. a II-a; text ales și stabilit, prefață, note, bibliografie și indici de Ion Dodu Bălan. Vol. I-II, București, 1978; **Poezii.** Antologie, postfață și bibliografie de Mircea Popa, ed. a II-a, revăzută și adăugită, București, 1979; **Teatru.** Postfață și bibliografie de Mircea Braga, București, 1984; **Poezii.** Ed. îngrijită de Ion Dodu Bălan. Repere istorico-literare, București ("Patrimoniu"), 1987; **Precursori.** Ediție și studiu introductiv de Ion Dodu Bălan, București, 1989; **Mustul care fierbe.** Ediție îngrijită, prefață și note bibliografice de Teodor Vârgolici, București, 1992 ("Scripta"); **Poezii.** Antologie, studiu introductiv și analize de Ion Dodu Bălan, București, 1992.

REFERINȚE CRITICE

EPOCA MARILOR CLASICI AI LITERATURII ROMÂNE

Titu Maiorescu

- Al. Andriescu: **Stil și limbaj**, Iași, 1977.
- Octav Botez: **Scrieri.** Ediție îngrijită de Ilie Dan. Cu o prefață de Zaharia Sângeorzan, Iași, 1977.
- D. Caracostea: **Studii critice.** ed. îngrijită, prefață, tabel cronologic și bibliografie de Ovidiu Bârlea, București, 1982.
- Livius Ciocârlie: **Mari corespondențe**, București, 1981.
- Al. Dobrescu: **Introducere în opera lui Titu Maiorescu**, București, 1986.
- Mihai Drăgan: **Lecturi posibile. Titu Maiorescu. G.Ibrăileanu**, Iași, 1978.
- Mihai Gafița: **Fața ascunsă a lumii.** Studii de istorie literară: epoca 1870-1900, București, 1974.
- Al. George: **Sfârșitul lecturii.** Vol. III, București, 1950.
- Simion Ghiță: **Titu Maiorescu. Filozof și teoretician al culturii**, București, 1974.
- Eugen Lovinescu: **Scrieri.** Ed. și postfață de Eugen Simion. Vol. 8. **Maiorescu și posteritatea lui critică**, București, 1980.
- Eugen Lovinescu: **Titu Maiorescu.** Ed. îngrijită de Maria Simionescu. Cuvânt înainte de Al. George, București, 1979.
- Eugen Lovinescu: **Titu Maiorescu și contemporanii lui.** Ediție îngrijită de Z. Ornea și Maria Simionescu. Prefață de Z. Ornea. Postfață de Pompiliu Constantinescu, București, 1974.
- N. Manolescu: **Contradicția lui Maiorescu**, București, 1970.
- George Munteanu: **Sub semnul lui Aristarc**, București, 1975.
- Z. Ornea: **Comentarii**, București, 1981.
- Z. Ornea: **Titu Maiorescu și prima generație de maiorescieni.** Corespondență, antologie, note și prefață de Z. Ornea, București, 1978.
- Z. Ornea: **Viața lui Titu Maiorescu**, București, 1986.
- Titu Popescu: **Specificul național în doctrinele estetice românești**, Cluj Napoca, 1977.

Scanned with OKEN Scanner

- L. Rusu: **Scrieri despre Titu Maiorescu**, Bucureşti, 1979.
- Eugen Todoran: **Maiorescu**, Bucureşti, 1977.

Mihai Eminescu

- **Amintiri despre Eminescu**, Antologie şi ediţie îngrijită de Ion Popescu, Iaşi, 1971.
- Amita Bhose: **Eminescu şi India**. Prefaţă de Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Iaşi, 1978.
- G. Bogdan-Duică: **Mihai Eminescu, Studii şi articole**. Ed. îngrijită, prefaţă, note şi bibliografie de Ecaterina Vaum, Iaşi, 1981.
- Ioana Bot: **Eminescu şi lirica românească de azi**, Cluj-Napoca, 1990.
- Gh. Bulgăr: **Eminescu despre problemele limbii literare**, Bucureşti, 1955; **Eminescu despre problemele limbii române literare**, Bucureşti, 1963; **Momentul Eminescu în evoluţia limbii române literare**, Bucureşti, 1971; **De la cuvânt la metaforă în variantele liricii eminesciene**. Iaşi, 1975; **Eminescu**. Coordonate istorice şi stilistice ale operei, Iaşi, 1980; **Caietele Eminescu**. Studii, articole, note, documente, iconografie, bibliografie, prezentare de Marin Bucur. Vol.I-IV, Bucureşti, 1972-1985.
- D. Caracostea: **Personalitatea lui M. Eminescu**, Bucureşti, 1926; **Arta cuvântului la Eminescu**, Bucureşti, 1938; **Creativitatea eminesciană**, Bucureşti; **Studii eminesciene**. Ediţie îngrijită şi note de Ion Dumitrescu. Prefaţă de George Munteanu, Bucureşti, 1975; **Arta cuvântului la Eminescu**, Ed. îngrijită, note, addendă bibliografică şi indice de nume de Nina Apetroaie, Iaşi, 1980.
- Ştefan Cazimir: **Stele cardinale**. Eseu despre Eminescu, Bucureşti, 1975.
- G. Călinescu: **Viaţa lui Mihai Eminescu**, Bucureşti, 1935; **Opera lui Mihai Eminescu** Vol. 1-5. Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1934-1936; **Viaţa lui Mihai Eminescu**, Bucureşti, 1975; **Opera lui Mihai Eminescu**. Vol. 1-2 Ed. îngrijită în redacţie de Andrei Rusu. Repere istorico-literare alcătuite în redacţie de G. Gheorghiţă, Bucureşti, 1976; **Viaţa lui Mihai Eminescu**. (Postfaţă de Noemmi Bomher), Iaşi, 1977; **Mihai Eminescu**. (Studii şi articole). Ed. îngrijită, postfaţă şi bibliografie de Marta şi Constantin Teodorovici. Iaşi, 1978; **Viaţa lui Mihai Eminescu**. Prefaţă de G. Dimisianu. Tabel cronologic de Ecaterina Ţarălungă, Bucureşti, 1983; **Opera lui Mihai Eminescu**. Cuvânt înainte de Andrei Roman. Tabel Cronologic de Ecaterina Ţarălungă. Bucureşti, 1985, vol.4; **Viaţa lui Mihai Eminescu**. Ediţie şi repere istorico-literare alcătuite în redacţie de Andrei Rusu, Bucureşti, 1986.
- Călinescu, Matei: **Titanul şi geniul în poezia lui Mihai Eminescu**, Bucureşti, 1964.
- Cheie-Pantea, Iosif: **Eminescu şi Leopardi. Afinităţi elective**, Bucureşti, 1980.
- Cimpoi, Mihai: **Căderea în sus a Luceafărului**, Galaţi, 1994;
- Ciobanu, Nicolaie: **Eminescu. Structurile fantasticului narativ**, Iaşi, 1984.
- Cioculescu, Şerban: **Eminesciana**, Bucureşti, 1985.
- Ciopraga, Constantin: **Eminescu nepereche**, în vol. **Mihai Eminescu. Poezii**, Bucureşti, 1990.
- Codreanu, Theodor: **Eminescu - Dialectica stilului**, Bucureşti, 1984.
- Constantinescu, Pompiliu: **O catedră Eminescu**. Antologie, notă editorială şi indice de Lenuţa Drăgan. Prefaţă de Mihai Drăgan, Iaşi, 1987.
- Del Conte, Rosa: **Eminescu sau despre absolut**. Ed. îngrijită, treducere şi prefaţă de Marian Papahagi. Cuvânt înainte de Zoe Dummitrescu-Buşulenga, postfaţă de Mircea Eliade, Cluj, 1990.
- Cuţitaru, Virgil: **Metamorfozele lui Hyperion. Studii asupra poemei Luceafărul**, Iaşi, Junimea, 1983.
- **Dicţionarul limbii poetice al lui Eminescu**. Sub red. şi **Cuvânt înainte**, de T. Vianu. Bucureşti, 1968.
- Dima, Al.: **Motive hegeliene în scrisul eminescian**, 1934.
- Dragomirescu Mihai: **Mihai Eminescu**, Iaşi, Junimea, 1976.
- Drăgan, Mihai: **Mihai Eminescu. Interpretări**. 2 vol., Iaşi, 1982-1986.
- Dumitrescu, Ion: **Metafora mării în poezia lui Eminescu**, Bucureşti, 1972.
- Dumitrescu-Buşulenga, Zoe: **Mihai Eminescu**. Bucureşti, 1963; **Eminescu - cultură şi creaţie**, Bucureşti, 1976; **Eminescu şi romantismul german**, Bucureşti, 1986.
- Eliade Mircea: **Despre Eminescu şi Hasdeu**, ediţie îngrijită şi prefaţată de Mircea Handoca, Iaşi, 1987.
- Guillermou, Alain: **Geneza interioară a poeziilor lui Eminescu**. Cu un cuvânt al autorului către cititorii români. Traducere de Gh. Bulgăr şi Gabriel Pârvan, Iaşi, 1977.
- Ibrăileanu, Garabet: **Scriitori români şi străini**, I, Bucureşti, 1968; **Mihai Eminescu. Studii şi articole**. Ed. îngrijită, prefaţă, note şi bibliografie de Mihai Drăgan, Iaşi, 1974.
- Irimia, Dumitru: **Limbajul poetic eminescian**, Iaşi, 1979.
- Istrate, Gavril: **Studii eminesciene**, Iaşi, 1987.
- Lovinescu, Eugen: **Mihai Eminescu**. Ediţie critică, prefaţă, note, variante, bibliografie şi indice de Ion Nuţă, Iaşi, 1984.
- Maiorescu, Titu: **Critice**, vol. I., Bucureşti, 1964.
- Melian, Alexandru: **Eminescu - univers deschis**, Bucureşti, 1987.
- **Mihai Eminescu în critica italiană**. Texte alese şi traduse de Radu Boureanu şi Titus Pârvulescu. Argument de Radu Boureanu. Prefaţă de Ştefan Cuciureanu, Iaşi, 1977.
- Mihăilescu, Dan: **Perspective eminesciene**, (eseu), Bucureşti, 1982.
- Munteanu, George: **Hyperion**, vol. 1, **Viaţa lui Eminescu**, Bucureşti, 1973: **Eminescu şi eminescianismul, Structuri fundamentale**, Bucureşti, 1987.

Scanned with OKEN Scanner

- Murărașu, D: **Comentarii eminesciene**, București, 1967; **Mihai Eminescu, Viața și opera**, București, Eminescu, 1983.
- Negoițescu, I: **Poezia lui Eminescu**, București, 1964.
- Noica, Constantin: **Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești**, București, 1975.
- **Pagini vechi despre Eminescu**, Antologie, texte stabilite, note și prefață de Gh. Bulgăr, București, 1976.
- Papu, Edgar: **Poezia lui Eminescu. Elemente structurale**, București, 1971, ed. a 2-a revăzută și adăugită, Iași, 1979 .
- Perpessicius: **Eminesciana**. Tabel cronologic de Dumitru D. Panaitescu, București, 1971. **Patru clasici**. (Eminescu, M. Sadoveanu, L. Rebreanu, Camil Petrescu). Cuvânt înainte de Edgar Papu, București, 1974; **Eminesciana** ed. îngrijită, prefață și bibliografie de Dumitru D. Panaitescu, Iași, 1983.
- Petrescu, Aurel: **Eminescu. Originile romantismului**, București, 1983; **Eminescu. Metamorfozele creației**, București, 1985.
- Petrescu, Ioana: **Eminescu. Modele cosmologice și viziune poetică**, București, 1978; **Eminescu și mutațiile poeziei românești**, Cluj-Napoca, 1989.
- Piru, Al: **Eminescu azi**, București, 1993.
- Pop, Augustin Z. N.: **Contribuții documentare la bibliografia lui Mihai Eminescu**, București, 1962; **Mărturii Eminescu - Veronica Micle**, București, 1967; **Noi contribuții documentare la bibliografia lui Eminescu**, București, 1969; **Pe urmele lui Eminescu**, București, 1978; **Întregiri documentare la biografia lui Eminescu**, București, 1983; **Caleidoscop eminescian**, București, 1987.
- Popovici, Dimitrie: **Poezia lui Mihai Eminescu**. Prefață de Ioana Petrescu, București, 1969; ed. a II-a, București, 1972.
- Rezuș, Petru: **Mihai Eminescu**, București, 1983.
- Simion, Eugen: **Proza lui Eminescu**, București, 1964.
- Sorohan, Elvira: **Ipostaze ale revoltei la Heliade Rădulescu și Eminescu**, București, 1982.
- Streinu, Vladimir: **Clasicii noștri**, București, 1943; **Eminescu - Arghezi**, ed. alcătuită și prefațată de George Munteanu, București, 1976.
- **Studii eminesciene**. Antologie de Virgiliu Ene și Ion Nistor, București, 1971.
- Tacciu, Elena: **Eminescu. Poezia elementelor. Eseu asupra imaginației materiale în postumele de tinerețe**, București, 1979.
- Todoran, Eugen: **Eminescu**, București, 1972; **Eminescu, Epopeea română**, Iași, 1981.
- Tohăneanu, G: **Studii de stilistică eminesciană**, București, 1965.
- Vatamaniuc, D: **Publicistica lui Eminescu, 1870-1877**, Iași; **Eminescu**, București, 1988.
- Vianu, Tudor: **Poezia lui Eminescu**, București, 1930; **Alecsandri, Eminescu, Macedonski**. Antologie, postfață și bibliografie de Constantin Ciopraga, București, 1974; **Mihai Eminescu**, Prefață de Al. Dima, Ed. îngrijită de Virgil Cuțitaru, Iași, 1974.
- Vintilescu, Virgil: **Eminescu și literatura înaintașilor**, Timișoara, 1983.

Ion Creangă

- Jean Boutière, **Viața și opera lui Creangă**, traducere și prefață de Constantin Ciopraga, Iași, 1976.
- G. Călinescu: **Viața lui Ion Creangă**. Cu 25 ilustrații afară din text, București, Fundația pentru Literatură și Artă ("Scriitori români contemporani"), 1938, Ediție nouă revăzută; **Ion Creangă (viața și opera)**, București, 1964; **Marii prozatori. Momentul 1880. Promoția ruralilor. Naturalismul. Ion Creangă**, în **Istoria literaturii române de la origini până în prezent**, București, Fundația Regală petru Literatură și Artă, 1941, p. 423-431.
- Tudor Vianu: **Prozatorii "Junimii". Ion Creangă**, în **Arta prozatorilor români**. Editura Contemporană, 1941. Reprodus în **Opere**, București, 1975, p. 91-98.
- Vladimir Streinu: **Ion Creangă**, în **Clasicii noștri**, București, editura Casa Școalelor, 1943, ediție nouă, București ("Lyceum"), 1969, p. 157-208.
- Tudor Vianu: **Marii creatori. I. Creangă** în **Istoria literaturii române moderne** (în colaborare cu Șerban Cioculescu și Vladimir Streinu), București, Editura Casa Școalelor, 1944. Ediție nouă, București, 1971.
- Zoe Dumitrescu-Bușulenga: **Ion Creangă**, București , 1963.
- Eugen Todoran: **Ion Creangă între umoriștii lumii**, în **Mihai Eminescu, I. Creangă. Studii**, Timișoara, 1965.
- Constantin Ciopraga: **Expresivitatea lui Creangă în Portrete și reflecții literare**, București, 1967.
- Ovidiu Bârlea: **Poveștile lui Creangă**, București, 1967.
- Savin Bratu: **Ion Creangă**, București, Editura Tineretului, ("Oameni de seamă"), 1968.
- G. I. Tohăneanu: **Stilul artistic al lui Ion Creangă**, București, 1969.
- Vladimir Streinu: **Ion Creangă**, București, 1971.
- Ion Rotaru: **Ion Creangă**, în **O istorie a literaturii române**, București, 1971.
- George Munteanu: **Introducere în opera lui Ion Creangă**, București, 1976.
- M. Apostolescu: **Creangă între marii povestitori ai lumii**, București, 1978.

Scanned with OKEN Scanner

- Al. Piru: **Valori clasice**, Bucureşti, 1978.
- Petru Rezuş: **Ion Creangă. Mit şi adevăr**, Bucureşti, 1981.
- Valeriu Cristea: **Despre Creanga de aur**, Bucureşti, 1989.
- Teodor Tanco: **Lumea transilvană a lui Ion Creangă**, Cluj-Napoca, 1989.
- Ion Bălu: **Viaţa lui Ion Creangă**, Bucureşti, 1990.
- Mircea Scarlat: **Posteritatea lui Creangă**, Bucureşti, 1990.
- **Destinul unui clasic**. Antologie, prefaţă, note şi bibliografie de Ilie Dan, Bucureşti, Albatros, 1990.
- Irina Petraş: **Ion Creangă. Povestitorul**, Bucureşti, E.D.P., 1992.

I. L. Caragiale

- Marin Bucur: **Opera vieţii. O bibliografie a lui Caragiale**, I, Bucureşti, 1989.
- Ştefan Cazimir: **Caragiale - Universul comic**, Bucureşti, 1967; **Nu numai Caragiale**, Bucureşti, 1984; **I. L. Caragiale faţă cu Kitschul**, Bucureşti, 1988.
- Vera Călin: **Metamorfoza măştilor comice**, 1966.
- Al. Călinescu: **Caragiale sau vârsta modernă a literaturii**, Bucureşti, 1976.
- G. Călinescu: **Istoria literaturii române de la origini până în prezent**, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1941.
- Ilarie Chendi: **Schiţe de istorie literară** (despre volumul **Schiţe noua**), Bucureşti, 1924.
- Şerban Cioculescu: **Corespondenţa dintre I. L. Caragiale şi Paul Zarifopol** (1905-1912), Bucureşti; **Viaţa lui I. L. Caragiale**, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1940; ed. a II-a 1969; ed. a III-a Bucureşti, 1972; **I. L. Caragiale**, Bucureşti, 1967; **Caragialiana**, Bucureşti, 1974.
- I. Constantinescu: **Caragiale şi începuturile teatrului european modern**, Bucureşti, 1974.
- Pompiliu Constantinescu: **Figuri literare**, Editura Vremea, Bucureşti, 1938; **Scrieri**, Bucureşti, 1967.
- B. Elvin: **Modernitatea clasicului Caragiale**, Bucureşti, 1967.
- V. Fanache: **Caragiale**, Cluj, 1984.
- G. Ibrăileanu: **Scriitori români şi străini**, Editura "Viaţa Românească", Iaşi, 1926; **Studii literare**, Bucureşti, 1930.
- Mircea Iorgulescu: **Eseu despre lumea lui Caragiale**, Bucureşti, 1988.
- Silvian Iosifescu: **Momentul Caragiale**, Bucureşti, 1963; **Dimensiuni caragialiene**, 1972; **I. L. Caragiale în istoria literaturii române**, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1973.
- Titu Maiorescu: **Critice**, III, Editura Minerva, Bucureşti, 1915; **Critice**, Bucureşti, 1966; **Din Critice**, 1967.
- Florin Manolescu: **Caragiale şi Caragiale**, Bucureşti, 1983,
- Nicolae Manolescu: **Contradicţia lui Maiorescu**, Bucureşti, 1970.
- George Munteanu: **Structurile teatrului comic la Caragiale** în **Sub semnul lui Aristarc**, Bucureşti, 1975.
- Perpessicius: **Menţiuni despre istorie literară şi folclor**, 1957.
- Cornel Regman: **Caragialeştii**, în volumul **Selecţie din selecţie**, Bucureşti, 1972.
- Ion Roman: **Caragiale**, vol. "Oameni de seamă", Bucureşti, 1965.
- Al. Rosetti, Ş. Cioculescu şi L. Călin: **Note şi variante**, de la I. L. Caragiale: **Opere**, I-IV, Bucureşti, 1959-1965; **Câteva precizări asupra literaturii române**, Bucureşti, 1972.
- Ion Rotaru: **O istorie a literaturii române**, I, Bucureşti, 1971.
- Al. Săndulescu: **Literatura epistolară** (col. "Universitas"), Bucureşti, 1972, p. 128-144.
- Valentin Silvestru: **Elemente de caragialeologie**, Bucureşti, 1979.
- Mircea Tomuş: **Opera lui I. L. Caragiale**, "Universitas", Bucureşti, 1977.
- Tudor Vianu: **I. L. Caragiale**, în Ş. Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, **Istoria literaturii române moderne**, I, Casa Şcoalelor, 1944; **Caragiale în literatura universală**, Bucureşti, 1962; **Scriitori români**, II, Bucureşti, 1971.
- Maria Vodă Căpuşan: **Despre Caragiale**, Cluj, 1982.
- Paul Zarifopol: **Introducere** la I. L. Caragiale, **Opere**, I, Editura "Cultura Naţională", Bucureşti, 1930.
- **I. L. Caragiale interpretat de...** , Studiu introductiv, antologie, tabel cronologic şi bibliografie de Liviu Călin, "Biblioteca critică", Bucureşti, 1974.
- **Studii despre opera lui I. L. Caragiale**, ediţie îngrijită, prefaţă şi bibliografie de Ion Roman, Colecţia "Lyceum", Bucureşti, 1976.

Ioan Slavici

- Teofil Bugnariu, Ioan Domşa, Dimitrie Vatamaniuc: **Ioan Slavici. Bibliografie**, Bucureşti, 1973.
- G. Călinescu: **Istoria literaturii române de la origini până în prezent**, Bucureşti, 1941;
- Constantin Cubleşan: **Ioan Slavici** (în "Scriitori Români Comentaţi"), Bucureşti, Ed. Recif, 1994.
- Pompiliu Marcea: **Ioan Slavici**, Bucureşti, 1965.
- Dumitru Micu: **Literatura română la începutul secolului al XX-lea**, Bucureşti, 1964.

Scanned with OKEN Scanner

- George Munteanu: **Ioan Slavici**, în **Istoria literaturii române. Epoca marilor clasici**, București, 1980.
- Ion Negoițescu: **Istoria literaturii române**, I, București, 1991.
- Mircea Popa: **Scriitori români**, București, 1978.
- Magdalena Popescu: **Slavici**, București, 1977.
- Ion Rotaru: **O istorie a literaturii române**, I, București, 1971.
- Tudor Vianu: **Arta prozatorilor români**, București, 1971.

LITERATURA ROMÂNĂ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Barbu Ștefănescu Delavrancea

- Octav Botez: **Scrieri**. Ed. îngrijită de Ilie Dan, 1978;
- Constantin Cubleșan: **Opera literară a lui Delavrancea**, București, 1982.
- Al. Husar: **Întoarcerea la literatură. Printre clasici**, Iași, 1978.
- Adriana Iliescu: **Proza realistă în secolul al XIX-lea**, București, 1978.
- Aurel Martin: **Metonimii**, București, 1974.
- Emilia Șt. Milicescu: **Delavrancea**, Cluj-Napoca, 1975; **Pe urmele lui Delavrancea**, București, 1980.
- Al. Săndulescu: **Continuități**, București, 1976; **Delavrancea**, București, ("Biblioteca critică"), 1985.
- Tudor Vianu: **Arta prozatorilor români**, București, 1977.

George Coșbuc

- Dumitru Micu: **George Coșbuc**, București, 1966.
- Marin Mincu: **Repere**, București, 1977.
- Ion Negoițescu: **Alte însemnări critice**, București, 1980.
- Iulian Negrilă: **Scriitori tribuniști din perioada arădeană**, Timișoara, 1983.
- Petru Poantă: **Poezia lui George Coșbuc**, Cluj-Napoca, 1976; **George Coșbuc. Poetul**, București, 1994.
- Scridon, Gavril: **Ecouri literare universale în poezia lui Coșbuc**, București, 1969.
- Vladimir Streinu: **Clasicii noștri**, București, 1973.
- Lucian Valea: **Pe urmele lui George Coșbuc**, București, 1984.

Octavian Goga

- Ion Dodu Bălan: **Octavian Goga**. Monografie, ed. a II-a, revăzută și adăugită, București, 1975.
- Ilie Guțan: **Octavian Goga - argumentul operei**, București, 1987.
- Ion Pop: **Lecturi fragmentare**, București, 1983.
- Mircea Popa: **Bibliografia scrierilor despre Octavian Goga** (1900-1967), București, 1968; **Octavian Goga, între colectivitate și solitudine**, Cluj-Napoca, 1981.
- Al. Săndulescu: **Portrete și analize literare**, București, 1982.
- Mircea Zaciu: **Viaticum**, București, 1983.

Scanned with OKEN Scanner

Editura **RECIF**
Director: **CONSTANTIN STATE**

Str. Bibliotecii nr. 6, sector 3
București, cod 70419
telefon: 614.34.32.
tel/fax: 330.67.05

Bun de tipar: 15.03.1995 Apărut: 1995
Coli de tipar: 24

ISBN 973-9179-12-6

Tiparul executat sub comanda nr. 50162
Regia autonomă a Imprimeriilor
Imprimeria CORESI
Piața Presei Libere 1, București

ROMÂNIA

Scanned with OKEN Scanner

La **Editura RECIF** au mai apărut:

ULTIMUL ÎMPĂRAT tradusă de E. Dorobanțu și I. Dorobanțu
ZIG ZAG ÎN BABILON de Radu Budeanu
SUB POVARA GRANIȚEI IMPERIALE coordonator Adrian Pop
DE ROMÂNEASCĂ ÎNVĂȚĂTURĂ de S. Boatcă și G. Șovu
TRANZACȚII INTERNAȚIONALE coordonator Ioan Popa
VITAMINELE ȘI SĂNĂTATEA de I. Paraschiv
PROBLEME DE SINTAXĂ de Maria Emilia Goian
LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ - BAC 1995 -
de C. Bărboi, S. Boatcă și M. Popescu
CONCURS DE ADMITERE ÎN LICEU - 1995 -
de M. Boatcă, S. Boatcă și G. Șovu
LITERATURA ROMÂNĂ clasa a XII-a. Antologie de texte comentate
LITERATURA ROMÂNĂ clasa a XI-a. Antologie de texte comentate
TESTE DE LIMBA ROMÂNĂ de D. Enache și Gh. Enache
LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ pentru anul I, școli profesionale

În colecţia **SCRIITORI ROMÂNI COMENTAȚI:**

1. EUGEN SIMION comentează pe: **MIRCEA ELIADE; VASILE VOICULESCU; EUGEN IONESCU; EUGEN LOVINESCU; PERPESSICIUS; TUDOR VIANU**
2. **MIRCEA ELIADE** comentat de MIRCEA HANDOCA
3. **VASILE VOICULESCU** comentat de ION ROTARU
4. EUGEN SIMION comentează pe: **PAUL ZARIFOPOL; G. CĂLINESCU; POMPILIU CONSTANTINESCU; MIHAI RALEA; ȘERBAN CIOCULESCU; EMIL CIORAN; CONSTANTIN NOICA**
5. **PANAIT ISTRATI** comentat de SILVESTRU BOATCĂ
6. **ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ** comentat de IOAN MIHUȚ
7. **CONSTANTIN NOICA** comentat de MIRCEA HANDOCA
8. **EMIL CIORAN** comentat de CARMEN-LIGIA RĂDULESCU
9. **IOAN SLAVICI** comentat de CONSTANTIN CUBLEȘAN
10. **MIHAIL SADOVEANU** comentat de GHEORGHE MITRACHE
11. **AL. PIRU** comentat de MARIN IANCU
12. **CRONICARII** comentați de A. GH. OLTEANU
13. **MARIN PREDA** comentat de MARIETA POPESCU
14. **VASILE ALECSANDRI** comentat de GHEORGHE MITRACHE

În curs de apariție:

DIMITRIE CANTEMIR comentat de SILVESTRU BOATCĂ
ARTE POETICE de C. Bărboi, S. Boatcă și M. Popescu
SCRIITORI ROMÂNI PEREGRINI de H. Zalis și S. Boatcă

ISBN 973-9179-12-6

Editura Recif **1995**

Scanned with OKEN Scanner